

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
İLKÖĞRETİM BİLİM DALI**

**1970-2005 YILLARI ARASINDA YAZILAN SOSYAL
İÇERİKLİ ÇOCUK ROMANLARIMIZDA AİLE**

(DOKTORA TEZİ)

Nilüfer İŞYAR

DANIŞMAN

PROF. DR. Mustafa CEMİLOĞLU

BURSA 2007

TEZ ONAY SAYFASI
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlköğretim Anabilim Dalı, İlköğretim Bilim Dalı'nda U2004191 numaralı Nilüfer İŞYAR'ın hazırladığı "1970-2005 Yılları Arasında Yazılan Sosyal İçerikli Çocuk Romanlarımızda Aile" konulu Doktora Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin(başarılı/başarısız) olduğuna(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı) Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi
Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi
Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	
/...../ 20....

ÖZET

Yazar	: Nilüfer İşyar
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: İlköğretim Anabilim Dalı
Bilim Dalı	: İlköğretim Bilim Dalı
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: IX + 335
Mezuniyet Tarihi	: / / 2007
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mustafa Cemiloğlu

1970-2005 YILLARI ARASINDA YAZILAN SOSYAL İÇERİKLİ ÇOCUK ROMANLARIMIZDA AİLE

1970-2005 arası dönemde yazılan sosyal içerikli Türk çocuk romanlarında aile konusunu incelediğimiz bu tez çalışmasında, betimleme yöntemine göre, telif çocuk romanlarından sosyal içerikli olanları, belirtilen tarihsel dönem içinden seçilerek oluşturulan bir örneklem bağlamında çözümlenmeye tâbî tutulmuştur. Tez çalışması, giriş ve sonuç haricinde üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; çocuk edebiyatının tanımı, türleri, bunların içinde romanların konumu, Türkiye’de ve dünyadaki gelişimi ve 1970’lere kadarki dönemde ülkemizde yazılan çocuk romanlarında ailenin yeri konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde, sosyolojik açıdan ailenin önemi, işlevleri, türleri ve Türkiye’deki yapısal dönüşümü üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölüm, tezin ana kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde, çocuk romanlarımıza yansıdığı ölçüde, roman örnekleri içerisinde ailenin değişik işlevleri, çocuk merkezli olarak aile fertleri arasındaki ilişkiler, aile sorunları ve aile kurumunun yakın çevresiyle ilişkileri irdelenmiştir. Sonuç olarak, incelenen dönemlerdeki hâkim sosyal yapı ile bu dönemde yazılan çocuk romanlarına yansıyan aile konusu genel hatlarıyla uyumlu bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler

Çocuk edebiyatı	Çocuk romanları	Aile	Çocuk
-----------------	-----------------	------	-------

ABSTRACT			
Yazar	: Nilüfer İşyar		
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi		
Anabilim Dalı	: İlköğretim Anabilim Dalı		
Bilim Dalı	: İlköğretim Bilim Dalı		
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi		
Sayfa Sayısı	: IX + 335		
Mezuniyet Tarihi	: / / 2007		
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mustafa Cemiloğlu		
FAMILY CONCEPT IN SOCIAL-RELATED TURKISH CHILDREN'S NOVELS WRITTEN BETWEEN 1970 AND 2005			
<p>In this thesis, we have dwelt upon the family subject in Turkish children's novels in literature written over a thirty five-year period between 1970 and 2005. We have analysed social-related children's novels in the context of a specific sample model which has been created by considering the above-mentioned time period. This thesis is comprised of three main parts except for introduction and conclusion parts. In the first part of the thesis; we have analysed the definition of children's literature, its types, the place and the main role of novels in it, its development process in Turkey and throughout the world, the position and the role of families in children's literature during the period of time up to the 1970s. In the second part; we have analysed the importance of families sociologically, its functions and types; furthermore, we have considered its structural transformation in Turkey. The third part fundamentally consists of the main concern of the thesis. We have examined some different functions of families in the relevant novel samples, relationships among the family members in terms of children, typical problems of families, the relationships between families and their close environment. As a consequence, the social form of the relevant period and the concept of family in children's novels written in that period have generally had the same regular pattern.</p>			
Key Words			
Children's literature	Children's novels	Family	Child

ÖNSÖZ

Bu doktora tez çalışması kapsamında, 1970'ten 2005'e kadar geçen süreç içerisinde yayımlanan sosyal içerikli Türk çocuk romanlarında, roman kahramanlarının veya bunların çevresindekilerin ailevi ilişkileri, sorunları ve bunların çözüm yollarının romanlar yoluyla çocuklara nasıl yansıtıldığı saptanmaya çalışılmıştır.

Kişiliğin geliştiği ilk çocukluk dönemlerinden itibaren aile veya çevre kadar, çocuğun okuduğu edebiyat eserleri de onun dünya görüşünü şekillendirir. Çocuk; bir bakıma edebiyat aracılığıyla hayatı tanır, kendisini okuduğu kitabın kahramanıyla özdeşleştirir, kahraman aracılığıyla karşılaşabileceği sorunlara çözüm yolları geliştirir, kısacası hayata dair tecrübeler elde eder. Okuduğu eserlerde karşılaştığı karakterler vasıtasıyla, aile ilişkileri hakkında fikirlere sahip olur, tıpkı onlar gibi sever, nefret eder, davranışları ve fikirlerini model alır ve kendine göre bir takım çıkarımlarda bulunur. Bu sebeplerle, çocuklara sunulan her edebî eser, büyük önem taşıyacaktır ve hassasiyetle hazırlanmak durumundadır.

Tez çalışmasında, sosyal içerikli çocuk eserleri arasından, yukarıda belirtilen yıllar arasında yayımlanan romanlar, alan taraması yapılmak suretiyle rassal olarak seçilerek bir örneklem oluşturulmuştur. Bunların, incelenen her dönemi yeterli ölçüde yansıtabilecek miktarda olmasına azamî gayret sarf edilmiştir. Kesin çizgileriyle belirlenemese de, ilköğretim I. Kademe II. Devre öğrencilerine hitap edebilecek düzeydeki çocuk romanları ele alınmıştır.

Tezde bilhassa, romanların ilk basım nüshalarına ulaşılmaya çalışılmış, ancak, bu konuda bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Ülkemizdeki çocuk ve halk kütüphanelerinin imkânlarının yetersizliği karşısında, bu sorununuz güç de olsa, yaptığımız sahaf araştırması yoluyla, elverdiğince giderilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın her aşamasında somut ve yapıcı önerileriyle bana rehber olan Danışman Hocam Prof. Dr. Mustafa Cemiloğlu'na sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın sosyolojik temellerinin şekillenmesinde beni yönlendiren Prof. Dr. Fügen Berkay'a ve çocuk edebiyatı konusundaki engin bilgisiyle bana ışık tutan Doç. Dr. Alev Sınar Uğurlu'ya şükranlarımı sunarım. Bu çalışma, çocuk edebiyatı alanında yapılacak olan diğer akademik çalışmalara katkı sağlarsa mutluluk duyacağız.

Bursa, 2007

Nilüfer İŞYAR

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ÇOCUK EDEBİYATINA GENEL BAKIŞ	6
1.1. Çocuk Edebiyatı Kavramı:	6
1.2. Çocuk edebiyatı ve yaş grupları:	8
1.3. Çocuk Edebiyatının Türleri:	9
1.4. Dünyada Çocuk Edebiyatının Gelişimi:	10
1.5. Türkiye’de Çocuk Edebiyatının Doğuşu ve Gelişimi:	14
1.5.1. 1970’ten günümüze kadar çocuk edebiyatımızın gelişimi:	20
1.6. Çocuk Edebiyatının Bir Alt Türü Olarak Çocuk Romanları:	27
1.7. 1970’lere Kadar Yayımlanan Belli Başlı Yerli Çocuk Romanlarında Aile Teması:	30
2. BÖLÜM: AİLENİN YAPISI VE DEĞİŞİMİ	39
2.1. Aile Kurumunun Tanımı ve Temel Özellikleri:	39
2.2. Ailenin Önemi:	41
2.3. Aile Tipleri:	42
2.3.1. Çekirdek ailenin genel özellikleri:	43
2.3.2. Geniş ailenin temel özellikleri:	44
2.3.3. Parçalanmış ailenin özellikleri:	46
2.4. Ailenin Temel İşlevleri ve Görevleri:	47
2.5. Dünyada Ailenin Değişim Süreci:	49
2.6. Türkiye’de Aile Tipleri ve Aile Kurumunun Ana Özellikleri:	50
2.7. Türkiye’de Toplumsal Değişim Süreci ve Aileler Üzerindeki Etkileri:	53
2.7.1. Köy aileleri:	54
2.7.2. Kasaba aileleri:	58
2.7.3. Geçiş (gecekondu) aileleri:	60
2.7.4. Kent aileleri:	62
3. BÖLÜM: TÜRK ÇOCUK ROMANLARINDA AİLE TEMASI	66
3.1. Çocuk Romanlarında Aile Kurumuna Genel Bakış:	66
3.1.1. Evliliğe/aileye olumlu bakış:	66
3.1.2. Bekarlığa ilişkin bakışlar:	68
3.2. Ailenin Kurulması: Evlilik	69
3.2.1. Görücü usûlü evlilik:	69
3.2.2. Evlilik ve maddiyat ilişkisi:	70
3.2.3. Evlilikte başlık parası:	72
3.2.4. Kızın kaçarak evlenmesi:	74
3.2.5. Severek evlenme:	75
3.3. Aile İçin Evin (Yuvanın) Önemi:	76

3.4. Ailede Cinsiyete Dayalı Rol Dağılımı:	81
3.4.1. Kadın 'ev hanımı':	81
3.4.2. Erkek 'aile reisi':	85
3.5. Aile İçi Uyum:	87
3.5.1. Ailede işbölümü ve işbirliği:	87
3.5.2. Mutlu aileler:	89
3.5.3. Aile içi demokrasi:	93
3.5.4. Aile içi güven ve iletişimin sağlamlığı:	95
3.6. Sorunlu Aileler:	96
3.6.1. Ailede sakatlık veya hastalıklar:	97
3.6.1.1. Sakat veya hastalıklı çocuklar:	97
3.6.1.2. Anne ve/veya babanın sakatlığı/hastalığı:	102
3.6.2. Parçalanmış aileler:	103
3.6.2.1. Boşanma ve ailenin parçalanması:	104
3.6.2.1.1. Boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri:	109
3.6.2.1.2. Boşanan ebeveynlerin çocuğa kötülenmesi:	111
3.6.2.1.3. İkinci evlilikler ve çocuklar üzerindeki etkileri:	112
3.6.2.2. Yurtdışı göç nedeniyle parçalanmış aileler:	113
3.6.2.3. Çocuğun aileden ayrı düşmesi ve kopması:	117
3.6.2.4. Ailede ölüm olgusu:	120
3.6.2.4.1. Annenin ölümü:	120
3.6.2.4.2. Babanın ölümü:	123
3.6.2.4.3. Anne ve babanın ölümü:	124
3.6.2.4.4. Çocuğun ölümü ve ailede evlât acısı:	126
3.6.2.4.5. Ailede diğer bireylerin ölümü:	127
3.6.3. Ailede çocuksuzluk ve çocuk özlemi:	128
3.6.4. Göç olgusu ve ailedeki sorunlar:	131
3.6.4.1. Çalışmak için mevsimlik göçler:	132
3.6.4.2. Ailenin köyden kente göç etmesi:	134
3.6.4.3. Tayin nedeniyle göç:	137
3.6.5. Aileler arasında kan davası sorunu:	138
3.6.6. Aile içinde psikolojik çatışmalar:	140
3.6.7. Yalnızlık sorunu:	142
3.6.7.1. Ailenin başında erkeğin/babanın olmaması:	142
3.6.7.2. Annesizlik:	149
3.6.7.3. Kimsesizlik (ailesizlik):	150
3.6.7.4. Çalışan anne-babalar ve yalnız çocuklar:	157
3.6.8. Yoksul aileler ve sorunları:	159
3.6.8.1. Yoksul ailede çalışan çocuklar:	164
3.6.8.2. Yoksulluktan dolayı çalışan kadın:	169
3.6.8.3. Kentli yoksul aile ve çocuk:	169
3.6.8.4. Yoksulluk ve ailede bozulan ilişkiler:	171
3.6.9. Evlilikte eşler arası sorunlar:	173
3.6.10. İkinci evlilikler ve sorunları:	183
3.7. Aile ve Çocuk:	187
3.7.1. Çocuk/evlât teması:	187
3.7.2. Ailede çocuk özlemi:	192
3.7.2.1. Erkek çocuk özlemi:	192
3.7.2.2. Kız çocuk özlemi:	193
3.7.2.3. Özlenen çocuğun aile üzerindeki etkileri:	195
3.7.3. Ailede çocuklar arasında ayırım:	196
3.7.3.1. Kız-erkek ayırımı yapmak:	196
3.7.3.2. Büyük - küçük çocuk ayırımı yapmak:	199
3.7.3.3. Çocuklar arasında ayırım yapmamak:	202
3.7.4. Evlâtlık teması:	203
3.7.4.1. Evlâtlık verme:	203
3.7.4.2. Evlât edinme:	204
3.7.5. Anne-çocuk ilişkileri:	206

3.7.5.1. Anne ile çocuğu arasındaki sevgi bağı:	207
3.7.5.2. Fedakâr anneler:	209
3.7.5.3. Hâkim ve güçlü anne figürü:	212
3.7.5.4. Anlayışlı/hoşgörülü anneler:	213
3.7.5.5. Sorunlu anneler:	214
3.7.5.6. Üvey anne figürleri:	217
3.7.6. Baba-çocuk ilişkileri:	221
3.7.6.1. Çocuğun mesleğinin belirlenmesinde babanın rolü:	222
3.7.6.2. Baba ve çocuk arasındaki sevgi bağı:	224
3.7.6.3. Çocukta baba korkusu:	226
3.7.6.4. İyi baba figürleri:	229
3.7.6.5. Kötü baba figürleri:	231
3.7.6.6. Üvey baba figürleri:	235
3.7.7. Çocukların aile içi terbiyesi:	236
3.7.7.1. Çocuğun bakımında anne-baba dışındaki aktörlerin rolü:	236
3.7.7.2. Ailede çocuk yetiştirme şekilleri:	238
3.7.7.2.1. Doğru yetiştirme şekilleri:	239
3.7.7.2.2. Yanlış yetiştirme şekilleri:	245
3.7.7.3. Çocuğun içinde yetiştiği aileyi model alması:	259
3.7.8. Aile ve çocuğun okul eğitimi:	263
3.7.8.1. Köy ailesi ve çocuğun eğitimi:	263
3.7.8.2. Kentli aile ve çocukların eğitimi:	266
3.7.8.3. Yoksul aile ve çocuğun eğitimi:	267
3.7.9. Çok çocuklu aileler:	272
3.8. Kardeşler Arası İlişkiler:	275
3.8.1. Kardeş kıskançlığı:	275
3.8.2. Kardeşler arası rekabet ve çatışma:	278
3.8.3. Kardeş sevgisi ve özlemi:	279
3.8.4. Farklı kişilikteki kardeşler:	282
3.9. Aile ve Akrabalık İlişkileri:	283
3.9.1. Dede/nine ve torun ilişkileri:	285
3.9.2. Gelin-kaynana ilişkileri:	288
3.9.3. Akraba yanına sığınma:	291
SONUÇ ve ÖNERİLER	295
KAYNAKLAR	309
EK: Tezde İncelenen Çocuk Romanları	326
ÖZGEÇMİŞ	335

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.y.	Aynı yer
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
cev.	Ceviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
sy.	Sayı
ts.	Tarihsiz
v.dğr.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
vs.	Vesaire
y.y.	Yayın yeri yok
yay.y.	Yayınevi yok

GİRİŞ

Çocuklar, toplumların geleceği açısından son derece önemli varlıklardır. Toplumların geleceklerinin sağlamlığı, çocukların zihinsel, fiziksel ve sosyal açıdan kendileriyle ve çevreleriyle uyum ve denge içinde bulunmaları, dolayısıyla sağlıklı bir kişiliğe sahip olmaları ile mümkündür. Çocuğun duyarlı bir düşünce yapısına sahip olmasının, çocuk-edebiyat ilişkisi ile daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşebileceği genel kabul gören bir tespittir.

Edebiyat; "*malzemesi dile dayanan, insanların duygu, düşünce ve hayallerini güzel ve etkili biçimde dile getiren, edebî ve estetik değeri olan, bayağılık ve çirkinliği kabul etmeyen sözlü ve yazılı verimlerin tamamıdır*"¹ Ancak, her yaştaki kişinin dille ilgili kazanımları ve birikimleri doğal olarak farklılık göstermektedir. Çocuklar bu bakımdan daha kısıtlı bir kelime dağarcığına sahiptirler. Çeşitli düşüncelerin çocuklara göre ve sanatla ifadelendirildiği veya büyükler için yazıldıkları hâlde çocukların da anlayarak, zevk alarak okudukları eserlerin tümü çocuk edebiyatını teşkil etmektedir.

Çocuk edebiyatı, diğer kültürel/sanatsal çalışmalar gibi genel ekonomik ve politik düzenden soyutlanamaz. Siyasal yönetimler, toplumu biçimlendirirken, özellikle yeni kuşakların eğitimini, çoğu zaman kendi güdümlerine almak isterler. Bu anlamda çocuk edebiyatı, çocuk eğitiminin etkili bir unsuru olabilir. Ancak, bu yön verme sırasında, ahlâkî değerleri işliyor, moral değer kazandırmak istiyor diye basit ve yapmacık söyleyişle, dil dokusu zayıf estetik değerlerden yoksun eserleri çocukların karşısına çıkarmamak gerekir.² Dolayısıyla, çocuk edebiyatı en az diğer edebî türler kadar ve hatta nispeten onlardan daha fazla ciddiye alınması gereken bir edebiyat dalıdır.³

Edebiyat fikrinin ve güzel sanat anlayışının çocukluktan itibaren doğması, çocuğun küçük yaşlardan başlayarak iyi eserler okumasını gerektirir. Çünkü edebiyat, bilgi olarak öğrenilemez; edebiyatın ancak tadına varılabilir. Şu hâlde, çocukların ellerine verilecek kitaplar umumiyetle, muhteva bakımından değerli ve onların alâkalarına hitap edebilen, câzip

¹ *Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'ne göre, 'edebiyat'; düşünce, duygu ve hayallerin söz veya yazı halinde güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatıdır. (Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s. 255.)*

² Cemiloğlu, Mustafa, *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Ekli 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 20.

³ Bu konuda bkz. Baran, Ethem – Uslu, Hakkı, "Çocuklara Yetişmeye Çalışan Bir Yazar: Gülten Dayıoğlu", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, sy. 26, Yıl 3, Ankara, Nisan 2002, ss. 20-23, s. 21.; Ayrıca bkz., Kantemir, Enise, "Çocuklara Yönelik Yayınlar ve Çocuk Kitapları Sorunu", *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 247-250, s. 249.

üsluplu eserler olmalıdır.⁴ Bir eserin çocuklar tarafından zevkle okunabilmesi, bunun sanat değeri taşımasına, büyük bir tecrübe mahsulü olmasına ve geniş bir aleml aksettirmesine bağlıdır. Ancak bu tip eserler sayesinde çocukta edebiyat zevki, sanat anlayışı, fikir ve dil gelişimi sağlanabilir.⁵

1970'ten 2005'e kadarki sosyal içerikli çocuk romanlarımızda aile temasının incelendiği bu doktora tez çalışmasının önemi, değişik boyutlarda ifade edilebilir. Çocuğun küçük yaşta okudukları ve öğrendikleri tüm yaşamı boyunca unutamayacağı bir takım değer yargılarının oluşmasına yol açmaktadır. Bunlardan bazıları zamanla kaybolursa veya değişse bile, bu değer yargılarından kimileri değişmeden hayat boyu kalır ve kişiliğin şekillenmesinde etkili olur.⁶ Ailesi de bir insanın hayat boyu sahip olabileceği en büyük değerlerden biridir. Bir anlamda, bütün toplumun sıhhati ve sürekliliği bu temel kurumun sağlamlığına bağlıdır. Dünyada aile kurumunun çatırdadığı bir ortamda Türk çocukları, toplumsal geleceğimizin selameti açısından, geçmişten günümüze maddî-manevî değerlerin taşınmasında önemli vasıtalarından biri olan aile kurumunun ehemmiyeti hakkında, bir çok araç yanında çocuk edebiyatı eserleri aracılığıyla da aydınlatılmalıdır.

Çağımızın getirdiği teknolojik yenilikler ve bilimsel gelişmeler de, artık, çocukların hemen her yaşta ve her düzeyde çeşitli ilgi alanlarının, değişen algılama kapasitelerinin olabileceğini ve çocukların bu konuda türdeşlik göstermediğini ortaya koymaktadır. Çocuğun, etrafında olup bitenleri alımlayabilmekte kullanabileceği çok farklı ve ulaşılması da son derece kolay bilgi kanalları ile çevrelendiği bir ortamda, bilgi alımında güvenilir kaynaklara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuk edebiyatı da, hiç şüphesiz bu güvenilir kaynakların en önde gelenleri arasındadır.

Üzerine bu kadar büyük önem atfedilen çocuk edebiyatı hakkında derinlemesine bazı bilimsel çalışmalar yapılmalı ve bu türün ülkemizdeki eksiklik ve problemleri ciddiyetle giderilmelidir. Ancak, çocuk kitapları üzerinde detaylı ve spesifik olarak yapılmış tematik araştırmalar ve analizlerin hâlâ yeterince mevcut bulunmadığı gerçeği dikkate alınırca, bu doktora çalışması çocuk romanlarına yönelik başlı başına özgün bir betimsel analitik inceleme olarak görülebilir. Çalışma, çocuk edebiyatı ile ilgilenen kişilere bilgi ve yorum düzeyinde katkı sağlayabilecek olması açısından da önemli olabilir. Öte yandan, bu tez, doğal olarak aile konusuna yoğun biçimde eğilen sosyal içerikli çocuk romanlarının, inceleme konusunu ne ölçüde, nasıl ve hangi boyutlarıyla kapsadığını açığa çıkarmak açısından önem taşımaktadır. Zira, bu tez çalışmasını yapmaktaki asıl bilimsel amaç, Türk toplumunun aile yapısındaki manzaraların çocuk romanlarına nasıl, hangi yönleriyle ve ne derecede yansıtıldığının tespit edilmesinden ibarettir. Şurasını belirtmekte de yarar var ki; tezde, aile kavramı, coğrafi ayrımların (köy, kasaba, gecekondu, kent, yurtdışı göçü aileleri) da dikkate alınmasına fırsat verecek şekilde, işlevci (*fonksiyonalist*) bazda ele alınmış; yani, aile kurumunun işlevleri ve

⁴ Demiray, Kemal, *Türkçe Çocuk Edebiyatı*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1958, s. 16.

⁵ a.e., s. 19.

⁶ Apaydın, Talip, "Çocuk Yazını", *Ulusal Kültür*, sy. 4, Yıl 4, Ankara, Nisan 1979/4, ss. 181-184, s. 181.

bunları yerine getirebilmek amacıyla fertleri arasındaki ilişkilerin tanımlanması üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur.

Bir bakıma, yukarıda belirtildiği üzere, toplum yapısı ile edebiyat arasındaki ilişkinin incelenmesi, genel edebiyat türünün bir alt dalı olan çocuk edebiyatının da, diğer edebî ürünler gibi toplumsal yapıyı yeterince yansıttığı savına dayanmaktadır. Tabiatıyla hiç kimse, edebiyat ile toplum veya edebiyat ile çağı arasındaki derin ve anlamlı ilişkiyi kolaylıkla reddedemez. Ancak, bu konu üzerinde yapılan tartışmalara da bir nebze olsun değinmek gerekir. 20. yy.ın edebiyat teorisyenlerinden bazıları, edebiyatın toplumun, özellikle de ekonomik yapının birebir yansıması olduğunu düşünmüşlerdir. Buna göre, sosyo-ekonomik yapıyla edebiyat arasında zorunlu bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bazı edebiyat eleştirmenleri ise, bu katı yaklaşımı kabul etmemektedirler. Onlara göre, edebiyat ile toplum arasındaki ilişki, zorunlu bir nedensellik arzetmez; her halükârda çeşitli olasılıklar içerebilmektedir. Zaten yazarın da toplumun belirleyiciliğinden kurtularak, bir nev'î yaratıcı özgürlüğünü kullanabildiği alan bu olsa gerektir. Bu eleştirel yaklaşıma göre, toplum, edebiyatı yazara dikte ettiren bir yapı olmadığı gibi, edebiyat da toplum yapısının motomot bir yansıması değildir.⁷ Dolayısıyla, çocuk edebiyatı eserlerinde var olan bir boyut da, pasif ve edilgen olmayıp toplumu değişime itmek isteyen yazarların, kendi yaşantılarını veya yaşantılarının onlarda uyandırdığı izlenimlerini dile getirmelerinin yanında, bir de, eğitilmesi gerektiğini düşündükleri çocuklara o an için henüz kimse tarafından gerçekleştirilememiş, düşsel doğruluk ve idealist güzelliklerle dolu farklı bir dünyaya dair hayallerini betimlemeye çalışmalarıdır. Edebiyatçılar bu farklı dünyayı kendileri kuramamışlarsa da, ileride çocukların bunu kurma ihtimâli vardır.⁸

Doktora tez çalışmasında, çocuk edebiyatı araştırmalarında günümüzde en çok tatbik edilen yöntemlerden biri olan, '*tarama metodu*' veya bir başka ifadeyle '*alan araştırma yöntemi*' olarak da bilinen '*betimleme*' (*survey*) yöntemi kullanılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem, kısaca, '*mevcut durumun saptanması*' olarak tanımlanabilir. Bilindiği üzere, bu tip incelemeler, var olan durumları, koşulları ve özellikleri aynen ortaya koymaya çalışır; mevcut olayların, daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamaya çabalar.⁹

Bu araştırma yöntemi, her şeyden önce, bir '*araştırma evreni*' ve bir '*araştırma örnekleme*' belirlenmesini gerektirmektedir.¹⁰ Tezdeki '*araştırma evreni*', şüphesiz, literatürdeki mevcut Türk çocuk romanlarının tümüdür. Daha küçük olması gereken '*evren örnekleme*' ise, iki açıdan sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Bunlardan biri *zaman sınırlaması*, diğeri ise *konu sınırlamasıdır*. Doktora tez çalışmasında, 1970'ten 2005'e kadar Türkiye'de çeşitli yayınevleri tarafından basılmış ve 9 ilâ 12 yaş (istisnalar olmak kaydıyla, genelde

⁷ Çılgin, Alev Sınar, "Çağını Anlatan Bir Çocuk Edebiyatçısı: Gülten Dayıoğlu", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 8, Yıl 6, Bursa, 2005/1, ss. 35-46, s. 36.

⁸ "Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatı", *Théma Larousse: Tematik Ansiklopedi*, c. 6, (Sanat ve Kültür: Türk-İslam), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993-94, ss. 146-147, s. 146.

⁹ Tuncer, Nilüfer, "Çocuk Edebiyatı Araştırmalarında Yararlanılacak Yöntemler", Soru 19, *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, haz. Mustafa Ruhi Şirin, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 49-50, ss. 49-50.

¹⁰ Arseven, Ali D., *Alan Araştırma Yöntemi: İlkeler, Teknikler, Örnekler*, Gül Yayınevi, Ankara, 1993, s. 13.

İlköğretim I. Kademe II. Devre öğrencileri) arası çocukların düzeyine uygunluğu kabul edilen sosyal içerikli çocuk romanlarında salt aile temasını/kavramını ve bununla doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı hususları değişik alt başlıklarına indirgeyerek analiz edip araştırma ve betimleme hedeflendi.

Tezde, yukarıda belirtilen yaş ve konu sınırlamasına uygun olarak yazılmış çocuk romanlarımız ele alınmaya çalışılmış olsa bile, şunu da belirtmek gerekir ki, bu devreler kesin olarak birbirinden ayrılamaz. Nitekim, her birey farklı gelişim gösterebilir. Örneğin, bir 5. sınıf öğrencisi 3. sınıf düzeyindeki kitapları okurken, bir diğeri yetişkinler için yazılmış klâsikleri okuyup zevk alabilir.

Tezde, çocuk romanları bağlamında literatür tarama sürecinin başlangıç noktası olarak 1970 yılının alınmasındaki yegâne sebep, çocuk edebiyatımızda bu dönemden başlayarak gözle görülür bir canlanmanın olmuş olması ve bunun da daha sonradan kesintiye uğramaksızın, hatta aksine günbegün daha da güçlenerek günümüze kadar devam eden ana yönelimlerin ortaya çıkmasına kaynaklık etmesidir.

Düz yazı olarak üretilmiş çocuk edebiyatı türleri arasından neden özellikle çocuk romanlarının incelenmesinin tercih edildiğine gelince; şurası açıktır ki, roman türü, edebiyata sunmuş olduğu yaşam bütünlüğü nedeniyle, üzerinde nesnel-sosyolojik analizler yapılması en kolay olan ürünlerin başında gelmektedir. Bu anlamda, roman incelemeleriyle, eserin yazıldığı dönemlere özgü olarak aile olgusunun değişik boyutları, birbirleriyle daha kolay bağlantılandırılabilir. Öykü türünde ise, doğal olarak bu imkân sınırlıdır. Çünkü öykülerde, romanlar için belirttiğimiz boyutlardan çok daha azı, daha ziyade bulgusal veriler şeklinde ve kesitsel açıklamalarla okuyucuya sunulmaktadır.

Şekil açısından bakıldığında ise, tez; '*Giriş*' ve '*Sonuç*' bölümleri hariç olmak üzere, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, esas olarak Çocuk Edebiyatı'nın, dünyada ve Türkiye'deki gelişimi vurgulanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, sosyolojik olarak aile teması, aile kurumunun tanımı, işlevleri, türleri ve ağırlıklı olarak da Türkiye'deki gelişimi üzerinde ayrıntılarıyla durulmaya gayret edilmiştir. Bu bölümlerin hazırlanmasında, konulara ilişkin yerli ve yabancı literatür elden geldiğince taranmış ve derinlemesine incelenmiştir. Üçüncü bölüm ise, çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır. Bu bölümde bazı açıklayıcı başlıklar altında çocuk romanlarına yansıtıldığı kadarıyla, aile kurumu ve fertlerinin değişik yönleri, ilişkileri, daha ziyade çocuk merkezli olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu kısımda, dokuz alt başlık bulunmaktadır. Ailenin önemi, ailenin kurulması (evlilik), aile için evin (yuvanın) önemi, ailede cinsiyete dayalı rol dağılımı, aile içi uyum, sorunlu aileler, aile ve çocuk, ailede kardeşler arası ilişkiler, aile ve akrabalık ilişkileri bu alt başlıkları oluşturmaktadır. Belirlenen dönem zarfında kaleme alınmış romanlar arasından rassal olarak seçilmiş yaklaşık 200 çocuk romanında ve/veya çok istisnai de olsa, öykü mü yoksa roman mı olduğu konusunda ayırım yapmakta zorlanıldığı durumlarda incelemeye alınması uygun görülmüş romanımsı öykülerimizde, aile temasının nasıl ve hangi yönleriyle ele alındığının betimlenmesine çalışılmıştır. Bu eserlerin tespit edilmesi ve bulunmasında ise, geniş bir

kütüphane, dökümantasyon ve sahaf araştırması yapılarak araştırma evrenini en iyi şekilde temsil edecek nitelikte bir örneklem oluşturulmaya gayret edilmiştir.

Çalışmada ele alınan romanların/uzun hikâyelerin seçiminde, konu (sosyal içerikte olmak) ve yıl (ilk yazılış tarihleri itibariyle 1970 ilâ 2005 arası dönemde kaleme alınmış olmak) kriterinden başka bir sınırlama yapılmamıştır. Belli yazarlar, diğerlerinden daha çok eser üretmiş olmalarına rağmen, yine de müellifler arasında dengeli bir seçim yapılmaya, elden geldiğince sadece belli yazarlara ağırlık verilmemeye azamî özen gösterilmiştir. Ancak buna rağmen, eser üretim verimliliği açısından çalışmada atıf yapılan ve zaman zaman da aktarımda bulunan yazarlar arasında bazen kimi dengesiz durumların ortaya çıkmasına da engel olunamamıştır. Aynı kısmî dengesizlik, az da olsa eserleri neşreden yayınevleri itibariyle de ileri sürülebilir.

Öte yandan, çalışmada ele alınan çocuk romanlarının mümkün olduğunca, basılmış ilk nüshaları elde edilmeye çalışılmıştır. Aksi durumlarda ise, metin içinde, ilk yazıldığı yılı zikrederken; dipnot ve dolayısıyla kaynakçada, eldeki kitabın baskı yılı gösterilmiştir.

1. BÖLÜM

ÇOCUK EDEBİYATINA GENEL BAKIŞ

Çocuk edebiyatı, çağımızda daha fazla önemsenen bir konu hâline gelmiştir. Bunun başlıca sebepleri arasında; toplumların refah ve kalkınma düzeylerinin gözle görülür ölçüde yükselmesi, ailelerin çocuklarına gösterdikleri özen ve ihtimamın artması, eğitimin daha etkili ve kaliteli yapılabilmesi olanaklarının büyümesi gibi unsurlar yer almaktadır.¹ Son yıllarda, çocuk psikolojisi alanındaki gelişmeler de, çocuk edebiyatı kavramı üzerine yapılan vurguları daha da kuvvetlendirmiş ve böylece edebiyatçıların dikkatini bu alana kaydıran önemli bir etken olmuştur.

Çocuk edebiyatının temel amaçları; çocuğu bilgilendirmek, bunu yaparken ona zevk vermek ve yaşamı tanıtmak olarak belirtilebilir. Çocuk edebiyatı, çocukların sağlıklı gelişimleri açısından çok önemlidir. Edebiyat, çocuklara yaşama sevinci aşılayabilecek derecede önemli bir araçtır. Genel olarak çocuğun tüm davranışlarını etkileyebilen çocuk edebiyatı, yaratıcı etkinliklerde bulunabilmesi için çocuğa gerekli altyapıyı hazırlar.² Çocuğun dil gelişimine de somut katkılarda bulunur. Edebiyatçı, kültürümüzün yaratıcısı ve yaşatıcısı olan dili en güzel kullanan kişi olduğu için, çocukları bu dille eğitir, bu dilin güzelliklerini edinmelerini sağlar.³ Bu kadar önemli işlevler üstlenebilen çocuk edebiyatı eserleri, yeterince nitelikli olmalı; çocukların düzeylerine uygunluk göstermeli; eğiticilik özelliği arzetmeli; çocuğu araştırma ve incelemeye yöneltmeli; ona iyimserlik aşılarken, öte yandan günün gerçeklerini de mümkün olduğunca yansıtmalıdır.

1.1. Çocuk Edebiyatı Kavramı:

Birçok konuda olduğu gibi, çocuk edebiyatı alanında da kavram kargaşası yaşanmaktadır. Kimi araştırmacılar, çocuk edebiyatını tanımlayarak hiçbir yere varılamayacağını, tanımın sadece onun kalın dış çizgilerini belirleyebileceğini ileri sürerken, kimileri de edebiyat genel kavramı içinde değerlendirmekle birlikte, '*çocuğa göre, çocuk için ve çocuksu bir ifade ile yazılan ve söylenen eserleri*' çocuk edebiyatı olarak tanımlamaktadır.

¹ Yalçın, Alemdar - Aytaş, Gıyasettin, *Çocuk Edebiyatı*, 2. Baskı, Akçağ, Ankara, 2003, s. 14.

² Gülerüz, Hasan, *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2002, s. 41.

³ Cemiloğlu, Mustafa, *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s. 20.

Çocuk edebiyatı; en geniş anlamıyla, çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayallerine, duygularına, düşüncelerine, yeteneklerine ve zevklerine hitap eden, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı verimlerin tamamıdır.⁴ Türkçe veya yabancı literatürde, çocuk edebiyatının çok farklı tanımları yapılmaktadır. Bunlar arasından en kapsayıcı olanları aşağıda belirtilmeye çalışılmıştır.

E. Naci Gökşen, çocuk edebiyatı terimini "çocuklar için yazılmış ya da yazılacak kitapları kastetmek" için kullanmıştır.⁵

Ruşen Alaylıoğlu'na (1968) göre;

"Çocuk edebiyatı: 1. Usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel addir. 2. Türlü konular üzerinde yazılmış olup çocukların zevkle ve ilgiyle okudukları eserlerden meydana gelen edebiyattır. 3. Çocukların faydalandığı her türlü yayını kapsayan edebiyattır."⁶

Atilla Özkırımlı'ya göre ise, çocuk edebiyatı: "Çocukların okuyup, zevk alabilecekleri, eğitsel amaçlar da taşıyan edebiyat ürünlerinin tümüne verilen addir."⁷

M. Ruhi Şirin'e göre, çocuk edebiyatı, daha doğrusu "çocuklar için edebiyat", öznesi çocuk olan edebiyat ve yayını kapsayan bir türdür.⁸

Orhan Okay'a göre; çocuk edebiyatı çocukça bir avunma değil; büyük edebiyatçıların çocuk ruhunu dile getirme şeklidir.⁹

Zeki Gürel, edebî değeri olan eserlerden, çocuğun dünyasına girebilenleri çocuk edebiyatı olarak kabul etmektedir. Bu durumda, yazar, eserinde doğrudan çocuk okuyucu kitlesini hedeflemiyorsa bile, eserin muhatabı, bir biçimde çocuklar olabiliyorsa, o çocuk edebiyatıdır. Dolayısıyla, büyükler için yazıldığı hâlde, sonradan değişik yaş grupları için uyarlanan edebî eserler¹⁰ de çocuk edebiyatı içinde kabul edilmektedir.¹¹

Çocuk ve gençlik edebiyatını birbirinden ayırmayan Gülsüm Cengiz'e göre; "Yaşamda var olan herşeyin çocuğun-gencin gözüyle ve bakış açısıyla algılanıp onların iç dünyasını yansıtan; düş gücünü, merak duygusunu harekete geçiren ve yazınsal değer taşıyan öykü, masal, şiir, oyun ya da roman biçiminde yeniden anlatılmasıdır."¹²

Malte Dahrendorf (1979), çocuk ve gençlik edebiyatından, "çocuklara ve gençlere yaklaşabilen, onlar tarafından ya da onların bir kısmı tarafından kabul gören tüm edebiyat"ı kastetmektedir.¹³

⁴ Yalçın - Aytaş, a.g.e., s. 17.

⁵ Gökşen, Enver Naci, *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*, Hikmet Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 5.

⁶ Alaylıoğlu (1968)'dan aktaran, Polat, Müge Sucu, *Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Şiirlerinde Çocuk Teması*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, No. 2818, Ankara, 2002, s. 12.

⁷ Özkırımlı, Atilla, "Çocuk Edebiyatı", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 2, 2. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983, ss. 327-333, s. 327.

⁸ Şirin, M. Ruhi, "Çocuk Edebiyatı mı, Medeniyet Sütü mü?", söyleşenler Ethem Baran ve Hakkı Uslu, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, sy. 26, Yıl 3, Ankara, Nisan 2002, ss. 27-31, s. 27.

⁹ Zikreden, Polat, a.g.e., s. 14.

¹⁰ Bkz., Shavit, Zohar, "Çocuk Yazını Çevirisinin Yazınsal Çoğuldizgedeki Konumu Açısından Belirlenmesi", çev. Pınar Besen, *Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, Bahar 1991, ss. 19-26.

¹¹ Gürel, Zeki, "Çocuk Edebiyatı Kavramı Üzerine", *Millî Eğitim*, sy. 126, Ocak-Şubat-Mart 1995, ss. 46-47, s. 47.

¹² Cengiz, Gülsüm, "Çocuk ve Gençlik Kitapları", 2006, <http://izedebiyat.com>.

¹³ Aktaran, Gültekin, Ali, "Alman Dilinde Kavram ve Kaynak Olarak "Çocuk ve Gençlik Edebiyatı"", *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 2, Eskişehir, Haziran 1990, ss. 183-190, s. 187.

G./I. Schweikle (1984) ise aynı kavramdan, "çocuklar ve gençler için uygun okuma metinleri olarak geçerli olan ve de onlar tarafından okunan yazılı edebiyatın tümü"nü anlamaktadır.¹⁴

1.2. Çocuk edebiyatı ve yaş grupları:

Çocuk edebiyatı çerçevesi içine girecek metinlerin oluşturulması, hedef kitleyi teşkil eden çocukların algılama düzeylerine, ruh dünyalarına, ilgi alanlarına ve yaş durumlarına uygun olmasına bağlıdır.

Bilindiği üzere, çocuklar zihinsel gelişim özelliklerine göre, genelde dört farklı yaş grubuna ayrılarak incelenirler:¹⁵ Okul öncesi dönem (0-5 yaş grubu); Birinci kademe birinci devre (6-8 yaş grubu); Birinci kademe ikinci devre (9-12 yaş grubu)¹⁶ ve İlk gençlik dönemi (13-15 yaş grubu).¹⁷

Çocuklar büyüdükçe, ayrıntılara inmeye, varlıkları detaylarıyla görüp kavramaya başlarlar. Esasen, 9 yaşından başlayarak düşünme eğitimi yapabilirler. Hem okudukları, hem de yaşadıkları deneyimler üzerinde kafa yorarak, içinde buldukları bu karmaşık dünyayı anlama olanağına kavuşabilirler.¹⁸ Bu bakımdan, kitaplardaki konu, dil ve anlatımda yaş gruplarına uygun çizgiler izlenmesi ve yaşa göre okuma düzeylerinin dikkate alınması adeta bir zorunluluktur.

Çocuk edebiyatı; 2 ilâ 14 yaşındaki çocukların duygu ve düşüncelerine yönelik yazılı ve sözlü edebî ürünlerden oluşmaktadır. Bunu, 0-16 yaş grubu olarak daha geniş bir zaman dilimine yayan görüşler de vardır. Bu değerlendirmelerden hareketle, çocuk edebiyatını, çocukların yaşlarına göre; 'okul öncesi döneme' (0-6 yaş), 'okul dönemine' (7-11 yaş)¹⁹ ve 'genç yetişkinlik dönemine' (12-16 yaş)²⁰ hitap eden eserler olarak üç kategoriye ayırmak mümkündür. İlköğretimin sekiz yıla çıkması ile okul dönemi çocuk edebiyatı yaş grubunun 7-12; liselerin dört yıla çıkarılması ile de ilk gençlik edebiyatı yaş kategorisinin 13-18 olarak dikkate alınması da gerekebilir.²¹ Bu ayrımlar daha ziyade çocuğun zihin, ruh ve beden olarak gelişmesine bakılarak yapılmıştır. Ancak, çocuğun fizikî ve ruhî gelişimi yanında,

¹⁴ Aktaran, a.e., s. 188.

¹⁵ Yaş grupları, çocuklar için, yetişkinler arasındaki yaş ayrımlarıyla karşılaştırıldığında çok daha belirleyici önemdedir. Yetişkin kavramı, kimi farklılıklar taşısalar da oluşumunu tamamlamış, belli bir yaştan sonraki genç, orta yaşlı, yaşlı gibi insan toplulukları için genel olarak kullanılmaktadır. Çocuk kavramı ise, belirlenmiş yaş dönemlerine göre birbirlerinden çok ayrı özellikler taşıyabilen, dolayısıyla kesinlikle birbirlerinden net olarak ayrılması gereken oluşum basamakları göz önünde tutularak ele alınabilir. ("Çocuk Edebiyatı", *Edebiyat Ansiklopedisi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 328.)

¹⁶ Çocuklarda bilhassa 11 veya 12 yaşlarından itibaren soyut düşünme yeteneği gelişmeye, kafasında soyut kavramlar ve çağrışımlar oluşmaya başlıyor. (Bkz., Şimşek, Tacettin, "Çocuk Edebiyatı ve Dergiciliği", *Yağmur Dergisi*, sy. 18, İstanbul, 2003.)

¹⁷ Bu ayrım için örneğin, bkz., Gander, Mary J., - Gardiner, Harry W., *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, haz. Bekir Onur, İmge Kitapevi, Ankara, 1993, s. 317.

¹⁸ Direk, Nuran, *Küçük Prens Üzerine Düşünmek*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 6.

¹⁹ Genel olarak 'somut işlem devresi' diye bilinen bu dönemde, bol mecazlı, istiareli, teşbihli metinleri çocukların kavraması son derece güçtür. Çocuk, tutarlı bilişsel şemalar kurar. Düşünce zincirini geriye doğru izleyebilir. Bir boyuta saplanarak şaşırmayan çocuk, bir olayı değişik yönleriyle düşünebilir. (Alpöge, Gülçin, *Çocuk ve Dil: Türkçede Sıfatların Kullanımı ve Çocuğun Gelişimi Açısından İncelenmesi*, Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., Doğan Kardeş Kitaplığı, No. 15, İstanbul, 1991, s. 63.) Dolayısıyla, bahsi geçen dönemde, çocukların zengin bir hayal dünyaları olduğu muhakkaktır. (Şimşek, a.g.m.)

²⁰ 'Soyut işlemler devresi' olarak bilinen bu dönemde çocuk, soyutlamalar yapabilir, denenceler kurabilir, neden-sonuç ilişkilerinden sonuçlar çıkarabilir vs. (Alpöge, a.g.e., s. 63).

²¹ Yaman, Havva Sena, "Bizde Bir Çocuk Edebiyatı Var mı?", *Kırk İkinci*, röportaj, Abdullah Harmancı, 21 Kasım 2005, <http://www.40ikindi.com/edebiyat/oku.php?id=1169>.

yetiştirildiği kültürel çevrenin etkisi de önemlidir. Kültürlü ve okur-yazar bir çevrede yetişen çocuğun kendisinden büyük çocukların algılama düzeylerine ulaşabilmesi çocuk için ortaya koyduğumuz yaş sınırı ve gelişme evreleri gibi ölçütleri de, istisnai olarak, değiştirmektedir. Üstelik aynı yaş ve fizikî-biyolojik seviyedeki çocukların da algılamaları farklı olabilmektedir.²² Dahası, ülkemizdeki sosyo-ekonomik gelişmelere paralel olarak bilinçlenme yaşlarında da bazı esnekliklerin olması gayet doğal karşılanmalıdır. Şöyle ki, bu tip değişkenlere bağlı olarak, örneğin, eskiden 7-9 yaş grubunun okuduğu kitapları bundan böyle 3-5 yaş grubu çocuklar okuyabileceklerdir.²³

Çocuk ve gençlik edebiyatı konusunda, çocukların gelişim yaş gruplarına göre kendilerine hitap eden edebî ürünleri bir takım alt kategorilere ayırırken, güncel olarak hâlihazırda yapılagelmekte olan en derinlemesine alt gruplandırma modeline, günümüz Alman literatüründe rastlamak mümkündür. Bu bağlamda, Türk çocuk ve gençlik edebiyatı için de model oluşturabilecek düzeydeki alt kategoriler şu şekilde belirtilebilir:²⁴ "*çocuk edebiyatı*", okul öncesi dönemden başlayarak ergenlik çağına kadar (10-12 yaş) olan bütün çocuklara yönelik tüm edebî ve konulu yazıdır; "*çocuk kitapları*", okul öncesi ve okul çağı çocuklarına ergenliğe kadar (11-12 yaşa kadar) kitap formatında sunulan ürünlerdir²⁵; "*çocuk okuma metinleri*", 6 ilâ 16 yaş arası çocukların biraz da kendilerini zorlayarak ya da adapte olarak okumaya çalıştıkları gazete, dergi ve okuma kitaplarından alınan metinlerdir; "*gençlik edebiyatı*", dar anlamda, genç insanlar için (çocuklar kastedilmiyor) üretilen, kitle iletişim araçlarındaki edebî yazı ve uyarlamalardır; "*gençlik kitapları*", geniş anlamda, 2-3 yaş arasındakilere uygun resimli kitaplardan başlayarak, yaklaşık 16 yaşına kadarki genç okuyucu kesim için yayımlanmış tüm kitaplardır²⁶; "*gençlik okuma metinleri*" ise, 11-12 yaşlar ile 15-16 yaşlar arasındaki gençlerin isteyerek veya istemeyerek de olsa, okumaya hazır oldukları gazetelerden, dergilerden, konulu kitaplardan, cep kitaplarından alınan metinlerdir.

1.3. Çocuk Edebiyatının Türleri:

Çocuk edebiyatı da, doğal olarak masal²⁷, şiir, öykü, roman, fabl²⁸, söylence (efsane), destan, yaşam öyküsü - öz yaşam öyküsü, gezi yazısı, anı, çocuk/okul tiyatrosu²⁹

²² Bilkan, Ali Fuat, "Çocuk Edebiyatı -Kavram ve Mahiyet", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 7-17, ss. 7-8.

²³ Uslu, Hakkı - Baran, Ethem (söyleşi yapanlar), "Günümüzde Bir Nasrettin Hoca: Yalvaç Ural", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, sy. 26, Yıl 3, Ankara, Nisan 2002, ss. 13-15, s. 13.

²⁴ Gültekin, "Alman Dilinde Kavram ...", ss. 185-186.

²⁵ Örneğin, *Astrid Lindgren'in Uzun Çoraplı Pippi* (1945) adlı kitabı gibi...

²⁶ Örneğin, genç kız kitapları, *Karl May*'in kızılderili romanları, keşif kitapları, macera kitapları gibi...

²⁷ Çocuk masalları; binlerce yılda, binlerce insanın dilinde ve zihninde oluşan ortak değerlerin, gelenek ve göreneklerin birleştirici gücünün çocuk ruhuna nasıl sindirildiğini belgeleyen, çocukları eğlendirmeye yönelik hayalî, destansı olaylar ve romanstan oluşan edebî kaynaklar olarak târif edilebilir. (Aytaç, Pakize, "Eğitim, Gelenek, Çocuk ve Masal", *Bilge: Yayımlar, Tanıtım, Tahlil, Eleştiri*, sy. 9, Yaz 1996, ss. 9-11, s. 9.)

²⁸ Fabllar, ahlâkî dersler veren kısa hikâyelerdir. Kullanılan karakterlerin çoğu, tıpkı insanlar gibi hareket edip konuşan hayvanlar ve objelerdir. Bu karakterler, esasında insanların bazı huylarını ve özelliklerini sembolize etmektedirler. (Sutherland, Zena, "Literature for Children", *The World Book Encyclopedia*, vol. 12, USA, 1991, ss. 358-390, s. 362.)

²⁹ Çocuk tiyatrosu; çocuklara yönelik eğitici bir amaçla yazılmış oyunları eğlendirici bir anlatım tarzı içinde ele alan ve çocuk imgelemine açık bir sahneleme ve oyunculuk düzeni içinde aktaran tiyatro türü olarak açıklanabilir. (Çalışlar, Aziz, "Çocuk Tiyatrosu", *Tiyatro Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 148.)

gibi bilinen bir takım *alt tür*lerden oluşur. Bunlara, biraz zorlamayla çizgi romanlar, bilmeceler, tekerlemeler, ninniler de eklenebilir.³⁰ Burada şu noktayı belirtmekte yarar vardır: okul-öncesi dönem çocukları için hazırlanan okuma metinleri ile ilköğretim okulu birinci sınıfların okumaya geçiş kitaplarını çocuk edebiyatı kapsamı içinde düşünemeyiz. Daha çok bu dönemlerden sonrasına hitap eden, bir yapıt bütünlüğü ve olgunluğu taşıyan, yazıldığı türün niteliklerini kendinde barındıran eserler, çocuk edebiyatı kapsamında düşünülmelidirler.³¹

Öte yandan, *'okuyucu kitlesi'*ni düşünerek, çocuk edebiyatını iki kategoride ele almak da olasıdır: okuyucu olarak sadece çocukların hedef alındığı eserler ve bütün insanlığın veya bir milletin malı olan değerli eserlerin çocuklara özgü olarak yeniden işlenmiş/uyarlanmış hâlleri.³²

Çocuk edebiyatı konusunda, *'çocuğun bu edebiyattaki yeri'*ne göre ise şu şekilde bir sınıflandırmaya gidilebilir:³³ *'çocuktan bahseden edebiyat'*; *'çocukların yarattığı edebiyat'*; *'çocuklar için edebiyat'*; *'yetişkinler için üretildiği hâlde çocukların ilgisini çeken edebiyat'* vs.

1.4. Dünyada Çocuk Edebiyatının Gelişimi:

Çocuk edebiyatının dünyada ve Türkiye'deki gelişimi kolay ve hızlı olmamış, önemli engeller aşılmış ve nihayet günümüzdeki seviyeye ulaşılabilmiştir. Bu noktada çocuk edebiyatının gelişimini genel olarak dünyadaki ana çizgileriyle belirtmek faydalı olacaktır.

Batı dünyasında çocuk edebiyatı ninniler ve büyükler tarafından anlatılan masallarla başlar. En eski zamanlarda hiç kitap yoktu. Kabilelerdeki hikâye anlatıcıları kültürün, âdetlerin, değerlerin ve tarihin birer koruyucusuydular. Hikâye anlatma, asırlar boyunca bir nesilden diğerine toplumların geleneklerini ve inanışlarını aktarmak için bir araç olmuştur. O devirlerde anlatılan hikâyeler aslında genelde büyüklere yöneliktir. Ama çocuklar da bunları dinleyip kendilerine uygun olanları benimserlerdi. Daha sonraları, halk ozanları bu hikâyeleri derleyip, toplumdan topluma taşıdılar. *'Balad'* yani şarkıyla hikâye anlatma, destan, epik gibi halk masalı türleri de böyle oluşmuştur.

Batı dünyasında ortaçağda daha henüz *'çocuk'* kavramı tam anlamıyla gelişmemiştir. Çocuk, daha ziyade *'küçük boy insan'* olarak görülüyordu.³⁴ Batı, çocuk ve çocukluğu tam anlamıyla Rönesans döneminde keşfetmeye başlamıştır. Çocuk edebiyatı ilk olarak öğütler verme misyonuna sahipti. Bu dönemde çocuk edebiyatının, seviyesine uygun metinler yoluyla çocuğa çekidüzen verme veya çocuğu *'adam etme'* gibi amaçlarının olduğu açıktı.³⁵

Tarihsel gelişim süreci içerisinde, çocuk edebiyatı ve çocuklar için yazmak düşüncesi, 18. yy. Avrupası'nda birçok ülkede birden yaygınlaşır. Önceki yüzyıllarda çocuk bir *'büyük*

³⁰ Bkz., Çevirme, Hülya, "Şiirsel Halk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Eğitimine Katkıları", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 5, sy. 7, Malatya, Bahar 2004, http://web.inonu.edu.tr/~efdergi/Hulya_siirsel.htm.

³¹ Yurttaş, Hüseyin, "Çocuk ve Kitap", *Varlık*, sy. 1058, İstanbul, 1995, ss. 2-6, s. 2.

³² Enginün, İnci, "Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış", *Türk Dili*, sy. 400, Ankara, Nisan 1985, ss. 186-194, s. 186.

³³ Gürel, "Çocuk Edebiyatı Kavramı...", s. 46.

³⁴ "Children's Literature", *Encyclopedia Britannica*, c. 5, William Benton, Publisher, 1973, ss. 519-528, s. 520.

³⁵ Şimşek, a.g.m.

insan adayı' olarak düşünülür ve dolayısıyla onun eksikliklerini tamamlamak amaçlanırdı.³⁶ Bu yaklaşımın kökenleri çok eskilere dayanmaktadır. Nitekim, M.Ö. 6. yy.da Atina ve Roma'da çocuklar şiir, destan ve fabl (**Ezop masalları**) türleriyle eğitime çalışılırdı. Aynı yüzyılda, Hindistan'da hükümdarın çocuklarını eğiten kişinin/kişilerin yazdığı eğlenceli ve öğretici bir çocuk kitabının var olduğu sanılmaktadır. Bu kitapla, *Vinçu Sarma* adlı bir eğitmen, ülkenin prenslerini yetiştirmeyi amaçlar. **Pançatantra** (Beş Kitap) adlı bu yapının önemli bir bölümü bizde **Kelile ve Dimne** diye bilinmektedir. Bir Brahmanın yaşamının konu edildiği bu yapıtta, *Hükümdâr Debşelim*, kitabın yazarı olan *Filozof Beydeba*'ya sorular sorar. O da, yanıtlarını, hayvanları konuşturarak, onları kişileştirerek verir. Böylece tarihin ilk çocuk kitaplarından biri olarak bilinen bu fabllar ortaya çıkmış olur. Bu yüzyılda Antik Yunanlı *Ezop*'un, masallarında, **Kelile ve Dimne**'den esinlediği ileri sürülmektedir.³⁷ Yine aynı çağda, Çin'de de *Konfüçyus*'un çocuklara Çin klâsik edebiyatını öğreten bir kitabından söz edilir. Yani, anlaşılacağı üzere, genellikle her ülkedeki çocuklar, geleneksel halk kültürleriyle yetiştirilirdi.

15. yy. İngilteresi'nde ünlü matbaacı *William Caxton*, Grek klasiklerini öyküleştirerek **Küçük John'un Yaşama Bilgisi** isimli eğlenceli ve öğretici bir kitap yazmıştır. Bu eser, çocuk edebiyatında '*yararlılık*' ve '*eğlencelilik*' unsurlarını birleştiren bir anlayışın ilk örneğidir. Matbaanın kullanımıyla birlikte, edebiyatın bütün alanlarında olduğu gibi, çocuk edebiyatı da yaygınlaşarak daha büyük kitlelere ulaşmaya başlamıştır.³⁸ Yine *Caxton*, ilk defa büyükler için küçük cep masalları basmıştır. Heyecan ve macera unsurları içeren bu kitapları İngiliz toplumunun halk (avam) tabakası okumaktaydı. Üst kesim ise **Horn Book** adı verilen boynuzdan yapılmış bir levhanın içine yerleştirilmiş bakır levhalardan oluşan kitapları okuyorlardı.³⁹

18. yy.a gelinceye kadar İngiltere'de aşırı dinci bir akım olan *Quakerizm* hâkimdi. Bu akım, çocukların son derece sıkı bir disiplin içinde yetiştirilmesini hedefliyordu. Dolayısıyla bu ortamda çocuklar için hazırlanan kitaplar daha çok İncil'den esinlenen kitaplardı ve hikayelerin sonu hep ölümle bitiyordu. Bu yüzden çocuk kitapları karamsarlık havası estiriyor ve hep dinle bağlantılar kuruyordu. İlk resimli çocuk kitabı olan **Orbis Pictus** (Resimlerle Dünya), 1637 yılında *Johann Amos Comenius* tarafından çıkarılmıştır.⁴⁰

Philippe Ariés'in yazdığı **Aile Yaşantısının Bir Sosyal Tarihi** adlı çalışma, 17. yy.ın Fransız çocuklarını hedeflemiştir. Avrupa'da '*çocukluk*' bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Edebiyat araştırmacısı *Postman* da bu görüşe katılmaktadır.⁴¹ 17. yy. Fransası'nda, *Fenelon*'un, soylu çocuklarını eğitmek için yazdığı **Telemaqué**'i (roman) (1699), *La Fontaine*'in aslında

³⁶ Karaçam, Ali, "Çocuk Kitapları ve Çocukların Eğitimi", *Çerçeve*, sy. 37, Yıl 13, Aralık 2005, ss. 113-115, s. 113.

³⁷ Altınkaynak, Hikmet, "Önemli Dönemleriyle Çocuk Yazını ve Geleceği", *Türk Dili*, c. 36, sy. 311, Yıl 27, Ankara, 1 Ağustos 1977, ss. 163-166, ss. 163-164.

³⁸ Fidan, Figen, "Dünya Çocuk Edebiyatı", *Edebice.com*, <http://www.edebice.com/eser.asp?id=5194>.

³⁹ Topaç, Hatice, "Çocuk Edebiyatı", <http://haticetopac.tripod.com/hikaye.htm>.

⁴⁰ "Çocuk Edebiyatı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, c. 2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, s. 156.

⁴¹ Zikreden, Oittinen, Riitta, *Translating for Children: Children's Literature and Culture*, c. 11, Garland Publishing, Inc., New York, 2000, ss. 42-43.

büyükler için yazdığı fablleri ve *Charles Perrault*'un⁴² **Ana Kaz Masalları, Mavi Kuş, Üç Büyücü** gibi günümüzde bile çocukların zevkle okuyup dinledikleri masalları (1697'den itibaren) dünya çocuk edebiyatının öncüsü sayılan eserler arasındadır. Ancak, bu güzel eserler, önce İngiltere'de İngilizceye çevirilerek okunmuş ve böylece dünya çapında benimsenmişlerdir. İngiltere'de bu işi *John Newberry* üstlenmiştir. *Newberry*'nin ilk çevirileri, 1727 yılında **Tails of Mother Goose** (Ana Kaz Masalları) adı altında yayımlanmıştır. Bundan sonra hem İngiltere'de hem Fransa'da çocuklar için yazılmış kitaplar daha fazla miktarda ortaya çıkmaya başlamıştır.

İngiltere'de halk kahramanlarının hayatlarını anlatan resimli kitaplar, küçük cep kitapları, ünlü filozof *John Locke*'un (**Eğitimle İlgili Bazı Düşünceler**/1693) çocuklara okumalarını salık verdiği **Ezop fablları, Binbir Gece Masalları**'nın çevirileri, bu doğrultuda yapılan ilk sistemli çalışmalardandır. 1744 yılında *John Newberry*'nin **A Little Pretty Pocket Book** (Küçük Şirin Cep Kitabı) isimli kitabı yayımlanmıştır. *Newberry* çocuk/gençlik dergiciliği ve gençlik kitapları dizisi (**Juvenile Library**) alanında da önemli girişimlerde bulunmuştur.⁴³ 18. yy.'ın ikinci yarısında Bayan *Sarah Trimmer* ve diğerleri, kökleri şüphesiz daha öncelere dayanan öğretici ve eğitici çocuk edebiyatı geleneğini sürdürmüşlerdir.

Ancak, çocuk kitapları daha hâlâ sözel geleneklerden getirilip, bir araya toplanan/derlenen hikâyelerden ibaretti. Bilhassa *Joseph Jacobs* tarafından korunan İngiliz masallarının yanısıra, *Grimm Kardeşler* tarafından derlenip yazılmış olan Alman hikâyeleri de mevcuttu. 19. yy.'da İngiliz *Edward Lear* tekerleme türü şiirlerden oluşan **Book of Nonsense** (Anlamsız Kitap) isimli bir kitap yazmıştır. Bu kitapla birlikte çocuk edebiyatına oyun kavramı girmiş ve bu tarz eserler birdenbire çok tutulmuştur.

Çocuk kitaplarındaki gelişmeler 19. yy.'a kadar nispeten yavaş olmuştur. 19. yy.'da, çocuk edebiyatının merkezi durumuna gelen İngiltere'de ilk *çocuk klâsiği* sayılabilecek telif kitaplar yazılmış ve basılmıştır. *Daniel Defoe*'nin **Robinson Crusoe** (1719), *Jonathan Swift*'in **Güiver'in Seyahâtleri** (1726), *Charles Dickens*'in **Oliver Twist** (1838) ve **David Copperfield** (1850), *Charlotte Bronte*'nin **Jane Eyre** (1847), *Lewis Carroll*'un **Alis Harikalar Diyarında** (1865), *Howard Pyle*'in **Robin Hood** (1883), *Oscar Wilde*'in **Mutlu Prenses** (1888) gibi romanları bunlar arasında sayılabilir.

Avrupa'da çocuk edebiyatına gösterilen bu ilgi, zamanla ABD'de de etkili olmuştur. 18. yy.'da yaygınlaşan ve ABD'ye de götürülerek basılan '*chapbook*' adlı çocuk kitapları⁴⁴, ağırlıklı olarak eski çağlara ilişkin destanlardan, ortaçağ hikâyelerinden ve peri masallarından oluşmaktaydı.⁴⁵ Önceleri sadece eğitime ve çocuklara bazı katı kuralların kazandırılmasına dönük olan çalışmalar yerine, bizde de çok iyi bilinen *Louisa May Alcott*'un **Küçük Kadınlar** (1868)'ı, *Mark Twain*'in **Tom Sawyer** (1876)'ı ve **Huckleberry Finn** (1885)'i gibi dünya

⁴² Bazı masallarını oğlunun yazdığı bilinmektedir.

⁴³ "Çocuk ve Gençlik Edebiyatı", *Théma Larousse: Tematik Ansiklopedi*, c. 5, (Sanat ve Kültür: Dünya), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993-94, ss. 134-135, s. 134.

⁴⁴ Örneğin, eski bir '*chapbook*' olan **The History Of Dick Whittington And His Cat**'de, küçük Dick, aile özlemi çekmektedir. Zira yanında bulunduğu huysuz aşçı, onu çok çalıştırır ve sabahtan akşama kadar azarlar. (Barnes, Walter, *Types of Children's Literature*, The Project Gutenberg E-book, ts.)

⁴⁵ "Çocuk Edebiyatı", *Yeni Kültür Ansiklopedisi*, c. 3, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 15-16.

çapında iyi eserler verilmeye başlanmıştır. Başlarda öğreticiliğe karşı çıkan romantik bir anlayış da etkili olurken, sonraları fantezi, masal, ansiklopedik kitaplar, şiirler, özellikle de resimli çocuk kitapları konusunda önemli gelişmeler görülmüştür. Fantezi türünün gelişmesinde, *Anna Swell*'in **Siyah İnci** gibi hayvan hikayeleri yanında, *Lewis Carroll*'un yukarıda zikrettiğimiz **Alis Harikalar Diyarında** (1865) adlı kitabının önemli rolü olmuştur. Bu dönüşümün görüldüğü dönemde yazılan *Lura Ingall Wilder*'in **Büyük Ormandaki Küçük Ev** (1932) adlı romanı, çocuklar tarafından beğenilerek okunan kitaplardan biri hâline gelmiştir. Son yıllarda, ABD'de çocuk yayınları, özellikle de ticarî amaçlı olanları ön plâna çıkmıştır.

Fransız düşünür *Montaigne* (1533-1592)'e bakılırsa, çağının çocukları, ortaçağ hikâyelerinden başka okuyacak şey bulamıyorlardı. Çocuk edebiyatının gelişiminde çok önemli bir yeri olan Fransa'nın en önemli çocuk kitabı yazarları arasında yer alan *Fenelon*, masallarını ve meşhur romanı **Télèmaque**'ı (1699) çocuklar için, daha doğrusu *14. Louis*'in oğlu *Bourgogne Dükü* için kaleme almıştır. Gerek bu kitap, gerekse *La Fontaine* veya *Perrault*'nın fabl ve masalları, günümüzdeki anlamıyla gerçek çocuk edebiyatı eserleri değildi. Çünkü çocukları eğitirken yeterince eğlendirememektedirler. **Emile** (1762)'in yazarı *J. J. Rousseau*, bu yüzden, çocuklara tek bir kitabı okumalarını tavsiye etmekteydi; o da *Daniel Defoe*'nun **Robinson Crusoe** (1719) adlı romanı idi. Zira bu roman, kendisinden beklenen bu iki işlevi aynı anda yerine getirebiliyordu. *Rousseau*'nun ortaya koyduğu temel kurallar kesindi. Nitekim *Berquin* bu kurallara uymaya çalışarak, **Ami des Enfants** (Çocukların Dostu) (1786) adlı kitabını yazdı.⁴⁶ Temeller atıldıktan sonra, Fransız çocuk edebiyatında dünyaca ünlü şahsiyetler yetişti. Bunlardan bazıları; **Kimsesiz** (1889)'in yazarı *Hector Malot*, **Küçük Prens** (1943)'in yaratıcısı *Antoine de Saint Exupery*, *George S. Alphonso Daudet*, *Alexandre Dumas*, *Jules Verne* gibi bizde de çok yakından tanınan edebiyatçılardır. 20. yy.da yaratılan **Tenten** ve **Asterix** çizgi dizileri de, güldürü, yergi ve animasyon içeren başarılı resimli öykülerdir.

Almanya'da çocuk edebiyatı; *Jacob Ludwig ve Wilhelm Karl Grimm Kardeşler*'in derlediği ve bir çok dile çevirilen **Uyuyan Güzel**, **Bremen Mızıkacıları**, **Hansel ile Gretel**, **Çizmeli Kedi**, **Külkedisi**, **Kırmızı Şapkalı Kız**, **Kurbağa Prens**, **Pamuk Prenses ile Yedi Cüceler** gibi masallar vasıtasıyla gelişmiştir. Alman literatüründe, yine masallarıyla ünlü *Hoffman*, *Brentano* gibi yazarlardan da söz edilebilir. 19. yy.ın ikinci yarısında, *Karl May*'nin **Vahşi Batı** (1879) ve üç cilt hâlindeki **Kızılderililer** (1893-1910) adlı öyküleri bu ülkede ve dışarıda büyük başarıya ulaşmıştır. Sonraları, sanat gücü daha ağır basan eserlerin yazılması gereği ortaya çıkmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Alman çocuk edebiyatında büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

Sovyetler Birliği'nde ise, çocuk edebiyatı alanında en ön plânda, *Maksim Gorki*'nin eserlerini görebiliriz. İsveç'te; *Selma Lagerlöf*'ün **Nils Holgerson'un Eşsiz İsveç**

⁴⁶ "Çocuklar İçin Edebiyat", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, c. 4, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul, s. 497.

Yolculuğu (1906) adlı kitabı, bir çok dile çevirilen ünlü çocuk klâsiğidir. Norveç'te ise, çocuk edebiyatı halk masallarıyla başlamıştır. *Jorgen Moe*'nun **Kuyuda ve Gülde** (1851) adlı düşsel kitabı, bu ülkede çocuk edebiyatının altın çağını başlatır. Öte yandan, Danimarka'da ilk başlarda daha çok Almanca çevirilerin etkisi görülmüştür. En önemli eserlerinden biri olan **Ocakbaşı Hikayeleri**, dünya çocuk klâsiklerinden biri hâline gelmiştir. *Hans Christian Andersen*'in **Küçük Deniz Kızı, Kibritçi Kız, İmparatorun Yeni Elbiseleri, Kurşun Asker, Çirkin Ördek Yavrusu** gibi, derleme yöntemini kullanmak yerine daha çok kendi dimağından türettiği peri masalları da dünya çapında büyük ilgi ve kabul görmüştür. Finlandiya'da aydın kesim, uzun yıllar boyunca İsveççe konuştuğu için ilk eserler de doğal olarak o dilde yazılmıştır. En önemli çalışma ise, *Ellas Lönrot*'un halk edebiyatından derleyerek düzenlediği **Kalavela**'dır.⁴⁷

1.5. Türkiye'de Çocuk Edebiyatının Doğuşu ve Gelişimi:

Türkiye'de çocuk edebiyatının tarihçesine geçmeden önce, yazılı çocuk edebiyatımızı genel anlamda birbirinin devamı olarak dört dönemeç hâlinde değerlendirmek olasıdır:⁴⁸

1) *Sözlü edebiyat dönemi: Dede Korkut Hikâyeleri*⁴⁹, destanlar, halk hikâyeleri, masallar, bilmeceler, tekerlemeler, atasözleri, Nasrettin Hoca fıkraları, Karagöz-Hacivat gibi sözlü edebiyat ürünleri, çocuk edebiyatı malzemeleri olarak kullanılmıştır.

2) *Batı etkisinde çocuk edebiyatı yönelişi*: Tanzimat döneminden itibaren, daha çok Batı eserlerinin çevirileri ve uyarlamalarına ağırlık verildiği görülmüştür.

3) *Çocuk edebiyatında ideolojik yaklaşımlar dönemi*: Bilhassa 1970-80-90 arası dönemlerde çocuk edebiyatımız bir takım zıt ideolojik yaklaşımların güdümünde kalmış ve bu anlamda bir araç olarak kullanılmıştır.⁵⁰

4) *Yenilikçi çocuk edebiyatı dönemi*: Özellikle 1980'li yıllardan itibaren, çocuk edebiyatımız, okuru çocuk olan bir edebiyat niteliği göstermeye başlamıştır.

Türk edebiyatında, *Nâbî* (1642-1712)'nin, oğluna öğüt vermek maksadıyla kaleme aldığı **Hayriyye** (1701) mesnevisi ile yine divan şairlerinden *Sümbülzade Vehbi* (1719-1809)'nin, oğluna ahlâk ve görgü dersleri veren **Lütfiye-i Vehbi** (1791) adlı manzum eseri

⁴⁷ Fidan, a.g.m.

⁴⁸ Şirin, Mustafa Ruhi, "Yazılı Çocuk Edebiyatımızın Önemli Dönemeçleri", 31. Soru, 99 Soruda Çocuk Edebiyatı, haz. Mustafa Ruhi Şirin, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 93-96, ss. 93-96.

⁴⁹ **Dede Korkut Kitabı**, bir önsözle birlikte 12 ayrı hikâyeden oluşmaktadır. 15. yy.da kaydedildiği sanılan bu anlatılar, sözlü anlatım geleneğinin hemen bütün unsurları mükemmel bir şekilde korunarak yazıya geçirilmiştir. **Oğuzname** geleneğinden gelen bu hikâyeler, o dönem sözlü Türk kültürünün son derece zengin bir kaynağı durumundadır. (Cemiloğlu, Mustafa, "Çocuk Kitabı Olarak Dede Korkut Hikayeleri", 1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: Sorunlar ve Çözüm Yolları, haz. Sedat Sever, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi – TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2000, ss. 581-591, s. 585.) Bu hikâyeler ilk defa 1916 yılında *Kilisi Rifat* tarafından hazırlanarak **Kitab-ı Dede Korkud Alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzân** adıyla bastırılmıştır. (Çıkla, Selçuk, "Tanzimattan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 89-107, s. 96.)

⁵⁰ 1970'li yıllar, gerek çeviride gerekse yerli ürünlerde sol eğilimli kitapların ağırlık kazandığı bir dönem olurken; 1980'ler, dini duygularla yazılmış çocuk kitaplarının yükselişe geçtiği yıllar olmuştur. (Neydim, Necdet, *80 Sonrası Paradigma Değişimi Açısından Çeviri Çocuk Edebiyatı*, Bu Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 57.)

çocuklara yönelik yazılı ilk eserler kabul edilir.⁵¹ Her iki eser de iyi, doğru, ahlâklı ve erdemli olma konularında babadan oğula öğütler içeren didaktik nitelikler taşır.⁵²

Sâdi'nin **Bostan** (1257)'i ve **Gülüstan** (1258)'i da okullarda uzun süre '*Kıraat kitapları*' olarak kullanılmıştır.⁵³ Daha çok, kahramanlık şiirlerinin yer aldığı **Bostan**, bir giriş ve on bölümden oluşmaktadır. İçinde; adalet, ihsan, aşk, tevazu, rıza, kanaat, terbiye, şükür, tövbe, kitap okumak gibi başlıkları vardır. Bu bölümler, birçok hikâyelerden oluşmaktadır. *Sâdi*, çeşitli kaynaklardan derlediği hikâyeler, bizzat şahit olduğu olaylar ve başkalarından duyduğu rivayetlerle edindiği bilgi ve tecrübelerini⁵⁴ anlatırken; sade, çekici ve anlaşılır bir üslûp kullanmış; yer yer tarihî şahsiyetlerden de söz etmiştir. *Bostan*'ın bilinen ilk Türkçe tercümesi, 1354 yılında *Hoca Mes'ud b. Ahmet* tarafından manzum olarak yapılmıştır. Eser, daha sonra, *Veled Çelebi* ve *Kilisli Muallim Rifat* (1934 ve 1975), *Hikmet İlaydın* (1947 ve 1973) ve *Hakkı Eroğlu* (1945) tarafından dilimize çevrilerek birçok defa yayımlanmıştır.⁵⁵

Aynı şair, 1258 yılında, Salgurlu hânedanından *Ebû Bekir b. Sa'd b. Zengi* adına, **Gülüstan** adlı eserini kaleme almıştır. Ünlü Farsça yapıt, bir önsözden sonra, padişahların hâl ve hareketlerini, dervişlerin ahlâkını, kanaatin faziletini, susmanın faydalarını, aşk ve gençliği, güçsüzlük ve ihtiyarlığı, terbiyenin etkisini ve sohbet âdâbını konu alan sekiz bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Bölümler, çok defa, günlük hayatta karşılaşılan olaylar dikkate alınarak, bunlardan ahlâkî ve edebî sonuçlar çıkarabilen hikâyeler, nükteler ve beyitlerle süslenmiştir. **Gülüstan**, ilk kez 1391 yılında *Seyfi Serâyî* tarafından Kıpçak Türkçesi'ne; *Azmi Bilgin* ve *Mustafa Çiçekler* (1944), *Kilisli Rifat* (1958), *Hikmet İlaydın* (1946 ve 1974) ve *Yakub Necefzâde* (1965) tarafındansa Türkiye Türkçesi'ne çevrilmiştir.⁵⁶

Bu eserler, yazıldıkları çağlardaki Türk-İslâm toplumunda geçerli davranış kurallarını ve ahlâk ilkelerini öğretmek bakımından bir değer taşırlar. Ancak, en geniş anlamda da yorumlansalar, bu eserlerin çocuk edebiyatı ile bir ilgisini kurmak çok zordur.⁵⁷

Türkiye'de '*çocuk*' ve '*çocukluk*' gibi kavramlar daha ziyade *Tanzimat Dönemi*'nde (1839-1876) keşfedilmiştir.⁵⁸ Dolayısıyla *Tanzimat Dönemi*, yazılı Türk çocuk edebiyatının tarihsel başlangıç dönemi sayılabilir. Tanzimattan önce daha ziyade sözlü edebiyat türü hâkim durumdaydı. Tanzimat öncesinde, bilhassa masal, bilmece, tekerleme, atasözleri, **Nasrettin Hoca** fıkraları daha çok evlerde; **Karagöz** ve **Meddah** biçimleri ise daha çok kamusal alanlarda sergilenmiştir.

⁵¹ *Edebiyat Ansiklopedisi*, a.g.m.d., s. 70.

⁵² Akbayır, Sıddık, "Klasik Dönemin Didaktik İki Eseri: Hayriye ve Lutfiye", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 132-135, s. 132.

⁵³ Yaman, a.g.m.

⁵⁴ Pala, İskender, "Bostan", *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 13. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 74-75, s. 74.

⁵⁵ "Bostan", *İslam Ansiklopedisi*, c. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 307-308, s. 307.

⁵⁶ "Gülüstan", *İslam Ansiklopedisi*, c. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 240-241, ss. 240-241.

⁵⁷ Oğuzkan, A. Ferhan, "Dünyada ve Bizde Çocuk Yazınının Gelişimine Toplu Bir Bakış", *Türk Dili*, c. 39, sy. 331, Yıl 28, Ankara, 1 Nisan 1979, ss. 261-283, s. 277.

⁵⁸ Meşrutiyet'in ilânından sonra, öğretmen okullarının açılmasıyla, daha çok, '*çocukların şivelerini düzeltmek*' ve '*onların eğitiminde işe yarayabilecek manzumeleri hazırlamak*' amacıyla çeşitli çocuk kitapları hazırlanmaya başlanır.

Tanzimat Dönemi'nde *Kayserili Doktor Rüştü'nün* 1859 yılında yazdığı **Nuhbe-t'ül Etfâl**⁵⁹ (Çocukların En Seçkini) isimli eser, *La Fontaine*'den birtakım çocuk hikayelerini, fabl çevirilerini, kısa hayvan öykülerini içeriyordu. *Şinasi* de, *La Fontaine*'den yaptığı fabl çevirilerini, 1859'da yazdığı **Tercüme-i Manzume** adlı kitabında toplamış; 1863'de yayımlanan **Müntehabat-ı Eş'ar** adlı şiir kitabına ise iki telif fabl almıştır.⁶⁰ 1869 yılından itibaren **Mümeyyiz** (ancak 49 sayı çıkarılabilmektedir) adlı gazetenin hemen her sayısında çocuklar için bilmeceler ve çeviri dizi romanlar yayımlanmaya başlanmıştır. Böylece, tam da bilinçli olmasa bile, 'çocuk' ve 'edebiyat' kavramları yanyana getirilmiştir.⁶¹ *Saint Pierre Bernardin*'in **Pol ve Virjini** (1787)⁶² adlı romanı çeviri olarak bu gazetede yayımlanmaya (1870) başlanmışsa da, tamamlanamamıştır.⁶³ *Ahmet Mithat Efendi*'nin **Kıssadan Hisse** (1870) ve **Hace-i Evvel** (1871) isimli kitapları kimi araştırmacılarca Osmanlı coğrafyasında basılmış ilk telif çocuk kitapları sayılırlar. Yine, 1876 yılından itibaren *Mehmed Şemseddin* tarafından çıkarılmaya başlanan **Arkadaş**, ilk çocuk dergilerinden biridir.⁶⁴ 1883 yılında ise, *Çaylak Tevfik*, **Nasrettin Hoca** fıkralarını kitaplaştırmıştır.

İlk düzyazılı çeviri çocuk kitapları da Tanzimat Dönemi'nin yazarlarınca hazırlanıp basılmışlardır. 1860'lardan başlayarak çocuk edebiyatının oluşum süreci, bilhassa ve sürekli olarak Batıyla etkileşimler içinde şekillenmiştir. *Recaizâde Mahmut Ekrem*, çevirdiği fablları 1871 yılında yayımlanan **Naciz** adlı eserinde ölümsüzleştirmiştir.⁶⁵ *Ziya Paşa*, *J. J. Rousseau*'nun **Emile** (1762)⁶⁶ isimli muhteşem pedagojik eserini çocuklar için tercüme etmiştir (1872). Yine, *Yusuf Kamil Paşa*, *Fenelon*'dan yaptığı çevirileri **Tercüme-i Telemak** (çev. 1862) isimli eserinde yayımlarken; *Vakanüvis (Tarihçi) Ahmet Lütfü*, *Daniel Defoe*'nun **Robinson Crusoe** (1719)⁶⁷ (çev. 1864) adlı eserini Arapçadan; *Mahmut Nedim*, *Jonathan Swift*'in **Gülliver'in Gezileri** (1726) (çev. 1872) adlı kitabını Fransızcadan; *Mehmet Emin* de, *Jules Verne*'in **Arzın Merkezine Yolculuk** (1864) (çev. 1883/1886) ve **Balonla Beş Hafta Seyahat** (1863) (çev. 1887/1889) adlı romanlarını çevirip yayımlamışlardır. *Jules Verne*'den yapılan ilk çevirilerden biri, **Kaptan Hatras'ın Sergüzeşti** (orijinal yazımı 1866)'dir. Kitap, 1871 yılında *Ohannes Gokasyan* tarafından çevrilip, Bursa'da bastırılmıştır.⁶⁸ 1880 yılında *Ahmet İhsan Bey* tarafından çevirisi yapılan ve çocuklara tavsiye edilen **Seksen Günde**

⁵⁹ Geleneksel okuma yöntemini değiştirmeyi amaçlayan, bilinen en eski Türkçe kitap olan **Nuhbe-t'ül Etfâl**, heceleme yöntemine yer vermiş; Türkçe'de kullanılan harfleri de almış ve Türkçe kelimelerin okunuşuna itina etmiştir. Ayrıca, çocukların, görgü kurallarını öğrenmeleri, genel kültürlerini arttırmaları için cümleler, hikâyeler, şiirlere de çokça yer vermiştir. (Akyüz, Yahya, "Resimli İlk Türkçe Alfabe ve Okuma Kitabımız ve Türk Eğitim Tarihindeki Önemi", *1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: Sorunlar ve Çözüm Yolları*, haz. Sedat Sever, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi - TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2000, ss. 25-39, s. 26.)

⁶⁰ Çıkla, a.g.m., ss. 94-95.

⁶¹ Sarıyüce, Hasan Lâtif, "Çocuk Kitaplarının Düşündürdükleri", *Millî Kültür*, sy. 38, Ankara, Şubat 1983, ss. 51-53, s. 52.

⁶² Bu roman, yine o yıllarda *Emin Sadık* tarafından çevrilerek kitap hâlinde yayımlanmıştır.

⁶³ Yalçın - Aytaş, a.g.e., s. 171.

⁶⁴ Gürbüz, Fatma, "Japon Çocuk Edebiyatı", *Türk Edebiyatı*, sy. 178, Ağustos 1988, ss. 56-57, s. 56.

⁶⁵ Çıkla, a.g.m., s. 95.

⁶⁶ Özgün adı **Emile Ou Sur L'Education** (Emile ya da Eğitim Üzerine) (1762) olan eser, dünyada daha pedagoji (eğitim bilimi) disiplini tesis edilmeden önce, onun modern ilkelerini ortaya koymaya çalışmıştır. (Doğan, İsmail, "Çocuk Eğitiminde İlk "Pedagojik" Gelişme: Emile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 256-260, s. 256.)

⁶⁷ Bu roman 1882 yılında *Şemseddin Sami Bey* tarafından bir kez daha tercüme edilerek yayımlanmıştır.

⁶⁸ Yalçın - Aytaş, a.g.e., a.y.

Devriâlem (1873) *Jules Verne*'in Türkçe'ye kazandırılan diğer bir romanıdır. Ancak, bu çevirilerin çoğu Arapça ve Farsça terkiplerle dolu oluşları sebebiyle çocuklardan ziyade büyüklere sesleniyordu. Yine de belirtmek gerekir ki; sayılan bu gibi çeviri çocuk kitapları, bizde zamanla en azından 'çocuk merkezli bir edebiyat'ın oluşturulması fikrini uyandırmıştır. Çeviri klâsiklerin çoğu, her ne kadar çocukları amaçlayarak yazılmamış olsalar da, çocuk merakını uyandırdıkları için önem kazanmışlar ve sonradan yerli yazarlarca kaleme alınacak çocuk kitabı türlerine örnek olmuşlardır.⁶⁹ Bu arada, bahsi geçen dönemde *Recaizâde Mahmut Ekrem*'in **Tefekkür** (1886) ve daha sonra **Nijad Ekrem**⁷⁰ (1911), *Muallim Naci*'nin **Ömer'in Çocukluğu** (1889) gibi telif eserleri de yayımlanmış ve bunlar çocuk edebiyatına zenginlik kazandırmışlardır.⁷¹

Türk edebiyatında yerli yazar ve şairlerce doğrudan çocuklar için yazılan eserlere, ilkin *Servet-i Fünun* devrinde (1896-1901) rastlanır. Ancak hiç şüphesiz ki, politika, düşünce ve edebiyat alanında birçok yeni ve ilerici görüşlerin ortaya konduğu *İkinci Meşrutiyet* döneminde, çocuk edebiyatı alanında da bir takım bilimsel yazılar kaleme alınmış ve çok değerli öneriler getirilmiştir. Nitekim, 1908 yılında **Şuray-ı Ümmet** gazetesinde *Ali Nusret* imzasıyla yayımlanan bir yazıda o zamana kadar ilk kez, çocuk edebiyatının önemine değinilmiştir. İstanbul'da 1910 yılında çıkarılmaya başlanan **Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası** (İlköğretim Dergisi)'nin bir sayısında da, dönemin tanınmış eğitimcilerinden *Sâti Bey*, küçük okul çocuklarının kendileri için yazılmış şiir ve şarkılardan yoksun olduklarını belirterek, zamanın şair ve bestecilerini göreve çağırmıştır. Masal ve hikâye türlerinin çocuk eğitimindeki rolü de, yine bu sıralarda tartışma konusu yapılmaya başlanmıştır. *Ahmet Cevat Emre*'nin **Çocuklara Hikâye Anlatmak Sanatı** (1910) adlı kitabı, bu gereksinimi karşılamak üzere hazırlanmıştır.⁷² Türk edebiyatında, kahramanı bir çocuk (Salih) olan ilk telif çocuk romanı olarak, *Ebubekir Hazım*'ın yine bu dönemde basılan **Küçük Paşa** (1910) adlı kitabı kabul edilmektedir.⁷³ *İbrahim Alâettin Gövsa*'nın **Çocuk Şiirleri** (1911) ise ilk yayımlandığında büyük bir ilgi ve takdirle karşılanmıştır. Ciddi ve asil bir maksada yönelik olarak hazırlanmış olan bu kitabın rağbet görmesinde muhakkak ki çocuk edebiyatımızın ilk şiir kitabı olmasının da rolü vardır.⁷⁴ Şair *Tevfik Fikret* de, yazdığı çocuk şiirlerini **Şermin**⁷⁵ (1914) adlı şiir kitabında toplamıştır.⁷⁶ Çok duru bir Türkçe'yle yazılan bu şiirlerde genel

⁶⁹ Gündüz, Üzeyir, "Çocuk Edebiyatında Çeviri Etkisi, Uygulamalar ve Sorunları", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 136-141, s. 139.

⁷⁰ *Recaizâde Mahmut Ekrem*'in **Tefekkür** (1886) adlı kitabı, iki çocuğunu kaybeden yazarın üçüncü çocuğu Nijad'a duyduğu sevgiyi doya doya sindirmek isteğinin bir ürünüdür. **Nijad Ekrem** (1911) ise, adı geçen çocuğunun ölümünün bir ürünü olarak acıyla kaleme alınmıştır. (Parlatır, İsmail, "Çocuk Edebiyatımızın İlk Ürünlerinden Tefekkür ve Nijad Ekrem", *Türk Dili*, c. 49, sy. 400, Yıl 34, Ankara, Nisan 1985, ss. 195-198, s. 195.)

⁷¹ Topaç, a.g.m.

⁷² Oğuzkan, a.g.m., s. 278.

⁷³ Kıbrıs, İbrahim, *Çocuk Edebiyatı*, 3. Baskı, Tek Ağaç Eylül Yayınları, Ankara, 2006, s. 144.

⁷⁴ Gürel, Zeki, "Eğitimci ve Çocuk Edebiyatçısı İbrahim Alâettin Gövsa", *Eğitim Dergisi*, sy. 7, Ocak-Şubat-Mart 1994, ss. 84-89, s. 87.

⁷⁵ *Tevfik Fikret*'in hayatının son yıllarında bir çocuk ruhu ve çocuk Türkçesi'yle, hece veznini kullanarak yazdığı çocuk şiirlerinden terki edilmiş zevkli ve kıymetli bir eser olan **Şermin**, ilkin 1914 yılında yayımlanmış, 1946'da ise *Türker Acaroğlu* tarafından yeni harflerle basılmıştır. Eser, çocuk ruhuna uygun canlı tabiat tasvirleri, oyun ve öğüt manzumeleri ile çocuk edebiyatımızın ölmezleri arasındadır. (Banarlı, Nihad Sâmi, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi: Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, c. 2, Millî Eğitim Basımevi, Devlet Kitapları, İstanbul, 1971, s. 1039.)

⁷⁶ "Çocuklar İçin Yazılmış Eserler: Çocuk Edebiyatı", *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, c. 2, 2. Baskı, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1973, s. 934.

olarak çocuklara iyilik, doğruluk, güzellik, yiğitlik, insanseverlik ve vatanseverlik gibi değerler ve duygular kazandırılmak istenmiştir.

Cumhuriyetin ilânına değin geçen zaman içinde, özellikle *Millî Edebiyat Akımı*'nin egemen olduğu yıllarda çocuk edebiyatı alanında atılan adımlar giderek büyümüş ve kuvvetlenmiştir. Bilhassa *Ziya Gökalp* çocuk şiiri alanında önemli eserler vererek, **Kızıl Elma** (1915), **Yeni Hayat** (1918) ve **Altın Işık** (1923) gibi kitaplarını yayımlamıştır. *Ali Ekrem Bolayır* **Çocuk Şiirleri** (1917) ve **Şiir Demeti** (1923) adlı kitaplarını neşretmiştir. *Fuat Köprülü* de, **Mektep Şiirleri** (1918)'ni yazmıştır. *Mehmet Emin Yurdakul*'un ise, çocuk şiirleri çeşitli dergilerde sıkça yayımlanmıştır. *Sıracettin Hasırcıoğlu*, *La Fontaine*'den bir takım fabl çevirileri yapmıştır. Bu dönemde çocuk şiiri alanında önemli gelişmeler yaşanırken, çocuk hikâye ve romanları dalında bu kadar dikkate değer bir kıpırdanış göze çarpmamıştır. Çocuklar, bu dönemde daha çok yetişkinler için yazılmış kitaplar arasından konu ve anlatım bakımından kendilerine uygun olanları ya da başka dillerden çevirilen, sayıca da oldukça sınırlı olan hikâye ve romanları okumak durumunda kalmışlardır. Bu zaman zarfında çocuklar tarafından en çok sevilerek okunan hikâye yazarları, *Ömer Seyfettin*⁷⁷, *Ahmet Hikmet* ve *Hüseyin Rahmi Gürpınar* idi.⁷⁸

Cumhuriyet Dönemi'nde dilde sadeleştirme, konuşulan Türkçe ile eserler veren ve bir kısmı öğretmen olan sanatkârların eserlerini çocukların da okumasına imkân sağlamıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet ile birlikte, çocuklar için kaleme alınan roman ve hikâyelerin sayısında bir artış göze çarpar. Genellikle, tarih şuuru kazandırmak amacıyla yazılan ve büyük oranda çocuk okuyucuları hedef alan romancıların başında *Abdullah Ziya Kozanoğlu* (1906-1966) gelir. *Kozanoğlu*'nun **Kızıl Tuğ** (1923), **Atlı Han** (1924), **Türk Korsanları** (1926), **Seyit Ali Reis** (1927), **Gültekin** (1928) başta olmak üzere çocuklar tarafından zevkle okunan pek çok romanı bulunmaktadır.⁷⁹ *Oğuz Özdeş* (öl. 1979) ise, *Kozanoğlu*'nun tarihî çocuk romanı çizgisini sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminin başlarından itibaren, çocuklar için şiirler yazan şairler arasında: *Yusuf Ziya Ortaç*, *Orhan Seyfi Orhon*, *Faruk Nafiz Çamlıbel*, *Enis Behiç Koryürek* gibileri; düz yazı yazarları arasında ise: *Halide Edip Adivar*, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, *Falih Rıfık Atay*, *Ruşen Eşref Üneydin*, *Aka Gündüz*, *Mahmut Yesari*, *Reşat Nuri Güntekin* gibileri sayılabilir. Bu dönemde masallar ve halk öykülerimiz yeni baştan ele alınarak yazılmış ve resimlendirilmişlerdir. Çocuk dergiciliği konusunda da önemli adımlar atılmıştır. **Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi**, *Himaye-i Etfal Cemiyeti* (Çocuk Esirgeme Kurumu) tarafından 1926-1935 yılları arasında çıkarılmıştır. Dergi, 1931'e kadar hem çocuklara hem de anne, baba, öğretmen ve çocuğun yetiştirilmesiyle ilgilenen kimselere seslenmiş, 1931'den sonra ise hedef kitlesi yavaş yavaş yetişkinler olmuştur.⁸⁰

⁷⁷ *Ömer Seyfettin*'in çocuklarca ilgiyle okunan hikâyeleri için bkz., Enginün, İnci, "Ömer Seyfettin ve Çocuklar", *Millî Kültür*, sy. 45, Haziran 1984, ss. 42-46.

⁷⁸ Oğuzkan, a.g.m., a.y.

⁷⁹ Enginün, "Çocuk Edebiyatına Toplu ...", s. 192.

⁸⁰ Çılgin, Alev Sınar, "Genç Cumhuriyetin Ütopyası: "Gülbüz Türk Çocuğu"", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 6, Yıl 5, Bursa, 2004/1, ss. 97-119, s. 97.

1928 yılında gerçekleştirilen 'Harf Devrimi' ve ardından başlatılan okuma-yazma seferberliği ile çocuk edebiyatı alanında ve çocuk gazete/dergilerinde dikkate değer bir canlanma gözlenmiştir. 1930'lardan itibaren, *Faruk Nafiz Çamlıbel (Akıncı Türküleri, 1938)*, *Yusuf Ziya Ortaç (Kuş Cıvıltıları, 1938)* gibi usta şairlerimiz çocuklar için yazmaya yönelmişlerdir.

Çocuk romanlarına da Cumhuriyet devrinin başlarından itibaren ağırlık verildiği görülmektedir. Bu anlamda, ilk olarak *Mahmut Yesari'nin Bağrı Yanık Ömer*'inden (1930) ve *Reşat Nuri Güntekin'in Kızılıcak Dalları*'ndan (1932) söz edilebilir. Ardından, *Nimet Rakım Çalapala'nın 87 Oğuz* (1933), *Huriye Öniz'in Köprü Altı Çocukları* (1936), *İskender Fahrettin Sertelli'nin Tahtları Deviren Çocuk* (1936) ve *Cahit (Cahide) Uçuk'un* 1937'de yayımladığı, birçok dile de çevrilen **Türk İkizleri** adlı çocuk romanları gelir. **Türk İkizleri**, 1958 yılında *Uluslararası Çocuk Kitapları Birliği'nin* verdiği *Hans Christian Andersen Onur Ödülü*'ne layık görülmüştür.

Bilhassa, 1939 yılından başlayarak masallar üzerinde ciddi tartışmalar olmuştur.⁸¹ 1939-Yayın Kongresi'nde açıkça masalların yasaklanması bile tartışılmıştır. Buradaki gerekçe, masalların, çocuğu düş dünyasına götürdüğü ve bilimsel gerçeklerden uzaklaştırdığıdır.⁸² Bu çerçevede, *Naki Tezel* 1943 yılında yayımladığı halk öyküleri ve masallarını bu yeni anlayış ve yeni tekniklerle neşretmiştir.⁸³

Cumhuriyet döneminde, çeviriler de ihmâl edilmemiştir. *Orhan Veli Kanık, La Fontaine*'in 49 fablını nazım biçiminde Türkçe'ye çevirerek 1943'te **La Fontaine'in Masalları** adıyla iki cilt hâlinde yayımlamıştır. *Orhan Veli Kanık, Nasrettin Hoca* fıkralarını da akıcı bir dille yeniden kaleme almıştır. Sanatçı, 72 adet Nasrettin Hoca fıkrasını 1949 yılında **Nasrettin Hoca Hikayeleri** adıyla manzum olarak yayımlamıştır.⁸⁴

Türk çocuk edebiyatı, yakın geçmişe dek, oldukça tutucu⁸⁵ bir çizgide gelişim göstermiştir. Cumhuriyet öncesi dönemden artakalan dondurulmuş dünya görüşü, Türk çocuk edebiyatında uzun süre egemen olmuştur. Çocukları durmadan kısıtlayan, belli kalıpların içine hapsedmeye çalışan, büyüklere bağımlı kılan bir içerik ilk dönem çocuk kitaplarımızın ortak özelliği durumundadır. Bunun nedeni, belki genel politik ortamdan

⁸¹ Masalların çocuk edebiyatı içinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği de ayrı bir tartışma konusudur. Ünlü İngiliz yazar *Enid Blyton*, masalları kapsam dahilinde değerlendirenler arasındadır. Bilindiği gibi olağanüstü masalların iki temel özelliği bulunmaktadır: öz ve içerik itibarıyla masalların 'çok renkli ve olağanüstü çeşitli oluşu' ve görünürdeki bu çeşitlilik altında masallarda 'tek biçimliliğin' görülmesi. (Rifat, Mehmet, "Vladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi", Vladimir Propp, *Masalın Biçimbilimi: Olağanüstü Masalların Yapısı*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, çev. Mehmet Rifat - Sema Rifat, Om Yayınevi, İstanbul, 2001, ss. 7-13, s. 10.) Perrault veya *Grimm Kardeşler* örneğinde olduğu gibi, masallardaki öğeler ve karakterler, kırsal yapı ile iççedir. Masal kişileri, kırsal bölgenin insanlarına özgü bir doğallık ve saflık içindedirler. Herşey ya "en güzel", ya "en iyi", ya da "en kötü"dür. **Kırmızı Şapkalı Kız** "en güzeli" ve "en iyi yürekli"; **Külkedisi** "en güzeli" ve "en tatlısı", üvey annesi ise "en kötüsü"; **Mavi Sakal** "en çirkin" ve "en acımasız"; **Parmak Çocuk** "en akıllısı", ailesi "en yoksulu"dur vs. Bu "en iyi" veya "en kötü" gibi nitelemeler, en çok ya çocukların ağızına, ya da saf köy kültürüne yakışmaktadır. (İnal, Tuğrul, "Çocuk Yazınında Çağdaşlaşma", *Ulusal Kültür*, sy. 4, Ankara, Nisan 1979, ss. 27-41, ss. 36-37.; Gürel, Nazlı Rânâ, "Edebiyatın Gayesi Üzerine", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 5, Samsun, 1990, ss. 79-91, ss. 79-80.)

⁸² Neydim, Necdet, "Çocuklarda Şiddeti İçselleştiren Edebiyat mıdır Yoksa Onları Şiddete Yönelten Araçlar Başka Yerde mi Aranmalıdır?", *Çocuk Edebiyatına ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumu*, 25-27 Nisan 2002, Osmaniye Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003, ss. 1-9, s. 2.

⁸³ Geçgel, Hulusi, "Türkiye'de Çocuk Kitaplarının Gelişimi", *İz Edebiyat*, 2005.

⁸⁴ a.e.

⁸⁵ Burada kastedilen 'tutuculuk', insanı ve toplumu değiştirmek gibi bir misyona sahip olunmamasıdır. Bunun tam aksi istikamette ise, 'değiştirici sanat anlayışı' geliştirilmiştir.

gelmektedir. Zira cumhuriyetin ilk dönemlerinde toplumun yapısı daha henüz oldukça durgundu ve değişime hazır değildi. O dönemin yazarları da çocuk edebiyatına gereği gibi eğilememişler, fazlaca önem vermemişlerdir. Bu sonuç, gözlenebildiği kadarıyla, yapıtların savrukluğundan ve düzeysizliğinden çıkmaktadır.⁸⁶

1945'ten itibaren *Milli Eğitim Bakanlığı*, dünya klâsiklerinin dilimize çevrilmesi için çalışmaları başlatmış, dolayısıyla 1950'li yıllarda çeşitli ülkelerden çocuk edebiyatına ait metinler yoğun bir biçimde dilimize girmeye devam etmişlerdir.

Bahsi geçen dönemde, *Eflatun Cem Güney*'in halk hikaye, masal ve efsanelerini yapılarını bozmadan edebî eser düzeyine çıkarma gayretleri önemlidir. Bu çerçevede, ilk olarak 1945 yılında **Dertli Kaval** yayımlanmıştır. Daha sonra, **Nar Tanesi** (1946), **En Güzel Türk Masalları** (1948), **Bir Varmış Bir Yokmuş** (1956), **Nasrettin Hoca Fıkraları** (1957), **Evvel Zaman İçinde** (1957), **Dede Korkut Masalları** (1958), **Gökten Üç Elma Düştü** (1960), **Az Gittim Uz Gittim** (1961) adlı eserler basılmıştır. Danimarka'daki '*Hans Christian Andersen Madalyası Kurumu*', 1956 yılında *Eflatun Cem Güney*'in **Açıl Sofram Açıl** adlı masal kitabını, 55 milletin çağdaş masal yazarları arasından seçip onur listesine aldığı 11 eser arasındaki en mükemmeli olarak kabul etmiş ve *Güney*'e *Andersen Payesi Şeref Diploması* ve *Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikası* vermiştir. *E. Cem Güney*, aynı ödülü 1960 yılında bu sefer de **Dede Korkut Masalları** adlı eseriyle ikinci kez almıştır.

Çocuk şiirleri bilhassa *Fazıl Hüsnü Dağlarca*'nın eserleriyle somut bir gelişim izlemiştir. *Mehmet Naci Öngay* da çocuklar için birçok şiir ve masallar yazmıştır. Çocuk oyunları alanında *Mümtaz Zeki Taşkın*'in çalışmaları dikkat çekici olmuştur.

Çocuk masalları alanında, **Kırmızı Mantarlar** (1943), **Üç Masal** (1944), **Türk Çocuğuna Masallar** (1946), **Ateş Gözülü Dev** (1946) ve **Kurnaz Tilki** (1946) gibi eserleriyle *Cahit Uçuk*'un da yeri büyüktür.

1960'lı ve 70'li yıllarda Türkiye'de çocuk edebiyatına ilgi artarak devam etmiştir. *Serpil Ural*, bu ilginin sebebini şöyle açıklamaktadır:

"Bu yıllarda anaokulları, anasınıfları gibi kurumlar için yasalar hazırlanmış ve bu gibi yerlerin sayısı hızla artmıştır. Bunun nedeni, okuyan ve çalışan kadın sayısının artması [dır]. ... [Ayrıca] okul öncesi yaşlardaki çocuklar için daha çok yayın yapılma[ya başlanmıştır]..."⁸⁷

1.5.1. 1970'ten günümüze kadar çocuk edebiyatımızın gelişimi:

Çocuk edebiyatı, 1970'lerden itibaren eğitimciler, yazarlar ve yayıncılarımızın sürekli olarak tartıştıkları bir konu hâline gelmiştir. Sanat ve edebiyat dergilerinden günlük gazetelere kadar, basın bu konuya geniş yer ayırmış; radyo ve televizyon programlarında sık sık bu konunun ele alınıp işlendiği görülmüştür. Konu üzerine eğilenlerin büyük bir bölümü, ulusal bir çocuk edebiyatının oluşturulması, çocuklarımıza kendi kültür kaynaklarımıza dayalı

⁸⁶ Apaydın, a.g.m., s. 182.

⁸⁷ Zikreden, Polat, a.g.e., s. 47.

kitaplar hazırlanması ve dünya klâsiklerinin daha titiz bir seçim ve çeviriyle Türkçe'ye kazandırılması görüşünde birleşmişlerdir. Çocuk edebiyatımız üzerinde çalışan ve yerli eserlere öncelik verilmesinden yana olanlar, çocuk kitaplarında çalışma ve iş görme isteğini artıracak, işbirliğini, dayanışmayı, bölüşmeyi teşvik edecek, onlara barışçı ve özgürlükçü bir görüş kazandıracak içeriğin bulunmasına da özen gösterilmesini istemektedirler. Dolayısıyla bu dönemden başlayarak yayımlanan yerli çocuk kitaplarının çoğunda gerek konu seçiminde, gerekse temaların işlenişinde 'toplumcu/sosyal' ve 'gerçekçi' bir yaklaşımla hareket edildiği görülmüştür.⁸⁸

Avrupa'da 1970'lerde çocuk ve gençlik edebiyatında kurgulanan kahramanlar, 'insanlığın çocukları'dır. İnsanlığı kurtarmak adına çabalayan bu kahramanlar, *Mesihçi* bir zihniyetle, dönemin koşullarını ve sistemini daha güzel bir gelecek uğruna değiştirmeye çalışmışlardır. Böylelikle Avrupa'da 70'li yıllardaki öğrenci hareketleri ile birlikte, bütünden ayrı, kendi başına, özerk bir çocuk-gençlik edebiyatı kavramından söz edilmeye başlanmıştır. Bu, çocuk ve/veya gencin kendi bakış açısından hareket eden, daha çok onun dünyasına yer veren, onlara daha fazla söz hakkı tanıyan bir edebî anlayıştır.⁸⁹ Bunun aynı dönemde Türk çocuk edebiyatı üzerinde de çok belirgin etkileri olmuştur. 1970'li yılların başlarından itibaren, ülkemizde de ideolojik ve dolayısıyla didaktik çocuk eserlerinin sayısı çoğalmıştır.⁹⁰ Psikologların da araştırmalarıyla destekledikleri üzere, çocuklukta öğrenilen bilgiler, edinilen yargılar ve düşünceler, insan ruhunun temelini teşkil ederler. *Andree Michael*'ın belirttiği gibi; çocuklar için yazılan edebî metinler, bir takım standartları, değerleri ve ideolojileri iletme ve kazandırmanın en etkili yollarından biridir.⁹¹ Dolayısıyla bizde de değişik ideolojileri hâkim kılmak isteyenler her şeyden önce, çocuklar için yazılacak kitaplar üzerinde durmalıydılar.⁹² Nitekim çocuklar, 70'lerde işçi hakları ve kırsal kesimin az gelişmişliğini işleyen 'sol eğilimli' ürünlerle⁹³, 80'lerden itibaren daha çok dinî ve/veya millî duygularla kaleme alınmış 'sağ eğilimli' eğitici eserlerle tanışmışlardır.⁹⁴ İdeolojik yaklaşımların diğer bir sonucu olarak da, masalların çocuklar üzerinde uyuşturucu etkide bulunduğu iddia edilmiş ve bu türe karşı yeniden savaş açılmıştır.⁹⁵

Çocuk edebiyatı ürünlerinin başka bir hassasiyeti olarak, yurtdışına göç eden Türklerin hayatlarını konu alan çocuk kitapları da 1970'li yıllardan itibaren türetilmeye başlanmışlardır. Bu dönemde (70'lerden sonra) yazılanlar, yurtdışındaki Türk çocuklarının

⁸⁸ Oğuzkan, a.g.m., s. 282.

⁸⁹ Asutay, Hikmet, "Türk Dili Derslerinde Çocuk ve Gençlik Yazını", (ss. 65-72), s. 68.

⁹⁰ Çocuk edebiyatı hem 'zevk'tir, hem 'ilâç'tir, hem de Fransız araştırmacı-yazar *Paul Dumont*'un da işaret ettiği gibi bir 'silâh'tir. (Zikreden, Gürel, "Çocuk Edebiyatı Kavramı ...", s. 47.)

⁹¹ Zikreden, Udoh, V. W., "Children's Literature: Reflection of Society, Culture, and Ethnic Groups", *International Association of School Librarianship*, 1998, ss. 249-258, s. 250.

⁹² Mehmet Kaplan'ın Hisar, nr. 146, Şubat 1976'daki "Yabancı Çocuk Kitapları" makalesi, içinde, *Mehmet Kaplan'dan Seçmeler-II*, haz. İnci Enginün - Zeynep Kerman, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 174.; Kallımcı, Hasan, "Çocuğu Ciddiye Almak", *Türk Yurdu*, sy. 136, Aralık 1998, ss. 80-82, s. 82.

⁹³ Bkz., Pulat, Ali, "Çocuk Edebiyatı Kavramı ve Bu Kavram Etrafında Yapılan Tartışmalar", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 3, Afyon, Sonbahar 1999, ss. 173-193, s. 187.

⁹⁴ Neydim, Necdet, *İnceleme, Araştırma, Eleştiri: Çocuk Edebiyatı*, Bu Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 66.

⁹⁵ Alpöge, Gülçin, "Günümüz Çocuk Kitaplarında Çocuk İmgesi", *Çocuk Kültürü: 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, 6-8 Kasım 1996, yay. haz. Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No. 1, Ankara, 1997, ss. 286-300, s. 289.

daha çok dil ve kültür şoku problemlerini ele almışlardır. 80'li yılların konuyla ilgili kitapları ise, daha ziyade yabancı ülkelerde doğanların sorunlarını işlemişlerdir. Bu kitaplarda ilişkiler eğitsel amaçlarla idealize edilmişlerdir; ayrıca göç ve yabancı ülkelerdeki kalıplar üzerinde caydırıcı olmaması için, olaylar genelde mutlu sonla bitirilmiştir.⁹⁶

1970'li yılların başından itibaren, yerli yazarlara telif çocuk kitapları yazdırma çabasına girilmiş, bir çok ünlü yazar (*Aziz Nesin, Ülkü Tamer, Erdal Öz, Erol Toy, Demirtaş Ceyhun, Abbas Cılga, Rifat Ilgaz, Fakir Baykurt* gibi) bu çağrıya olumlu yanıt vermişlerdir. Buna karşın, çeviri çocuk kitapları yerli ürünler karşısında oransal olarak azalmaya başlamıştır. Bu girişimler konusunda, *Tarık Dursun K.* şunu söylüyor: "*Çocuk edebiyatına dönük yazar konusunu başlatan aslında Milliyet Yayınları oldu. O dönemde, o güne kadar çocuğa yönelik yazmayı düşünmemiş ne kadar ünlü varsa, 1970'te kurduğumuz Milliyet Yayınları'nda hepsine çocuk kitabı yazmayı denettik.*"⁹⁷

1970'te *Milliyet Yayınları'nın* başlattığı küçük boy ciltli çocuk kitapları dizisi geniş ilgi çekmiştir. Bu dizide yerli yazarların roman ve hikâyeleri de yer almıştır. Bu yazarlardan bazıları; *Mümtaz Zeki Taşkın, Gülten Dayıoğlu, Mehmet Seyda, Erdoğan Tokmakçioğlu, Halil Kocagöz, İbrahim Örs, Fikret Arıt, Emin Töreci, İsmail Sivri ve Hakkı Özkan'dır. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın* çocuk şiirlerinin derlendiği **Kuş Ayak** (1971) adlı şiir kitabı da bu dizi kapsamında yayımlanmıştır.⁹⁸

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu), 1972 yılını '*Dünya Kitap Yılı*' olarak ilân edince, çocuk edebiyatı alanında önemli bir canlanma görülmüştür. Bu teşkilatın birçok dilde aylık olarak yayımlanan **UNESCO'dan Dünyaya Açılan Pencere: Görüş Dergisi**, Mayıs 1973'ten itibaren Türkçe olarak da basılmaya başlanmıştır.

Arkın Yayınevi'nin 1973 ve 1974 yıllarında çeşitli dallarda açtığı çocuk edebiyatı yarışmaları da sonraki yıllarda bu alanda ürünler verecek olan *Aziz Nesin, Atilla Alpöge, Işıl Özgentürk, Talip Apaydın, Abbas Cılga* gibi bir çok edebiyatçıyı daha da ön plâna çıkarmıştır. 1975 yılında, *Cem Yayınevi'nin* başlattığı '*Arkadaş Kitaplar Dizisi*', önemli bir diğer atılım olmuştur. Çağdaş yabancı yazarlardan çevirilerin yanında, tanınmış yerli yazarların çocuklar için kaleme aldığı eserlere de yer veren bu dizi, çocuk kitaplarının vazgeçilmez temel öğelerinden biri olan '*resimlemeye*' atfedilen özen ve önemle iyice seçkinleşmiştir. Bu sıralarda, *Gözlem Yayınları* da çocuk eğitimi konusuna dikkatleri çeken öncü kitapların yayımına girişmiştir. Bunları, *Koza, Esin, Okar, Remzi, AbeCe, Köyün Çocuğu* gibi yayınevlerinin çocuk dizileri izlemiştir.⁹⁹

1975'ten sonra *Kültür Bakanlığı* da çocuk edebiyatına yönelik olarak yoğun ve sistematik çalışmalar başlatmıştır. Dolayısıyla, 1975-80 arası dönemde, yayımlanan kitap sayısı ve verilen ürünlerin niteliği yönünden çocuk edebiyatında dikkate değer bir sıçrama

⁹⁶ Öztürk, Ali Osman - Akın, Meral Ş., "Almanya'daki Türk Çocuk Edebiyatı Üzerine Kısa Notlar", *Türk Yurdu*, sy. 136, Aralık 1998, ss. 93-95, s. 93.

⁹⁷ Aktaran, Neydim, Necdet, *Çocuk ve Edebiyat: Çocukluğun Kısa Tarihi - Edebiyatta Çocuk Figürleri*, Bu Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 39.

⁹⁸ Kabacalı, Alpay, "Çocuk Edebiyatı", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, ss. 607-610, s. 609.

⁹⁹ a.e., s. 610.

yaşanmıştır. Bu yıllarda, *Adnan Binyazar*'ın ifadesiyle, "Elli yılda varılamayan olumlu aşamalara ulaşılmıştır."¹⁰⁰ Bunun bir göstergesi de, *Türk Dil Kurumu*'nun 1976 Kurultayı'nda, kurumun çocuk edebiyatı dalında da ödül vermesinin kararlaştırılması olmuştur.¹⁰¹

1979 yılı, *UNESCO* tarafından "Birleşmiş Milletler Dünya Çocuk Hakları Bildirgesi"nin yayımlanışının yirminci yıldönümü dolayısıyla "Dünya Çocuk Yılı" olarak ilân edilmiş; böylece çocuk edebiyatı alanındaki yayın ve etkinliklerin kapsamı alabildiğine genişlemiştir.¹⁰²

Cumhuriyet Gazetesi'nce her yıl ayrı bir dalda düzenlenen 'Yunus Nâdi Armağanı Yarışması'nın konusu, 1978-79'da 'çocuk romanı' olarak belirlenmiştir.¹⁰³

Bu yılların en verimli kalemleri, öğretmen kökenli yazarlardır. Bunlar arasından; *Rıfat Ilgaz*, *Fakir Baykurt*, *Başaran*, *Talip Apaydın*, *Muzaffer İzgü* vd. sayılabilir. Sözü edilen dönemde yazılan çocuk roman ve hikâyelerinde çocukluk anılarına çokça yer verildiği gözlemlenmiştir.

Mizahî çocuk edebiyatının başarılı isimlerinden biri olan *Muzaffer İzgü*'nün çocuklarımıza kazandırdığı çok sayıda öykü ve romanı, 70'lerin sonları ve 80'lerin başlarında piyasaya çıkmıştır. **Ekmek Parası** (1979), **Bülbül Düdük** (1980), **Çizmeli Osman** (1980), **Pazar Kuşları** (1980), **Uçtu Uçtu Ali Uçtu** (1980), **Yumurtadan Çıkan Öğretmen** (1981), **Güldüren Uçurtma** (1983) gibileri sanatçının önde gelen eserleri arasında belirtilebilir. *İzgü*, **Bülbül Düdük** (1980) adlı romanıyla *Bulgaristan Altın Kirpi Ödülü*'nü de kazanmıştır.

İsmail Uyaroğlu, çocuklar için yazdığı şiirler yanında, **Bir Liranın İki Günü** (1978) adlı romanıyla *Yunus Nadi Ödülleri*'nden "En Güzel Çocuk Romanı" ödülünü kazanmıştır.

1956 yılında yazdığı **Bir Gün Büyüyeceksin** adlı romanıyla 1964 yılının *Doğan Kardeş Çocuk Romanı Birincilik Armağanı*'ni¹⁰⁴ kazanan *Mehmet Seyda*, 1976'da **Deli Ali** ve 1979'da **Bastıbacak Ermiş** adlı çocuk romanlarını kaleme almıştır.

Edebiyatın hemen her türüne ilişkin eserler veren *Rıfat Ilgaz*, eğitimci kişiliğinin tesiriyle çocuklar için çok sayıda değerli yapıtlar üretmiştir. *Ilgaz*'ın çocuk romanları arasında **Halime Kaptan** (1972), **Kumdan Betona** (1976), **Öksüz Cıvıv** (1979), **Bacaksız Sigara Kaçakçısı** (1980), **Bacaksız Okulda** (1980), **Bacaksız Paralı Atlet** (1981), **Bacaksız Kamyon Sürücüsü** (1983), **Cankurtaran Yılmaz** (1983), **Küçükçekmece Okyanusu** (1983) hemen akla gelmektedir.

Öykü ve romanlarının konularını genelde köy ve kasaba yaşamından seçen *Talip Apaydın*'ın çocuklar için yazdığı romanı **Toprağa Basınca** (1964), *Doğan Kardeş Çocuk Romanı Yarışmasının Üçüncülük Ödülü*'nü kazanmıştır.

Çağdaş çocuk edebiyatının şüphesiz ki en verimli kalemlerinin başında gelen *Gülten Dayıoğlu* ise, 1970'lerin başından itibaren yazdığı çok sayıdaki çocuk hikâye ve romanlarıyla en önemli çocuk edebiyatı yazarlarımız arasındaki yerini almıştır. Yazarın en bilinen

¹⁰⁰ a.e., a.y.

¹⁰¹ a.e., a.y.

¹⁰² Polat, a.g.e., s. 48.

¹⁰³ Kabacalı, a.g.md., a.y.

¹⁰⁴ Aynı yarışmada, *Vâlâ Nurettin* ve eşi *Nihal Karamağralı*'nın **Korkusuz Murat** (1964)'ı ikincilik, *Talip Apaydın*'ın **Toprağa Basınca** (1964) adlı çocuk romanı ise üçüncülük ödülünü almışlardır.

romanları arasında, ilk romanı olan **Fadiş** (1970)'in yanında, **Dört Kardeşiler** (1971), **Yurdumu Özledim** (1977), **Dünya Çocukların Olsa** (1981), **Yeşil Kiraz** (2000) gibi eserleri bulunmaktadır. *Dayıoğlu*, son yıllarda **Akıllı Pireler** (1982) ve **Işın Çağı Çocukları** (1984) ile başlamak suretiyle bilim-kurgu türünde bir dizi fantastik çocuk romanları da yazmıştır.¹⁰⁵

1980'li yıllarda toplumu saran 'kitap korkusu', çocuk edebiyatımızdaki gelişme sürecini yavaşlatıcı etkide bulunmuştur. *Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Tâlim ve Terbiye Kurulu'nca* tasdik edilmeyen kitapların okullara girişi yasaklanmış; kimi çocuk yayınları da, 1927 yılında kabul edilen 1117 sayılı "Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu" uyarınca tahdidâta tâbî tutulmuşlardır.¹⁰⁶ Bu dönemde (1980 yılı itibariyle) sansürlenmiş çocuk kitapları arasında şunlar sayılabilir: **Arabalar Beş Kuruşa** adlı kitapta, *Sabahattin Ali'nin* derlemeye adını veren öyküsü, (bu öykü, katışıksız bir okul arkadaşlığını, çocukların içinden çıktıkları sınıf çelişkilerini irdeleyen türdendir), {aynı kitapta *Yaşar Kemal'in Kalemler'i*, *Orhan Kemal'in Elli Kuruş'u*, *Füruzan'ın Parasız Yatılı'sı* ve *Sait Faik'in İpekli Mendil'i* bulunmaktadır}; **Kovboyculuk Oyunu** adlı derleme öykü kitabı; başta *Ömer Seyfettin'in* aynı adlı öyküsü olmak üzere, *Reşat Nuri'nin Bir İstifa*, *Yakup Kadri'nin Teslim! Teslim!*, *Halide Edip'in Kabak Çekirdekçisi*, *Reşat Enis'in Horoz Ömer* gibi öykülerinin de içinde bulunduğu **Falaka** adlı öykü kitabı; içinde *Sabahattin Ali'nin Sırça Köşk*¹⁰⁷, *Nazım Hikmet'den* bir masal (**Sevdalı Bulut**), *Aziz Nesin'in Öküz Başkan*, *İhmal Amca'nın Palyaço*, *Orhan Kemal'in Harika Çocuk* adlı öykü ve masallarının biraraya getirilmesi ile oluşturulmuş **Sevdalı Bulut**; sayfaları arasında *Pertev Naili Boratav* gibi bir edebiyatçının **Çan - Kuşu**, **Çor - Kuşu** adlı masalının da bulunduğu **Bir de Varmış, İki de Varmış** adlı masal kitabı; ünlü Azeri yazar *Samed Behrengi'nin Bir Şeftali, Bin Şeftali* adlı masal kitabı ve benzeri daha pek çok kitap.¹⁰⁸

12 Eylül dönemi'yle birlikte, gelişimi aksayan özgün çocuk ve gençlik edebiyatının yerine, bazı yayınevleri tarafından dinsel içerik ve iletiler taşıyan çocuk kitaplarının yayımı ikâme edilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁹ Büyük miktarlarda basılan, çok ucuza mâl edilen ve pek de kaliteli olmayan bu tür kitaplar, yaygın bir şekilde dağıtılarak çocuklara ulaştırılmışlardır.¹¹⁰

1990'lı yıllardan itibaren Türk çocuk edebiyatındaki değişimleri bir tür milât olarak değerlendirebiliriz. Çocuk kitaplarının hem dış yapısı hem de içerik özellikleri sistematik şekilde farklılaşmıştır. Herşeyden önce, çocuk daha gerçekçi bir biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Yayınların edebî niteliği çağdaş bir düzeye ulaşmıştır. Yazarlar, çevrelerinde örülü buldukları sınırlayıcı duvarlardan kurtulmuş, yalnızca kendileri için değil, çocuklar için de yazdıklarının farkına varmaya başlamışlardır. Daha çok, çocukların yaş evreleri ve gelişim

¹⁰⁵ Geçgel, a.g.m.

¹⁰⁶ Kabacalı, a.g.md., a.y.

¹⁰⁷ Bkz., Yıldırım, Dursun, "(1) İdeolojik Çocuk Edebiyatından Örnekler I: Sabahattin Ali'nin Sırça Köşk'ü", *Türk Dili*, sy. 223-224, Ankara, Kasım-Aralık 1981, ss. 126-132.

¹⁰⁸ Altunay, H., "Bir Milyon Çocuk Kitabı", *Türkiye Yazıları*, sy. 36, Mart 1980, ss. 42-44, ss. 42-43.

¹⁰⁹ Buna bir örnek olarak bkz., Kaplan, Sadettin, *Cennet Çocukları*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 1991.

¹¹⁰ Cengiz, Gülsüm, "Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Eğitimdeki Yeri ve İşlevi", *Varlık*, sy. 1189, Yıl 74, İstanbul, 1 Ekim 2006, ss. 17-22, s. 22.

özellikleri, kitapları biçimlendirmede etkili olmuştur. Seçilen konular, büyüklerin doğru zannettiklerinden değil de, çocukların gerçekliğinden hareketle türetilmeye çalışılmıştır.¹¹¹ Kitapların görsel tasarımları (kağıt türü ve niteliği, resimlemesi, ciltlemesi vs.), çocuğun dikkatini çekecek ve ilgisini okşayacak nitelikler kazanmıştır. Bu hususlarda tekdüze anlayışlar ortadan kalkmış ve yerine renkli-çok biçimli öğeler gelişmiştir. 1993 yılında, *İstanbul Tüypap Kitap Fuarı*'nda çocuk kitaplarının ön plâna çıkmasıyla çocuk kitaplarına ilgi daha da artmıştır.

İçerik itibariyle, çocuğa yönelik işaret parmağının havada olduğu tehditkâr anlayış ve anlatış yerine, çocuğun yaşayarak öğrenmesine olanak sağlayan yapılar gelişmiştir. Edebiyat ve sanatın yetişkinler için anlamı ne ise, çocuklar için de o olmuştur. Çocuk edebiyatı alanında bilimsel çalışmalar yaygınlaşmış ve çocuk kitaplarında, bunun ışığında, bilimsel altyapılar oluşturulmaya çalışılmıştır. Çocuğun eğitim gereksinimleri daha fazla dikkate alınır olmuştur. Duyguları kışkırtarak terbiye anlayışı, yerini gerçekçi bir olay dokusu oluşturma gerekliliğine terk etmiştir. Basmakalıp anlayışlar yıkılırken, çocuklara yönelik özgün dünyalar ortaya konmaya çalışılmış ve neredeyse her kitap bir yenilik olmuştur.¹¹²

Bu dönemlerde çocuk edebiyatı alanında bir örgütlenme süreci de yaşanmıştır. 1994 yılında *Çocuk Yayınları Derneği* kurulmuştur. Bu dernek bazında, çocuk edebiyatı ile ilgilenen yazarlar, çizerler, yayımcılar, kütüphaneciler, öğretmenler bir araya getirilerek, daha nitelikli çocuk yayınlarının ortaya çıkması ve bunların okuyucuya daha kolay ulaştırılması amaçlanmıştır.

Çağımızda dünyamız hızla küreselleşiyor. Bir edebî eser üretildikten sonra, aynı anda dünyanın dört bir yanına ulaşabiliyor ve daha nitelikli ve popüler ürünler bu kültürel akışın içine kolaylıkla dahil olabiliyorlar.¹¹³ Günümüzün popüler çocuk kitapları dediğimizde ise, aklımıza özellikle fantastik kurgulu, bilim-kurgu türünde yazılmış masalımsı kitaplar/romanlar gelmektedir. Günümüzün masalları ya da modern masallar gözüyle bakabileceğimiz bu tür kitaplar¹¹⁴, bir çocuk evrenine girercesine ya da usturuplu bir şekilde, çocuğu yetişkinin evrenine çekercesine kaleme alınmışlardır. Popülerlik sıralamasında bunları, macera ve dedektif kitapları/romanları takip etmektedir. Fantastik kitapların tüm dünyada popülerleşmesi, esasında çağımızda çocuğun içinde yaşadığı sosyolojik gerçekliğin bir yansımasıdır. Sanal bir dünya ile çok daha fazla haşır neşir olan ve bu dünya içinde olumlu-olumsuz her türden bilgiye görsel ve işitsel olarak kolaylıkla ulaşabilen çocuk, kendi gerçekliği içinde bazı korkulara da sahip olmaktadır.¹¹⁵ Günümüz çocuğunun en önemli sorunları arasında olan yalnızlık ve yarışma/rekabet zorunluluğu, onu kendi dünyasında tek

¹¹¹ 90'lı yıllarda çocuk edebiyatında didaktik bakış açısının çok fazla değişmediğini, eserlerde çoğunlukla buyurgan bir biçimde idealize figürler sunulduğunu, dolayısıyla kitapların hâlâ günümüz çocuk gerçekliğiyle uyumlanmadığını ileri süren aksi bir görüş için bkz., Neydim, *80 Sonrası Paradigma...*, s. 60.

¹¹² Dilidüzgün, Selahattin, "Eğitim Gerçeği Açısından "100 Temel Eser" Tartışmaları", *Varlık*, sy. 1189, Yıl 74, İstanbul, 1 Ekim 2006, ss. 23-26, s. 26.

¹¹³ Yağcı, Öner, *Küreselleşme Sürecinde Edebiyatımız*, İleri Yayınları, İstanbul, 2004, s. 82.

¹¹⁴ İnsanoğlunun pek çok hayalinin bilim yardımıyla gerçeğe dönüştüğünü düşünürsek, bizden sonraki kuşaklara seslenen bu kitaplardaki bitkiler, varlıklar, ışınlar vs. yoluyla oluşturulan yeni dünya düzeni de esasında hiç de akıldışı olmasa gerektir. (Çılgın, Alev Sınar, *Çocuk Edebiyatı*, Morpa Kültür Yayınları Ltd. Ş., İstanbul, 2007, s. 71.)

¹¹⁵ Scognamillo, Giovanni, "Çocuk, Edebiyat, Korku", *Çocuk ve Sanat*, ed. Nida Nevra Savcıoğlu, Okuyan Us Yayın, İstanbul, 2003, ss. 11-15, s. 11.

başınalığa ve çaresizliğe itmekte, bu durumda o da, kendisine sunulan fantastik dünyanın kahramanlarıyla özdeşleşme yolunu seçmektedir. Fantastik, bu yönüyle, çocuğun kendi sorunlarıyla gerçeküstü bir düzlemde yüzleşmesini sağlamak ve bir anlamda, ruhsal rehabilitasyon işlevini de yerine getirmektedir.¹¹⁶ Örneğin, günümüzün en popüler çocuk fantastiklerinden biri olan *J. K. Rowling*'in **Harry Potter** (1996'dan günümüze) kitapları, özünde okul korkusuna dayanmakta ve okulda yaşanan mücadeleyi aşma yollarını, masal türü edebiyatın tüm öğelerini kullanarak fantastik bir kurgu içinde sunmaktadır.¹¹⁷ Çocuğun korkularına seslenmesi, bu eserin çok okunan bir kitap hâline gelmesinin başlıca sebeplerinden biridir.¹¹⁸

Günümüzde yayımlanan popüler çocuk kitapları, aynı zamanda yan sanayilerle işbirliği içinde piyasaya sürülmektedirler. Bu kitapların filmleri çevrilmekte ve kahramanları, ayrıca pazarlanan oyuncak/ürünler şeklinde piyasaya sürülmektedir.

Çocuk Vakfı, günümüzde çocuk edebiyatımızın durumu üzerinde yaptığı çalışmaların sonucunda bir takım önemli tespitlere ulaşmıştır. Bunlardan bir kısmını özetleyecek olursak: oransal olarak, erkeklerden daha fazla okuyan kızlar hikâyeleri, erkekler ise daha ziyade çizgi romanları sevmektedirler; romanlar, genelde üst ekonomik düzeydekilerce, hikâyeler ise, muhtemelen biraz daha ucuz oldukları için daha fakir ailelerin çocuklarınıca alınıp okunmaktadır; ilkökul 4. sınıftan sonra, yaklaşan sınavlar (OKS¹¹⁹) dolayısıyla çocukların edebî metinleri okumaya yönelik ilgileri azalmaktadır; çocuklarına kitabı en fazla anneler (%40) (babalar ise %11 oranında) alırken; çocuklarına kitap okuma konusunda da anneler %50 ile babaların (%16) önünde bulunuyorlar; genel olarak bakıldığında kitap seçiminde %50 yetişkinler, %10 oranında ise çocuklar karar verici durumundalar.¹²⁰

Ülkemizde en çok sayıda basılan (2000-2005 arası dönem itibariyle yılda ortalama 1600 ilâ 2400 arası değişen bir yerli/yabancı ürün yekunu olduğu göz önüne alınırsa) çocuk kitapları, masal türünde olanlardır. Bu arada, çocuk kitaplarının yaklaşık %70'ini hâlâ çeviri eserler oluşturmaktadır. Son 10 yılda, çocuk kitapları yayımlayan yayınevlerinin sayısında %73'lük; yayınevlerinin kitap çeşitlerindeyse %216'lık bir artışın olduğu görülmektedir. Bu da bizlere, son dönemlerde çocuk edebiyatı alanında ciddi ilerlemelerin olduğu sonucuna ulaşmamız için yeterli verileri sağlamaktadır.¹²¹

Ancak bu tespitlerin bizi vardığı genel olumlu sonuçları sorgulamamıza neden olabilecek güncel iki hassas negatif gelişme üzerinde durmamızda yarar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Türkiye'de 72 adet çocuk kütüphanesinin, 2000 yılının sonunda halk kütüphanelerinin bünyesine devredilmesidir.¹²² Bu karar, hiç kuşkusuz, çocuk

¹¹⁶ Aksoy, Mustafa, "Fanusta Yetişen Çocuk ve Korku Kitapları", *İçimdeki Çocuk*, sy. 1, ts., ss. 72-73.

¹¹⁷ İngiltere örneğinde fantastik çocuk kitaplarının gelişimi ile ilgili olarak bkz., Manlove, Colin, *From Alice to Harry Potter: Children's Fantasy in England*, Cybereditions Corporation, Christchurch, New Zealand, 2003.

¹¹⁸ Neydim, Necdet, "Popüler Çocuk Kitapları ve Medyasının Çocuk Kültürüne Etkilerine Sosyolojik Gerçeklikler Açısından Bakış", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, sy. 57, Yıl 5, Ankara, Kasım 2004, ss. 76-80, s. 79.

¹¹⁹ Ortaöğretim Kurumları Öğrenci Seçme Sınavı.

¹²⁰ Yılmaz, Nilay, "Sihirli Değnek: Çocuklar İçin Kitaplar", *Cumhuriyet Kitap*, sy. 874, İstanbul, 2006, s. 32.

¹²¹ a.e., a.y.

¹²² Demircan, Candemir, "Türkiye'deki Çocuk Kütüphanelerinin Halk Kütüphanelerine Devredilmelerinden Önceki Niceliksel Durum (1995-2000)", *Türk Kütüphaneciliği*, c. 20, sy. 2, Haziran 2006, ss. 177-194, s. 179.

kütüphanelerinin gelişimi üzerinde olumsuz etkide bulunabilecektir. İkincisi ise, *Millî Eğitim Bakanlığı'nın* başlattığı, okullarda çocuklara okutulması öngörülen "100 Temel Eser" uygulamasıdır. Bilindiği gibi, *Millî Eğitim Bakanlığı*, 2004 yılında aldığı bir kararla ilk ve orta öğretimde okuma kültürünü geliştirmek amacıyla "100 Temel Eser" seçkisi hazırlayacağını duyurmuş ve ortaöğretime yönelik seçki için ünlü yazarlar, eleştirmenler ve köşe yazarlarından oluşan bir kurul oluşturmuştur. Bu kurul, liselere dönük seçkiyi belirlemiştir. Gençliğin sorunlarına değinen metinlerden çok, klâsiklerin ağırlıkta olduğu bu liste, kamuoyu tarafından çok da tepki çekmeden benimsenmiştir.¹²³ Zira, hemen hiç kimse '*gençlik edebiyatı*' diye bir kavramdan tam haberdar değildi. Ardından, sıra ilköğretime dönük seçkinin hazırlanmasına gelmiştir. Yine, yukarıdakinin benzeri bir kurul oluşturulmuştur. Anket çalışmaları yapılmış ve kurul listeyi belirlemiştir. Ancak, bu kurulun benimsediği listenin daha sonra bir başkasıyla değiştirildiği anlaşılmıştır. Bu yeni liste, bakanlıkça, ilköğretim kurumlarına yönelik 100 Temel Eser olarak yayımlanmıştır. Listede yer alan eserler tümüyle, '*hayatta olmayan*' yazarların kitapları olduğu için, edebiyatçılar bu duruma büyük tepki göstermişlerdir. Günümüzde de, bahsi geçen konu üzerindeki tartışmalar hâlâ devam etmektedir.¹²⁴

1.6. Çocuk Edebiyatının Bir Alt Türü Olarak Çocuk Romanları:

Hayatta geçen veya geçmesi mümkün olan olayları anlatan ve anlatım yolu olarak düzyazıyı kullanan eserlerin büyüklerine '*roman*', küçüklerine ise '*öykü*' denir.¹²⁵ Bu farklılığı göstermek için, *Haldun Taner* kendisiyle yapılan bir röportajda "*Roman orkestra ise hikâye oda müziğidir*" şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.¹²⁶ Romanlarda ve doğal olarak öykülerde geçen olaylar, ihtimâl dahilinde olup; akla uygun ve hikmetli hayaller ile süslenerek türlü renkler içinde gösterilir. Roman; *Milan Kundera*'ya göre, kendi mantığı ve kendi yöntemi ile yaşamın çeşitli yönlerini keşfetmektir; *Henry James*'e göre, yaşamı karşımıza içindeki anlamın kaybolup gitmesine yol açan ayrıntılar ve fazlalıklardan arındırılmış olarak çıkardığı için yaşamdan daha gerçektir; *Yaşar Kemal*'e göre, bir yaşamdır, bir atmosferdir, yepyeni bir dünya kurmaktır, bir düş dünyası ile birlikte, bir gerçeklik dünyası kurmak ve yaratmaktır; *Mahmut Yesari*'ye göre ise, hayatı, insanları ve tabiatı inceleyerek görmektir.¹²⁷

Romanın işlevleri arasında; birinci sırada, insanları eğlendirmek amacı güdülür; ikincil olarak ise, bir öğreti, bir insan analizi, dünyadaki bir durumun tahlili, sosyal ve psikolojik

¹²³ Bu dönemki tepkiler için bkz., "Soruşturma: 100 Temel Eser", *Varlık*, sy. 1165, Yıl 72, İstanbul, Ekim 2004, ss. 5-19.

¹²⁴ Neydim, Necdet, "Çocuk Edebiyatının Durumu ve "100 Temel Eser" Üzerine", *Varlık*, sy. 1189, Yıl 74, İstanbul, 1 Ekim 2006, ss. 3-7, s. 4.

¹²⁵ Bkz., Ciravoğlu, Öner, *Okul Öncesi Çocuk Edebiyatı*, Gözden geçirilmiş 4. Basım, Esin Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 77.

¹²⁶ Zikreden, Efeoğlu, Ertuğrul, "Roman Kavramının Berisinde", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, c. 5, sy. 1, Bursa, 1990, ss. 63-68, s. 64.

¹²⁷ Nanelidere, Fatih (ed.), "Roman/Araştırma: Roman Sanatı Üzerine Bir Araştırma", *Epigraf*, 15 Aralık 2001, <http://epigraf.fisek.com.tr>.

tasvirlerin vurgulanması gibi bol seçenekli cevaplar verilebilir; bunların dışında romanda bir başka olguyu veya durumu ifade etmek için hikâye etme işlevi de söz konusu olmaktadır.¹²⁸

Oktay Akbal'a göre, roman ve öykülerde insan ögesi, dolayısıyla, insanların yaşadıkları serüvenler vardır. Bunlar yeterince inandırıcı ise, bizi kendi evrenine sürükleyebiliyorsa ve o insanların gerçekten yaşadıkları veya yaşayabilir güçte yaratıklar oldukları kanısını bize verebiliyorsa, sorun yoktur.¹²⁹ Nas'a göre, öykü, kişilerin çoğunlukla bir yönü üzerinde dururken; belli ve kısa bir ânı işler, dolayısıyla ayrıntılara girmez. Roman ise, kişilerinin yaşamlarını, çoğunlukla geniş bir zaman çerçevesi içinde baştan sona ele alır; onların karakterlerinin hemen her yönü üzerinde durur ve her şeyi ayrıntılarıyla anlatır.¹³⁰ Roman, insanların başlarından geçen olayları, iç dünyalarını ya da insan-insan, insan-toplum, insan-doğa ilişkilerini yer, zaman, kişi, olay/durum, anlatıcı öğelerine bağlayarak ayrıntılarıyla öykülemeyi amaçlar.¹³¹ Bu tür, her ne kadar hayatı model olarak alıyorsa da, kişiyi kendine mahsus bir âleme sokarak, gerçek hayata başka türlü bakmasını öğretir.¹³² Roman, ancak kendisine sığdırılabilen ölçüde büyük sosyal meseleleri, derin ekonomik-psikolojik realiteleri ve bu realitelerdeki değişimleri aydınlatan bir edebiyat çeşididir.¹³³

Çocuk romanlarını konu/türlerine göre şu şekilde tasniflemek mümkündür:¹³⁴ 'serüven romanları', 'gülmece (mizah) ağırlıklı romanlar', genellikle aile ve sokakta olan olayları anlatan 'aile konulu'¹³⁵ ve 'çocuk yaşamına ilişkin romanlar', çocukların iç dünyalarına seslenen ve sevgi-acıma vb. duyguları yazınsal kurgu içinde işleyen 'duygusal romanlar', 'hayvanların yaşamlarına ilişkin romanlar', 'tarihsel olayları işleyen romanlar', 'gezi romanları', 'düşsel (fantastik) romanlar'.

Çocuğu ele alış şekline göre ise, çocuk romanlarını şu iki kategoriye ayırmak olasıdır: *fakir, kimsesiz, kısıcası zor durumdaki bir çocuğun, dürüstlüğü, çalışkanlığı ve açık gözlülüğü sayesinde bulunduğu durumdan kurtulmasını anlatanlar ve bir çocuğun macerasını tarihi atmosferde anlatanlar.*¹³⁶

Çocuk romanları genel olarak var olan günlük yaşamı ve çocukların yaşadığı, hayal ettiği çeşitli maceraları konu almaktadırlar. Dolayısıyla, bilhassa 1970'lerden itibaren, ağırlıklı olarak aile konusuna da önem verilmeye başlanmıştır.¹³⁷ Bu noktada çocuk romanlarındaki önemli bir sorunu ele almak gerekmektedir. Genelde kahramanı çocuk olan romanların çocuk romanı sayılması hatasına düşülmektedir. Halbuki, çocuk romanı, konuları

¹²⁸ Minger, Karl, "Modern Roman Teorisi", çev. Arif Ünal, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Yıl 2002, ss. 1-8, s. 3.

¹²⁹ Akbal, Oktay, "Yaşadığını Yazmak", *Aydınlanmanın Işığında Sanat İnsanlarımız: Oktay Akbal*, haz. Feridun Andaç, İde Eğitim, Organizasyon, Reklamcılık ve Ticaret Ltd. Şti., İstanbul, 1997, ss. 25-27, s. 27.

¹³⁰ Nas, Recep, *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002, s. 249.

¹³¹ Güleç, Havise Çakmak - Geçgel, Hulusi, *Çocuk Edebiyatı: Okul Öncesinde Edebiyat ve Kitap*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 76.

¹³² Yılmaz, Durali, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, ss. 44, 46.

¹³³ Tahir, Kemal, *Notlar/Sanat-Edebiyat 1*, haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 54-55.

¹³⁴ Bkz., Nas, a.g.e., ss. 250-251.

¹³⁵ Bu roman/hikâye türü için bkz., Gökşen, a.g.e., s. 114.

¹³⁶ Enginün, "Çocuk Edebiyatına Toplu ...", s. 194.

¹³⁷ Bkz., Arkılıç-Songören, Sevgi, *Türk ve Alman Çocuk-Gençlik Edebiyatı'nda Belirlenen Çocuk Eserlerinde Aile Konusunun İncelenmesi ve İlköğretim Okullarında Uygulanma Biçimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Landau, <http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/tez-ozetleri/almanya.html>.

sadece çocuk ve çocukluk olan eserler demek değildir. Çocuklar, doğal olarak kendi yaşitlarının serüvenlerini dinlemekten ya da okumaktan zevk alabilirler. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, konularını yetişkin kimselerin hayatlarından alan biyografik romanlar ya da tarihî romanlar da çocukların ilgisini çekebilir. Çocukların bu tür romanlara ilgi duymalarının önemli nedenlerinden biri, onları (romandaki yetişkinleri) kendilerine model olarak seçme tutkusu içinde olmalarıdır. Nitekim, büyüklerin başından geçen deneyimleri anlatan romanları okuyan çocuklar, kendilerini roman kahramanlarıyla özdeşleştirirler.¹³⁸

Çalışmamızda ele aldığımız gerçekçi çocuk romanlarının en önde gelen göstergelerinden biri, konularını gerçek yaşamdan alarak, fantastik öğelere hiçbir biçimde yer vermemeleridir. Diğer bir deyişle, bu tür romanlar, çocuğun kendi yaşamı bağlamında karşılaşabileceği türden sorunları ele alırlar. *Peter Schneider*'ın deyimiyle, gerçekçi çocuk kitaplarının sınırını, olması muhtemel olaylar, yani gerçek yaşamda olabilirlik koşulu çizer. Aynı zamanda, bütün olaylarda mantıksal bir yaklaşım ve anlatım olmalıdır.¹³⁹

Çocuk ilk zamanlarda hoşlandığı masallardan yavaş yavaş gerçekçi anlatıma geçişi çoğu zaman fark etmeyebilir. Dolayısıyla çocukların ilk hikâye ve romanları, masallardaki olağanüstülüklerin bir devamı gibidir. Nitekim, romanlarda hayvanların konuşmasına, oyuncak bebeğin ya da kurşun askerin hayat belirtileri göstermesine aldırılmayabilir.¹⁴⁰

Çocuk romanlarında bulunması gereken başlıca nitelikler şu şekilde belirtilebilir: çocukların ilgilerine, hayat tecrübelerine ve kavrayış güçlerine uygun bir konu; sağlam bir mantık yapısı; çocuk düşüncesine aykırı olmayan sâde ve gerçekçi plân; mantıklı sonuçlarla biten hareketli olaylar; çocuğun ruh ve beden gelişimine uygun konular; somut, doğru fakat düşüncüyü dağıtmayan ayrıntılar; özellikleri iyi anlatılan, gerçekliğe uygunluğu bakımından hiç kuşkuya yer vermeyen kişiler ve kahramanlar¹⁴¹; konulara ilişkin kısa cümle ve paragraflar ile kısa, bol ve canlı konuşmalara dayalı sürükleyici bir anlatım; çocukların seviyesine uygun basit ruh çözümlenmeleri; kabalığa kaçmamak ve yerinde olmak şartıyla güldürücü sahneler ve konuşmalar; küçük şeylere (ayrıntılara) karşı sürekli bir ilginin uyandırılmış olması; her durumun heyecanlı yanlarının daima belirtilmesi; metinle ilgili güzel ve anlamlı resimler.¹⁴²

Çocuk romanlarının hazırlanması sürecinde çocuğa yönelik bir takım eğitsel yaklaşımların da dikkate alınması gerekmektedir. Bunlardan bazıları şu şekilde özetlenebilir:¹⁴³ okul programlarını destekleyici olması; hayatın gerçekleri ile ilgili ve uyumlu olması; duygu, düşünce ve hayal gücünü değiştirici ve geliştirici nitelik göstermesi; ülkeyi ve dünyayı sevmeyi öğretmesi; üretme becerisini geliştirici olması; girişimcilik ve katılımı destekleyici olması; şiddet öğelerini içermemesi; estetik duyguları geliştirmesi; eleştiri yeteneğini kuvvetlendirmesi; evrensel ve millî değerleri benimsetmesi; insan/aile sevgisi ve

¹³⁸ Yalçın - Aytaş, a.g.e., s. 163.

¹³⁹ Zikreden, Dilidüzgün, Selahattin, *Çağdaş Çocuk Yazını: Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*, Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., Doğan Kardeş Kitaplığı, No. 92, İstanbul, 1996, s. 73.

¹⁴⁰ Yalçın - Aytaş, a.g.e., s. 162.

¹⁴¹ Bkz., Bland, D. S., "Romanda Fiziksel ve Sosyal-Kültürel Çevre", *Roman Teorisi*, 2. Baskı, ed. Philip Stevick, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 2004, ss. 263-278, s. 265.

¹⁴² Güleç - Geçgel, a.g.e., s. 82.

¹⁴³ Taşdemir, Mehmet, "Eğitsel Bir Materyal Olarak Çocuk Hikâye ve Romanlarının Nitelik Düzeyi", *Millî Eğitim*, sy. 168, Yıl 33, Güz 2005, ss. 7-28, s. 13.

çevre bilinci oluşturmaları; insanlığın ortak mirası olan değerlere karşı bilinçlendirmesi; çocukların bilişsel gelişimine uygun olması vs.

1.7. 1970'lere Kadar Yayımlanan Belli Başlı Yerli Çocuk Romanlarında Aile Teması:

Tanzimat'tan sonra yetişen yazarlarımızın hemen tümü; çocuk, çocuk terbiyesi ve çocuk-ebeveyn ilişkilerine dair eserler vermişlerdir. *Ahmet Mithat Efendi*, bu anlamda aile çevresine önem veren ilk yazarımızdır. Yazarın **Felatun Bey ile Rakım Efendi** (1875) isimli romanında, küçük yaşta iş hayatına atılan Rakım'ın kişiliğinde, çalışan çocuk teması işlenir. İlk Türk romanı olarak kabul edilen **Taaşuk-ı Tal'ât ve Fitnat** (1872)'de *Şemseddin Sami*, kahramanlarıyla aile çevreleri arasında normal ilişkilerin olmayışı temasını ele almıştır. *Ziya Paşa*, *Jean Jacques Rousseau*'nun **Emile** (1762) adlı pedagojik eserini/romanını çevirirken, kendi çocukluğunu hatırlayarak kitaba bazı ilaveler yapar. Burada büyük ailelerde bulunan lâlâlardan bahsederek, cahil lâlâların, dadıların elinde büyüyen çocukların iyi yetişemeyeceğini belirtir.¹⁴⁴ *Namık Kemal*, **Cezmi** (1880) adlı romanında, aile kurumunun yeni yetişen nesillerin gözünde sarsıntıya uğradığı ya da uğrayacağı yargısından hareketle kurtuluş yolu olarak "*İslâm Birliği*" fikrini savunmaktadır.¹⁴⁵ Ünlü edebiyatçının biraz daha çocuk merkezli olarak kaleme aldığı **İntibah** (1876) adlı romanında ise, erkek çocuklar gibi kızların da okutulması meselesinin önemi vurgulanarak, Ali Beyin yetişmesinde babasının çok önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Benzeri şekilde, *Halit Ziya Uşaklıgil* gibi Servet-i Fünun devri romancılarının eserlerinde, oğulları kadar kızlarının da kültürel/eğitsel gelişmelerine önem veren ailelere rastlanmaktadır. Anlaşılacağı üzere, ülkede modernleşme rüzgârlarının estiği bu dönemlerde verilen edebî ürünler, genelde '*aile ve eğitim*' konusu üzerinde hassasiyetle durmuşlardır.¹⁴⁶ *Muallim Naci*'nin, sekiz yaşına kadarki hatıralarını derlediği **Ömer'in Çocukluğu** (1889) adlı romanında, köpekten çok korkan çocuğa, ailesi, hiç müdahale etmeyip koruyucu bir tutum içine girmez. Hatta tam tersine, gevşek ve umarsız bir yaklaşım sergiler. *Muallim Naci*, bu romanında, küçük yaşta babasını kaybeden bir çocuğun ıstıraplarını nakletmektedir.¹⁴⁷

Halide Edip Adivar'ın **Zeyno'nun Oğlu** (1928) adlı romanında yer alan Hasso, eserde sadece annesinin hayatını etkileme yönüyle yer almıştır. Böylece okuyucuya, bir anlamda Hasso'nun hayat hikâyesi de sunulmuştur. Bu çocuk, Doğunun zorlu tabiat ve hayat şartları altında yaşamasını, hayata dayanmayı, içinde sevgiyi yaşatmayı bilen bir bireydir. Mükemmel ata binen, her şeyi hemen kavrayan bu çocuk, ileride (**Tatarcık** (1939) adlı romanda) ülkesinin acı gerçeklerini bilen ve onlarla mücadele için insanlara yardım etmenin,

¹⁴⁴ Enginün, İnci, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 44-45.

¹⁴⁵ Miyasoğlu, Mustafa, "Türk Romanında Aile ve Özgün Romancılar", (söyleşen) Gülşen Kılınçer, *Sanat ve Edebiyat Konuşmaları*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 1999, ss. s. 249.

¹⁴⁶ Kerman, Zeynep, "Halid Ziya'nın Romanlarında Çocuk ve Çocuk Terbiyesi", *Türk Dili*, sy. 400, Ankara, Nisan 1985, ss. 211-217, s. 211.

¹⁴⁷ Enginün, *Araştırmalar ve Belgeler*, s. 46.

insanları mutlu etmenin gerektiğine müdrik, pratik zekâlı Doktor Hasan olacaktır.¹⁴⁸ Aynı yazarın **Sinekli Bakkal** (1936) adlı romanında ise, baş karakter Rabia, tıpkı **Zeyno'nun Oğlu**'ndaki Hasso gibi, Doğu ve Batı zihniyetleri arasında yetiştirilmeye çalışılan bir çocuk profili çizmektedir.¹⁴⁹ Belli bir olgunluğa erişince, Rabia, babası sürgünde iken bakkal dükkânını yönetir, müzik öğretmenliği yapar, aynı zamanda Kur'an ve Mevlüt okuyarak para kazanır. Osman adını alan Peregrini ile evlendikten sonra da çalışmalarını sürdürür. Bu evlilikteki yaşam biçimleri Rabia'nın istek ve arzularına göre düzenlenir. Romanda güçlü kadın figürü çizilmiştir. Ancak diğer taraftan kadın, kocasına karşı olan geleneksel görevlerini de eksiksiz yerine getirir. Amazonlar gibi yiğit bir kız olan Rabia, Sinekli Bakkal semtinin erkek egemen dünyasına meydan okuyan bir bayrak gibidir.¹⁵⁰ Yazar, **Ateşten Gömlek** (1923) adlı romanının başında *Yakup Kadri*'ye yazdığı açık mektupta ise, her neslin ateşten gömleğinin bir öncekinden farklı olduğunu belirtir. *Adivar*, romanında, eskiden çok sık savaş çıktığı için cephe gerisinin; çaresiz, vaktinden önce büyümek zorunda kalmış, evlerinin reisi durumuna gelmiş çocuklarla dolu olduğuna işaret eder.¹⁵¹ Ünlü yazarımız, **Sonsuz Panayır** (1946)'ında biri Batılı, diğeri yerlici zihniyete sahip iki zengin ailenin çocuklarını mukayese ederken; **Döner Ayna** (1954) adlı romanında gayri meşru çocuk Hanife'nin duyguları üzerinde yoğunlaşır.¹⁵²

Mahmut Yesari'nin 1930 yılında yazdığı ve ilk çocuk romanlarımızdan biri olarak kabul edilen **Bağrı Yanık Ömer** adlı eserde, hiç anlaşılamayan ve geçinemeyen Bakır Efe ile ailesini birbirlerine bağlayan tek bağ, oğulları Ömer'dir. Ancak, aile içi anlaşmazlıklar küçük çocuğu çok üzer. Sonunda şiddetli geçimsizlik neticesinde karı-koca ayrılırlar. Parçalanan ailede, babasıyla kalan Ömer, ebeveynlerinin başkalarıyla evlenmeleri üzerine ikinci kez yıkılır. Nitekim, Ömer'in hayatına üvey anne ve üvey baba girmiştir. Sonunda, çektiği bu büyük acılara dayanamayan küçük çocuk ızdırap içinde ölür.¹⁵³ **Bağrı Yanık Ömer** ile edebiyatımızda kahramanının bir çocuk olduğu ilk roman **Küçük Paşa** (1910) arasında açık benzerlikler dikkat çekmektedir. *Ebubekir Hâzım (Tepeyran)*'ın bu romanında konu edilen aile İstanbul'da yaşar. İstanbul'da Suat Paşanın konağına sütanne olarak getirilen Selime adındaki genç kadının, kocası da bu şehirde askerlik yapmaktadır. Kocasını Ali, askerliğini tamamladıktan sonra köyüne dönünce, Selime büyük şehirde tek başına kalabilir. Üstelik haksız yere bir iftiraya uğrayan kadıncağız, kocasından boşanmak zorunda da kalır. Bunun üzerine, Selime de, köydeki babaevine geri döner. Orada, hiç arzu etmediği birisiyle evlendirilir. Bu arada, Selime'nin Ali'den olma oğlu Salih ise, İstanbul'daki konakta evlâtlık olarak bırakılmıştır. Kısacası, romanda tam anlamıyla dağılmış bir aile manzarası ile karşılaşırız. Suat Paşa da vefat edince, küçük çocuk iyice sahipsiz düşer. Dolayısıyla o da

¹⁴⁸ Enginün, İnci, "Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Çocuklar", *Türk Dili*, sy. 400, Ankara, Nisan 1985, ss. 247-258, s. 250.

¹⁴⁹ Yalçın - Aytaş, a.g.e., s. 172.

¹⁵⁰ Yener, Cemil, "Sinekli Bakkal - Türkçülüğün Esasları", *Ulusal Kültür*, sy. 4, Yıl 1, Ankara, Nisan 1979/4, ss. 135-149, s. 142.

¹⁵¹ Enginün, *Araştırmalar ve Belgeler*, s. 47.

¹⁵² Argunşah, Hülya, "Çocuk Edebiyatı", *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 290-301, s. 300.

¹⁵³ Sınar, Alev, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk (1872-1950)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 46-47.

köyde yaşayan babası Ali'nin yanına gönderilir. Salih köyde, üvey anasından çok çeker. Babası, ülkenin zorlu savaş şartları içinde yeniden askere çağırılınca, şiddetlenen üvey ana zulmüne dayanamayan küçük çocuk, verem hastalığına yakalanarak ölür.¹⁵⁴ **Küçük Paşa**'da olduğu gibi, *Reşat Nuri Güntekin*'in **Kızılılık Dalları** (1932) adlı romanında da, ele alınan ailelerle birlikte aynı evde oturan aile dışı fertlere, dolayısıyla geniş ailelere değinilir. Bu eserde de, evlâtlık kurumu eleştirilerek onlara yapılan haksızlıklar gözler önüne serilir. Cumhuriyetin ilk dönemlerini anlatan romanda, eski köşk ve konak düzeninin yıkıldığı, ailelerin giderek küçüldüğü ve sonunda dağıldığı görülür. Aile düzeni, o zamana kadar, İmparatorluğu temsil etmektedir; dolayısıyla Osmanlı'nın çöküşü aile düzeni üzerinde de bir takım şiddetli olumsuz etkilerin doğmasına sebep olmuştur.¹⁵⁵ Romanda, fakir ailelerin çocukları "*tamaşalık çocukları*" iken; Anadolu'nun illerinden İstanbul'a okumaları için gönderilen çocuklar, aileleri dağılmış ve fakir olmalarına rağmen "*nuriirfan çocukları*" olarak adlandırılırlar.¹⁵⁶

1933 yılında *Muallim Cemal*¹⁵⁷ tarafından yazılan **Küçük Durmuş** adlı kitabın kapağında, "*mektepliler romanı*", "*yaşanmış bir roman*" ibareleri yer almaktadır. Romanın birinci bölümü, 1914 yılında geçer. Ahmet adlı bir genç, karısı Kezban'la oğlu Durmuş'u köyde tek başlarına bırakarak Birinci Dünya Savaşı'nda cepheye katılır. Dolayısıyla, bu dönem sıkça ele alındığı üzere, yine parçalanmış bir aile tablosuyla karşılaşırız. Ahmet savaşta şehit düşer. Ahmet'in yokluğunu fırsat bilen köy muhtarı, genç kadına musallat olur. Kadın ona karşılık vermeyince de muhtar gaddarlığa başvurur. Kezban'ı angarya işlere sürer ve bir gün de haydutlarla işbirliği yaparak kadını kaçırtır. Ortada kalan küçük Durmuş ise, insanlara gösteriş olsun diye muhtarın koruyucu kanatları altına alınmış gibi gösterilir. Muhtar, kötülüklerini örtbas etmek için Kezban'ı Haydut Veli ile zorla evlendirir. Ancak Veli, kadına ve Durmuş'a her türlü eziyeti eder. Çocuğu da evden kovar. Muhtar, çocuğu yanına sığırtmaç olarak alır. Lâkin, sürüden bir dana kaybolunca ona ağır hakaretler eder. Hakaretlere dayanamayan Durmuş, muhtara karşı gelince, anasıyla birlikte köyden kaçış plânları yaparlar. Tam köyü terk edecekleri sırada oraya gelen Millî Eğitim (Maarif) Müfettişi, durumu öğrenir ve sonra da bu ikisini yanına alarak kasabaya götürür. Müfettiş, muhtar ve Veli hakkında da suç duyurusunda bulunur. Daha sonra, Durmuş İstanbul'daki yetimler okuluna (darüleytam) yerleştirilir; annesi ise bir süre müfettişin evinde konakladıktan sonra bir çiftliğe gönderilir. Bu noktada, 1922'den itibaren gelişen olayların ele alındığı ikinci bölüm başlar. Durmuş, okulda üç yıl boyunca çok mutludur. Mezun olduktan sonra çiftlik sahibi,

¹⁵⁴ Kaplan, Ramazan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, 3. Baskı, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 1997, ss. 33-43.; Gökşen, Enver Naci, "İlk Çocuk Romanlarımız", *Türk Dili*, c. 26, sy. 248, Yıl: 21, Ankara, 1 Mayıs 1972, ss. 134-139, ss. 134-135.

¹⁵⁵ Esen, Nüket, "Türk Romanında Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 2, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Genel Yayın, No. 72, Ankara, 1991, ss. 405-412, ss. 408-409.

¹⁵⁶ Emil, Birol, "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Çocuk Problemi", *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler-2*, haz. Birol Emil, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 1997, ss. 299-310, s. 305.

¹⁵⁷ Edirne Erkek Öğretmen Okulu Baş Müdür Yardımcısı.

Durmuş'u da yanına aldırınca, ana-oğul onca acıdan sonra birbirlerine yeniden kavuşurlar. Romanın üçüncü bölümünde ise, Durmuş'un çiftlikteki hayatı anlatılır.¹⁵⁸

87 Oğuz adlı roman da, *Nimet Rakım Çalapala* tarafından 1933 yılında yazılmıştır. Cumhuriyetin onuncu yıldönümü dolayısıyla yayımlanmış olan kitabın kapağında, "*Millî Çocuk Romanı*" kaydı dikkat çekmektedir. Romanda, fakir bir ailenin çocuğu olan Oğuz çok zeki, çalışkan, afacan, umarsız ve kılıksız bir çocuktur. Fakat dördüncü sınıf öğretmeni çocuk üzerinde çok olumlu etkilerde bulunur. Aynı sınıftaki Selim ise, çok zengin bir ailenin çelimsiz, yüreksiz, bilgice çok zayıf çocuğudur. Zengin ailenin çocuğu, okul ortamına bir türlü uyum sağlayamaz. Bir gün Selim'in babası iflas edip, intihar edince, aile birden fakirliğe düşer. Oğuz ise, bu sırada Selim'e yakınlık göstererek onu desteklemeye çalışır.¹⁵⁹

Huriye Öviz'in 1936 yılında yazmış olduğu **Köprü Altı Çocukları** adlı romanda, eserin baş kahramanı olan çocuk, yaşamının bir bölümünü köyde geçirir. Kitap, talihsizlik, kimsesizlik (ailesizlik) ve çile temalarına dayanmaktadır. Küçük Mehmet, annesi ve babasını kaybettikten sonra eski emir erleri Hasan'ın Pendiğe bağlı Kurna köyünde bir süreliğine kalır. Orada köy okulunu bitiren küçük çocuk, ardından, okumak amacıyla İstanbul'a gider. Ancak okul kontenjanlarının dolmasından dolayı Mehmet, okullardan hiçbirine kabul edilmeyince çaresizlik içinde ortada kalır. Köye de bir daha geri dönmek istemez ve köprü altında tanıştığı beş kimsesiz çocukla acı ve sefalet içinde yaşamaya devam eder.¹⁶⁰

İskender Fahrettin Sertelli'nin 1936 yılında çıkan **Tahtları Deviren Çocuk** adlı kitabının kapağında, "*çocuk ve halk romanları*" kaydı bulunmaktadır. Anlaşılacağı üzere, yazar çocuk edebiyatı ile halk edebiyatını bir çizgide görmek istemiştir. Tarihî bir görünüme sahip olan romanın kahramanı Bilge, kendisinin esasında bir Türk kabile reisinin kızı olduğunu, daha çok küçükken ailesinden (geniş aile – kabile düzeninden) kaçırılarak Mısır'a getirilmesinden sonra anlamıştır. Romanda küçük kızın bu ülkede karşılaştığı tehlikeler, öğretici-tarihsel bir doku içinde anlatılmaktadır.¹⁶¹

Cahit Uçuk'un¹⁶² **Türk İkiizleri** (1937) adlı ödüllü romanında, Durak ve Parlak adlı, biri kız, diğeri erkek ikiz kardeşlerin köy ortamındaki yaşayışları anlatılır. Fatma Bibi adlı genç kadın bu çocukların annesidir. Fatma Bibi, çalışmak üzere evden ayrılan ve geri dönmeyen Hasan Onbaşının hanımıdır. Kadın, kocasının öldüğünü zannetmektedir. Romanda kendini evlâtlarına adayın ideal bir anne olarak sunulan Fatma, çevresinde de çok

¹⁵⁸ Gökşen, a.g.m., ss. 135-136.

¹⁵⁹ Gökşen, a.g.e., ss. 129-130.

¹⁶⁰ Gökşen, a.g.m., ss. 137-138.

¹⁶¹ a.e., ss. 138-139.

¹⁶² Yazarın, 1968 yılında kaleme aldığı **Mavi Ok** adlı çocuk romanı, örnek bir aile üzerinde durmaktadır. Devlet memuru iken emekli olup, güneşte ucuz fiyata aldığı portakal tarlasında yeni bir hayat kurmak isteyen ziraat mühendisi Sait Vardar, bu konuda tüm ailesinden destek görür. Ankara'daki medenî yaşantılarını ve tüm alışkanlıklarını geride bırakan aile, yeni ortamda karşılaştıkları sıkıntıların üstesinden beraberce gelirler. Hiçbir konuda asla şikâyet etmeyen aile bireyleri, her konuda birbirlerine destek olurlar. Anne-baba, dört çocuğuna da eşit davranmaya çalışır. Her şeyi ölçülü bir şekilde bölüştürürler. Hiçbirine de diğerlerinden daha farklı bir sevgi göstermezler. Kardeşler de birbirlerine fazlasıyla düşkünlüdürler. Aralarında kıskançlık gibi hislere yer vermezler. Yağan karın, portakal fidanlarına zarar vermemesi için, en küçükleri Türk de dahil olmak üzere gece boyu dallardaki karları silkelerler. Terleyip üşüten ve günlerce ateşler içinde yatan Türk, iyileştiğinde, belden aşağısı tutmaz olur. Tüm aile yine kenetlenir. Birbirlerine maddî-manevî destek vererek, küçük çocuğu İstanbul'da hastaneye götürürler. Ailenin sevgi gücü, küçük çocuğun yeniden ayağa kalkıp yürümesine yardımcı olur. (Uçuk, Cahit, *Mavi Ok*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004.)

sevilmeindedir. Bu genç anne, hiç kimseye muhtaç olmadan, ama herkesle dost kalarak çocuklarını yetiştirmeyi başarmıştır. İdeal bir anne olan Fatma Bibinin yetiştirdiği çocukların da doğal olarak ideal çocuklar şeklinde tasvir edildiği görülmektedir. Romanın sonunda babanın ölmediği anlaşılır. Adam sekiz yıllık aradan sonra tekrar evine döner ve roman da böylece mutlu sonla bitmiş olur.¹⁶³ Romanda annelik ve babalık duyguları şu şekillerde yüceltilmiştir: "[Babanız] ikinizi de çok severdi. Bana, her zaman, Fatma, derdi, bu çocukların biri sağ gözüm, öbürü sol gözüm. Ben ölürsem, sana emanet olsunlar..."¹⁶⁴, "Çocuğunu seven analar, iyi bir şey gördü mü, yiyecekse evladına yedirir, giyecekse evladına giydirmek ister."¹⁶⁵ veya "Hiçbir şeyden korkmayan bir baba ile, yine öyle bir ananın kızı korkak olur mu hiç?"¹⁶⁶ vb.... Öte yandan, adı geçen roman, köy çocuğu gerçekliğinden çok uzak olup, köy çocuğu rolünü oynayan mutlu şehirli çocukların durumunu anlatır gibidir. Köy hayatı zordur ve pek çok sorunlarla doludur. Oysa romandaki çocuklar neredeyse, köyde oldukları için bayram edecek derecede mutlu yansıtılmışlardır. Romanda aksettirilen köy manzarası da gerçeklikten biraz farklıdır. Mesela, köysel kültürel hayatın dinî motiflerine romanda hemen hiç yer verilmemiştir. Halbuki Türk köylerinde geleneksel şekilde algılanmış da olsa, İslâmî ananeler çok baskın durumdadır.¹⁶⁷

Cahit Irgat'ın **Geri Dönemezsin** (1948) adlı romanında, Türk edebiyatında ilk kez, baba-oğul çelişkisi/çekişmesi gündeme getirilmiştir. Roman baştan sona, bir oğlun babasına duyduğu nefret hislerini dile getirmektedir.¹⁶⁸

Romanı aslında '*ticarî bir metâ*' olarak gören *Mehmet Seyda*'nın **Bir Gün Büyüyeceksin**¹⁶⁹ (1956) isimli çocuk romanı, yazılış tarihinden sonra basılmış ve yayımlanmıştır. Düzce, Afyon ve Uşak'ta geçen romanda, 1919 yılında İstanbul'da dünyaya gelen roman kahramanının ilkokula başlayıncaya kadarki yaşantısı ele alınmıştır. Kitapta, kalabalık ve geniş bir ailenin zaman içinde nasıl çöküşe doğru gittiği görülmektedir. Romanın baş kahramanı olan Osman adındaki çocuk, babasının işleri bozulunca kalabalık aile çevresini bırakıp babası ve annesiyle birlikte Afyon'a gider. Ancak, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, ailenin tüm düzeni bozulur. Şiddetli geçimsizlik sonucu, anne ve baba ayrılırlar. Küçük çocuk; babası, babaannesi ve dedesiyle birlikte Anadolu'nun çeşitli il ve ilçelerini dolaşır. Babasının, boşanmadan sonra ardarda üç evlilik geçirmesi, çocuğun mutluluğunu gölgelemekle birlikte, dedenin ölümü hepsi için büyük bir darbe olur. Aile ve akraba kalabalığının içinde bir çocuğun serüvenini anlatan romanda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni yaşam koşullarına uyum sağlayamayan, dengesiz yaşayışı yüzünden yaptığı iş girişimlerinde bir türlü başarılı olamayan müsrif bir babanın oğlu olarak, Osman önce çekingen ve içe kapalı, sonra da soğuk tabiatlı bir çocuk hâline gelir. Ailedeki çekişmeler, yakın çevredeki çatışmalar, kavgalar ve iflasın birbirine düşürdüğü insanlar arasında, öğretmeni ve dedesi

¹⁶³ Sağlık, Şaban, "Çocuk Romanları", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 231-255, s. 241.

¹⁶⁴ Uçuk, Cahit, *Türk İkişleri*, 7. Baskı, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004, s. 55.

¹⁶⁵ a.e., s. 57.

¹⁶⁶ a.e., s. 60.

¹⁶⁷ Sağlık, a.g.m., s. 252.

¹⁶⁸ Günyol, Vedat, "Çocuk Dediğimiz", *Türk Dili*, c. 39, sy. 331, Yıl 28, Ankara, 1 Nisan 1979, ss. 241-244, s. 243.

¹⁶⁹ Seyda, Mehmet, *Bir Gün Büyüyeceksin*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, ts.

çocuğa bir gün büyüyeceğini ve bu sıkıntılardan temelli kurtulacağını telkin ederler. Romanın sonunda Osman, artık, Uşak'ta babaannesinin yanında ilkokula başlamıştır. Yazarın **Yaş Ağaç** (1958) adlı eseri, bu romanın devamı niteliğindedir. Bunun peşinden yazılmış üçüncü roman **Cinsel Oyun** (1966) ise, Osman'ın gençlik yıllarındaki cinsel gelişimi üzerinde durmaktadır. Daha çok birinci kişinin ağzından dinlediğimiz romanlarında *Seyda*, kent yaşayışı içinde temel toplum ünitesi olarak aileyi ele almıştır.¹⁷⁰

1964 yılında *Doğan Kardeş Dergisi*'nin açtığı yarışmada birinci olan *Seyda*'nın **Bir Gün Büyüyeceksin** (1956) adlı romanını yukarıda inceledik. Aynı yarışmada dereceye giren *Vâlâ Nurettin ve eşinin* kaleme aldığı **Korkusuz Murat** (1964) ile *Talip Apaydın*'ın **Toprağa Basınca** (1964) adlı çocuk romanları, sevgi konusu altında aile sevgisi temasını işlemektedirler.¹⁷¹

Romanlarında daha çok, ezilen, sömürülen, acı çeken çocuk kahramanları konu alan yazarımız, *Kemâlettin Tuğcu*'dur. Yazar, 1940'lı yıllardan bu yana yazdığı üç yüzün üzerinde romanla, çocuk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Kitaplarında sürekli tekrarladığı 'merhamet temi' dolayısıyla çocuğun duyarlılığını sömürdüğü iddia edilen¹⁷² *Tuğcu*, bu iddialardaki kısmî haklılık payına rağmen, romanları vasıtasıyla çocuk okurları kendine çekmeyi başarmıştır.¹⁷³ Ona göre; "*Fakir çocukların meseleleri daha fazladır. [...] Hayat ile mücadele esnasında daha çok hırpalanırlar. Halbuki zengin çocuğun onlara nazaran dertleri ve problemleri daha az sayılabilir. Çünkü zengin olan çocuğa ailesi tarafından en iyi şeyler alınmaktadır.*"¹⁷⁴ Ünlü yazar, romanlarında, ailesinin karşılayamadığı ihtiyaçlarını karşılayacak hâle gelebilen iradeli çocuk tiplerini canlandırmıştır. Çocuklar hakkında da şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*Çocuk, toplumun ürünüdür. Aile ağacının bir sürgünüdür. Çevresine bakarak yetişir. O eğitilmez. Kendi yönünü kendi tâyin eder. [...] Çocuğa bunu oku dersiniz, okumaz, öğütten kaçır. Yarının çocuğu elbette bizim istediğimiz istikamette olmayacaktır. Her yeni nesil, başka bir zihniyettir.*"¹⁷⁵

Tuğcu'nun romanlarının kahramanları, doğal olarak, çocuklardır. Bunlar; akıllı, cesur, yardımsever, kendilerini yetiştirerek meslek sahibi olan ve toplumda kendi çabalarıyla yerlerini bulan çocuklardır. Yazar, romanlarında işlediği fikirler ve canlandırdığı tipler çerçevesinde, Cumhuriyet dönemi edebiyatının ana çizgilerinde de görüldüğü gibi, eğitime önem veren aileleri ağırlıkla işler. Romanlarında sınıfsal ayrımlara pek değinmeyen *Tuğcu*'nun, toplumsal tiplerini; köylü, kasabalı ve kentli şeklinde üç kategoride ele

¹⁷⁰ ÖnerToy, Olcay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 175.

¹⁷¹ Gültekin, Ali, "1960-1990 Yılları Arasında Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Konu Sorunu", *1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: Sorunlar ve Çözüm Yolları*, haz. Sedat Sever, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi - TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2000, ss. 295-305, s. 297.

¹⁷² Arlı, Melike Sıla, *Kemâlettin Tuğcu Romanları: Özgün Bir Popüler Edebiyat Türü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, ss. 32-33.

¹⁷³ Erdi, Arzu, İpek Ongun'un "Bir Genç Kızın Gizli Defteri" Adlı Romanında Yer Alan Eğitim Amaçlı İletiler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Bursa, 2002, s. 10.

¹⁷⁴ Hediye Oral, "Kemâlettin Tuğcu'nun Çocuk Romanları" adlı basılmamış bitirme tezi (1977) için yaptığı söyleşiden aktaran, Enginün, İnci, "Kemâlettin Tuğcu", *Bir Sığınak Olarak Kitap ve Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 214-221, ss. 215-216.

¹⁷⁵ Hediye Oral'dan aktaran, a.e., s. 216.

aldığını söyleyebiliriz. Bu kapsamda en çok ele aldığı aileler, değişime en fazla ihtiyaç duyan köylü aileleridir. Çünkü, köylüler üretken olmalarına rağmen cahil ve edileğendirler; yanlışlıklar karşısında genelde tepkisiz bir kitle oluştururlar. *Tuğcu*'nun **Yolunu Şaşırın Adam**¹⁷⁶ (1960), **Köye Gelen Yabancı** (1969), **Yılanlı Bağ** (1975), **Dağdaki Yabancı** (1975), **Bu Toprağın Çocukları** (1977), **Köyden Gelen Kız** (1977) gibi romanlarında, çocuk hep eğitim amacıyla köyünden ayrılır, sonra iyi bir eğitim sürecinden geçip mesleğini kazandıktan sonra, bir takım ideallerle köyüne ailesinin yanına geri döner. **Bu Toprağın Çocukları** (1977) adlı romanında, köy öğretmeni, bir köy çocuğunu okuması için şehre gönderir. O da öğretmen olup tekrar köyüne döner. **Köyden Gelen Kız** (1977) adlı romanında ise, annesi kızını okuması için köyden şehre gönderir; öğretmen okulunu bitiren genç kız, mesleğini köyünde icra eder. Şartlar, çocukların ailelerinin geçim yükünü üstlenmelerini gerektirmektedir. *Tuğcu* romanlarında geçen çoğu çocuk, hem okula gider hem de çalışır.¹⁷⁷

Yazarın **Yetim Malı** (1959) ve **Anasının Kuzusu** (1964)'nda tasvir ettiği köşkler ise, büyük kent hayatını yansıtır, muhtemelen onun Çengelköy'de geçen ızdıraplı hayatından izler taşır. Ancak, bu türden romanlarında görülen zengin ve geniş aileler, köşk sahibinin ölümünden sonra, genelde dağılmışlardır.¹⁷⁸ *Kemâlettin Tuğcu*, **Yetim Malı**¹⁷⁹ (1959) adlı romanını tamamen, kent hayatında aşırı yoksulluk çeken böyle bir ailenin yaşamı üzerine dayandırmıştır. Oldukça varlıklı olan Talha Beyin çok zeki, terbiyeli, okul hayatında başarılı Sermet adında bir kızı, bir de onun tam tersi karakterde olan, okumayı, çalışmayı sevmeyen, kaba, saygısız ve yaşı ilerledikçe de kız kardeşine ve babasına eziyet eden Rıza adında bir oğlu vardır. Ağabeyinden iki yaş daha küçük olan kız Sermet okur, kolejde daima iyi notlar alır ve sürekli Takdir getirir. Oğlu Rıza ise en iyi hocalar tutulmasına ve en iyi mekteplere gönderilmesine rağmen okulda başarılı olamadığı gibi, kişilik olarak da çok sorunlu bir çocuktur. Kız kardeşi Sermet'in sahip olduğu iyi hasletler ağabeyi Rıza'nın ona düşmanlık hissetmesine neden olur. Onu haksız yere kıskanmakla kalmaz, bazen de ciddi boyutlarda hırpalır. Babası da, sağlığında Rıza'ya çok sert cezalar vererek zaman zaman harçlığını keser ve kardeşine eziyet etmeye devam etmesi hâlinde onu evden kovacağını bildirir. Sermet, bir noktada artık Rıza'nın eziyetlerine dayanamayarak kurtuluşu evlilikte bulur ve bir doktorla evlenerek başka bir şehre yerleşir. Sermet'in Esat adında bir de oğlu olur. Kız, babasının ölümüne kadar bir daha kardeşile muhatap olmamak için İstanbul'a geri dönmez. Rıza ise, evdeki hizmetlilerden Zeynep ile evlenir. Onun da Nail adında bir oğlu olur. Talha Bey, ölüm döşeğindeyken özlemine çektiği kızına gizli bir yerde saklı bulunan altınlarının yarısını bırakır, bu vasiyetini ve altınların yerini Rıza'nın karısı Zeynep'e açıklar. Zeynep üzerine düşen vazifeyi yapar ve durumdan Sermet'i haberdar eder; ancak, Rıza ondan önce davranarak altınları alıp başka bir yere saklar ve Sermet bunların yerini asla bulamaz.

¹⁷⁶ Tuğcu, Kemâlettin, *Yolunu Şaşırın Adam*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1979.

¹⁷⁷ Enginün, "Kemâlettin Tuğcu", s. 219.

¹⁷⁸ a.e., s. 220.

¹⁷⁹ Tuğcu, Kemâlettin, *Yetim Malı*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1973.

Rıza'ya felç gelince o da altınları ne harcayabilir ne de yerini söyleyebilir. Hatta, bunların yerini söyleyemeden ölür. Sermet, oğluna çok iyi bir eğitim aldırılmış ve onu çok nazik yetiştirmiştir. Fakat, çalışma hayatını tanımadığından dolayı evlendikten sonra büyük sıkıntı çeker. Esat çalışmayınca, anne-babasından kalan miras da kısa sürede biter. Bunun üzerine onlar da, Rıza'nın oğlu Nail ve karısının yaşadığı, büyükbabasının eski yalısına yerleşirler. Nail de, babasının sakladığı hazineyi bulma sevdasıyla okumaz ve çalışmaz. Hatta, üstüne üstlük, bir de verem hastalığına tutulur. Kısacası, romanda İstanbul'un en nadide yerlerinden birinde yer alan bir yalıda fakirlik içinde yaşayan iki ailenin dramı anlatılmaktadır. İki aile, sofrada çoğu zaman ellerinde birer kaşık, ara sıra soğandan da ısırarak lapa yemeği yerler. O kadar yokluk içindedirler ki, lapa bile ölçülü dağıtılır. Sadece iki ekmeğin alınıp ve bununla idare edilir. Çocuklar, açlıklarını giderebilmek için bolca su içerler.¹⁸⁰ Hatta, anneleri, açlıktan dolayı çocukların kendilerine kötü bir şey yapabileceklerinden korkarlar. Liseye giden çocuklardan biri de neredeyse kendini boğazın sularına atıp intihar etmeyi düşünür.¹⁸¹ Ama, son anda vazgeçer ve bir yıl daha bu sefaletle dayanıp, okuldan mezun olduktan sonra az çok para getiren bir işe gireceğini plânlayarak rahatlar. Aileler, mahalleden fakir ilmühaberi çıkartarak okuldan yardım istemek zorunda kalırlar. Çocuklara böylece, okuldan elbise, ayakkabı verilir ve gündüz yemekleri de yoksul çocuklara yardım kolundan karşılanır. Bu durum çocuklara o denli ağır gelmez. Okula kadar yürümeye de razı olurlar.¹⁸²

Tuğcu'nun romanlarındaki kentli aileler, modernleşmenin sembolüdürler. Fakat, modernleşmenin aynı zamanda beraberinde yabancılaşmayı da getireceğini düşünen *Kemâlettin Tuğcu*, buna karşı çıkar. Nitekim, **Satılan Çocuk** (1979) adlı romanında, modernleşme karşısında gelenekseli savunur. Bu arada ona göre, kasabalı aile tipi, daha çok köylü ile kentli aile yapıları arasında kalmış, tüketici ve bağınaz bir kitledir.¹⁸³

Kemâlettin Tuğcu, *Daniel Defoe*'nun meşhur eseri **Robinson Crusoe**'dan esinlenerek, **Pasifik'te Bir Türk Genci** (1969) adlı romanını yazmıştır. Romanın kahramanları olan bir kız ve bir erkek çocuğu, gemilerinin batması sonucu Pasifik'te bir adaya sığınmak zorunda kalırlar. Çocuklar çok uzun yıllar bu adada kalacaklardır. İkisi de büyüdükçe, başından beri içlerinde sakladıkları ve o zamana dek birbirlerine karşı asla açığa vurmadıkları sevgilerini bir anda göstererek kendi aralarında evlenirler. Evlendiklerinde, kız 18, oğlan ise 22 yaşındadır. Bu roman, tıpkı *Johann Wyss*'ın yazdığı **İsviçreli Robinson Ailesi** (1812)¹⁸⁴'ne benzer bir yaklaşımla, Robinson Crusoe'ya eleştirel bir cevap mahiyetindedir. Zira, Robinson adaya yalnız başına çıkarken, Can ve Sevim birlikte çıkarlar. Robinson doğayla mücadele etmek zorunda kalırken, *Tuğcu*'nun roman kahramanlarının

¹⁸⁰ a.e., s. 66.

¹⁸¹ a.e., s. 72.

¹⁸² a.e., s. 83.

¹⁸³ Neydim, *İnceleme, Araştırma, Eleştiri...*, ss. 151-152.

¹⁸⁴ Sözü edilen bu romandaki aile, tek başlarına çıktıkları adada yaşam mücadelesi verirler. Adada tarımsal üretim yapmak zorunda olan bu ailenin fertleri arasında, çok sıkı bir dayanışma, işbirliği ve işbölümü bulunur. Romanda, ailenin önemi değişik şekillerde vurgulanmaktadır. (Baymur, Fuat - Demiray, Kemal, *Çocuk Edebiyatı Antolojisi*, Maarif Vekâleti, Öğretmen Kitapları, No. 61, Ankara, 1957, ss. 109-112.)

yanlarında her türlü araç-gereçleri bulunur. Nitekim, ıssız bir adada bile temel aile koşulları sağlanmış olur. Adada kurulan bu çekirdek ailenin biri kız, öbürü erkek iki de çocukları olur.¹⁸⁵

Bu bölümde anlatılanlardan görülebileceği üzere, 1970'li yıllardan önce de çocuk romanlarında aile konusu değişik yönleriyle ve kapsamlı olarak ele alınmıştır.

¹⁸⁵ Neydim, *İnceleme, Araştırma, Eleştiri:...*, s. 154.

2. BÖLÜM

AİLENİN YAPISI VE DEĞİŞİMİ

İnsanı içinde bulunduğu çevreden tecrit ederek ele almak, onu anlamamıza mânî olur. Zira, insanın karakteri, belli bir çevre içinde şekillenip, olgunlaşmaktadır. Bunun için, fizikî çevre gibi, sosyal çevreyi de dikkate almak gereklidir. Hatta öyle ki, şahsiyetin oluşum ve gelişiminde, sosyal çevrenin fizikî çevreye nazaran daha fazla üstünlüğünün bulunduğu iddia edilebilir. Çocukların, içinde doğdukları, büyüdükleri ve eğitildikleri ilk sosyal çevreleri ise, şüphesiz ki, aile kurumudur. Aile, çocuğun tanışarak etkileşimde bulunduğu ve hayata dair gerekli temel bilgi ve becerileri kazandığı ilk sosyal müessesedir.

2.1. Aile Kurumunun Tanımı ve Temel Özellikleri:

Aile, yaşayan organik bir bütündür. Hepsi birden hayatta olmasalar bile, gelmiş geçmiş tüm aile bireyleri 'aile' olarak adlandırılan enerji alanının değişmez bir parçasıdır. Bert Hellinger, ailenin coğrafi konumu neresi olursa olsun, belirli kuralların ve bir düzenin aileyi yönettiğini ve şekillendirdiğini ifade etmektedir.¹

Toplumda yaşayan hemen her fert, hayatı boyunca, iki ailenin içine girmektedir: bunlardan birincisi, içine doğduğu ve bakım gördüğü, anne, baba ve kardeşlerini içeren 'yetiştirdiği aile'; diğeri ise, evlilik bağı ile ilişki kurduğu eşi ve ondan olan çocuklarını içeren 'zürriyet ailesi' (*family of procreation*)dir.² Sosyal düzen içerisinde bütün etkileşimlerin kaynağı, çocukların yetiştirildiği ve topluma kazandırıldığı yer olan aile, bilindiği üzere, sosyal sistemin en küçük ünitesidir. Ayrıca aile, yapısal özelliklerine göre değişen bir otorite deseni içinde rutin ve geleceğe ait kararların alındığı bir ortamdır. Aile kurumu, öncelikle eşler arasında, daha sonra ise, anne, baba ve çocuklar arasındaki sevgi duyguları ile meydana gelmektedir.

Aile kuşkusuz toplumun en küçük, fakat en temel birimidir. Nitekim Ziya Gökalp de, aileyi cemiyetin küçük bir modeli olarak görmüştür.³ Dolayısıyla, ailenin kesin bir evrensel tanımını yapmak, sosyolojik, coğrafi ve ekonomik gelişmeler ve farklılıklar göz önüne

¹ Zikreden, Baydar, Halise, "Aile Sergisi", <http://www.ailesergisi.org/uygulama.htm>.

² Bottomore, T.B., *Toplumbilim: Sorunlarına ve Yazınına İlişkin Bir Kılavuz*, 3. Basım, çev. Ünsal Oskay, Der Yayınevi, İstanbul, ts., s. 187.

³ Zikreden, Erkal, Mustafa E., *Sosyoloji (Toplumbilim)*, İlaveli 5. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 88.

alandığında pek mümkün gibi görünmemektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, aile topluluğu, yalnızca insanoğluna özgü bir toplumsal kurum değildir. Örneğin, ailenin temelini oluşturan biyolojik unsurlar, yani cinsel güdüler ile üreme ve çocuk yetiştirme işlevleri diğer canlı türlerinde de söz konusudur. Buna rağmen, *Mac Iver*, aileyi şöyle tarif etmektedir: "*Aile, çocuk dünyaya getirmek ve yetiştirilmesine kâfi gelecek kadar açık ve süreli bir cinsel ilişki grubudur.*"⁴ Bu tarife göre, ailenin iki temel özelliği; cinsel ihtiyacın tatmini ve çocuk yetiştirilmesidir. Böylece aile, iki neslin birliğinden doğmaktadır. Dolayısıyla, düşünüre göre, ailenin varolabilmesi için en azından bir çocuğun dünyaya gelmiş olması gerekir.⁵

Bunun yanı sıra, biyolojik unsurların benzer olmasına karşılık, aile çeşitleri ve buna bağlı olarak evlenme biçimleri, aile üyelerinin görevleri, akrabalık kuralları, bir kültürden diğerine, hatta aynı toplumun tabakaları arasında farklılıklar gösterebilmektedir. Her toplum, aile ile ilgili örf ve âdetleri kendi kültürel yapısı doğrultusunda normlaştırmış hatta kurumsallaştırmıştır.⁶

Bu anlamda, ailenin pek çok değişik tarifi yapılabilir. Olası tarifler, çoğunlukla hangi bilimsel perspektiften bakıldığına göre, bariz şekilde değişebilmektedir. Yapılan tariflerin bazılarında ailenin sosyalleştirme fonksiyonu daha ağırlıklı bir şekilde yer alırken, bazılarında ise cinsellik ve üreme fonksiyonuna ağırlık verilmiştir. Nitekim, *Birleşmiş Milletler*'in de benimsediği genel kabul gören, formel aile tarifi şöyledir:

*"Aile; kan, yasa ve evlilik yoluyla birbirlerine belirli derecelerde akrabalıkları bulunan hâne halkı üyelerinden meydana gelir."*⁷

Türkiye şartları göz önünde bulundurulduğunda: "*Aile; kan bağı, evlilik ve diğer kanunî yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan, fertlerin cinsî, ruhî, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, insanların topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği en temel sosyal birimdir*" şeklinde tarif edilmektedir.⁸ Bu tariftten hemen anlaşılacağı üzere, her kurum gibi aile de belli toplumsal bir düzeninin ana parçasıdır. Bir bütün olarak toplum düzeni tarihsel süreç içinde nasıl köklü değişimlere uğramışsa, aile kurumu da ona bağlı olarak esaslı değişimler geçirmiştir. Bu sebeple aile, tarihî bir kurumdur da; tarih içinde geçirdiği değişimler dikkate alınmadan bu kurumun şu anda gelmiş olduğu nokta tam olarak anlaşılabilir.

Sosyolojinin kurucusu *E. Durkheim* aileyi, çeşitli yönlerini içine alacak biçimde şöyle tanımlamıştır:

⁴ Zikreden, Meray, Seha L., *Toplumbilim Üzerine*, Hil Yayınları, İstanbul, 1982, s. 151.

⁵ a.e., ss. 151-152.

⁶ Tolan, Barlas, "Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru...: Dünyada ve Türkiye'de Aile Yapısının Evrimi", *Aile Yazıları-2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, der. Beylül Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 491-504, s. 491.

⁷ Sauerbrey, Ellen, "UN and Family Policy", Remarks to the World Congress of Families-III, Mexico City, Mexico, 29 Mart 2004, <http://www.state.gov/g/wi/31215.htm>.

⁸ Sanay, Eyüp, "Türk Ailesinin Eğitim Yapısı", *Türkiye Aile Yıllığı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990, ss. 40-48.

"Aile, kendilerini gerçek veya varsayımlı olarak kandaş sayan ve aralarında toplumca tanınmış karşılıklı hak ve ödevler bulunan kişilerden kurulu bir topluluktur."⁹

Sosyolog Özer Ozankaya'ya göre ailenin kapsamlı bir tanımı şöyle yapılabilir: "Aile, içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur."¹⁰

Sosyolog M. Erkal ise, temel işlevlerini gözönüne alarak aileyi şu şekilde tanımlamaktadır:

"Aile, nüfusun devamının sağlandığı ve yenilendiği, millî kültürün kuşaktan kuşağa aktarıldığı, çocukların sosyalleştiği, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının sağlandığı bir kurumdur."¹¹

2.2. Ailenin Önemi:

Hızla değişen dünyamızda insanın huzur içinde yaşayabilmesi, bir bakıma en yakın çevresiyle olan ilişkilerine ve çevrenin kişilerin davranışları üzerindeki etkilerinin doğru bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır. İnsanın en yakın çevresi, şüphesiz ki, kendi evi ve ailesidir. *Le Play*, sağlam aile yapısına sahip toplulukların, oturaklı cemiyetler olduğunu söyler. Temelleri sağlam olduğu için böyle toplumların yıkılması kolay değildir. Aileler, fırtınalı sosyo-kültürel değişimlere karşı dayanıklı oldukları taktirde, toplum da büyük sarsıntılara uğramaz.¹² Dolayısıyla, insanlığın ilk ve bu anlamda da en eski temel kurumu olan aile, ilerici olduğu kadar, gerektiğinde muhafazakâr bir rol oynamaktadır.¹³

Anayasamızın 41. maddesinde de "Aile, Türk toplumunun temelidir." hükmü yer almaktadır. Uluslararası toplum da ailenin önemini yeterince idrak etmiştir. Nitekim 1994 yılı, *Birleşmiş Milletler* tarafından "Uluslararası Aile Yılı" olarak kabul edilmiştir. Bir uluslararası aile yılı ilân edilmesinin temel amacı; aile ile ilgili konuların öneminin daha çok vurgulanması ve ailenin en önemli olarak kabul edilen sorunlarının çözümü için yoğun politikalar geliştirilmesi olmuştur. Bu çalışmaların yürütülebilmesi; ailenin önemi, fonksiyonları ve problemlerinin daha iyi anlaşılması, ailenin bütünü ve aile üyelerini ferdi olarak etkileyen ekonomik, sosyal ve demografik süreçler konusunda bilgi birikiminin artırılması, tüm aile bireylerinin hak ve sorumluluklarına dikkatlerin çekilmesi ile mümkün

⁹ Zikreden, "Aile", *Sosyal Bilimler El Sözlüğü*, ed. Erhan Arda v.dğr., Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s. 12.

¹⁰ Ozankaya, Özer, *Toplumbilime Giriş*, Genişletilmiş 5. Basım, "S" Yayınları, Ankara, 1984, s. 281.

¹¹ Zikreden, "Aile", *Sosyal Bilimler El...*, a.y..

¹² Zikreden, Eröz, Mehmet, "Türk Ailesi", (*Türk Ailesi*, İstanbul: M.E.B. Basımevi, 1977'den alınmıştır), *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 225-247, s. 246.

¹³ Belge, Murat, "Ailenin Yeri ve İşlevi", *Radikal*, 21 Mart 2006, s. 11.; O. Türkoğlu, insanlık tarihinde, "bir yan-kültür alanı olarak görülen köylü ailelerin, gerçek tutucu ve istikrarı sağlayıcı bir güç" oluşturduklarını belirtmektedir. Türkoğlu, Orhan, "Güneydoğu Anadolu Projesinin Sosyo-Kültürel Yönü", *GAP-Güneydoğu Anadolu Projesi: 1. Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu*, der. Ali İhsan Bağış, (Şanlıurfa, 22-25 Nisan 1987), Türkiye Ziraî Donatım Kurumu Mesleki Yayınları, No. 49, Ankara, 1988, ss. 591-605, s. 597.; Stycos, J. Mayone, "The Potential Role of Turkish Village Opinion Leaders in a Program of Family Planning", *The Public Opinion Quarterly*, c. 29, sy. 1, İlkbahar 1965, ss. 120-130, s. 120.

olacaktır. Bu çalışmalarda; kadın, çocuk, genç, yaşlı ve sakatlar konusunda bugüne dek yapılmış olan ulusal ve uluslararası düzeydeki faaliyetler ve bunların sonuçlarından büyük çapta yararlanılacağı muhakkaktır.¹⁴

Canlılar içinde en yoğun bakımla ve en büyük itina ile, en uzun sürede olgunlaşan varlık insandır. Bu yüzden çocukların uzun yıllar boyunca korunup kollanması, desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekir. Küçükler ancak ailenin sevgisi, ilgisi ve kılavuzluğu ile sağlıklı birer insan olabilirler. *Leo Tolstoy, "Bütün mutlu aileler birbirlerine benzerler, [...] mutsuz ailelerse kendilerince mutsuzdurlar."* demiştir.¹⁵ Çocuk böyle bir mutlu aileden mahrum kalırsa bedensel ve ruhî gelişimi sağlıklı olamaz. Uyumlu ilişkiler içinde güvenli bir aile ortamında sevgi ve anlayışla büyüyen çocuklar daha hızlı olgunlaşır, kişilik kazanır, kendi kanatlarıyla uçmayı öğrenirler. Çocuklar sevildikçe güven duyguları pekişir, desteklendikçe de kendilerine olan saygıları artar; anlayış gördükçe hoşgörülü olmayı, mesuliyet aldıkça da bağımsız davranmayı öğrenirler. Ailede kazandığı davranış şekilleri toplum içinde insanı yönlendirir; seville seville sevmeyi, alıcı ve bencilken yavaş yavaş vermeyi ve paylaşmayı öğrenir. Doğuştan olma bazı ruhî bozukluklar dışında bir çocuğun ruh sağlığını belirleyen etkenler de aile ortamı içinde aranmalıdır. Babanın veya annenin içkisi, kumarı, eşini aldatması, işsiz kalması, şiddet uygulaması aile dengesini bozar ve çocuklarda derin izler bırakabilir.¹⁶

2.3. Aile Tipleri:

Tarihin çeşitli dönemlerinde sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmelere paralel olarak aile yapısında da somut değişimler yaşanmıştır. Tarihin derinliklerinde kalmış olan çok eşli evliliklere dayalı '*poligam aile*' artık yerini bütünüyle bir karı-kocadan oluşan '*monogam aile*'ye bırakmıştır.¹⁷ Bütün bu değişimler, anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek(sel) ailenin (*nuclear family*), günümüze dek evrensel özellikler gösterebilmesine yol açmıştır. Bu modern aile tipinin evrensel oluşu, onun yapısının her yerde aynı olduğu anlamına gelmemektedir. Dünya genelinde, geleneksel aile yapısından modern aile yapısına doğru, üç temel önemli değişimin su yüzüne çıktığı ileri sürülmektedir: akrabalık ilişkilerinin giderek zayıflamaya başlaması, ferdileşme yönünde kişisel hak ve hürriyetlerin perçinleşmesi ve bilhassa 80'lerden itibaren olmak üzere feminizm hareketinin güçlenmesi.¹⁸

Bugün Türkiye genelinde de görülebilen şekliyle, ailedeki kuşak sayısını esas alan gruplamaya göre, şu üç aile türünden söz etmek olasıdır: *Çekirdek aile*, *Geniş aile* ve *Parçalanmış aile*.

¹⁴ Erel, S. Sevim, "Türk Ailesinin Durumu", *I.Aile Şurası Bildirileri*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 17-20 Aralık 2000, ss. 179-184, ss. 179-180.

¹⁵ Eyre, Linda ve Richard, *Aile İçi Güven: Sevgi+İlgi+Bilgi (Etkili Bir Yöntem)*, çev. Aydan Çetintürk Güner, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998, s. xi.

¹⁶ Sanay, a.g.m., s. 45.

¹⁷ Banguoğlu, Tahsin, "Türklerde Aile", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 359-363, s. 359.

¹⁸ Bilgiseven, Âmiran Kurtkan, *Genel Sosyoloji: Kavramlar, Nazariyeler, Bünye (Türkiye'de Sosyal Tabakalaşma), Değişme ve Sosyal Gelişme*, Divan Yayınları, y.y., 1982, s. 267.

2.3.1. Çekirdek ailenin genel özellikleri:

Bu aile türünün, yurdumuzdaki yaygınlığı her geçen gün giderek daha da artmaktadır. Sanayi toplumlarında görülen ailesel tiplerden en başta geleni, hiç kuşkusuz, çekirdek ailelerdir.¹⁹ Bu tür toplumlarda çekirdek ('konjügal' veya 'dar aile' olarak da adlandırılmaktadır) ailenin başat durumda oluşunun temel nedeni; insanların mülkiyet, hukuk, bireysel mutluluk ve kendi hayatlarını yaşamak istemeleri gibi genel idealleri ve bunun yanında, coğrafi ve toplumsal hareketlilik sonucunda, fertlerin bireyci felsefeye olan bağlılıklarının giderek güçlenmesidir.²⁰ Özellikle kırsal kesimlerden kentlere doğru gerçekleşen göçlerle beraber, bu türden aile yapısının giderek daha da yaygınlaşmakta olduğu ileri sürülebilir. Çekirdek aile: özü itibarıyla, ana, baba ve evlenmemiş olan çocuklardan meydana gelmektedir. N. Sadak, çekirdek aileye, "karı-koca ailesi" demektedir.²¹ 'Baba soyu ailesi'nin giderek küçülmesinden ortaya çıkan bu tip ailelerde; genelde, ana veya baba soyu akrabalarından herhangi birinin aile üstünde büyük etkisi ve ağırlığı yoktur. Akraba ilişkilerinde, aile fertleri her iki tarafa da eşit seviyede yakınlık hissetmektedirler. Bu türden aileler kurulurken, seçilen yerleşim yeri, çoğunlukla, bağımsız, yeni bir evdir. Dolayısıyla, çekirdek ailelerin yerleşim yerleri 'neolokal' özelliktedir; yani, baba toprağının uzağında başka yerleşim merkezlerinde olup, çoğunlukla da iş hayatına bağlı olarak sık sık değişebilmektedir.²²

Eş seçiminde de bireylerin kendi kararlarını kendilerinin verdiği görülür. Evlenme yaşı ise, genelde, eşlerin kendilerini ve aileyi geçindirebilecek düzeyde işlere sahip olabilecekleri derecede büyüktür. Öte yandan çekirdek aileler, sınırlı sayıda ve oldukça az çocuk yapma taraftarıdır. Baba ve çoğu zaman annenin, dışarıda işleri vardır; yani, yoğun bir çalışma hayatı içindedirler.

Aile içi dayanışma, işbirliği (kısmen işbölümü) ve uyum, bu tip küçük ailelerde daha güçlü gibi görünmektedir. Aralarında işbölümü olan ailelerde, kadın ve erkek, günlük hayatlarının birçok cephesini, birbirlerinden tamamen müstakil olarak yürütürler. Aile içinde bariz bir rol paylaşımından bahsedilebilir.²³ Rol dağılımında, işbölümü; "erkek işi" ve "kadın

¹⁹ Bu yaklaşımı, daha ziyade "yapısal-fonksiyonel" görüşte olan sosyologlar dile getirmektedirler. Bu kuramlara göre, toplumsal değişimin temelinde 'yapısal farklılaşma' yatmaktadır. Toplum da, birbirine bağımlı işlevsel öğelerin bütünüdür. Bu sebeple toplumun bir noktasında meydana gelen bir değişim, toplumun tamamını etkiler. Bu mantıkla, değişim kaçınılmaz ve gereklidir. (Atıla, Sevim, "Toplumsal Değişiminin Aile ve Yaşlılar Üzerine Etkisi", *Uludağ Üniversitesi II. Genç Sosyal Bilim İnsanları Sempozyumu: Doğumunun 125. Yılında Türkiye'nin Önemi*, (23-24 Kasım 2006), Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayınları, No: 12, Bursa, 2006, ss. 233-247, s. 233.) Ancak, sözü edilen varsayım, pek çok açıdan eleştirilmektedir. Bir yandan, endüstriyel toplumların, esasında, "yalıtılmış" çekirdek ailelerinin gerçeği yansıtmayan ideal tiplerden başka bir şey olmadıkları, bir anlamda; akrabalık ilişkilerinin birçok açıdan işlevlerini sürdürdüğüne dikkat çekilmekte; öte yandan ise, bilhassa tarihsel demograflar ve sosyal tarihçilerce, birçok toplumun ve özellikle de Anadolu Türk halkının tarihte de çekirdeksel aile birimleriyle çok tanışık olduğu ispatlanmaya çalışılmaktadır. (Bkz., Kandiyoti, Deniz, "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 15-33, s. 17.)

²⁰ Bottomore, a.g.e., s. 188.

²¹ Sadak, Necmeddin, *Sosyoloji*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1937, s. 136.

²² Bozkurt, Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar*, 3. Baskı, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 264.; Arslantürk, Zeki - Amman, Tayfun, *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000, s. 416.

²³ Kağıtçıbaşı, Çiğdem, "Aile-içi Etkileşim ve İlişkiler: Bir Aile Değişme Modeli Önerisi", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 131-143, s. 137.

işi” olarak ayrıma tâbî tutulabilmektedir. Bu durumda, erkek ve kadın, ayrı ayrı kendi işleri ile uğraşmaktadır. Böyle ailelerin, '*oldukça sıkı bir ağı*' içinde oldukları; tersine bir görüntü içinde olanların ise, '*gevşek ağı*'a sahip oldukları ileri sürülebilir. Dolayısıyla, aile-içi işbölümü her zaman için işbirliği ve uyumdan kaynaklanan mutluluk hislerini uyandırmayabilir. Aksine, bu durum, karı-kocanın yollarını birbirinden ayırabilir; onları birbirlerinden uzaklaştırabilir. İşbirliğinin hâkim olduğu ailelerde ise, eşlerin birbirleri ile eşit oldukları daha fazla vurgulanır. *William Goode*, cinsiyet rolü eşitliğini modern çekirdek ailenin ortaya çıkmasına bağlamıştır.²⁴ Bütün önemli kararların birlikte alındığı bu tür ailelerde, aynı zamanda demokratik nitelikler de ön plânda görülmektedir.²⁵ Çekirdek ailelerde, demokratik bir karar mekanizmasının varlığı nispeten daha fazla hissedilebilir. Bu aile yapısı içinde baba otoritesi yumuşamaya başlamıştır. Ailede birey sayısı azaldığına göre, artık 3 ilâ 6 kişilik bir aileyi yönetirken, 10 ilâ 50 kişilik bir aileyi yönetmekte gereksinim duyulacak olan otoriteye daha az ihtiyaç hissedilecektir.²⁶ Çekirdek aileler içinde filizlenen işbirliği ve dayanışma olgularına, çocukların henüz ailelerinden bağımsız olmadıkları yıllarda daha yoğun bir şekilde rastlamak olasıdır.²⁷

Anlaşılabacağı üzere, çekirdek ailelerin günümüzde yaşadıkları bazı önemli sorunları gözardı etmemek gerekmektedir. Öncelikle bu aileler, kent hayatında yalnız başınadırlar. Eşlerden her biri muhtemelen kendi ailesinden uzak yerlerde oldukları için, akrabalar arası dayanışma olgusu oldukça zayıflamış durumdadır. Yaşlıların, küçük çocukların ve sakatların/özürlülerin bakımında büyük güçlükler çekebilen çekirdeksel aileler; huzurevleri, kreşler, anaokulları veya özel eğitim (psikolojik danışma) merkezleri ile yoğun temaslar içinde bulunmak durumunda kalabilmektedirler.²⁸

2.3.2. Geniş ailenin temel özellikleri:

'*Bileşik aile*' ya da '*konsangin aile*' olarak da adlandırılan geniş aile tipine, tarihte daha ziyade ilkel toplumlarda rastlanmıştır. Ancak, bu türden ailelerle, günümüzde hâlâ Türkiye gibi sanayileşmekte olan ve sanayileşmemiş toplumlarda veya gelişmekte olan ülkelerin geri kalmış bölgelerinde karşılaşılmaktadır. Geniş aile; akrabalık ilişkilerinin baba soyuna dayandığı, iki veya daha çok çekirdek ailenin aynı konutta yaşadığı ve bunların toptan '*baba evine*' yerleştiği bileşik bir aile tipidir. Bu tip ailelere çoğu zaman, geleneksel geniş aile olarak da atıfta bulunulabilir. Çocuklar, daha çok baba tarafına yakındırlar. Eşler evlendikleri zamansa, erkeğin babasının evinde veya babanın evinin yakınında, yine baba konutu olarak bilinen evlere yerleşirler. Bazen; bir erkekle karısı, bunların evlenmemiş olan çocukları, evlenmiş erkek çocukları ile bunların eşleri ve çocukları, aile reisinin dul kızları ve kardeşleri

²⁴ Zikreden, Coser, Lewis A., v.dğr., *Introduction to Sociology*, Hartcourt Brace Jovanovich Inc., New York, 1983, s. 279.

²⁵ Bott, Elizabeth, "Aile İçi Roller ve Toplum Ağı", *Sosyoloji Yazıları*, 3. Baskı, der. İhsan Sezal, Ekin Kitabevi, Bursa, 1995, ss. 59-63, ss. 59-60.

²⁶ C.B. ve J.R., *Sosyolojinin Unsurları*, çev. Kazım Nami Duru, Kültür Bakanlığı Yayınları, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, s. 159.

²⁷ Bottomore, a.g.e., a.y.

²⁸ Güngen, Yıldız, v.dğr., *Ev ve Ailede Yaşam Yönetimi*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2002, s. 110.

hep bir arada bu tip aileler oluşturabilmektedirler. Sözü edilen geleneksel ailede evin en büyük erkeği, doğa olarak, hiyerarşinin en üstünde yer almaktadır.²⁹

Bazı düşünürler, geniş aileyi kendi içinde iki kategoriye ayırarak incelemektedirler: Baba, oğul, torun gibi üç kuşağı birden içinde barındıran '*dikey geniş aile*' ve diğer bütün akrabalık ilişkilerine dayanan aile tipi anlamında '*yatay geniş aile*'.³⁰ R. Şahinkaya ise, geleneksel ataerkil aileleri; ana-baba, evlenmemiş kız çocukları, oğullar, oğullarının karıları ve çocuklarının aynı evde oturdukları, ailede mutlak otoritenin babada olduğu '*geniş ataerkil aile*'³¹ ve genelde Orta Anadolu'nun köylerinde görülen, ana-baba, evlenmemiş kız ve erkek çocukları ile erkeğin anne-babası veya sadece annesi, bir-iki bekâr kız veya erkek kardeşi veya başka akrabalarından bir veya ikisinin aynı evde ikâmet ettikleri, bu ortamda erkeğin hâkim olduğu '*küçük ataerkil aile*' olarak iki kategoride ele almaktadır.³²

Türkiye'de, bilhassa taşra kesimindeki aileler, fiiliyatta olmasa bile, en azından potansiyel olarak geleneksel geniş aile özellikleri gösterebilmektedirler; evli kızların boşandıktan sonra veya kocalarıyla yaşadıkları şiddetli geçimsizlikler hâlinde boşanmaları durumunda genelde '*baba evine*' geri dönmeleri veya kocası ölen kadının amca evine sığınması gibi durumlar, bizim için bu geleneğin önemli bir göstergesi olabilmektedir. Kadın ya da erkek olsun, çocukların da, evlendikten sonra bile, baba evine geri dönme hususunda duydukları şiddetli özlem bunun bir başka kanıtıdır.

Geniş aile, ekonomik olarak kapalı bir sistem özelliği göstermektedir.³³ Bu aile tipi, sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan kendi kendine yeterli bir bütünselliğe sahiptir.³⁴ Kırsal bölgelerin önde gelen geniş aileleri hâlâ etraflarındaki bölgesel toplumun/topluluğun ekonomik, politik ve sosyal hayatı üzerinde neredeyse mutlak kontrol uygulayabilmektedirler.³⁵ Bu ailelerde mülkiyet sahibiyeti ve idaresi çoğu zaman, aile reisi olan babanın elindedir. Geleneksel olarak toprağa bağlı olan veya hâlâ topraktan kopmamış olan bu tip ailelerin veya '*aile işletmelerinin*' geçiminde, ziraî kazançlar oldukça önemli yer tutar. Esasen ataerkil özellikler taşıyan bu ailede, tüm aile fertlerinin rolleri belirlidir; erkekler para kazanmak için dışarıda türlü işlerde çalışırken, kadınlar "*ev kadını*" rollerine

²⁹ Şirin, Ahmet, "Değişen Toplum ve Aile Yapısı", *Türk Edebiyatı*, sy. 172, Şubat 1988, ss. 12-13, s. 12.

³⁰ Tolan, Barlas, *Toplum Bilimlerine Giriş*, 4. Baskı, Adım ve Murat Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 217.

³¹ Bugün bile Anadolu'nun birçok köy ve kasabalarında, babanın mutlak egemenliğine dayalı geniş ataerkil ailelere rastlanmaktadır. Bu tip ailelerde, babanın ardılı (halefi) olarak kabul edilen en büyük oğulun dahî babanın sağlığında hiçbir bağımsız otoritesi olmayıp, tamamen babasına bağımlı bir durumu vardır. Şahinkaya, Rezan, "Gençler Arasında Yaygınlaşan Kohabitasyon'un Geleneksel Aile Kurumuna Etkisi", *Cumhuriyet Köye, Köylü Kadına ve Türk Ailesine Neler Getirdi: Prof. Dr. Rezan Şahinkaya'nın Kırsal Kalkınma, Aile ve Çocukla İlgili Basılmamış Makaleleri ve Araştırma Özetleri*, haz. Rezan Şahinkaya, yay.y., y.y., ts., ss. 87-95, s. 89.

³² Şahinkaya, Rezan, "Orta Anadolu Köylerinde Aile Strüktürü", *Aile Yazıları I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylü Dikeçgil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 169-196, s. 170.

³³ Türkiye'de kırsal alandaki köy topluluklarında kapalı aile sistemleri vardır. Rodrik, Dani, "Rural Transformation and Peasant Political Orientations in Egypt and Turkey", *Comparative Politics*, c. 14, sy. 4, Temmuz 1982, ss. 417-442, s. 420.

³⁴ Aile bireyleri birlikte çok zaman geçirirler. Ancak bu durum, Straus'a göre, bazen aile içi ilişkilerde çatışmalara sebep olabilir. Ailenin faaliyetleri ne kadar kapsamlı olursa, üyelerinin üzerinde çatışmaya girebilecekleri meseleler de çoğalabilir. Dolayısıyla, aile içi ilişkilerin yoğunluğu, şiddet ve çatışma olasılığını artırabilir. Öte yandan, aile içinde yaş ve cinsiyet farklılıklarının var olması, bu yapının bir '*kültürel çatışma arenası*' hâline gelmesine neden olabilir. Zikreden, İçli, Tülin Günşen - Ögün, Aslıhan - Özcan, Nilüfer, *Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu*, T.C. Devlet Bakanlığı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1995, s. 19.

³⁵ Karpat, Kemal H., "Society, Economics, and Politics in Contemporary Turkey", *World Politics*, c. 17, sy. 1, Ekim 1964, ss. 50-74, s. 56.

bürünerek yemek pişirirler, ev işlerini yaparlar ve çocuklara bakarlar. Ev işleri, geleneklere aykırı olmamak kaydıyla, daha çok işbirliği içinde yapılmaktadır; bilhassa köylerde yaşayan geniş ailelerde, kadınların ekim ve hasat mevsimlerinde bağ, bahçe ve tarla işlerinde çalıştıkları sıkça görülmektedir. Evlilik konusunda ise, gençler çoğunlukla yakın çevrelerindeki yaşlılarıyla, bazen de akrabalarıyla evlilik yapmaktadırlar. Bu aileler, sosyo-ekonomik yardım kuruluşlarının kimi işlevlerini kendi içlerinde üstlenmişlerdir; fakir akraba çocuklarını okutmak, hastaların tedavi giderlerini karşılamak, gençlere evlendiklerinde maddî destek sağlamak vb. gibi işlevler bu anlamda sayılabilir. Aile geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan geniş aileler, çoğu zaman değişim baskısı ve anî yeniliklere karşı da kuvvetli direnç göstermektedirler. Aile bireyleri, genellikle "kimsiniz?" ya da "kimlerdensiniz?" gibi sorulara verilen cevaplar bağlamında, sosyal statülerini geniş ailelerinden almaktadırlar. Türkiye'de oransal olarak, çekirdek aile tipinden sonra en çok görülen aile tipi şüphesiz ki geniş ailedir.³⁶

2.3.3. Parçalanmış ailenin özellikleri:

Geleneksel geniş aile ile modern çekirdek aile arasında bir konumda bulunan aile tiplerinin en önemlisi, *Ogburn*'un ortaya koyduğu "*çözülen aile*"dir. Çözülen aile, modern toplumlarda ailenin yavaşça yok olduğunu savunan görüşlerin ileri sürdükleri bir kavramdır. Bu tip ailelerin en önemli, belki de yegâne işlevi, karı-koca ilişkilerinin çok zayıf bir şekilde düzenlenmesidir. '*Parçalanmış aileler*' ve '*tamamlanmamış aileler*³⁷', çözülen ailenin belli başlı tipleri arasında ele alınabilirler.³⁸ Ülkemizde sıklıkla görülmeye başlanan parçalanmış aileler; ölüm, boşanma, ayrı yaşama veya göç ve benzeri nedenlerden ötürü uzun süreli ayrılıktan dolayı, eşlerden biri ya da her ikisinin ailenin başında bulunmadığı bir aile türüdür.

Parçalanmış aileler, esasen, sanayi sonrası toplumlarında sıklıkla görülmektedir. Bunlar, bir anlamda, post-modern toplumun aile yapısı olarak bilinmektedir. Ülkemizdeki toplumsal değişimler, özellikle kentlerde bu aile türünün giderek belirginleşmesine yol açmıştır. Her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. 1970'lerden itibaren yoğunlaşan yurtdışı göçler, hiç şüphesiz, bu trendi ortaya çıkaran önemli bir faktör olmuştur. Kırsal kesimden yurtdışına gidenler, geniş aileden daralmış aileye; göçe kentlerden katılanlar ise kentlerdeki çekirdek ailelerin parçalanmasına ve dağılmasına sebebiyet vermektedir. Öte yandan, yurtiçi göçler de bu konuda kısmen etkili olmuştur. Büyük kentlere çalışmaya giden eşler, uzun süre ailelerinden uzakta yaşamak zorunda kalmaktadırlar.³⁹

Günümüzde ailelerin parçalanmasının önemli bir nedeni olarak boşanma oranları hissedilir derecede artmıştır.⁴⁰ Bu anlamda, doğal sebepler dışında, çekirdek aile, geleneksel

³⁶ Güngen v.dğr., a.g.e., ss. 111, 112.

³⁷ '*Tamamlanmamış aile*' (natamam aile), çekirdek ailenin hiçbir zaman kurulmamış hâlidir. Bir başka deyişle, bu tip aile, genellikle evlilik dışı çocuklardan meydana gelir.

³⁸ Zikreden, Kınal, Remzi Y., *Vatandaşlık Bilgisi*, Mikro Yayınları, Ankara, 2002, s. 14.

³⁹ Bkz., Tezcan, Mahmut, *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, http://www.1001kitap.com/Bilim/Mahmut_Tezcan/turk_ailesi_antropolojisi/aile11_yeniyapilanma.html.

⁴⁰ Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) uzmanı S. Demirkan: "*Ülkemizde boşanmalar ve aile içi şiddet artsa da sağlam bir aile yapımız var. Türk ailesi, kendisinde bulunan yardımlaşma, dayanışma, manevî değerlerin ve kutsalın ailenin odağında bulunması gibi nimetleri değerlendirmeli.*" diyor. (16.01.2006), http://www.samanyoluhaber.com/_rss/rss.php?lang=tr.

geniş ailelere nazaran çok daha fazla kırılabilirlik göstermektedir.⁴¹ Ülkemizde, dul anne veya baba ile evlenmemiş çocukların ya da büyükanne ile bekâr torunların birlikte oturduğu 'parçalanmış aileler'e, karı-koca ve önceki eşlerden olan çocukların oluşturduğu 'eklemlî aileler'e⁴² ve bilhassa gençler arasında nikâh bağı olmaksızın aynı evde yaşayışı sembolize eden 'kohabıtasyon' örneklerine sıklıkla rastlanmaktadır.⁴³

Büyük kentlerimizde oransal olarak daha sıkça karşılaşılan bu ailelerde, her şeyden önce, anne veya babadan birinin yokluğu bile, aile birliğı ve bütünlüğünü ortadan kaldırmaktadır. Bu durumda, bilhassa çocukların geleceğe hazırlanmalarında ciddi problemler baş gösterebilir. Yalnız kalan eşler ya da ailenin başında bulunan aile büyüğü, ister istemez hem annelik, hem babalık şeklinde birçok işlevi üstlenmek durumunda kalır. Parçalanmış ailelerde; aile kendi içinde temel fonksiyonlarını yeterince yerine getiremez, çocuklar anne veya baba modelinden uzakta büyümek zorunda kalırlar, önemli ekonomik sıkıntılar yaşanabilir, yalnız kalan eşin sorumluluğı artar, çocuklar anne-baba sevgisinden mahrum büyürler, tek başına kalan eşin toplumsal faaliyetlere katılması güçleşir, dul eşin ikinci kez evlenme olasılığı oldukça azalır, ikinci evliliklerin yapılması durumundaysa çocuklar üvey ebeveynleriyle önemli sorunlar yaşayabilirler.⁴⁴

2.4. Ailenin Temel İşlevleri ve Görevleri:

Aile, diğer sosyal kurumlar gibi, kendisini biçimlendiren toplum için bazı işlevleri yerine getirir. Kişiyeye ve topluma hizmet, 'mikro düzeyde'; bu hizmetler yoluyla toplumun tüm yapısını etkileme ise, 'makro düzeyde' fonksiyonlarıdır.⁴⁵

Sosyolog *Eric Wolf*, "Ailenin Devam Eden İşlevi" adlı makalesinde aile kurumunun değişen zamana rağmen devamlılık gösterdiğini belirtmektedir. Aile, her şeyden önce, işlevlerini en ekonomik şekilde ifâ ettiği için vazgeçilmez bir kurumdur. Ailenin temel işlevleri arasında, sosyalizasyon (yani, çocukların toplum içinde yer almak üzere yetiştirilmeleri), üyelerine mâlî destek sağlamak, sevgi sunmak, kadın-erkek arasındaki cinsel ilişkileri düzenlemek vb. sayılabilir.⁴⁶ *Defleur'a* göre ise, aile kurumunun toplumsal hedef açısından, tarih boyunca asla değişmeyen iki temel amacı olmuştur: toplumun biyolojik devamlılığının ve kültürel sürekliliğinin sağlanması.⁴⁷ Bu amaçların gerçekleştirilmesi doğrultusunda ise, aile; cinsel davranışların ve anne-baba yükümlülüğünün düzenlenmesi, çocukların bakımının ve yetişkinlerin birliktelik gereksinimlerinin karşılanması ve çocukların toplumsallaşmalarının sağlanması konusunda evrensel diyebileceğimiz görevler üstlenmiştir. Ailenin 'evrensellik'

⁴¹ Yavuzer, Haluk, *Çocuk ve Suç*, 9. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 43.

⁴² İ. Yasa, bu tip ailelere, "Taygeldi ailesi" demektir. Bkz., Yasa, İbrahim, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No. 119, Ankara, 1970, s. 110.

⁴³ Arslantürk - Amman, a.g.e., s. 417.

⁴⁴ Güngen v.dğr., a.g.e., ss. 112-113.

⁴⁵ Danişoğlu, Emel, *Sosyal Yapı-III: Nüfus Grupları (A.) Yaşlı Nüfus*, DPT Sosyal Plânlama Başkanlığı Yayınları, No. DPT: 2135-SPB: 415, Ankara, Nisan 1988, s. 38.

⁴⁶ Zikreden, Erdoğan, Nihat, "Endüstrileşme Sürecinde İşsizliğin "Aile"ye Etkisi", *Aile Yazıları-2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, der. Beylû Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 347-362, ss. 348-349.

⁴⁷ Bkz., Defleur, L.B., - Meir, R.F., "Deviance and Social Control", *The Future of Sociology*, ed. E.F. Borgatta - Kiscook, Sage Pub. Inc., California/ABD, 1988.

niteliği, onun yapısından ziyade, tarih içinde yaşamış olan tüm toplumlar içinde göstermiş olduğu fonksiyonların benzeşmiş olmasından ve ortaklığından kaynaklanmaktadır.

Murdock'a göre, aile kurumunun dünyadaki en temel ve yaygın biçimi olarak kabul gören çekirdek ailenin yerine getirdiği dört ana görev bulunmaktadır: cinsel; ekonomik⁴⁸; insan soyunun devamı ve eğitsel.⁴⁹ Bilhassa eğitsel fonksiyon üzerinde duran *Zimmerman*, çekirdek ailelerin kaliteli şahsiyetlerin yetiştirilmesine önem veren modern toplumlarda, çocuklarına karşı yüksek öğrenimleri süresince de uzun müddet devam eden bir sorumluluk duygusu geliştirdiklerini belirtmektedir.⁵⁰ Ancak, aile kurumu, zamanla kimi fonksiyonlarını kaybedebilir; daha doğrusu başka toplumsal kurumlar (örneğin; okullar, iktisadî teşekküller, hastaneler vb.) bu işlevlerden bazılarını üstlenebilirler. Nitekim, Amerikalı sosyolog *Mac Iver'e* göre, toplumsal yaşamın yapısındaki bazı değişiklikler yüzünden sosyal fonksiyonlarından mühim şeyler kaybeden modern aile, nihayet kendi aslî işlevlerine kavuşabilmiştir.⁵¹ Dolayısıyla, her şeye rağmen şurası açıktır ki; tarihte ve günümüzde aile dışında hiçbir toplumsal müessese yukarıda belirtilen bu dört işlevi birden yüklenememiştir.

Coser'a göre ise, aile, toplumsallığın biyolojik varlık üzerindeki hâkimiyetinin en somut örneğini teşkil etmektedir. Nitekim, ailenin temel işlevleri: babalığın toplumsal açıdan kurumsallaştırılması, kan bağı dışındaki bağlaşıklıkların evlilik yoluyla oluşturulması, sosyal organizma üzerinde toplumsal normların etkinleştirilmesi ve üyelerine toplumsal kişilik/kimlik kazandırılmasıdır.⁵²

Kingsley Davis, çekirdek ailenin ana görevlerini, toplumsal ve psikolojik olmak üzere iki grupta toplamaktadır. Ailenin toplumsal işlevleri dört ana grupta ele alınabilir: çoğaltma, bakım, yerleştirme (meslekî anlamda bir yere getirme) ve sosyalizasyon. Ailenin psikolojik işlevleri ise; evli çiftlerin cinsel gereksinimlerinin tatmini, çocuklar ve ebeveynler için duygusal yakınlık ve güvence duygusunun uyandırılması ve sürdürülmesidir.⁵³

Türkiye'de ise toplumun gösterdiği büyük çeşitlilik ve farklılaşmaya paralel olarak aile kültürü de gerek zaman gerekse mekân bağlamında önemli değişimler göstermektedir. Bu değişimler özellikle sosyo-ekonomik gelişme süreci içinde ortaya çıkmaktadır. Sosyo-ekonomik değişim süreci çok önemli boyutlarda olmakla beraber aile kültüründe bir anlamda süreklilik de söz konusudur. Şüphesiz ki, aile kurumu itibarıyla neyin değiştiği veya neyin süregeldiği, yani var olan durumun saptanması varsayımlarla değil, ancak bir takım objektif araştırmalarla mümkün olabilir.⁵⁴ En genel anlamda, aile, toplum ile kişi arasındaki bağı

⁴⁸ Ailenin başlıca ekonomik faaliyetleri şu şekilde özetlenebilir: gerekli tüketimi temin etme işlevi, arzu edilen yaşam standartlarına ulaşma fonksiyonu, istihdam ve meslekte ilerleme faaliyeti ve finansal ortam değişimine uyum sağlama eylemi. Ayrıntılı bilgi için bkz., Terzioğlu, R. Günsel, "Ailenin Ekonomik Faaliyetleri", *Türkiye Aile Yıllığı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, ss. 110-113, s. 112.

⁴⁹ Zikreden, Reiss, Ira L., "The Universality of the Family: A Conceptual Analysis", *Journal of Marriage and the Family*, c. 27, sy. 4, Kasım 1965, ss. 443-453, s. 443.; Zikreden, Bottomore, a.g.e., s. 185.

⁵⁰ Zimmerman, Carle C., *Yeni Sosyoloji Dersleri*, çev. Âmiran Kurtkan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 1102, İstanbul, 1964, s. 283.

⁵¹ Zikreden, Çağatay, Tahir, *Günün Sosyolojisine Giriş*, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No. 136, Ankara, 1968, s. 134.

⁵² Zikreden, Erdoğan, a.g.m., s. 349.

⁵³ Zikreden, Bottomore, a.g.e., ss. 185, 186.

⁵⁴ Kağıtçıbaşı, Çiğdem, "Türkiye'de Ailenin Sürekliliği ve Değişimi", 1. *Aile Şurası Bildirileri*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 17-20 Aralık 1990.

birincil plânda sağlama görevini yerine getiren ve toplumun devamını temin eden bir sosyal kurumdur. Ailenin başlıca fonksiyonları arasında ekonomik, siyasî⁵⁵, cinsî, üreme-çoğalma, çocuğun bakımı, eğitimi ve sosyalleştirilmesi görevleri gelmektedir. Bunların yanı sıra, prestij, koruyuculuk, psikolojik görevler gibi bir takım fonksiyonlardan da bahsetmek olasıdır.⁵⁶ Ailenin daha başka pek çok evrensel işlevlerinden de söz edilebilir. Örneğin, toprak işlemede, oç almada (kan davası gütme durumunda olduğu gibi...), dinlenme ve eğlenmede aile kurumu hâlâ temel toplumsal birim olarak kabul edilebilmektedir.

2.5. Dünyada Ailenin Değişim Süreci:

Son yıllarda sosyal bilimlerde en köklü kuramsal değişimlerin akrabalık sistemleri, hâne halkı ve aile kavramları etrafında yoğunlaştığını iddia etmek pek abartı olmasa gerektir. Birçok ülkede aile yapılarında bazı hızlı değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlerin kökenleri ise oldukça karmaşıktır.⁵⁷ Aralarından özel olarak ayırt edilebilecek birkaç etken vardır ki, bunlar; Batı kültürünün yaygınlaşması, merkezî hükümetlerin gelişmesi, hükümetlerin geleneksel davranış biçimlerini değiştirme çabası içine girmeleri vs. şeklinde belirtilebilirler. Bu etkenler dünya genelinde çekirdek ailelerin yayılması ve geniş aile yapıları ile akraba gruplarının etkilerinin zayıflamasına, eşlerin özgürce seçilmeye başlanmasına, kadının aile ile ilgili kararlara katılımının daha da güçlenmesine, akraba evliliklerinin yaygınlığını yitirmesine, cinsel özgürlük düzeyinin yükselmesine, çocuk haklarının gelişmesine vb. neden olmaktadır.⁵⁸

Conrad Elmer'a göre, değişen toplumsal koşullarla birlikte aile kurumu da bâriz bir değişime uğramaktadır. Bu durum gayet doğal karşılanmalıdır. Ancak, bazen öyle olabilir ki, bu değişim sırasında aile kurumları neredeyse yok oluyormuş veya şiddetli derecede zarar görüyormuş gibi gözükülebilir. Aslında aile şu ana kadar hiçbir toplumda yok olmamış, sadece '*yeniden düzenlenmiştir*'. Aile kurumu, bu süreci, doğal olarak değişen şartlara uyup, adapte olmak için yaşamak durumundadır.⁵⁹

Dünyada, aile kurumlarının zaman içinde genel değişimini açıklayan bazı teoriler mevcuttur. Örneğin, *Zimmerman*'ın savunduğu modele göre, tarih içinde dönüşümlü olarak birbirinin yerini alan üç aile tipi ortaya çıkmıştır. Bunlar: *tröst aile*⁶⁰, *domestik aile*⁶¹ ve *çekirdek ailedir*⁶².

⁵⁵ Aksi görüşleri savunanlar olmakla birlikte, *Lasswell*, "*Psikopatoloji ve Siyaset*" adlı yapıtında, bir dizi örnek olay kullanarak, bir kişinin anarşist, sosyalist, tutucu veya suikastçi olmasında ailesinin çok önemli roller üstlenebildiğini göstermiştir. Zikreden, Alkan, Türker, *Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim: Siyasal Bilincin Gelişmesinde Ailenin, Okulun ve Toplumsal Sınıfların Etkisi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989, s. 56.

⁵⁶ Bkz., Horton, Paul B. - Hunt, Chester L., *Sociology*, 4. Baskı, McGraw-Hill, Inc., Tokyo, 1976, ss. 196-199.

⁵⁷ Kurtkan, Amiran, *Köy Sosyolojisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 1406, İstanbul, 1968, s. 188.

⁵⁸ Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, yay. haz. Hüseyin Özel - Cemal Güzel, Ayrıç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 151.

⁵⁹ Zikreden, Esen, Nüket, *Türk Romanında Aile Kurumu: 1870-1970*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 10.

⁶⁰ '*Tröst aile*' tipinde aile fertleri önemli değildir. Önemli olan ailenin bütünlüğüdür. Bu tür ailede, aile reisi olan erkeğin otoritesi mutlakdır. Toplumda aile dışında kurumlaşmış bir güç yoktur.

⁶¹ '*Domestik aile*'nin, aile fertleri üzerindeki otoritesi çok güçlü değildir. Toplumda, ailenin birçok işlevlerini üstlenen diğer kurumların varlığı da hissedilmektedir. Kişiler üzerinde, aile kadar bunlar da etkilidir. Bu tip ailelerde, aile bütünlüğü kavramı ile kişilerin bireysel hakları arasında denge bulunmaktadır.

⁶² '*Çekirdek aile*' sisteminde ise, daha önce, yukarıda da ifade edildiği üzere, devlet artık, aile fertlerinin neredeyse tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ailenin işlevleri de dolayısıyla, oldukça zayıflamıştır. Nitekim, bu zayıflama ve parçalanma aşamasından sonra, en başa dönülerek tröst aile tipinin gelişmesi kuvvetle muhtemeldir.

Talcott Parsons'a (1959) göre ise, modern endüstriyel toplumların gelişmesine paralel olarak, daha önce en az iki ya da daha fazla işlevi yerine getiren tüm toplumsal kurumlar, tabii ki bu arada aile kurumu da, farklılaşma göstererek, daha az işlevin yerine getirilmesi üzerinde yoğunlaşarak, yani bir anlamda uzmanlaşarak; eskiden göstermedikleri bazı yeni fonksiyonları ifâ etmeye çalışırlar.⁶³ Aile müessesesi, doğal olarak bu genel gelişme trendinin dışında kalmaz ve o da farklılaşır. Önceki dönemlerin, akrabalık ve kan bağı ile birbirlerine bağlı çok sayıda insanı bünyesinde barındıran ve hâne birliği temeline dayanan, ekonomik üretim ve tüketim ortaklığı felsefesi üzerine kurulu geleneksel geniş aile tipi, hızlı endüstrileşme süreci sonucunda, bilhassa "üretim ortaklığı" yapısını kaybetmeye başlamış, küçülmüş ve çekirdek aile yapısına bürünmüştür.⁶⁴

Parsons zihniyetinde, çekirdek aile; endüstriyel-kent toplumunun gereksinim duyduğu değişme ve hareketliliğe (mobilité) uygun ve açık olan bir aile tipidir. Modern toplumda, ailenin toplum adına yerine getirdiği görevler de, çok daha dolaylı bir nitelik kazanmıştır. Parsons, bu tür toplumlardaki ailelerden, yerine getirmeleri gereken en az iki temel fonksiyon beklemektedir: 'çocukların toplumsallaştırılması' ve 'ebeveynlerin konumlarının sağlam biçimde dengede tutulması'.⁶⁵

Sosyologlar arasında Parsons gibi, değerler sisteminin belirleyiciliğine ağırlık verenler yanında, Marion J. Levy gibi, aile üzerinde teknolojik gelişmelerin etkileriyle ilgilenenler de bulunmaktadır. Levy'ye göre, modern tıbbî teknolojinin bulunmadığı geleneksel toplumlarda ideal aile tipi 'geniş aile'dir. Modern tıbbî teknolojinin bazı kısımlarını dışarıdan ithal etmiş olan, fakat henüz genel olarak bu hususta istikrarlı bir modern teknoloji düzeyine erişememiş vaziyetteki geçiş hâlinde bulunan toplumların ideal aile tipi 'kök aile' (*famille souche*)dir. 'Kök ailesi'nde, kuşak çizgisi üzerinde geniş aile gibi genişleme olur, fakat kardeşler yönünden bir genişleme görülmez. Levy, son seviye tıp teknolojisine ulaşmış olan modern toplumlarda ise, 'çekirdek aile' yapısının hâkim olacağını savunmaktadır.⁶⁶

2.6. Türkiye'de Aile Tipleri ve Aile Kurumunun Ana Özellikleri:

Türkçe'de kan akrabalığını belirtmek için kullanılan iki temel sözcük bulunmaktadır: *aile* ve *sülâle*. Türklerin İslâm dinini kabul etmesinden önce hâkim alt toplumsal birliktelik şekli ağırlıklı olarak sülâle kurumu idi. Bu terim, kelime anlamı itibarıyla ikâmet birliğine sahip olmayan geniş akraba topluluğunu ifade etmektedir.⁶⁷ 'Aile' sözcüğünün ise, *B.*

⁶³ Toplumun sosyo-ekonomik yapısı ile aile tipi arasında bir korelasyonun mevcut olduğunu savunan Parsons modeline göre, toplumlarda belli bir evrim/değişim çizgisi bulunmaktadır. Modelde evrim sürecinin, köylülüğün ağır bastığı geleneksel bir toplumda egemen olan 'geniş aile'den hareketle, ekonomik alandaki faaliyetlerini zamanla kaybetmiş olan ve sadece bireysel ihtiyaçların tatmin edilmesi işlevini ifâ eden, tecrit edilmiş durumdaki 'çekirdek aile'ye doğru ilerlediği savunulur. Zikreden, Vergin, Nur, "Toplumsal Değişme ve Türkiye'de Aile", *Aile Yazıları-2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, der. Beylû Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 309-320, s. 309.

⁶⁴ Zikreden, Erdoğan, a.g.m., s. 350.

⁶⁵ Zikreden, a.e., a.y.

⁶⁶ Zikreden, Önen, Engin, "Ailenin Grupsal ve Kurumsal Değişme Boyutları ve Bir Örnek Olay", *Aile Yazıları-2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, der. Beylû Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 505-512, s. 505.

⁶⁷ *Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, DPT: 2165, Ankara, Nisan 1989, s. 24.

Güvenç'e göre, günümüz Türkçesi'nde olası sekiz değişik anlamı bulunmaktadır: anne, baba ve çocuklardan oluşan '*çekirdek aile*'; anne, baba, çocukları, çocukların eş ve çocuklarını, anne veya babanın kardeşleriyle, kardeşlerin eş ve çocuklarını içine alan bir sosyal grup olarak '*geniş aile*'; aynı soydan gelen veya aynı soy ya da aile adını taşıyanlar grubu anlamında '*soy ailesi*'; bir çatı altında oturanlar, bir kazandan yiyenler veya aynı evde ikâmet edenler anlamında '*hâne halkı*'; bir kişinin evlâdı bulunduğu kendi '*ebeveynler grubu*' için kullanılan mânâsı; erkeğin zaman zaman '*karısı ve çocuklarına*' hitap şekli; '*karı*' sözcüğünün küçültücü anlamı nedeniyle bazen erkeğin '*eşine*' yönelik hitap şekli; kimi zaman da, '*birbirlerine çok yakın ve bağlı kişiler, komşular, meslektaşlar ve arkadaşlar grubu*' anlamında.⁶⁸

Mantran, 17. yy. Osmanlı toplumunda özellikle İstanbul'un mütevazı ailelerinin çekirdek aile yapısına sahip olduklarını bildirmektedir. Ona göre, geniş aile tipi, yalnızca konaklarda yerleşmiş olan zengin zümreler arasında görülmekteydi.⁶⁹ Nitekim, tarihte varlıklı ve zengin geniş aileler, genel olarak orta gelir seviyesine sahip olan insanların imrenmelerine konu olmaktaydılar. Bu duyguların belki bugün bile varlığını şöyle veya böyle devam ettirdiğinden bahsedebiliriz.

Türkler, en eski devirlerde bile '*baba ailesi*' düzenine çoktan geçmişlerdi. Bu anlamda, Türklerde bir '*ana-ata*'ya rastlanmaz. Türk mitolojisinde, baba hem erkek hem de insandır; ana ise kurttur.⁷⁰ *Ziya Gökalp*, Türk aile yapısının geleneksel olarak '*pederî aile*' (Türk ve Cermen tarihinde rastlanan '*babalık (paternal) aile*' kastedilmektedir) olduğundan bahsederken, bunun '*pedersâhî aile*' (Daha çok Roma tipi olarak da bilinen ve adeta bir '*baba devleti*'ni andıran '*babaşahlık (patriarkal) ailesi*' anlamında) olarak anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Bu iki aile tipi birbirleriyle karıştırılmamalıdır. *Gökalp*'e göre, pederî ailede aile reisi tam anlamıyla her şeye hâkim durumda değildir. Yalnızca '*velayet*' hakkına sahiptir. Bu aile tipinde; çocuklar, kadınlar ve bilhassa anne tarafından olan akrabalar da tıpkı baba tarafından akrabalar gibi, büyük haklara sahiptirler.⁷¹ Bu yapı sanki, '*baba soyu ailesi*'yle '*ana soyu ailesi*'ne ait karakterlerin birleşmesinden doğmuş gibidir.⁷²

Michael Gordon'un⁷³ yaptığı çalışmalar sonucunda da, genel kanının aksine, tarih boyunca toplumlarda genelde çekirdek aile yapısının hâkim olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Geniş ve ataerkil aile yapılarına ise, daha çok feodal şehirlerde yaşayan zengin üst sınıflarda

⁶⁸ Güvenç, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, Geliştirilmiş 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 273.

⁶⁹ Zikreden, *Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s. 26.

⁷⁰ Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları-II*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Devlet Kitapları, İstanbul, 1971, s. 22.

⁷¹ Gökalp, Ziya, "Türk Ailesi", *Makaleler IX*, haz. Şevket Beysanoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 359, İstanbul, 1980, ss. 122-124.; Ayrıca bkz., Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, "Türklerde Aile İctimaiyatı", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylül Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 1-26, s. 15.

⁷² Ülken, Hilmi Ziya, *Sosyoloji*, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943, s. 272.

⁷³ Gordon vd., dünya ölçeğinde, aile yapılarını üçe ayırarak incelemiştir. Bunlar; '*çekirdek aile*', '*geniş aile*' ve '*ataerkil (katmerli) aile*'dir. *Çekirdek aile*, anne, baba ve çocuklardan oluşmaktadır. *Geniş aile* içerisinde, anne, baba ve çocuklardan başka, anne ve babanın dul anne-babaları veya tek başlarına olan kardeşleri bulunabiliyor. *Ataerkil ailede* ise; anne, baba, çocuklar, çocukların eşleri ve onların çocukları bulunmaktadır. Gordon, Michael - Whelan, Brendan - Vaughan, Richard, "Old Age and Loss of Household Headship: A National Irish Study", *Journal of Marriage and the Family*, c. 43, sy. 3, Ağustos 1981, ss. 741-747, s. 742.

rastlanmıştır. Türkiye’de de, 1906 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, zengin üst tabakalar dışında kırsal kesimde bile çekirdek aile yapısı hâkim görüntü arz etmiştir.⁷⁴ Çekirdek aile, esasen Orta Asya Türklerinin de tarihsel aile biçimiydi. Herhalde bunun önemli bir kanıtı, dilimizde kullanılan ‘evlenmek’ kelimesidir. İnsanlar, evlilikle birlikte ayrı eve çıkmaktadırlar, bundan dolayı böyle bir terimin kullanılması uygun görülmüştür. Dolayısıyla eski Türklerde, genelde, evlenip anne-baba ile oturma geleneği yoktu.

Günümüz Türk toplumu bazında yapılan bilimsel çalışmalarda (örneğin, S. Timur’un 1968 yılında, ülke çapında yaptığı bir anketin sonucunda), kırsal yörelerde toprak mülkiyeti ve büyüklüğü ile aile biçimi arasında belirgin bağlantıların olduğu saptanmıştır. Buna göre, çekirdek aile tipinin yaygınlığı, tarım işçileri arasında %79’a ulaştığı hâlde, çiftçiler arasında %44, ortakçı-yarıcılar arasında ise %64 dolaylarında tespit edilmiştir. Kentsel yörelerde ise, bu oranlar en yüksek %77 ile serbest meslek erbabı ve memurlar arasında olmak üzere, esnaf ve zanaatkârlar arasında %69 seviyesinde çıkmıştır.⁷⁵

Konunun farklı bir boyutuna dikkat çeken Alan Duben’e göre ise, Türkiye nüfusu çoğunlukla çekirdek aile olarak yaşamakta olmasına rağmen, yine de ilişkilerde genelde geniş aile kültürü baskın durumdadır. Dolayısıyla Türkiye’nin sosyal yapısı içinde, Batıdaki benzeri izole bir çekirdek aileden bahsedilemez.⁷⁶ Bu yüzden, yeni bir kavram bulununcaya kadar, İ. Sezal, bu yapıya “bağlantılı çekirdek aile” denmesinin uygun olacağını önermektedir. Buna göre, Türkiye’deki bu tipte çekirdek aileler, mutlaka eşlerin taraflarıyla belirli ilişkiler ağı oluşturabilmiş ve bunu da bir ölçüde sürdürmeyi başarabilmiş olan prototiplerdir.⁷⁷ Yakın akrabalar birbirlerine yakın oturup yardımlaşmaya gayret ederler. Akraba evleri arasındaki işlevsel bağlar da çok güçlü ve önemlidir. Bilhassa, çocuk yetiştirme sürecinde bu bağların açığa çıktığı görülmektedir. Türk ailelerinde, akrabaların uzun misafirlikleri de çokça rastlanabilen bir başka olası durumdur. Bu durum ise, geçici olarak da olsa, aileyi ister istemez kalabalıklaştırmaktadır.⁷⁸

Sosyolog Ned Levine de, Türkiye konulu araştırmalarında, geçirdiği birçok değişikliğe karşın, Türkiye’de aile müessesesinin hâlâ en önemli toplumsal kurum olduğunu belirtmiştir. Levine, buna delil olarak, orta sınıftan insanların okuttukları çocuklarına iş bulmak için akrabalarına müracaat etmesini ve çocuklarına Batı tarzında eğitim veren ailelerin bile çocuklarını evlendirirken fazlasıyla müdahaleci olmalarını göstermektedir. Düşünür, Türkiye’de ailenin bu denli önemli olmaya devam etmesinin arkasında, en önemli sebep olarak devletin vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamasını görmektedir. Türkiye’de henüz yeterli kurumlaşmanın tam anlamıyla olmamasından dolayı ise, aile

⁷⁴ Zikreden, Esen, a.g.e., s. 7.

⁷⁵ Kandiyoti, “Aile Yapısında Değişme...”, s. 24.; Türkiye’deki çekirdek aile oranlarını 1968’de %59.7, 1988’de ise %67.1 olarak belirten benzer bir çalışma için bkz., Erel, a.g.m., s. 182.

⁷⁶ Duben, Alan, “19. ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile ve Hane Yapıları”, *Türkiye’de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 91-111, s. 96.

⁷⁷ Sezal, İhsan, “Aile: Bugünden Yarına Bir Sonuç Denemesi”, *Türkiye Aile Yıllığı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990, ss. 262-266, s. 264.

⁷⁸ Esen, a.g.e., s. 8.; Ayrıca bkz., Kavaklı, Sibel, “Dünden Bugüne Türk Ailesi”, (Uludağ Üniversitesi II. Ulusal Genç Bilim İnsanları Sempozyumu), (23-24 Kasım 2006), Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayınları, No. 12, Bursa, 2006, ss. 195-217, s. 210.

kurumunun hâlâ oldukça önem arzettiğini iddia etmektedir. Dolayısıyla, *Levine*'e göre, Türkiye'deki en güçlü toplumsal kurum ailedir.⁷⁹

Batılı toplumlarda aile, ağırlıklı olarak mensuplarının kişisel psikolojik ihtiyaçlarını karşılarken; Türkiye'de aile, bunlara ilaveten fertlerinin toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlarını da tatmin etmektedir. Nitekim, *Alan Duben* de, tıpkı *Levine*'in vardığı sonuçlara ulaşarak, Türkiye'de daha henüz şehirli kesimlerde Batıdaki gibi ailenin işlevselliğinin azalmadığını, insanları devlet bürokrasisinin, işyeri kurallarının, yasaların yeterince yönetmediğini iddia etmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'de bu görevlerin çoğu aile kurumu tarafından üstlenilmektedir. Düşünürü göre, dikkat çekici olarak; adâlet, sosyal güvenlik, kişiler arası alış-veriş vb. büyük oranda Türk ailesinin işlevsellikleri arasındadır.⁸⁰

Türk ailesi de, tıpkı Türk toplumu gibi, genelde hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Aile reisi, günümüzde artık hukuksal boyutta olmasa da, fiilen erkektir. Kadınlar ise, genelde dul kaldıklarında veya yaşlandıklarında aile reisi olabilmektedirler. Türk ailesinde, bazen cinsiyet farkı kuşak farklılığından daha önemli ve belirleyici nitelik arzedeabiliyor. Nitekim, baba ölünce evlenmemiş büyük erkek çocuk aile reisi rolü oynayabiliyor. Şehirlerde yaşayan ailelerde ise, çift merkezli bir yapı söz konusu olabiliyor. Ama şurası da bir gerçektir ki, *Emelie Olson*'un da belirttiği üzere, Türk ailesinde kadın ve erkeğin hâkimiyet sahaları tamamen farklı olabiliyor. Kadın daha çok ev işleri ve çocuk bakımından; erkek ise dışarıda para kazanmaktan sorumludur. Açıkçası, kadın ve erkeğin sosyal ilişkilerinin de çoğu zaman ayrı olduğunu görebiliriz. Nitekim çoğunlukla, her ikisinin de birbirlerinden ayrı arkadaş ve akraba çevreleri olabilir.⁸¹

Kadınların sosyal hak ve özgürlükleri konusunda çalışmalar yapan, Sosyolog *Deniz Kandiyoti* ise, aşağı tabakadan çalışan Türk kadınlarının genelde parasal ihtiyaçlardan dolayı iş hayatına girdiklerini; orta sınıftan kadınların ise, daha çok ev ortamına mâhkum ve toplumdan da kopuk olduklarını vurgulamaktadır.⁸² Üst tabakadan olan ve profesyonel iş yaşantısına mensup olan kadınların ise, dış dünyaya daha açık olduklarından bahsedilmektedir.

2.7. Türkiye'de Toplumsal Değişim Süreci ve Aileler Üzerindeki Etkileri:

M. Kıray'ın belirttiği üzere, aile, toplumsal değişimde '*tampon kurum*' işlevi görmekte, yapısal değişimlerin getirebileceği kopuklukları şekil ve işlev değiştirerek karşılamakta ve dolayısıyla, bireylerin güvenlik gereksinimlerini değişik biçimlerde yerine getirmektedir.⁸³ *İ. Yasa*, aile yapısında ortaya çıkabilecek farklılıkları, aynı toplumsal sistem içerisinde öncelikle yerleşim örüntüsüne dayalı olarak ortaya koyar. Ona göre, Türk toplumunda görülebilecek aile tipleri şunlardır: '*büyük kent ailesi*', '*kasaba ailesi*', '*gecekondu*

⁷⁹ Levine, Ned, "Old Culture-New Culture: A Study of Migrants in Ankara, Turkey", *Social Forces*, c. 51, sy. 3, Mart 1973, ss. 355-368, ss. 363-364.

⁸⁰ Bu konuyu yazardan zikreden, Esen, a.g.e., s. 7.

⁸¹ Olson-Prather, Emelie, "Family Planning and Husband-Wife Relationships in Turkey", *Journal of Marriage and the Family*, c. 38, sy. 2, Mayıs 1976, ss. 379-385, s. 383.

⁸² Kandiyoti, "Aile Yapısında Değişme...", s. 28.

⁸³ Zikreden, a.e., s. 25.

ailesi, '*köy ailesi*', '*göçebe ailesi*'. Yasa, toplumsal değişme açısından aile yapısının köy ailesinden kent ailesine doğru değişim geçirdiğini savlar. Yazar, büyük kent ve kasaba ailesini bir grup içinde değerlendirir; gecekondulu ve köy ailelerini ise değişimin aşamaları olarak ortaya koyar.⁸⁴ Daha genel bir tasnifle, örneğin F. Berkay'a göre, Türkiye'de sosyo-ekonomik koşullar ve coğrafi kriterleri dikkate alarak başlıca üç tip aileden bahsetmek olasıdır: '*köy ailesi*', '*kasaba ailesi*' ve '*kent ailesi*'.⁸⁵ Bu aile tipleri, esasen ailelerin iş-güç biçimleri ve yaşadıkları doğal-toplumsal çevreye göre ayrıma tâbî tutulmuşlardır.

2.7.1. Köy aileleri:

Bazı sosyal bilimcilere göre, aile kurumu, kırsal toplumların sosyal yapısı içinde en önemli olan ve bu toplumların değişimi açısından üzerinde en fazla durulması gereken bir ünedir.⁸⁶ Köylerde '*aile*' terimi, genelde bir erkeğin karısı ve çocukları için kullanılmaktadır. Köysel toplumlarda aile kavramını anlatmak üzere, daha çok "*hâne*", "*ev*", "*gil*" gibi terimler tercih edilmektedir.⁸⁷

Genellikle, az gelişmiş kırsal alanlardaki ailelerin bireyleri tam bir disiplin içinde birbirleriyle etkileşerek yaşamaktadırlar. Bu ortamlarda aile yaşantısının odak noktasını aile reisi oluşturmaktadır. Aile reisi tarımsal işlerin aile bireyleri arasında dağılımından, çocukların evlenmelerine⁸⁸ kadar olan tüm işleri tam anlamıyla kontrol altında tutar. Aile reisinin otoritesi mutlakdır.⁸⁹ Bu gibi ailelerin yapısı ataerkindir.⁹⁰

Köylerdeki evlenmelerin, özellikle kız çocuklar bakımından oldukça erken yaşlarda olduğu görülmektedir. Evlenme yaşıyla ilgili olarak, bilhassa köy ailelerinde özenle gözetilen diğer bir kural da, önce yaşça büyük olan çocukların (özellikle kız çocuklarının) evlendirilmesidir.⁹¹ Aynı kuralın erkek çocuklar için de işletildiğini söyleyebiliriz. Evlenmelerin büyük çoğunluğu ise, köy içinden kişiler arasında olmaktadır. Başka köylerle kız alıp-verme ilişkisine girme nadirdir; özellikle kasaba ya da kentlerden kız alma durumuna ise son derece seyrek rastlanmaktadır. Evlenmeden önce kız ve erkeklerin buluşup görüşmeleri, sonuçta gençlerin anlaşarak evlenmeleri katı bir çevresel denetim ile önlenmiştir.⁹² Köy topluluklarında, bir evliliğin yasa ve töreye uygun sayılması için '*imam*

⁸⁴ Tüzün, Sezgin, "{İbrahim Yasa'da} Aile Yapısı ve Biçimleri", *Türk Toplum Bilimcileri: 2*, ed. Emre Kongar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, ss. 205-235, ss. 217-218.

⁸⁵ Bkz., Berkay, Fügen, "Sosyal Değişme ve Türk Ailesi", *I. Aile Sorusu Bildirileri*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 17-20 Aralık 1990, ss. 167-170, s. 169.

⁸⁶ Jones, G. E., *Rural Life-Patterns and Processes*, Longman Group, London, 1973, s. 40.

⁸⁷ Ozankaya, a.g.e., s. 292.

⁸⁸ Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu köylerinde, kız çocukları, "*beşik kertme*" usulüyle öncelik sırasına göre, amca oğluna, dayı oğluna, hala oğluna ya da teyze oğluna verme ve bunu da ilgili erkek ve onun ailesi bakımından bir hak sayma geleneği bulunmaktadır.

⁸⁹ Bkz., Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1000 Temel Eser Serisi, Devlet Kitapları, No. 10, İstanbul, 1969, ss. 88-89.

⁹⁰ Magnarella, Paul J. - Türkoğan, Orhan, "Descent, Affinity, and Ritual Relations in Eastern Turkey", *American Anthropologist*, c. 75, sy. 5, Ekim 1973, ss. 1626-1633, s. 1627.; Leslie, G. R., *The Family in Social Context*, Oxford University Press, N. Y., 1967, s. 48.

⁹¹ Ozankaya, a.g.e., s. 293.

⁹² Serim Timur'un (1972) analizine göre, Türk kadınlarının %11.4'ü kendi istek ve iradelerinin tersine evlendirilmişlerdir. Serim Timur, *Türkiye'de Aile Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972'den atıfta bulunan, Browning, Janet, "Some Aspects of the Portrayal of Women in Modern Turkish Literature", *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies)*, c. 6, sy. 2, 1979, ss. 109-115, s. 109.

nikâhı’ yeterli önkoşuldur. Köy ortamındaki evlenmelerde yaygın olan ve o ölçüde büyük zorlukları beraberinde getiren bir uygulama da *'başlık parası'* geleneğidir.

Köyde yeni evlenen çiftlerin oturma yeri, genellikle erkeğin baba evidir. Evli erkek kardeşler çoğunlukla babanın ölümüne dek, çoğu zaman bundan sonra da ayrı ev açmayıp birlikte otururlar.⁹³ Günümüzde yapılan pek çok araştırma, aile yapısının, mülkiyet biçiminin bir fonksiyonu olduğunu göstermektedir. Bu anlamda yapılan bilimsel tespitlere göre, kırsal kesimde yaşayan ailelerin yaklaşık yarısı geniş aile tipindedir. Kırsal kesimde en yüksek oranda çekirdek aile tipi, %79 ile topraksız tarım işçileri arasında görülmektedir.⁹⁴ Çekirdek aile yapısına en az rastlanan kesim ise, %44 ile kendi topraklarını işleyen köylü aileleridir.⁹⁵

Aile biçimlerinin yeni işgücü türlerine duyarlılığı da ortadadır. Yapılan analizlerde belirtildiği kadarıyla, Orta Anadolu’da makineleşmiş buğday tarımının yerleşmiş olduğu bir köyde, geniş aile tipinin ancak, oldukça büyük topraklara sahip aile işletmelerinde görülebildiği ortaya çıkmıştır. Bu tip, saban ve öküzle tarımda üretimi maksimize etmeye en uygun olan aile şeklidir.⁹⁶ Buna karşın topraksız ve fakir köylülerin; bunların yanında, tarımdışı uğraşları olan kesimlerin ise daha çok çekirdek aile biçiminde yaşamayı tercih ettikleri ileri sürülebilir.⁹⁷ Ancak, bir bölüm köylüler, babalarının ölümünden sonra evlerini ayırsalar bile, burada ortaya çıkan yeni çekirdek aileler, ancak kendi oğulları evleninceye değin bu niteliklerini devam ettirebilirler. Çünkü, çok büyük bir ihtimâle, evlenen oğul da yine baba evinde yaşamaya başlayacak ve dolayısıyla aile de yeniden geniş aile şekline bürünecektir. O hâlde, kelimenin gerçek anlamı itibarıyla, köy ortamındaki çekirdek aileler, pek süreklilik göstermezler.⁹⁸

Köylerde yoksulluk, zaman zaman baba-oğul çatışmalarını körükleyebilir. Çok ağır ve sert koşullar altında büyüyen yeni kuşak isyankâr olabilmektedir. Öte yandan, kırsal alanların modernleşmesi sonucunda da, babanın bütçe ve gelir üzerindeki egemenliği/denetimi, işlevselliğini yitirebilir. Genç oğullar, sorumsuz davranmaya başlamakta, daha ileri yaşlardakilerse kendi gelirlerini kendileri denetlemek yolunda bir eğilim içine girmektedirler. Bu noktada, hânelerin ayrılması, tez elden bir uyum mekanizması görevini yerine getirebilir. Bu ayırım belki hiçbir zaman tam olmasa bile, yine de her iki tarafın gündelik işleri ile ilgili kararlarını kendi başlarına verebilmesi için yeterli serbestlik sağlamaktadır.⁹⁹

⁹³ Ozankaya, a.g.e., s. 295.

⁹⁴ Örneğin orman köyleri üzerinde yapılan bir çalışmaya göre, çekirdek aile oranı, ekonomik-sosyal hayat şartlarının nispeten daha çetin olduğu orman içi köylerde daha yüksektir. Geniş aile tipi ise, orman kenarı köylerinde daha yüksek oranda görülmüştür. Yurt, İbrahim - Ergil, Gül - Sevil, Hüseyin Tekin, *Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*, DPT Müsteşarlığı Yayını, Başbakanlık Yayınları, (Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Rapor-III), Ankara, 1971, s. 63.

⁹⁵ *Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s. 25.

⁹⁶ Kiray, Mübeccel, "Sosyal Yapı ve Nüfus Artış Etkileşimi", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kiray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, No. 7, Ankara, 1982, ss. 21-30, s. 24.

⁹⁷ Kandiyoti, "Aile Yapısında Değişme...", a.y..

⁹⁸ Ozankaya, a.g.e., s. 296.

⁹⁹ Kiray, Mübeccel, "Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni: Kendiliğinden: Dört Köyün Monografik Karşılaştırılması", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kiray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, No. 7, Ankara, 1982, ss. 133-157, ss. 154-155.

Köy ortamında geniş aileleri çekirdek aileye dönüştürecek önem ve nitelikteki asıl etken, köy nüfusundan bir bölümünün kentlere ve tarım dışı çalışma merkezlerine göç etmesi olgusudur. Dolayısıyla burada 'mobilite' kavramı ön plâna çıkmaktadır. Sosyal bilimciler, kırsal toplumların modernleşmesi açısından iki tür mobilitenin mevcut olduğunu ileri sürerler: 'dikey mobilite' ve 'yatay mobilite'.¹⁰⁰ Dikey mobilite, bireyin, içinde yaşamını sürdürdüğü kırsal toplumda mevcut olan sosyal tabakalar içinde yer değiştirmesidir. 1975-88 arasında, Türk toplumunda yüzyılların basit saban ve öküz kullanım yöntemi ile kısıtlı tarım ürünü elde etmeye dayanan temel yapıdan sanayileşmeye dayanan başka bir düzene doğru büyük ve hızlı bir geçiş başlamıştır. Kendi kendine yeten üretim tekniğine sahip kapalı köy toplumlarını temelden değiştiren tarımsal yapı dönüşümü ve sanayileşme kendini her boyutta hissettirmiştir.¹⁰¹ Günümüzün küçük üreticileri hâlâ aile emeğine dayalı olmakla birlikte, artık piyasaya açılmışlardır; dolayısıyla onlar da piyasaya bağımlı hâledirler.¹⁰² Köylüler hızla köyden ve köylülüğten çıkıp, topraktan koparak tarım dışı faaliyetlere yönelmek zorunda kalmışlardır.¹⁰³ Nitekim, günümüze dek kırsal kesimin gelir kaynakları içinde tarım dışı gelirler giderek daha çok önem kazanmaktadır. Tarım dışı gelir kaynakları arasında en başta maaş ve ücretlerin, ardından ise ticaret gelirlerinin yer aldığı görülmektedir. Asıl işleri tarım olan ailelerin bile gelirlerinin ancak yarısı tarımdan elde edilmeye başlanmıştır. Parçalanmış ve küçük tarım topraklarının/işletmelerinin, pazar ekonomisi koşulları altında, gitgide çoğalan nüfusu besleyemez hâle gelmesi ve ücret düşüklüğü, erkekleri tarım dışı sektörler yöneltmektedir. Böylece, kadının sorumlulukları ve iş yükü daha da artar. Zira, yoksul kırsal aileler geçim güçlüklerini atlatabilmek için genellikle kadın emeğini daha yoğun olarak kullanma yoluna gitmektedirler. Yatay mobilite ise, bireyin, içinde yaşadığı sistemden başka sosyal sistemlere geçerek yaşamını orada sürdürmesidir.¹⁰⁴ Zaman zaman kırsal yoksulluğun kaçınılmaz kıldığı, bazen de geniş ailede babanın ölümünden sonra büyük toprakların miras yoluyla küçük parçalara ayrılması ve dağılmasının¹⁰⁵ zorunlu hâle getirdiği sürekli ve geçici erkek göçleri, yani 'gurbetçilik', yaşam biçimi hâline gelmeye başlamıştır.¹⁰⁶ Türkiye'de 1960'ların ortalarına kadar kırsal alandan metropollere yoğun göç hareketleri gerçekleşmiştir. İlk aşamada, erkekler kendi köylerinden kalkmış, eş ve çocuklarını geride bırakarak tek başlarına gitmişlerdir. Kadınlar, evliliklerini artık, arada bir gelen kocalarını bekleyerek

¹⁰⁰ Eröz, Mehmet, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, 3. Basım, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 98.

¹⁰¹ Endüstrileşme, tarımsal uygulamalar, yeni gübreleme usulleri, sulama ve kanalizasyon projeleri ile mekanizasyon tarımsal verimlilik kapasitesini ve köylerdeki yaşamı değiştiriyor. Gelişen ulaşım ve iletişim araçları, kırsal alanlara girişi kolaylaştırıyor. Ürün pazarları da kırsal toplumların dışarı açılmasına sebep oluyor. Bunların sonucu da, köylerde hızlı nüfus artışı ve dışa doğru göçlerdir. Taeuber, Irene B., "Population and Modernization in Turkey", *Population Index*, c. 24, sy. 2, Nisan 1958, ss. 101-122, s. 106.

¹⁰² Özbay, Ferhunde, "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansımaları", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 35-68, ss. 42-43.

¹⁰³ Merter, Feridun, *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 77.

¹⁰⁴ Bkz., Rogers, R. - Burdige, R., *Social Change in Rural Societies*, Appleton-Century-Crofts, N. Y., 1972, s. 73.

¹⁰⁵ Kongar, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 588.; Ayrıca bkz., Turinay, Necmettin, *Değişen Toplum ve Aile*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 1996, s. 28.

¹⁰⁶ Türkiye'nin kuzeybatısında yer alan, Saklı adlı köyün bu şekilde dışa açılmasını irdeleyen örnek bir çalışma için bkz., Ilcan, Suzan M., "Peasant Struggles and Social Change: Migration, Households and Gender in a Rural Turkish Society", *International Migration Review*, c. 28, sy. 3, Sonbahar 1994, ss. 554-579.

yaşamaya alışmış, çocuklarsa babasız büyümeyi öğrenmişlerdir.¹⁰⁷ 1970'lerden itibaren de, kadınlar ve çocuklar, evin reisi olan erkeklerle birlikte toplu hâlde kentlere göç etmeye başlamışlardır.¹⁰⁸

Kırsal toplumlarda akrabalık yapısının da, tıpkı aile yapısı gibi sosyal yaşam açısından büyük önemi vardır. Hatta denilebilir ki, köysel çekirdek ailelerde hısımlık ve akrabalar arasındaki ilişkiler ve dayanışma, kentsel çekirdek ailelerle karşılaştırılmayacak ölçüde sıkı, kapsamlı ve güçlüdür.¹⁰⁹ Akrabalık yapısı, kırsal toplumlarda çeşitli konularda kararlar alınırken ve bir takım eğilimlerin ortaya çıkması sürecinde mühim bir etkileme ağı oluşturur.¹¹⁰ Bu etkileme ağı içerisinde birey, çeşitli konularla ilgili tercihini belirlemeden ve karar almadan önce aile bireylerinden sonra akraba gruplarına danışır ve onların düşüncelerini öğrenmek ister. Dolayısıyla, akraba grupları, kırsal yaşamın her alanında birbirlerini olumlu veya olumsuz yönde etkilerler.¹¹¹ Hatta, bu bağlamda *Kandiyoti*, modernleşme sonucunda çekirdek ve geniş aile yapısı arasında '*ortak gelir ailesi*' olarak adlandırdığı bir başka tip aile yapısının varlığını gözlemlemiştir. Bu tipteki yapılarda, aileler mekânsal olarak farklı yerlerde oturmaktadırlar; ancak, bunların çekirdek aileden bir farklılığı vardır: bunlar baba ve ana tarafından akrabalarıyla sıkı ve sürekli ekonomik bağlantılar kurmaktadırlar, toprakta ortak mülkiyete sahiptirler, dolayısıyla toprakta mülkiyet bölünmüş değildir, işletme ve kullanılan araçlar da aralarında paylaşılmamıştır.¹¹²

Köy ailelerinde doğumların çok sayıda, doğum denetiminin ise oldukça zayıf olduğu göze çarpmaktadır. Köylerde doğum denetiminin pek istenmemesinin temel nedenleri arasında; tarımda ilkel yöntemlerin yaygın ve makineleşmenin nispeten sınırlı olması nedeniyle kol gücüne gereksinim duyulması, kalabalık nüfuslu bir aile olmanın hem çok üretim yapıp ekonomik bakımdan varlıklı hâle gelmeyi, hem genel anlamda toplumsal güvenlik sağlamayı, hem de dar anlamda fizikî güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesini olanaklı kılması, bebek ve çocuk ölüm oranlarının, son yıllarda düşüş eğilimi gösterse de, köylerde yine de oldukça yüksek seviyelerde olması, gebelik denetimi yollarının halk arasında tam olarak bilinmemesi, erkek evlât sahibi olmak güdüsüyle çok sayıda çocuk yapma yolunun denenmesi, nihâyet kimi dinsel inançların da doğum kontrolünü '*günâh ve yasaklanmış*' olarak addetmesi vs. sayılabilir.¹¹³

Köy ailesinde, '*eşe karşı doğruluk*' geniş ölçüde yalnızca kadından beklenmektedir. Kadın, kocasının başka kadınlarla evlilik dışı ilişki kurmasını şikâyet konusu dahî yapamaz. Kadının boşanma davası açması da, köy ailelerinde neredeyse hiç görülmemektedir. Bunun

¹⁰⁷ *Türkiye'de Kadının Durumu*, (4. Dünya Kadınlar Konferansı Türkiye Ulusal Raporu), T.C. Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1994, ss. 18, 19.

¹⁰⁸ Kırkpınar, Leyla, *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, No. 2563, Ankara, 2001, s. 234.

¹⁰⁹ Ozankaya, a.g.e., a.y.

¹¹⁰ Stirling, Paul, "Social Ranking in a Turkish Village", *The British Journal of Sociology*, c. 4, sy. 1, Mart 1953, ss. 31-44, s. 34.

¹¹¹ Stephens, W. N., *The Family in Cross-Cultural Perspective*, Holt, Rinehart and Winsdon, London, 1963, s. 141.

¹¹² Yazarın, Ankara'nın güneybatısında yer alan Sakarya Köyü'nde yaptığı çalışmasının bulgularıyla ilgili olarak bkz., Kandiyoti, Deniz, "Some Social-Psychological Dimensions of Social Change in a Turkish Village", *The British Journal of Sociology*, c. 25, sy. 1, Mart 1974, ss. 47-62, s. 52.

¹¹³ Ozankaya, a.g.e., s. 298.

yanında kadın dövmenin de köylerde biraz daha sık görülen bir durum olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.¹¹⁴

Köy ailesi, aynı zamanda bir üretim birimi olarak, ekonomik işletme vasfındadır. Değişen oranlarda olmakla beraber, köy ailesi, günümüzde, kendi tükettiğini kendi üretmeye yönelik uzmanlaşmış, ilkel uygulamalı küçük bir işletmedir.¹¹⁵ Bu yapıda, çocuklar da dahil olmak üzere, tüm aile fertleri çalışmaktadır. Köy ailesinde, bireyler arasında somut bir ekonomik işbölümü görülmez. Aile fertlerinin yaptığı tüm ekonomik faaliyetler, birbiriyle özdeştir. İşbölümü, ancak cinsiyet ve yaşa göre olabilmektedir. Köy topluluğunda, erkeğin ve kadının yapması ve yapmaması gereken işler, değişen katılık derecelerine göre belirlenmiş durumdadır.¹¹⁶ Var olan işbölümünün en başta gelen özelliği, ne denli yorucu olursa olsun, önemsiz ve tüm ağır işlerin kadından beklenmesidir.¹¹⁷ Yaşa göre işbölümü ise, sadece çocuklar ve yaşlılar bakımından gözetilen, onların güçlerini çok aşacak işlerin verilmemesi yönünde beliren bir işbölümüdür.¹¹⁸

2.7.2. Kasaba aileleri:

Kasabalarımız üzerine yapılmış olan toplumbilimsel araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Bu konudaki ciddî akademik çalışmaların temelini, *Kıray*'ın Karadeniz'deki bir sahil kasabası olan Ereğli üzerine yaptığı gözlem verileri oluşturmaktadır. *Kıray*'ın bulgularına göre, kasabalarda tam klâsik '*geniş aile*' geleneğini aksettiren üç kompozisyon gözlemlenebilir: Hâne reisi, annesi, babası, eşi, çocukları ve kardeşlerinin beraber oturduğu hâller; aile reisinin kendi eşi ve çocukları yanında, oğlu, gelini ve torunları ile oturması durumu; aile reisinin kendi eşi ve çocukları yanında, kardeşi, yengesi ve yeğenlerinin beraber oturduğu vaziyet. Zikredilen son kompozisyonda, hâne reisi oğul olduğu için, geniş ailenin temel özelliklerinden olan, babanın otorite ve kontrol kuvvetinin oğula geçmiş olduğu görülmektedir. Bu, ilk bakışta bir geniş aile formu ise de, işlevler ve ilintiler itibarıyla yeni bir düzen oluşturmaktadır.¹¹⁹

Kasaba toplumunda eski feodal düzenin temel ilintilerinden biri olan baba otoritesi ve baba-oğul ilişkilerinin çözülmeye doğru gitmesi, çok önemli fonksiyonların ifâ edilememesine sebep olmaktadır. Bunların başında da ailenin güvenliğinin sağlanması gelmektedir. Bu hususta ilk '*tampon mekanizma*', ev sahibiyeti ve rantıye olmaktadır. İnsan ilişkileri bakımından, kız çocuğun değişen yeri ve yeniden yüklendiği görevler de güvenlik temin eden

¹¹⁴ a.e., s. 301.

¹¹⁵ '*Köylü aileleri*'ni, toprak mülkiyeti açısından küçükten büyüğe doğru şu şekilde gruplandırmak ve sıralamak mümkündür: '*toprağı olmayan köylü aileleri*', '*yoksul köylü aileleri*', '*küçük gelirlili köylü aileleri*', '*orta gelirlili köylü aileleri*' ve '*büyük toprağa sahip zengin köylü aileleri*'. Geray, Cevat, *Plânlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar: Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1974, ss. 50-52.

¹¹⁶ Bu savı destekleyici bulgulardan biri olarak, *Nermin Erdentuğ*'un (1956) Hal Köyü'nde yaptığı araştırmanın sonuçları, köy hayatında çok güçlü bir işbölümü yapısının olduğunu göstermektedir. Zikreden, Kolars, John F., "Community Studies in Rural Turkey", *Annals of the Association of American Geographers*, c. 52, sy. 4, Aralık 1962, ss. 476-489, s. 488.

¹¹⁷ Türkddoğan, Orhan, *Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, Genişletilmiş 2. Baskı, Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977, s. 220.

¹¹⁸ Ozankaya, a.g.e., ss. 301-302.

¹¹⁹ Zikreden, Kongar, Emre, "Kıray'da Aile Kavramı", *Türk Toplumbilimcileri: 2*, haz. Emre Kongar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, ss. 423-447, s. 440.

diğer bir tampon mekanizmadır.¹²⁰ Kasaba toplumunun geleneksel köy toplumlarından farklı olarak, zaman zaman arzettiğı ilginç manzaralarından biri de, aile reisinin, karısının anne-babası ya da aile reisi olan erkeğın, damadı, kızı ve torunları ile birlikte oturmasıdır. Kız anne ve babasının, damadı ile birlikte oturması, kız evlâdın statüsünde esaslı bir değışikliğın ifadesidir. *Kıray* buna, 'kız evlâda dayanan genişlemiş aile' demektedir. Yazar, bu yeni yapıyı şöyle değerlendirmektedir:

"Toplum, baba-oğul dayanışmasının çözülmesi ile kaybettiğı sosyal güvenirliliğın yerine ne koyacağını bilmemektedir. [...] [B]undan doğan endişe yaygın bir hâle gelmektedir. Bugün için güvensizliğın çözüm yolu, önce bir ev, sonra da kira getirecek emlâk sahibi olmak gayretinde görünmektedir. Bu arada kız çocukların yeri de değışmektedir. Anneler ya da babalar, eskiden olduğundan çok daha kolaylıkla kızlarının yanında oturmaktan söz etmektedirler. [...] [Bu durumda] "kız evlât daha hayırlıdır" kavramı ortaya çıkmaya başlamıştır."¹²¹

Evlenmelerde ise, damat ve gelin adayının ailelerinin ekonomik düzeyce benzer durumda olmasına çok özen gösterilir. Buna 'denk olma koşulu' (küfuv) denir. Eşlerin ailelerinin denk olması kaygısı ile aile mallarının bölünmemesi endişesi kimi durumlarda evlenmelerin yakın akrabalar arasında yapılmasına yol açmaktadır. Evlenme yaşı kızlar için genelde 16'sında başlar; erkeklerin ise genellikle askerlik görevini yaptıktan sonra evlendikleri görülür. Eş seçiminde anne-babaların payı ve etkisi büyüktür. Ancak kimi kez, oğlan, kendi seçtiğı eşi, annesi yoluyla ailesine duyurur. Aile, kızın ailesini 'denk' görürse, kız evine görücü gider. En az görülen ve kız açısından en çok kınanan yol ise, erkek ve kızın gizlice buluşup evlenmeye karar vermeleri ve bu kararlarını ailelerine duyurmalarıdır.¹²²

Anne, çoğunlukla baba ile çocuklar arasında arabulucudur; bir yandan babanın otoritesini korumak, bir yandan da çocukların isteklerini kabul edilebilir ölçüye indirgemek çabası içindedir. Kadın kocasına her zaman kesinlikle bağımlı durumdadır. Onun sözünden çıkmayacağı gibi, bir konuda yalnız başına da karar veremez ve kocasının kararlarına müdahale edemez. Bu söylenenler, özellikle ataerkil nitelikteki geniş kasaba ailesi için geçerlidir. Kasabalardaki çekirdek ailelerde ise, bu manzaranın az da olsa hafiflediğı görülür. Erkekler, genellikle işlerini, kasaba olaylarını ve siyasî konuları eşleriyle konuşmazlar. Böylece kadınla erkek kendilerine ait ayrı dünyalarda yaşamaktadırlar. Kadınlar; çoğunlukla ev işleri, yakınlar, komşular, düğün, bayram ya da küçük günlük sorunlarla ilgili uğraşlar içindedirler. Çalışma hayatından soyutlanmışlardır. *P. S. Magnarella* (1969), kasaba ailelerindeki evli kadınların ev dışında çalışmalarına tepki gösterilmesinin temelinde yatan nedenleri tespit etmeye çalışmıştır. Ona göre bu tepkilerin temelinde, kadının dışarıda çalışmasının aile yaşamını bozabileceğine, çalıştığı yerdeki erkeklerle bir biçimde ilişkiye

¹²⁰ Kıray, Mübeccel, "The New Roles of Mothers: Changing Intra-Familial Relationships in a Small Town in Turkey", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kıray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, No. 7, Ankara, 1982, ss. 443-456, ss. 453-454.

¹²¹ Kıray, Mübeccel, *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1964, s. 112.

¹²² Kıray, Mübeccel, "Küçük Kasaba Kadınları", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kıray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, No. 7, Ankara, 1982, ss. 483-499, ss. 485-486.

girebileceğine ve bu durumun erkeğin aile içindeki otoritesini sarsabileceğine dair '*korku duyguları*' yatmaktadır.¹²³ Kadınlar, ancak çocuklar büyüüp evlendikten, aileye gelin ve torunlar karıştıktan sonradır ki, bu zayıf durumlarından bir ölçüde olsun kurtulmaya başlarlar. Öte yandan, kasabalarda çekirdek ailelerin yaygınlaşmasıyla birlikte, karı-koca arasındaki bağların da sıklaştığı, karşılıklı danışmaların arttığı gözlemlenmektedir. Çekirdek aile yapısı içerisinde, baba, artık üstün ve karşı konulmaz bir otoriteye sahip değildir; dolayısıyla, bilhassa erkek çocuklar, istediklerinde bazı sorunlar çıkarabilmekte ve hatta kimi durumlarda evde idare görevini kısmen veya tamamen üstlenebilmektedirler.¹²⁴

Ana iş-güçleri ne olursa olsun, birçok kasaba ailesinin kendi tüketimleri için sınırlı ölçüde de olsa tarımsal üretim yapabildiği de gözlemlenmiştir.¹²⁵

2.7.3. Geçiş (gecekondu) aileleri:

Bu noktada, şehirli çekirdek aile ve köysel geniş aile yapısı arasında değerlendirilebilecek özelliklere sahip olan '*geçiş aileleri*' ele alınmalıdır. Geçiş aileleri ya da aktüel kullanımı itibarıyla, "*gecekondu aileleri*", köylerden göç etmekle beraber, şehir toplumunun yapısına tam anlamıyla uyum sağlayamamış olan ve kentlerin kenar mahallelerini mesken tutmuş durumdaki ailelerdir.

Türkiye'de büyük kentlere yönelik olarak 1950'lerde başlayan göçler, bilhassa 1970'lerde iyice yoğunlaşmış ve kentlerde yoğun nüfus artışı yanında çarpık kentleşme sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Nitekim, 1965 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türkiye nüfusunun %29,89'u şehirlerde yaşamaktayken, bu oran 1980'lerin ortalarında yaklaşık %50'ye ulaşmıştır. Şehirleşme eğilimlerinin artmasıyla birlikte, *akraba toplulukları* ve *sülâle* gibi geleneksel kavramların yerini *çekirdek aileler* almaya başlamıştır. Bu süreç kapsamında, uygun standartlarda olmayan, ruhsatsız binalardan oluşan, altyapıdan yoksun, kent hizmetlerinin gitmediği, mantar gibi türeyen ve kenti alabildiğine çevreleyen gecekondu bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Öyle ki, Türkiye'de 1955 yılında kentsel nüfusun %4,7'si gecekondu alanlarında yaşarken, bu oran 1970'de %23,6'ya, 1984'te büyük şehirlerin nüfuslarının yaklaşık yarısına ulaşmıştır.¹²⁶ Kısacası, gecekondu ailesi, sanayileşme ve göç olgusu sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu aileler, köyden getirdikleri gelenek ve görenekleri, kentlerde de bazı değişiklikler ve kendilerince yaptıkları kimi uyarlamalarla tatbik etmeye çalışırlar. Dış görünüşleri ve ana hatları bakımından, çekirdek aileyi andırırsalar da, aile bireyleri daha henüz tam anlamıyla ferdileşememişlerdir; dolayısıyla duygu, düşünce ve davranışlarında geleneksel geniş aile yapısının özelliklerini yansıtmaktadırlar. Kısacası, bu türden ailelere mensup bireyler, kopup geldikleri köy ile tutunmaya çalıştıkları şehir kültürü

¹²³ Magnarella'nın 1969 yılında Susurluk Kasabası'nda yaptığı gözlem sonuçlarından zikreden, Doğramacı, Emel, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989, s. 131.

¹²⁴ Ozankaya, a.g.e., ss. 314-315.

¹²⁵ Yasa, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, ss. 59-60.; Özen, Sevinç, *Sanayi Kasabasında Yaşam Biçimi ve Aile Yapısında Meydana Gelen Değişmeler: Soma Örneği*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No. 64, İzmir, 1991, s. 14.

¹²⁶ *Türkiye'de Kadının Durumu*, s. 19.

arasında bocalamaktadırlar.¹²⁷ Kadın ve çocuklar geleneksel geniş aileye oranla daha çok özgürlüğe sahiptirler¹²⁸; ancak yine de babanın aile içindeki denetimi son derece güçlüdür. Köy ortamına göre, çocukların kendi işlerini seçme özgürlüğü daha fazla olmakla birlikte, bütün önemli kararların baba tarafından alındığı görülmektedir.

Gecekondu ailelerinde evlenme yaşı, kent ailelerine göre daha erken olmasına karşın, kırsal topluluklardakinden biraz daha yüksektir.¹²⁹ 'Başlık geleneği' de, evliliklerde önemini yer yer korumaktadır. Dinsel nikâhın yerini artık medenî nikâh almış olmakla birlikte, dinsel gereklerin yerine getirilmesine de itina edilir.¹³⁰ Gecekondu ailelerinin çocukları genelde kendi akrabaları veya sosyal gruplarından biriyle evlenip yuva kurma eğilimindedirler. Kasaba ailelerindeki 'küfuv' uygulaması, gecekondu kesimlerinde de kabul görmektedir.¹³¹ Evliliklerde, çocuk yapma temayülü, dolayısıyla çocuk sayısı ise azalış göstermektedir.¹³²

Köyden kente göç, kırsal toplumların eğitime olan ilgisini artırmıştır. Eğitim olanaklarının artışı; ailede çocuğun emeğinin kullanılmasını sınırlandırır, çocuğun statüsünü yükseltir, ailede gençlerin kararlara katılımını sağlar, geleneksel aile yapısının ortadan kalkmasına neden olur, evlenecek gençlerin eş seçimindeki bağımsızlığını artırır, çoğalma fonksiyonunda azalmanın meydana gelmesine katkıda bulunur.¹³³

Bu ailelerin temel özelliklerinden biri de, akrabalardan nispeten kopuk bir görüntü arzemesidir. Öte yandan, genelde çekirdek aile hâlinde görülseler de, bazen geniş aile özelliklerini devam ettirebilirler. Baba tarafı akrabaları gibi, az da olsa kadın tarafından akrabalar da bir arada yaşayabilmektedirler.¹³⁴

Aile, başını sokacak bir gecekondu bulur bulmaz, hemen kent ortamında işe girip, gelir elde etmeye çalışır. 1955-75 arası dönemde, nüfus içinde tarım sektöründe faal olan kadın-erkek sayısı belirgin ölçüde azalmıştır. Kadınlar, köyden kente geldiklerinde eve kapanabilmektedirler. Dolayısıyla, kentlerde ev kadını olarak eve bağımlı olanların sayısı köye göre daha fazladır.¹³⁵ Diğer yandan, kadınların kentsel iş hayatına atılmaları da gerekebilir.¹³⁶ Dışarıda çalışan kadınların, yeniliklere karşı tutumları genelde olumludur. İş-güç olanakları da artık oldukça çeşitlilik kazanmıştır. Dolayısıyla, gecekondu ailesinin gelir

¹²⁷ A. Şirin, a.g.m., a.y.

¹²⁸ Bkz., Kağıtçıbaşı, Çiğdem, "Status of Women in Turkey: Cross-Cultural Perspectives", *International Journal of Middle East Studies*, c. 18, sy. 4, Kasım 1986, ss. 485-499, s. 498.

¹²⁹ İstanbul'un Kuştepe örneğinde, tipik bir gecekondu semtindeki gençler arasında evlenme yaşının köye göre daha yüksek olduğu (20-25 yaş), bunun eğitim almış insanlar arasında daha da geciktiği (26-30 yaş) görülmektedir. Çelik, Çiğdem, "Kuştepe ve Çevresinin Sosyoekonomik Yapı Araştırması Sonuçları", *Kuştepe Araştırması-1999*, der. Gülten Kazgan v.dğr., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 61-80, s. 63.

¹³⁰ Özkalp, Enver, *Sosyolojiye Giriş*, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No. 87, Eskişehir, 1993, s. 114.

¹³¹ Yasa, İbrahim, "Internal Migration and the Turkish "Gecekondu Family" *Introduction", *Prof. Fehmi Yavuz'a Armağan*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 528, Ankara, 1983, ss. 159-170, s. 165.

¹³² Bu konuyla ilgili olarak bkz., Carpenter-Yaman, Carol E. - Poffenberger, Thomas, "Family-Size Attitudes of Rural Turkish Youths", *International Family Planning Perspectives*, c. 7, sy. 3, Eylül 1981, ss. 118-121.

¹³³ Merter, a.g.e., s. 107.

¹³⁴ Yasa, İbrahim, "Gecekondu Ailesi (Geçiş Hâlinde Bir Aile Tipolojisi)", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylül Dikeçgil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 133-139, s. 137.

¹³⁵ Tan, E. Mine, *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1979, s. 103.

¹³⁶ İstanbul'un Yenitepe adlı gecekondu bölgesinde parça işi (el işi) üretim yapan kadınlar üzerine yapılan bir çalışma için bkz., White, Jenny B., "Women and Work in Istanbul: Linking the Urban Poor to the World Market", *Middle East Report*, sy. 173, (*Gender and Politics*), Kasım-Aralık 1991, ss. 18-22, s. 18.

seviyesi, köy ailelerine oranla artmıştır.¹³⁷ Gecekondu sakinlerinin, daha önceden kendi 'hemşerileri'nin bir yolunu bularak kurmayı başardıkları küçük fabrika ve atölyelerde çalışmalarına sıklıkla şahit olunmaktadır.¹³⁸ Bu arada, köyden kente göç, aile içindeki tüm ilişkileri yapısal bir değişime uğratmıştır. Öncelikle, eve giren gelirden pay sahibi olan kadın, köye göre birçok haklara kavuşmuştur.¹³⁹ Bu anlamda baba otoritesi kısmen sarsılır gibi gözükse de, aile bireyleri arasında tam bir eşitlikten söz edilmesi olası değildir. Ancak yine de, kadın-erkek ilişkilerinin daha uyumlu hâle geldiği iddia edilebilir.¹⁴⁰

Gecekondu mensupları kendilerini artık köydeki komşularıyla değil de, kentin en üst tabakalarında yaşayan gruplarla karşılaştırmaktadırlar. Konut, giyim-kuşam, beslenme, sağlık-temizlik yetersizlikleri çeken aile, kentin her türlü olanaklarından faydalanmak ister. Sonuçta, kentin değerleri hızla benimsenmeye çalışılır. Kente göç edenler, çocuklarını da ellerinden geldiğince okutmaya gayret ederler.¹⁴¹ Kente yerleşmek amacıyla olan bu aileler, herşeye rağmen köylerine dönmeyi istemezler. Bunun önemli bir nedeni; kent yaşamına iyi kötü uyum sağlandıktan sonra, artık geleceğe yönelik bazı beklentiler içine girilmesi ve köydeki durumun da giderek daha umutsuz görünmesidir.¹⁴²

2.7.4. Kent aileleri:

Bir önceki başlıkta ele aldığımız nüfus hareketleri ve ülke genelindeki hızlı nüfus artışı dolayısıyla Türkiye nüfusunun çoğunluğunun genç olması, bilhassa kentlerdeki istihdam yapısına tesir etmiş; tarım sektöründeki nüfus azalırken, tarımdaki faal nüfusun istihdam içindeki nispi payı küçülmüştür. Yani, hızlı şehirleşme ile birlikte istihdam yapısı hizmetler sektörü yönünde değişim geçirmiştir. Bu bağlamda, kentin başlıca özelliği, iş gücü biçiminin tarıma değil, tarım dışı çok değişik etkinliklere, sanayi ve hizmetler alanındaki uğraşlara dayalı olması ve bir de, doğal olarak büyük nüfusları barındıran, geniş yerleşme yerleri olma niteliği arzemesidir. Dolayısıyla, kentleşme; nüfusun büyük oranının tarımdan ve topraktan kopup, tarım dışı alanlarda, sanayide, karmaşık örgütlerde, yani kısacası köyden başka yerlerde, kentlerde; kadın¹⁴³-erkek her kesin hayatlarını kazanmaya ve yaşamaya başlamaları demektir. Başka bir ifadeyle, bir ülkede veya bir bölgede genel nüfusun belli bir süre içinde ve belli bir kıstasa göre şehir sayılan yerlerdeki yaşayış oranlarının yükselmesidir.¹⁴⁴ Kentler, iş yerleri evlerinden uzakta olan insanların yaşadığı; yetişkin aile

¹³⁷ Robinson, Richard D., "Turkey's Agrarian Revolution and the Problem of Urbanization", *The Public Opinion Quarterly*, c. 22, sy. 3, Sonbahar 1958, ss. 397-405, s. 400.

¹³⁸ Dubetsky, Alan, "Kinship, Primordial Ties, and Factory Organization in Turkey: An Anthropological View", *International Journal of Middle East Studies*, c. 7, sy. 3, Temmuz 1976, ss. 433-451, s. 438.

¹³⁹ Hâle Cihan Bolak'ın (1995) Türk işçi sınıfında kadının eve ekonomik katkı sağladığı ailelerdeki eşler arası ilişkiler konulu çalışmasına atıfta bulunan, Erman, Tahire, "The Impact of Migration on Turkish Rural Women: Four Emergent Patterns", *Gender and Society*, c. 12, sy. 2, Nisan 1998, ss. 146-167, s. 148.

¹⁴⁰ Yasa, "Gecekondu Ailesi (Geçiş Hâlinde...)", a.y.

¹⁴¹ Kiray, Mübeccel, "Gecekondu: Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşememe", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kiray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1982, ss. 339-352, s. 346.

¹⁴² Özkalp, a.g.e., ss. 114-115.

¹⁴³ Cumhuriyet devrinde Kayseri örneğinde kadının çalışma hayatına nasıl tam anlamıyla entegre olduğunu inceleyen bir örnek için bkz., Linke, Fraulein Lilo, "Social Changes in Turkey", *International Affairs*, c. 16, sy. 4, Temmuz 1937, ss. 540-563.

¹⁴⁴ Merter, a.g.e., s. 98.

fertlerinin tümünün değişik işlerde çalıştığı yerlerdir.¹⁴⁵ Daha betimsel olarak baktığımızda ise, büyük kent her şeyden önce, giyimleri, kuşamları, konuşmaları, düşünceleri, tavırları, davranışları ile birbirlerinden çok farklı, heterojen insan topluluklarını içeren bir ortamdır.¹⁴⁶

Şehirlerdeki ekonomik gelişmeler, ailelerin yüksek düzeyde coğrafi hareketliliğini gerektirmektedir. Kent hayatında, gelir sağlama yalnızca bir kişinin çalışmasıyla sınırlı olmaktan çıkmıştır. Bu ortamda, yoğun iş sorumlulukları ile aile sorumluluklarının bir arada yürütülmesi zorunluluk hâline gelmiştir.¹⁴⁷ Bu değişimler şüphesiz ki, kentlerdeki aile yapımızda önemli değişimlerin meydana gelmesine sebep olmuştur. Yukarıda daha önceki bölümlerde incelediğimiz *Parsons* modelinde de varsayıldığı üzere, sosyo-ekonomik yapı ile aile strüktürü arasında doğrudan bir bağlantı/ilişki bulunmaktadır. Bu sürecin yarattığı evrim çizgisi, yukarıda da belirtildiği üzere, geleneksel aile yapısından çekirdek aileye geçiş doğrultusunda olmuştur.¹⁴⁸ Ancak, *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü* (HÜNEE)'nce yapılan 1968, 1973, 1978 ve 1983 yılı araştırmalarına göre, sanayileşme-kentleşme ve çekirdek ailelerin artma eğilimi arasında zorunlu bir ilişkinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Yine adı geçen kurumun yaptığı araştırmalara göre, Türkiye'de 1968 yılından beri, geniş ailelerin sayısında azalma, buna karşın çekirdek aile sayısında bariz bir artış söz konusu olmuştur.¹⁴⁹ Fakat, şunun da altının çizilmesi gerekmektedir ki, çekirdek ailenin yapısında Türkiye ile Batılı ülkeler arasında bâriz farklılıklar bulunmaktadır. Zira, toplumumuzda akrabalar arasındaki ilişki sıklığı hissedilir ölçüde devamlılığını korumaktadır.¹⁵⁰ Sosyologların üzerinde durdukları bir diğer bağlantılı olgu da, çekirdek ailelerin kentlerde yaygınlaşırken, aynı zamanda '*kompartmentleştirilmesi*', yani, ailenin bir ikâmet birimi olarak apartmanlar ve sitelerdeki dairelerinin sınırları içinde adeta tecrit edilmiş vaziyette yaşamalarıdır.¹⁵¹

Kentlerde kişisel, ailevî ve akrabalar arası dayanışma pek etkili değildir; akrabalık ilişkileri nispeten uzak ve zayıftır. Bu konuda da aileler arasında sınıfsal farklılıklar bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik şartları daha elverişli olan ailelerde zaman zaman akrabaların kayırılmasına dayalı türlü yardımlaşma yollarına gidildiği de görülebilir. Ancak bunun yerine daha çok, toplumca sağlanacak bürokratik dayanışma biçimleri olan sosyal sigorta, işsizlik sigortası, sağlık sigortası, eğitim bursları, türlü krediler vb. yolların konulmasının gerekliliği ortadadır. Dolayısıyla kentler, bir diğer açıdan da, insanlararası ilişkilerin resmî, uzak, aracılı (yüzyüze olmayan) olduğu yerlerdir. Kent ailesi, ayrı ev açarken, başka bir semtte oturma tercihinde bulunurken, başka bir kente veya ülkeye göç ederken; yani kısacası ikâmetgâh yerini belirlerken, yakınlarına daha az danışır. Başka bir deyişle, coğrafi bağlardan kurtulur. Ailenin yer seçimindeki özgürlük, akrabalar arasındaki etkileşimi azaltıp, ailenin bağımsızlığını güçlendirir.¹⁵²

¹⁴⁵ Ozankaya, a.g.e., s. 304.

¹⁴⁶ İleri, Selim, "Günümüz Türk Romanında Büyük Kent", *Türkiye Yazıları*, sy. 3, Haziran 1977, ss. 9-18, s. 9.

¹⁴⁷ Glassop (1987)'a atıfta bulunan, Kınca, a.g.e., s. 15.

¹⁴⁸ *Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, ss. 23, 24.

¹⁴⁹ a.e., s. 29.

¹⁵⁰ a.e., a.y.

¹⁵¹ a.e., s. 26.

¹⁵² Ozankaya, a.g.e., s. 306.

Kent ailesi kurulurken de, eş seçiminde hısım-akrabaların müdahale olanakları neredeyse minimum düzeye inmiştir. Kentlerde zaman zaman göze çarpan geniş ailelerde bile, çiftler evlenmeye büyük ölçüde kendileri karar verirler. Bu ortamda eşler birbirlerini belli bir flört devresi boyunca tanıyarak seçmektedirler. Evlendikten sonra da, eşlerin birbirlerine uyarlanmaları ve aile yaşantılarında baş gösterecek türlü sorunların çözümü eşler arasında hâll edilir ve akrabaların karışmalarına pek müsaade edilmez. Kent ailesinde evlenme yaşı da çoğunlukla köylerdeki orana daha büyüktür. Bu tip ailelerde, bireylerin ne zaman ve kaç çocuk yapacağını temel olarak eşler plânlarlar.¹⁵³

Kentin bu tipik koşulları, burada yaşayan aileler üzerinde doğal olarak bazı etkiler yaratır. Kent ailesinin görevleri, köy ve kasaba ailesindeki nazaran azalmıştır ve bu süreç durmadan devam etmektedir. Kent ailesi artık, bir üretim birimi ya da bir ekonomik işletme değildir. Değişik ve yoğun iş koşulları gereğince, çalışan aile mensuplarının her biri ayrı iş ve işyerlerinde vakit geçirmektedirler. Dolayısıyla aile üyeleri, gündüz saatlerinin önemli kısmını birbirlerinden uzakta geçirirler.¹⁵⁴ Akşamları güçlükle bir araya gelebilen aile üyeleri, çocuk terbiyesi konusundaki fonksiyonlarını aksatabilecekleri gibi, kendi aralarında ailenin manevî ve sosyal havasını da pek az paylaşabilmektedirler.¹⁵⁵ Öte yandan, kentlerdeki eğlence ve dinlenme mekânlarının çok çeşitli olması nedeniyle aile artık, üyelerinin boş zamanlarını geçirdikleri yer olma vasfını da giderek kaybetmeye başlamıştır. Ancak yine de, televizyon, video, bilgisayar, dvd-player gibi aygıtların yaygınlığı, insanların evlere bağlanmalarına neden olan unsurlar arasında sayılabilir. Bu anlamda kültür aktarımı, ailenin dışındaki kaynaklar tarafından, daha çok da kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bunlar ise, ister istemez ticarileşmiş çevrelerdir.¹⁵⁶

Kent ailesinin, çocuklar üzerindeki eğitim ve öğretim görevlerinin de gittikçe azaldığı söylenebilir. Zira çağdaş toplumda, eğitim-öğretim faaliyetleri çok değişik kamu kuruluşları ve karmaşık toplumsal çevre tarafından üstlenilmekte, böylece ailenin, üyeleri üzerindeki tinsel ve aktörsel biçimlendirme gücü ve denetimi zayıflamaktadır. Buna karşın kent ailesinin görevleri arasında, türün ve soyun sürdürülmesini sağlamak, bu anlamda çocuk yapmak ve onları büyütme, çocukları ilk olarak toplumsal çevre ile yüzleşmeye hazırlamak, onlara ruhsal güven ortamını sunmak vs. sayılabilir. Şüphesiz bunların ne oranda başarılacağı, ailenin toplumsal, ekonomik, kültürel koşullarına bağlıdır ve bunlara göre değişim gösterir. Bu görevlerin, genellikle yüksek gelir ve eğitim düzeyindeki ailelerde daha doyurucu olarak yerine getirilebildiği söylenebilir.¹⁵⁷

Kentlerde, kocanın hemen her şeyde son söz sahibi olacak biçimde büyük bir ağırlığı yoktur. Eşler birbirlerine her konuda danışırlar. Hatta ev yönetiminde kadının daha fazla yetkisinin olduğu dahî iddia edilebilir. Ancak bu konuda da ailenin sosyo-ekonomik düzeyi

¹⁵³ a.e., a.y.

¹⁵⁴ Kiray, Mübeccel B., "Büyük Kent ve Değişen Aile", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 69-78, s. 70.

¹⁵⁵ Eröz, Mehmet, *Türk Ailesi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, No. 3403, İstanbul, 2000, s. 43.

¹⁵⁶ Kiray, Mübeccel, "Toplumsal Değişme ve Kentleşmede Düşük Gelirli", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kiray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1982, ss. 167-176, s. 168.

¹⁵⁷ Ozankaya, a.g.e., ss. 304-305.

büyük ölçüde belirleyici olmaktadır. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerde, dayanışma ve kadına saygı düşük olabilmektedir. Bu gibi durumlarda kadın, yine çok ağır yükler altında ezilebiliyor; hem çalışma yaşamında hem de ev işlerinde çokça yıpranabiliyor.¹⁵⁸ Bu konuda, E. İ. Holmstrom, Türk kent aileleri üzerinde yaptığı çalışmalarında oldukça şaşırtıcı sonuçlara ulaşmıştır. Buna göre, ekonomik bakımdan özgür de olsalar, yukarı kesimlerden şehirli kadınların yaklaşık %40'ının kocalarının 'aile reisi' olduğunu itirazsız kabul ettikleri görülmüştür.¹⁵⁹

Kent ailesinde ayrılma ve boşanmalar da daha yüksek bir orandadır. Kadının ekonomik bağımsızlık kazanması, onun üzerinde çevrenin tatbik ettiği kısıtlayıcı denetim ve baskıyı hafifletmekte; buna mukabil boşanma ve ayrılma oranları artış göstermektedir. Kentlerde bu konuda da sınıfsal farklılıklar belirleyici olabilmektedir. Nitekim, en yüksek oranda boşanma hadiseleri, aşağı toplumsal-ekonomik düzeydeki aileler arasında yaşanmaktadır. Kentlerde bir yandan aile içi ilişkiler bozulmaya uğramakta, diğer yandan da evlilik dışı çocuklar meselesi su yüzüne çıkmaktadır. Eşlerden birinin ölümünden sonra, sağ kalan eşin, özellikle de kadının yeniden evlenmesi oranı, köy ve kasabalardakine nazaran daha yüksek olabilmektedir.¹⁶⁰

Modernizm ve gelenekçilik arasında bir tutum takınan¹⁶¹ kent ailesi, geniş toplumun yönetim biçiminden, çevresinde cereyan etmekte olan sosyo-ekonomik ve kültürel olaylardan daha derin bir şekilde etkilenmektedir. Çünkü bu tip aileler, toplumsal bütüne çok daha örgütsel bağlarla bağlıdırlar. Dolayısıyla, çalışma, ekonomi, kültür, vergi, sağlık, bayındırlık, ulaştırma, haberleşme vs. politikaları, kent ailesinin her yönünü derinden etkilemektedir.¹⁶²

¹⁵⁸ a.e., s. 306.

¹⁵⁹ Holmstrom, Engin İnel, "Changing Sex Roles in a Developing Country", *Journal of Marriage and the Family*, c. 35, sy. 3, Ağustos 1973, ss. 546-553, s. 548.

¹⁶⁰ Ozankaya, a.g.e., s. 307.

¹⁶¹ Fox, Greer Litton, "Some Determinants of Modernism Among Women in Ankara, Turkey", *Journal of Marriage and the Family*, c. 35, sy. 3, Ağustos 1973, ss. 520-529, s. 527.

¹⁶² Ozankaya, a.g.e., a.y.

3. BÖLÜM

TÜRK ÇOCUK ROMANLARINDA AİLE TEMASI

Edebiyatta, sosyolojik bir yaklaşımla çözümlenmeler yapmaya en elverişli türün anlatı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunlar içindeyse, araştırmacıyı belli bir bütünlük ve süreklilik içinde bırakarak, onu çözümlenme için ihtiyaç duyduğu veri çeşitliliği içinde adeta boğan anlatı türü ise, öyküden ziyade romanlardır. Çocuk romanları, çocukların, belli başlı aile tiplerini ve bunların toplumsal bütünlük içindeki önemini kavramalarında; gösterilen aile tiplerinin nasıl bir çeşitlilik arz edebildiğini tanımlarında oldukça işlevsel olabilir. Biz de bu çalışmada, Türk çocuk edebiyatında 1970'lerden günümüze kadar devam eden tarihsel süreç içerisinde, yazınsal olarak veri teşkil edebilecek nitelikteki çocuk romanlarında ele alındığı kadarıyla, 'aile teması'nın işleniş biçimlerini, aile sorunlarına yaklaşım şekilleri ve çözüm alternatiflerini, aile yaşantısının değişik cephelerini, aile hayatı içindeki bazı temel ve somut belirteçleri araştırmaya yönelik bilimsel bir çaba içinde olacağız. Öncelikle belirtmemiz gerekir ki; bu inceleme, Türk toplumunda, geçen son otuz beş yıl boyunca belli tarihsel aşamalarda ya da belli sosyo-ekonomik koşullarda çocuk romanlarına aksettiği şekliyle, Türk aile tiplerinin gerçekte ne yapıda oldukları, tespit edilmesinin mümkün olduğu kadarıyla nasıl bir değişim geçirdikleri ve dolayısıyla aile kavramının çocuk romanlarına nasıl yansıtıldığı üzerinde odaklanacaktır.¹

3.1. Çocuk Romanlarında Aile Kurumuna Genel Bakış:

3.1.1. Evliliğe/aileye olumlu bakış:

Toplumsal yapının bir alt sistemi olan aile kurumunun sağlamlığı, toplumun devamlılığı ve gelişimi için bir ön koşuldur. Her toplumun varlığı ve devamlılığı için aile kurumuna ihtiyaç vardır.² Türk çocuk romanlarında da bu konuya ilişkin önemli vurgular yapılmaktadır.

¹ Bu konuda örnek bir çalışma için bkz. Akatlı, Füsün, "Türk Romanında Aile", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Sanat Açısından İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 11-30.

² Özgüven, İbrahim Ethem, *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara, 2001, s. 1.

Zuhal Barbaros Hızlı'nın **Pop Şeker Çocuk**³ (1996) adlı romanında annenin hayatında sahip olmakla övündüğü en değerli şey ailesidir. Kızına da ailenin başka hiçbir değerle bir tutulamayacağını anlatır. İnsanların ailenin önemini bilip, bunu hayata geçirmeleri hâlinde, bütün toplumun daha düzgün ve huzurlu olacağına yönelik inancı tamdır.⁴ Fatma Güner'in **Bir Köy Çocuğu**⁵ (1986) adlı romanında Anadolu'da Murat Dağı eteklerinde yaşayan Emir'in babası o daha çok küçükken ölür ve annesi el bebek gül bebek büyüttüğü çocuğuna babasızlığını hissettirmemeye çalışır. Tüm yaşamını oğluna adayan, hayatının merkezine oğlunu koyan annenin tek arzusu askere gitmeden önce oğlunu evlendirip, boy boy torunlara sahip olmaktır. Oğlu da bir an önce evlenip, yuva kurmayı ve geniş bir aileye sahip olmayı ister.⁶ Melike Funda Kaynak'ın **Güneşe Açılan Pencere**⁷ (1996) adlı çocuk romanında, Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda Üsküp'ten Türkiye'ye gelen, kısa bir süre sonra da anne ve babasını kaybeden Nuriye Hanım (anneanne) kimsesiz büyüdüğünden aile kavramına çok önem vermektedir. Akrabaları olmadığı için, çocukluğu hep devlet yurtlarında aile özlemiyle yanıp tutuşarak geçer. Daha çocuk denecek yaşta kendisi gibi bir göçmen olan Mustafa Beyle evlenince gerçek bir aileye kavuşur. Mustafa Bey, Nuriye Hanımdan yaşlı olduğu için, genç kadın kocasını bir baba gibi sevip sayar. Kadın hemen her fırsatta çocuklarına da ailenin önemini anlatır; onlara içki gibi kötü alışkanlıklar edinmemelerini, ileride eş ve çocuklarına iyi davranmalarını öğütler. Mustafa Tuncel'in **Elveda Kumru**⁸ (1996) adlı eserinde, kuş bilimci bayan, yıllar sonra kendisine uygun bir kısmet bulunca, bekâr olarak geçirdiği tüm sıkıntılı yılların acısını çıkartmak istercesine, evindeki kuşların hepsini komşularına dağıtıp evlenir ve bir aile kurmanın heyecanı ile eşinin yaşadığı kente gidip yerleşmeyi kabul eder.⁹ Nezihe Meriç'in **Alagün Çocukları**¹⁰ (1976) adlı romanında, Hüsün (Hüseyin), bir ailesinin olmasını her şeyden çok ister. Zaman zaman kendi kendine şöyle diyerek dertlenir: "Dölüm yok, döşüm yok. İşim yok, gücüm yok. Şu goca dünyanın ortasında, yok yoksul bir garibim..."¹¹ Hüsün, sonunda tıpkı kendisi gibi kimsesiz ve yoksul bir kız olan Güzel'le evlenir. Onunla büyük kente göç edip, orada kapıcılık yaparak geçinmeye çalışırlar. Bir de, Ali adını verdikleri oğulları olur.

İncelenen romanların genelinde, evlenip yuva kurmanın, bir aileye sahip olmanın hayatta en önemli değer olduğu vurgusu yapılmaktadır. Roman kahramanları, başka hiçbir değerle bir tutulamayan aileye sahip olmakla övünürler. Toplumun düzen ve huzurunun devamı aileye bağlıdır. İnsanın tabiatı gereği olan aile kurma davranışı, neslin devamı açısından da önemsenmiştir. Öte yandan, ailesizlik bir nevi yoksulluk olarak görülmüştür.

³ Hızlı, Zuhal Barbaros, *Pop Şeker Çocuk*, Bu Yayınevi, İstanbul, 1997.

⁴ a.e., s. 10.

⁵ Güner, Fatma, *Bir Köy Çocuğu*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1999.

⁶ a.e., s. 8.

⁷ Kaynak, Melike Funda, *Güneşe Açılan Pencere*, 3. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 1999.

⁸ Tuncel, Mustafa, *Elveda Kumru*, 2. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 1997.

⁹ a.e., s. 55.

¹⁰ Meriç, Nezihe, *Alagün Çocukları*, Can Yayınları, İstanbul, 1981.

¹¹ a.e., s. 16.

3.1.2. Bekarlığa ilişkin bakışlar:

Aile, toplum ile birey arasındaki etkileşimlerin ve sosyal sistemin oluşumunda temel kurum olma görevini yerine getirmektedir. Öte yandan, aile kurumu millî kültürü temsil eden en küçük sosyal sistem ünitesi olarak, etkili bir eğitim-öğretim ve yetiştirme işlevselliğine sahiptir. Bu ve daha bunun gibi pek çok unsurun etkisiyle olsa gerek, çocuk romanlarımızda çok büyük oranda olmak üzere, evlilik ve aile kurmanın faziletleri, buna karşın bekarlık ve ailesizliğin sakıncaları, zararları ve olumsuzlukları dile getirilmeye çalışılmıştır. Ancak buna rağmen romanlarda bazı aksi görüşlere de yer verildiği görülmektedir.¹²

*Kemâlettin Tuğcu'nun Bekçi Baba*¹³ (1977) adlı romanında Ahmet Cemil Bey, altmış yaşını geçkin bekâr bir erkektir. Yaşlı adam yakışıklı ve zengin olmasından ötürü etrafında pek çok kadın bulunmasına rağmen, evliliklerin tüm aksaklıklarını bildiği için bu işe bir türlü olumlu bakmaz. Diğer taraftan, çevresindeki kızların onunla yalnızca parası için ilgilendiklerini düşünerek iyice evlilik karşıtı biri olur çıkar. Ancak, yaşadığı kapalı toplumda evlenmek ve aile kurmak hemen her erkeğin görevi sayıldığı için bekârlara pek iyi gözle bakılmaz. Hatta tanıdıkları, onun iğreti kadınlarla yaşadığını düşündükleri için evlerine bile çağırarak istemezler. Örneğin, ilkokuldan arkadaşı emekli albay Adil Beyle yıllar sonra karşılaştıklarında, eşi de kendisi gibi yaşlı olmasına rağmen arkadaşı onu evine isteksizce davet eder. Karısından da Ahmet Cemil Beyin yanına çıkmamasını ister. Ahmet Cemil Bey evlilik hakkındaki olumsuz düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: "*Cebinde parası olan için sıkıntı yoktur. Yatarsın bir özel hastaneye, ömrün varsa iyi olur çıkarsın; insan, evinde veya hastanede başka türlü ölmez. Duymadınız mı? Sağlığında canla başla çalışıp varını yoğunu evlâtlarına harcayan nice babalar vardır ki, yatalak oldu diye evlâtları onları düşkûnlerevi gibi bir yere atmışlardır. Zaten atalarımız söylemişler: Bir baba dokuz oğulu besler, dokuz oğul bir babayı besleyemez.*" Cemil Bey evlenmemiştir çünkü, evliliğin bütün sıkıntılı taraflarını iyi bilir. Hatta bazı evli arkadaşları ona bekâr kaldığı için gıpta ederler; aile kurmayı, esareti kabul etmek olarak algırlar. Ahmet Cemil Beye göre, evliliğin en zor taraflarından biri çocuk yetiştirmektir. Üstelik çocuklar büyüyünce de sıkıntıları bitmemektedir. Onların evlendirilmesi, çocuklarıyla (torunlarla) ilgilenilmesi, maddî sıkıntı çekip çekmediklerinin merak edilmesi, eşleriyle uyum sağlayıp sağlayamadıklarından endişe edilmesi, evliliğin problemleri yan ürünleridir. Bir arkadaşı da şöyle diyerek dert yanar: "*Çocuk dediğin, kadın dediğin almaya alışıktır. Ver, ver, vardan, yoktan, bul buluştur, ver. Verebildiğin kadar iyisin. Bir defa vermedin mi bütün verdiklerin unutulur, senden kötüsü olmaz.*" Yaşlı adama bu şekilde içlerini dökenler genelde para sıkıntısı çeken ve omuzlarında aile geçindirmenin ağır yükünü taşıyan insanlardır.¹⁴

Öte yandan, bekârlığın ve ailesizliğin zararlarını gözler önüne seren bir örnek olarak, *Cemal Ünlü'nün Tohum Düştü Toprağa*¹⁵ (1981) isimli çocuk romanında, Yaşarların köyde

¹² Özgüven, a.g.e., s. 3

¹³ Tuğcu, Kemâlettin, *Bekçi Baba*, Kurtuluş Yayınları, Ankara, 1978.

¹⁴ a.e., s. 18.

¹⁵ Ünlü, Cemal, *Tohum Düştü Toprağa*, Can Yayınları, İstanbul, 1981.

kömür madeni bulununca, devlet, köylünün toprağını satın alarak, onlara başka yerlerden ev ve tarlalar verir. Kime hangi tarlanın düşeceği kura ile tespit edilecektir. Anne ve babasını küçük yaşta yitiren, on dört yaşındaki Yaşar ile Avcı Şahin, bekâr oldukları ve yalnız yaşadıkları gerekçesiyle ayrı bir çekilişe tâbi tutulurlar. Bundan dolayı da, köyün en sonundaki ev ile tepedeki taşlık tarla bu çocuklara düşer. Avcı Şahin bu ayrımcılığa öfkelenerek şöyle der: "İnsan olmak için ille de evli mi olmak gerek[?] İlle de on sekiz yaşını doldurmak mı gerek?"¹⁶

Genel olarak bakıldığında Türk toplumu için evlilik erdemli bir davranıştır. Dolayısıyla, toplum, bekârların evlendirilmesinin önemini sürekli vurgular; bekâr kalmak için ısrarcı olanlar üzerine ise büyük baskılar uygulayabilir. Modern Batı toplumlarında yalnız yaşayan insanların sayısında ciddi bir artış görülmesine rağmen,¹⁷ ülkemizde bu eğilim, oldukça yavaş bir şekilde kendini göstermektedir. Türk çocuk romanlarında da ele aldığımız tüm dönemlerde bu yönde bir tavsiye veya örnekleme rastlanmamıştır.

3.2. Ailenin Kurulması: Evlilik

3.2.1. Görücü usûlü¹⁸ evlilik:

Kırsal kesimdeki ailelerde eş seçimi konusunda, kararı genellikle baba verir. Erkekler için ortalama evlenme yaşı yirmi, kızlar için ise on yedi dolaylarındadır.¹⁹ Bazen, evlilik konusundaki ebeveyn müdahalelerine, şehir toplumunda da rastlanmaktadır.

Tuğcu'nun yazdığı **Babamın Günahı**²⁰ (1980) adlı romanda, babası tarafından evlendirilen ancak aradığı mutluluğu bir türlü bulamayan Cezmi Beyin hayatından bahsedilir. Cezmi Beyin babası Hamdi Efendinin artık eski geliri kalmadığından dolayı oğulları Nazmi ve Cezmi'yi zengin ailelerin kızlarıyla evlendirmek ister. Nazmi Bey buna boyun eğmez ve babasına bildirmeden gizlice sevdiği kadınla evlenir. Bu yüzden de baba ile oğlun araları açılır ve Nazmi Bey evi terk ederek bir kasabaya yerleşir. Cezmi Bey ise o sırada daha eğitimini sürdürmektedir. Baba Hamdi Efendi onun da ağabeyi gibi bir sakatlık yapacağından korktuğu için ona Samiye Hanımı alır;²¹ ama, beklendiği gibi, Cezmi Bey bu evlilikte mutluluğu bulamaz. İçini zaman zaman ağabeyi Nazmi'ye döker ve sonunda, sevmediği, sevemediği bir kadınla baba hatırı için ömrünü, gününü karartmaktansa, bir başkasıyla evlenmeye karar verir.²²

Kimi zaman da, bilhassa kırsal kesimdeki babasız evlerde anneler, çocuklarının eşlerini doğrudan seçme hakkına sahip olabilirler. **Mustafa Salman**'ın **Güçlükleri Yenen Çocuk**²³ (1985) adlı eserinde, romanın baş kahramanı olan ve babasız büyüyen Hasan'ın

¹⁶ a.e., s. 13.

¹⁷ Giddens, a.g.e., s. 177.

¹⁸ Örneğin, **Gülten Dayıoğlu**'nun **Fadış** (1970)'inde, küçük Fadış'ın annesi Cemile, annesinin de onlarla oturması koşuluyla görücü usûlü Kamil Beyle evlenir. Dayıoğlu, Gülten, *Fadış*, 31. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2004.

¹⁹ Kongar, a.g.e., a.y.

²⁰ Tuğcu, Kemâlettin, *Babamın Günahı*, Kurtuluş Yayınları, Ankara, 1980.

²¹ a.e., s. 5.

²² a.e., s. 30.

²³ Salman, Mustafa, *Güçlükleri Yenen Çocuk*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1999.

annesi Fatma Bacı, kendince artık, oğlunun evlenme çağının geldiğine karar verir ve onu yine kendisinin bulduğu bir kızla evlendirmeyi düşünür. Hasan ise annesinin bu kararından çok memnun olur; çünkü o ana dek, bir türlü başını çalışmaktan kaldırıp da, ömrünün sonuna kadar geçinebileceği iyi bir eş arama girişiminde bulunamamıştır. Dolayısıyla, bu hususta annesine güveni tam olduğu için, onun bulacağı kızla evlenmeyi peşinen kabul eder. Oğlunun bu olumlu tutumu ise, annesini haddinden fazla sevindirir. Bu arada, annesi zaten, Hasan'a göre bir kız bulmuştur ama, oğlunun evliliğe nasıl baktığını henüz bilmediğinden, ona bu konuyu hiç açmamıştır. *Hanefi Söztutan*'ın romanlarından biri olan **Ciğerparem**²⁴ (1990)'de ise, hikâyenin kahramanı Hatice, küçük yaşta öksüz kalır ve onu sevmeyen, bulunduğu her fırsatta da eziyet eden kötü kalpli bir üvey anne tarafından büyütülür. Yeterince büyüyünce de, eşi vefat etmiş olan Halil Beyin annesi, Hatice'yi oğluna lâıyk görür ve sonunda görücü usûlüyle, söz konusu evlilik gerçekleşir.

Çocuk romanlarında, görücü usûlü evlilikler genelde köy ailelerinde görülmektedir. Bu tip ailelerde, çocuklar evlenilecek kişinin ebeveynleri tarafından belirlenmesine karşı çıkmazlar veya buna cesaret edemezler. Nadiren olmasına rağmen, kent ailelerinde de görücü usûlü evliliklere rastlanır. Bunlar çoğunlukla maddî gerekçelerle yapılmış ve mutsuz biten beraberliklere neden olmaktadır. Bu yönüme karşı çıkmak, geleneksel ailelerde ebeveynlerin otoritesini tanımamak anlamına geldiğinden, anne-baba ile çocuğun arasındaki ilişkilerin bozulması neticesini verebilir.

3.2.2. Evlilik ve maddiyat ilişkisi:

Yaygın aile biçimleri (çekirdek ya da büyük (geniş) aile olması), evliliğin şekillerine ve fonksiyonlarına veya yapılış amaçlarına doğrudan etkide bulunabilmektedir. Örneğin, daha çok büyük aile formlarının görüldüğü yörelerde (daha ziyade kırsal kesimde); ekonomik yönden avantajlı oluşları gerekçesiyle çoklu evlilikler, eş seçimini aile reisi konumunda bulunan yaşlı kimselerin yaptığı görücü usûlü evlilikler görülmekte, evliliklerden ekonomik çıkar beklentileri artmakta, evlilikler adeta ekonomik bir alış-veriş niteliği kazanmakta ve dolayısıyla, boşanmalar da enderleşmektedir.²⁵ Toplumumuzda da, bilhassa yoksulluğun hâkim olduğu kırsal kesimlerde, kız çocuklar ekonomik çıkarlar gözetilerek evlendirilebilmekte veya kendileri bu yolu tercih etmek zorunda kalabilmektedirler. Ancak, bu gibi evlilikler genelde mutsuzluk getirmektedir.

Hakkı Özkan'ın **Taş**²⁶ (1972) adlı romanında, Neriman Hanım sinemada çalışan Raşit'e romanın baş kahramanı Erol'un ablasını ister. Anne kararı babanın vereceğini söyleyip akşam gelince durumu ona açar. Raşit'in iyi bir işi olmadığı gerekçesiyle baba bu teklifi reddeder. Anne, kızının da gönlünün oğlunda olduğunu söylemesine rağmen babanın kararı değişmez; kızını vereceği kişinin öncelikle iyi bir işinin olması gerektiğini söyler; bilhassa sinemada çalışan birine kız vermesinin mümkün olmadığını belirtir. Baba, kızının da

²⁴ Söztutan, Hanefi, *Ciğerparem*, Türkiye Çocuk Yayınları, İstanbul, 1990.

²⁵ Bottomore, a.g.e., s.194.

²⁶ Özkan, Hakkı, *Taş*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.

sonunda kendileri gibi "gariban" olacağından endişelenmektedir. Kız da çalıştığından dolayı, baba kızın evlenip gitmesi hâlinde aile üzerine büyük bir ekonomik sıkıntının çökmesinden korkmaktadır. Anne ise "Bizim yüzümüzden kızımız evlenmeyecek mi?" diyerek babaya çıkışır.²⁷

Yaşanan maddî sıkıntılar, kişilerin, ekonomik gücü olan şahıslarla (veya onların çocuklarıyla) bazı çıkar evlilikleri yapmalarına neden olabilmektedir. *Mevlüt Kaplan*'ın **Köyün Demircisi**²⁸ (1997) adlı çocuk romanında, kimsesiz Talih Dedeye ihtiyar yaşında piyango biletinden büyük ikramiye çıkar. O zamana kadar hiç kimsenin arayıp sormadığı Talih Dedenin çevresi birdenbire yurdun dört bir yanından akın edip gelen akrabalarıyla dolar. Yaşlı adam, bu yoğun ilgiden bunalıp, hastalanır ve hastaneye kaldırılır. Hastanede yatarken, Başhemşire Suzan Hanım, aralarındaki büyük yaş farkına rağmen, bu zengin ihtiyarı gözüne kestirir; ne yapıp ederek Talih Dede ile evlenir. Kadının bir oldu bittiye getirerek yaptığı bu evlilikteki amacı, adamın mirasına konup rahat bir yaşam sürebilmektir. Yeni evli çift, balayı için sırasıyla Abant, Yedigöller ve Uludağ'a tatile giderler. Ancak, bu geziler ihtiyar Talih Dedenin kalbini yorar ve sonunda hayatını kaybetmesine neden olur. Yaşlı adamın tüm mirası da, doğal olarak Suzan Hanıma kalır.

Tuğcu'nun meşhur çocuk romanlarından biri olan **Babamın Günahı** (1980)'nda, İstanbul'daki iş hayatında büyük sıkıntılar çeken babasının zoruyla hiç istemediği zengin bir kızla evlendirilen Cezmi Bey, mutsuz olur. Daha fazla dayanamaz ve bir süre sonra yine mutlu olamayacağı, ancak yine de kendi seçtiği bir kızla izdivaç yapar. Daha önceden, Cezmi Beyin ağabeyi Nazmi Bey de evlilik konusunda babasının benzer baskılarıyla karşılaşmıştır. Ancak, bütün bu baskılara göğüs geren Nazmi Bey, kendi istediği biriyle mutlu bir evlilik yapmayı başarır. Baba Hamdi Bey ise oğlunu artık eve sokmaz.

Kemâlettin Tuğcu'nun **Babam ve Ben**²⁹ (1985) adlı romanı, ilk başta mutlu olduğu hâlde daha sonra gelinin kayınvalidesine kötü davranmasından dolayı dağılan bir ailenin fertlerinin yaşamlarını konu almaktadır. Dağılan aile, Orhan Bey ve Handan Hanımın ailesidir. Orhan Bey, bu ilk evliliğinden sonra, mutluluğu kendisinden çok daha genç olan Calibe Hanımla yaptığı izdivaçta bulur. Calibe Hanım ise kendisinden çok daha yaşlı bir adama varırken, büyük ölçüde, yokluktan ve yalnızlıktan kurtulmayı hedeflemiştir.³⁰ Romanda Calibe Hanım bu düşüncesini de açıkça ifade etmiştir.³¹

Tuğcu'nun **Baba Evi**³² (1977) adlı romanında da benzer bir konuya rastlanmaktadır. Romanın baş kahramanı Kenan Bey tüm yokluklara rağmen bin bir güçlkle mühendis olmayı başarır. O sıralarda yirmi beş yaşında olan Kenan Bey yolda rastladığı bal rengi gözlü, hafif sarışın güzel bir kızla tanışır. Kızın yaşı daha henüz on dördtür. Fahire adlı bu kız yoksulluktan ve basit hayattan artık bıkip usanmıştır. Küçük bir memur olan babasının ona,

²⁷ a.e., s. 114.

²⁸ Kaplan, Mevlüt, *Köyün Demircisi*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 1999.

²⁹ Tuğcu, Kemâlettin, *Babam ve Ben*, 5. Baskı, Damla Yayınevi, İstanbul, 1999.

³⁰ a.e., s. 45.

³¹ a.e., s. 49.

³² Tuğcu, Kemâlettin, *Baba Evi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1979.

arzuladığı hayatı temin etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, genç ve pırl pırl bir mühendis olan Kenan Beyle, üstelik mahkeme kararıyla yaşını da büyüterek evlenmeyi, hemen kabul eder.³³

Yine, *Tuğcu'nun Köydeki Evimiz*³⁴ (1980) adlı romanında, Nahiye Müdürü Rahmi Bey yalnızlıktan kurtulmak için kendisinden yirmi yaş küçük bir kasaba kıızıyla evlenir; ama çocukları olmaz. Rahmi Beyin evlendiği kız, fakir bir aileden gelmekte, biran önce evliliğinin nimetlerini görmek istemekte ve İstanbul'u adeta bir cennet saymaktadır.

Çıkar beklentili evlilikler sadece ekonomik gerekçelerle yapılmamaktadırlar. Çocuk romanlarımızda, bilhassa belli bir yaşa gelmiş erkeklerin kendilerinin ve hasta çocuklarının bakımlarını sağlamak amacıyla yaptıkları evliliklere az da olsa rastlanmaktadır. Örneğin, *Engin Köseoğlu'nun Acı Günler*³⁵ (1981) adlı çocuk romanında, Kâmil beş aylıkken hizmetçi kız onu kucağından düşürünce, çocuğun bel kemiği zedelenir ve dört yaşına kadar yürüyemez. Çocuk iki yaşında iken, annesi vefat edince, babası, bebeğin özel bakıma ihtiyacı olduğunu düşünerek, komşuları ve akrabalarının da ısrarı ile evlenmeye razı olur.

Romanlarda, çoğunlukla koca adayının iyi bir işi olmadığı için veya işinin beğenilmemesinden dolayı reddedilen evliliklere rastlandığı gibi, tam aksine sırf erkeğin işi beğenildiği için yapılan evliliklere de değinilmektedir. Çıkar evliliklerini anlatan eserlerde, bu yönelimi olanlara ve miras peşinde koşanlara iyi gözle bakılmamaktadır. Maddî sıkıntının yaşandığı ailelerde, kız verilirken, adayın ekonomik açıdan yeterli olduğu hâllerde, eşler arasındaki yaş farkına da pek önem verilmez; hatta yaşlı/hasta erkekler, kendilerinin bakımı için evlenme yoluna gidebilirler.

3.2.3. Evlilikte başlık parası:

Evlendirilecek kızın ailesine "başlık" olarak belli bir para ödenmesi ya da mal verilmesi geleneği, giderek azalmakla birlikte köylerde hâlâ hâkimdir.³⁶ Başlık parası, aslında kadının sosyal güvenliği ile ilgili bir işlevselliğe sahiptir.³⁷ Köy ailesi genelde ataerkil olduğundan dolayı, kadın büyük ölçüde erkekle aynı haklara sahip değildir. Fakat, karısıyla evlenebilmek için, kızın ailesine belli bir miktarda ödeme yapmış olan erkek, ona daha bir özenle davranmasa bile, hiç değilse, boşanmadan önce; girişeceği işin maliyetini enine boyuna düşünecektir. Kırsal alandaki boşanma oranlarının nispeten düşük olması da, büyük olasılıkla bu başlık geleneğinden kaynaklanmaktadır.

³³ a.e., s. 49.

³⁴ Tuğcu, Kemâlettin, *Köydeki Evimiz*, Kurtuluş Yayınları, Ankara, 1980.

³⁵ Köseoğlu, Engin, *Acı Günler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

³⁶ Timur, Serim, *Türkiye'de Aile Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972, s. 83.

³⁷ Kadının sosyal güvenliğinin sağlanması açısından, kuşkusuz, resmî nikâhın da büyük önemi bulunmaktadır. Çocuk romanlarımızda çoğu zaman bu hususun altı, kuvvetli vurgularla çizilmeye çalışılmaktadır. Bu konudaki sayısız örnekten biri *K. Tuğcu'nun Köyden İndim Şehire* (1985) adlı romanında verilmiştir. İstanbul'da geçen roman, bir apartmanda yaşayan iki komşu ailenin hikâyelerini anlatmaktadır. Anadolu'dan şehre ailesiyle birlikte göç etmiş bir toprak ağası olan Halil Bey kötü giden evliliklerinde eşine zaman zaman tehditkâr bir şekilde, mahkemede kendisinden hiçbir şey talep edemeyeceğini, zira resmî nikâhlarının olmadığını vurgular. Kadının bundan haberi bile yoktur. Ancak, romanın sonunda eşi Huriye Hanım resmî nikâh koşuluyla Halil Beyle barışmayı kabul eder. Tuğcu, Kemâlettin, *Köyden İndim Şehire*, Ünlü Kitabevi, İstanbul, 1985.

Tuğcu'nun, Baba Evi (1977) adlı romanda işlediği sosyal içerikli meselelerden biri de başlık parası konusudur. Kenan Bey ve güzel eşi Fahire Hanım, köydeki baba evine taşındıktan sonra, yanlarına yardımcı olarak Esmâ adlı henüz çocuk yaştaki kızı alırlar. Esmâ'nın babası fakir bir köylü olduğu için para karşılığında kızını Kenan Beylerin evine vermiştir. Esasında asıl amacı diğer gelinlik kızı gibi Esmâ'nın da evlilik yaşına geldiğinde iyi bir başlık karşılığında evlenmesi ve aileye maddî kazanç getirmesidir. Genelde köydeki usûl şöyledir: kurban nasıl anasının boyuna erişmiş kuzudan yapılırsa, köyün kızları da yeterince gelişince kendisinden ne kadar büyük olursa olsun belli bir başlık parası karşılığında hemen kocaya verilirler.

Öte yandan, romanda köylülerin evlilikten beklentileri de vurgulanmaktadır. Köylü 'avrat' olarak gördüğü karısını genelde, tarlada çalıştırır. *Tuğcu*, romanda konuştuğu köylünün ağzından köylülerin evlenmesini ırgat sahibi olmak istemelerine bağlar. Burçaklı Köyünden küçük Esmâ'nın taliplisi olan Dursun, okuldan çıkarken kızı görür. Diğer taraftan köyün muhtarı da, Dursun'a "şu kızı al da kötü olmaktan kurtar", der. Bunun üzerine Dursun kızın babasına giderek, kızını ondan ister. Esmâ'nın babası önce kızını küçük yaşta olduğu için vermek istemez. Dursun ise, kızı kötülükten kurtaracağını anlatır ve başlık bedeli olarak bir inek, dört koyun ve bir de merkep vermeyi teklif eder. Bu pazarlık sonucunda taraflar anlaşılır. Üzerinde uzlaşılan malların teslim edileceği gün, kızı alıp götürmeleri kararlaştırılır. Yani, kız ve mallar anlaşıldığı üzere değiş tokuş yapılacaktır.³⁸

*Kemâlettin Tuğcu'nun Büyüklerin Günahı*³⁹ (1979) adlı romanında da, mutlu bir evlilikleri varken sırf bir inat uğruna iki çocuklu yuvalarını yıkan Cemil Bey ve Nazan Hanımın çocukları Sevim ile Cahit kısa süre içinde ortada kalırlar. On yaşındaki Cahit, sığındığı kahvehanenin sahibi tarafından köydeki bir akrabasının yanına yerleştirilir. Cahit, çocuğu olmayan Tahir Efendi ve Emine Hanımın evinde bir süre kalır. Çocukları doğunca da, evleri zaten oldukça küçük olduğu için Cahit'e köyden bir kerpiç ev ve bir bahçe satın alırlar. Cahit, köyde delikanlılık çağına gelince evlenmek ve bir aile kurmak ister. Köyde kız çoktur. Fakat kimseye binlerce lira sayarak büyük baş bir hayvan alır gibi kendisine eş almak istemez.⁴⁰ Yani, Cahit başlık parası ile evlenmeye, eşini mal gibi satın almaya karşı çıkar. Kimi köylüler (örneğin, İsmail Efendi) Cahit'e köydeki geleneğin bu olduğundan bahsederler. Esasen bu durum büyük ölçüde gelenekten değil, köylülerin maddî durumlarından kaynaklanır. Köylünün mantığında, gelinlik kızı beslerler, büyütürler, çeyizini verirler ve karşılığında parasını da alırlar. Kız cephesinden ise, onun kim ile evleneceği tamamen kızın alın yazısına bağlanır. Yani, köydeki kızların akıbeti neredeyse bütünüyle, "damadın sütüne" kalmış durumdadır.⁴¹ *Aydın Özkan'ın Nemik ile Onbaşı*⁴² (1981) isimli kitabında, Sıdika, yine bir kız çocuğu doğurmanın verdiği utançla, haberi kocasına verir. Kocasına ise; "Üzülme kız. Canımız sağ olsun. Bizim askerlikte komutanın bir kızı vardı. İşte onun adını veririz ona.

³⁸ Tuğcu, *Baba Evi*, s. 84.

³⁹ Tuğcu, *Kemâlettin, Büyüklerin Günahı*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1979.

⁴⁰ a.e., s. 80.

⁴¹ a.e., s. 81.

⁴² Özkan, *Aydın, Nemik ile Onbaşı*, Can Yayınları, İstanbul, 1981.

Belki onun kadar güzel olur da büyüdüğünde iyi bir başlık parası getirir bize.”, der. Kadın, kocasının bu umut dolu sözleri üzerine gülümser ve içi birden sevinçle dolarak, "Doğru ya, belki bir baş parası bile kazanırız o zaman.”, diye karşılık verir.⁴³

Bu konu, sebepleri ve zararlı sonuçlarıyla bağlantılı şekilde, 70’li yıllarda kısmen işlenmiş olmakla birlikte, 80’lerden günümüze romanlarımızda pek yer almamaktadır.

3.2.4. Kızın kaçarak evlenmesi:

İncelenen Türk çocuk romanlarında kızın kendi istediği biriyle kaçarak evlenmesi temasına da rastlanmaktadır. Kırsal kesimde gelinlik çağa gelen kızları evlendirmek için müstakbel damadın ailesinden yüklü bir başlık parası istenmesi geleneği aileleri ekonomik olarak oldukça zorlamaktadır. Bu durumda damat adayı da kente çalışıp para kazanmak için gitmek yerine, bazen kızı kaçırmayı düşünebilir.

Örneğin, *Mustafa Yılmazkaya*’nın **İstanbul Kızı**⁴⁴ (2003) adlı romanında değinilen konular arasında; bir ailenin, sırf kızlarının kendi istediğiyle kaçarak evlenmesinden dolayı onunla ilişkilerinin neredeyse kesilmesi durumu da bulunmaktadır. Doktorların verem başlangıcı teşhisi koydukları küçük Zeynep’in annesi, gençliğinde kocasıyla, ailesinin rızasını almadan evlenince, ağabeyi (Zeynep’in dayısı) başta olmak üzere tüm akrabaları bir daha ne onunla ne de damatlarıyla görüşürler. Bu soğukluk Zeynep’le annesinin, küçük kızın hastalığı nedeniyle köye bir süreliğine geri dönmeleri üzerine son bulur. *Hasan Kıyafet*’in **Küçük Yarışçı**⁴⁵ (1996) adlı romanında, eğitim hayatlarında karşılaşacakları bazı giriş sınavlarına yönelik olarak yarış atı gibi yetiştirilen öğrencilerin velilerinden biri olan Nalan Hanım, henüz on dört yaşında iken Levent Beyi sever ve kaçarak evlenirler. Kocaya kaçması üzerine, kızın öğrenim hayatı da orta ikinci sınıfta biter. *Şaban Akbaba*’nın **Kolonya Kokulu Mendil**⁴⁶ (2001) adlı çocuk romanında, Serpil ile Zeynel, daha çocuk denecek yaşta birbirlerini severler ve ailelerinin izni olmadan, kaçarak evlenirler. Yoksul olmalarına rağmen, yine de mutludurlar ve yıllar geçse de birbirlerine karşı hissettikleri sevgilerinden bir şey eksilmez. *Müştehir Karakaya*’nın yazdığı **İrmak**⁴⁷ (1997) adlı romanda ise köy ağasının kızı Nazdar, üzerindeki anne baskısından bunalınca, davarcının oğlu Ali’yi ayartarak kendisini Şeyhin yaşadığı köye kaçırtır. Nazdar, daha sonradan, perişan hâldeki Ali’yi küçümser ve onunla evlenmekten vazgeçer. Bunun üzerine Şeyh, Ali’yi tıraş ettirir ve ona yeni kıyafetler giydirir. Ali’nin eli yüzü düzelince, sonunda Nazdar onu kocalığa kabul eder. Karı-koca, Şeyhin köyüne yerleşirler. Ağa ise, Şeyhe duyduğu saygıdan dolayı bu evliliğe rıza göstermek durumunda kalır. *Hasan Nail Canat*’ın **Yasemen**⁴⁸ (1985)’inde, aynı köyde yaşayan Ömer ile Fatma adlı gençler birbirlerini çok severler ve ailelerinin tüm karşı çıkışlarına rağmen,

⁴³ a.e., s. 8.

⁴⁴ Yılmazkaya, Mustafa, *İstanbul Kızı*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.

⁴⁵ Kıyafet, Hasan, *Küçük Yarışçı*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.

⁴⁶ Akbaba, Şaban, *Kolonya Kokulu Mendil*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2001.

⁴⁷ Karakaya, Müştehir, *İrmak*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1997.

⁴⁸ Canat, Hasan Nail, *Yasemen*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

İstanbul'a kaçarak orada evlenirler. *Adnan Çakmakçioğlu'nun İğde*⁴⁹ (2000) isimli çocuk romanında da, Cemal'le eşi, kaçarak evlenmişlerdir.

Bilhassa genç bir kızın, görücü usûlünü reddetmesi; çoğu zaman kendi arzusuna göre evlenmek istediği anlamında ele alınmaktadır. Bu ise, geleneksel ailelerin kolaylıkla kabullenemedikleri bir durumdur. Dolayısıyla, bu hususta kendi istekleri doğrultusunda hareket eden çocuklar, ana-babaları ve akrabalarıyla problemler yaşamışlardır. Kocaya kaçmak, bilhassa kızların eğitim hayatları üzerinde olumsuz ve engelleyici sonuçlar doğurmuştur. Ancak, bu türden evliliklerde eşler genelde mutlu olmaktadır.

3.2.5. Severek evlenme:

Bilhassa şehirli ailelerde (geçiş tipi aileler de dahil) gençler, evlenme yaşına gelince evlenecekleri eş hakkında kendi kararlarını verebilirler. Hatta, ana-babaları nezdinde bu hususta ısrarcı bile olabilirler. Geçiş tipi ailelerinde de, gençler kişisel evlilik kararlarını çoğu zaman anneleriyle paylaşmayı tercih ederler.⁵⁰

*Tarık Dursun K.'nin Hoşça Kal Küçük*⁵¹ (1979) adlı çocuk romanında geçen karakterlerin isimleri pek verilmemiştir. Romandaki "baba", askerliğini yaptığı kıyı kentinde "anne" ile karşılaşır, birbirlerini severler, mektuplaşırlar ve evlenme kararı alırlar. *Cahit Uçuk'un Düğüm Düğüm Üstüne*⁵² (2004) isimli çocuk kitabında, Lâle, ilk gençlik yıllarında yaz aylarını ailesiyle birlikte, kıyıdaki bahçesi denize kadar uzanan büyükçe bir köşkte geçirir. Yine böyle bir yaz mevsiminde, komşu köşklere birinde kalan Cem'le, su kayağı yaptıkları bir sırada tanışır. Birbirleriyle sıcak bir arkadaşlık kuran iki genç, kısa süre içinde evlenme plânları bile yapmaya başlarlar. Lâle, kendi isteğiyle ve severek evlenmeye karar verdiği Cem'i, anne ve babasıyla tanıştır. İki genç, farklı yönleri olmasına rağmen, birbirlerini tamamlayıcı güzel bir uyum içinde olduklarını düşünürler. Lâle, eş adayı olarak gördüğü Cem'in matbaacı olmasından da fazlasıyla etkilenmiştir. Onun ileride memleketin en ileri matbaacılarından biri olacağına inanır.⁵³ Yine aynı yazarın *Sumru Kız*⁵⁴ (2003) adlı çocuk romanında, Didem, ailesinin tüm karşı çıkmalarına rağmen, yine de onlara baş kaldırır ve sevdiği erkekle evlenir. Sumru'nun ablası Nazlı ise, daha on altı yaşında olmasına rağmen, Hamza Dayının oğlu Recep'i sevmekte ve ne pahasına olursa olsun onunla evlenmek istemektedir. *Nevra Bucak'ın Kızın Adı Candan*⁵⁵ (1990) isimli çocuk romanında ise Doktor Kerem Bey ve yazar Aslı İlimci yıllar önce kendi istekleri doğrultusunda severek nişanlanmış; ancak, bir süre sonra bazı sebeplerden dolayı anlaşamayıp ayrılmışlardır. Fakat, her ikisi de birbirlerini unutamazlar; ilerleyen yaşlarına rağmen bir daha da evlenmezler. Bir yaz günü, Burgaz Ada'da tekrar karşılaşır ve yıllar önce bıraktıkları yerden devam etme kararı alırlar. Birbirlerini çok sevdiklerini anlayan eski nişanlılar, yüzüklerini yeniden takarlar.

⁴⁹ Çakmakçioğlu, Adnan, *İğde*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.

⁵⁰ Türkoğlu, a.g.e., s. 232

⁵¹ Dursun K., Tarık, *Hoşça Kal Küçük*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.

⁵² Uçuk, Cahit, *Düğüm Düğüm Üstüne*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004.

⁵³ a.e., s. 15.

⁵⁴ Uçuk, Cahit, *Sumru Kız*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2003.

⁵⁵ Bucak, Nevra, *Kızın Adı Candan*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

3.3. Aile İçin Evin (Yuvanın) Önemi:

İnsan için evi öncelikle bir sığınak, yani aile üyelerini koruyan ve dolayısıyla en hassas şekilde korunmaya lâyık olarak görülen bir mekân, daha doğrusu bir öz alandır. Birey ve ailesinin kimlik simgesi olan konutlar, adeta bir dışa vurum aracıdır. Kafamızdaki ideal dünyayı düzenlerken kullandığımız en önemli nirengi noktası olan evlerimiz; bireyin olayları, geçmişle geleceğini, bilişsel ve duygusal bütünlüğünü toparlayabildiği güçlü kalelerdir. Birçok farklı amaca hizmet eden evler, hayatımız için çok çeşitli değerler (ekonomik değer, değişim (takas) değeri, estetik değer, kullanım değeri vb.)⁵⁶ taşımaktadırlar. Çocuk romanlarımız aile-ev ilişkileriyle ilgili çok derin ve duygusal vurgular yapmışlardır. Bu anlamda, eserlerde bolca işlenen ve dolayısıyla kolaylıkla göze çarpan başlıca temalar, insanların eski evlerine geri dönme konusunda ya da yeni bir ev sahibi olmaya dair duydukları özlemlerdir.

Muzaffer İzgü'nün kaleme aldığı ve fakir bir ailenin ev kurma mücadelesinin anlatıldığı **Ekmek Parası**⁵⁷ (1979) adlı romanda, baba sürekli olarak, evinden çıkmalarını isteyen ev sahibi Münevver Hanıma son kez kirayı verir ve yolda iki oğlu Ali ile Kemal'e, bundan sonra Münevver Hanıma baş eğmek zorunda olmayacaklarını, en kısa zamanda kendi evlerine sahip olacaklarını vaat eder. Babanın hayali, büyük bahçesinde nar ağaçları olan, tulumbalı, çiçekler içinde, hamamlığı bile bulunan bir eve sahip olmaktır. Artık bu yeni evde çocuklar leğende yıkanmaktan kurtulacaklardır. Ancak, bunun için baharın gelmesini beklemek durumundadırlar.⁵⁸ Aile, nihayet Haziran ayında, Münevver Hanımla anlaştıkları üzere, evi boşaltıp kendilerine şehirden uzakta bir gecekonduyu yapıp taşınır. Tam hayallerindeki gibi olmasa da, tüm aile mutludur, çünkü artık kendi evleri vardır ve bundan sonra da hiç kimse onlara "çık" diyemeyecektir. *İzgü'nün* kitaplarından biri olan **Anneannemin Gramofonu**⁵⁹ (1973⁶⁰)'nda ise, hikâye anneanne Hikmet Hanımın torunu Metin'in ağzından anlatılır. Metin'in ailesi, ev sahibi olmak için bir yapı kooperatifine girer. Metin'in babası, ancak on ya da on beş yıl sonra bir ev sahibi olabileceklerini tahmin etmesine rağmen, yine de umutlanır. Çünkü, ne kadar sonra olursa olsun, bir ev sahibi olacağını düşünmek insanı mutlu eder. İnsanın en büyük gereksinimlerinden biri konuttur; bu şekilde, ödedikleri ağır kiradan da kurtulmuş olacaklardır.⁶¹ *Tuğcu'nun* **Küçük Erkek**⁶² (1979) adlı romanında küçük yaşta kimsesiz kalan ve çok erkenden hayat mücadelesine atılan Coşkun'un bir ev sahibi olup hayatında düzen kurmak için sarf ettiği büyük çabalar anlatılmaktadır. Coşkun, babasının ölümünden önce kendisine veli tayin edilen avukat Adil Beyin ofisinde çalışırken aklında sadece bu amaç vardır. Kimsesizlikten dolayı o kadar acı ve sıkıntı çekmiştir ki, çocuk, evi ve ailesi olan insanlara gıpta etmektedir. Dolayısıyla, çocuğun bütün düşleri ev sahibi olmak ile ilgilidir. Kendisine ait bir ev olmalı, anahtarı cebinde

⁵⁶ İmamoğlu, Olcay ve Vacit, *İnsan Evi ve Çevresi: Ankara'da bir Toplu Konut Araştırması*, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996, ss. 2-5.

⁵⁷ İzgü, Muzaffer, *Ekmek Parası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.

⁵⁸ a.e., s. 97.

⁵⁹ İzgü, Muzaffer, *Anneannemin Gramofonu*, 6. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, ts.

⁶⁰ Yazarın 1984 yılında yayımlanmış olan **Ninemnin Gramofonu** adında bir çocuk romanı da mevcuttur.

⁶¹ a.e., s. 18.

⁶² Tuğcu, Kemâlettin, *Küçük Erkek*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1999.

durmalı, kapısını açıp içeriye girdiğinde ayaklarını silmeli veya ayakkabılarını çıkartarak girmelidir. Coşkun'un ev konusunda tıpkı büyük insanların kurduklarına benzer düşlerinin olması, ofiste tanıştığı ve hâlâ kiracı olan Sermet Beyin dikkatini çeker. Sermet Bey, sadece bir evin Coşkun'u yalnızlıktan kurtaramayacağını, iyi bir aileye de sahip olması gerektiğini hatırlatır. Ama Coşkun'un gözünde ev nihayetinde bir yuvadır ve bir insanın üzerindeki elbise gibidir. Dolayısıyla küçük Coşkun, evi olmadan kendisini çıplak gibi hissetmektedir.⁶³ *Hasan Kallıncı'nın Arzu Kız*⁶⁴ (2003) isimli çocuk kitabında, okuyup öğretmen olmayı ve elde edeceği parayla kendi fakir ailesine bakmayı amaçlayan Arzu sürekli önünden geçtiği bakımsız evi gördükçe, düşüncelere dalar. Evin kim bilir hangi fakire ait olduğunu merak eder. Ancak, küçük ve bakımsız olmasına rağmen, yine de bir evdir. Sahibinin başını sokabileceği, ısınabileceği, barınabileceği, rahatça oturup yemek yiyebileceği, yatıp uyuyabileceği kendisine ait bir yuvadır. Arzu, kendi ailesinin de en azından böyle bir eve sahip olmasını hayal eder. Ona göre, fakir bir kişi için küçük bir ev bile, kocaman saraylara eşdeğerdir.⁶⁵ *Nevres Kırdar'ın Bana Güneşi Anlat*⁶⁶ (1994) adlı çocuk romanında, Mine, şehir çöplüğünün kıyısındaki gecekondu mahallesinde, tek odalı bir evde ailesiyle birlikte yoksulluk içinde yaşamaktadır. Fareler, hamamböcekleri ve sineklerin istilâ ettikleri bir ortamda, küçük kızın en büyük hayali, doğal olarak, güzel bir evlerinin olmasıdır.

Tarık Dursun K.'nin Hoşça Kal Küçük (1979) adlı romanında, bodrum katındaki küçük evinden ayrılırken hüznlenen bir anneden bahsedilir.⁶⁷ *Mustafa Tuncel'in Elveda Kumru* (1996) isimli çocuk romanındaki yoksul aile, koca apartmanların arasına sıkışmış küçük, bahçeli bir evde yaşar. Bu ailenin fertleri, hayatlarını sürekli olarak kiralık evlerde geçirmiş ve oradan oraya taşınıp durmuşlardır. Ev sahibinin oğlu evleneceği için, son evlerinden de çıkmak zorunda kalırlar. Halbuki, ev sahibi onlara yalan söylemiştir. Onun esas amacı, kiracıları evden çıkardıktan sonra, müteahhide verdiği bahçeli evi yıktırıp, yerine on beş katlı koca bir apartman yaptırmaktır. Tüm aile fertleri, hayatlarının geçtiği bu ev gözlerinin önünde yıkılırken çok üzülürler. Bu durum karşısında, ailenin büyük çocuğu duygularını şöyle dile getirir: "*Kalalmıştık orada. Karşımızda yıkılan, bir ev değildi; bozulan, bir bahçe değildi. Hayır, konu o kadar basit değildi. Kimimizin çocukluğu, kimimizin gençliği yerle bir ediliyordu. Yolunan, bahçenin çitleri, çiçekleri değildi; o evin içinde her yıl biraz daha ağarmış olan saçlarıydı, annemle babamın. Kesilen, ağaçlar değildi; kardeşimle benim yıllarca oynadığımız o bahçede uzayan boylarımızdı. Yok edilen, son yıllarımızdı.*"⁶⁸ Yeni evlerini, yüksek bir binanın on ikinci katından tutarlar. Üstelik kirası da oldukça yüksek olmasına rağmen, ev çok küçüktür. Aile, bu daireye zorlukla sığar. Üzölmelerine rağmen, yapılabilecek başka bir şey yoktur. *Yavuz Bahadıroğlu*⁶⁹'nun **Köy Çocuğu**⁷⁰ (1982) adlı

⁶³ a.e., s. 72.

⁶⁴ Kallıncı, Hasan, *Arzu Kız*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.

⁶⁵ a.e., s. 14.

⁶⁶ Kırdar, Nevres, *Bana Güneşi Anlat*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 2001.

⁶⁷ Dursun K., *Hoşça Kal Küçük*, s. 140.

⁶⁸ Tuncel, a.g.e., s. 68.

⁶⁹ Yazar *Necati Birinci*, çocuk romanlarında *Yavuz Bahadıroğlu* müstear ismini kullanmaktadır.

⁷⁰ Bahadıroğlu, Yavuz, *Köy Çocuğu*, 3. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.

romanında, köyden kalkıp İstanbul'a göç etmiş olan bir ailenin yaşadığı uyum zorlukları anlatılmaktadır. Baba, İstanbul'dan bir apartman dairesi tutar ve kendi zevkine göre dayayıp döşer. Eşini ve iki çocuğunu apar topar köydeki evlerinden alır, yanlarında hiçbir eşya getirmelerine izin vermez ve bu eve yerleştirir. Apartman hayatında uyulması gereken kurallar ve diğer çocukların onları aşağılayıp küçümsemeleri, çocukların yeni hayatlarına uyum sağlamalarını güçleştirir. Çocuklar, köyden gelerek yerleştikleri apartman dairesi ile ilgili olarak şöyle düşünürler: "Alt kat, üst kat, daha alt kat, daha üst kat, yedi kat gökler, yedi kat yerler her tarafta başkaları oturuyor. Babam da kalkmış bizim ev diyor. Böyle bizim ev olur mu? Temelden çatıya biz doldurmalıydık ki, bizim ev olsun."⁷¹ Necla Ülkü Kuglin'in **Ebruların Tatili**⁷² (2000) adlı çocuk romanında, yeni bir eve taşındıktan sonra Ebru ve kardeşi Burcu'nun bütün düzenleri bozulur. Bu değişiklikten hoşlanmazlar. İki kardeş, eski evlerini, alıştıkları sokağı ve arkadaşlarını özlerler. Talip Apaydın'ın **Dağdaki Kaynak**⁷³ (1975) adlı romanında, Erkmenlerin oturduğu apartmanın kapıcısının oğlu Hüsamların yaşadığı ev, bodrum katta, karanlık ve daracıktır. Önünde duvar olduğu için yeterince güneş görmeyen evin hemen yanı başında ise bir apartman vardır. Pencereden bakıldığında, gökyüzü görünmez. Caddeden geçen taşıtların uğultusu da, sabahtan başlar ve gece yarısına kadar bir an olsun eksilmez. Hüsam bu eve ilk geldiği günlerde, gürültüden çok rahatsız olmuştur. Bu durumu zor da olsa kabullenmeye çalışsa bile, bu karanlığa ve dört duvara öyle kolay kolay alışamaz. Küçük çocuk, köy ortamından sonra, kendini adeta kör bir kuyunun dibine düşmüş gibi hisseder.⁷⁴ Nezihe Meriç'in **Alagün Çocukları** (1976) isimli romanında, Güzel de, tıpkı kocası Hüsün gibi; büyük şehirde kapıcılık yaptıkları apartmanın bodrum katındaki küçük, karanlık odada bir aşağı bir yukarı dolandıkça, iki lafından birinin arasına çok özlemine çektikleri bir 'köy' kelimesini katar.⁷⁵

Tuğcu'nun **Baba Evi** (1977) adlı romanı, adından da anlaşılacağı üzere, insan hayatı üzerinde baba ocağının önemini ve etkilerini vurgulamaktadır. Romanın kahramanı mühendis Kenan Bey, köydeki baba ocağından çıkmış ve kendi çabasıyla çalışarak mühendis olmuştur. Ancak, suçu olmadığı hâlde, karıştığı bir trafik kazasında bir kişi öldüğü için uzun süre hapis yatar. Çıktığında özlemine çektiği tek bir şey vardır. O da, köyde babasından kalan evde huzur içinde sessiz, sakin bir yaşam sürmektir. Kenan Bey, uzunca bir süre, içinde yaşadığı baba evini asla unutamamıştır. Kenan Bey'e göre, insan için evin anlamı neyse, bir kaplumbağa için de kabuğu odur. İnsan kendisini ancak evinde kucaklanmış ve muhafaza altında hisseder. Öte yandan, Kenan Beyin gözünde, insan için baba evi de herhangi bir ev gibi değildir. İnsanın dayalı, döşeli bir evi olsa bile, yine de baba ocağı başkadır. Romanda baba evi, adeta ziyaret bekleyen bir mezar ya da gurbette bırakılmış bir ana gibi tasvir edilmektedir.⁷⁶ İnsanın her zaman için tam anlamıyla güvenebileceği tek ev de yine

⁷¹ a.e., ss. 58-59.

⁷² Kuglin, Necla Ülkü, *Ebruların Tatili: Sevincin Sırrı-3*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.

⁷³ Apaydın, Talip, *Dağdaki Kaynak*, 2. Basım, Can Yayınları, İstanbul, 1982.

⁷⁴ a.e., s. 20.

⁷⁵ Meriç, *Alagün Çocukları*, s. 39.

⁷⁶ Tuğcu, *Baba Evi*, s. 67.

burasıdır. Romanda, baba evinin asla unutulmaması, yılda birkaç gün olsun gidip orada zaman geçirilmesi gerektiği tavsiye niteliğinde vurgulanmaktadır.

Çocuk romanlarında, roman kahramanlarının yaşadıkları evlerin detayları genelde uzun uzadıya tasvir edilmeye çalışılmıştır. *Tarık Dursun K.*'nin **Kerem'i Kimse İstemiyor**⁷⁷ (1992) adlı romanında, anne-babası yurt dışındaki kongreye giderlerken küçük Kerem'in birlikte kaldığı dayısının evi ve bulunduğu mekân, hikâyenin büyük kısmı orada geçtiği için, gayet detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Dayı, emeklidir ve İstanbul'da yaşar; çok sevdiği eşiyile birlikte kent dışında sayılabilecek bir sitede, bahçe içinde ve iki katlı bir evde otururlar.⁷⁸ *Dilara Akıncı*'nin **Çitlembik Kız**⁷⁹ (2. Baskı, 1999) adlı romanında Dilara'nın ailesi, İstanbul'da Arnavutköy'ün yüksek tepelerinden birinde sahilden bakıldığına rahatça görülebilen beş katlı bir apartmanın en alt katında oturur. Daire küçüktür ama üç kişilik bu çekirdek ailenin ihtiyaçları için yeterlidir.⁸⁰ *Karin Karakaşlı*'nin **Ay Denizle Buluşunca**⁸¹ (1997) adlı çocuk romanında, evlerin, sahiplerinin kişiliğini yansıttığından bahsedilir. Gülperi de, yuvasına ince ruhunu işlemiştir. Tablolar, örtüler, kitaplıktaki ciltli kitaplar, fotoğraflar, sedefli bir sandık, oğlu Esin'in odası için elleriyle yaptığı resimler, her şey onun izlerini taşımaktadır.⁸² *Zeynep (Temüroğlu) Oktuğ*'un **Başrol Benim Olsa**⁸³ (2005) isimli romanında, küçük Deniz'in ailesi ile birlikte yaşadığı ev, bahçe içinde ve iki katlıdır. *Yavuz Bahadıroğlu*'nun **Bizim Can**⁸⁴ (1974) adlı romanında, hikâyenin kahramanı Can, kardeşi Cem, anne-babası ve babaannesiyile birlikte, dededen kalma ahşap, iki katlı, cumbalı ve bahçe içinde bulunan bir evde yaşarlar. Baba, mümkün olsa, kardeşiyle Can'ı ayrı odalarda yatırmak ister. Ama, ev dar olduğu için bu, söz konusu olamaz. Can, babasına neden böyle bir şey düşündüğünü sorduğunda, baba şöyle cevap verir: "*Aile, çocuğu yetiştiren ilk ve son okuldur; ayrı ayrı odalarda yatmak çocuktaki [mesuliyet] duygusunu kuvvetlendirir, şahsiyet kazandırır.*"⁸⁵ *Canan Tan*'in **Beyaz Evin Gizemi**⁸⁶ (2000) adlı romanında, İpek Hanım ve eşi; geçirdiği trafik kazasından sonra sakat kalan oğulları Murat'ın kendini rahat hissetmesi için evlerinin iç ve dış dizaynını tamamen çocuklarını düşünerek değiştirmişlerdir. Hatta, sırf oğullarının dışarıda koşup oynayan çocukları görüp de moralinin bozulmaması için evlerinin etrafına yüksekçe bir duvar ördürmüşlerdir. Maddî durumları oldukça iyi olan bu ailenin, evlerinde çalışan iki de hizmetli vardır. Aile, yaz aylarını ise, bahçesinde ağaçlar ve yüzme havuzu bulunan büyük ve güzel bir başka evde geçirir.

İbrahim Örs'ün **Almanya Öyküsü**⁸⁷ (2. Baskı 1982) isimli çocuk romanında, Galip ve Fatma, Almanya'nın Berlin kentindeki Kreuzberg semtinde ucuz bir kiraya tek odalı, küçük bir

⁷⁷ Dursun K., Tarık, *Kerem'i Kimse İstemiyor*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997.

⁷⁸ a.e., s. 8.

⁷⁹ Yazarın bu eseri bazı basımlarda ve kayıtlarda **Çitlembik Kız** olarak isimlendirilmiştir.; Akıncı, Dilara, *Çitlembik Kız!*, 2. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1999.

⁸⁰ a.e., s. 12.

⁸¹ Karakaşlı, Karin, *Ay Denizle Buluşunca*, Bu Yayınevi, İstanbul, 1997.

⁸² a.e., s. 10.

⁸³ Oktuğ, Zeynep, *Başrol Benim Olsa*, Bu Yayınevi, İstanbul, 2005.

⁸⁴ Bahadıroğlu, Yavuz, *Bizim Can*, 5. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.

⁸⁵ a.e., s. 20.

⁸⁶ Tan, Canan, *Beyaz Evin Gizemi*, 4. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2004.

⁸⁷ Örs, İbrahim, *Almanya Öyküsü*, 2. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982.

göçmen evi tutarlar. Bir kattaki daireler, koridordaki banyo ve mutfağı beraberce kullanılmaktadırlar. Öyle ki, üç buçuk yaşındaki kızları Gülfem sıra beklerken bazen dayanamayıp altına kaçar. Sonradan diğer çocuklarının da Almanya'ya gelmesiyle, daha büyük bir eve ihtiyaç duyarlar ve yine aynı semtten iki odalı bir ev tutmak zorunda kalırlar. Evleri eskisini aratmayacak kadar harap hâldedir. Pencerelelerinin pervazları yer yer çürümüş, sıvaları dökülmüş, döşemesi ise süngerleşmiştir. Ne var ki, sırf iki odası, mutfağı ve banyosu-tuvaleti olduğu için, bu eve eskisinin üç katı kadar kira öderler.⁸⁸ *Bilsen Başaran*'ın yazdığı **Benekli Turgut**⁸⁹ (2001) adlı romanda, Turgutların yaşadığı köydeki evler, kerpiç duvarlarıyla birbirlerine yaslanan, toprak damlı, bacadan pencereleri olan kutu gibi odalardan oluşur. Turgut'un yaşadığı evde sadece yeni yapılan misafir odasında yan duvarlardan dışarı pencereler açılır. O denli yoksulluk içindedirler ki, soğuktan korunmak için ya ahırların içinde 'seki' adı verilen tahta tüneklerde ya da tavandaki deliklerden ışık sızan odalarda yaşarlar. Aile fertleri, dışarıya çıkmadıkları günün her saatini alaca karanlıkta geçirirler; güneş yüzü görmek içinse, evlerin damlarında otururlar.⁹⁰ *Süleyman Bulut*'un yazdığı **Sınıfımızın Resmi**⁹¹ (1981) isimli romanda, Aloşların evi şöyle tarif edilmektedir: "*Evlerinin damı teneke kaplıydı. Küflenmiş, parçalanmış teneke. Kışın olsa babası sık sık onarır, bu açılan delikleri kapatırdı, ama yazın, "İyi olur dokunmayalım, hava alırız oralardan."*, diyerek kapatmazdı. *Gündüz evde sırtüstü yattığı zaman, o deliklerden görünen gökyüzü, şimdi gördüğü kadar mavi olurdu.*"⁹² A. Yılmaz Boyunağa'nın **Yankılı Kayalar**⁹³ (1985)'ında, küçük Mehmet ile ailesi, Doğu Anadolu'nun ufak bir dağ köyünde, babasının kerpiçten yaptığı üç göz odalı bir evde, ahırla bitişik vaziyette yaşamaktadırlar. *Mevlüt Kaplan*'ın **Tren Düdükleri**⁹⁴ (1994) adlı romanında, köyde yaşayan Memicanların evi iki katlı olmasına rağmen, tek odalıdır. Üstte kendileri oturur, alt kattaki ahırda ise; iki öküz, bir eşek, beş tavuk ve bir horoz barınır.

Işıl Özgentürk'ün **Kuş Ne Yana Öter**⁹⁵ (1976) isimli romanında, Ahmetlerin evi, bir yokuşun tam başındadır. İki katlı bu evin tahta merdivenleri adım attıkça gıcırdar. Her açıldığında, içinden kocaman bir devin fırlayacağını sandıkları pek çok kapısı vardır. Evin alt katında ailenin yemek yediği sofa, mutfak, ayakyolu ve ayakyolundan bozma bir banyo bulunur. İki yıl öncesine kadar, banyoları olmadığı için, Ahmet ve ailesi, yıkanmak için hamama gitmektedirler. Evin üst katında ise, Ahmet'in annesiyle babasının yatak odaları, kız kardeşinin ve kendisinin odası yanında, bir de konuk odası bulunmaktadır.⁹⁶ Ahmetlerin mahallesindeki herkes onlar kadar şanslı değildir. Mahalledeki gecekondu sahipleri, ekipleri tarafından yıkılırlar. Yıkım esnasında, gecekondu sahipleri, ekipleri durdurmak için şöyle feryat ederler: "*Uyy, anam... Gitti evim. Kahrolasıcalar, yıktılar evimi... Korkunuz yok mu hiç? Ev yıkanın evi yıkılır. Uyy, nedir çilemiz, uyy... Ah talihsiz başımız bizim, ahh... Ne*

⁸⁸ a.e., s. 185.

⁸⁹ Başaran, Bilsen, *Benekli Turgut*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 2002.

⁹⁰ a.e., s. 10.

⁹¹ Bulut, Süleyman, *Sınıfımızın Resmi*, Can Yayınları, İstanbul, 1981.

⁹² a.e., s. 37.

⁹³ Boyunağa, A. Yılmaz, *Yankılı Kayalar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

⁹⁴ Kaplan, Mevlüt, *Tren Düdükleri*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 1999.

⁹⁵ Özgentürk, Işıl, *Kuş Ne Yana Öter*, 3. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979.

⁹⁶ a.e., ss. 8, 9.

vardı, duruyordu işte şuracıkta... Kime ne zararı vardı?" Ekipler, ne bu ağlamaları, ne de söylenenleri duyarlar. Ağır makineler, sivri pençeleriyle duvarları, pencereleri yıkıp, yerle bir ederler. Yıkılan evlerdeki yastık ve yorganlar havada uçuşurlar. Çanaklar ve tabaklar, yerlere düşüp bin bir parçaya ayrılırlar.⁹⁷

İncelenen çocuk romanlarında, aile kavramı ile bir tutulan ve koruyucu bir sığınak olarak kabul edilen evin, aynı zamanda hayatı düzene koyma işlevini yerine getirdiği vurgulanmıştır. Fakir aileler hep bir ev kurma mücadelesi içinde gösterilmişlerdir. Ev sahibi olmak veya olacağını ümit etmek insanı mutlu ederken, evinden ayrılmak veya uzak kalmak, onu üzer. Son yıllarda evlerin, yalnızlık çeken çekirdek ailelerin çevrelerinden soyutlandıkları tecrit mekânlar hâline geldiği görülüyor. Evler, sahiplerinin kişiliğini yansıtan birer ayna durumundadırlar. Konutun yeri, şekli ve büyüklüğü insanın ruh ve beden sağlığı üzerinde çok önemli etkilerde bulunmaktadır. Öte yandan, geniş aileler, daha çok kendilerine ait müstakil evlerde otururlar.

3.4. Ailede Cinsiyete Dayalı Rol Dağılımı:

Sosyolojide kullanıldığı anlamıyla 'rol' kavramı, bir grup veya sosyal durum içinde yer alan belli bir statü tarafından ifade edilen spesifik haklar ve görevlerin sebep olduğu davranış biçimleri olarak ifade edilebilir. Sosyal hayatta mevcut olan her bir statüye ait bir dizi davranış beklentileri vardır. Aile içinde babalık ve annelik statüsüne ait davranışlar, aynı zamanda bu statülere ait rollerdir.

Toplumda kadın ve erkeğin üstlendiği cinsiyet rolleri öncelikle ve çoğu zaman aile, akranlar, okul ve kitle iletişim araçları yoluyla öğrenilmektedir. Hemen her kültürde kız ve erkek çocuklara erken yaşlardan itibaren farklı davranılmaktadır. Sosyalleşme süreci boyunca kız çocuklarının uysal, yumuşak ve özverili; erkeklerin ise yarışmacı, atak ve girişken olma davranışları pekiştirilmektedir. Bu eğitim farkı, muhtemelen, kız ve erkeklerin yönedikleri etkinlik türlerini ve dolayısıyla gizil güçlerini geliştirebilecekleri alanları; daha da ileride ise meslek seçimi ve meslekî yaşamlarını etkileyebilmektedir.⁹⁸

3.4.1. Kadın 'ev hanımı':

Toplumun geniş kesiminde bilhassa kadına yönelik geleneksel bakış tarzının hâlâ sürmekte olduğundan bahsedilebilir. Nitekim, toplumun ve kadının kendisine biçtiği öncelikli rol "eş ve annelik" ve bunun doğal sonucu olarak da "ev kadınlığı"dır.⁹⁹ *Kemâlettin Tuğcu'nun Köyden İndim Şehire* (1985) adlı romanında, Ahmet Cezmi Bey, eşi Kerime Hanım, çocukları Sevil ve Celil ile bir apartmanın giriş katındaki küçük evde otururlar. Baba memur, anne ise ev hanımıdır. Kıt kanaat geçinen bu ailenin bireyleri, çoğu zaman sofradan aç kalkarlar. Buna rağmen Cezmi Bey eşinin çalışıp aile bütçesine katkıda bulunmasını aklına

⁹⁷ a.e., s. 77.

⁹⁸ Kuzgun, Yıldız - Sevim, Seher A., "Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dinî Yönelim Arasındaki İlişki", *Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 37, sy. 1, 2004, ss. 14-27, s. 16.

⁹⁹ Bkz. Minibaş, Türkel, "Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde Kadın İşgücü", *Aydınlanmanın Kadınları*, der., N.Arat, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul, 1998, s. 331.

bile getirmez. Hatta Kerime Hanımın çalışmayı istemesi üzerine, Cezmi Bey, onun bir "*aile kadını*" olduğunu hatırlatarak buna karşı çıkar. Evin annesiz idare edilemeyeceğini savunan Cezmi Bey, diğer çalışan kadınların zaten çalışma koşulları altında evlendiklerini iddia eder.¹⁰⁰ Yine, *Tuğcu'nun Baba Evi* (1977)'nde savunulduğuna göre, kadın, yalnız, roman okumak, oturup çene çalmak ve modadan bahsetmekle kadın olamaz. Bunun için, giyinip kuşanmayı bildiği kadar, biraz da ev işlerini öğrenmesi gerekir.¹⁰¹ *Tarık Dursun K.'nin Hoşça Kal Küçük* (1979) adlı romanında, anne dışarıda çalışıyor olmasına rağmen çocuğunun tüm bakımından yine de o mesuldür. Gecelerini bebeğin başında yarı uykulu, yarı uyanık geçirir. Hatta bundan dolayı sağlığı bozulmaya başlar; giderek zayıflar ve erir. Baba ise, annenin hasta olmasından korktuğu hâlde, yine de bebek bakımı konusunda görev paylaşımı yapmayı teklif etmez. *Pakize Özcan'ın Yıldız Toplayan Çocuk*¹⁰² (2004) adlı romanında ise, anne hep mutfaktadır; bütün gün oradan hiç çıkmaz; yemek yapar, turşu kurar, halıları temizleyip serer; yani kısacası bütün ev işleri annenin üzerindedir.¹⁰³ *Hasan Lâtif Sarıyüce'nin Güle Güle Küçük Arkadaş*¹⁰⁴ (1999) adlı romanında, Ulvi Beyle babası Arif Bey tavla oynarlarken Gülten Hanım ve diğer kadınlar akşam yemeği için sekiz kişilik masanın üstünü salata ve soğuk yemeklerle donatırlar.

Esasında, aile içinde daha çocukluktan başlayarak bir kız/kadın-erkek rol farklılaşmasından bahsetmek mümkündür. Türk çocuk romanlarında buna ilişkin sayısız örnek bulmak oldukça kolay olsa gerektir. *Kemâlettin Tuğcu'nun Küçük Erkek* (1979) adlı romanında, Cemal küçük yaşta babasını kaybettiği için hasta annesinin bakımını ve ev geçindirme görevini üstlenir. On üç yaşında olmasına rağmen "*baba*" ve "*ev reisi*" kimliğine bürünür. Evle ilgili her türlü kararı tek başına alır. Evlendiğinde ise doğal olarak eşinin çalışmasını istemez. Zamanın kötü olduğunu söyleyerek, kadının yerinin evi olduğunu ve kendi evinin işiyle uğraşması gerektiğini vurgular. *Kemâlettin Tuğcu'nun Güllü Bahçe*¹⁰⁵ (1978) adlı romanında ise, kimsesiz kalan Emine, Kenan Bey ve oğlu Selim'in yanına sığındıktan hemen sonra çalışkanlığıyla kendini onlara kabul ettirir ve kısa zamanda aileden biri olur. Emine küçük yaşına rağmen evin bütün işini üstlenir; etrafı siler, süpürür ve yemek yapar.

*Tuğcu'nun Babasızlar*¹⁰⁶ (1977) adlı romanında, ikisi de babasız olan Gülçin ve Murat'ın arkadaşlığı çevrelerinin dikkatini çeker. Anneleri, okul müdürü ve öğretmenleri bu durumu yadırgayıp, onları sürekli eleştirirler. Hatta, sınıf arkadaşları bile onlara bir takım imâli sözler söylemeye başlar. Çocukların etrafındaki herkes onlara her fırsatta kızların kız, erkeklerin ise erkek arkadaşlarla gezmesi gerektiğini vurgular. Ancak bu iki arkadaş, yaşitlarına göre daha olgun, biraz asi, dik başlı ve sözlerini sakınmayan çocuklar olduklarından dolayı, tüm bu baskılara göğüs gererek yine de arkadaşlıklarını sürdürürler.

¹⁰⁰ Tuğcu, *Köyden İndim Şehire*, s. 5.

¹⁰¹ Tuğcu, *Baba Evi*, s. 60.

¹⁰² Özcan, Pakize, *Yıldız Toplayan Çocuk*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.

¹⁰³ a.e., s. 49.

¹⁰⁴ Sarıyüce, Hasan Lâtif, *Güle Güle Küçük Arkadaş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

¹⁰⁵ Tuğcu, Kemâlettin, *Güllü Bahçe*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1979.

¹⁰⁶ Tuğcu, Kemâlettin, *Babasızlar*, 2. Baskı, Damla Yayınevi, İstanbul, 1978.

Hamdullah Köseoğlu'nun **Yayla Çiçeği**¹⁰⁷ (2002) adlı çocuk romanında, yayladaki kız ve erkek çocuklar birbirlerinden ayrı oynarlar. Kızlar; ya evde annelerine yardım ederler, ya da kendi aralarında oyunlar kurarlar. Kız ve erkek çocuklarının bir arada gezmelerine izin verilmez. Kentten gelen Gizem ise, bu türden yasakları bilmediği için, erkek çocuklarla gezer ve onlarla oynamaktan mutluluk duyar. Ancak, ilginç bir biçimde yine de kimse buna engel olmaz. Gülten Dayıoğlu'nun **Ben Büyüyünce**¹⁰⁸ (1979) adlı çocuk romanında da, erkek çocuklar genelde kendi aralarında futbol ve bilye; kızlar ise evcilik, dönme top, yakar top ve seksek oynayarak vakit geçirirler.¹⁰⁹ Birbirlerini de aralarına almazlar.

Kız ve erkek çocukların duygusal olarak da birbirlerinden farklı oldukları vurgulanır. Ülker Köksal'ın **Boncuk Adası**¹¹⁰ (1995) adlı çocuk romanında, anne ve babası, oğulları Hakan'ı Erdek'te yaşayan Gülçin Halasına bırakarak, işlerinde yükselmek amacıyla burslu olarak bir yıllığına Amerika'ya giderler. Halası, ilkokul üçüncü sınıfa geçen Hakan'a "Üstelik sen çocuk da sayılmazsın. Delikanlı oldun artık. Erkeklerle ağlamak yakışmaz.", deyince; Hakan da, "Babam ağlıyor ama... Babam, erkekler de insandır, onlar da ağlayabilir diyor.", diye cevap verir. Üzeyir Gündüz'ün **Pembe Kızın Ölümü**¹¹¹ (1986) adlı romanında, Murat, on üç yaşındayken, uzun süredir verem hastalığıyla boğuşan babasını bir gün ahırdaki yatağında ölü bulur. Çocuk, çok sevdiği babasının ölümü karşısında üzülse bile, yine de soğuk kanlı davranmaya çalışır ve olgun bir erkek gibi, annesi ile Nadire Teyzesine cenaze işlemleriyle ilgili talimatlar verir. Anne ve teyze de, çocuktan etkilenip, aynı metaneti göstermeye gayret ederler. Aile üyeleri, "ölenin arkasından ağlamak günahdır" diyerek, birbirlerini yatıştırırlar. Kemâlettin Tuğcu'nun **Babam ve Ben** (1985) adlı romanında, Murat'ın babası Orhan ile kız kardeşi, annesinin bakımını kimin üstleneceğini tartışırken, Cahide Hanım (kız kardeşi) anneye erkek evlâdın bakmasının daha uygun olacağını söyler.¹¹² Cahit Uçuk'un yazdığı **Düğüm Düğüm Üstüne** (2004) isimli çocuk kitabında, Lâle, erkek çocuğundan sonra bir kız evlât dünyaya getirince kendi kendine içinden; "Allah'ım, oğlumdan edindiğim tecrübeler bir işe yaramayacak. Kızlar bir başka türlü herhalde. Birdenbire akılları yaşlarının üstüne mi yükseliyor?" diye geçirir.¹¹³

Bu noktada, çocuk romanlarına yansıdığı kadarıyla toplumda kadına yönelik zaman zaman su yüzüne çıktığı görülen olumsuz veya önyargılı bakış ve düşüncelerden de bahsetmenin yararlı olacağı kanısındayız. Örneğin, Kemâlettin Tuğcu'nun **Babam ve Ben** (1985) adlı romanında, Lâlâ Sait Efendi dışarıdaki kadınların güvenilmez olduğunu düşünür ve bu konudaki fikirlerini evin oğlu Murat'la paylaşır. Çocuğa, babası Orhan Beyin zengin ve itibar sahibi olması sebebiyle kadınlar tarafından kolayca tuzağa düşürülebileceğini anlatır. Kemâlettin Tuğcu'nun **Bekçi Baba** (1977) adlı romanında da, bayanların paraya olan düşkünlüklerinden bahsedilir. Roman kahramanı Ahmet Cemil Bey arkadaşlık ettiği kızların

¹⁰⁷ Köseoğlu, Hamdullah, *Yayla Çiçeği*, 2. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2003.

¹⁰⁸ Dayıoğlu, Gülten, *Ben Büyüyünce*, 4. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1989.

¹⁰⁹ a.e., s. 75.

¹¹⁰ Köksal, Ülker, *Boncuk Adası*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.

¹¹¹ Gündüz, Üzeyir, *Pembe Kızın Ölümü*, 3. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005.

¹¹² Tuğcu, *Babam ve Ben*, s. 34.

¹¹³ Uçuk, *Düğüm Düğüm Üstüne*, s. 11.

tek amacının zengin bir eş elde etmek olduğunu anlayınca, kendisini parası için isteyen tüm kadınlardan nefret eder ve geri kalan hayatını bekâr olarak geçirmeye karar verir. *Yüksel Pazarkaya*'nın **Kemal ile Burak: Cennet Ülkesine Yolculuk** (1998) isimli çocuk kitabında belirtildiği üzere, hikâyenin geçtiği taşra ortamında erkekler; karılarını, kızlarını ve kız kardeşlerini kasabanın pazarına bile göndermezler; hatta hava karardıktan sonra evden çıkmalarına dahî izin vermezler.¹¹⁴ Zira, onlara göre, kadınlar mutlaka kontrol altında tutulması gereken varlıklardır.

Bütün bunların yanında, kadınlar da toplumsal hayat içinde bazı yanlış ve hatalı bakış açılarından kurtulamayabilmekte ve hayatlarını, eğitime önem vermeksizin bazı boş işlere vakfedebilmektedirler. Örneğin, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Küçük Erkek** (1979) adlı kitabında, Coşkun'un sınıfındaki on beş-on altı yaşlarındaki kızların çoğu daha o dönemlerden itibaren kendilerini hayata atılmaya yeterince hazır ve olgun sayarlar. Biraz güzel olanları ise işi iyice tembelliğe vurup konuşma sırasında şu sözleri sarf ederler: "*Lise bitirmişim, üniversite bitirmişim ne olacak? Evlenecek değil miyim? Para ziyanlığı. Kitaba vereceğim parayı üstüme başıma sarf etsem daha doğru olmaz mı?*" Sınıftaki bazı kızlar ise bu düşüncelerin tam tersini savunurlar ve şöyle derler: "*Dünyada hiçbir şeye güvenilmez. İnsan başkasına boyun eğmeden hayatını kazanmalı. Elde bir sanat[ın] bulunması bir teminattır.*"¹¹⁵ *Hanefi Söztutan*'ın **Ciğerpalem** (1990) adlı romanında ise, Hatice için zenginlik veya fakirlik mesele değildir. Onun hayallerini süsleyen, güzel bir yuva ile evinin erkeğinin temiz ahlâklı ve insanî meziyetlere sahip olmasıdır. Kızcağız her bakımdan anlaşabileceği bir eş ve huzur dolu bir yuva bulmak için dua eder; hayallerini bu temel üzerine kurar.

Toplumda eğitim almamış erkekler de, kadının tahsillisine zaman zaman tehlikeli bir varlıkmış gibi bakabilmekte ve onları eğitim almaktan soğutabilmektedirler. Örneğin yine *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Babamın Günahı** (1980) adlı romanında, Cezmi Bey, ailesinin maddî zorluklar yaşaması sebebiyle babasının da baskısıyla varlıklı kesimden, okumuş, kültürlü bir kız olan Samiye Hanımla evlenir. Kızın ailesi ona ev ve iş imkânı sağladığı hâlde, Cezmi Bey kapıldığı aşâğılık duygusunu bir türlü yenemeyerek Samiye Hanımı sürekli küçümser ve hor görür. Hatta, yanında çalışan bir bayanla ilişkiye girerek onunla evlenir. Yıllar sonra Samiye Hanım, oğluna babası ve geçmişteki problemlili evlilikleri ile ilgili olarak bazı şeyler anlatır. Şöyle der: "*Babanız benim tahsilimi, bilgilerimi çekemiyordu. Bilgiç olan bir kadın aile hayatında çekilmezmiş. Onun ukalalıkları hayatı zindan edermiş. Kendi kendisine hayret ediyormuş. Nasıl olup da bana tahammül edebiliyormuş.*"¹¹⁶

Yapılan bu geniş ve derinlemesine incelemeden de anlaşılacağı üzere; bilhassa köy ve kasabalarda, çocukluktan başlayarak kız-erkek rol dağılımı/ayrımı oyunlara bile yansıyor. Bu durum, hayatın ileri dönemlerinde etkisini daha da arttırıyor. Özellikle, kentlerde yaşayan fakir ailelerde iş kadını-aile kadını ayırımının yapıldığı göze çarpıyor. Bu tip ailelerde çekilen bütün maddî sıkıntılara rağmen, kadının iş hayatına girmesine iyi gözle bakılmıyor.

¹¹⁴ Pazarkaya, Yüksel, *Kemal ile Burak: Cennet Ülkesine Yolculuk*, yay.y., y.y., 1998, s. 10.

¹¹⁵ Tuğcu, *Küçük Erkek*, s. 76

¹¹⁶ Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 74.

Geleneksel ataerkil ailelerde, kadınların dışarıda çalışmasına asla müsaade edilmediği görülüyor. Kadın, oldukça erken yaşlardan itibaren ev işlerini öğrenme mecburiyetinde bırakılıyor. Öte yandan, erkek çocuklarının hayata atılma yaşları küçüldükçe, ileride eşlerinin çalışmasına izin verme olasılığının azaldığı yargısı da göze çarpıyor. Erken yaşlarda erkek çocuklarının zihinlerine işlenen yanlış fikirlerden biri de, kadınların zaten güvenilir varlıklar olduğudur. Öyle ki, kentlerde zenginlik içinde, konaklarda yaşayan çocuklara bile bu fikir küçüklükten itibaren aşılabilir. Buna göre, kadınların tek dertlerinin zengin koca bulmak olduğu saptaması yapılmaktadır. Bu görüşe, değişik boyutlarda taşra kesimlerde de rastlanır. Nitekim, kasaba erkekleri, eşlerini yalnız başlarına çarşı-pazara bile göndermezler. Zaman zaman, kızların güzellikleri ile okumayı önemsemeleri arasında ters bir ilişkinin olduğu göze çarpar. Romanlarda, bunun en önemli sebebi olarak ise, kızların evlendikten sonra, nasıl olsa eşi tarafından çalışmasına izin verilmeyeceği yönündeki önyargıların yaygınlığı gösterilir. Kızlar, iyi bir eş ve güzel bir yuva hayallerini çoğu kez, bir arada kurarlar. İş hayali kurmak ise, bunların arasında oldukça geri plânda kalabiliyor. Erkekler de, hâlâ yaygın olan bir kaniya göre, kadının tahsillisine kötü ve zararlı gözüyle bakabiliyorlar. Üstelik erkek, kadın kadar tahsilli değilse, aradaki eğitim farkı, ailede mutsuzluk ve geçimsizlik kaynağı olacak derecede abartılabilir. Diğer taraftan, dışarıda çalışsa bile, şehirlerde bu zihniyet giderek körelmekle birlikte, Türk toplumu genelinde, kadın yine de, ev işleri ve çocuk bakımından tek başına sorumlu olmakta, çoğu kez bu duruma itiraz da edememektedir. Romanlarda, çocuğu doğduğu zaman işinden ayrılan kadınlara da sıklıkla değinilmektedir.

3.4.2. Erkek 'aile reisi':

Geleneksel Türk aile yapısında ağırlıklı olarak tek kişi egemenliği söz konusudur ve egemen olan kişi çoğu kez babadır. Bu yapı, uzun bir süre yasalara da babanın "ailenin reisi" olduğu biçiminde yansımıştır.¹¹⁷ Dolayısıyla Türk aile yapısı içinde çocukların da, aile reisi babanın kararlarına uyması, gerekli olan izinleri alması zorunludur. *Kemâlettin Tuğcu'nun Babamın Günahı* (1980) adlı romanında, Erol, amcası Nazmi Beyin yanında küçük bir kasabada yaşar. Evde, açıkça dile getirilmediği hâlde uyulması gereken bazı katı kurallar vardır. Örneğin, Nazmi Beyin Besmele çekip elini ekmeğe uzatması, ev halkının yemeğe başlaması için bir nevî iznin çıkması anlamına gelir. *Tuğcu'nun İncili Terlik*¹¹⁸ (1971) adlı romanında ise tam tersine, evin reisi Orhan Bey, evin içinde hemen hiçbir işle meşgul olmadığı, hiçbir şeye karışmadığı için ev ve aile geneli ile ilgili her türlü kararı evin hanımı Celile Hanım verir. *Hanefi Söztutan'ın Ciğerparem* (1990) adlı romanında, hemen hemen her evde, işinden eve dönen erkeğin sedirin baş köşesine oturup, etrafını saran çocuklarıyla geride kalan tüm günün hasretini giderirken, hanımların ve kızların yemek sofrasını hazırlamalarından bahsedilir. *Barış Bilen'in Işığa Doğru*¹¹⁹ (2004) adlı romanında, Yaşar,

¹¹⁷ 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren *Yeni Türk Medeni Kanununu* ile; eski kanunda yer alan 'kocanın aile reisi olduğu' ibaresi kaldırılmış ve yerine eşlerin evlilik birliğini beraberce yönetecekleri kuralı getirilmiştir.

¹¹⁸ Tuğcu, *Kemâlettin, İncili Terlik*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1977.

¹¹⁹ Bilen, *Barış, Işığa Doğru*, Yuva Yayınları, İstanbul, 2004.

okulda öğrendiklerini ve ilçede gördüklerini, köyde annesi Selvi'ye anlatınca, kadın her şeyden ne kadar mahrum yaşadıklarını ve cahil kaldıklarını daha iyi anlar. Kızlarının da kendisi gibi cehalet içinde yetişmesini istemez ve onları okutmayı kafasına koyar. Bu fikrini, eşi Ömer'e açınca evde kızılca kıyamet kopar ve Ömer bütün bu olanlardan dolayı oğlu Yaşar'ı suçlayarak, ortaya şu şekilde bağırır: "*Kadının düşüncesi de neymiş! Kadın kısmı, kocasının sözünden çıkmaz! Böyle çen çen çene yarıştırmaz! Sen böyle değildin! Bu oğlan, senin aklını çeliyor! Keşke, okula vardığımda alıp gelseydim! O zaman, başıma bunlar gelmezdi!*"¹²⁰ Türk çocuk romanlarında aile içi demokrasinin olmadığı örneklere pek çok yerde rastlanabilir.

Bu örneklerin genelinde, erkek, aile reisi sıfatıyla, herkesi ilgilendiren çok önemli kararları da, aile fertlerine sorma ihtiyacı bile hissetmeden kendi kendine ve tek başına alabilmektedir. Örneğin, *Yavuz Bahadıroğlu'nun Köy Çocuğu* (1982)'nda, ailenin köyden kente göç etmesi, babanın tek başına aldığı bireysel bir karar sonucunda gerçekleşir. Evde hemen her şeye tek başına karar veren baba, ailenin diğer üyelerinin fikirlerine önem vermez ve aldığı kararlara da itirazsız riayet edilmesini bekler. *Nur İçözü'nün Reyhan*¹²¹ (1997) isimli çocuk kitabında, Reyhan'ın annesi, her zaman "*Kadın kısmı, babasına, kocasına hürmet etmeli.*", der. Kadın, kendi kızlarını da bu şekilde yetiştirmeye çalışır. Dolayısıyla, kızları babalarına havlu tutarlar, eve girer girmez ona terliklerini verirler, yemeğini yedikten sonra da babalarına kahve yapıp ikram ederler.

Geleneksel Türk aile yapısında, erkek çocuk büyüyüp de kendini bilmeye başladığı andan itibaren aile yönetme işlevselliğine hazır demektir. Bu anlamda babanın olası bir ölümü hâlinde genelde yaşı küçük nice çocuk tıpkı babaları gibi aile reisi olma rolünü üstlenmek durumunda olmuşlardır. Nitekim, *Muzaffer İzgü'nün Kara Pamuk*¹²² (1978) adlı eserinde, roman kahramanı Rayifo'nun babası Neco, genç yaşta ölünce, çocuk; annesi ve kız kardeşi Miyeser'le yapayalnız kalır ve kendini büyük bir boşlukta hisseder. Babanın ölümünden sonra, anne sık sık Rayifo'ya artık, evin reisi olduğunu ve ona göre hareket etmesi gerektiğini hatırlatır. Rayifo da kendisini babasının yerine koyarak büyük bir sorumluluk hisseder, vaktinden önce olgunlaşır, kız kardeşine ise babalık yapar. *Sadettin Kaplan'ın Erkekler de Ağlar*¹²³ (1994) adlı romanında, babanın ölümü üzerine, çocuk denecek yaştaki Ali, babasının yerine geçerek evin reisi olur. Bir gecekondu tutar, iş bulup çalışarak, annesine ve kız kardeşine bakar. Kendi okuyamaz ama kardeşini okutmayı amaçlar. *Zuhal Barbaros Hızlı'nın Pop Şeker Çocuk* (1996) adlı romanında da baba, Ertan'ın evin tek erkek çocuğu olduğunu, bu nedenle de daha akıllı ve uslu olması gerektiğini savunarak: "*Kızlarla oğlanlar bir olmaz. Erkek evlâdı babasının yokluğunda evin reisi sayılır.*" der.¹²⁴ *Hâdi Besleyici'nin Simitçi Ahmet* (1975) adlı romanında, Nejat Bey iflas ettikten sonra iyice alkol bağımlısı olur; sonunda evini terk edince, evin bütün yükü oğlu Ahmet'in

¹²⁰ a.e., s. 64.

¹²¹ İçözü, Nur, *Reyhan*, 3. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 2003.

¹²² İzgü, Muzaffer, *Kara Pamuk*, 8. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.

¹²³ Kaplan, Sadettin, *Erkekler de Ağlar*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 1994.

¹²⁴ Hızlı, a.g.e., s. 11.

üzerine kalır. Annesi ise, kanser teşhisi konulunca hastaneye yatırılarak ameliyata alınır. Peşpeşe gelen bütün bu üzücü olaylar üzerine, küçük Ahmet, bir süre okulundan uzaklaşmak zorunda kalır ve ailesini geçindirebilmek için gün boyu simit satar. Bir anlamda, evinin tüm idaresini üstlenen çocuk, çalışıp didinerek annesine bakar ve kardeşi Ayşe'yi de okutur.

1970-2005 arası dönemde yazılan çocuk romanlarında, baba otoritesi giderek azalma eğilimi içinde de olsa varlığını hissettirmektedir. Köy ve kasaba ailelerinde, baba otoritesi, evde uygulanacak bazı köklü veya seremonik kuralları belirleyici kuvvettedir. Buna karşın, kent ailelerinde, derecesi değişmekle birlikte, kadın da erkek kadar, hatta bazı istisnai durumlarda ondan daha fazla otorite sahibi olabilir. Çalışan kadınlarda otoriteyi kocayla paylaşma seviyesi yükselmektedir. Öte yandan, kırsal ailelerde hâlâ, kızların okutulması, baba otoritesi için bariz bir tehdit olarak görülüyor. Bu tip ailelerde, bilhassa karar alma bağlamında, aile içi demokrasi olgusunun varlığından bahsedilmesi de çok güçtür. Kadın genelde, kocasının otoritesine karşı çıkmıyor, ona teslim oluyor ve çocuklarını da bu anlayışa göre yetiştiriyor. Babanın anî ölümü veya uzun süreli yokluğu durumlarında ise, erkek çocuğun aklı erdiği ölçüde aile reisi olması, nadiren de olsa köy ortamlarında hâlâ göze çarpıyor. Zaten kırsal kesimdeki babalar da bu olasılığı göze alarak, erkek çocuk sahibi olmaya önem veriyorlar ve oğullarını bu anlayışla yetiştiriyorlar.

3.5. Aile İçi Uyum:

3.5.1. Ailede işbölümü ve işbirliği:

Bir önceki başlıkta ele alınan cinsiyete dayalı rol dağılımı mevzuunun ardından bu konunun işlenmesi oldukça anlamlı olacaktır. Zira, toplumsal yapının eşler üzerindeki başat etkisi kendini genelde en somut olarak cinsiyet rolleri ve aile içindeki işbölümü olarak göstermektedir. İşbölümü, belirli bir alandaki uzmanlaşma kadrosuna ve olgusuna işaret etmektedir. Örneğin, herhangi bir meslekte, endüstride, toplumda veya ailede mevcut uzmanlıkların listelenmesi, o alandaki işbölümünü ortaya koyar.¹²⁵ Esasen, aile içi rol dağılımının gerisinde de işbölümü olgusunun varlığından bahsedilebilir.

Ünlü çocuk edebiyatçısı *Muzaffer İzgü'nün Armutçu Ayı*¹²⁶ (1995) adlı kitabında, anneleri ölen iki kardeş, Orhan ile Burhan, orman bekçiliği yapan babaları ile birlikte ormandaki kulübede yaşamaya başlarlar. Bilhassa annenin ölümünden sonra aile fertleri arasındaki işbölümü ve dayanışma daha da artar. Kulübeye daha ilk geldikleri gün, babaları onlara görev paylaşımı yapar. Orhan, kardeşi Burhan'dan iki yaş büyük olduğu için babası yemekleri ona yaptırır. Annesi sağken de Orhan, yemek işlerinde ona yardım etmektedir.¹²⁷ Görev dağılımına göre, evin temizlik işleri Burhan'ın olur. Baba ise, hem ormanı gezerek görevini yapar, hem de eve yiyecek getirir. *Mustafa Yılmazkaya'nın yazdığı İstanbul Kızı* (2003) adlı romanda, küçük Zeynep'te verem başlangıcı tespit edilince, annesi Zeynep'i ve

¹²⁵ Biddle, B. J. - Thomas, E. J., *Role Theory: Concepts and Research*, John Wiley and Sons, New York, 1966, s. 40.

¹²⁶ İzgü, Muzaffer, *Armutçu Ayı*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.

¹²⁷ a.e., s. 10.

küçük kızını alarak havası temiz olan köyüne gider. Köydeki geniş ailede, çocuklar arasında bile, tam bir işbölümü ve dayanışma vardır. Zeynep'in küçük kız kardeşi, ev işlerinde annesine yardım eder. Amcasının oğlu Necati ise, yaylada kuzuları otlatır.¹²⁸ *Adnan Çakmakçioğlu'nun Kolye*¹²⁹ (1991) adlı romanında, Almanya'daki evlâdı Murat'ın oğlu olduğunu zannederek yanına aldığı, ama daha sonradan komşu Servet Amcanın Almanya'daki oğlu Hasan'dan olduğu anlaşılan Selvi ile birlikte köyde bir süre yaşayan Bekir Amca, sabahın ilk ışıklarında kalkar ve kahvaltıyı hazırlar. Selvi'nin öz ninesi olarak bildiği yaşlı kadın ise uyandığı zaman kahvaltının hazırlanmış olduğunu görür ve yüzünü yıkadıktan sonra gelir masaya oturur.¹³⁰ Yıllar boyunca yaşlı karı-koca arasında böyle bir işbölümü oluşmuştur. *Aysel Gürmen'in Benim Adım Selen*¹³¹ (1995) adlı kitabında geçen ailenin bir âdeti; akşamları yemekten sonra annenin sofrayı toplaması; Selen, ablası ve babasının ise birbirlerine o gün yaptıklarını anlatarak oyunlar oynamalarıdır.¹³² Bu ailedeki işbölümünde erkeğin mutfağa girmediği görülür. Öte yandan, *Mevlüt Kaplan'ın Kınalı Güvercin*¹³³ (2000) isimli eserinde, küçük Özgür sabahleyin annesine yardım etmek isteyince, annesi, sofrayı babasıyla hazırlayacaklarını söyleyerek çocuğun işe karışmasına izin vermez.¹³⁴ Buna karşın, yemek yapmak ve sofrada biten tabaklara yemek koyup, bardakları doldurmak annenin görevidir.¹³⁵ *Hâdi Besleyici'nin Küçük Kavalcı*¹³⁶ (1977) adlı romanında geçen ailede, fertler arasında çok bariz bir işbölümü ve dayanışma mevcuttur. Anne Satı Kadın, dokuduğu kilimleri satarak evin geçimine katkı sağlarken, kızları Fatoş ile Hacer de ona yardım ederler. Hacer, daha beş yaşında olmasına rağmen, bir de, minicik bakraçlarla eve su taşır ve tavuklara bakar. Baba, kaval yapıp kasabadaki dükkânında satar; diğer taraftan, çiftçilik ve hayvancılık işleriyle de meşgul olur. Cingöz Ali'nin görevi ise, yaz aylarında hayvanları otlatmaktır. *Gülten Gezer'in Yuvadaki Çocuklar*¹³⁷ (2003) isimli çocuk romanında, Murat kahvaltı için kek yaparken, kardeşi Nihat da çayı demler. *Ayla Kutlu'nun Merhaba Sevgi*¹³⁸ (1989)'sinde ise, köy hayatında yaşamanın güçlükleri vurgulanmaktadır. Nitekim, Sevgi beş yaşına basınca babası onu karşısına alarak, yeterince büyüdüğü için artık, bir işin ucundan tutması zamanının geldiğini söyler. Sevgi'nin ablaları da bütün gün boyunca hiç durmadan çalışmaktadırlar. Dolayısıyla, o günden sonra, inekleri otlatma görevi, beş yaşındaki bu çocuğun olur.¹³⁹

Aile sistemi, ancak fertlerinden her birinin konumları ve hak ettikleri yer kendilerine verildiği zaman uyumlu şekilde işlevlerini sürdürebilir. Dolayısıyla, aile içi mükemmel uyum, ancak ailelerin tüm üyelerinin işbirliği içinde kendilerinin, onlardan daha büyük bir bütünün

¹²⁸ Yılmazkaya, *İstanbul Kızı*, s. 32.

¹²⁹ Çakmakçioğlu, Adnan, *Kolye*, Öğün Yayınları, Ankara, 1997.

¹³⁰ a.e., s. 101.

¹³¹ Gürmen, Aysel, *Benim Adım Selen*, Uçanbalık Yayınları, İstanbul, 1995.

¹³² a.e., s. 48.

¹³³ Kaplan, Mevlüt, *Kınalı Güvercin*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 2002.

¹³⁴ a.e., s. 64.

¹³⁵ a.e., s. 34.

¹³⁶ Besleyici, Hâdi, *Küçük Kavalcı*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

¹³⁷ Gezer, Gülten, *Yuvadaki Çocuklar*, 2. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2003.

¹³⁸ Kutlu, Ayla, *Merhaba Sevgi*, 6. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.

¹³⁹ a.e., s. 46.

parçası olduklarını bilmeleri, bununla onurlanmaları ve bunu kendi kendilerine takdir etmeleri ile mümkün olur. *Muzaffer İzgü'nün yazdığı **Ekmek Parası** (1979) adlı romanda, Seyhan Nehri kıyısında kiraladıkları tek odalı kerpiç bir evde fakirlik içinde yaşayan iki çocuklu bir ailenin hayatı anlatılmaktadır. Romanda geçen olaylar, evin küçük oğlu Kemal'in ifadeleriyle aktarılmaya çalışılmıştır. Kitapta dikkat çeken hususlardan biri, bu zor şartlarda bile aile fertlerinin başarılı bir işbirliği ve uyum içinde olabilmesidir. Örneğin, çocuklardan büyük olanı Ali, annesi Hava Hanımdan su istediğinde, baba tatlı bir tonda kızarak "Çölden gelmişler sanki çölden", diye söylenir. Çocuğunun kendi suyunu kendisinin alabileceğini hatırlatır. Anne, yine de aşağı inerek, suyun soğuğu çıksın diye tulumbayı çeker ve tase doldurur. Bu sefer de baba dayanamaz ve "Avrat ciğerim yanmış, azıcık da bana ver", der.¹⁴⁰ *Zuhal Barbaros Hızlı'nın **Pop Şeker Çocuk** (1996) adlı romanında ise, birbirlerini sevip sayan karı-koca, çocuklarına da oldukça düşkünlüdürler. Bu aile, karşılaştığı güçlükleri birbirlerine daha fazla kenetlenerek atlatmaya çalışır. Ailenin erkek çocuğu Ertan, mutfak işlerinde annesine yardım eder. Ertan'ın ablası ise, mutfağa adım bile atmaz. Nitekim, Ertan'ın mutfak bilgisi ablasınınkinden fazladır. Örneğin, küçük çocuk, annesinden makarna yapmanın bütün püf noktalarını öğrenmiştir.¹⁴¹ *Ekrem Güneş'in **Gökkuşluğu Sitesi Çocukları**¹⁴² (1996) isimli çocuk romanında, Semiha Hanım ve eşi Selim Bey, mutfakta tam bir uyum ve işbirliği içindedirler. Nitekim, kadın köfte yaparken, adam da karısının yanında soğan soyar. *Pakize Özcan'ın **Yıldız Toplayan Çocuk** (2004) isimli romanında, Korkmaz'ın annesi ev hanımıdır; baba ise ev işlerinde onu yalnız bırakmaz ve her konuda ona yardım eder. Örneğin, yemek masasını anne-baba birlikte hazırlarlar. *Hidayet Karakuş'un **Dedem Çocuk Oldu**¹⁴³ (1997) isimli kitabında ise, Hayri Bey, her şeyi eşi Birsen Hanımdan beklemez; eliyle kahve pişirip ona ikram eder.*****

Romanlarda genelde, aile fertlerinden birinin eksilmesi, işbölümü mekanizmasını aksatıp, iş yükünün daha da artmasına neden oluyor. Ama öte yandan, aile fertleri bu gibi durumlarda birbirlerine daha sıkı kenetleniyorlar. Bilhassa çocukların sorumluluk bilincinde artış görülüyor. Geniş ailelerde ise, işbölümü, adeta bir işletmedeki durumu andırırçasına çok keskin olabiliyor. Kırsal kesimde, aile içi işbölümüne katılım yaşı da çok küçüktür. Ancak, aile içindeki sevgi ve saygı bağları da, aile bireyleri arasında, maddî bir getirisi veya manevî zorlama araçları olmadığı hâlde, gönüllü iş yükü dağılımı ve paylaşımına neden olabilmektedir. Aile içi işbirliği açısından bakıldığında ise, genelde dışsal, zorlayıcı şartların aile bireyleri arasında işbirliği ve uyumu güçlendirdiği görülür.

3.5.2. Mutlu aileler:

Mutlu aileler, daha uyumlu ve huzur içinde yaşanabilecek barışçı, sağlıklı toplumların oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Çocuk romanlarımız da, aile içi mutluluğun, bilhassa

¹⁴⁰ İzgü, *Ekmek Parası*, s. 18.

¹⁴¹ Hızlı, a.g.e., s. 31.

¹⁴² Güneş, Ekrem, *Gökkuşluğu Sitesi Çocukları*, Bu Yayınları, İstanbul, 1997.

¹⁴³ Karakuş, Hidayet, *Dedem Çocuk Oldu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.

geleceğin büyükleri olan çocukların gelişimleri açısından taşıdığı önemi yoğun biçimde vurgulamaktadırlar.

*Kemâlettin Tuğcu'nun **Büyüklerin Günahı** (1979) adlı romanında, mutlu ve mutsuz aileler ayrımı net olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Romandaki mutsuz ailenin oğlu Cahit, anne-babasının boşanmalarından dolayı büyük zorluklar çeker. Her iki ebeveyn de sırf inat olsun diye karşılıklarına ilk çıkan kişilerle evlenirler. Üvey anne ve üvey baba Cahit'i ve Sevim'i yanlarında istemezler. Eşler de birbirlerinin canını yakmak ve acı çektirmek için çocuklarıyla ilgilenmezler. Boşanmış ana-baba, çocuklara, karşı tarafın bakmasını ve onun, hayatında sorunlar yaşamasını isterler. Cahit, sonunda evden kaçarak bir kahvehaneye sığınır. Kahveci de, on yaşındaki Cahit'i köyde yaşayan ve hiç çocukları olmayan akrabası Tahir Efendiye teslim eder. Öz anne-babasının aksine, Tahir Efendi karısına asla kötü bir söz söylemez. Köylü karı-koca, çocukları ve köyde akrabaları olmadığı için birbirleri üzerine titrerler. Ayrıca yıllardan sonra bir çocuklarının (kız çocuğu) dünyaya geleceğini öğrendiklerinde aynen yeni evlenmiş çiftler gibi birbirlerine olan sevgileri daha da artar.¹⁴⁴ Tuğcu'nun **Babamın Günahı** (1980)'nda ise, babasının zoruyla istemediği bir evlilik yapan Cezmi Beyin ikinci evliliğinden de Nazan adlı bir kızı olur. Ama, adam ikinci karısının yaptıklarına dayanamaz ve hastalanıp ölür. Kısa bir süre sonra ikinci karısı olan Suzan da aynı akıbeti paylaşır. Hiç çocuğu olmayan amca Nazmi Bey, küçük Nazan'ı evlât edinir. Nazan, kendi evinde görmediği huzur, mutluluk ve uyumu amcasının evinde tadar. Zira, bu evde hiçbir zaman bir çatışma, bir anlaşmazlık, bir münakaşa olmamaktadır. Bazen amcası sesini yükseltip, bir şeyi emreder gibi söylese de, biraz sonra yaptığına pişman olur ve karısı Sabriye'nin gönlünü alır.¹⁴⁵*

*Sadettin Kaplan'ın yazdığı **Sihirsiz Kaval**¹⁴⁶ (1991) isimli romanda, Abdullah Bey ve Ayşe Hanım birbirlerini çok sever ve sayarlar. On iki yıllık evlilikleri boyunca aralarında en ufak bir münakaşa bile geçmemiştir. Her ikisinin de yegâne amacı, oğulları Murat'ın en iyi biçimde yetişmesini sağlamaktır. *Bilsen Başaran*'ın **Benekli Turgut** (2001) adlı çocuk romanında, Billur Öğretmen, Çukurköy'den kasabaya gitmek için karlar altında saatlerce araba beklemek zorunda kalır. Bacakları uyuşan öğretmeni hastaneye kaldırır. Doktorlar, hastayı kurtarmak için kangren olan bir bacağı, dizden itibaren kesmekten başka çare bulamazlar. Bu sırada, nişanlısı Burhan Bey hep onun yanında olup, genç kadına büyük manevî destek verir. Onu asla bırakmaz ve plânladıkları gibi evliliklerini gerçekleştirirler; bir de Mehmet adını verdikleri bir çocukları dünyaya gelir. Burhan Bey için Billur Öğretmenin bir bacağının olmaması, ona duyduğu sevgi ve saygıda en ufak bir azalma meydana getirmez. Aksine, mutlu evliliklerinde, karı-koca arasında hiçbir sorun çıkmaz. *Aydoğan Yavaşlı*'nın **Bir Yürekte Bin Özlem**¹⁴⁷ (2001) adlı romanında, anne ve babası Almanya'da işçi olarak çalışan Alper, amca ve yengesi ile birlikte İzmir'de yaşar. Aile, Alper'e de, kendi çocuklarına*

¹⁴⁴ Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, s. 30.

¹⁴⁵ a.e., s. 41.

¹⁴⁶ Kaplan, Sadettin, *Sihirsiz Kaval*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 1994.

¹⁴⁷ Yavaşlı, Aydoğan, *Bir Yürekte Bin Özlem*, 2. Baskı, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002.

gösterdikleri ilgi, sevgi ve ihtimamı bahşederler. Onun yabancılık çekmemesi için ellerinden geleni yaparlar. Amca ve yenge, çocuklarıyla birlikte mutlu ve modern bir aile hayatı sürmektedirler. Sinema ve tiyatro gibi etkinlikleri de sıkı şekilde takip eden aile, tatillerde ve hafta sonlarında hep birlikte gidilecek yerleri uyum içinde, ortaklaşa kararlaştırırlar.

Tarık Dursun K.'nın **Benim Dedem Bir Tane**¹⁴⁸ (1998) adlı romanında, babaanne ile dede her zaman birbirlerine saygılı olmuşlardır. Hatta bir keresinde karı-koca Karadeniz'e tatile giderlerken, adam, yarı yolda ağabeyini özlediği için İzmir'e gitmeye karar verir. Babaanne ise bu karara hiç itiraz etmez; sadece gülümser. A. Yıldız Yaşaroğlu'nun yazdığı **Yağmur Dede**¹⁴⁹ (1991) adlı romanda, Seyfettin Dede, karısı Sabahat'ı çok genç yaşta kaybetmiş olmasına rağmen, o sağken yaşadıkları mutlu günleri asla aklından çıkarmaz ve ona karşı beslediği büyük sevgide herhangi bir eksilme olmaz. Karısından kalan beyaz mendili her gün eline alıp koklar. Mendilin beyazlığının karısının tertemiz yüzünü, etrafındaki oylarınsa onun zarif ve ince ruhunu simgelediğini söyler. Yaşlı adam, karısını yaşattığına inandığı bu mendili, ondan kalan değerli bir anı olarak o güne kadar özenle saklamıştır. Etrafındakilere de, ölünce bu mendili tabutunun üzerine koymalarını vasiyet eder.¹⁵⁰

Cahit Uçuk'un **Düğüm Düğüm Üstüne** (2004) adlı çocuk romanında, Lâle Hanımın çok mutlu bir evliliği vardır. Ailenin mutluluğu, hem maddî sorunları olmamasından hem de aile fertleri olarak birbirleriyle uyum içinde olmalarından kaynaklanır. Yaşadıkları büyük ve güzel evlerine gelen misafirleri, özel misafir odalarında konuk ederler. İyi bir işi olan Cem Bey, bir baba ve eş olarak da çok saygılı ve anlayışlıdır. Örneğin, karısına, doğum gününde son model bir araba almıştır. On yedi yaşındaki oğulları Ercan, başarılı bir üniversite öğrencisidir. On bir yaşındaki kızları Dilara ise, yaşına göre çok olgun, anlayışlı ve düşünceli bir çocuktur. Çocuklarının ikisi de, derslerinde çok başarılıdırlar ve bu konuda anne-babalarını asla üzmemişlerdir. Yaz aylarını da, aile olarak, Bodrum'daki evlerinde geçirirler.

Mutluluk için önemli şartlardan biri, şüphesiz ki, ailede maddî sorunların olmamasıdır. Ancak, bu ikisi arasında mutlak bir doğrusal ilişki kurmak da doğru değildir. Çocuk romanlarımızda, yoksulluk çeken ama buna rağmen yine de mutlu olan ailelere rastlanmaktadır. Örneğin *Muzaffer İzgü*, romanlarında genelde kendi geçmişinden esinlenerek yoksul ama mutlu aile tablosuna yer vermektedir. Bilhassa, **Ekmek Parası** (1979) adlı romanı bu tip bir ailenin yaşadıkları üzerine kuruludur. Romandaki fakir ailenin Seyhan Nehri'nin kıyısındaki toprak evleri su taşkını nedeniyle yıkıldığında aile fertleri yağmurların dinmesiyle birlikte yeniden aynı yere küçük, tek odalı toprak bir ev yaparlar. Evin küçük oğlu Kemal'in ağzından anlatıldığı kadarıyla, aile fertlerinin bu olumsuz şartlarda birbirlerine daha sıkı kenetlendikleri görülür: "Oh cici yuvamız, yine başımızı soktuk içine. Varsın kömürümüz olmasın, varsın sobamız olmasın, ama bizim evimiz. Biz evimizi soluğumuzla ısıtırız. Babam çok çabuk bir buluşla ısınma işini yol[un]a koydu. Odanın ortasını kazdı. Tencere büyüklüğünde bir çukur açtı. Akşam olunca anam yaktığı üç beş

¹⁴⁸ Dursun K., Tarık, *Benim Dedem Bir Tane*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.

¹⁴⁹ Yaşaroğlu, A. Yıldız, *Yağmur Dede*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

¹⁵⁰ a.e., s. 116.

parça mangal kömürünü içine kül doldurduğu bir tencerenin içine koyuyor, sonra bu çukura bırakıyordu. Üzerine aralıksız bir sandalye, onun üzerine de evin en büyük yorganını örtüyor, bacaklarımızı içine sokuyorduk. Biz iki kardeş: "Oh sıcacık" deyince babam mutlu oluyor, bu mutlulukla anama seslenerek: "Hava yap da bir çay, tadını çıkaralım şu mutluluğun" diyordu.¹⁵¹

Üzeyir Gündüz'ün yazdığı **Pembe Kızın Ölümü** (1986) adlı romanda ise, İdris Ağa ve ailesi, yaşadıkları köyün en yoksulları arasındadırlar. Hatta, oğulları Murat'ın hırpanî kıyafetinden dolayı okulda herkes onunla dalga geçer. Fakat her şeye rağmen, yine de mutludurlar. Baba İdris, her zaman, 'gönül zengini' olduklarını, sevenlerinin olmasının en büyük zenginlik olduğunu vurgular. Aile üyeleri, birbirlerini sevip sayarlar.

Ailenin mutluluğu, şüphesiz ki, çocukların mutluluğunun temel kaynağıdır. Mutlu aileler içinde yetişen çocuklar, daha sağlıklı gelişim gösterirler. Anne-babanın kavga etmediği ailelerde, mutluluk somut olarak hissedilebilir. Muzaffer İzgü'nün **Metin Kaptan**¹⁵² (1985) adlı çocuk romanında, küçük Metin ve kardeşi Süha, anne-babaları şiddetli bir kavga edip de birbirlerinden uzaklaştıkları için mutsuz olurlar. Ancak, romanın sonunda Metin'in anne ve babası barışırlar. Küçük çocuk bu duruma çok mutlu olur. Babasına, annesine ve kardeşi Süha'ya sarılır, onları kucaklar. Daha sonra da bu mutluluğunu herkesle paylaşmak için sokağa çıkar ve oradakilere anne ve babasının barıştıklarını ilân eder.¹⁵³

Çocuklar, anne-babalarının varlığını yanlarında hissetmelerinden ve böylece kendilerini daha güven içinde görmelerinden dolayı, büyük mutluluk duymaktadırlar. Zeynep Oktuğ'un **Başrol Benim Olsa** (2005) adlı çocuk romanında, İpek'in ailesi yoksul olduğu için, çocuk, burslu okur. Öğretmeni de, ona bir üst sınıftan arta kalan kullanılmış kitap ve defterler temin eder. Fakat, bütün bunlara rağmen, küçük kız, neticede bir ailesi olduğu için çok mutludur. Adnan Çakmakçioğlu'nun **Karaca**¹⁵⁴ (1991) adlı romanında ise, iki çocuklu bir ailenin yaşantısı anlatılmaktadır. Adnan altı, Orhan ise beş yaşındadır. Evin bütün yükü annenin üzerindedir. Baba çalışıp para kazandığından dolayı evde anne ve çocuklar genelde yalnız olurlar. Akşamları babaları eve geldiğinde onlara da güven gelmiş olur ve artık hiçbir şeyden korkmazlar.¹⁵⁵

Anne-babadaki olumlu değişimleri görmek de çocuğu fazlasıyla mutlu edebilir. Nitekim, Yavuz Bahadıroğlu'nun **Çocuğun Ramazanı**¹⁵⁶ (1986) adlı eserinde, küçük Ali, romanın baş kahramanı olan arkadaşından ve dedesinden etkilenip; anne ve babasının onun daha, çok küçük olduğunu söyleyerek yaptıkları tüm itirazlarına da kulak asmayıp, Ramazan'da oruç tutar. Oruç tutmayan anne ve baba da, utanıp sahura kalkmaya ve oruç tutmaya başlarlar. Hatta, anne, başını bile örter. Ali ise, annesinin başı örtülü hâlini daha çok sever ve onu öyle görünce mutluluktan ağlar.

¹⁵¹ İzgü, *Ekmek Parası*, s. 76.

¹⁵² Yazarın 2000 yılında basılmış olan **Kuşadalı Metin Kaptan** adlı bir çocuk romanı bulunmaktadır.; İzgü, Muzaffer, *Metin Kaptan*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 2002.

¹⁵³ a.e., s. 96.

¹⁵⁴ Çakmakçioğlu, Adnan, *Karaca*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.

¹⁵⁵ a.e., s. 4.

¹⁵⁶ Bahadıroğlu, Yavuz, *Çocuğun Ramazanı*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2003.

Bu kapsamlı incelemelerden de anlaşılacağı üzere, çocuk romanlarında mutluluğun temel kaynaklarından biri, ailenin bütünlüğü, beraberliği ve birlikte yaşama yeteneği gösterebilmesidir. Ailede mutluluğun olabilmesi için, bazı asgarî koşulların aranması gerekebilir. Örneğin, maddî sorunların olmaması, bu anlamda çok önemli olmakla birlikte, yine de tek başına yeterli değildir. Nitekim, yoksul ama mutlu aile figürlerine de sıkça rastlanmaktadır. Benzer bir görüntü, çocuk sahibi olma koşulu itibarıyla de ileri sürülebilir. Çocuğun olması, aile içi mutluluğun tartışmasız en önemli sebeplerinden biri olmakla birlikte, kimi durumlarda çocuk sahibi olamamak karı-kocayı birbirlerine daha fazla yaklaştırabilir. Karşılıklı saygı ve sadakat duyguları da ailede mutluluk için çok önemlidir. Öte yandan, mutluluğun, çocuk gelişimi ve başarımı açısından oynayacağı rol çocuk romanlarında altı çizilerek vurgulanmaktadır. Bu iki değişken arasında karşılıklı, iki yönlü ilişkilerin mevcut olduğu ortadadır. Mutlu ailelerde, fizikî/bedensel engellerin de önemini yitirdiği sıklıkla dile getirilir.

3.5.3. Aile içi demokrasi:

Geleneksel aile yapısında, aile meclisi, katılımcıların çoğunun aslında dinleyici olduğu bir yapıdır. Bu tip ailelerde, ilk sözü de son sözü de anne veya baba söyler. Oturumlar ise çoğu zaman çocukları yakından ilgilendirdiği hâlde onların görüşleri alınmadan sona erer. Bazen baba, evin reisi sıfatıyla çok önemli olan ve herkesi ilgilendiren kararlarını hiç kimseye sormadan, kimseyle konuşmadan ve danışmadan alır. Böylesi durumlarda görüşünü bir şekilde dile getiremeyen ve sadece, alınmış olan karara uymak zorunda olan bireyler, kendilerini baskı altında hissedeceklerdir. Bu ise, doğal olarak, aile bireyleri arasındaki sıcak ilişkiyi bozabilir ve baskı altındaki kişinin özgüvenini zedeleyebilir. Dolayısıyla, aile içinde uyumun ve sağlıklı ilişkilerin gelişebilmesi; karşılaşılan sorunların da çözülebilmesi adına, konuyla ilgili herkesin bir araya gelip, görüşlerini açıkça dile getirmeleri gerekmektedir. Nitekim, ailenin tüm üyelerinin demokratik katılımıyla gerçekleşen bu toplantılarda alınan kararlar, çok daha nitelikli olacaktır. Türk çocuk romanlarında da, bilhassa 1990'lı yıllardan sonra, aile içi demokrasinin önemini vurgulayan örneklere sıklıkla rastlanır olmuştur.

*Necati Zekeriya'nın Orhan*¹⁵⁷ (1973) adlı romanında¹⁵⁸, alınan çam ağacının nereye konulacağı konusunda evdeki herkes farklı görüşler belirtirler; fakat sonunda ağaç küçük Orhan'ın istediği yere yerleştirilir. Yani, Orhan bir anlamda bu meselede demokratik hakem görevini yerine getirir. *Melike Funda Kaynak'ın Güneşe Açılan Pencere* (1996) adlı kitabında, aile içinde herhangi bir konuda önemli bir karar alınırken, mutlaka evin küçük kızı Tutku'nun da fikrine başvurulur.¹⁵⁹ Hatta, hastalanan Tutku'nun ameliyat olup olmaması gibi hayatî bir kararı alırken bile annesi, Tutku'ya sorar ve onun kararı doğrultusunda hareket

¹⁵⁷ Zekeriya, Necati, *Orhan*, 2. Baskı, Koza Yayınları, İstanbul, 1979.

¹⁵⁸ N. Zekeriya, bu romanın ilk versiyonunu, *Bizim Sokağın Çocukları* (Cem Yayınevi, İstanbul, 1991) adıyla 1960'ların başında yazmıştır.

¹⁵⁹ Ailenin demokratik davranarak çocuğun fikrini aldığı bir örneğe de, *Fatma Güner'in Bana Annemi Anlat* (1982) adlı çocuk kitabında rastlanabilir. Nilgün, yeni doğan kardeşinin adının Ergün olmasını teklif eder; anne ise, babanın da fikrini almayı önerir. Babası bu ismi beğenince, çocuğa Ergün ismi konulur. Güner, Fatma, *Bana Annemi Anlat*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, ts.

etmeye çalışır. Anneanne ise, hele ki bu kadar önemli bir sağlık meselesinde, küçük bir çocuğun lafıyla hareket edilmesini doğru bulmaz.¹⁶⁰

Muzaffer İzgü'nün **Kabakçı Amca**¹⁶¹ (1989) adlı romanı, karı-koca, anne-baba-çocuklar arasında tam işbölümüne dayalı demokratik bir aile teması üzerine kurgulanmıştır.¹⁶² Mustafa Tuncel'in **Elveda Kumru** (1996)'sunda, baba, balkona düşen bir yavru kumruyu tekrar doğaya bırakmak gerektiğini savunur; ancak, ev halkının çoğunluğu kuşun evde kalmasından yana olduğu için, kumru doğaya salınmaz. Baba da bunun üzerine, "Bu evin babası, zaten uzun süredir hep kaybediyor. Bu evde, çocuklar demokrasisi başını aldı gidiyor.", diyerek yakınmasını dile getirir.¹⁶³

Mehmet Atilla'nın **İngiltere'den Gelen Konuk**¹⁶⁴ (1996) adlı çocuk romanında ise, Aysu, okul aracılığıyla tatilde yurtdışından gelecek olan öğrencilerden birini iki haftalığına evinde misafir etmek ister. Anne ve babası, karşılıklı olarak birbirlerinin fikirlerini aldıktan sonra kızlarının isteğini kırmayıp, konuyu kabul ederler. Zeynep Oktuğ'un **Başrol Benim Olsa** (2005) isimli çocuk romanında, Deniz ile Yeliz'in anne ve babası, çocukları hakkındaki tüm kararları ortaklaşa konuşarak ve anlaşarak alıp, ondan sonra kızlarına açıklarlar. Ailede bu konudaki kurallar açık ve net olup, asla değiştirilmez. Gülten Gezer'in **Yuvadaki Çocuklar** (2003) isimli romanında, Murat ve Nihat adlı kardeşlerin anne-babası, hemen her konuda çocuklarının da fikirlerini alırlar, onların düşüncelerine saygı gösterirler. Ulufer Şahin'in **Boncuk**¹⁶⁵ (1976) adlı çocuk romanında, İhsan Bey, karısıyla annesine yaz tatilinde Marmaris'e gitmek konusunda ne düşündüklerini sorar. Ortaklaşa karar alırlar; çünkü, onların ailesinde, her şey herkesle konuşulup tartışılarak neticeye bağlanır.¹⁶⁶ Mehmet Güler'in **İkizler**¹⁶⁷ (1986) adlı romanında, karşımıza demokratik bir aile manzarası çıkmaktadır. İkiz kardeşler Özer ve Sezer'in bilhassa babalarıyla olan ilişkileri, olağan baba-oğul ilişkisinden öte sıkı bir arkadaşlık şeklindedir. Hemen her konuda ortak kararlar alırlar; genelde birlikte zaman geçirip türlü oyunlar oynarlar ve çok eğlenirler. Evde kimseye hiçbir konuda baskı ve zorlama yapılmaz. Bir mesele hakkında karar vermek gerektiğinde ise, herkes hür bir şekilde görüş bildirir, öneriler getirir ve sonunda ortak bir noktada buluşurlar.

Ekrem Güneş'in **Gökkuşuğu Sitesi Çocukları** (1996) isimli romanında, Selim Beylerin evinde bir kural vardır: tartışan iki kişinin arasına üçüncüsü girmez. Küçük Meltem, evden gizlice aşırıldığı eti kediye götürürken yakalanınca; annesi ona öfkelenir ve kızar. Çocuk, babasının gözlerine bakıp, ondan yardım almaya çalışsa da, beklenen yardım gelmez. Selim Bey, anne ve kızının arasına girmez. Hatta, o da kızını uyarma ihtiyacı hissederek; "Yaptığın doğru değil kızım.", der.¹⁶⁸ Buradan da anlaşılacağı gibi, aile içi demokrasi, çocuğun ne dilerse yapılabileceği anlamına gelmez; bilâkis, bu kavram, çocuğa isteklerinin

¹⁶⁰ Kaynak, a.g.e., s. 76.

¹⁶¹ İzgü, Muzaffer, *Kabakçı Amca*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.

¹⁶² Bkz., a.e., ss. 3, 17, 51-52.

¹⁶³ Tuncel, a.g.e., s. 11.

¹⁶⁴ Atilla, Mehmet, *İngiltere'den Gelen Konuk*, 2. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 1999.

¹⁶⁵ Şahin, Ulufer, *Boncuk*, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 1976.

¹⁶⁶ a.e., ss. 146, 147.

¹⁶⁷ Güler, Mehmet, *İkizler*, Epsilon Yayınları, İstanbul, ts.

¹⁶⁸ Güneş, a.g.e., s. 52.

nedenlerini anlatmanın, yaptıkları olumsuz şeyler hakkında da onunla konuşarak kişiliğini geliştirmenin başlıca yoludur.

Çocuk romanlarında aile içi demokrasinin göstergeleri: çocuğun fikirlerine de önem verilmesi, bazen onun karar verici konumuna getirilebilmesi, çoğunluğun fikrine saygı gösterilmesi, alınan fikirler doğrultusunda ortaklaşa hareket edilmesi, kararların sonradan değiştirilmemesi, demokratik uygulamaların varlığından yakınılması, haksızlık ve yanlışlık karşısında kimseye iltimas yapılmaması, adaletli davranılması, bireysel istekler doğrultusunda başına buyruk hareket edilmesine engel olunması, aile içi kuralların otoriter olmaması, baskı ve zorlamayla dayatılmaması ve ezici koşullarda çalışmayı gerektirmeyen yumuşak bir işbölümünün var olabilmesi olarak saptanmıştır.

3.5.4. Aile içi güven ve iletişimin sağlamlığı:

Ailenin sürekliliğini sağlayan cinsellik isteği, anne şefkati gibi duygular organik niteliktedirler. Bununla birlikte aile; aşk, ekonomik bakımdan güvenlik sağlama, ırkı sürdürme gibi sosyal nitelikte diğer bir takım hislere de dayanmaktadır. Aile; mensuplarından başka hiçbir sosyal kuruluşun istemediği kadar bağlılık, iletişim ve fedakârlık bekler. Zira, toplumun en önemli evrensel ve sürekli kurumlarından birini oluşturan aile, aynı zamanda ziyadesiyle geçicilik niteliği gösterme potansiyeline de sahiptir.¹⁶⁹ Bunun için aile içinde fertler arası karşılıklı iletişim ve güven duyguları kuvvetli olmalıdır. Türk çocuk edebiyatında verilen birçok eserlerde de bu konuya ilişkin vurgular ihmâl edilmemiştir.

Zerrin Polat'ın **Sevginin Gücü**¹⁷⁰ (1997) adlı romanında ele alınan aile, orta gelir seviyesine sahiptir. Baba avukatlık yapmakta, anne ise bir işte çalışmaktadır. Evin Zeynep ve Orhan adlı iki çocuğu bulunmaktadır. Roman, ağırlıklı olarak bu kardeşler arasındaki ilişkiler üzerine kurulmuştur. Evin küçük çocuğu Orhan, ailede hep ablası Zeynep'e ayrıcalıklı davranıldığını düşünür ve Orhan, ailesinin kendince algıladığı, bu tek taraflı davranışlarına tepki olarak evden kaçmaya karar verir. Bir gün ailesinden habersiz Seymenler Parkı'na gider ve orada kendisinden çok daha kötü durumdaki diğer çocuklarla tanışır. Neticede Orhan yaptığından pişmanlık duyup evine döner ve daha sonra ablası Zeynep'le birlikte park çocuklarına yardım etmeye çalışırlar. Eve geri döndükten sonra, Orhan evden kaçışını, sokak çocuklarını anneannesinin evine yerleştirdiklerini ve yirmi gün kadar orada kalıp daha sonra babalarının şüphelenmeleri üzerine yine parka geri döndüklerini anlatır. Babası Orhan'ın anlattıklarına inanamaz, ona çok kızar ve şöyle sitem eder: "*Çocukların sık sık yaptıkları hatalardan birisi de ailelerine yalan söylemeleri, gerçekleri onlardan gizlemeleridir. Demek siz de bu hataya düştünüz ha! Yazıklar olsun size, oysa ben çocuklarımın bize yalan söylemeyeceklerini sanırdım*". Yani, kısacası romanda aile içi güvenin önemi babanın ağzından çarpıcı bir şekilde vurgulanmaktadır.¹⁷¹ *Cahit Uçuk*'un **Düğüm Düğüm Üstüne**

¹⁶⁹ Dönmezer, Sulhi, *Toplumbilim*, Yenilenmiş 11. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1994, s. 195.

¹⁷⁰ Polat, Zerrin, *Sevginin Gücü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.

¹⁷¹ a.e., ss. 103-104.

(2004) adlı romanında ise, Cem Bey, eşine ve çocuklarına karşı güveninin bir göstergesi olarak, onlara zor günler ve acil durumlar için bir köşeye sakladığı paranın yerini gösterir.

Zuhal Barbaros Hızlı tarafından kaleme alınan **Pop Şeker Çocuk** (1996) adlı romanda, Ertan'ın muhasebeci olan babası hesaplardaki bir karışıklık yüzünden tutuklanır. Suçsuzluğu ispatlanıncaya kadar aile çok sıkıntılı günler geçirir. Tüm olumsuzluklara rağmen aile bireyleri birbirine destek olurlar ve daha sıkı kenetlenirler. Ertan da, bu arada, ailesine karşı hissettiği bağımlılık ve sorumluluk duygularının bu türden olumsuz bir olay karşısında ne derece yükselebildiğine tam anlamıyla tanık olur.¹⁷²

Romanlarda, aile fertleri arasındaki algılama problemleri (yanlış veya eksik algılama), iletişim ve karşılıklı güvenin sağlanmasının önündeki en önemli engeller arasındadır. İncelenen eserlerde, aile fertlerinin birbirlerine yeterince dürüst/açık olmaları ve yalan söylememeleri, karşılıklı güven verici unsurlar arasında belirtilir. Birbirlerine tam anlamıyla güvenen aile mensupları, bazı kişisel sırlarını bile açabilirler. Zorluklar ve sıkıntılı durumlar karşısında aile içi iletişim ve güvenin daha da sağlamlaşması ise, üzerinde durulan diğer bir husustur.

3.6. Sorunlu Aileler:

Aile bireyleri arasındaki ilişkiler, insanların varoluşlarının doğal bir parçası olduğundan, aile yaşamı her türden duygusal deneyimi kapsamaktadır. Aile ilişkileri; karı-koca, anne, baba ve çocuklar, kız ve erkek kardeşler ya da uzak akrabalar arasında oldukça sıcak ve doyurucu olabileceği gibi; aynı derecede, insanları umutsuzluğa düşürecek ya da derin kaygı ve suçluluk duygularına itecek kadar açık gerilimlerle dolu da olabilir. Dolayısıyla, her dönemde karşılaşılabilecek bir çok sorunlar ve sıkıntılar, aile yaşantısının "*karanlık yüzünü*" oluşturmaktadır.¹⁷³ Ailede sorunların, üstesinden gelinemeyecek ve çözülemeyecek ölçüde yoğunlaşması, bu anlamda sorunların aile bireylerinin fiziksel ve duygusal sağlığını bozacak duruma gelmesi, "*aile bunalımı*" olarak adlandırılır. Çalışmada, bu başlık altında, ailede bunalıma neden olan ve çocuk romanlarına da yansıdığı oranda tespit edilen on temel sorunun nedenlerine değinilmiştir. Bunlar; aile bireylerinin sakatlık ya da hastalıkları, ailede parçalanma (bölünme), aile bireylerinin ölüm vâkâları, çocuksuzluk, aileler arasında bilhassa kırsal kesimde yaşanan kan davaları, aile fertleri arasındaki psikolojik çatışmalar, yalnızlık olgusu ile karşı karşıya kalınması, aile içi iletişimsizlik, yoksulluk ve sosyo-ekonomik sorunlar, evlilikte eşler arası sorunlar ve aile içi şiddet temalarıdır.¹⁷⁴

¹⁷² Hızlı, a.g.e., s. 61.

¹⁷³ Giddens, a.g.e., s. 169

¹⁷⁴ Benzer nedenleri tespit eden bilimsel bir çalışma için bkz., Güngen v.dğr., a.g.e., s. 125

3.6.1. Ailede sakatlık veya hastalıklar:

3.6.1.1. Sakat veya hastalıklı çocuklar:

Sakat insanlar, gelişmiş ya da gelişmemiş olsun hemen her ülkede toplumsal hayata tam anlamıyla entegre olamayan, kendilerine genelde acıma duygularıyla bakılan ama gerekli ölçüde yardım ve desteği de yeterince bulamayan engelli yurttaşlardır.¹⁷⁵ Bu trajik mevzuu, incelediğimiz her dönemde üretilen çocuk eserlerinde, bilhassa çocuk hastalığı ve/veya sakatlığı temaları çerçevesinde bolca işlenmiştir.

Ünlü edebiyatçı *Muzaffer İzgü'nün*, Seyhan Nehri kıyısında kiraladıkları tek odalı kerpiç evde oturan, Ali ve Kemal isimli iki çocuklu bir ailenin yaşamlarının anlatıldığı **Ekmek Parası** (1979) adlı romanında, olaylar ağırlıklı olarak ailenin küçük çocuğu Kemal'in ağzından anlatılır. Çocukların ortak arkadaşlarından biri olan Seyit'in babası ölmüştür. Seyit, annesi ve erkek kardeşiyle birlikte küçücük bir evde oturur. Anneleri Dudu Teyze, oraya buraya temizliğe gider. Seyit'in kardeşi ise kolundan ve bir bacağından sakat olduğu için çalışamaz. Bazı günler Seyit onun koluna girer, onu sinemaya götürür ve ön tarafa bir yere oturtur.¹⁷⁶ Ancak, Seyit de bir gün güvercinlerini uçururken dengesini kaybedip damdan aşağı düşer ve iki bacağı birden kırılır. Bu olay, aile için tam bir yıkım olur. Anneleri Dudu Hanım ise iki yavrusunun da sakat kalmasından dolayı çaresizlik içinde dövünür durur.¹⁷⁷ *Zekai Eryalaz'ın Yuvaya Dönen Çocuk*¹⁷⁸ (1984) isimli romanında, Kâzım'ın daha çok küçükken bir çingene tarafından sirke bırakıldığı ve çocuğu olmayan bir sirk cambazı tarafından evlât edinilerek büyütüldüğü söylenir. Çocuk, henüz on bir yaşında iken bir gösteri sırasında analığı ile birlikte ipten düşerler; analığı ölür; Kâzım ise topal ve kambur kalır. Bu olaydan sonra sirkte soytarı olarak çalışıp yaşamını sürdürür. Çocuk, içinde hep bir yalnızlık hisseder ve şiddetli yuva özlemi çeker. *Kemâlettin Tuğcu'nun Küskün Çocuklar*¹⁷⁹ (1977) adlı romanında ise, Cemal'e bebekken çocuk felci aşısı yapılmadığı için, belden aşağısı tutmaz olur ve tekerlekli sandalyeye mahkum hâle gelir. Geleceği ile ilgili duyduğu endişelerini ise en yakın arkadaşı Orhan'a şu sözlerle dile getirir: "*Orhan, ben hiçbir zaman bu arabadan kurtulamayacağım. Ben bir işe gidemeyeceğim. Ben daima aileme yük olacağım. Allah gecinden versin, ben onlar ölünce, Darülacezeye atılacağım. Öyle ya bana kim bakacak! Kimin kesesinden geçineceğim! İş yok, askerlik yok, başka gençler gibi gezmek, eğlenmek yok. Sonra şey, ben evlenemeyeceğim de Orhan. Beni hangi kız kabul eder. İşte on yedi yaşıma geldim. Herkesin yaşantısına imreneceğim. Ben hayata daima küskün kalacağım Orhan, daima küskün.*"¹⁸⁰ *Ayhan Bozfirat'ın Akriba Hasan*¹⁸¹ (1972) adlı romanında, Arif Usta otuz-otuz beş yaşlarındadır. Belden aşağısı tutmadığı için evde oturduğu yerde oyuncak yapıp satar ve ihtiyar annesi ile birlikte yaşar. Ancak, sakatlığı onun hayattan kopmasına neden olmaz.

¹⁷⁵ Yörükoğlu, Atalay, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, 3. Baskı, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 1989, s. 79.

¹⁷⁶ İzgü, *Ekmek Parası*, s. 68.

¹⁷⁷ a.e., s. 70.

¹⁷⁸ Eryalaz, Zekâi, *Yuvaya Dönen Çocuk*, Kandil Grafik-Yayıncılık, Ankara, 1984.

¹⁷⁹ Tuğcu, Kemâlettin, *Küskün Çocuklar*, Serhat Yayınları, İstanbul, ts.

¹⁸⁰ a.e., s. 87.

¹⁸¹ Bozfirat, Ayhan, *Akraba Hasan*, 2. Baskı, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 1974.

Tam aksine, çalışıp para kazandığı gibi; tesadüfler sonucu tanıştığı küçük Nuri'yi, bulaştığı hırsızlık çetesinin elinden kurtarıp, yanında işe alır ve böylece onun da, bir daha hırsızlık yapmayıp alnının teriyle para kazanmasına vesile olur. *Zeliha Akçagüner*'in yazdığı **İçimdeki Ses**¹⁸² (2002) isimli çocuk romanında, Onat, altı aylıkken birden ateşlenir ve sonuçta yürüme engelli olur; küçük çocuk artık tekerlekli sandalyeye mahkumdur. Anne ve babasının bütün ilgisi ise, bu hasta çocuğun üzerinde odaklanmıştır. *Nursel Saygınar*'ın **Benim Dünyalarım**¹⁸³ (1996) adlı romanında, küçük Nuray, eklem romatizması hastası olduğundan dolayı kardeşleriyle oynayamaz ve ağlaya sızlaya sürekli doktorlara götürülür. *Canan Tan*'ın **Beyaz Evin Gizemi** (2000) isimli romanında, İpek Teyzenin oğlu Murat, iki yıl kadar önce bisikletle gezerken, kulağında walkman olduğu için, arkadan gelen arabanın kornasını duymaz ve geçirdiği trafik kazası sonucu belden aşağısı tutmaz olur. Çocuk, bundan sonra tekerlekli sandalyeye mahkum hâle gelir. Büyük bir ameliyat geçirmesine rağmen yürüyemez. Doktorlar, ikinci bir ameliyattan sonra yürüme umudunun olduğuna işaret ederler; ancak, Murat'ta zamanla bir hastane fobisi oluşmuştur. Dolayısıyla, bu ameliyata karşı çıkar. Korkusunu yenebilmesi için de, psikolojik tedavi görmeye başlar.

Bilsen Başaran'ın **Benekli Turgut** (2001) adlı romanında, köyde, Deli Abdul isimli, zihinsel özürlü bir çocuktan bahsedilmektedir. Abdul, daha kundakta bebekken Kınalı Çay'da yün yıkayan annesinin sırtından kayarak suya düşer ve nehrin azgın dalgalarına kapılır. Köylüler, çocuğu son anda kurtarırlar; fakat, ilkyardım kurallarını bilmedikleri için bebeğe sertçe vurup onu ayıltmaya çalışırlarken, çocuğu sakatlarlar. Çocuk büyür ancak, konuşamaz; aklı dengesi de yerinde değildir. Annesi Miyase Gelin, oğlunun bu durumuna çok üzülse de elinden bir şey gelmez. Köylük yerde, "Ölüsü olan bir gün; delisi olan her gün ağlar" deyişinde de belirtildiği üzere, kadıncağız, oğlunu olduğu gibi kabullenir ve zor da olsa onu idare etmeye çalışır.¹⁸⁴ *Nevra Bucak*'ın **Kızın Adı Candan** (1990) adlı romanında, Serap, zekâ olarak yaşlılarından geridir; fiziksel görünüşünde de farklılık vardır. Adaya gelen Candan, bu çocukla arkadaşlık edene kadar, o hep yapayalnızdır. Serap'ın annesi, kızının bu durumuna üzülür ve Candan'ın onunla arkadaşlık etmesinden çok mutlu olur.

Süleyman Bulut'un **Sınıfımızın Resmî** (1981) adlı romanında, Memo, yaz tatili gelince, babasının gittiği fabrikada bir aylığına işçi olarak çalışır. Ancak, dalgınlık sonucunda, elini makinelerden birine kaptırınca, çocuğun eli bileğinden kesilir. Böylece, ileride pilot olmak isteyen Memo'nun hayalleri suya düşer. Bu hayal kırıklığı ise, çocuk için çok büyük bir yıkım olur.

Nurdan Damla'nın yazdığı **Dünya Yolcusu Murat**¹⁸⁵ (2001) adlı romanda, köydeki ırmağın kıyısında küçük bir kulübede yaşayan yoksul ailenin on iki-on üç yaşlarındaki oğulları Murat, doğuştan kördür.

¹⁸² Akçagüner, Zeliha, *İçimdeki Ses*, Tudem Yayınları, İzmir, 2002.

¹⁸³ Saygınar, Nursel, *Benim Dünyalarım*, 3. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 2003.

¹⁸⁴ Başaran, a.g.e., s. 57.

¹⁸⁵ Damla, Nurdan, *Dünya Yolcusu Murat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2001.

Mevlüt Kaplan'ın, zorluklarla dolu köy hayatını etkileyici bir üslupla anlattığı **Tren Düdükleri** (1994) adlı romanında, annesi, Memican'ı arpa tarlasında, yığın dibinde doğurur. Ailenin ilk çocuğu olan Memican, bir yaşına varmadan ölümcül bir hastalığa yakalanır. Boğazının sağ tarafında büyük bir şark çıbanı çıkar, daha sonra yanağına da sıçrar. Yara, yaklaşık bir sene kapanmaz ve sürekli kanar. Anne ve babası duruma çok üzülürler. Çaresiz, çocuğun ölümünü beklerlerken, bir yılın sonunda yara kabuk bağlar ve Memican iyileşir.

Çocuklarda görülen sakatlıklar veya çaresi olmayan hastalıkların önemli bir nedeni, şüphesiz akraba evliliğidir. Ancak, çocuk romanlarımızda sakat çocukların doğmasına neden olan akraba evlilikleri olgusuna yeterince dikkat çekilmemiştir. Bu konuyu vurgulayan nadir örneklerden biri olarak *Çakmakçoğlu'nun Burukluk*¹⁸⁶ (2000) adlı romanında, Kahraman ve Nurcan, teyze çocukları olmalarına rağmen, akraba evliliği yaparlar. Bu evliliğin sonucunda, doğan üç çocukları da zihinsel engelli olur. Karı-koca, daha sonradan, bu evliliği yaptıklarına bin pişman olurlar. İlk doğan çocukları Mehmet, on beş yaşına basmıştır. Onun bir küçüğü Melahat'tır. Üçüncü çocuk Bahri ise, gün boyu yarı çıplak dolaşır ve hep güler.¹⁸⁷

Sakat/hastalıklı çocuklara sahip olan ailelerde anne-baba tutumu, çocuğun iyileşme süreci ve ruh sağlığı açısından şüphesiz ki son derece önemli bir husustur. Ancak bu konuda bilinçli ebeveynlere rastlamak oldukça zor olabilmektedir. Yine de çocuk romanlarının genelinde, bu tür durumlarda olumlu yaklaşımlar sergileyen ebeveynlerin sayısının aksi davranışlar içinde bulunanlara göre bariz olarak daha çok olduğu tespit edilebilir.

Melike Funda Kaynak'ın Güneşe Açılan Pencere (1996) adlı romanında, çocuk felci geçirdiğinden dolayı yürüyemeyen kızının mutluluğunu her şeyin üstünde tutan anne Sevim Hanım, onun hiçbir şeyini eksik etmemeye çalışır. Tutku'ya sık sık yeni ayakkabılar alınmasını gereksiz bulan yakınlarına da, "Eğer kızım yürüseydi almayacak mıydık sanki?", diye cevap verir. Annesinin ona yürüyebilen bir çocukmuş gibi davranması, Tutku'nun kendini eksik hissetmemesini sağlar.¹⁸⁸ *Kemâlettin Tuğcu'nun Küskün Çocuklar* (1977) adlı eserinde ise, zengin bir ailenin sakat çocuğu olan Tevfik'in kolları doğuştan bedenine oranla uzundur, başı omuzlarının arasına gömülmüştür ve sırtında da kamburu vardır. Bu sebeple de insanlardan uzaklaşır ve giderek içine kapanır. Anne ve babası da onun bu hâline üzülürler ve onu mutlu etmek için bir dediğini iki etmezler.

*Canan Tan'ın Sevgi Dolu Bir Yürek*¹⁸⁹ (1996) isimli romanında, Sevim Hanımın kızı Melike, sara hastasıdır. Fakat sırf, küçük kızlarının hayatının olumsuz etkilenmemesi için, ona durumunu söylemezler. Melike ise, hastalığından habersiz bir şekilde, tüm dikkatini vererek Antalya'da düzenlenecek olan yüzme yarışlarına hazırlanmaktadır. Üstelik, Melike'nin yüzme antrenörünün bile kızın hastalığından haberi yoktur. Nitekim, bir gün havuzda çalışırken küçük kızın sara nöbeti tutar ve çocuk, ciddi bir boğulma tehlikesi geçirir. Tabiatıyla ebeveynlerin çocuğun hastalığını gizleyerek onu huzursuz etmemeye çalışmaları

¹⁸⁶ Çakmakçoğlu, Adnan, *Burukluk*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.

¹⁸⁷ a.e., s. 13.

¹⁸⁸ Kaynak, a.g.e., s. 51.

¹⁸⁹ Tan, Canan, *Sevgi Dolu Bir Yürek*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 1996.

anne-baba psikolojisi dahilinde olumlu bir davranış tarzı olarak algılanabilse de, yine de çocuğun hayatıyla oynamak anlamına geleceğinden, pek rasyonel bir davranış olarak görülemez.

*Nurdan Damla'nın **Dünya Yolcusu Murat** (2001) adlı romanında, Hasan Efendi, oğlu Murat'ın gözlerinin görmüyor olmasına çok üzülür. Çoğu geceler üzüntüsünden uykuları kaçan adam, eşi ve oğlu yattıktan sonra, Allah'a ağlayarak dualar eder ve ondan oğlunun gözlerinin açılmasını diler. Acılı adam, kederini eşine dahî belli etmemeye çalışır.*

*Nursel Saygınar'ın **Türkü Çocuk**¹⁹⁰ (1999) adlı romanında, Ezgi'nin anne ve babası, çocukları konusunda çok bilinçlidirler. Doğduktan sonra, çocuğun gelişimini çok yakından takip ederek, onu sürekli fotoğraflarlar ve yaşanan gelişmeleri güncelere yazarlar. Ezgi, üç yaşına kadar normalin üzerinde hızlı bir gelişme gösterir. Yaşlarına göre daha zeki olup, yürüme, konuşma, iletişim kurma vb. pek çok şeyi erkenden becerir. Fakat, üç yaşına gelince aniden etrafındakilerle iletişimi kopar; sanki, duymaz, görmez ve konuşmaz gibi davranmaya başlar. Suskun, durgun bir çocuk olur. Oyuncaklarıyla oynamaz, katı yiyecekler yemeyi reddeder; tuvaletini de söylemez. Kontrol eden tüm doktorlar, çocukta her şeyin normal olduğu yönünde teşhis koyarlar. Sonunda, anne-babası Ezgi'yi psikiyatra götürürler ve çocuklarının otistik olduğunu öğrenirler. Ailesi, küçüğün eskisi gibi olması ve etrafıyla yeniden iletişim kurabilmesi için elinden geleni yapar. Annesi, babası, dedesi, ninesi, kardeşi Ozan, annesinin okuldan arkadaşı Ayşe Hanım; hepsi ayrı ayrı Ezgi'ye zaman ayırıp, onunla konuşurlar. Ayşe Hanım çocuğa faydası olacağını düşünerek, ona papağan, karga, muhabbet kuşu, bülbül, kaplumbağa gibi hayvanlar getirir. Kadın, onları konuşturur gibi yaparak Ezgi'nin ilgisini çekmeye çalışır. Ancak, bir yıllık bu yoğun uğraşa rağmen, çocukta en ufak bir gelişme olmaz. Ailesi yine de çocuklarının iyileşeceği hususundaki inancını bir an olsun yitirmez. Nitekim, beşinci yaş gününe yaklaşırken, çocuk, çevresiyle yavaş yavaş iletişim kurmaya başlar. Bu arada, Ezgi'nin ailesi, çocuklarıyla ilgili olarak ünlü çocuk psikiyatristi *Atalay Yörükoğlu* da dahil olmak üzere pek çok doktordan yardım alırlar. Neticede, Ezgi, eski sağlıklı günlerine geri döner. Evde bir bayram havası esmeye başlar. Çocuk, ilkokula başladığında, sınıfın en başarılı öğrencisi olur; hatta, ikinci sınıfı atlayarak doğrudan üçüncü sınıfa devam etme hakkı elde eder.*

*Canan Tan'ın **Beyaz Evin Gizemi** (2000)'nde, Murat'ın anne-babası; geçirdiği trafik kazası sonucunda sakat kalan oğullarının, dışarıda top oynayan ve bisiklete binen çocuklara imrenip de moralinin bozulmaması için, evlerinin etrafına kalın ve yüksek bir duvar ördürürler. Kazadan sonra, çocuk, karanlıktan korkmaya başladığı içinse, akşam olunca evin bütün ışıklarını yakarlar ve oğulları uyumadan önce de söndürmezler. Öte yandan, anne İpek Hanım, çocuğunun diğer insanlarla sosyal ilişki kurabilmesi için elinden geleni yapar. Yakınlarındaki Dostlar Sitesi çocuklarını her gün eve çağırır ve onların Murat'la arkadaşlık etmelerini sağlar. Annesi, Murat'ın ikinci bir ameliyata ikna olması için, bu çocuklardan yardım alır. Sonunda, gerçekten de çocuk ameliyat olmayı kabul eder.*

¹⁹⁰ Saygınar, Nursel, *Türkü Çocuk*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 2000.

*Ayla Kutlu'nun yazdığı **Merhaba Sevgi** (1989) adlı romanda, Sevgi, dokuz yaşındayken, okulca çıktıkları gezide ağır bir trafik kazası geçirince, sağ kolu omuz altından kesilmek zorunda kalır. Çocuğun yattığı hastanenin doktor-hemşire olmak üzere tüm personeli onu çok severler ve Sevgi'ye, hastanenin kreşinde yatılı kalıp oradan okula gitmesini teklif ederler. Sevgi'nin anne ve babası bu teklif karşısında ne karar vereceklerini bilemezler. Onu köyde okutamayacakları kesindir. Ama, çocuklarından uzun süre ayrı kalmaya tahammül etmek de çok zor olacaktır. Bir taraftan da, Sevgi'nin, istenilmediğini düşünmemesi için, anne-baba susup, son kararı çocuğun vermesini doğru bulurlar. Sevgi ise, kendi kaderini çizme imkânına kavuşur ve bu teklifi hiç düşünmeden kabul eder. Sonunda da okuyup, bir meslek sahibi olur.*

Öte yandan, sakat/hastalıklı çocuklarına yönelik olumsuz tutumlar sergileyen anne-babalar az da olsa bulunmaktadır. Örneğin, *Aydın Özkan'ın **Nemik ile Onbaşı** (1981) adlı çocuk romanında, Nemide iki yaşındayken, ailesi çocuğun ayaklarının tutmadığını anlar. Sakat bir kız çocuğunun başlık parası getirmeyeceği ortadadır. Bunun üzerine, ailenin çocuk üzerindeki sevgi ve ilgisi birdenbire azalır. Üstüne üstlük bir de anne, yeni bir oğlan çocuğu doğurunca, küçük kıza yönelik ilgi tamamen yok olur. Hatta, köyün en güzel adı denilerek verilen "Nemide" ismi de ona çok görülmüş olacak ki, annesi ona bir gün kısaca "Nemik" diye seslenir ve o günden sonra çocuğun ismi bu şekle bürünür. Küçük Nemik, yeni doğan erkek kardeşinin yüzüne konan sinekleri kovamadığı ve bebeğin ağlamasına da engel olamadığı için annesinden çok sert bir de tokat yer. Üstelik, anne çocuğuna vururken de ona, "Geberesice kötürüm!" diye bağırır.¹⁹¹ Kısacası, bu sakat çocuk, ailesinden hiçbir ilgi ve şefkat göremez; azarlanma korkusuyla ağlarken bile sesini çıkaramaz.*

*Çetin Öner'in **Portakal**¹⁹² (1991) adlı eserinde ise, roman kahramanı küçük İzbat, toprak yemeye başlar ve zamanla bu davranış onda vazgeçilmez bir huy hâline gelir. Babası döver, öğretmeni azarlar, köyün imamı okuyup üfler; fakat ne yapsalar, çocuğu yine de bir türlü bu alışkanlığından vazgeçiremezler. Sonunda, köyün 'aklı evvel' yaşlıları, çocuk eğer sigara içerse toprak yemeyi bırakacağını söylerler. Bunun üzerine, babası İzbat'a sigara içirmeye başlar; çocuk bu kez de sigaraya alışır ve zayıf bedeni gittikçe güçsüzleşir; benzi solar.*

Çocuklar ne kadar küçük yaşta olurlarsa olsunlar, yine de kendilerinde veya yakınlarında bulunan sakatlık ve hastalıkları öyle veya böyle algılayıp, kendilerince anlamlandırabilmektedirler. Dolayısıyla, çocukların ebeveynlerinin tutumları, bu konuda son derece belirleyici olacaktır. *Muzaffer İzgü'nün **Çizmeli Osman**¹⁹³ (1980) adlı romanında, geçim sıkıntısı çeken Halil ve Güllü'nün; Emine, Osman, Hamza ve Talha adında dört çocukları vardır. Hamza'nın kalbinde bir delik olduğunu öğrenen anne-baba, ameliyat için yeterli parayı bulamadıklarından dolayı tam bir çaresizlik içindedirler. Anne ve babanın konuşmalarına kulak misafiri olan çocuklar da sorunu giderebilmek için aralarında*

¹⁹¹ A. Özkan, a.g.e., s. 11.

¹⁹² Öner, Çetin, *Portakal*, Can Yayınları, İstanbul, 1991.

¹⁹³ İzgü, Muzaffer, *Çizmeli Osman*, 6. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, ts.

kendilerince çözüm üretmeye çalışırlar. Ancak, çocuklar daha henüz küçük olduklarından dolayı olayın vahametini anlayamamaktadırlar. Örneğin, daha kalbinin nerede olduğunu bile bilmeyen küçük Hamza, kalpteki deliğin ne anlama geldiğini hiç anlayamaz ve kalbine iğne battığından dolayı bu duruma düştüğünü zanneder. Hatta, annesinden deliği dikmesini ister. Onun bir büyüğü olan Osman da, gereken parayı denkleştirebilmek için bir daha salıncağa binmemeyi önerir.¹⁹⁴

Diğer yandan geçirilen sakatlık ve hastalıklar çocukları çok erken yaşlarda olgunlaştırabilmektedir. *Melike Funda Kaynak*'ın **Güneşe Açılan Pencere** (1996) isimli çocuk romanında, ateşli bir hastalık sonucu felç geçirerek belden aşağısı tutmaz olan Tutku'ya, annesi çalıştığı için anneannesi bakar. Tutku, anneannesine "*ikinci annem*" der ve onu çok sever. Çocuk, henüz on yaşında olmasına rağmen sabırla, hoşgörüsüyle ve anlayışıyla yaşının çok üstünde bir olgunluk gösterir. Babaanne Nuriye Hanım, torununun bu durumuna üzülererek, acıların küçük çocukları bile çocukluktan çıkardığını düşünür.

Anlaşılabacağı üzere, çocuk romanlarında küçüklerin sakatlık ve hastalıkları üzerinde yoğun olarak durulmuştur. İncelenen romanlarda, çocuk kahramanların en sık mâruz kaldıkları sakatlık; belden aşağısının felç olmasıdır. Belirlenen 6 felç vakasının yarısı kazalar sonucunda, diğer yarısı ise geçirilen ateşli hastalıklar ve aşı yaptırmamaktan kaynaklanmıştır. Bunların yanında, 4'ü doğuştan yürüme engelli, 1'i de eklem romatizması olan çocuklara rastlanmıştır. Romanlara yansıyan çocuk hastalıkları arasında ikinci sırada, 5 yapıtta konu edilen zihinsel bozuklukların olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan birinin sebebinin akraba evliliği olduğu açıkça belirtilmiştir. Birinde geçici otizm durumuna, diğerinde ise ileri derecede davranış bozukluğuna rastlanmıştır. İncelenen eserlerin sadece 2'sinde, çocukta körlük problemi işlenmektedir. Çocuklarda görülen diğer sakatlıklar/hastalıklar ise; elin tutmaması, kolundan sakatlık, kolun kesilmesi, kamburluk, şark çıbanı, kalpte delik, vücutta orantısızlık ve sara rahatsızlığı şeklinde ele alınmıştır. Çocukların yaşadıkları sakatlık ve hastalıkların sonuçları muhtelifdir. Neticede sakat çocuklar, genelde; çalışmama, evlenememe gibi somut sorunlar yanında, bazı ruhî bozukluklarla da karşılaşmışlardır. Sakatlık durumunda, içinde bulunduğu sıkıntılar karşısında yılmayan, sürekli çalışan, yaşama dört elle sarılan ve hayattan kopmayan karakterlere ise, çok nadiren rastlanmıştır.

3.6.1.2. Anne ve/veya babanın sakatlığı/hastalığı:

Çocuk romanları daha çok çocuk kahramanların çevrelerinde meydana gelen olayları konu almaktadırlar. Bu nedenle, genelde insanın gelişim dönemleri içinde, çocukluk yılları ve çocuklar ön plânda olmakta, ailelere de çoğunlukla yine çocuğun gözünden bakılmaktadır. Dolayısıyla, çalışmada ele alınan aile teması ile ilgili ana veya alt başlıklar da, büyük oranda çocuk merkezli bir bakış açısının ön plânda bulunmasının temel göstergesi olmaktadır. Örneğin, ele alınan hemen tüm konular gibi hastalık ve sakatlık mevzuunda da, bu durumun etkilerini görebiliriz. Bu anlamda, denilebilir ki doğal olarak çocuğun hastalık ve sakatlığı

¹⁹⁴ a.e., s. 54.

teması, anne-baba veya diğer aile bireylerinin sağlık sorunlarına göre çok daha öncelikli, detaylı, yoğun ve kapsamlı olarak işlenmiş ve incelediğimiz çocuk kitaplarına yansıtılmıştır.

Hasan Kallımcı'nın Arzu Kız (2003) adlı çocuk romanında, kas erimesi hastalığı olan Nedim Bey, sıcak bir yuvaya ve kendi bakımına yardımcı olacak sağlıklı birine kavuşmak ümidiyle evlenme kararı alır. Bir arkadaşının tanıdığı bir kadınla, hiç görmediği hâlde evlenmeyi kabul eder. Fakat, evlendikten sonra bu arkadaşı tarafından kandırıldığını anlar. Çünkü, evlendiği kadın da tıpkı kendisi gibi ağır kemik erimesi hastasıdır ve bakıma muhtaçtır. Her şeye rağmen, bu evlilikten iki çocukları olur. Kızları Arzu, anne ve babasına bakar ve onlara her türlü hizmette bulunur. Annesi, kızcağızı sürekli ezer ve aşağılar. "Okuyup da ne yapacaksın? Zaten sınavı kazanamazsın. Çünkü sende akıl yok.", diyerek onun okumasına da mâni olur. Babası ise, kıza aşırı derecede yüklediklerinin farkındadır ve bazen, "Bizi bırak git. Yuvanı, evini kur. Kendi hayatını yaşa.", diyerek çocuğu bu hayattan kurtarmaya çalışır.¹⁹⁵ *Zeynep Oktuğ'un Başrol Benim Olsa* (2005) adlı romanında, ilkökul beşinci sınıfa giden Oya, sınıfta kendini beğenmiş davranışlarıyla dikkat çeker. Hiç kimseyle arkadaşlık etmeyen, genellikle öfkeli ve hırçın davranışlar sergileyen bu kız, tüm öğrencilerden uzak durur. Zaman zaman da öğretmeniyle gizlice konuşur. Fakat sonradan, Oya'nın annesinin yıllardan beri tedavi edilemeyen bir hastalığı olduğu, kızcağızın da bunu kimsenin bilmesini istemediği için herkesten uzak durduğu; bu durumu ise sadece okul müdürü ile öğretmenin bildiği anlaşılır. *Nevres Kırdar'ın Bana Güneşi Anlat* (1994) isimli kitabında geçen karakterlerden biri olan otel sahibi adam ise, karısının müzmin hastalıklarından artık bıkar, usanır. Onun sorunlarını dikkate almaz ve kapris yaptığını düşünür. Yani kısacası, adam, evlilikte kendini mutsuz hissetmektedir; ciddî olarak boşanmayı düşünse bile, iki kızının varlığı, bunu yapmasına engel olur. Adam, bu evliliğin eşi ve kendisi için ömür boyu sürecek bir işkence olduğunu düşünmektedir. Zaman zaman bu düşüncelerini arkadaşlarıyla da paylaşır. Ama elinden bir şey gelmez ve bu hayata katlanmak zorunda kalır.

Romanlarda anne-babaların sakatlık ve hastalıkları üzerinde pek durulmamıştır. Ele alındığı kadarıyla, sırf kendi bakımı için yapılan veya eşlerden birinin sürekli hasta olduğu evliliklerden doğan çocuklar ezilip mutsuz olmaktadır. Üstelik, bu tür evlilikler, pek de uzun süre yürümektedirler.

3.6.2. Parçalanmış aileler:

Günümüzde giderek yaygınlaşan küçük, çekirdeksel aile, kendisini etkileyebilecek iki temel sorunla karşı karşıyadır. Birincisi, toplumda meydana gelen değişmelere bağlı olarak ortaya çıkar; ikincisi ise, doğrudan doğruya ailenin iç bağlanışında ortaya çıkan aksaklıklardır. Aile üyelerinin, zaman zaman göç vasıtasıyla da sürekli bir hâlde gelebilecek şekilde, ev dışında çeşitli kurumlar ve yerlerde (iş, okul vb. gibi) vakit geçirmek zorunda olmaları, ailenin düzeninde bir takım çatlamalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla, yeni düzende, bir takım

¹⁹⁵ Kallımcı, *Arzu Kız*, ss. 81, 87.

dış faktörler aileyi olumsuz yönde etkilemektedirler. İkinci esas sorun, aile bünyesindeki iç bozukluklarda kendini göstermektedir. Modern anlamda, kişilikler açısından "tam aile"; anne, baba ve çocuklardan oluşur. Bu kişiliklerden biri bile eksikse bu, tamamlanmamış (natamam) bir ailedir. Aile yapısını temin eden unsurlardan birinin bulunmaması veya kaybedilmesi, aile içinde en esaslı parçalanma ve iç bozukluk amilidir. Buna sebep olan vakaların başında doğumsuzluk, ölüm, geçimsizlik veya başka sebeplerden dolayı boşanma ya da ayrılık, çocukların evi bir şekilde erkenden terk etmesi, aile bireylerinin bazılarının uzun süreli veya temelli başka ülkelere ya da şehirlere göç etmeleri gibi hususlar gelmektedir. Dolayısıyla, günümüz küçük aile yapısını etkileyecek en önemli problem, parçalanma yani, aileyi meydana getiren üyelerden herhangi birinin çeşitli nedenlerle aileden kopmasıdır. Çünkü, bu durumda, aile temel görevlerini gerçekleştirememektedir. Küçük ailenin genel sorunları incelenirken bir takım yeni kavramlara ulaşılmıştır. Örneğin, *Ogburn*'un belirttiği "çözülen aileler", sanayileşmenin göçler nedeniyle vs. ailenin yok olması sonucunu doğuracağını ileri sürmektedir; diğer taraftan *Pollak*'ın ifade ettiği "parçalanmış aile" ve "tamamlanmamış aile" yapıları diğer yeni kavramsal açılımlar olarak dikkat çekmektedir; konumuz açısından önemli olan "parçalanmış aile" yapısında, küçük aile üyelerinden birinin, yani karı ya da kocanın ölümü, boşanmaları, ayrı yaşamaları ile oluşan, eşler ve çocuklardan mürekkep bir aile türüvi görüntüsü göze çarpmaktadır. Kısacası, çok kırılabilir bir yapı arzeden atomistik, çekirdeksel aileler, pek çok faktörün etkisiyle kolaylıkla dağılılabılır; bu anlamda da bu aile türüne, *Pollak*'ın "parçalanmış aile" yapısını göz önüne alarak 'potansiyel parçalanma riski altındaki aile' olarak atıfta bulunmak mümkün olabilir.¹⁹⁶ Çocuk edebiyatımızda pek çok nedenlerle parçalanmış ve bölünen ailelere sıklıkla yer verilmiş ve çocuklara bu yolla 'tam ailenin' önemi gösterilmeye çalışılmıştır.

İncelenen dönemde ele alınan Türk çocuk romanları itibarıyla gözlemlendiği kadarıyla, ailede parçalanmaya sebep olan en önemli iki içsel etken, boşanma ve ölüm olguları; öte yandan en belirleyici dışsal unsur ise, başta yurtdışına olmak üzere gerçekleşen ekonomik amaçlı göçlerdir.

3.6.2.1. Boşanma ve ailenin parçalanması:

Araştırmacıların yaptıkları genel gözlemlerden hareketle, boşanmaların yarısından çoğu kent ailelerinde ve daha sıklıkla evliliğin ilk dört yılında olmaktadır. Elde edilen bilimsel verilere göre, bu ailelerin yaklaşık yarısı ise çocuksuzdur. *Kirkpatrick*'in tespitine göre, kültür ve medeniyet farklılıkları dikkate alınmaksızın en başta gelen boşanma nedeni yüzde yetmiş beşlik bir oranla, 'şiddetli geçimsizliktir'.¹⁹⁷ Bunun ardından sırasıyla 'evi bırakıp gitme', 'eşi

¹⁹⁶ Zikreden, Gökçe, Birsen, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç*, der., Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 205-223, ss. 221, 222.

¹⁹⁷ Bkz., *Kirkpatrick, C., The Family*, Ronald Press, New York, 1955.

aldatma' ve belli başlı öteki nedenler gelmektedir.¹⁹⁸ Genel olarak boşanma konusu, çocuk edebiyatı yazarları tarafından en sıklıkla değinilmiş olan temaların başında gelmektedir.

Tuğcu, Büyüklerin Günahı (1979) adlı romanında sık sık, boşanmanın çocuklarda yaratacağı olumsuz etkilerden bahseder ve anne-babaların, çocukları için anlaşma yoluna gitmeleri ve her türlü fedakârlığı yaparak aileyi bir arada tutmaları gerektiğini vurgular. Sürekli ayrı yaşayan, çoğunlukla kadının boşanmaya razı olmaması nedeniyle ne boşanabilen ne de birleşebilen eşler mevcuttur. Bu tür uzatmalı ayrılıklar, olsa olsa boşanmak istemeyen eşin ölç alma duygularını tatmin edebilmektedir.¹⁹⁹ *Tuğcu'nun Babam ve Ben* (1985) adlı romanında ise, Murat'ın anne ve babası o henüz bir yaşında iken boşanırlar. Küçük çocuk bir daha annesini göremez ve onun hakkında evde asla konuşulmaz. Murat büyüyünce annesi ile ilgili sorular sormaya başlar.²⁰⁰ Yazarın *Güllü Bahçe* (1978) isimli kitabında, romanın ana karakterlerinden biri olan Kenan Bey, çalıştığı şirketin parasını çekip, kumarda kaybedince beş yıl hapis hanece yatar. Selim'in babası cezaevine girince annesi Belma Hanım ondan ayrılmak için mahkemeye müracaat eder. Baba hapse girdikten sonra anne ile çocuğunun maddî durumları iyice kötüleşmiştir. Oturdıkları evin kirasını da anne verir.²⁰¹ *Fatma Güner'in Bir Köy Çocuğu* (1986) adlı romanında ise, baş kahraman Emir'in araba tamircisi olmak arzusuyla gittiği Ankara'da tanıştığı ve tıpkı kendisi gibi kimsesiz olan arkadaşlarından biri olan Tarık'ın ailesi boşanmadan dolayı parçalanmıştır. Tarık, annesine verilir. Anne ise evi geçindirebilmek için yoğun biçimde çalışmaya başlar. Öyle ki, Tarık babasını haftada bir, annesini ise gecedan geceye bir ya da iki saatliğine görebilmektedir. Dolayısıyla küçük çocuğun yalnızlığı büsbütün artar. *Hasan Nail Canat'ın Yasemen* (1985) adlı romanında, Ali Hocanın eşi, boşanma sonrasında iki çocuğunu da yanına alarak memlekete babasının evine geri döner. Çocuklarını özleyen adamsa, senede bir defa memlekete giderek çocuklarını görür. Yine *Canat'ın Gül Yarası*²⁰² (1990) adlı romanında, Züleyha Hanım ve Saffet Hocanın evliliklerinden Fatma adında bir kızları olur. Baba; bir camide imamlık yapan, inançlı ve dini bütün biridir. Eşi ise, günün birinde meşhur olma hayalleri kurar ve türlü reklâm filmlerinde sıkça boy gösterir. Karı-kocanın hayat görüşleri birbirlerinden tamamen farklı olduğu için, neticede anlaşamayıp ayrılırlar. Züleyha Hanım, kızı her şeyi anlayabilecek kadar büyüdüğünde, ona babasının öldüğünü söyleyerek, baba-kızın görüşmelerini böylelikle engeller. Fatma, genç kızlık çağına gelinceye dek, babasının ölmüş olduğuna inanır. Saffet Hoca ise, en sonunda, eski eşinin başına gelenleri ve kızının başıboş kaldığını öğrenince, koşup hemen Fatma'nın yanına gider ve ona tüm yaşananları teker teker anlatır.

Burada, çocuk edebiyatının roman türünde verilmiş olan eserleri üzerinde yapılan analizler sonucunda, temel boşanma nedenleri konusunda *Kirkpatrick*'in tespitini doğrulayıcı bariz bir sonuca ulaşılamamıştır. Yani bu eserlerde, boşanmanın en az şiddetli geçimsizlikler kadar diğer bazı sebeplerinin de olabileceği vurgusu tek bir nedene ağırlık verilmeden

¹⁹⁸ Yörükoğlu, a.g.e., s. 103.

¹⁹⁹ a.e., s. 114.

²⁰⁰ Tuğcu, *Babam ve Ben*, s. 10.

²⁰¹ Tuğcu, *Güllü Bahçe*, s. 6.

²⁰² Canat, Hasan Nail, *Gül Yarası*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

yapılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda, boşanmanın ardındaki temel sebepler olarak; aldatma, ekonomik sorunlar, şiddetli geçimsizlikler ve ilgisizlik şeklinde hiyerarşik olmayan bir düzen içinde sunulmuş olan dört önemli gerekçe üzerinde durulacaktır.

Örneğin, aldatma gerekçesi üzerinde duran dikkat çekici eserlerden bazıları şu şekilde belirtilebilir. *Dayıoğlu'nun Fadış* (1970)'inde, küçük kızın babası Kamil Bey; eşi Cemile Hanım ve onun annesi Naciye Kadına her fırsatta eziyet eder; iş bahanesiyle kasabaya gidip, aylarca eve gelmez. Babanın kasabada olmadığı bir gün kızı dünyaya gelir ve Cemile, kızının adını "*Fadış*" koyar. Lakîn, Fadış'in doğumu da Kamil Beyi değiştirmez. Kamil Bey bir ara şehre yerleşmeye karar verir ve annesi Naciye Kadını bırakması koşuluyla karısı Cemile'yi de yanına çağırır. Cemile ise kabul etmez ve bunun üzerine, Naciye kadın ölene kadar ayrı mekânlarda yaşamaya devam ederler. Annesinin ölümüyle Cemile, kızı Fadış'i de alır ve Kamil Beye gider. Kamil Bey ise artık, bir başka kadınla yaşamaktadır ve karısından bir an önce boşanmak ister; hatta güçlük çıkarması hâlinde Fadış'i yanına alıp annesine göstermemekle bile tehdit eder. *Tuğcu'nun Babamın Günahı* (1980) adlı romanında, babasının zoruyla zengin ama sevmediği Samiye Hanımla evlenmek durumunda kalan Cezmi Bey, kadını daha en başından beri beğenmemiştir. Ancak, bu evlilik için onun yerine babasının beğenmesi yetmiştir. Üstelik Samiye Hanım da öyle beğenilmeyecek biri değildir. Yüksek tahsil yapmış ve yabancı dil eğitimi almıştır. Bu evlilikte kadın erkekten daha üstün meziyetlere ve daha iyi bir tahsil seviyesine sahiptir. Çok geçmeden Cezmi Bey gönlünü sarışın bir kadına kaptırır. Adam, karısını alenen aldatmaya başladığında, çocukları Erol daha üç, üç buçuk yaşlarındadır. Babanın evlilik dışı bir şekilde Suzan'la ilgilenmesi Samiye Hanıma çok dokunur ve ayrılmayı hemen kabul eder. Bu sırada amca Nazmi Bey, kardeşine bir mektup yazarak, Samiye Hanımdan ayrılmamasını ister.²⁰³ *Nezihe Meriç'in Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında*²⁰⁴ (1998) adlı kitabında da, Serpil'in babasının, işyerinden başka bir kadınla ilişkisi olduğunu düşünen eşi Şeyda Hanım, duruma çok sinirlenir ve büyük bir tartışmadan sonra kocasından ayrılma kararı alır.

Günümüzde ekonomik sebepler de, ailelerin parçalanmasına neden olan boşanma kararının alınmasında rol oynayan önemli etkenler arasındadır. Bu ekonomik etkenler içinde en çok dikkat çekenlerinden biri ise, kocanın tembellek yapıp çalışmamasıdır. Bacaksız lakaplı Bahri'nin başından geçen türlü olayların anlatıldığı Bacaksız serisi kapsamındaki kitaplardan biri olan, *Bacaksız Sigara Kaçakçısı*²⁰⁵ (1980) adlı romanda *Rifat Ilgaz*'ın değiştiği sosyal içerikli konulardan birisi de, babası çalışmayan ve bu yüzden de ailesi dağılan bir çocuğun hayatta kalabilmek için verdiği mücadeledir. Bahri'nin simitçilik yaparak geçinen bir arkadaşının babası çalışıp evine bakmadığı için annesi evi terk eder ve kocasından boşanır; çocuk ise babasına olan tüm saygı ve sevgisini yitirir. Çocuğun gözünde aileye bir hayrı dokunmadıktan sonra, babanın varlığının hiçbir anlamı bulunmamaktadır. Zira, babasının tek yaptığı kahvehanede pineklemektir. Dolayısıyla, çocuk da annesinin boşanmasına hak

²⁰³ Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 19.

²⁰⁴ Meriç, Nezihe, *Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.

²⁰⁵ Ilgaz, Rifat, *Bacaksız Sigara Kaçakçısı*, Can Yayınları, İstanbul, 1983.

vermektedir. *Cahit Uçuk*'un **Düğüm Düğüm Üstüne** (2004) isimli çocuk romanında ise, Lâle Hanım, on altı yaşındaki Nergis'i ev işlerinde yardımcı olması için işe alır. Nergis, kendi isteğiyle ondan iki yaş büyük olan ve doğru düzgün bir eğitim görmemiş, henüz işi gücü bile olmayan biri ile evlenmiştir. Ancak, genç karı-koca evliliğe hiçbir açıdan hazır olmadıkları için, kısa süre içinde boşanırlar. Nergis ise, bu küçük yaşında dul kalır.

Boşanmanın en önemli nedenlerinden biri olan şiddetli geçimsizlik sonucu gerçekleşen ayrılmalar konusunu ele alan romanlar arasında en ilgi çekici olanlarından biri, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Babam ve Ben** (1985) adlı eseridir. Orhan Beyin severek evlendiği Handan Hanımla mutlu bir beraberliği vardır. Ancak kadın, kayınvalidenin yanlarında oturmasını istemez ve yağmurlu bir günde onu sokağa atar. Sokağa atılan yaşlı kadın ise çok geçmeden hastalanarak ölür. Annesini toprağa veren baba Orhan Bey acı ve öfke içinde eve döner; Handan Hanımla büyük bir kavga ederler. Adam karısına bir iki tokat atar, kadın da adamın üzerine saldırır. Bunun üzerine Orhan Beyin gözleri kararır ve karısına bir tekme atar. Handan merdivenlerden aşağı yuvarlanır. Kadına bir şey olmaz ama evi terk eder; peşinden de boşanırlar.²⁰⁶ Tahmin edilenin tersine, çocuk romanları, karı-koca arası şiddetli geçimsizlik temasını çok alenen ele almamaya azamî dikkat sarf etmişlerdir.

İlgisizlik nedeniyle gerçekleşen boşanmalar, son yıllarda ülkemizde de dikkate değer ölçülerde hissedilir olmuştur. *Tuğcu*'nun **Babasızlar** (1977)'ında, romanın baş kahramanı Murat'ın babası Ahmet Beyin bencil davranışları ve ilgisizliği boşanma sonucunda ailenin dağılmasına neden olur. Çocuğa anne ve babasının boşanma nedenleri hakkında hiçbir şey söylenmez. Ancak bir gün annesi ve Nesibe Teyzenin bu konuyla ilgili konuşmalarına kulak misafiri olur. Babası Ahmet Beyin, kazandığı paraları hep eğlenceye, elbiseye, içkiye, kumara ve başka kadınlara harcadığını ve boşandıktan sonra da bir başkasıyla evlenmiş olduğunu öğrenir. Ahmet Bey, bir baba olarak çocuğuyla hiç ilgilenmemekte ve onları arayıp sormamaktadır. Tıpkı, yazarın bir diğer romanı olan **Babamın Günahı** (1980)'ndaki gibi, kadın, kocasına nazaran çok daha iyi bir eğitim (kolej mezunudur) almıştır ve iki yabancı dil bilmektedir. Çocuk romanlarına da yansıdığı kadarıyla, ailelerde boşanmaya varan geçimsizlikler ve mutsuzluğun önemli nedenlerinden biri, karısının adamdan daha iyi eğitim almış ve kültürlü olması, adamınsa bu farklılığı bir türlü içine sindirememesidir.²⁰⁷

Köylerde yapılan evliliklerde duygusallığa, romantizme ve nesnel gerçeklik ötesinde beklentilere fazlaca yer olmadığından geçimsizlik, anlaşmazlık, uyuşmazlık gibi nedenlerle boşanmalar yok denecek kadar azdır ya da yoktur. Köy ortamında dulluk, genelde boşanmayla değil, ölümle gerçekleşmektedir. Taşra bölgelerinde yaşayan halk arasında yaygın olan bir inanışa göre, "öteki dünyaya nikâhsız gitmek" hoş karşılanmayacaktır.²⁰⁸ *Dayıoğlu*'nun **Fadiş** (1970) adlı romanında, kocasını boşanma talebinden vazgeçirebilmek için gayret gösteren bir kadının onurlu mücadelesinden bahsedilmektedir. Fadiş'in annesi Cemile,

²⁰⁶ Tuğcu, *Babam ve Ben*, s. 30.

²⁰⁷ Tuğcu, *Babasızlar*, s. 16.

²⁰⁸ Balaman, Ali Rıza, "Kırsal Kesimde Aile Kurma, Çözme, Aile-içi Etkileşim ve İlişkiler", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, yay. haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 183-192, s. 187.

birlikte yaşadığı kadınla evlenebilmek için boşanmak isteyen kocası Kamil'e, ayrılmak istemediğini açıklar. Çünkü, Anadolu'da kocasından ayrılan kadını kınarlar. Herkesin ona kötü gözle bakacağından korkar. Neticede, Cemile boşanmamak kaydıyla kocasının dilediği gibi yaşamasını kabul eder.

Bu anlamda boşanmanın dinen yasaklandığı ya da çok maliyetli olduğu ülkelerde, evini, çocuğunu bırakıp izini kaybettiren babaların sayısı gün geçtikçe çoğalmakta, geriye ise kocasız kadınlar ve babasız çocuklar kalmaktadır. Özellikle yurtdışında çalışmaya giden işçiler arasında bir dönem yaygınlık derecesinde görülmüş olan bu türden boşanma vakalarına halk arasında "*yoksul adamın boşama biçimi*" denilmiştir.²⁰⁹

Ancak, Türk çocuk romanlarında karı-koca arasında gerçekleşen '*boşanmadan ayrılık*' vakalarında genellikle kocadan kaynaklanan olumsuz koşullardan dolayı, sorunlu eşlerinden uzaklaşmak isteyen kadınların zaman zaman kendi başlarına, çoğunlukla da çocuklarını da yanlarına alarak evden ayrılmaya ve anne-baba evlerine geri dönmeye yeltendikleri göze çarpmaktadır. Kadınların evlerinden ayrılma gerekçelerinin, çocuk romanlarında, genelde üç olası şekilde karşımıza çıktığını tespit edebiliriz: kocanın tatbik ettiği şiddetten dolayı, kocanın karısını aldatması ve ihanetten dolayı, kocanın içki-kumar düşkünlüğünden dolayı.

*Muzaffer İzgü'nün **Metin Kaptan** (1985) adlı çocuk romanında, küçük Metin'in anne ve babası şiddetli bir kavga ederler. Kavganın ardından anne öfkeyle küçük oğlu Süha'yı alıp kasabanın öbür ucunda oturan annesinin evine gider. Büyük çocuk Metin ise babası ve babaannesiyile birlikte kalır. Bundan sonra anne-baba ne boşanır, ne de bir araya gelirler. Çocuklarıyla da bu konuyu konuşmazlar. Anne, çocuğuna bakabilmek için bir tekstil fabrikasında işe girer; Metin ise özlem duyduğu annesi ve kardeşini zaman zaman ziyaret eder. *Tülin Tankut'un **Gülün İçindeki Ses**²¹⁰ (1997) adlı çocuk romanında, Gülseren'in "cici anne" diye hitap ettiği yengesi, yıllarca kocasından gördüğü kötü muamelelere ve hatta muhatap olduğu dayaklara sabırla katlanır. Fakat, adam; anne-babasını kaybettikten sonra yanlarına sığınan küçük Gülseren'i de dövmeye başlayınca ve onu evden kovmakla tehdit edince, kadın artık bu kadarına dayanamaz ve kocasına bir mektup bırakarak, Gülseren'i yanına alıp evi terk eder. Kadın, babasından kalan viraneyi tamir ettirdikten sonra, yeğeniyle birlikte evin üst katında yaşamaya başlarlar. Alt katı ise, turşucu dükkanına dönüştürüp, bu sayede evlerini geçindirmeye çalışırlar. Gül Abla da ailesinden ayrıldıktan sonra, uzun süre ev bulamaz. Ailesinin yanına da dönmek istemeyince, o da küçük Gülseren ve yengesinin yanına sığınır. Gül Abla, turşucu dükkanını işletir ve hep birlikte mutlu bir aile olurlar. Ayrılığa daha fazla dayanamayan koca ise, bir süre sonra özür dilemek için dükkâna gelir; artık, hatasını anlamıştır.²¹¹ Hiçbir şey söyleyemez; ancak, yengenin onu affetmesi için yaş dolu gözlerle karısına bakar.**

²⁰⁹ Yasa, İbrahim, *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No. 182, Ankara, 1979, s. 32.

²¹⁰ Tankut, Tülin, *Gülün İçindeki Ses*, 3. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 2005.

²¹¹ Benzer olay örgüsüne sahip bir çocuk/ilk gençlik romanı için bkz., Güneş, Ekrem, *Sevgi Pınarı*, Bu Yayınevi, İstanbul, 1997.

Tuğcu'nun **Köyden İndim Şehire** (1985) adlı kitabında, memleketinde babadan kalma yedi, sekiz köy sahibi olan toprak zengini Halil Bey ailesiyle birlikte köyden İstanbul'a göç eder; cebinde bol parası olduğu için de etrafı kısa zamanda kadınlarla çevrilir. Halil Bey esasında hayatı boyunca işlerin başına geçmemiş, çalışmamış, babasının baskı ve otoritesi altında kalmıştır. Babasının ölümünden sonra ise, para, şehir hayatı ve kadınların da etkisiyle tamamen yoldan çıkmış ve nefsinin isteklerine kapılmıştır. Eşi Huriye Hanım çevresinin tüm uyarılarına rağmen kocasının onu aldatabileceğine bir türlü inanmaz; ta ki onu garsoniyerinde bir başka kadınla yakalayana kadar. Huriye Hanım hemen boşanmak ister ancak resmî nikâhlarının olmadığı o zaman öğrenir. Herhangi bir geliri veya mal varlığı da olmadığı için, buna cesaret edemez; zaten komşusu da ona akıl vererek bu işten vazgeçirmeye çalışır.²¹² Halil Bey ise bir süre daha garsoniyerinde başka bir kadınla yaşamaya devam eder.

Tuğcu'nun **Köydeki Evimiz** (1980) adlı çocuk romanında, köye yerleşen Rahmi Bey gibi, İstanbul'dan göç etmiş olan komşusu Kerim Beyin kızı Halide, evliliğinde sorunlar yaşamaktadır. Kumarbaz ve içkici kocasının yaptıklarına dayanamayan genç kadın, sonunda oğlu Mehmet Kerim'i de alıp köye, babasının evine gelir.²¹³ **Hasan Nail Canat'ın Yasemen** (1985) adlı kitabında ise, Fatma, uğruna sevgisinden, kaçarak evlendiği Ömer'le geçinemez. Ömer'in çok içki içmesi, kumar oynaması, üstüne üstlük bir de ailenin yaşadığı açlık ve sefalet artık, dayanılmaz boyutlara varır. Sonunda, Fatma, memlekette babasını çağırır ve ona evine geri dönmek istediğini söyler. Babası ise kızına, ancak Yasemen'i babasına bırakması koşuluyla onu evine kabul edebileceğini belirtir. Görüleceği gibi, yaşlı adam, Ömer'in kızını kendi evine sokmak istememektedir.²¹⁴

3.6.2.1.1. Boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri:

Yapılan bilimsel araştırmalar, boşanmış aile çocuklarında ruhsal dengesizlik oranının haddinden fazla yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Boşanma durumu karşısında, ruhsal çöküntü ve uyumsuzluklar, okul başarısızlığı, çeşitli davranış bozuklukları vs. bu çocuklarda en sık rastlanılan psikolojik sorunlar arasında sayılabilir.²¹⁵

Tuğcu'nun **Büyüklerin Günahı** (1979) adlı çocuk romanı, bu konuya çok güzel bir şekilde parmak basmıştır. Romandaki boşanan anne-babanın küçük kızları Sevim, konuyla ilgili şunları söylemektedir: "*Çocuk sahibi olan aileler ne [p]ahasına olursa olsun geçinmek zorundadırlar. Yoksa, dünyaya getirdikleri o çocuklar perişan olur. Ne tek başına bir ana, ne de bir baba bir çocuğu büyütebilir. Ayrılıp da çocuklarını bizler gibi, birbirlerine pas veren insanlar günaha giriyorlar. Çünkü bu çocuklar hiçbir zaman normal olarak yetişemezler, muhakkak bir eksiklikleri bulunur. En az[ından] asabî ve geçimsiz olurlar.*"²¹⁶ **Mehmet Atilla'nın İngiltere'den Gelen Konuk** (1996) adlı romanında, anne ve babası ayrılan

²¹² Tuğcu, *Köyden İndim Şehire*, ss. 35-37.

²¹³ Tuğcu, *Köydeki Evimiz*, s. 63.

²¹⁴ Canat, *Yasemen*, s. 38.

²¹⁵ Yörükoğlu, a.g.e., s. 109.

²¹⁶ Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, s. 69.

Josephine'in babası başka bir kente taşınır. Annesinin işi uzakta bir yere alınınca, çocuk onu da kolaylıkla görememeye başlar. Mutlu bir aileyken, bir anda her şeyin altüst olması, çocuğun hayatını olumsuz etkiler. Josephine, kendini yalnız hisseder; tıpkı kendisi gibi sorunlu arkadaşlar edinir ve vaktini çoğu zaman onlarla geçirir. Bunalıma giren çocuk, kurtuluşu erinde bulur ve kısa zamanda madde bağımlısı hâline gelir. Annesi, çocuğunda bazı değişimler fark edince, onu doktora götürür. Doktor hava değişimi tavsiye eder; onlar da tekrar Türkiye'ye gelip, Aysulara yakın bir ev tutarlar. Kızın tedavisi sona erdikten sonra, ana-kız İngiltere'ye geri dönerlerken bindikleri uçağa yönelik bir terörist saldırı düzenlenir. Talihsiz anne-kız, tüm yolcular gibi, bu saldırıda hayatlarını kaybederler. *Aydoğan Yavaşlı'nın Bir Yürekte Bin Özlem* (2001) adlı çocuk romanında ise, Almanya'da yaşayan Türk çocuklarının Alman arkadaşlarından Heinrich'in anne ve babası, boşanma kararı alınca, çocuk psikolojik sorunlar yaşar ve bir süre klinikte tedavi olur. Neyse ki, anne ve babasının aralarının düzelmesiyle, çocuk da iyileşir.

Boşanma sonrasında şüphesiz ki, çocukların karşılaşabilecekleri en olumsuz durum, anne ve baba arasında dağlımalarıdır. Bu konu, çocuk romanlarımızın en dramatik temalarından birini teşkil etmektedir. *Tuğcu'nun Güllü Bahçe* (1978)'sinde, küçük Selim'in annesi, baba Kenan Bey yüzünden çok kahr çeker; hatta onun ilk karısından olan iki çocuğunu bile okutmaya çalışır. Ama, bu çocuklar hiçbir zaman söz dinlemezler; baba ise eviyle ilgilenmez ve kumardan başını kaldırmaz. Selim'in babası çalıştığı şirketin parasını zimmetine geçirince, hapse atılır. Bu arada Selim, babası Kenan Bey hapisteyken annesi boşanıp bir öğretmenle evlenince olanlara itiraz eder ve "*Cezaevine düşmüş bir insandan daha ne istiyorsunuz? Onun Allah'tan başka kimsesi kalmamıştı.*" der. Selim'in üvey babası aslında kötü bir adam değildir. Ama küçük çocuğa zaman zaman hakaret ederek, ona "*kumarbazın evlâdı*" der. Selim ise babasına asla söz söylemez. Onların yanında iğreti ve yabancı kalmaya razı olur ama yine de babasına olan bağlılığını yitirmez. Üvey baba ise Selim'i başına dert etmek istemez ve anneyi etkileyerek küçük çocuğu babaya bırakmaya razı eder. Çocuk, babası tarafından annesinin elinden alınır. Selim, annesinin yanından ayrılmayı arzu etmese de babasını da yalnız bırakmak istemez. Küçük çocuk, annesini çok sevdiği hâlde, onu babasına bıraktığı için kızar ve bir daha da aramaz. Baba Kenan Bey ise zamanla, karısı gibi çok akıllı, çok büyük insanlık duygularına sahip bir kadından ayrıldığına pişman olur. Ona karşı nankörlük yaptığını kabul eder. Hatta onun biricik evlâdı olan Selim'i elinden alarak ona kendi yaşadığı kadar bir evlât hasreti çektirmek isteğine de sonradan çok pişman olur ve bu durumu kendisinin kötü bir insan olduğuna bağlar.²¹⁷ *Kemâlettin Tuğcu'nun Büyüklerin Günahı* (1979) adlı romanında, anne-babaları boşanan iki kardeş, Cahit ve Sevim birbirlerini göremezler. Romandaki baş kahraman küçük Cahit'in aklında tek bir düşünce vardır. O da kendisinden iki yaş büyük olan ablası Sevim'in yanında olmaktır. Zira, boşanma ile birlikte kız anneye, oğlansa babaya düşmüş ve aile parçalanmıştır. Üstelik, boşandıktan sonra, baba Cemil Bey, sırf inat olsun diye Suzan adında bir başka kadınla

²¹⁷ Tuğcu, *Güllü Bahçe*, ss. 35, 40.

evlenir. Buna karşın anne Nazan Hanım da buna içerleyerek, gözü kapalı bir evlilik yapar. Yeni kocası işsiz, güçsüzdür ama, Nazan Hanıma çok aşık ve bağlıdır; onun dediğinin dışına katiyen çıkmaz.²¹⁸ *Muzaffer İzgü'nün Metin Kaptan* (1985) adlı romanında ise, Metin'in anne ve babası bir sabah kıyasıya kavga edip, birbirlerine avaz avaz bağırlarlar. Bu kavganın sonunda Metin'in annesi, küçük oğlu Süha'yı da yanına alarak, kasabanın öteki ucunda oturan annesinin evine gider ve bir daha da geri dönmez. Küçük Metin ise babasıyla birlikte kalır ve bir aile daha bu şekilde parçalanmış olur.

Romanlarda da gösterildiği gibi, boşanma hadisesi çocuklar üzerinde ağırlıklı olarak olumsuz bazı etkilerde bulunur. Çocukta asabîlik, geçimsizlik, ileri derecede yaramazlık gibi ruhî/davranışsal bozuklukların ortaya çıkmasına neden olur; çocuğu yalnızlığa iter; bu durumda çocuk da kendi gibi sorunlu arkadaşlar edinebilir; hatta, zararlı madde bağımlılığına yönelebilir; ama her şeyden önce, çocuğun şiddetli derecede aile özlemi çekmesine yol açar.

3.6.2.1.2. Boşanan ebeveynlerin çocuğa kötülenmesi:

Boşanma durumunda çocuklar ailede yaşananları büyük ölçüde anlayıp şiddetli bir travma içine girebilirler. Anne ve babanın çocuğa yönelik bazı yanlış davranışları da çocuk üzerinde çok daha olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Boşanmış ebeveynlerin çocuklarına zarar veren kimi davranışları arasında, ana-babanın kendilerini haklı çıkarmak ve çocuğu kazanmak için birbirlerini sürekli suçlamaları, çocuğu barışmak için vasıta olarak kullanmaları, birbirlerinden öç almak için çocuğu diğer tarafa göstermeyerek veya sürekli kötüleyerek bir duygusal istismar aracı olarak görmeleri, çocuğa yönelik olarak karşı tarafla ilgili "*annene çekmişsin*" ya da "*aynen baban gibi kötüsün*" şeklinde bazı duygusal yüklemeler yapmaları gibi hareket tarzları sayılabilir.

Tuğcu'nun sayısız çocuk romanlarından biri olan **Babam ve Ben** (1985)'de, romanın kahramanı küçük Murat'ın babası Orhan Bey ile annesi Handan Hanım, birbirlerini çok sevdikleri hâlde, sonradan, kayıncı meselesinden dolayı bozuşup boşanmaya karar verirler. Zira, kadın, kayıncıesini evden kovarak onun hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Boşanma hadisesinden sonra, Murat, babasıyla birlikte yaşamaya başlar. Baba Orhan Bey oğluna sürekli olarak annesinin ne kadar bencil ve ahlâksız olduğunu, bir başkası ile birlikte olmak uğruna kendilerini terk ettiğini, şimdi bir başkası ile evli olduğunu ve bir de çocuğunun bulunduğunu anlatır. Annenin kötülenmesine evin lalası da karışır. Küçük çocuğa, Handan Hanımın, anne olmaya lâyık bir kadın olmadığından bahseder. Lala, anneyi aşağılama ve kötülemede büsbütün ileri gider.²¹⁹ Gerek babanın gerekse lalanın anlattıkları, küçük Murat'ın içindeki anne sevgisini neredeyse tamamen yok eder.

Boşanma hadisesi karşısında yaşadığı ağır travmalara rağmen çocuk, birbirlerinden ayrılan ebeveynlerin hayata bağlanmaları açısından son derece büyük önem arz etmektedir. *Tuğcu'nun Güllü Bahçe* (1978) adlı kitabında, çalıştığı şirketin paralarını çekip, kumarda

²¹⁸ Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, ss. 16, 18.

²¹⁹ Tuğcu, *Babam ve Ben*, ss. 11, 13, 27.

kaybeden Veznedar Kenan Bey, uzun bir süre hapiste yattıktan sonra, oğlu Selim'i kendisinden boşanan karısından alarak köydeki ağabeyinin yanına yerleşir. Selim'in amcası, onlara başlangıçta pek sıcak davranmaz. Ağabeyi, Kenan Beyin burnunun iyice sürtülmesi, aklının başına gelmesi için bilinçli olarak böyle davranır. Zira, beş yıllık cezaevi hayatı Kenan Beyi daha dik kafalı ve daha geçimsiz biri yapmıştır. Baba-oğul köye, daha doğrusu taş içinde bir tarlaya geldikleri günden kısa bir zaman sonra, babanın başındaki saçlar ağarmaya başlar. Köy hayatına ayak uydurmakta çok zorlanan Kenan Bey, bütün bunlara oğlu Selim için katlanır. Baba, yanında çocuğu olmasa, üzüntüden intihar etmeyi bile düşünür. Ama, bu hayatta çocuğunu yalnız başına koymak istemez.²²⁰

3.6.2.1.3. İkinci evlilikler ve çocuklar üzerindeki etkileri:

Türk çocuk edebiyatında verilen eserler; boşanan ailelerde anne-babaların yaptıkları ikinci evlilikleri sonucunda çocuklarının içine girdikleri sıkıntılı dönemlere, her şeyden önce evlâtlık durumuna düşmelerine, ağır şartlar altında horlanmalarına ve sonuçta da her birinin bir tarafa dağılmalarına dair sayısız örneklerle doludur.

Dayıoğlu'nun Fadiş (1970)'inde, Fadiş'in babası Kamil Bey, birlikte yaşadığı kadın ile evlenebilmek için karısı Cemile'den boşanmak ister; anne bunu kabul etmeyince de Fadiş'i kaçıırıp, ona bir daha göstermemekle tehdit eder. Bu, bir tehdit olarak kalmanın ötesine geçer ve babası Fadiş'i annesinden gerçekten uzaklaştırır. Ancak, Kamil Beyin evlenmeyi düşündüğü kadın Fadiş'i yanlarında istemeyince onu hiç çocuğu olmayan teyzesinin oğluna evlâtlık olarak verirler. Fadiş burada da çok kötü davranışlara muhatap olur.

Fatma Güner, Bir Köy Çocuğu (1986)'nda anne ve/veya baba şefkati görememiş çocukların bir yandan hayat mücadelesi verirlerken diğer yandan da aralarında kurdukları sıkı dostlukları anlatır. Romanın baş kahramanı Emir'in çevresindeki arkadaşlarının hemen hiçbirinin aileleri yoktur. Ana-babaları ya ayrılmış ya da ölmüşlerdir. Tıpkı Emir gibi, Tarık, İbo, Cafer ve Nuri de ailesizlikten ya da var olan ailelerinin mevcudiyetlerini yanlarında hissetmemelerinden dolayı türlü illegal işlere bulaşarak karakola düşmüşlerdir. Belirtildiği gibi, bu çocukların hemen tümünün ailelerinde büyük sorunlar olmuştur. Boşanan ebeveynlerinden birinin yanında olmalarına rağmen üvey anne veya babaların elinde adeta sığıntı durumuna düşen bu dört çocuk da çözüm yolu olarak yuvalarından kaçmayı tercih etmişlerdir. Örneğin, daha önceden zengin ve mutlu bir ailesi olan Tarık, ana-babası boşandıktan sonra, babasının yanında üvey anne, annesinin yanında ise üvey baba baskısı ile karşılaşmıştır. Onlardan olmadık hakaretler işitmiştir. Üstelik, ikinci evliliklerini yapan anne ve babasından da eski ilgi ve sevgiyi göremez olmuştur. O da doğal olarak çareyi evden kaçmakta bulur. Geri döndüğünde ise, onu istemeyen üvey annesinin üzerine kapıyı itip içeri girmek isterken üvey anne yaralanınca, çocuğu karakola teslim ederler. Romanın kahramanı Emir, diğerlerinin hayat hikâyelerini dinledikten sonra ve kendi başından geçenlerin ardından hayalindeki işi (araba tamirciliği) öğrenmek uğruna köydeki ailesinden ayrılmakla büyük bir

²²⁰ Tuğcu, *Güllü Bahçe*, s. 24.

yanlış yaptığını anlar; Ankara'da tanıştığı ve kısa sürede kanının kaynadığı Cafer'e kardeşi olmasını ve onunla birlikte köye gelmesini önerir. Cafer'i kardeşi gibi sever. Cafer köyde onlara yük olmaktan ve tekrar itilip kakılmaktan çekinir. Ama, Emir onu ikna etmeyi başarır. Onu ikna etmek için de şu gerekçeyi ileri sürer: "Köyde ne kadar çocuk olursa o kadar iyi. Hele erkek olursa o daha da iyi... Anam "Şimdi iki tane oğlum var." diye komşularına caka satacak."²²¹

Kemâlettin Tuğcu'nun **Kimsesiz Adam**²²² (1971) isimli romanında ise, oldukça varlıklı biri olan Sedat Bey, hayatta yapayalnızdır ve bu yalnızlık onun başkalarına karşı sinirli, saldırgan, emreden, geçimsiz bir insan hâline gelmesine neden olur. Bu kimsesiz adamın anne ve babası vefat etmişlerdir; ağabeyi ve kardeşleri vardır ancak sadece paraya sıkıştıklarında onu aramayı akıl ederler. Sedat Bey, kızı henüz yedi yaşındayken eşinden boşanmıştır. Mahkeme heyetinin önünde, küçük kız koşarak annesine sarılıp, ağlayarak onun yanında kalmak istediğini söyleyince, adam, kızının her türlü masrafını da karşılayarak onu annesine teslim etmek zorunda kalır ve o günden sonra da bir daha görmez. Kızı Güzin için mahkemenin tayin ettiği parayı düzenli olarak postalar. Eşi ise, başka biriyle ikinci evliliğini yapar ve bu evlilikten iki çocuğu daha olunca; kadının maddî sorunlarını bahane ederek Güzin'i yatılı bir okula verip evden uzaklaştırma yoluna gider.

3.6.2.2. Yurtdışı göç nedeniyle parçalanmış aileler:

Ailedeki çözülme sürecinin, Türkiye gibi sanayileşme sancısı çeken toplumlardaki en önemli nedenlerinden biri, aile bireylerinin maddî imkânsızlıklardan dolayı kendilerini ailelerinden ayrı yerlere çalışmaya gitme zorunluluğu ve çaresizliği altında hissetmeleridir. Çalışmak için gidilen yerler öncelikle ülke içindeki sanayi bölgeleri, ikinci plânda ise diğer ülkelerdir. Türk toplumundan yurtdışına yönelik verilen sistemli göçler, ağırlıklı olarak Batı Avrupa ülkelerine doğru olmak üzere 1960'lı yılların başından itibaren ve daha çok da işçi gönderme şeklinde olmuştur. Konunun edebiyatımızda ele alınışı ise yine, bu dönemlerden itibaren başlamış ve günümüze kadar da önemini kaybetmemiştir. Yurtdışına göç hareketleri ilk aşamalarda, genelde sadece baba veya her iki ebeveynin birlikte gitmesi; geride kalanlar ile çocukların ise 1970'lerin başından itibaren '*parçalanmış ailelerin birleştirilmesi*' mekanizması çerçevesinde yurtdışına, ailelerinin yanına intikal etmeleri şeklinde cereyan etmiştir. Türkiye'den yurtdışına siyasî içerikli göç (iltica) hareketleri ise, daha çok 1980'li yılların başından itibaren olmuştur.

Gülten Dayıoğlu'nun **Yurdumu Özledim**²²³ (1977) adlı romanında, Atıl üçüncü sınıfta iken Almanya'da bulunan annesi Zehra ve babası Osman, onu da alıp Almanya'ya götürürler. Atıl'ın bu yabancı ülkeye gitmesinin ardında iki temel sebep bulunmaktadır: fakirlikten kurtulabilmek için Almanya'ya işçi olarak giden anne-baba orada hükümetten çocuk parası almayı plânlamaktadırlar, diğer yandan da köyde çocuklara bakan nine, ilerleyen yaşından

²²¹ Güner, *Bir Köy Çocuğu*, s. 86.

²²² Tuğcu, Kemâlettin, *Kimsesiz Adam*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1996.

²²³ Dayıoğlu, Gülten, *Yurdumu Özledim*, 15. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2004.

dolayı iki çocukla birden başa çıkamamaktadır. Dolayısıyla, daha üç yaşındaki "Aşan Kız" yabancı ülkede kendilerine yük olur diyerek, sadece Atılı'yanlarında götürmeyi tercih ederler. Ancak, çocuğundan ayrı kalmak anne için hiç kolay olmaz. Eşine ve oğluna belli etmemeye çalışsa da annenin çektiği çocuk hasreti, bazen dayanılmayacak boyutlara varır. Aşan Kızın hasreti annenin burnunda tüter. Her gece rüyasında, yüzünü, kızının o kara, kıvrık saçlarına gömüp doyusya koklar ve her seferinde ağlayarak uyanır. Bir de bakar ki, ne Aşan Kız var, ne de kıvrık saçları...²²⁴ Aynı romanda ölüm ve göç olgusu nedeniyle parçalanmış olan yabancı bir aileye de rastlanmaktadır. Atılların mahallesinde oturan Hans ve Eva'nın da anneleri öldükten sonra, babaları başka bir şehre yerleştiği için, onların bakımını anneanneleri üstlenmiştir.²²⁵ *Aydoğan Yavaşlı'nın Bir Yürekte Bin Özlem* (2001) isimli romanında, Türkiye'de amcasının evinde kalan ilkokul beşinci sınıf öğrencisi Alper'in anne-babası ile beş yaşındaki kardeşi Özlem, Almanya'nın Nürnberg kentinde yaşamaktadırlar. Küçük çocuk, ailesini ancak yaz tatillerinde iki ay kadar görebilir. *İzgü'nün Uçtu Uçtu Ali Uçtu*²²⁶ (1980) adlı romanında da, Ali'nin anne ve babası iş bulamadıkları için Almanya'ya çalışmaya giderler. Para biriktirip oturacakları bir ev, belki kiraya verecekleri ikinci bir ev, hatta bir dükkan almayı plânlarlar ve Ali'yi de ninesine bırakarak, ona uslu durmasını tembih ederler ve eğer uslu durursa bisiklet ve daha pek çok oyuncak ("neler neler") getireceklerini vaat ederler. Ana-babasının gidişi ve bu ayrılık, küçük çocuğun yüreğine işler. Bunu, çocuğun şu sözlerinden anlamak mümkündür: "*Ben bisiklet, ben neler neler istemiyorum ki, annemi istiyorum, babamı istiyorum. Otobüs uçtu gitti. Annemi son kez, o camın ardında, gözleri yaşlı gördüm. [...] Evimiz annesiz!.. Evimiz babasız!..*"²²⁷

Yine, *İzgü'nün Ökkeş İşportacı*²²⁸ (1970) adlı romanında, Hanife Ninenin oğlu, karısını ve oğulları Remzi'yle İlyas'ı Türkiye'de bırakarak Almanya'ya çalışmaya gider. Sonunda da, orada bir Alman kadınla evlenerek yokluk içindeki ailesini unuttur. Anne, bu duruma çok üzülüp yemeden-içmeden kesilir ve hastalanır; çocuklarsa ninelerinin elinde kalırlar. *Hakkı Özkan'ın Taş* (1972) adlı romanında, Erol'un babasının bütün hayali, çalışmak için Almanya'ya gidebilmektir. Zira, eğer bu düşünüyü gerçekleştirebilirse, bunun anlamı, bol para kazanmak ve ev, dükkan, araba satın almak olacaktır. Erol'un arkadaşlarından biri olan Özcan'ın babası ise, Almanya'ya gider, ancak bir daha kendisinden haber alınamaz. Özcan okulda çok başarılı olmasına rağmen, babasının yokluğunda okulu bırakıp çalışmak zorunda kalır. Baba ise, yurttan kalan ailesiyle hiç ilgilenmez. Almanya'da başka bir kadınla evlilik yapar. Onları hiç arayıp sormaz; mektup da yazmaz.²²⁹ Halbuki, baba Almanya'ya gitmeden önce ailesine çok düşkün biridir. Hatta, Özcan'ı omuzlarında gezdirir, onun okuyup büyük adam olmasını hayal eder. Giderken de en kısa zamanda ailesini yanına alacağını

²²⁴ a.e., s. 161.

²²⁵ a.e., ss. 8, 101.

²²⁶ İzgü, Muzaffer, *Uçtu Uçtu Ali Uçtu*, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.

²²⁷ a.e., s. 5.

²²⁸ İzgü, Muzaffer, *Ökkeş İşportacı*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 2004.

²²⁹ H. Özkan, a.g.e., s. 58.

söylemiştir. Fakat kendisinden aylarca mektup gelmez, para da göndermez. Dolayısıyla, tüm aile sersefil olur, kirayı ve bakkala olan borçlarını dahî ödeyemezler.

Zeynep Aygen'in **Alaç**²³⁰ (2003) adlı romanında, baba para kazanmak için yurt dışında çalışmaktadır. Gideli de iki yıl olmuştur. Oğulları Akın'ın eğitiminin aksamaması için anne-oğul Türkiye'de kalırlar. Anne, bir babanın üzerine düşen tüm vazifeleri üstlenir ve oğluna hem annelik, hem de babalık yapar. Rifat Ilgaz'ın yazdığı **Bacaksız Tatil Köyünde**²³¹ (1980) isimli çocuk romanında, Bahri'nin babası Almanya'ya işçi olarak gidince; küçük çocuk ve annesi İstanbul'dan kalkıp, babaannenin Karadeniz'de yaşadığı Kargacık Köyü'ne yerleşirler. Nevra Bucak'ın **Kızın Adı Candan** (1990) isimli çocuk romanında ise, Candan'ın babası Libya'da mimar olarak çalışır; birbirleriyle mektuplar sayesinde özlem giderirler.

Adnan Çakmakçoğlu'nun **Kolye** (1991) adlı romanında, Servet Amca karısını yıllar önce kaybeder, oğlu ise çalışmaya gittiği yabancı ülkeden bir daha geri dönmez ve ondan hiçbir haber de alamaz. Oğluna duyduğu özlem, adamın saçlarını birdenbire ağartır ve insanlardan elini eteğini iyice çekip, kendisini yaşadığı bahçeye tecrit etmesine neden olur. Çakmakçoğlu'nun **Dağ**²³² (1991) isimli romanında ise, Metin'in babası yurtdışına çalışmaya gidip, yıllarca geri dönmez. Çocuk, küçük bir kasabada annesi, dedesi ve anneannesi ile birlikte yaşar. Babadan bir mektup dahî alamazlar. Küçük çocuk annesine sürekli babasının gelip gelmeyeceğini ve neden onları bırakıp gittiğini sorar. Annesi ise, babanın çok para kazanmak amacıyla çalışmaya gittiğini ve kısa süre içinde onları da oradan aldırıp yurtdışına götüreceğini söyleyerek, çocuğu üç yıl boyunca oyar.²³³

İbrahim Örs'ün **Almanya Öyküsü** (2. Baskı 1982) adlı çocuk romanında, ailesiyle birlikte Almanya'da bulunan Kaya, başından geçenleri anlatmaktadır. Kaya'nın babası Galip'in Almanya'ya işçi olarak gitmek için verdiği dilekçesine bir türlü yanıt gelmeyince, köyün muhtarı, kadınların daha çabuk gönderilebildiği bilgisini vererek, eşi Fatma için bir başvuru dilekçesi hazırlanırsa ileride kadının onu da yanına aldırabileceği önerisinde bulunur. Bu fikir, Galip'in aklına yatar; Fatma'yı da ikna ederek onu bu şekilde Almanya'ya gönderir. Kendisi ise, yurttan kalarak, üç buçuk yaşındaki kızı Gülfem ile on yaşındaki oğlu Kaya'ya bakar. Bir süre sonra Fatma, aile birleştirmesi süreci çerçevesinde, kocasını yanına aldırır. Çocukları ise, köylerinde Şakire Kadına bırakırlar. Kadının ilgisizliği nedeniyle çocuklar bakımsızlıktan perişan olunca, karı-koca bu duruma dayanamayıp, çocuklarını da Almanya'ya yanlarına getirirler. Galip ve ailesi çoluk çocuk hep birlikte Almanya'ya gittikten sonra, gurbetteki hemen her Türk ailesi gibi, para biriktirmek amacıyla, boğazlarından kısıntı yapmak zorunda kalırlar. Almanya'da çalışan işçi ailelerinin para biriktirmek maksadıyla yaptıkları kısıntılar o denli bir hâl alır ki, Kaya'nın gittiği okulda okuyan Türk öğrencilerden biri, bir gün kartopu oynarken açlıktan dolayı aniden düşüp bayılır. Okul doktoru yaptığı ön

²³⁰ Aygen, Zeynep, *Alaç*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

²³¹ Ilgaz, Rifat, *Bacaksız Tatil Köyünde*, 14. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2004.

²³² Çakmakçoğlu, Adnan, *Dağ*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.

²³³ a.e., s. 6.

muayene sonucunda, çocuğun yeterince beslenemediği için zayıf düştüğü ve yorgunluğa dayanamayıp kendinden geçtiği teşhisinde bulunur.²³⁴ Maddî tasarruf telaşı içinde, çocukların okul masrafları ve evin kirası, eşi Fatma'nın maaşına denk gelmeye başlayınca, Galip, karısının çocukları da alarak Türkiye'ye geri dönmelerine, kendisininse, kooperatif borçları ödeninceye kadar bir müddet daha orada kalıp çalışmaya ve para biriktirmeye devam etmesi hususunda bir karar alır. Anne ve çocuklar, yurda döndükten bir süre sonra, babayla iletişim kesilir. Baba, para göndermediği gibi, mektup da yazmaz olur. Kooperatif borçları ise ödenemez. Zor durumda kalan eş ve çocuklar, babanın durumunu araştırınca, onun Alman bir kadınla ilişki içinde olduğunu öğrenirler. Kaya, muhtarın da yardımıyla, bir plân yaparak, babasına ölümcül bir hastalığa yakalandığını bildirir. Bu şekilde, küçük çocuk Almanya'ya babasının yanına tedavi için geri gider. Küçük çocuk, babasının ilişki kurduğu kadınla konuşarak, durumu anlatır ve ondan yardım ister. Kadının anlayış göstermesi üzerine, çocuk babasını da ikna ederek; beraber Türkiye'ye dönerler. Parçalanma tehlikesi geçiren aile, çocuğun çabaları neticesinde yeniden bir araya gelmeyi başarır. Fatma ise, yaşanan bütün bu kötü şeyleri unutup kocasını affeder ve karı-koca her şeye yeniden başlarlar.

Günümüz yazarlarından *Gülsüm Cengiz*'in **Ayşe'nin Günleri**²³⁵ (1998) adlı çocuk romanında da, Ayşe'nin annesi çalışmak için Almanya'ya gider. Annenin gidişinden sonra, evin işlerini yapan anneanne onları terk eder ve ev sahibi de baba ile çocukları sokağa atar. Tüm aramalarına rağmen uygun bir ev bulamayan baba, son çare olarak eski bir otobüsü 'araba ev'e çevirir. Okulların açılması ve havaların da giderek soğumasıyla birlikte, bu derme çatma evdeki yaşam koşulları çekilmez hâle gelir. Bunun üzerine, baba da bir hemşerisinin bahçesine gecekondu yapımına başlar. Yaşadıkları, küçük Ayşe'yi çok yormuştur. Ancak, hem kendi evlerine kavuşmalarına az kalması, hem de annenin yurda dönmek üzere olması küçük kızın kendini mutlu hissetmesine neden olur. Lâkin, bu mutluluk uzun sürmez. Çünkü yeni evleri mahallelinin alay konusu hâline gelmiştir. Annesi de geri gelir fakat, Ayşe'ye yeterince ilgi göstermez. Bir an önce Almanya'ya geri dönmeyi isteyen anne de evin durumunu yadırgamıştır. Almanya, annelerini değiştirmiş ve onu bambaşka biri yapmıştır. Kısa süre içinde Almanya'ya geri dönen anneden daha uzun süre haberdar olunamaz. Bedenî ve ruhî yalnızlığın içine itilen baba, artık geçimsiz ve huysuz bir insan olup çıkmıştır. Aynur ise, evin büyük kızı olarak annenin yokluğunda onun rollerini üstlenir. Neden sonra, yurtdışında bulunan anne, orada yeni bir iş bulup, para göndermeye ve geri dönüş hazırlıkları yapma yönünde düşünmeye başlamıştır.

Dinçer Sezgin'in **Bir Şişe Gözyaşı**²³⁶ (1999) isimli romanında, Muharrem Bey, yaşadıkları geçim sıkıntısına bir türlü çözüm bulamayınca anî bir karar alarak, ailesine bile söylemeden Almanya'ya işçi olarak gitmek için dilekçe verir. Eşi, durumu öğrenince ağlayıp dövünerek buna karşı çıkar. Muharrem Bey ise, Almanya'da sadece iki yıl kalacağını, çok para kazanacağını, yemeyip içmeyi ailesine sürekli para göndereceğini, para

²³⁴ Örs, a.g.e., s. 277.

²³⁵ Cengiz, Gülsüm, *Ayşe'nin Günleri*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1998.

²³⁶ Sezgin, Dinçer, *Bir Şişe Gözyaşı*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 1999.

biriktireceklerini vaat eder. Adamın amacı, ekip biçmek için kendilerine ait bir toprak satın almak, güzel bir eve taşınmak ve çok paraya sahip olmaktır. Ona göre, artık, ceplerinde para bulunabilmesi, yarın bir gün aç kalmamaları ve çocukların geleceğinin sağlam olabilmesi için yurtdışında bir müddet çalışmak gerekmektedir. Ancak, tabii ki bu hiç kolay olmayacaktır. Bir müddet, tüm ailenin dişlerini sıkması kaçınılmazdır. Bütün bu gerekçeleri dinledikten sonra, karısı, kendisini aldatmaması koşuluyla ve adama bunun için yemin de ettirerek gitmesine razı olur.²³⁷

Görülebileceği üzere Türk çocuk romanlarında ailelerin daha çok yurtdışı göçler nedeniyle parçalandığı veya parçalanma tehdidi altına girdiği yargısını yansıtan örneklere değinilmiştir.

3.6.2.3. Çocuğun aileden ayrı düşmesi ve kopması:

Çocuk romanları üzerinde bu çalışma bağlamında yapılan detaylı ve kapsamlı incelemeler sonucunda görüldüğü üzere, çocuklar büyüyüp de yeterli olgunluğa ulaştınca çoğunlukla evlenme veya okuma amaçlarıyla ailelerinden ayrılmaktadırlar. Bu gibi gelişmeler, sosyologlarca 'ailenin daralma devresi'ne özgü olaylar olarak değerlendirilmektedir. Bilindiği gibi, sosyolojide ailenin geçirdiği değişim dönemleri dört ana başlık altında toplanmaktadır: a) kadın ve erkeğin evlenmesi sonucunda ailenin kurulması, b) ailenin çocuğun/çocukların doğması ile genişlemesi, c) çocukların eğitim hayatının başlaması ile birlikte ailenin etkin (aktif) hâle gelmesi ve sonunda da, d) çocukların yüksek öğrenim çağına ulaştınca okumak gayesiyle veya evlenerek evden uzaklaşması neticesinde anne ve babanın tekrar yalnız başına kalmaları yani, ailenin daralması.

Tarık Dursun K.'nin **Hoşça Kal Küçük** (1979) adlı kitabında, aile geleneklerine²³⁸ göre, gelin olup evden ilk ayrılan çocuk, büyük abla olur. Kız, bir "trençyle" (demiryolu memuruyla) evlenerek İstanbul'a yerleşir. Aile fertleri, bir müddet ablanın yokluğuna alışamazlar. Erkek çocuklardan biri ise, baba mesleği olan bakkallığı seçer ve okulundan ayrılır. Bir diğeri de liseyi bitirip, Ankara'ya okumaya gider. Böylece, ailenin sofrasından bir ikinci kişi daha eksilir. Anneyle baba ise, peşpeşe gelen bu ayrılıklar karşısında, aniden on yaş birden yaşlanıverirler. *Hâdi Besleyici*'nin yazdığı **Simitçi Ahmet** (1975) isimli çocuk romanında da, Murat Efendinin Bilge adlı bir kızı ve Sancar adlı bir oğlu vardır. Kızını bir yıl önce evlendirmiştir. Oğlu da, tıbbiyeden mezun olduktan sonra doktor olarak Anadolu'nun bir kasabasına atanmıştır. Yaşlı karı-koca ise, çocukları onlardan ayrıldıktan sonra, yaşadıkları evde baş başa kalmışlardır. İhtiyar çift, çocuklarının özlemine derinden hisseder. Onların geride bıraktıkları anılarla avunmaya çalışırlar. Bazı günler, aile albümlerini

²³⁷ Sezgin, a.g.e., s. 45.

²³⁸ Çocuk romanlarına yansıyan ve yöresel olarak da değişen türlü aile geleneklerinin varlığından bahsedilebilir. Örneğin, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Büyüklerin Günahı** (1979) adlı romanında, anne ve babası tarafından ortada bırakıldığı için sahipsiz kalan küçük Cahit'i evlâtlık olarak kabul eden Tahir Efendi ve Emine Hanımın bir kız çocukları dünyaya gelir. Yaşadıkları kırsal bölgenin âdeti, yeni doğan her kız çocuğu için bir kavak ağacının dikilmesidir. Bu ağaç, evlilik çağına gelinceye kadar kızın çeyiz parasını çıkarır. Hızlı büyüdüğü ve endüstriyel amaçlı kullanıldığı için köy yerinde kavak ağacı dikmek çok makbuldür. (Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, s. 31.) *Yüksel Pazarkaya*'nın **Kemal ile Burak: Cennet Ülkesine Yolculuk** (1998) adlı kitabında ise, Hamdi Emmi, sofrada "Bismillah" deyip de elini uzatmadan kimse yemeğe başlayamaz. Çünkü, dinî geleneklere göre, ilk lokma her zaman için sofradaki en büyüğüdür. (Pazarkaya, a.g.e., s. 28.)

karıştırırlarken, çevirdikleri her sayfada, çocuklarının da zaman içinde nasıl büyüdüklerini ve sonunda evden uçup gittiklerini daha iyi anlarlar.²³⁹

*Adnan Çakmakçioğlu'nun Anılar*²⁴⁰ (1991) adlı çocuk romanında ise, küçük Adnan, okumak için Trabzon'daki anneannesine gitmek üzere bindiği gemide, ailesinden ayrılmak zor geldiği için kendini çok kötü hisseder ve ağlar.²⁴¹

Çocukların çeşitli sebeplerden dolayı ailelerini cezalandırmak için, evden kaçarak ailede 'geçici parçalanmaya' neden olmaları durumuna da rastlanabilir. Bu gibi çocuklar, evde yaşadıkları bir takım sorunlardan dolayı böyle bir yolu seçmektedirler. *Tuğcu'nun Şeytan Çocuk*²⁴² (1975) adlı romanında, anne ve babasının bitip tükenmek bilmeyen kavgalarından bıkip usanan Ahmet, çok küçük yaşta evinden kaçıp başka bir kasabaya gider; orada bir ustanın yanına çırak olarak girip çalışır, bir yandan da ilkokula devam eder. Çocuklarından haber alamayan Güllü ile eşi Murat, iyice perişan olurlar; yemek yiyemez ve uyku uyuyamaz hâle gelirler. O zamana kadar evi ve ailesiyle yeterince ilgilenmeyip, gün boyu kahvehanede vakit geçiren baba artık, oraya da uğramaz, gözleri yollarda sürekli oğlunu bekler ve üzüntüsünden eriyip çöker. Ana-baba, çocuklarından alacakları olumlu bir haber beklerler. *Sevim Ak'ın Gemici Dedem*²⁴³ (2001) adlı romanında, Ali, kızgın olduğu bir sırada ailesini cezalandırmak, onları yaptıklarına pişman edip üzme ister ve bunun için bazı plânlar yapar; ama son anda bunları uygulamaktan vazgeçer. Küçük çocuğun kafasından geçen yolculuk plânları, sadece düşüncede kalır. Aynen dedesinin gençliğinde yaptığı gibi, upuzun bir yolculuk yaparak, annesi ve babasının onu aramalarını, peşinden gözyaşı dökmelerini ve onu ne kadar çok sevdiğini daha iyi anlamalarını sağlamak arzusundadır.²⁴⁴ *Fatma Tatçı'nın Garip Hasan*²⁴⁵ (2. Baskı 2004) adlı eserinde, maddî durumu iyi olan Zafer Bey, ailesine her türlü parasal imkânı sağlar; fakat, çok fazla alkol aldığı için zaman zaman eşine ve oğlu Hasan'a kötü davranır. Zafer Bey, eve yine içkili geldiği bir gece, derslerinin kötü olması sebebiyle oğlu Hasan'ı aşağılar ve onu çok kötü bir şekilde döver. Sabah uyanığında yüzündeki morlukları fark eden ve babasından bir kez daha nefret eden Hasan, onu cezalandırmak için evden kaçıp, sokaklarda yaşamaya başlar. O yaşına kadar hep rahat yaşam koşullarına alışmış olan Hasan, sokaktaki ağır şartlara dayanamaz ve kısa süre içinde ağır bir zatürree hastalığına yakalanır. Eve dönmek istese de, gururundan bunu yapamaz. Sonunda, polislerin onu sokakta bulup ailesine teslim etmesi suretiyle, bu parçalanmış aile yeniden mutlu bir şekilde bir araya gelir. Tüm bu yaşananlardan sonra; Hasan evden kaçtığı için, baba ise oğluna kötü davrandığı için çok pişman olmuşlardır. Neticede, her ikisi de hatalarını anlarlar ve bir daha bu hataları tekrar etmemek üzere ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye karar verirler.

²³⁹ Besleyici, Hâdi, *Simitçi Ahmet*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, 2000, s. 11.

²⁴⁰ Çakmakçioğlu, Adnan, *Anılar*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.

²⁴¹ a.e., s. 97.

²⁴² Tuğcu, Kemâlettin, *Şeytan Çocuk*, 2. Baskı, Damla Yayınevi, İstanbul, 1980.

²⁴³ Ak, Sevim, *Gemici Dedem*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 2003.

²⁴⁴ a.e., s. 53.

²⁴⁵ Tatçı, Fatma, *Garip Hasan*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Adnan Çakmakçioğlu'nun Kolye (1991) adlı romanında ise, Cevat, arkadaşının kolyesini çalıp satar ve bu parayla yemek yer. Annesinin olayı öğrenmesi üzerine ise, dayak yeme korkusuyla evden kaçar. Kaçarken de evdeki paraları gizlice alır.²⁴⁶ *A. Yıldız Yaşaroğlu'nun Yağmur Dede* (1991)'sinde, Samatyalı Rasim ve ailesi, Ekim ayında başlayan lodolarla birlikte azgın dalgaların sahile sürüklediklerini toplayıp satarak ek gelir elde etmeye çalışırlar. Yine, '*lodosçuluğa*' çıktıkları bir gün Rasim'in babası, sekiz yaşındaki yeğeni Musa'yı Rasim'e emanet ederek uzaklaştığında küçük çocuk dalgalara kapılır. Bunu gören babası ise, çocuğa göz kulak olamadığı için Rasim'i azarlayıp, birkaç tokat atınca, suçluluk duygusuna kapılan Rasim çareyi kaçmakta bulur.

Olaya bir başka açıdan bakacak olursak, çocukları çalınan aileler için, evlâtlarından ayrı düşmek şüphesiz ki, hayatta tadılabilecek en büyük acılardan biridir. *Fatma Güner'in Küçük Ressam*²⁴⁷ (1988) adlı romanında, Suna Hanım, oğlu Ender'i henüz bir yaşında iken parka götürür ve bir anlık dalgınlığının sonucunda çocuğu çalarlar, tüm aramalara rağmen de onu bulamazlar. İkinci çocukları Erdal doğmasına rağmen, Ender'in acısını asla unutmazlar. Ama umutları da tükenmez, onun bir gün bulunacağını ümit ederler.²⁴⁸ *Hasan Nail Canat'ın Bir Küçük Osmancık Vardı*²⁴⁹ (1990) isimli kitabında, fidye almak için kaçırılan oğlu Osman'dan yıllarca haber alamayan anne Fatma Hanım, çocuğundan ayrı kalmanın verdiği hüznün eseri olarak; genç yaşta adeta ihtiyarlar, saçları ağarır, yüzü çöker ve şakak kemikleri açığa çıkar. Türk çocuk romanlarında çocuk hırsızlığı temasına sıkça değinilmiştir. Kaçırılan çocuğun ardından duyulan korku dolu özlem, anne ve babaları perişan etmektedir. Bu konuda bir örnek de, *Mustafa Yılmazkaya'nın Canım Annem*²⁵⁰ (2003) romanından verilebilir. Romanda, Hatice Hanımın oğlu Muharrem, daha iki yaşındayken evin bahçesinde oynadığı bir sırada, çingeneler tarafından kaçırlır. Çileli anne, çocuğunun ardından çok büyük acılar çekse de, onu asla unutamaz. Kader, bu iki acılı insanı tesadüfler sonucu yeniden bir araya getirdiğinde, birbirlerini tanımazlar; ancak kadın, Ahmet olarak tanıdığı çocuğu ilk gördüğü andan itibaren onu hep, kaybolan oğlunun yerine koyar. Hatta, kalbi bu çocuğa öyle ısınır ki, kendisine "*Hatice Anne*" demesini ister. Ne var ki, en sonunda, Ahmet'in, gerçekten de yıllar önce kaçırılan Muharrem olduğu anlaşılır.

Kimi zaman bazı zorunluluklar da, anne, baba ve çocuğun birbirlerinden ayrılmalarına sebep olabilmektedir. *Tarık Dursun K.'nin Benim Dedem Bir Tane* (1998) adlı romanında, Seden Hanım, eşinin iş için yurtdışına yapacağı geziye birlikte gitmek ister. Ama gönlü, kızı Almıla'yı kimselere bırakmaya da razı olmaz. En sonunda, anneanneninin torununa kendi evlerinde bakmasını kararlaştırırlar. Böylelikle, küçük kızın alıştığı düzen de bozulmayacaktır. Seden Hanım, yine de, kızından ayrılmaya dayanamaz. Hani, eşi gelmesi için ısrar etmese, nerdeyse onunla gitmekten vazgeçip kızı ile kalacaktır.

²⁴⁶ Çakmakçioğlu, *Kolye*, s. 92.

²⁴⁷ Güner, Fatma, *Küçük Ressam*, 6. Baskı, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1999.

²⁴⁸ a.e., s. 41.

²⁴⁹ Canat, Hasan Nail, *Bir Küçük Osmancık Vardı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

²⁵⁰ Yılmazkaya, Mustafa, *Canım Annem*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.

Genel olarak bakılacak olursa, çocukların, ailelerinden değişik yaşlarda ve farklı sebeplerle ayrılabilir oldukları görülüyor. Kız çocukları, büyükten başlayarak küçüğe doğru olmak üzere çoğunlukla evlilik yoluyla ailelerinden ayrılıyorlar. Erkek çocukların ayrılık sebeplerinin başında ise, farklı bir şehirde (genelde büyük şehirde) eğitim alma amacı geliyor. Bununla birlikte, erkek çocuklarda, başta aileleri ile yaşadıkları şiddetli problemler olmak üzere, çocuğun sergilediği kötü davranışları nedeniyle duyduğu cezalandırılma korkusu veya istemeden işlediği bir hatadan dolayı evden kaçma olaylarına yoğun olarak rastlanmıştır. Öte yandan, genelde anne-babanın işlerinden kaynaklanan bazı zorunluluklar ve çocuk çalma hadiseleri de ebeveynleri çocuklarından ayıran önemli sebepler arasında tespit ediliyor.

3.6.2.4. Ailede ölüm olgusu:

Ölümün toplumsal kabulünün büründüğü biçim ve ölümden etkilenen yakınların sayısı ne olursa olsun, her toplulukta ve doğal olarak aile kurumunda üyelerden birinin ölümü, bilhassa çocuklar üzerinde etkileri olan ve ailede de parçalanmaya sebep olabilecek çok önemli bir olaydır. Ailedeki bir ölüm olayının sonuçları yedi yaş öncesindeki bir çocuğa pek ağır gelmeyebilir. Çünkü, çocuk henüz bu olayı tam olarak anlayamayacak kadar küçüktür; dolayısıyla, bir ebeveyninin yerine geçecek başka birini kabul etmekte fazla zorlanmayabilir. Ancak, eğer bu eksiklik, çocuğu uzun süreli duygusal boşluğa götürecektir olursa, işte o zaman durum ciddileşebilir. Yedi ilâ on yaş arasındaki çocuklarda, ölüm olayı daha ağır etkiler yaratır. Çocuğun, bu acı olaydan dolayı duyacağı mutsuzluk açıkça görülebilir. Hatta çocuk, söz konusu olaya karşı çıkarak, kendince durumu değiştirmeyi bile isteyebilir. Bunun sonuçları olarak da, bu acı gerçeği kabullenemeyip, ondan kaçma ve bir takım hayallere sığınma belirtileri ortaya çıkabilir. On yaş ve üzeri çocuklarda ise, ölüm olayına karşı gösterilen tepkiler, yetişkinlerinkine benzer niteliktedir.²⁵¹ Çocuk romanları çocukların, ölüm hadisesini anlayabilmeleri için büyük hassasiyetle seçilmiş ve dile getirilmiş olan pek çok örneklerle doludur.

3.6.2.4.1. Annenin ölümü:

Çocuklara, aile bireylerinin her birinin başlarına gelebilecek olan ölüm hadiselerinin yansıtıldığı kurgular, çocuk edebiyatı yazarları tarafından ihmâl edilmemiştir. Ancak, bunlar arasında en fazla annenin ölümü temasının işlendiği dikkat çekmektedir. *Gülten Dayıoğlu'nun Dört Kardeşiler*²⁵² (1971) adlı romanında, Yaşar'ın doğumundan kısa bir süre sonra, anne Hasibe Kadın ateşlenir; Feten altı, Habibe dört, Döndü de iki buçuk yaşındayken anneleri vefat eder. Feten küçük yaşına rağmen, kardeşlerine analık yapmaya başlar; baba korulukta çalıştığı için eve arada bir uğrayıp yiyecek getirir; çocukların başlarında ise dedeleri vardır. *Muzaffer İzgü'nün Armutçu Ayı* (1995) adlı romanında, Orhan'la Burhan'ın anneleri ateşlenince doktora götürürler ve kısa süre sonra onun ölüm haberini alırlar. Bu haber, iki

²⁵¹ Yavuzer, Haluk, *Ana-Baba ve Çocuk*, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 54.

²⁵² Dayıoğlu, Gülten, *Dört Kardeşiler*, 16. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003.

kardeşi de çok üzer, duvar diplerine oturarak saatlerce ağlarlar. Annenin ölümüyle, çocuklar kasabadaki evlerinde yalnız başlarına kalamayacakları için, babalarının yanına, ormandaki kulübeye yerleşirler ve oradan okula gidip gelirler. Yani kısacası, annenin ölümünden sonra, ailenin tüm düzeni bozulur.²⁵³ *Mevlüt Kaplan*'ın **Tren Düdükleri** (1994) adlı romanında, Memican'ın ilkokula başlamasından iki ay sonra, anneyi aniden ortaya çıkan bir karın ağrısıyla üç gün içinde kaybederler. Beş çocuk ve baba tek başlarına kalakalırlar. Annenin ölümünden birkaç hafta sonra da, Memican'ın kız kardeşi Fatma vefat eder. Diğer kardeşi Ali'yi ise, dayısı götürür. Baba, en küçük çocuğu Emine'yi Çocuk Esirgeme Kurumu'na vermek ister; fakat, kabul edilmeyince o da, köyden kente göç eden Yalınayak Ayşe'ye evlâtlık olarak verilir. Üzerinden daha bir ay geçmeden, küçük Emine'nin de ölüm haberini alırlar. Yani, kısa bir süre içinde koca bir aile yok olur. Geriye sadece, Memican ile altı yaşındaki kardeşi Dudu kalır. *Kemâlettin Tuğcu*'nun **İncili Terlik** (1971) adlı romanında, Ekrem ve Gülçin çok küçük yaşta annelerini kaybederler. Ekrem kardeşinden yaşça daha büyük olduğu için, zor da olsa, güçlü görünmeye çalışır; fakat, küçük Gülçin durumu kabullenemez, iyice içine kapanır ve gizlice ağlar. Küçük kız, annesini asla aklından çıkaramaz. En neşeli anlarında bile, gülerken aniden susar ve büyük bir insan gibi kendi içine çekilip, birdenbire sebepsiz ağlama nöbetlerine tutulur ve neden ağladığını soranlara da hiç cevap vermez; ağlayarak öylece uyur kalır.²⁵⁴ *Tuğcu*'nun **Köydeki Evimiz** (1980) adlı çocuk kitabında, ilkokula giden Ömer, annesinin ölümünden çok müteessir olur. Babası ve yakınları onu bir türlü avutamazlar. Küçük çocuk, seslenerek ve ağlayarak annesinin geri geleceğini sanır ve durup durup yollara bakarak: "Anaay, anaay be!" diye bağırır.²⁵⁵ *Nebil Fazıl Alsan*'ın **Köprüaltı Çocukları**²⁵⁶ (2002) isimli romanında, Ümit okuldayken annesi vefat eder. Eve döndüğünde komşular, annesinin rahatsız olduğunu söyleyip onu eve sokmazlar; dolayısıyla, son bir defa annesini görmek nasip olmaz. Baba ise, çocukların bakıma ihtiyacı olduğu gerekçesiyle dört ay sonra tekrar evlenir. *Hasan Nail Canat*'ın **Bir Avuç Ateş**²⁵⁷ (1990) isimli romanında, hastanede uzun müddet kanser tedavisi gören İffet Hanımın durumu her geçen gün daha da kötüye gider. Eşi Abdullah Bey ile küçük oğlu Mehmet ise, annenin bu ölümcül hastalığı yenebilmesi için sürekli dua ederler. İçlerinde hep bir ümit vardır. Ancak, tedaviye olumlu yanıt veremeyen kadının ölümü, her ikisini de derinden sarsar. Kocası, haberi alınca yere yıkılır. Manevî inançları güçlü olmasına rağmen, baba-oğul büyük bir acı yaşarlar. *Adnan Çakmakçioğlu*'nun **İğde** (2000) adlı romanında ise, annesi, küçük İğde'yi doğururken hayatını kaybetmiştir. Dolayısıyla küçük kız annesiz büyür.

Çocuk için anne çok önemli bir varlıktır. Çocuklar ölüm olgusunu anlayabilecek yaşa ulaştıklarında, değer verdikleri insanların ölümü olasılığını akıllarına getirmemeye çalışırlar. Tabî ki bu arada, böyle bir durumla karşılaşması asla istenmeyen ve dolayısıyla ölümü

²⁵³ İzgü, *Armutçu Ayı*, s. 6.

²⁵⁴ Tuğcu, *İncili Terlik*, s. 23.

²⁵⁵ Tuğcu, *Köydeki Evimiz*, s. 47.

²⁵⁶ Alsan, Nebil Fazıl, *Köprüaltı Çocukları*, Nurdan Yayınları Ltd. Şti., İstanbul, 2002.

²⁵⁷ Canat, Hasan Nail, *Bir Avuç Ateş*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

olasılığına karşı en fazla tedirginlik duyulan kişiler, kendilerine en fazla ihtiyaç duyulan, annelerdir.

*Muzaffer İzgü'nün Karlı Yollarda*²⁵⁸ (1982) adlı çocuk romanında, ilkokul öğrencisi Cemşit'in annesi şiddetli bir soğuk algınlığı geçirir ve durumu gittikçe de ağırlaşır. Köylerinde sağlık ocağı olmadığı gibi, kar sebebiyle ilçeye giden tek yol ulaşımına kapanmıştır ve aylarca da açılmayacaktır. Buna rağmen, baba-oğul bütün tehlikeleri göze alarak, karlı yollardan ilçeye ulaşıp ilaç alarak köyde hasta yatan annelerine ulaştırmaya çalışırlar. Annesi çok ağır hasta olan Cemşit, yolculuk esnasında konakladıkları her yerde uyurken kabuslar görür. Düşünde hep bembeyaz düzlüklerin ortasındadır. Elinde de annesinin ilacını sıkıca tutmaktadır; bir canavar ise çocuğun ardından koşup onları yakalamaya çalışmaktadır. Sonra, canavar üzerlerine atılır, babası ise onu av tüfeğiyle vurur. Böylece canavardan kurtulurlar. Rüyasında bir de eve gelirler ki, annesi ölmüş. Çocuk, "Yo hayır hayır!..." diye bağırır. Son anda, babası çocuğu dürterek uyandırır. Baba, ilacı alıp köye geri döneceklerini söyleyerek küçük Cemşit'i sakinleştirmeye çalışır.²⁵⁹ Baba-oğul yolculuk esnasında bir mezarlığın yanından geçecek olsalar, küçük çocuğun aklına hemen annesi gelir ve bir türlü o tarafa bakamaz. Annesini de oraya koyabileceklerini düşününce, küçük çocuk endişeyle ürperir. Annesinin ölebileceği ihtimâlini kabullenemez ve hep annesinin sonunda iyi olacağını düşünür. Ancak, bunun için, gereken işneyi zamanında köye ulaştırmaları gerekmektedir.²⁶⁰ Bu tehlikeli yolculuk boyunca, küçük Cemşit, her şeye rağmen annesinin ölebileceği olasılığını da hiç aklından çıkarmaz. Çocuk, bu ihtimâlden çok korkar ve kendi kendine ölümü şöyle sorgular: "Ya anam ölürse? Bilirim, toprağı kazarlar gömütlükte. Dayılar, emmiler bir olurlar, sonra yüklenir götürür gömerler. Gömülen bir daha çıkamaz oradan."

Çocuk romanlarında annenin ölümünün tüm ailede, ama özellikle de çocuklarda büyük sorunlara neden olacağı vurgulanmaktadır. Annenin ölümü, ailedeki denge ve düzeni derinden bozabilmektedir. Bu düzenin yeniden kurulması ise çok zor olacaktır. Anadolu'da annenin ölümünden sonra genelde büyük kız çocuk, annelik rolünü üstlenmek zorunda kalmakta ve büyük zorluklar çekmektedir. Çocuklar bakımsız düşebilmekte ve hatta onlar da ölüm tehlikesi içine girebilmektedirler. Zaman zaman da, bakılamayan çocuklar evlâtlık verilerek ailenin dağılması durumu yaşanmaktadır. Çocuklarda ve geride kalan babada görülebilecek olan psikolojik travmalar da cabasıdır. Bazı ailelerde ise, annenin ölümünden sonra babanın yaptığı evlilik sonucunda, çocuklar üvey anne elinde büyümektedirler. Bunun olmadığı durumdaysa, çocuklar yine de, annesiz büyümenin acısını hayatları boyunca hissetmektedirler. Öte yandan, ölüm vakası olmasa bile, annenin ölebilmek ihtimâlinin verdiği korku da, çocuğun psikolojik olarak çökmesine neden olabilir.

²⁵⁸ İzgü, Muzaffer, *Karlı Yollarda*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.

²⁵⁹ a.e., s. 48.

²⁶⁰ a.e., s. 51.

3.6.2.4.2. Babanın ölümü:

Babanın ölümü temasını işleyen bazı örnekler aşağıda sunulmuştur. Mesela, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Babam ve Ben** (1985) adlı romanında, genel olarak babalığın önemi ve bilhassa da onun yokluğunda karşılaşılabilecek olası sıkıntılardan bahsedilir. Örneğin, Lâlâ Sait Efendi, ortaokula gideceği sene babası öldüğü için okuyamaz ve küçük yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kalır. Orhan Beyin ölümü ise ailesini manevî olarak yıkar. Babasının vefatını ve içinde buldukları acıklı durumu Murat'ın şu sözleri açıklamaktadır: "[...] Hepimizin gözleri dolu doluydu. Ailemizin temel duvarları yıkılmış, şaşkın, avare kalmıştık. [...] Anlıyordum ki babam benim hayatımda çok sağlam ve kuvvetli bir dayanakmış. Şimdi kendimi boşlukta sanıyordum."²⁶¹ Yazarın **Küçük Erkek** (1979) adlı romanında da, babasız büyüyen çocukların hayatlarından bahsedilir. On üç yaşındaki Coşkun, annesiz ve babasız kalır; fakat, babasının bıraktığı mirasla okuyup kendisine güzel bir hayat kurmayı başarır. Arkadaşı Cemal ise, küçük yaşta babasını kaybedip hasta annesinin bakımını da üstlenmek zorunda kaldığı için ancak iki yıl okula gidebilir ve çalışıp ev geçindirir.

Sadettin Kaplan'ın **Erkekler de Ağlar** (1994) adlı romanında, Ali sık sık kabuslarında babasını trafik kazasında öldüğü günkü hâliyle, kanlar içinde görür. Babası ölünce çocuk, ortaokula gidemez; amcası ile birlikte inşaatlarda çalışır ve meslek öğrenir. Küçük yaşına rağmen hayatın türlü zorluklarıyla karşılaşan bu çocuk, bir gecekondu tutup, çalışır ve annesi ile kız kardeşine bakar.

Işıl Özgentürk'ün **Kuş Ne Yana Öter** (1976) adlı romanında, iki yıl önce babasını kaybeden Mehmet, okul arkadaşı Cemal'in babasının bir kaza geçirdiğini ve her an ölebileceğini öğrendiğinde, sırasına kapanarak hüngür hüngür ağlar. Bu olaya, sınıfta bir tek Mehmet'in böyle tepki vermesi, başta öğretmeni olmak üzere tüm arkadaşlarının garibine gider. Cemal ise, babasının ölüm haberini aldıktan sonra hiç ağlamaz. Artık, evin erkeği o olmuştur. Sessizce ağlayan annesinin yanaklarından aşağı yaşlar yuvarlanır. Babaannesi ise, ölen oğlunu kucaklayıp, saçlarını, gözlerini öper; ölünün yüzünü örtüp başını ellerinin arasına alarak, uzun ve acılı bir ağıt yakar. Yaşlı kadının sicim misali akan gözyaşları, yüzünü ve ak yemenisini ıslatır.

A. *Yılmaz Boyunağa*'nın yazdığı **Satıcı Çocuk**²⁶² (2005) isimli romanda, Murat'ın babasının çarşıda büyük bir bakkal dükkânı vardır. Bir gece çarşıda yangın çıkar ve babası da o yangında ölür. Babanın ölümüyle birlikte, ailenin hayatı aniden değişir. Murat; annesi, dedesi ve kardeşi Meral'le birlikte bin bir güçlük içinde hayata tutunmaya çalışır. Dükkândan gelen kira geliri yanında, babadan kalan sigorta emekli aylığı, ailenin geçimi için pek yeterli olmaz. Bu durumda, Murat, ailesine destek olabilmek için İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvurur. Aile, tasarrufta bulunabilme amacıyla eski evden de çıkıp, aynı mahalledeki daha küçük ve ucuz bir eve taşınmayı uygun görür. Anne ise, bileziklerini ve diğer ziynet eşyalarını satarak ailenin gündelik ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Bu yetmeyince de,

²⁶¹ Tuğcu, *Babam ve Ben*, ss. 73, 76.

²⁶² Boyunağa, A. Yılmaz, *Satıcı Çocuk*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

kadıncağız, bazı tanıdıklarına gündelikçi olarak ev temizliğine ve çamaşıra gider. Kısacası, babanın ölümü, ailenin bütün hayatını altüst etmiştir. *A. Yılmaz Boyunağa'nın **Yankılı Kayalar*** (1985) isimli çocuk romanında ise, Mehmet'in annesi hastalanınca, babası, karlı bir kış günü, kasabaya gidip doktor getirmek üzere yola çıkar. Fakat, gece yarısı, yolda kurtların saldırısına uğrayarak hayatını kaybeder. Karlar eriyince, üzerinde diş izleri olan, babasına ait çizmeyi bulurlar. Anne, eşinin ölümünün ardından birdenbire çöker; zayıflayıp incecik kalır. Kocasını aklına her geldiğinde, çocukları Hatice ile Mehmet'i kucaklayıp başına basar ve onlarla teselli bularak yüreğindeki acıyı dindirmeye çalışır. Anne, çocuklarına bazlama pişirdiğinde, hep kocasını hatırlar; zira, onun bazlamayı ne çok sevdiği aklına gelir ve gözleri yaşarır. Mehmet de, bazlamayı çok sevdiği hâlde, annesine, ölen eşini hatırlatmamak için ondan bu yiyeceği yapmasını isteyemez. Annesi, oğlunu artık, dertleşeceği bir arkadaşı gibi görmektedir. Mehmet de, babasını kaybettikten sonra değişmiş, evin sorumluluğunu üzerinde hissetmeye başlamış ve manen büyümüştür.²⁶³

*Adnan Çakmakçioğlu'nun **Bisiklet***²⁶⁴ (2000) adlı romanında da, altı yaşındaki Nurettin bir yıl önce bir trafik kazası sonucu kaybettikleri babasının mezarının başına her Cuma günü annesiyle birlikte ziyarete gitmeyi ihmâl etmez.

Çocuk edebiyatı eserlerinde, babanın ölümü, genelde ailenin hayatını değişik şekillerde altüst ediyor. Babanın ölümünün ardından, aile fertleri bilhassa erkek çocuk üzerine daha fazla titremeye başlıyorlar. Erkek çocukların hayatında babalarının çok önemli rol oynadıkları vurgulanıyor. Dolayısıyla, böyle bir durum karşısında erkek çocuklar çok fazla etkilenebiliyorlar. Çok tepki verebildikleri gibi, tamamen metanet içinde hareket ettikleri de görülebiliyor. Babanın yokluğunda, çocukların okumayı bırakabildikleri ve küçük yaşlardan itibaren iş hayatına atılarak çalışmak zorunda kalabildikleri vurgulanıyor. Kısacası tüm aile, maddî ve manevî yıkım yaşayabiliyor. Bu durum karşısında, annenin de yükü daha fazla artıyor ve genelde çalışmak zorunda kalabiliyor. Çocuk romanlarımız, burada belirttiğimiz sonuçları içeren örneklerle bezenmiş durumdadır.

3.6.2.4.3. Anne ve babanın ölümü:

Kuşkusuz, anne ve babanın birden ölümü, bir çocuğun yaşayabileceği en büyük acıdır. *Cahit Uçuk'un **Doğanın Armağanı***²⁶⁵ (1980) adlı romanında, çocukluk yıllarını dadılar gözetiminde özel ihtimamla geçiren Kâmuran Hanım, Alman Lisesi'nin onuncu sınıfına giderken anne ve babasını kaybedince, hayatının birdenbire değiştiğine şahit olur. Babasının bıraktığı borçlar nedeniyle tüm mal varlıkları satılınca, kızcağız okulundan ayrılıp çalışmak zorunda kalır.

*Zerrin Polat'ın **Sevginin Gücü*** (1997) adlı romanında, Ali, Melek ve Memo bir trafik kazasında anne ve babalarını kaybederler; ev sahibinin de onları evden çıkarmasıyla kadersiz üç kardeş Ankara'nın Seymenler Parkı'ndaki banklarda yatıp kalkmaya başlarlar. Ali

²⁶³ Boyunağa, *Yankılı Kayalar*, ss. 12-13.

²⁶⁴ Çakmakçioğlu, Adnan, *Bisiklet*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.

²⁶⁵ Uçuk, Cahit, *Doğanın Armağanı*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2003.

çöplerden kağıt toplayıp satar, Melek ise plaster ve kağıt toplar. Memo, caddelerde kırmızı ışıktaki duran arabaların camlarını siler. Üç kardeş de kazandıkları paralarla başlarını sokacakları bir gecekonda yapma hayali kurarlar. Küçük Memo, anne ve babasının ölümünden sonra yaşadıkları güçlüklerden dolayı, sık sık bir köşeye çekilip ağlar. Parktaki bekçi bir gün, çocuğun ağladığını görünce, ona niye ağladığını sorar; Memo ise, ölen annesini çok özlediğini söyler. Bekçi ona, "*Akşam olunca, yıldızlar gökyüzüne çıktığında onlara bak, anneni bir yıldızın içinde görürsün*" der. Çocuk da buna inanır. Memo, hemen her gece açık havada uyumaya başlamadan önce, yıldızlara bakar ve annesinin oradan ona güler baktığını varsayar. Küçük çocuk, işte böyle her gece, annesiyle konuştuğunu zanneder.²⁶⁶ Anne-babalarının ölümüyle bu üç kardeşin hayatları bir anda değişmiştir. En büyükleri Ali, başlarına gelen bu anî dramatik dönemi şöyle anlatır: "*Altı ay öncesine kadar bizim de evimiz, anamız, babamız vardı. Fabrikada işçiydiler. Memo fabrikanın [kreşine], ben ortaokula, Melek de ilkokul üçe gidiyordu. Fabrika çıkışında bir trafik kazası geçirdiler. Bindikleri servis arabasını tren biçti. Anam, babam öldü. Memo kurtuldu. Ev sahibi [kirayı] ödeyemediğimiz için bizi sokağa attı. O günden beri bu parktaki banklarda yatıyoruz. Para biriktiriyorum, kendimize bir konu yapacağım.*"²⁶⁷

Fatma Güner'in **Sevgi Arayan Çocuk**²⁶⁸ (1988) adlı romanında ise, Murat ve ailesi tatile giderlerken, yolda bir trafik kazası geçirirler. Kazada Murat'ın anne ve babası ölür; çocuk ise kurtulur. Murat, anne-babasını kaybettikten sonra, tek akrabası olan Sevim Teyzesinin yanına sığınır. Küçük çocuk, teyzesi ve onun ailesiyle ilk kez o zaman karşılaşır.

Hâdi Besleyici'nin **Eskimo Hasan**²⁶⁹ (1977) adlı çocuk romanında, Hasan henüz altı yaşındayken, balıkçılık yapan babası, sandalı fırtınada alabora olunca hayatını kaybeder. Kocasının ölüm haberini alınca çılgınca denize koşan eşi ise dalgalara kapılarak boğulur. Böylece, küçük çocuk anne ve babasını bir anda kaybeder.

Necla Çandağ'ın yazdığı **Lemas'ın Limon Çiçeği**²⁷⁰ (2002) adlı romanda da, Bekir'in; anne-babasını ve kız kardeşini kaybettiği trafik kazasından geriye sadece kehribar bir tespih kalır. Bekir için ölen ailesiyle arasındaki tek manevî bağ bu tespihtir. Dolayısıyla, bu onun için çok önemlidir. Ancak, arkadaşlarıyla Lemas Çayı'na gittikleri bir gün, Gökhan ve Sarper adındaki iki çocuk tespihi nehre atarlar. Bekir, tespihi bulmak için, ölümü bile göze alarak suya atlar ve defalarca dalar çıkar. Sonunda, baygın bir hâlde ambulansla sağlık ocağına yetiştirilir.

İncelenen eserlerde, çocukların ana-babalarını genelde trafik kazası sonucu kaybettikleri gözlenmiştir. Bu, doğal olarak bir çocuğun yaşayabileceği en acıklı durumdur. Anne-babalarını aynı anda veya peşpeşe kaybeden çocuklar, büyük depresyon geçirirler, maddî-manevî olarak da büyük bir yıkım yaşarlar. Okul hayatları tamamen yok olabileceği gibi, oturdukları evden dışarı/sokağa da atılabilirler. Nadiren de olsa, romanlarda toplumun

²⁶⁶ Z. Polat, *Sevginin Gücü*, s. 54.

²⁶⁷ a.e., s. 20.

²⁶⁸ Güner, Fatma, *Sevgi Arayan Çocuk*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 2000.

²⁶⁹ Besleyici, Hâdi, *Eskimo Hasan*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

²⁷⁰ Çandağ, Neclâ, *Lemas'ın Limon Çiçeği*, 2. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2005.

bu durumdaki çocuklara sahip çıkmadığı örneklere rastlanmıştır. Ortada kalan kardeşler çoksa, çocuklar bir nebze olsun birbirlerine psikolojik destek vererek rahatlayabilirler. Ancak, böyle bir vaziyet karşısında, mevcut akrabaların desteği mutlaka gerekecektir.

3.6.2.4.4. Çocuğun ölümü ve ailede evlât acısı:

Türk çocuk romanlarında en az anne ve/veya babanın ölümü kadar sarsıcı boyutlarıyla işlenmiş olan bir diğer ölüm teması da, evlâdın ölümü olayı ve bu hadise karşısında ailenin çektiği benzersiz şiddetteki evlât acısıdır. *Zerrin Polat*'ın **Sevginin Gücü** (1997) isimli romanında, anneanne gençliğinde, ikinci kızı olan Şebnem'i daha on yaşında iken kaybetmiştir. Kızının ölümü onu derinden etkiler. Bir başka kızı ve iki de torunu olmasına, üstelik aradan uzun yıllar geçmesine rağmen içinde, ölen çocuğu için duyduğu acı bir türlü dinmez ve her gece hayalindeki o küçük kıızıyla şu şekilde konuşur: "*Benim güzel Şebnemim senin yanına geleceğim günü ipe çekiyorum, seni çok özledim meleğim, artık sabrım kalmadı. Kavuşacağımız günü düşünerek teselli buluyorum. İyi geceler meleğim.*" Sonra da kızının oyuncak bebeğini özenle yatağının bir köşesine yatırır ve üzerini de küçük bir kumaş parçasıyla örter.²⁷¹ *Üzeyir Gündüz*'ün **Sakıncalı Yumurcak**²⁷² (1987) adlı romanında, uzun süredir hasta olan Haydar bir gece yatağında ölü bulunur. Haydar'ın annesi oğlunun arkasından o kadar dokunaklı ağıtlar yakar ki; "*Biricik Haydar'ım, yiğidim*" dedikçe adeta yer, gök inler. Ölümün kasvetli havası, evin duvarlarına bile sinmiştir.²⁷³

Müştehir Karakaya'nın **Irmak** (1997) adlı çocuk romanında, kan davası meselesinden dolayı kocasını kaybeden Cemile, çocuğu ağır hasta olduğu için yürüyerek kasabadaki hastaneye gitmeye çalışır. Ancak, üzerinde köprü bulunmayan azgın nehrin sularını aşmakta zorlanır. Nehrin aman vermeyen sularından geçmeye çalışırken, çocuğunun öldüğünü anlar. Artık, kendisi için hayatın bir anlamı kalmayan bu bahtsız kadın, yüreğinde hissettiği evlât acısına dayanamayarak, kendini ırmağın sularına bırakır ve hayatına son verir.

A. *Yılmaz Boyunağa*'nın **Yankılı Kayalar** (1985) adlı çocuk romanında, Selim Bey ve eşi, dört yıl önce bir çocuklarını kaybetmişlerdir; hastalığından dolayı da bütün sevgilerini diğer çocukları olan Seval'in üzerinde yoğunlaştırmışlardır. *Necla Çandağ*'ın yazdığı **Mermer Çeşmenin Sevgi Suyu**²⁷⁴ (2002) adlı romanda, 17 Ağustos 1999 tarihinde Adapazarı'nda meydana gelen büyük depremde, evlâdını kaybeden gözü yaşlı anne-babanın çektiği acılara da değinilmektedir. Depremde; Aynur Hanım, kocası ve ikiz çocukları Tülay ile Gülay yara almadan kurtulurlar. Fakat, deprem esnasında en küçük kızları Nuray'ın yattığı odanın duvarı yıkılmış; oturdukları beş katlı bina zeminle aynı hizaya inmiştir. Depremden sonraki sabah, gün ışıırken, karşı apartmanın yıkıntıları içinden küçük kızlarının cansız bedenini bulurlar. Tabii ki, aile evlât acısıyla perişan olur ve dünyaları başlarına yıkılır. Bu arada, harabe hâline gelen karşı apartmanda da, ailesini göçük altında yitiren Nuray adındaki küçük kız çocuğu,

²⁷¹ Z. Polat, *Sevginin Gücü*, s. 86.

²⁷² Gündüz, Üzeyir, *Sakıncalı Yumurcak*, 2. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990.

²⁷³ a.e., s. 73.

²⁷⁴ Çandağ, Neclâ, *Mermer Çeşmenin Sevgi Suyu: Bağlar Sokağı 2*, 2. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2005.

anne ve babasını bulamamasının verdiği korkuyla hiç durmadan ağlamaktadır. Bu kız, tesadüfen, depremde ölen Nuray ile aynı yaştaadır. Aynur Hanım, ölen kızının adası olan bu çocuğa yardım eli uzatarak içindeki evlât acısını az da olsa dindirmeye çalışır. Onu devlet görevlilerine teslim etmek istemez ve gerekli mercülere 'koruyucu aile' olmak için müracaatta bulunarak küçük Nuray'ı himayesine alır. Onu, ölen kızının yerine koyar ve kendi öz evlâdı gibi sever. Gülay ve Tülay da bu çocuğu kendi öz kardeşleri olarak görüp, benimserler.

Aydın Özkan'ın **Nemik ile Onbaşı** (1981) isimli romanında, küçük Nemide sakat bir kız çocuğu olduğu için, ailesinden yeterli ilgiyi göremez. Yalnızlık ve sevgisizlik bu küçük çocuğun hayal gücünü geliştirir. Arkadaş olduğu kanatlı karınca ile hayal dünyasında bilmediği yerlere gider. Bu onun için bir kaçıdır. Aniden hastalanan Nemik (Nemide), hastalığının üçüncü günü hayata gözlerini yumar. Bu süre zarfında, küçük Nemik, ölümü soğukkanlılıkla bekler ve hatta bunu bir kurtuluş olarak görür.

Ele alınan çocuk romanı örneklerinde, bu benzersiz acıya daha ziyade annelerin gözünden bakıldığı tespit edilmiştir. Çocuğun yitimi, aile üzerinde hiç şüphesiz emsalsiz bir acı verir. Ama bebeklikten çıkmış, ebeveynleri ile her türden iletişime girmiş olan nispeten büyük yaştaki çocukların ölümünün, anne-babalarını tam anlamıyla yıkabildiği, hatta onlar üzerinde kalıcı ve ciddi psikolojik problemler doğurabildiği gözlenmiştir. Nadiren de olsa, sakat/hastalıklı evlâdın ölümü doğal karşılanabilmiş, bu durumdaki çocuklar bile bunu kurtuluş olarak görebilmişlerdir. Ayrıca, çocuğunu kaybeden aile, geride kalan çocuğa/çocuklara aşırı ihtimam gösterir hâle gelebiliyor veya bir başka çocuğu ölenin yerine koyabiliyor.

3.6.2.4.5. Ailede diğer bireylerin ölümü:

Bu başlık altında, sayfalarında; eşin, kardeşin, büyükbaba veya büyükannenin ölümü temalarına yer veren çocuk romanlarından alınan örneklere değinilmiştir.

Kemâlettin Tuğcu'nun **İncili Terlik** (1971) adlı romanında, kalfanın evlilik hayatı ancak beş yıl sürer. Eşi Bekçi Tahir Ağa hastalanıp ölünce, o zamana kadar çok neşeli olan ve güzel ut çalan kalfa, tamamıyla durulur. Tahir Efendisini hiçbir zaman unutmaz. *Adnan Çakmakçioğlu*'nun **Kumru**²⁷⁵ (2000) isimli romanında da, Balıkçı İbrahim, hamileliği esnasında ölen karısının ve hiç yüzünü görmediği çocuğunun yasını yıllarca tutar.

Adnan Çakmakçioğlu'nun **Kayık**²⁷⁶ (1991) isimli çocuk romanında, Sema, çıkan yangında babası ve erkek kardeşini kaybeder. Küçük kız ve annesi ise yapayalnız kalırlar. *H. Zekai Yiğitler*'in kaleme aldığı **Öğretmenim**²⁷⁷ (1975) adlı çocuk romanında ise, Zeki, ilkokul birinci sınıfa gittiği sırada kardeşi Müjgân vefat eder. Küçük çocuk, kardeşinin ölümünden o kadar çok etkilenir ki; okulda ödev olarak hazırladığı kompozisyonlarda sıkça bu ölüm olayını dile getirir.

²⁷⁵ Çakmakçioğlu, Adnan, *Kumru*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.

²⁷⁶ Çakmakçioğlu, Adnan, *Kayık*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.

²⁷⁷ Yiğitler, H. Zekâî, *Öğretmenim*, 8. Basım, Öğün Yayınevi, İstanbul, ts.

Mehmet Seyda'nın **Deli Ali**²⁷⁸ (1976) adlı çocuk romanında, büyükbabası Seyda'ya türlü masallar, hikayeler anlatır ve yeri gelir onunla bir arkadaş gibi dertleşir. Seyda ile dedesi arasında büyük bir sevgi bağı oluşmuştur. Ancak, büyükbabanın ölümü Seyda'yı derinden etkileyip çok üzer ve uzun yıllar boyunca dedesinin bastonunu başucundan ayırmaz. Dedesini hep, "*Bir insandı, tatlı masallar, öykülerdi büyükbabam. Güvencemdi, dayanağımdı benim.*", diyerek anar. Yavuz Bahadıroğlu'nun yazdığı **Köy Çocuğu** (1982) isimli romanda ise, Orhan, dedesinin ölümüne çok üzülür. Babası, oğluna bir gün herkesin öleceğini ve öldükten sonra da yeniden birlikte olacaklarını anlatarak, onu teselli etmeye çalışır. Küçük Orhan ise, bu ayrılığın çok kısa süreceğini düşünür ve daha fazla üzülmez.

Yavuz Bahadıroğlu'nun **Çocuğun Ramazanı** (1986) adlı eserinde, ninesini kaybeden roman kahramanı çok üzülür; fakat, dedesi ona kabrin öyle görüldüğü gibi daracık bir yer olmadığını, iyi insanların kabirlerinin açılıp genişlediğini ve güzel bir bahçe hâline geldiğini; ölümün bir son değil, aksine yeni bir başlangıç olduğunu; nitekim, sonbaharda da bütün tabiatın kuruyup bir bakıma öldüğünü ancak, ilkbaharda yeniden hayat bulup dirildiği gibi, insanların da ölümden sonra dirilip, sevdikleriyle birlikte olacaklarını söyleyerek torununu rahatlatır.

3.6.3. Ailede çocuksuzluk ve çocuk özlemi:

Geleneksel toplumlarda, çocuksuz bir ev veya evlilik düşünmek mümkün değildir. Türkiye'de hâlâ evlilik bir anlamda, çoluk çocuk sahibi olmakla eş tutulduğu için bilhassa kırsal kesimde yaşayan halkın deyimiyle "*döl vermeyen birleşme yürümez*". Bu gibi kırsal bölgelerde, çocuk doğuramamak, kadın için bir sağlık sorunu olmanın çok ötesinde, bir eksiklik ve hatta bir ayıptır. Ayrıca, olası kısırılık nedenleri erkekte değil de, hep kadında aranır. Bunun sonucunda ise, kırsal bölgelerde erkek ya karısını boşar ya da üstüne '*kuma*' getirir. Kısacası, çocuksuzluk kadın için ayıptan da öte aşağılatıcı ve istenmeyen bir durumdur.²⁷⁹

Kemâlettin Tuğcu'nun **Babamın Günahı** (1980) adlı romanında, Nazmi Bey ve eşi evlilikleri boyunca bir türlü çocuk sahibi olamazlar. Adam, çocuğunun olmamasından ziyade, eşinin bu durumdan dolayı mutsuz olmasına üzülür. Yeğeniyle dertleşirlerken şunları söyler: "*Zavallı kadın, bir evlât sahibi olamadı. İçinde bir acı olup kaldı bu hâl. Bazen birden böyle üzülür, ağlar, ama bana söylemez. Söylese de faydası var mı? Allah vermedi işte.*"²⁸⁰ Nazmi Beyin eşi, çocuğu olmadığı için, yanlarına sığınan yeğenine adeta kendi çocuğuymuş gibi sevgi ve şefkat gösterir. Yine, *Tuğcu*'nun **Kayıkçı Güzeli**²⁸¹ (1985) adlı romanında, Kerime Hanım ve Kenan Beyin de, çok istemelerine rağmen bir türlü çocukları olmaz. İyice yaşlandıkları bir sırada, komşunun kızı Nazlı ile tanışıp kaynaşır. Bu tanışma onların bir kız evlât sahibi olma özlemlerini daha da depreştirir ve çocuksuzluğun verdiği hüznü kalplerinde

²⁷⁸ Seyda, Mehmet, *Deli Ali*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 2000.

²⁷⁹ Yörükoğlu, a.g.e., s. 29.

²⁸⁰ Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 39.

²⁸¹ Tuğcu, Kemâlettin, *Kayıkçı Güzeli*, Ünlü Kitabevi, İstanbul, 1985.

daha derinden hissederler. *Hasan Nail Canat*'ın **Yasemen** (1985) adlı romanında, Neriman Hanım ile Nazmi Beyin tek çocukları olan Zühal, bir trafik kazasında hayatını kaybeder. Yıllarca çocuk özlemi çeken çift, bir gün tesadüfen, dört yaşındaki, kimsesiz kalmış Yasemen ile karşılaşır. Kısa süre içinde sevdikleri bu çocuğu, kazada yitirdikleri kızları Zühal'in yerine koyarlar. Onu kendi çocukları gibi görüp, haddinden fazla ilgi gösterirler. Çocuğun mutlu olması ve anne-babasını aramaması için, onun bir dediğini iki etmezler.

Tuğcu'nun **İncili Terlik** (1971) isimli kitabında, Gülmisal Kalfanın hiç çocuğu olmadığı için yanlarında çalıştığı ailenin kızı Celile'yi kendi evlâdı gibi sever. Yüzüne karşı "*Küçük Hanımefendi*" dese de, başka ortamlarda ondan "*Celilem*" diyerek bahseder. *Tuğcu*'nun **Babasızlar** (1977) isimli kitabında ise, yalnız yaşayan Nesibe Teyze evlât yüzüne hasrettir; o kadar ki, "*Selvi ağacının bile kozalağı vardır. Benim hiç meyvem olmadı. Benim dalımda bir çiçek açmadı. Bir goncacık vermedim.*"²⁸², der. Kadıncağız, içindeki evlât özlemini bastırabilmek için, komşusu Güzin Hanımın oğlu Murat'ı kendi çocuğu gibi sever; öldükten sonra, sahip olduğu tüm malların Murat'a miras kalması için de, ailesinin onayını alarak onu mahkeme kararı ile evlât edinir. *Üzeyir Gündüz*'ün **Sakıncalı Yumurcak** (1987) adlı romanında, İsrâf Hanım otuz yaşlarında iken, eşi geride yüklü bir miras bırakarak vefat eder. Bir daha hiç evlenmeyen ve dolayısıyla çocuğu da olmayan İsrâf Hanım bir vakıf kurar ve pek çok çocuğun yetişmesine katkıda bulunur; bu şekilde sayısız çocuğun manevî annesi olur. *Sibel Özman*'ın **Yiğit Ağabey**²⁸³ (1996) adlı çocuk romanında, Yiğitlerin apartmanının giriş katında oturan ve asıl adı İrma olduğu hâlde herkesin Madam Teyze dediği yaşlı kadın, hiç çocuğu olmadığı için çocukları çok sever. Hatta, sokakta oynarken susayan, karnı acıkan veya tuvaleti gelen çocuklar doğrudan onun evine giderler.

Tuğcu'nun **Bekçi Baba** (1977) adlı romanında, Ahmet Cemil Bey evlenmeyip hayatını tek başına sürdürse de, zaman zaman umulmadık bir yerde hiç beklemediği bir aile saadeti manzarası ile karşılaştığında içinde büyük bir eksiklik ve eziklik duyar; hemen kendisini bir şekilde avutmaya çalışır. Kalabalığın arasında, sokakta veya bir eğlence yerinde "*baba*" diyen bir çocuk sesi duyunca hiç kimsenin ona "*baba*" veya "*dede*" diye seslenmeyeceğini düşünür, içi burukluk ve hüznle dolar. İçinden, "*Hayır, bana seslenmiyor bu çocuk,*" der. Gizlice gözleriyle araştırıp, baba ile oğlun bulduklarını, yan yana veya el ele yürüdüklerini gördüğünde ise, onların mutluluğuna imrenir. Çünkü, büyük bir sevgi onları birbirlerine bağlamaktadır. Bazen de kendi kendine: "*Ben baba ol[a]madım, [...] Baba ol[a]madığım gibi dede de ol[a]madım. Bana küçük bir kız veya oğlancık "dede" diye seslenmeyecek.*" diye söylenir. Dilediği her şeye sahip olan ve her şeyi yapabilecek maddî imkânları bulunan biri olmasına rağmen, hiç kimseyi zorla "*baba*" veya "*dede*" diye hitap ettiremeyeceğini bilmektedir. Bunu çok büyük bir eksiklik olarak görür. Zira, kimse onu durup dururken babası veya dedesi olarak benimseyemez. Bütün çocuklar için o "*yabancı*" ve "*soğuk*" bir adamdır. Dolayısıyla, kimi zaman hayatta hiç evlenmemiş olmakla, iyi mi yoksa kötü mü

²⁸² Tuğcu, *Babasızlar*, s. 71.

²⁸³ Özman, *Sibel, Yiğit Ağabey*, 2. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 1999.

ettiğini yeni baştan sorgular. Ancak, hiçbir zaman bunun iyilik veya fenalığına dair kesin bir kanaat sahibi olamaz.²⁸⁴ Hatta, en yakın bulduğu ve içtenlikle konuşabildiği bir iki arkadaşına da şöyle söyler: "*İnsan yalnız başına yaşamaz. Başkalarını düşündüğü gibi, kendisini düşünecek yakınlarla muhtaçtır.*"²⁸⁵

Tuğcu'nun **Köydeki Evimiz** (1980) isimli yapıtında, Rasim Bey evliliğinin ikinci yılında doktora gittiğinde tıbben baba olamayacağını öğrenir. Buna o kadar üzülür ki, yakınlarına: "*Ailemizde benim gibi verimsiz bir erkek yoktu.*", der. Durumu eşine de anlatarak, ayrılma teklifinde bulunur.²⁸⁶ Adnan Çakmakçioğlu'nun **Kumru** (2000) isimli çocuk kitabında, Süleyman genç yaşta evlenir; ancak, hiç çocuğu olmaz. Karısı da erkenden vefat edince, bir daha hayatı boyunca evlenmez. Fakat, içinde bir çocuğa sahip olamamanın derin acısını taşır. Ne zaman bir çocuk görse, adamın içi burkulur.

Sadettin Kaplan'ın **Sihirsiz Kaval** (1991) adlı romanında, Murat, yaz tatilini annesiyle birlikte Nergis Dağı'nın eteklerindeki Avcılar Köyü'nde, dayısının yanında geçirir. Davut Dayı, eşi Nesime Yenge ve oğulları Mustafa, onların gelişine çok sevinirler. Davut Dayının yanında çalışan, baba yadigarı ihtiyar Şakir Baba, hiç çocuğu olmadığı için evlât yüzüne hasrettir. Dolayısıyla, yaşlı adam, Murat'ı sanki kendi çocuğu gibi sever ve kısa süre içinde ona bağlanır. Tatil bitip de, ayrılık vakti gelip çatınca, Şakir Baba, Murat'ın gidişine çok üzülür. Giderken Murat'a kendi elleriyle yaptığı kavalını hediye eder. Bu çocuk, bir anlamda, ihtiyar adamın içinde yıllardır gizlenen evlât sevgisinin sembolü olmuştur. Küçük Murat da bu adamın fikir ve düşüncelerinden çok etkilenmiştir. Hatta öyle ki, büyüüp de üniversite çağına ulaştığında, hastalara şifa dağıtan doktorluk yerine; ruhları sağlıklı tutup, onları küçüklükten itibaren en iyi şekilde eğitmeyi şiar edinen ilkokul öğretmenliği mesleğini, yıllar önce Şakir Babanın yaptığı telkinler sonucunda seçer.²⁸⁷

Ulufur Şahin'in **Boncuk** (1976) adlı romanında, çocuk meselesine biraz farklı bir şekilde yaklaşılmaktadır. Babaanne Muhsine Hanıma göre, artık, gelini Nermin'in, Çiğdem'den sonra yeni bir çocuk yapma zamanı gelmiş de geçmektedir. Çünkü, onun zihniyetinde, "*bir çocuk hiç çocuk*" demektir. Yaşlı kadın gelinini ikinci çocuk konusunda ikna edebilmek için, ona "*çocuksuz bir evin, meyvesiz bir ağaca benzediğini*" bile söyler. Nermin Hanımın eşi ise, karayollarında mühendis olarak çalıştığı için, bir yerde uzun süre kalamazlar; tayin nedeniyle sıkça yer değiştirirler. Bu yüzden de, ikinci bir çocuk yapmaya cesaret edemezler.²⁸⁸

Romanlarda görüldüğü kadarıyla, çocuksuzluk; yani çok istenmesine rağmen çocuğun olmaması, eşlere büyük üzüntü veriyor. Hatta, aile saadetinin çocuk üzerine kurulduğu yargısı bile zaman zaman dile getirilebiliyor. Çocuksuzluk, evliliğin ilk yıllarında sorunlar yaratabildiği gibi, ileride dede veya büyükanne de olunamayacağı için hayatın her devresinde kişiye acı verebiliyor. Çocuk özlemi, akraba çocuklarını veya kimsesiz çocukları kendi evlâdı

²⁸⁴ Tuğcu, *Bekçi Baba*, s. 20.

²⁸⁵ a.e., s. 21.

²⁸⁶ Tuğcu, *Köydeki Evimiz*, s. 27.

²⁸⁷ Kaplan, *Sihirsiz Kaval*, ss. 58, 61.

²⁸⁸ Şahin, a.g.e., s. 85.

gibi sahiplenme yoluyla giderilmeye çalışıldığında, sosyal yararlarla yol açabiliyor. Ancak, çocuksuzluğun, genelde erkeğin veya kayınpeder/kayınvalidenin isteği doğrultusunda boşanmalara ve sonrasında kimsesizliğe yol açabileceği durumlarla da karşılaşılabilir. Bütün bunların yanında, toplumumuzda tek bir çocuğun hiçbir şey ifade etmeyeceği anlayışını yansıtan "bir çocuk hiç çocuk" ifadesine de tek bir romanda rastlanmıştır.

3.6.4. Göç olgusu ve ailedeki sorunlar:

Hatırlanacağı üzere, daha önce, parçalanmış aileler sorununu ele alırken yurtdışı göçlerin neden olduğu bölünmeler ve bundan kaynaklanan bazı problemlere değinilmişti. Bunlara tekrar dönülmeyecek. Ancak, bu başlık altında ağırlıklı olarak iç göç olgusunun²⁸⁹ aileler üzerindeki bazı olumsuz etkilerine bakılmaya çalışılacaktır.²⁹⁰

Taşranın birçok kesiminde, gençlerden bazıları ya ana babalarını köylerde bırakıp kentlere göç etmişlerdir ya da hâli hazırda bu sürecin içindedirler. Bu insanlar, kentlere ulaştıklarında bütün sorunları bir anda yok olmaz. Aksine, daha büyük ve alışık olmadıkları yeni sıkıntılara göğüs germek zorunda kalırlar. Öncelikle barınma ihtiyaçlarını giderebilmek için, kenar mahallelerde gecekondular kurup büyük kentin kıyısından köşesinden tutunmaya ve kent yaşamında kendilerine bir yer edinmeye çalışırlar. Köylerde meşgul oldukları baba mesleklerini de bırakmak zorunda kalıp, işçi, kapıcı, odacı vs. gibi işlere girerek zorlu bir yaşam mücadelesine doğru yelken açarlar. Kendi gelenek ve göreneklerine oldukça yabancı olan ve köy ortamında edinilen becerilerin pek geçerli olmadığı bir çevrede daha iyi bir yaşam seviyesine ulaşabilmek uğruna yeni mekânlarında hızla kök salmaya gayret ederler. Zira, aileleriyle birlikte kentin yaşam biçimine uyum sağlamakta büyük güçlükler çekmektedirler. Daha önce, baba buyruğundan ve ana ocağından hiç çıkmamış olan bir genç, köyünden kente göçmekle bir anlamda bağımsızlık kazandığını düşünür; ancak, kendisine yol gösterecek bir kılavuzdan da yoksun kalır. Dolayısıyla, köylü göçmenler kentte çektikleri yalnızlık hislerini ve yol-yordam bilmeyişlerini bir nebze de olsa, gittikleri yerde buldukları kendi bölge

²⁸⁹ Bu sorunun sosyo-ekonomik sebepleriyle ilgili roman örneklerine aşağıda değinilecektir. Ama, meseleye savaş (I. Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı) şartlarında meydana gelen zorunlu göçler bağlamında yaklaşan ve onların romanlaştırılması yoluyla anlatım kazandıran bir örnek çalışma için bkz., Bilginer, Abdülkadir, *Kaçkaçta Bir Çukurova Çocuğu*, Bursa Hakimiyet, Bursa, 1983.

²⁹⁰ Bu noktada, iç ve dış göçler nedeniyle ailede meydana gelen ve çocuklara da genelde kötü yönde etki eden bazı olumsuz değişimleri gösteren iki örneğe değinmekte yarar olacaktır. *Yavuz Bahadıröğlü'nün Köy Çocuğu* (1982) adlı romanında, köyden kente göç ettikten sonra, anne ile baba, artık her akşam çocuklarıyla ilgilenmek yerine, saatlerce televizyon seyretmeyi tercih ederler. Hayatlarında ilk kez karşılaştıkları bu aleti oldukça ilginç bulan anne-baba, vakitlerinin büyük kısmını onun başında geçirince; çocukların zaten köyden ayrılmaktan dolayı duydukları üzüntülerini bir kat daha artırır. İki kardeş, televizyonun anne ve babalarını onlardan çaldığını düşünürler. Hatta bu aleti o denli kıskanırlar ki; bir an onu kırmayı bile akıllarından geçirirler. Yani, kısa süre içinde, taşradan getirdikleri tüm eski alışkanlıklarını terk etmek zorunda kalan aile, bu geçiş sürecini çok sancılı bir şekilde atlatmaya çalışır. Öte yandan, *Dayıoğlu'nun Yurdumu Özledim* (1977) adlı ünlü romanında, Atıl ve ailesinin Almanya'daki hayat mücadelesi küçük çocuğun gözünden görüldüğü şekliyle anlatılmaktadır. Yabancı bir ülkeye uyum sağlamaya çalışan ailenin yaşam şekillerinde bazı kaçınılmaz değişimler meydana gelmiştir. Değişime uğrayan yönlerinin başında ise, yemek yeme saatleri ile aldıkları gıdaların cinsi gelmektedir. Aile fertleri bilhassa akşamları, artık köyde alışmış oldukları saatlerde sofraya oturmamaktadırlar. Zira, yedikleri yemekler köklü bir değişime uğramıştır. Köyde genelde sebze yemekleri ("ot aşısı") yiyen aile fertleri, yabancı ülkede hamurlu ve etli gıdalar da tüketmeye başladıklarından dolayı, sindirim problemi çekerler. Yatıncaya kadar, yediklerini sindirebilmek için de, sofraya daha erkenden oturmaya başlarlar. Yani, babanın değişimiyle aile "artık uygarlaşmış"tır.

insanlarıyla ilkel bir dayanışma içine girerek ve büyük ihtimâlle de, hemşerilik zihniyetine sığınarak oluşturdıkları gecekondu mahallelerinde yoğunlaşarak gidermeye çalışırlar.²⁹¹

3.6.4.1. Çalışmak için mevsimlik göçler:

Köyden kente göç olgusu çoğu zaman ekonomik nedenlerle geçici olarak, mevsimlik gerçekleşebilir; dolayısıyla, süreklilik göstermediği için de fazla büyük sorunlara neden olmaz. Örneğin, *Muzaffer İzgü'nün Bülbül Düdük*²⁹² (1980) isimli romanında, Doğuda bir köy bahar gelene kadar sürekli karlar altında kalır, bu süre zarfında yolları da tamamen kapalıdır. On yedi haneden oluşan bu dağ köyündeki aileler yolların açılmasıyla birlikte evin erkeklerini çalışıp para kazanmaları için şehre yolcu ederler. Bu gidişler, ailelerde doğal olarak şiddetli ayrılık acılarının hissedilmesine yol açar. Merze ile Pürze de babaları gidiyor diye, karşılıklı diz çöküp sesli sesli ağlarlar. Anneleri ise, acısını içine gömerek, babanın yeniden geleceğini söyler ve çocuklarını sakinleştirmeye çalışır. Onlara babalarının "ekmek parası" kazanmaya gittiğini söylediğinde, çocuklar "Ekmeğimiz var ya," derler. Anne ise, o zaman "Size şekerli leblebi, kına..." alacak diye yanıt verir. Çocuklar da, bunların hiçbirini istemediklerini söylerler ve yeter ki, babalarının gitmemesi için yalvarırlar.²⁹³ Doğudaki köy yaşantısını eserlerinde sıkça işleyen İzgü'nün *Kara Pamuk* (1978) adlı eserinde ise, roman kahramanı Rayifo, on bir haneden oluşan, toprakları verimsiz, yolu izi olmayan, kimsenin uğramadığı, kuş uçmaz kervan geçmez bir köyde yaşar. Köy ağasının bu on bir aileyi kendi köyünden kovması üzerine, köylüler, çaresizlik içinde gelip bu çorak topraklara yerleşmişler ve orada yeni bir köy kurmuşlardır. Köyün toprakları tarıma elverişsiz olduğundan ekip biçemezler; bundan dolayı da, tüm köy halkı, mevsimlik işçi olarak her yaz Çukurova'ya çalışmaya giderler.

İbrahim Örs'ün Almanya Öyküsü (2. Baskı 1982) adlı çocuk romanında, Galip, eşi Fatma, oğlu Kaya ve kızı Gülfem köyde kıt kanaat geçinerek yaşarlar. Kaya'nın okula başlamasıyla birlikte ailenin masrafları daha da artar. Bunun üzerine, Galip, para kazanmak amacıyla Almanya'da çalışmak için iş başvurusunda bulunur. Fakat sıra hemen gelmez. Sıra gelene kadar; Adana, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Ankara gibi büyük kentlerde vasıfsız işçi olarak çalışıp, para kazanır. Kış aylarını ise ailesinin yanında geçirir.

*Hâdi Besleyici'nin Öksüz Ömer*²⁹⁴ (1975) adlı romanında, Ömer daha henüz üç yaşındayken, babası, öküz satın alabilecek kadar para biriktirebilmek için bir mevsimlik Erzincan'dan kalkıp İstanbul'a çalışmaya gider; ancak, bir daha da kendisinden haber alınmaz. Babanın gurbet ellerde öldüğü söylenir ve o günden sonra da herkes bu çocuğa "Öksüz Ömer" diye hitap eder.

A. *Yılmaz Boyunağa'nın Yankılı Kayalar* (1985) isimli çocuk romanında, hikâyenin baş kahramanı olan Mehmet'in babası, inşaat işçisidir. Yaz mevsiminde ilçeye giderek

²⁹¹ Yörükoğlu, a.g.e., s. 45.

²⁹² İzgü, Muzaffer, *Bülbül Düdük*, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

²⁹³ a.e., s. 64.

²⁹⁴ Besleyici, Hâdi, *Öksüz Ömer*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

inşaatlarda çalışır. Kışınsa, fazla iş olmadığı için köyde oturur ve ailesini yazın çalışıp kazandığı para ile geçindirir.²⁹⁵ *Yüksel Pazarkaya*'nın **Kemal ile Burak: Cennet Ülkesine Yolculuk** (1998) adlı çocuk romanında da, Kemal'in babası, bir ev, bir tarla alabilmek ve oğlu Kemal'in gelecekteki eğitim masraflarını karşılayabilmek için uzun süre Ankara'da çalışıp yeterli parayı biriktirmeye gayret eder. Bu uzun ayrılık, küçük çocuğu çok üzer ve bir an önce babasına kavuşmayı ister.²⁹⁶

İzgü'nün **Ökkeş Dolmuşçu**²⁹⁷ (1971) adlı romanında, Ali'nin anne ve babası köydedir. Bir meslek öğrenmek için kısa süreliğine şehre giden Ali, orada gecekonduda yaşayan teyzesinin yanında kalır ve bu süre zarfında araba tamircisi Ahmet Ustanın yanında çıraklık yapar.

Köylüler, kimi eski alışkanlıklarını sürdürerek, çoğu zaman da ekonomik zorunluluklar nedeniyle mevsimlik olarak, bağa-yaylaya veya tarım işçisi olarak çalışabilecekleri yerlere göç etmektedirler. Dolayısıyla, bu göçlerde de yine temel olarak çalışma amacının güdüldüğü görülmektedir.

Kemal Ateş'in **Yitik Kuzular**²⁹⁸ (1992) adlı romanında, ilkbahar gelmeden neredeyse bütün köy boşalır; zira, tüm aileler bağ evlerine göç ederler. Köy ortamına nazaran daha ıssız olan bağ evlerinde ise, komşuluğun önemi büyüktür. *Hamdullah Köseoğlu*'nun **Yayla Çiçeği** (2002) adlı çocuk romanında, iyice bastıran sıcaklarla birlikte hayvanlarının yiyebileceği ot kök kalmayınca, yaylaya gitmek zorunda kalan köylü aileler anlatılır. Küçük çocuklar, yaylanın keskin soğuşuna dayanamayacakları için, onlar köyde yaşlı dede ve nineleriyle birlikte kalırlar. Zaten, yaylada onca iş gücü varken, anne-babalar bir de çocuklarla ilgilenebilecek durumda değillerdir. Küçük Güney'in o aralar en büyük korkusu, tıpkı daha önceki yıllarda olduğu gibi, yine annesinden ve arkadaşlarından uzunca bir süre ayrı kalmaktır. Bir önceki sene ailesi, Güney uyurken sabahın ilk ışıklarıyla birlikte yaylaya gitmek üzere yola çıkmışlardır. Bu sene de, annesi onu köyde bırakacak diye, küçüğün gözüne geceler boyu uyku girmez. Öte yandan, büyüdüğünü ve artık, yaylaya gelebileceğini göstermek için de, elinden geleni yapar.

Şaban Akbaba'nın kaleme aldığı **Kolonya Kokulu Mendil** (2001) isimli çocuk kitabında, mevsimlik işçilik yapan ve dolayısıyla sürekli göç hâlinde bulunan üç yoksul ailenin başlarından geçen olaylar anlatılmaktadır. Bu aileler, Narlı Köyü'nün Yalancıkoza bölgesinde, adına çadır dedikleri, eski püskü, yırtık ve naylonlarla desteklenmiş brandalar içinde barınmaya çalışırlar. *Hüseyin Güney*'in **Bir Kutu Tebeşir İstiyoruz**²⁹⁹ (2003) adlı çocuk romanında, patates tarlalarında çalışmak için gelen mevsimlik işçiler ve kurdukları çadır kentteki yaşamları anlatılır. Bu yoksul insanlar, çocuklarını okula gönderemedikleri gibi, onları yarım ücret karşılığında tarlada çalıştırırlar.

²⁹⁵ Boyunağa, *Yankılı Kayalar*, s. 6.

²⁹⁶ Pazarkaya, a.g.e., s. 149.

²⁹⁷ İzgü, Muzaffer, *Ökkeş Dolmuşçu*, 7. Baskı, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1987.

²⁹⁸ Ateş, Kemal, *Yitik Kuzular*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

²⁹⁹ Güney, Hüseyin, *Bir Kutu Tebeşir İstiyoruz*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.

Ayla Çınaroğlu'nun **Tülüş**³⁰⁰ (2001) adlı romanında, Selma'nın yoksul ailesi, yaz mevsiminde tıpkı köylülerin başa-yaylaya göç ettikleri gibi, kentin gecekondu mahallelerinden birinde bulunan evlerinden çıkıp, çöp toplayarak para kazanmak maksadıyla, şehir çöplüğü yakınlarında çadır kurarlar. Selma da, yaz mevsimi boyunca ailesiyle birlikte çadırda kalır ve diğerleri gibi çöp toplar.

Çocuk romanlarında, yaşadıkları taşra bölgelerini mevsimlik çalışma gerekçesiyle terk edenler; genelde, köyün tarıma elverişsiz olması, yaşam güçlükleri ve bilhassa Doğudaki zorlu tabiat şartları dolayısıyla bu davranışa yelteniyorlar. Bu kişiler, yaz mevsimi gelince, iş olanaklarının bolca bulunduğu şehirlere, tarım bölgelerine veya geleneksel olarak başa-yaylaya göç ediyorlar. Gidilen yere ya genelde baba yalnız başına ya da tüm aile, geçici olarak göç ediyor. Bu tür göçlerle gidilen yerlerde, ailelerin kendileri gibi geçici amaçla gelenlerle arasındaki komşuluk ilişkileri çok daha kuvvetli oluyor. Ancak, bu arada çocuklar büyük zorluklara katlanmak mecburiyetinde kalıyorlar. Babanın tek başına gitmesi hâlinde, çocuklar, ayrılıktan ötürü büyük üzüntü hissederlerken; göçe hep birlikte katılmaları durumundaysa, çocuklar bir süre okullarından uzak kalıp, sefillik içinde yaşayabiliyor ve hatta onlar da çalışma hayatına giriyorlar. Öte yandan, bir eserde de, yurtdışına göç öncesinde, fazla tatmin edici olmayan geçici yurtiçi göç olgusuyla karşılaşmıştır. Bununla birlikte, yaz mevsimi için giden baba, bir daha köyüne geri dönmeyebiliyor veya dönemeyebiliyor. Dolayısıyla ailenin parçalanması söz konusu oluyor. Bütün bu zorluklar atlatıldıktan sonra ise, kış gelince aileler yeniden memleketlerine dönüp bir arada oluyor ve maddî açıdan kısmen rahatlıyorlar.

3.6.4.2. Ailenin köyden kente göç etmesi:

Köyden kente göçler, bazen tüm aileyi içine alan sürekli göçler niteliğinde olmakta ve dolayısıyla, aile üzerinde bazı yapısal etkiler yaratabilmektedir. *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Köyden İndim Şehire** (1985) adlı romanında, yedi-sekiz köy sahibi olan Halil Bey, ailesiyle birlikte Maraş'tan kalkıp İstanbul'a göç eder. Büyük şehirdeki farklı yaşam koşullarının yanında, kısa bir süre sonra babasının da vefatının yarattığı otorite boşluğunun cazibesine kapılan Halil Bey, kötü kadınlarla düşüp kalkmaya başlar ve işlerini de yeterince takip edemez olur. Eşi Huriye Hanım ise, kötü alışkanlıklar edinir ve içkiye, kumara düşer. Evin oğlu da, ilgisizlikten dolayı serseri arkadaşlar edinir. Kısacası, aile yavaş yavaş yozlaşma ve parçalanmanın eşiğine gelir. İyice zevk ve sefaya düşen Halil Bey, işleriyle yeterince ilgilenmediği için büyük miktarda paralar kaybeder. Ancak, bu göçmen ailesi, komşuları Cezmi Bey ile eşinin uyarı ve yardımlarıyla dağılmaktan son anda kurtulur. Zorlu ve sarsıntılı dönemlerden geçerek de olsa, sözü edilen bu aile büyük şehir ortamında yanlış yollara sapma tehlikesini atlatıp, bütünlüğünü korumayı başarabilir. Çocuklarsa, artık her gördüklerini istemenin yanlış olduğunu iyice öğrenmişlerdir.³⁰¹ Yine, *Tuğcu*'nun **Köydeki Evimiz** (1980)

³⁰⁰ Çınaroğlu, Ayla, *Tülüş*, Uçanbalık Yayınları, İstanbul, 2001.

³⁰¹ Tuğcu, *Köyden İndim Şehire*, s. 32.

adlı romanında, Gökpinar Köyü'nün gençleri sahip oldukları tarlaları birer birer satıp, şehre göç ederler. Köyde sadece ihtiyarlar kalır; onlar da hem küçülen ve verimsizleşen tarla arazilerinden, hem de dermansızlıktan dolayı topraklarını ekemez olurlar.

Sadettin Kaplan'ın **Erkekler de Ağlar** (1994) isimli romanında, Fatma ve Hüseyin, iki çocuklarıyla birlikte Anadolu'nun ücra bir köyünde zor şartlar altında kıt kanaat geçinirler. Hüseyin, iki yıl önce ailesiyle İstanbul'a taşınan ağabeyi Hasan Ustanın mektupta belirttiği "*Burası büyük şehir. Büyük şehrin lokması da büyük olur... Burada herkese iş, herkese aş var...*" sözlerinden etkilenerek son çare olarak ailesini de yanına alıp, İstanbul'a göç eder ve orada kiralık bir gecekonduda yeni bir hayata başlarlar.

Seza Aksoy'un **Arsa**³⁰² (1981) adlı romanında, göç olgusunun tanımı ve bazı olumsuz etkilerinin üzerinde durulmaktadır. Hüseyin ve ailesi, köyden İstanbul'a göç ederler ve bir gecekonduda yaşamaya başlarlar. Belediye ekiplerinin gelerek, mahallelerindeki tüm gecekonduları yıkmasıyla, bu ailenin yegâne amacı, bir arsa satın alıp onun üzerine kendilerine ait bir ev yapmak olur. Bunu gerçekleştirebilmek amacıyla, baba, çalışmak için Libya'ya gitmeyi göze alır. Babanın yurtdışına gidişinin ardından, anne de, temizliğe gittiği evlerde yatılı olarak çalışmak durumunda kalır. Küçük Hüseyin ise, teyzesinin yanında kalıp okuluna devam eder.

Yavuz Bahadıroğlu'nun yazdığı **Köy Çocuğu** (1982) adlı romanda, babanın verdiği karar sonucunda Orhan ve ailesi İstanbul'a göç ederler. İki kardeş, direnerek köylerini, arkadaşlarını ve köydeki okullarını bırakmak istemeseler de, sonucu değiştiremezler. Köyden ayrılmak ve alıştıkları yaşamı değiştirmek, iki kardeşe de zor gelir. Ayşe kâbuslar görmeye başlar; Orhan ise, içinden gizli gizli ağlar. Anne de bu duruma üzülse bile, ağladığını herkesten gizlemeye çalışır.

Talip Apaydın'ın **Dağdaki Kaynak** (1975) isimli romanında, Erkmen'le Aydın, gittikleri Günoluk Köyü'nün çobanının, ailesi ile birlikte şehre göç etme niyetinin olduğunu duyunca, onu bu kararından vazgeçirmeye çalışırlar. Ama, çoban kafasına koymuştur ve Ankara'ya gitmeye kararlıdır. Erkmen, ona bu köyün, büyük şehirde asla bulunamayacak güzelliklerinin önemini ve değerini anlatmaya başlayınca, yoksul adam, köyün artık kendilerine yeterince 'ekmek' veremediğini söyler.

Nezihe Meriç'in **Alagün Çocukları** (1976) isimli romanında, Hüseyin'in askerlik arkadaşları, ona büyük şehirdeki inşaatlarda çok iş olduğunu ve gecekonduda yapmanın da oldukça kolay olduğunu söyleyerek, onu şehre gelmesi için ikna ederler. Adam, şehre göç ettikten sonra, geldiğine bin pişman olur ve askerde albayının "*Kent, yedi başlı devdir oğlum. Yer, yutar insanı. Sen iyi çocuksun. Safsın. Dön köyüne.*", şeklindeki sözlerini hatırlayarak, kararından vazgeçip, köyüne geri döner.³⁰³

Köy ortamından kalkarak geldikleri büyük şehirlerde eski alışkanlıklarını üzerlerinden atmakta zorlanan, bundan dolayı da "*geçiş ailesi*" olarak adlandırılan ailelerin tıpkı kendileri

³⁰² Aksoy, Seza, *Arsa*, Oda Yayınları, İstanbul, 1981.

³⁰³ Meriç, *Alagün Çocukları*, s. 17.

gibi olanlarla birlikte daha çok, kentlerin gecekondu semtleri ve gettolarında yoğunlaştıkları su götürmez bir gerçektir. Hatta, yurtdışına yapılan göçlerde bile bu gerçeğin pek fazla değişmediği göze çarpmaktadır. Örneğin, *Gülten Dayıoğlu'nun Yurdumu Özledim* (1977) adlı romanında, Osman Bey ve eşi çalışmak için gittikleri Almanya'ya sonradan oğulları Atıl'ı da götürürler. Atıl yabancı ülkedeki yaşam koşullarından ve orada gördüklerinden çok etkilenir. Küçük çocuk, Almanya'daki yaşlıları gibi giyinmek ve onların oyuncaklarından almak istediğinde babası onu azarlayarak hep şöyle der: "Sus! Nankörlük etme. Köydeki arkadaşlarını düşün. Senin giysilerin onların yanında ağa çocuklarının giysisinden daha güzel." Babası her fırsatta Almanya'daki yaşamlarını köydekiyle karşılaştırır, ama hiçbir zaman çevresindeki Almanların giyim, davranış ve yaşamlarını örnek almaya yanaşmaz. Özünü koruma taraftarıdır. Kısacası, Atıl'ın ailesi artık ne köylü ne de Almanyalı (kentli)'dir; dolayısıyla tam bir geçiş ailesidir.

Köyden kente göçler, sadece ekonomik amaçlar güdülerek değil, oransal olarak çok daha seyrekçe karşılaşılsa bile, zaman zaman eğitim-öğrenim görmek maksadıyla da yapılabilmektedir. *Hidayet Karakuş'un* çocuk kitaplarından biri olan **Can Dedenin Çocukları**³⁰⁴ (1986)'nda, Can Dedenin oğlu okuyup büyük kente (İzmir'e) gider, yaşlı adam ise köyünde kalmaya devam eder. *Ayla Kutlu'nun Merhaba Sevgi* (1989) adlı çocuk kitabında, Sevgi, köy çocuğu olduğu için, hayvanlarla içli dışlı büyür, dolayısıyla tam bir hayvan dostudur. Bu nedenle, onun yegâne amacı, okuyup veteriner hekim olmak ve hayvanlara yardım etmektir. Ancak, köylerinde okul yoktur. Çocuk bir trafik kazası geçirince, kaldırıldığı hastanenin kreşinde yatılı kalıp, bir yandan da okula devam eder. Sevgi, ailesinden uzakta, yatılı kaldığı süre zarfında, kendini büyük bir yalnızlık içinde hisseder; ancak, küçük çocuk okumak uğruna her türlü sıkıntıya katlanmaya razıdır. *Adnan Çakmakçioğlu'nun Anılar* (1991) adlı çocuk romanında da, küçük Adnan, okumak için Trabzon'daki anneannesine gitmek üzere bindiği gemide, ailesinden ayrılmak zor geldiği için kendini çok kötü hisseder ve ağlar.³⁰⁵ *Hülya Tozlu'nun Yaşadıkça Adım Adım*³⁰⁶ (1996) adlı romanında ise, Coşkun, ortaokulu bitirdikten sonra, Türkiye'de eğitimine devam edebilmek için gerekli maddi imkânları olmadığından dolayı, Almanya'daki amcasının yanına gitmek zorunda kalır.

Toplumsal değişme, üç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aileleri dağıtırken, aile içindeki baba ve/veya dede (büyükbaba) otoritesini de bâriz bir şekilde sarsmıştır. Toprağından ve evinden kopamayan yaşlı kuşaktan kente göçenler oldukça az miktarda olmuştur. Yapılan göçlerle, geniş (büyük) ailelerin fertleri dört bir yana dağılmışlar; aralarındaki bağlar gevşemiş; buna karşılık, aile içindeki eşitlik görece artmış ve çocuklar daha da özgürleşmişlerdir.³⁰⁷ Dolayısıyla, hangi gerekçeyle olursa olsun, yapılan göçler, göçe katılan ve katılmayan aile fertleri arasında bazen şiddetli boyutlara da varabilen kuşak

³⁰⁴ Karakuş, Hidayet, *Can Dedenin Çocukları*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

³⁰⁵ Çakmakçioğlu, *Anılar*, a.y.

³⁰⁶ Tozlu, Hülya, *Yaşadıkça Adım Adım*, 3. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2003.

³⁰⁷ Alkan, Ahmet, "Günümüzde Şehir-Aile-Konut İlişkileri", *Türkiye Aile Yıllığı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990, ss. 204-213, s. 210.

çatışmalarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Örneğin, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Köydeki Evimiz** (1980) adlı çocuk romanında, Gökpınar Köyü'nün yaşlıları tutucu olup, geleneklerine de kuvvetli derecede bağlıdırlar. Gençler ise, büyük şehirde yaşamaya çok hevesli oldukları için, bir fırsatını bulunca köyü terk edip şehre yerleşirler. Gençler için köyün iticiliği, şehirlerin ise çekiciliği, iki kuşağın arasındaki uçurumları daha da açar ve neticede eski ve yeni nesiller birbirlerine adeta düşman hâline gelirler.

Bütün bu tespitlerden hareketle, genelde, aile reisi olan babanın tek başına aldığı karar doğrultusunda, köy ailelerinin yaşadıkları yerlere bir daha geri dönmek üzere gerçekleştirdikleri sürekli göç olgusunun en önemli sebebi, çekilen ekonomik sıkıntılar olarak görülüyor. Diğer taraftan, bu kararın alınması, bazen çocukların iyi bir eğitim almaları gerekçesiyle de söz konusu oluyor. Ancak, şehre göçler, gerek göçe katılanlar, gerekse geride kalanlar için ciddi sorunları da beraberinde getiriyor. Bu tip göçlere katılan ailelerde; erkeklerin başka kadınlarla yaşamaya başlamaları, kadın ve/veya erkeğin içki-kumar gibi kötü alışkanlıklar edinmesi, bilhassa çocukların kötü arkadaşlar ve zararlı alışkanlıklar edinmeleri; ailede ahlâkî çöküntü, yozlaşma ve parçalanmaya sebep olabiliyor. Şehirlere göç eden ailelerin, ilk başlarda büyük kentlerin gecekondu semtlerine yerleştikleri düşünülürse, bu sürecin ülkemizin sosyo-kültürel modernleşme dinamiklerine zarar verebilme boyutlarının olduğu da ortadadır. Göçe katılmayıp geride kalanlar ise, çoğunlukla topraklarından kopmak istemeyen yaşlılar oluyor. Öte yandan, tarlasını satıp yeni bir umutla kente göç eden ailelerden, dayanamayıp köyüne geri dönenler de hiç azımsanamayacak oranlardadır. Seyrek de olsa, bilhassa günümüz çocuk romanlarında, bu geri dönüş sürecinin özendirildiği göze çarpıyor. Nitekim, bu aileler büyük şehir hayatına kolaylıkla uyum sağlayamıyorlar. Zira, gecekondu kalmaya devam ettikçe, etraftan aşağılanmaları, dışlanmaları söz konusu olabiliyor. Ayrıca, giyim, kuşam, konuşma ve davranışlarıyla şehirli topluma benzemeyen bu insanlar, maddî birikim sağlayabilmek uğruna kendilerinin ve çocuklarının bir takım arzu ve ihtiyaçlarına gem vurmak durumunda kalıyorlar. Bu da, bu tip ailelerde psikolojik sorunlara yol açıyor. Bunların yanı sıra, göçlerin sonucunda, köylerde en az üç kuşağın birlikte yaşadığı geniş aileler hızla parçalanıyor ve çekirdek aileler ön plâna geçmeye başlıyor. Öte yandan, gecekondu semtlerinde veya geri dönüş hâlinde ise köylerde yaşanan kuşak çatışmaları da bu sorunlar arasında düşünülebilir.

3.6.4.3. Tayin nedeniyle göç:

Bu çalışmada, çocuk romanlarına yansıtıldığı kadarıyla, iç göçlerin nedenleri incelenirken, ebeveynlerin, genelde de babanın iş tayinleri dolayısıyla sık sık farklı yerlere taşınmak zorunda kalan ailelerde özellikle çocukların, yeni çevrelerine alışma sıkıntısı çektiklerine dair bazı örneklerle rastlanmıştır.

*Hâdi Besleyici'nin Kan Kardeşi*³⁰⁸ (ts.) adlı romanında, Erol'un babası kaymakam olduğu için, tayin nedeniyle sık sık yer değiştirmek zorunda kalırlar. Küçük Erol ise, gittikleri yeni yerlerde uyum gücünü çeker. Son gittikleri ilçede, yaşıtı olan Rüstem adındaki çocukla tanışır. İki çocuk birbirlerini kardeş gibi severler. *Nursel Saygınar'ın Benim Dünyalarım* (1996) adlı çocuk romanında, Nursel'in annesi de, babası da öğretmendir. Tayinleri çıkınca, köyden Gümüşhane'nin merkezine taşınırlar. Fakat, küçük kızın gittiği okulda köyden geldiği duyulunca, diğer çocuklar Nursel'e "köylü", "kınalı kuzu" gibi isimler takarak, onunla alay ederler. Çocuk, bu yaşadıklarını anne ve babasına anlatmaz. Kente taşınınca bunalıma giren Nursel, bir süre altını ıslatır. Daha sonra ise, rahatlamak için sorununu ninesine açar. Nine de, ona bazı öyküler ve masallar anlatarak yardımcı olmaya çalışır. Öte yandan, *Cahit Uçuk'un Dügüm Dügüm Üstüne* (2004) isimli romanında, Lâle'nin babası büyükelçi olduğu için, küçük kız, görev gereği buldukları yabancı ülkelerin başkentlerinde en seçkin okullara gider ve iyi bir eğitim alır. Lâle bu sayede birkaç lisan öğrenir.

Sıkça işlenen bir konu olmamakla birlikte, tayin nedeniyle göçler doğal olarak memur aileleri açısından bir değerlendirmeyi gerektiriyor. Bu göçler sonucunda çocukların yaşayacakları sorunlar, genelde tayin edilen memurun rütbe veya derecesine ve nereden nereye gidildiğine göre değişebiliyor. Nitekim, küçük ve orta düzeyde memur ailelerinin köye/kasabaya gitmesi, çocuğun okul hayatında çevresince 'burnu büyük' olarak görülmesine veya bu tip memur ailelerinin taşradan şehre gitmeleri de çocuğun 'köylü' diye aşağılanmasına neden olabiliyor.

3.6.5. Aileler arasında kan davası sorunu:

Türkiye'de birçok öykü, roman, piyes ve filme esin kaynağı olan kan davası olgusu, toplumsal bir sorun olarak karşımızdadır. Birçok ailenin büyük acılar çekmesine yol açan bu zararlı geleneğin son yıllarda bir ölçüde zayıflamış olduğu iddia edilse de; özellikle Güneydoğu Anadolu'dan Karadeniz'e, İç Anadolu'dan Doğuya kırsal yörelerde kan davaları, güncelliğini yer yer hâlâ korumaktadır. Nice ocaklar söndüren bu gelenek, daha ziyade aşiret benzeri 'geniş aileler' arasında yaygındır.³⁰⁹

Gülten Dayıoğlu'nun Ben Büyüyünce (1979) adlı çocuk romanında, Sultan Kadın, ölen oğlu Kerim'in kanını yerde bırakmayacak ve onun intikamını alacak bir erkek torununun olmasını ister. Eşi Nalbant Nuri, yıllarca süren bu kan davasının bir an önce bitmesini, herkesin barış içinde bir arada yaşamasını savunur ve kalan iki oğlu Mehmet ile İsmail'i de kendisi gibi barış yanlısı fikirlerle yetiştirir. Bunun tam aksine, anne Sultan Kadın ise, etrafındaki hemen herkese ve her fırsatta, öldürülen oğlunun kanının yerde kalmamasının gerektiğini haykırır. Meryem onu "*Bak hele, kendini kapıp koyverme yine. Kerim'ceğiz toprağa karıştıysa, onların oğlu da damda çürüyor. Ha mezar, ha tutukevi.*", gibi sözlerle bu

³⁰⁸ Besleyici, Hadi, *Kankardeşi*, Ülke Yayınevi, İstanbul, ts.

³⁰⁹ Bkz., Ünsal, Artun, "Yasalara Başkaldıran Aile İlişkileri: Türkiye'de Kan Davası ve Geleneği", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 193-213.

davadan vazgeçirmeye çalışınca, Sultan Kadın ona şöyle yanıt verir: "Deli misin Meryem bacım? Mezarla tutukevi bir olur mu? Onların oğlunun canı içinde. Bakarsın bir gün affa uğrar. Kalkar gelir. Kerim'im geri gelebilir mi? Onu özledikçe arada bir de olsa bağıma basıp özlemimi giderebilir miyim? Güzel yiğidime nasıl kıydılar? Nasıl vurup devirdiler fidanımı? Ah! Ah! Erkek olsam, bir gün durmam. Topunu kurşunlarım Ayingacı soyunun. Başımdakiler adam değil ki! Oğullarım, Mehmet'le İsmail, ödlektik. Babalarına çekmişler. Nalbant Nuri de yüreksizin, tabansızın biri. Aha tek umudum³¹⁰ bu bebede! Büyüyünce o alacak amcasının öcünü, kesinkestek alacak..."³¹¹ Nene, küçücük bebeği uyuturken bile, ona büyük oğlunun öldürülüşünü anlatır ve sonra da: "Erek oğlum büyüyecek, Ayingacıardan emmisinin öcünü alacak, hu!, hu!, hu!" diye ninni söyler. Bunun üzerine, bebeğin annesi Şerife Gelin yerinden ok gibi fırlayarak, kayınvalidesine şu şekilde yalvarır: "Canım anam! Kurbanın olayım. Bebeğimi karıştıрма bu işlere. Daha şuncacık çocukken kulağını ölümle, öçle doldurma. Yakma başını oğlancığın. Ne ölsün, ne de öldürsün. N'olur bırak da doya doya yaşasın çocuğum!" Bunun üzerine nene sinirden köpürerek yerinden kalkar ve gelinine; "Sen kim oluyorsun bana akıl öğretecek? Oğul bizim. Ananın evinden getirmedi ya! Asıl sen karışma bu işlere. Oğlanla arama girmeye kalkarsan senin için iyi olmaz. Erek büyüyecek, emmisinin öcünü alacak. Onur yok mu sizde?" diyerek çıkarılır.³¹²

Vedat Dalokay'ın yazdığı **Kolo**³¹³ (1979) adlı çocuk romanında ise, Şako Bacı bir kan davasında kocasını ve iki oğlunu da kaybeder. Kadın, "el kızı" olduğu, dolayısıyla, davalılarıyla aynı kanı taşımadığı için kanlılar, sadece onu sağ bırakırlar.

Müştehir Karakaya'nın **İrmak** (1997) adlı romanında, Cemile ve eşi birbirlerini çok severler ve kaçarak evlenirler. Bu duruma öfkelenen aileleri, kısa zaman içinde birbirlerine karşı kan davası gütmeye başlarlar. Dolayısıyla, her iki aileden de birçok kişi boşu boşuna hayatını kaybeder. Çocukları bir yaşına ulaştığı yıl ise, Cemile'nin kocası öldürülür. Kocasının ölümünden sonra çocuğuyla tek başına yaşamaya çalışan bahtsız kadın, köylülerin uğursuz bakışları altında bir müddet daha onlarla birlikte aynı köyde barınmak zorunda kalır.

Ünver Oral'ın **Cin İkiizler**³¹⁴ (1981) adlı romanında da, ikiizler ve babaannelerinin bindiği köy otobüsündeki yaşlı adam; köyde kan davası yüzünden yabancı sayıldıklarını, yıllar önce buralarda serbestçe hareket edebildiklerini, ancak, kan davası yüzünden kanlılarının bir gece ansızın evlerini basarak anne ve babasını katlettiğini, saklandığı için onu evde yok sanıp etrafı aramadıklarını ve canını öyle kurtardığını, ertesi gün de konu komşudan yol parası

³¹⁰ Yaşlı kadın, bu umudunun bir göstergesi olarak torununa 'Erek' ismini koymuştur. Çocukların isminin nineler tarafından konulduğu dair başka örnekler de bulunmaktadır. *Gülten Dayıoğlu'nun Ben Büyüyünce* (1979) adlı romanında, babaanne yeni doğan torununa, ölen oğlunun adı olan "Kerim" isminin konmasını ister. Eşi Nalbant Nuri ise karısının bu isteğine karşı çıkarak; "Oğlanın adını ben koyacağım. Hiç kimse karışmasın.", diye çıkarılır. Çocuğun babası Mehmet ile anne Şerife Gelin de yavruları için bir ad düşünürler ama kendilerine söz hakkı düşmez. (Dayıoğlu, *Ben Büyüyünce*, s. 8.) *Mustafa Salman'ın Güçlükleri Yenen Çocuk* (1985) adlı romanında ise, Fatma Bacı, torununa "Dilek" adının konulmasını isteyince, anne ve baba, yaşlı kadını kıramayıp; yavrularına "Dilek" ismini verirler.

³¹¹ a.e., s. 14.

³¹² a.e., s. 20.

³¹³ Dalokay, Vedat, *Kolo*, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., İstanbul, 1981.

³¹⁴ Oral, Ünver, *Cin İkiizler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

toplayarak İstanbul'a göç etmek zorunda kaldığını ve o günden beri de bir daha köyüne dönemediğini anlatır.³¹⁵

Çocuk romanlarında, ailelerin parçalanması ve hatta yok olmasına yol açan ve genelde kırsal kesimlere özgü olan bu geleneğin tüm dramatik sonuçları bütün açıklığıyla gözler önüne serilmeye çalışılıyor. Ancak diğer yandan, konuya çok gerçekçi bir yaklaşımla bakıldığı yerler de var. Nitekim, kan gütmenin, köy toplumunda insanın onurunu korumakla bir tutulduğu örneklere rastlanmıştır. Böyle bir yaklaşımın söz konusu olduğu durumlarda, toplumsal baskıların insanları kan davası gütmeye adeta ittiği anlaşılıyor.

3.6.6. Aile içinde psikolojik çatışmalar:

Ailede anne, baba ve çocuk arasındaki ilişkileri birinci plânda, içinde yaşanılan toplum etkilemektedir. Türk aile ve eğitim sistemine bakıldığında görülen, genelde otoriter, kısıtlayıcı, aşırı korumacı ve kontrol edici bir yapının öne çıkmasıdır. Buna göre, büyüklerin karşısında küçüklerin hep saygılı, baş eğici, pasif, uysal bir kişilikte olmaları beklenir. Bu anlamda aile içinde çatışmalardan bahsedilirken, büyük oranda, gençlerin söz dinlememeleri, hangi yaşa gelirlerse gelsinler anne ve babalarının değer ve inançlarına uymamaları, standart ilke ve kurallara ayak uyduramamalarından; büyüklerinse gençlerin çoğunlukla her işlerine karışmalarından yakınılır.³¹⁶ Kuşaklar arası çatışma olarak da adlandırılan bu sorun, çocuğun ergenliğe geçişiyle birlikte aniden baş göstermektedir. Bu evrede, ergen, yaşam hakkında kendi düşünüş ve duyuş biçimlerini anlayabilmek için giderek ailesinden uzaklaşır. İki kuşağın bu anlamda birbirlerinden farklı biçimde sosyalleşmesi, kuşaklar arasında düşünce, inanç ve eylem bakımından büyük farklılıklar vücuda getirmektedir.³¹⁷ Çocuk romanları bu konuyu bolca işlemişlerdir. Ancak, konu daha ziyade anne-kız ve/veya anneanne/babaanne-torun arasında görülebilen kuşak çatışmaları ekseninde örneklendirilmiştir.

K. Tuğcu'nun Babasızlar (1977) isimli yapıtında, İclâl Hanım ve kızı Gülçin arasında şiddetli bir kuşak çatışması yaşanmaktadır. Gülçin, özgürlüğünün annesi tarafından kısıtlandığını ve bunu yapmaya da hakkı olmadığını düşünür. Annesi ise zaten yeterince anlayışlı olduğunu, fakat kızının bazen sınırları zorladığını ileri sürer; sürekli olarak, kendi gençliğiyle kızıninkini karşılaştırır ve onun ne kadar rahat ve şanslı yetiştiğini her fırsatta dile getirir. *Nezihe Meriç'in Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında*³¹⁸ (1994) adlı eserinde ise, Ayşe'nin annesi ve anneanesi birbirleriyle sürekli olarak çatışma hâlinedirler. Neredeyse hiçbir konuda ortak bir noktada buluşamazlar. Ayşe; annesinin, anneannesine neden kızdığını bir türlü anlayamaz. Anneanne evlerine ne zaman gelse aralarında tartışma çıkar. Hatta bir gün anne arkadaşıyla telefonda konuşurken, anneanne için, "*Ne yapayım şekerim, hasta ediyor beni. [...] Ne mantıktır anlamıyorum.*", demiştir. Ayşe, konuşmada geçen '*mantık*' kelimesini anlayamaz ve sözcüğün ne anlama geldiğini annesine sorar. Anne

³¹⁵ a.e., s. 204.

³¹⁶ Yavuzer, Haluk, *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 47.

³¹⁷ Yavuzer, Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, 17. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 311.

³¹⁸ Meriç, Nezihe, *Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994.

ise, "Yani, düşünme biçimlerimiz ayrı. O başka türlü düşünüyor, ben başka.", diye cevap verir.³¹⁹ İki kadın tartışırken, Ayşe kendini kötü hisseder. Çünkü, onlar hem seslerini yükseltip birbirlerine bağırırlar hem de küçük kızın bilmediği kelimeleri bolca kullanırlar. Ayşe ise, bu durumda şaşırır ve ne yapacağını bilemez.³²⁰

Nezihe Meriç'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında**³²¹ (1995) adlı çocuk kitabında, anneanne çağın çocuklarının tümü gibi, torunu Ayşe'nin de markaya olan tutkunluğunu eleştiri konusu yaparak iğneleyici bir şekilde konuşmaya başlar. Zamane çocuklarını kendi çocukluğuyla kıyaslayarak, günümüzle ilgili genel sonuçlar çıkarmaya çalışır. Anneanne, çocukken bir tane gezmelik, bir tane de günlük giymek için olmak üzere, kendilerine senede sadece iki elbise alındığını ve bunun bile onu nasıl mutlu ettiğini; şimdiki çocukların ise hiçbir şeyi öyle kolay kolay beğenmediğini anlatmaya başladığında; kızı hemen araya girer ve zamanın artık çok değiştiğini, çocukların da sadece buna uyum sağladıklarını belirtip, konuyu kapatmak ister. Zira, bir önceki paragrafta belirtildiği üzere, Ayşe'nin annesi de, anneanneden yıllarca sürekli aynı sözleri duymaktan bıkmıştır. Sonunda, dayanamayıp babaanne devreye girer ve her iki tarafı yatıştırıcı sözler söyler.³²²

Çocuklar ve ebeveynleri arasındaki psikolojik çatışmaların önemli bir nedeni de ailenin fakirliği yüzünden çocuğun, kendi ana-babasını beğenmeyip küçümsemesi veya onlardan utanması şeklinde su yüzüne çıkmaktadır. Çocuk romanlarında bu konuyu ele almış olan eserlerden eski veya yeni tarihli bazı örnekler vermek olasıdır. Tuğcu'nun **Babamın Günahı** (1980) adlı romanında yoksul bir ailenin kızı olan Suzan Hanım; boşanmış, zengin patronu Cezmi Beyle evlendikten sonra kendi anne ve babasını beğenmez olur; onlardan utandığı için anne-babasını evine dahî sokmaz; geldiklerinde ise hizmetçiye "*Hanımefendi evde yoklar.*"³²³, dedirtir. Yine, Tuğcu'nun **Bekçi Baba** (1977) adlı romanında, Bekçi Baba ve Hızır Ana iki oğullarını da yokluk içinde okuturlar; sonunda biri askeriyede albaylık, diğeri ise büyük bir memuriyet kadrosuna atanır. Her ikisi de oldukça güzel, modern, "*burunları büyük*" kadınlarla evlenirler. Çocuklar, babalarının, kendi alaycı deyimleriyle "*kümes gibi*" gördükleri evlerinden ve giyim-kuşamlarından utandıkları için pek onların ziyaretlerine gitmezler. Ancak, bayramlarda, kandillerde uzaktan mektupla hâl hatır sorarlar ama onları görmemeye çalışırlar. Üzeyir Gündüz'ün **Sakıncalı Yumurcak** (1987) adlı çocuk romanında ise, Fadime'nin anne ve babası kapıcılık yapar. Bu durumu bilmeyen arkadaşı Murat, Fadime'ye "*kapıcı ile ev sahibi oyununu*" oynamayı teklif edince, Fadime kızarır, bozarır ve oynamayı sessizce reddeder. Kallımcı'nın **Arzu Kız** (2003)'ünde da, romanın kahramanı Arzu, arkadaşlarının, yatalak anne-babasını ve ailesinin yoksul, muhtaç durumunu öğrenmelerini istemez. Çünkü, hiç kimsenin ona acıyarak bakmasını ya da küçümsemesini kaldıramaz. Bu sebeple küçük kız, arkadaşları ile her zaman mesafelidir ve kimseyle kolay kolay samimi olmadığı gibi, ev ziyaretlerinde de bulunmamaya dikkat eder.

³¹⁹ a.e., s. 13.

³²⁰ a.e., s. 18.

³²¹ Meriç, Nezihe, *Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

³²² a.e., s. 40.

³²³ Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 35.

Aile bireyleri arasında ortaya çıkan kültür farklılıkları da zaman zaman çatışmalara yol açabilmektedir. Nitekim, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Babamın Günahı** (1980) adlı çocuk yapıtında, aile fertleri arasındaki kültürel uyumun önemine şu kelimelerle değinilmektedir: "*Bir insan girdiği bir aile ocağının gidişine uymalı ve oraya intibak etmelidir. Ama her şeyi kendi keyfine göre değiştirmeye kalkarsa işler tersine dönebilir.*" Bilhassa kırsal kesimde yaşayan geleneksel Türk ailesi '*geniş aile*' özelliği taşımakta ve aile aynı zamanda üyelerini biraraya toplama fonksiyonunu sürdürmektedir. Bu anlamda aile, "*baba ocağı*" olarak önemini yitirmemekte, olağanüstü durumlarda aile fertlerinin duygusal ihtiyaçlarının tatmini için hemen devreye girmektedir. Bu sebeple ailenin, nesiller ve mesafeler arası bağları ve kültür intikali süreci, değişen şartlara rağmen devam etmektedir.³²⁴

Eşler arasındaki hâkimiyet mücadelesinin neden olduğu çatışma ortamı ise, aile içinde büyük gerginliklere yol açmaktadır. *Tuğcu*'nun **Büyüklerin Günahı** (1979) adlı romanında, bankada müdür yardımcısı olan Cemil Bey ve eşi doktor Nazan Hanım, sevişerek evlendikleri hâlde, evlilikleri boyunca birbirleri üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışırlar; iş inada binince de kızları Sevim on iki, oğulları Cahit ise on yaşındayken boşanırlar. Sevim annesiyle, Cahit'se babasıyla kalır. Boşanmadan hemen sonra, eşler yine sırf birbirlerine inat olsun diye karşılıklı ilk çıkan kişilerle ikinci evliliklerini yaparlar. Yıllar sonra Sevim, kardeşi Cahit'le dertleştikleri bir sırada, tüm bu yaşadıklarına isyan eder; anne ve babasını, "*Biz ana, baba kurbanıyız Cahit. İki de sivri akıllı, ille de evde birisi üstün çıkacak. Birbirlerini sevdikleri hâlde ayrıldılar. Ne olduysa bizlere oldu. İnsan biraz da çocuklarını düşünür.*", diyerek suçlar³²⁵

Çocuk romanlarında aile içindeki psikolojik çatışmaların daha çok, fertler arasındaki mantık, yaş, maddiyat, kültür farklılıklarından ve bunlara ilaveten eşler arasındaki hâkimiyet mücadelesinin yol açtığı şiddetli anlaşmazlıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

3.6.7. Yalnızlık sorunu:

3.6.7.1. Ailenin başında erkeğin/babanın olmaması:

Türk çocuk romanlarında bu sorun, hem anne hem de çocuklar bakımından ayrı ayrı irdelenmektedir. Konuya önce anne açısından bakılabilir. *Gülten Dayıoğlu*'nun **Fadiş** (1970) adlı romanında, Naciye Kadın, geçimini sağlamak için topraklarını satmak zorunda kalır. Romanda bu durum Naciye Kadının başında erkeği olmadığı için, eline geçen parayı nasıl değerlendireceğini bilememesine bağlanır. Geleneksel Türk ailesinde evin reisi olan erkek veya onun yerine geçen erkek çocuk bir anlamda kadının güvencesi ve "*evin direği*" olarak görülmektedir.

Günümüzün en önemli mizahî çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan *Muzaffer İzgü*'nün **Anneannemin Gramofonu** (1973) isimli kitabında, anneanne Hikmet Hanım eşi

³²⁴ Aydoğan, Feramuz, "Kır ve Kent İlişkileri Bakımından Ailede Görülen Kültürel Değişmeler", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 4, sy. 4, Van, 1993, ss. 51-58, s. 53.

³²⁵ Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, s. 19.

Bahri Bey öldükten sonra o güne dek onun çok sevdiği gramofonu adeta gözü gibi saklayıp, korumuştur. Hatta, torunu Metin'e dedesini anlatırken gramofonun ondan kalan tek yadigâr olduğunu üzerine basa basa vurgular. Hikmet Hanım, torununa gramofona koyduğu her plağı dedesinin de dinlediğine inandığını söylemektedir. Kısacası, anneanne ölen kocasını çok özlemekte ve bu özlemine de torunu ile paylaşmaktadır.³²⁶ Şaban Akbaba'nın **Kolonya Kokulu Mendil** (2001) isimli romanında, Gülbin daha annesini emerken Meryem, kocasını kaybeder ve çocuklarına dağlarda tek başına orman işçiliği yaparak bakmaya çalışır. Kocası öldükten sonra kadın, büyük zorluklar ve sıkıntılar çekmeye başlar.

Öte yandan, ne kadar kötü olursa olsun, yine de 'kocanın varlığı, yokluğundan daha evlâdır' şeklinde ifade edilebilen bir zihniyetin de geleneksel Türk aile değerleri içinde hâlâ geçerliliğini koruduğunu iddia etmek olası görünmektedir. Yüksel Pazarkaya'nın yazmış olduğu **Kemal ile Burak: Cennet Ülkesine Yolculuk** (1998) isimli romanda, Emine Hanım, kendisine kötü davranan, eve her gece içkili gelen, üstelik eskicilik yaparak evin geçimini zorlukla sağlamaya çalışan kocasının ölümünden sonra, tek odalı küçük evinde yalnız başına yaşamaya başlar. Her türlü kötü huyuna rağmen, yine de kocasını özler. Tesadüfen karşılaştığı Kemal'i öz torunu gibi görüp, seven yaşlı kadın, çocuğa kendisiyle birlikte oturmasını teklif eder ve onu bırakmak istemez.

Türk kadınlarının, kocanın ölümünden veya olası bir boşanmadan sonra, yeni bir evlilik yapmalarını engelleyen ne bir toplumsal kural ne de bir ahlâkî veya dinî norm vardır. Ancak buna rağmen, bilhassa taşradaki gelenekçi kadınlarımız, çoğunlukla ortadaki çocuklarını üvey baba eline emanet etmek istemediklerinden dolayı, dul olarak devam etmeyi yeniden evlenmeye yeğ tutabiliyorlar. Çocuk romanlarımızda da bu koruyucu zihniyeti yansıtan anne profiline zaman zaman yer verilmektedir. Kemâlettin Tuğcu'nun **Babasızlar** (1977) adlı romanında Nesibe Hanım, daha evliliğinin ikinci yılında kocasını kaybeder, aradan kırk yıl geçmesine rağmen her bayram, her kandil ona Kuran okur, her vesile ile mezarına gider. Ona olan sevgisinden dolayı da evlenmeyi asla düşünmez. Romanın üzerine kurulu olduğu ailenin tek çocuğu olan Murat'ın annesi Güzin Hanım da babanın ölümünden sonra yalnız kalmıştır. Evlenmeyi arada sırada aklından geçiren Güzin Hanım, oğlunun hırçın ve duygulu bir çocuk olmasından dolayı bir türlü cesaret edip de yeni bir evlilik yapamaz. Çalıştığı bankadan arkadaşı olan Cemil Beyin evlenme teklifine de yine sırf bu yüzden "evet" diyemez. İcini teyzesine döken Güzin Hanım, bir türlü evlenememesinin gerekçesi olarak oğlu Murat'ın çok asabî ve içli bir çocuk olmasını, evlendiği takdirde oğluna ziyan olacağını, çocuğunu manevî olarak kaybetmekten korktuğunu ileri sürer.³²⁷ Yani, Güzin de evlenememesinin nedenini çocuğuna olan sevgisi ve düşkünlüğüne bağlamaktadır. Hasan Nail Canat'ın **Günahkâr Baba**³²⁸ (1990) adlı çocuk romanında da, Mustafa daha henüz bir yaşındayken, babası vefat eder. Annesi, onun üvey baba ellerinde büyümemesi ve hırpalanmaması için her türlü sıkıntıya katlanır; ama yine de evlenmez ve çalışıp oğlunu

³²⁶ İzgü, *Anneannemin Gramofonu*, s. 12.

³²⁷ Tuğcu, *Babasızlar*, s. 9.

³²⁸ Canat, Hasan Nail, *Günahkâr Baba*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

büyütür. Annesi hastalanınca da, Mustafa okulunu bırakarak çalışmak zorunda kalır. Çocuk, hayatı boyunca "baba" sözcüğünü ne zaman duysa, içi büyük bir acıyla burkular. A. Yılmaz Boyunağa'nın **Yankılı Kayalar** (1985) adlı romanında ise, Mehmet'in annesi Zehra, kocasını kaybettikten sonra bir daha evlenmeyi düşünmez. Halil Ağanın evlilik teklifini geri çevirir ve "Hasan'ımdan gayrısı bana haram.", der. Zenginliği reddederek, çalışıp çocuklarına bakmaya gayret eden kadın, oğlu Mehmet'in okuyup bir gün doktor olacağını ve ihtiyar yaşında kendisine bakacağını hayal eder. Mehmet'in de tek bir amacı vardır: okuyup, annesinin bu güvenine lâyık olmak... Fatma Güner'in **Bir Köy Çocuğu** (1986) adlı romanında, Elif Gelin eşi öldükten sonra oğlunu evin erkeği ve bir dayanak olarak görüp tüm evlenme tekliflerini geri çevirir. Yani, kendisini tam anlamıyla oğluna adayan Elif Gelin evlenmeyi asla düşünmez. Oğlunun gelecekte onu himaye edeceğine güvenen Elif, bir anlamda onu geleceğinin sigortası olarak görür.

Genel olarak kadının çalışmasına karşı çıkabilen erkek egemen zihniyet, benzer ve hatta çok daha ağır baskıları dul kalmış bayan akrabaları üzerinde de tatbik edebilmektedir. Sadettin Kaplan'ın **Erkekler de Ağlar** (1994) adlı çocuk romanında geçen ana karakterler olan Fatma Hanım ve eşi Hüseyin, Anadolu'dan kalkıp İstanbul'a gelmişler ve bir gecekondu semtinde yaşamaya başlamışlardır. Bir süre sonra Hüseyin trafik kazası geçirip vefat eder. Fatma Hanım iki çocuğuyla yalnız başına kalınca gayret edip çalışarak çocuklarını geçindirmek ve eski yaşantılarına devam etmek ister. Fakat kayınbiraderi Fatma'nın dul bir kadın olarak çalışmasını onaylamaz. Geleneklerin buna izin vermediğini, aklını başına toplaması, çalışmaması ve namusunu koruması gerektiğini ona yeterince sert bir dille hatırlatır. Amca, geleneklere göre ölen kocanın ardından eş ve çocuklara sahip olmak durumundadır. Fatma'nın çalışmasına izin verilmemesinin arkasında büyük ölçüde dar mahalle çevresinin gözünde amca Hasan Ustanın imajı meselesi yatmaktadır. Zira, amca, kardeşinin dul eşinin bütün mahallelinin gözünde yaratabileceği "Hasan Usta kardeşinin hanımını iki çocuğuyla sokağa saldı" yargısına izin vermek istememektedir. Hasan Usta, çalışmaması konusunda Fatma'yı kimi zaman yumuşak bir üslupla da ikna etmeye çalışır. Ne eksiği varsa kendisine söylemesini ister. Ona, toplumun bu kesiminde (gecekondu) kadın kısmının çalışmasının hoş karşılanmayacağını anlatır. Hasan Usta ve eşinin çocuğu olmadığından, bu durumdan dolayı maddî sorun çekmeyeceklerini söyler. Hatta, Fatma'nın oğlu Ali de Hasan Ustanın yanında işe gidip gelmektedir. Yani, Fatma çalışacağına, ilkokulu henüz bitirmiş olan Ali'nin çalışması daha makbul karşılanmaktadır. Fatma ise, amcaya bağlı olarak geçinemedikleri hâlde yine de ses çıkarmaya cesaret edemez.³²⁹

Konuya çocuk açısından yaklaşıldığında ise, doğal olarak, çocuk romanlarında babasız büyümenin yarattığı sorunların çok daha sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Mustafa Salman'ın **Güçlükleri Yeneni Çocuk** (1985) adlı romanı, babasız büyüyen bir çocuğun çektiği sıkıntıları anlatır. Romanın kahramanı Hasan'ın babası o daha çok küçükken Dumlupınar Savaşında şehit olur. Hasan dünya gözüyle babasını bir kez olsun görmemiş,

³²⁹ S. Kaplan, *Erkekler de Ağlar*, s. 20.

babasına doya doya sarılamamış, onu "Babacığım" diyerek doya doya sevememiştir. Herkes bayramlarda babasına sarılırken, babasının elini öperken; Hasan, hep içini çeker; bunun özlemi, içinde iyice büyür. O, kendi babasıyla "Baba" diye kucaklaşamamanın acısını her zaman yüreğinde duymuş, bu sevginin yerini başka hiçbir sevgi dolduramamıştır.³³⁰ Roman, Hasan ve annesinin çektikleri bütün zorlukları evin babasız kalmasına bağlar. Çok yoksul oldukları ve annesinden başka kimsesi olmadığı için Hasan çalışmak durumunda kalır; okula gidemez; köyde çobanlık yapar. Ama o yine de yılmaz ve okula giden arkadaşlarından okuma yazmayı öğrenir, onların kitaplarını okur ve bilgisini artırır. Bu durumu öğrenen köy öğretmeni ise, Hasan'ı ilkokulun ilk üç sınıf derslerinden muaf tutarak ilçedeki ilkokulda dördüncü ve beşinci sınıfları bitirmesi için yönlendirir.

Kemâlettin Tuğcu'nun Babasızlar (1977) adlı romanı, adından da anlaşılacağı gibi, babasız yetişen çocukların toplumda karşılaştıkları sıkıntıları ve yaşadıkları sorunları ele almaktadır. Murat'ın babası memur Ahmet Bey bencil davranışlar sergilemesi, giyimine aşırı düşkün olması, sürekli dışarılarda gezmesi ve başka kadınlarla birlikte olması dolayısıyla annesinden ayrılır. Murat ise, babasız büyümek zorunda kalır. Babasızlık Murat'ın hırçın, asi ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde uyumsuzluk çekmesine neden olur. Murat çevresindekilerden bir tek kendisi gibi babasız büyüyen Gülçin ile arkadaşlık edebilir. Gülçin ve Murat, ilkokul dördüncü sınıftan itibaren sıra arkadaşlarıdır. İki arkadaş çoğu zaman tartışmalar da birbirlerinden hiç ayrılmaz, hatta birbirlerini korurlar. Babasızlık adeta bu iki arkadaş arasındaki en büyük bağ ya da ortak nokta olmuştur. Nitekim, bu durumu gören okul müdürü aralarındaki dostluğun sebebini sorduğunda Gülçin, ikisinin de babasız olmalarının tek ortak yanları olduğunu söyler.³³¹

Tarık Dursun K.'nin, Hoşça Kal Küçük (1979) adlı romanındaki büyükbaba Halit Bey, oğlu daha henüz ilkokul birinci sınıftayken, nedensiz yere eşiyile birlikte iki çocuğunu terk eder ve bir daha ondan haber alınamaz. Anne ve çocuklar, durumu bir süre dayılardan ve nineden saklarlar; etrafa babanın görev gereği bir başka kente gittiğini ve yakında döneceğini söylerler. Fakat ev kirası başta olmak üzere evin artan masrafları, baba gittikten sonra ailenin üzerine biner ve iki kardeş bir yandan okula giderlerken diğer yandan da çalışmak zorunda kalırlar.³³²

Dağ (1991) adlı romanında *Adnan Çakmakçioğlu*, hikâyenin ana temasını tamamen babasızlık üzerine kurmuştur. Romanın temel karakteri olan Metin'in babası daha o üç yaşındayken çalışmak için evden ayrılır ama yolda trafik kazası geçirip hafızasını kaybeder ve bir daha da kendisinden haber alınamaz. Baba özlemi Metin'e zor gelir. Geceleri sürekli rüyalarında babasını görür. Hatta bir ara babasını bulmak ve aramak için evden bile kaçır. Etrafındaki çocuklar, babasız olduğundan dolayı sürekli onunla dalga geçerler. Metin ise, onu

³³⁰ Salman, a.g.e., s. 63.

³³¹ Tuğcu, *Babasızlar*, s. 12.

³³² Dursun K., *Hoşça Kal Küçük*, s. 25.

kızdıran çocuklarla şiddetli kavgalar eder. Mahallenin çocuklarından biri olan Salih, biraz ileri geri konuşunca, Metin onun üzerine de saldırır.³³³

Hadi Besleyici'nin **Kan Kardeşi** (ts.) adlı romanında, Rüstem'in babası o küçükken vefat eder. Annesi, eşinin memuriyetinden bağlanan maaşla geçinmeye çalışır. Rüstem ise, yatılı okulda zorluklar içinde okur; ama, sonunda mimar olmayı başarır; eline geçen parayla da annesine bakar.

Ünver Oral'ın **Cin İkiizler** (1981) adlı romanında, babasını trafik kazasında kaybeden Ali, bir yandan sokaklarda gazete satarak ailenin geçiminde annesine yardımcı olur, diğer yandan da tüm güçlüklerle katlanarak okur. Annesi ise, apartmanlara temizliğe ve çocuk bakımına gider.

Hasan Nail Canat'ın **Gül Yarası** (1990) isimli kitabında geçen karakterler arasında yer alan Osman ve ailesi; inançlarına sıkı sıkıya bağlı, birbirlerine ise oldukça düşkün olan, candan insanlardır. Babasız büyüyen ve sıcak bir yuva özlemi ile yanıp tutuşan Fatma, Osman'ın içinde yaşadığı huzur dolu aile ortamına imrenir.

Babasızlık, çocukların yanlış yollara sapmalarının da altında yatan en önemli nedenlerden biri olarak görülmektedir. *Kemâlettin Tuğcu*, **Köyden İndim Şehire** (1985) adlı romanında, yedi-sekiz köye sahip olan Halil Beyin, ailesiyle birlikte Maraş'tan İstanbul'a göç etmesiyle beraber parçalanmaya yüz tutan bir aileyi ele alır. Babası erkenden vefat eden Kenan (Halil Efendinin oğlu), İstanbul'daki farklı yaşam koşullarının da etkisiyle serseri bir hayat yaşamaya başlar, uygunsuz kimselerle düşüp kalkar ve bazen de eve hiç gelmez.³³⁴ Baba otoritesi üzerinden kalkan Kenan, işini de takip etmez. Sonunda, adamın eşi de içki ve kumar müptelası olur. Kenan'ın oğlu ise, ilgisizlikten dolayı serseri arkadaşlar edinir.

Damar Edebiyat Dergisi ve Çankaya Belediyesi'nin İlkbahar Çocuk Romanı Ödülü'ne (1995) lâıyk görülen *Tacim Çiçek*'in **Şeftali Dede**³³⁵ adlı kitabı da, babasızlık ve sorunlu çocuklar arasında doğrudan bağlantı kurmaktadır. Baba askere gittikten sonra, askerden kaçır ve bir daha da ondan haber alınmaz. Küçük çocuk ise içine kapanır, kimseyle arkadaşlık etmez ve hatta hırsızlık yapar.³³⁶

Adnan Çakmakçioğlu'nun, **Kolye** (1991) adlı romanı, çok karmaşık ilişkiler ağı içinde yoğrulan bir kasaba hikayesine dayandırılmıştır. Aynı kasabada yaşayan Servet Amcanın oğlu Hasan ile Bekir Amcanın oğlu Murat çalışmak için birlikte Almanya'ya giderler. Fakat Hasan'dan bir daha haber gelmez. Servet Amca ise, evlât acısıyla kendisini insanlardan soyutlar ve sadece bağı bahçesi ile ilgilenir. Yıllar sonra, Murat, oğlu olduğunu söylediği on yaşındaki Selvi ile geri gelir. Murat, Selvi'nin annesinin Alman olduğunu ancak aniden öldüğünü söyleyerek çocuğu babaanne ve dedesinin yanına bırakıp yeniden Almanya'ya döner. Dede ve yakın çevre Selvi'nin kimliği konusunda ilgili bazı şüpheler duyarlar. Ancak Selvi'nin boynundaki kolye gerçeği ortaya çıkarır. Murat'ın Almanya'dan gönderdiği bir

³³³ Çakmakçioğlu, *Dağ*, s. 57.

³³⁴ Tuğcu, *Köyden İndim Şehire*, s. 44.

³³⁵ Çiçek, *Tacim, Şeftali Dede*, 2. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2000.

³³⁶ a.e., s. 57.

mektup da durumu teferruatıyla açıklamaktadır. Buna göre, Selvi esasında Hasan'ın oğludur. Ancak, Selvi'nin annesi bir kaza sonucu ölmüş ve Hasan da uzun müddet tedavi gördükten sonra iyileşmiştir. Selvi de kazadan etkilenmiş ve hafıza kaybına uğramıştır. Bundan dolayı yaşadıklarını hatırlamamaktadır. Gerçek ortaya çıkınca Selvi, dedesi Servet Amca'nın yanına taşınır. Bu arada konumuzla ilgili olarak Selvi, babaannesine arkadaşlarından birinin bir sorumsuzluğunu anlatır. Romanda bu çocuğun olumsuz davranışlarının nedeni olarak babasının balıkçılık yaptığından dolayı evini ve çocuğunu uzun süre ihmâl etmesi gösterilir. Bu örnekte anne ne yaparsa yapsın, baba olmayınca çocuğun yanlış yola sapabileceği vurgulanmaktadır. Baba otoritesi olmayınca, boşluğu kötü arkadaşlar doldurabilmektedir. Babaannesi ise, babası hâlâ Almanya'da olduğundan dolayı benzer durumdaki Selvi'ye öğütler verir. Ondan arkadaşlarını iyi seçmesini, kötü yolda olan arkadaşlarını caydırmaya çalışmasını, yola gelmiyorlarsa da onlardan hemen uzaklaşmasını önerir.³³⁷

N. Fazıl Alsan'in yazdığı **Köprüaltı Çocukları** (2002) isimli romanda, Baba Salim, toplumun yarası durumundaki kader kurbanı sokak çocuklarını çok yakından tanımaktadır. Zira, bu gibi çocukların onlarcası her gün karakola getirilir. Suçlu çocukların büyük çoğunluğu, üvey anne, üvey baba şiddeti ya da kimsesizlik (babasızlık) veya eğitimsizlik yüzünden toplumdaki uzaklaşmış ve sokaklara düşmüşlerdir.³³⁸

Ulufur Şahin'in **Boncuk** (1976) adlı romanında, Mevlüt ve İbrahim, ailesiz oldukları için, sokaklarda büyümüş iki çingene çocuğudur. Boncuk adlı köpeği çalarak; oynatıp, para kazanırlar. Yakalanınca Mevlüt altı yıl, İbrahim ise suça yardım etmekten dolayı dört yıl hapis cezasına çarptırılırlar. Ancak, ikisi de on sekiz yaşından küçük oldukları için, işahine gönderilirler.

Fatma Tatcı'nin **Garip Hasan** (2. Baskı 2004) adlı eserinde ise, Garip, yoksul bir ailenin iki çocuğundan biridir. Babanın zamansız ölümüyle, aile iyice çaresiz duruma düşer. Annesi iki çocuğa birden bakamayacağı için, Garip'i yetiştirme yurduna vermek ister; fakat, çocuk buna itiraz eder. Bundan sonra, anne ve iki çocuğu, yaşlı bir kadının evine sığınır. Annesi kaldıkları evde, karın tokluğuna, tüm işleri yapar; bir de başlarındaki yaşlı kadının bütün aksiliklerine ve kötü muamelelerine katlanmak zorunda kalır; sesini çıkaramaz. Garip'in kız kardeşi de, tıpkı annesi gibi kaderine teslim olmuştur ve hiçbir şeye itiraz edemez. Ama, Garip, ailesinin bu durumuna ve yaşlı kadının baskılarına daha fazla dayanamayıp; annesi ile kız kardeşini terk eder ve sokaklarda yaşamaya başlar. Orada, bali kullanmak gibi birçok kötü alışkanlıklar edinir.

Çocukların okuyamayıp çalışmak zorunda kalmalarının ya da okuldan erken soğumalarının en önemli nedenlerinden biri, babanın varlığını/otoritesini üzerlerinde hissetmemeleri veya babanın ölmüş olmasıdır. *Cahit Uçuk*'un **Doğanın Armağanı** (1980) adlı romanında, Kâmuran Hanım, anne ve babasını kaybettiğinde lisenin onuncu sınıfındadır. Ağabeyi ise, o sırada yüksekokuldan mezun olmak üzeredir. İçine düştükleri maddî sıkıntılar

³³⁷ Çakmakçioğlu, *Kolye*, s. 100.

³³⁸ Alsan, *Köprüaltı Çocukları*, s. 18.

dolayısıyla kardeşlerden biri okuyabilecektir. Bu durumda kız, ağabeyi lehine fedakârlıkta bulunarak okulunu bırakır ve çalışmak zorunda kalır.

İstanbul hikâyelerine romanlarında sıkça yer veren *Kemâlettin Tuğcu'nun*, **Kayıkcı Güzeli** (1985) adlı kitabında, Kerime Hanım ile Kenan Beyin gençlikleri Boğaziçi'ndeki köylerden birinde bulunan bir yalıda, oldukça gösterişli ve şaşalı geçmiştir. Öyle ki, yalıdaki yaşantıları boyunca, etraflarında sürekli aşçılar ve uşaklar olmuştur. Ancak, yaşlandıklarında bir emekli maaşı ile geçinmek zorunda kaldıklarından, kirayı vermekte zorlanırlar ve babadan kalma yıkık, virane bir yalıya taşınmak durumunda kalırlar. Orada eski komşuları olan Nesibe Hanımla görüşürler. Nesibe Hanım bu arada eşini kaybetmiştir. Kızı Nazlı ise, kayıkla denize açılır ve balıkçılık yapmaya çalışarak annesi ve küçük kardeşine bakar. Kerime Hanım ve Kenan Beyin çocukları olmadığından dolayı, Nesibe Hanım ve çocuklarını yalıda beraber yaşamak için yanlarına davet ederler. Nazlı ve ailesi de böylece yalıya yerleşirler ve hep birlikte büyük bir aile olurlar. Nazlı, ortaokulu bitirdikten sonra, okuluna devam etmeyi çok istemesine rağmen, dul bir kadın olan annesine daha fazla yük getirmemek ve kardeşine bakabilmek için okuyamamıştır.³³⁹

Hâdi Besleyici'nin **Gündüz Feneri**³⁴⁰ (1979) isimli romanında, baba, doğan çocuğunun ten renginin farklı olması nedeniyle kuşkuyla kapılarak evini terk edince, anne Hatice Hanım geçimlerini sağlayabilmek için temizliğe gider, dikiş diker ve oğlu Mercan'ı kimseye muhtaç etmeden büyütür. Mercan, ilkokulu bitirdikten sonra, annesinin yükünü bir nebze olsun hafifletebilmek için okulu bırakarak, önce ayakkabı boyacılığı yapar, daha sonra ise, manavın yanına çırak olarak girer.

Hâdi Besleyici'nin **Öksüz Ömer** (1975) isimli romanında ise, babası İstanbul'a giden ve bir daha da geri dönmeyen Ömer, babasının öldüğüne bir türlü inanmaz ve büyüyünce onun izini bulmak için, o da büyük şehre gider. Ömer, İstanbul'a varınca Mustafa Eniştesi ve Kezban Teyzesinin yanına yerleşir. Karı-koca, çocukları olmadığından dolayı Ömer'i kendi öz evlâtları gibi görüp, severler. Hatta onu İstanbul'da bir okula yazdırmayı ve yanlarında okutmayı bile düşünürler. Fakat, Ömer'in annesi, mektubunda; çocuğu için, "*Okumasın... Çalışıp sanat öğrensin*" deyince, akrabaları da, çaresiz, çocuğu okula vermekten vazgeçerler. Görüleceği gibi, çocuklar babasızlıktan dolayı, genelde çok istemelerine rağmen, okullarından ayrılmak ve okumaktan vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar.

Çocuk romanlarında görüldüğü kadarıyla; ölüm, boşanma, terk, kayıp, uzun süreli ayrılık gibi nedenlerle, ailede "*evin direği*" olarak kabul edilen erkeğin mevcut olmaması; kadın açısından bakılacak olursa, onun maddî-manevî sorumluluğunun aşırı boyutlarda artmasına, bilhassa parasal konularda zorluk çekmesine, bir nev'î sosyal güvenlik sigortası olarak kabul edilen erkek çocuğun kadın tarafından babanın yerine geçirilmesine, dul kadının kimi zaman istese bile evlenememesine, ev geçindirme telaşesi ile çok ağır işler altında ezilmesine yol açabiliyor. Bütün bunların yanında, geleneksel çevrelerde, erkeğin akrabaları,

³³⁹ Tuğcu, *Kayıkcı Güzeli*, s. 15.

³⁴⁰ Besleyici, *Hâdi, Gündüz Feneri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

kendilerinde bu konuda söz ve eylem hakkını görerek, kocasını kaybetmiş olan dul kadın üzerinde, çalışmasına ve/veya çocuklarıyla ayrı evde kalmasına izin vermemek gibi bazı baskılar uygulayabiliyorlar. Çocuk romanlarında, doğal olarak, babasız büyüyen çocukların karşılaştıkları sorunlara fazlaca yer veriliyor. Bunlar arasında tespit edilenler; şiddetli baba özlemi, duygusal zayıflık/boşluk, davranış bozuklukları, ekonomik zorluklar, kötü arkadaşlar edinme, zararlı alışkanlıklar geliştirme, erken yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kalma ve istemeden de olsa okul hayatını sonlandırma şeklinde sayılabilir.

3.6.7.2. Annesizlik:

Türk çocuk romanlarında annesizlik teması ve bunun yarattığı sorunlar, babasızlık mevzuuna nazaran hissedilir derecede geri plânda ele alınmıştır. *Mehmet Seyda'nın* yazdığı **Deli Ali** (1976) adlı roman, bizzat yazarının ağzından anlatılır. Yazar, annesini hiç tanımamıştır ve bu konudan evde de hiç bahsedilmez. Yazarın babası, babaannesi, dedesi, halası, eniştesi ve oğulları Fehim hep birlikte aynı evde yaşarlar. Evde bir de dadı bulunmaktadır. Seyda, küçükken anne özlemi çektiği için babaannesiyile birlikte yatar. Ancak, annesinin öldüğünü bilmez. Sorduğu zaman ise, ona annesinin uzakta bir yerlere gittiğini söylerler. Yazar da işin aslını öğrenmekten korktuğu için bu meseleyi çok da fazla kurcalamaz.³⁴¹

Yapıtlarında annesiz ya da babasız kalmış çocukların dramını çok çarpıcı şekilde işleyen ünlü yazar *Kemâlettin Tuğcu'nun Babamın Günahı* (1980) isimli romanında, Cezmi Bey ailesinin maddî zorluklar yaşaması nedeniyle varlıklı bir kesimden okumuş, kültürlü bir kız olan Samiye Hanımla evlenir; ancak, kültür farklılığından dolayı mutlu olamaz ve boşanırlar. Bu evlilikten, Erol isminde bir oğulları olmuştur. Cezmi Bey oğlu da yanında olduğu hâlde, Suzan Hanımla ikinci evliliğini yapar. Ancak üvey annesi Erol'a çok kötü davranır. Erol, evden uzaklaştırılır ve amcasının yanına gönderilir. Küçük çocuk, amcasının yanında kalırken özlemine çektiği ve o zamana dek resmini bile görmediği annesiyle ilgili ilk bilgileri dadı Halime Hanım ve aşçıbaşından alır. O zamana kadar annesi hakkında hiçbir şey söylenmemesi, çocuğa anne özlemi duyurmak istenmemiş olmasından dolayıdır. Erol bu arada, annesinin başka biriyle evlenmiş olduğunu da öğrenir.³⁴² Erol'daki anne özlemi, bu noktadan sonra onu ilk plânda bir iç hesaplaşmaya götürür. İnsanın bazı konularda pişman olmasının onun cezasını ortadan kaldırmayacağını düşünür. Annesinin onu babasına bırakarak anasız bir hayat sürmeye mahkum etmeye hakkı olmadığını, analar ve babaların kendi davalarını çözmeye çalışırken arada kalan çocuklarını unutmamaları gerektiğini hem kurgular hem de büyük okuyuculara yönelik bir mesaj olarak iletir.³⁴³ **Güllü Bahçe** (1978), *Kemâlettin Tuğcu'nun* bilhassa baba-oğul ilişkileri konusunu ele almış olduğu bir çocuk romanıdır. Romanın baş kahramanı olan Selim'in annesi öğretmen, babası ise veznedardır. Veznedar Kenan Ahmet Bey, birinci evliliğinden iki çocuğu olan öğretmen Belma Hanımla

³⁴¹ Seyda, *Deli Ali*, s. 45.

³⁴² Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 17.

³⁴³ a.e., s. 72.

evlenir. Bu evlilikten de Selim doğar. Ancak, Kenan Bey çalıştığı şirketin parasını zimmetine geçirip kumarda kaybedince, hapse atılır ve beş yıl kadar hapis yatar. Bu arada, Belma Hanım da Kenan Beyden boşanır ve bir başkasıyla evlenir. Hapisten çıkan Kenan Bey, duruma çok sinirlenip, oğlu Selim'i yanına alır ve köydeki ağabeyinin yanına gider. Kısa süre içinde Selim'in de büyük katkılarıyla köyde bir düzen kurarlar. Çukurova'dan dönen pamuk işçileri bir gün Selimlerin bahçesine, anası pamuk toplarken güneş çarpmasından dolayı ölmüş olan Emine adlı on yaşlarında, öksüz ve yetim bir çocuk bırakırlar. Bundan sonra Emine de Selim ve babasının yanında yaşamaya başlar. Baba bütün sertliğine rağmen, ayakları çizik ve yara bere içinde bulunan bu kız çocuğunun durumuna acıyıp onu kabullenir. Bir yandan da Kenan Bey, kızın bir tanıdığı olup olmadığını soruşturur, ancak kimsesini bulamazlar. Zavallı kız anasının ölüm acısını çoktan içine sindirmiş, geride bir tek can korkusu kalmıştır.³⁴⁴

Eserlerini genelde kendi yaşamından esinlenerek kaleme alan ünlü yazar *Muzaffer İzgü*, **Ökkeş İşportacı** (1970) adlı kitabında, annesini hiç görmemiş olan Ökkeş'in hikâyesini anlatır. Annesi o daha çok küçükken ölmüştür. Ökkeş, ninesi ve babası ile birlikte yaşar. Bazen içini çekerek, annesi olan küçük çocuklara özenir ve onlara annelerinin kıymetini bilmelerini, onların bir dediğini iki etmemelerini tavsiye eder.³⁴⁵

İncelenen bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, çocuk açısından son derece ağır sorunları beraberinde getiren annesizlik; ölüm ya da boşanma/ayrılma gibi nedenlerden kaynaklanıyor. Çocuk romanlarında, ruhî sıkıntılar yaşayan annesiz çocuklara bu sıkıntılarını unutturmak için çeşitli yollar deniyor: anneden hiç bahsetmeme, öldüğünü söylememe, çocuğa aşırı ilgi gösterme vs. Ancak her şeye rağmen, çocuk yine de içgüdüsel olarak annesini özleyip ve arıyor. Bazı durumlarda, babanın yeniden evlenmesi ile, çocuklar üvey anneleri tarafından hırpalanabiliyor ve hatta evden uzaklaştırılabiliyorlar. Bu manzara, "*Anası olmayanın babası da olmaz*" şeklindeki halk deyişini anımsatıyor, fakat; çocuk romanlarında bir yerde, babası hapse girince, öz çocuğuyla ilgilenmeyip, bir başkasıyla evlenen sorumsuz anne figürüne de rastlanmıştır. Genel olarak, romanlarda, ana-baba arasındaki sorunların çocuklara yansıtılmaması gereği ve bazı örneklerde ise, ne olursa olsun annenin çocuğunu bırakıp gitmemesi ve başına gelenlere '*çocuğunun hatırına*' katlanması gerektiği anlayışını çağırıcı doğrudan veya dolaylı yaklaşımların var olduğuna şahit olunmuştur.

3.6.7.3. Kimsesizlik (ailesizlik):

Bu konu da yine ebeveynler ve çocuklar açısından ayrı ayrı incelenebilir. Öncelikle büyüklerin kimsesizliği temasına bakılacak olursa; *Zerrin Polat*'ın **Sevginin Gücü** (1997) adlı romanında, tek başına bir apartman dairesinde anlarıyla yaşayan anneanne, yalnızlığını kafesteki kuşuyla paylaşır. Torunu Orhan anneannenin kafesteki kuşu Yusuf'a acır ve onu azat eder. Fakat anneannenin buna üzüleceğini hesaba katmaz ve Orhan her akşam

³⁴⁴ Tuğcu, *Güllü Bahçe*, s. 53.

³⁴⁵ İzgü, *Ökkeş İşportacı*, s. 14.

pencerenin önünde kuş gibi öterek anneannesinin derdine derman olmaya çalışır. Anneanne gözleri görmediği için durumu anlamaz, ama kuşunun her akşam gelmesi onu birlikte yaşadıkları dönemdekinden çok daha mutlu eder, çünkü artık her gün kuşunun pencereye gelip ötmesini özlemle ve heyecanla beklemektedir. Bu mutluluğunun ardında, hiç şüphesiz her gün gelmesini hasretle beklediği bir canlının var olması durumu yatmaktadır. Hatta kızı Zehra ile konuşurken neler hissettiğini açıkça dile getirir.

Yapıtlarında kimsesizlik temasını oldukça sık ve yoğun bir şekilde işleyen çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Kartalin Yuvası**³⁴⁶ (1984) adlı romanında Mühendis Recai Bey ve eşi Nezihe Hanım, tek oğulları ile çıktıkları iş gezisinde arabaları bozulduğundan dolayı ıssız bir yolda mahsur kalırlar. Bir tek torunu ile yakınlardaki ıssız bir mağarada yaşayan Ümmühan Hanım onları, yoksulluk ve kimsesizlik içinde kaldığı mahalde yardım gelene kadar misafir eder. Bu arada onlara ilginç hayat hikâyesini de anlatır. Ümmühan Hanım esasında köyün varlıklı ailelerinin birindedir. Ancak, tüm köy halkı kocasına düşmandır ve bu düşmanlık kendisine, oğluna ve gelinine karşı da gösterilir. Gelini, aleyhindeki iftiralar ve söylentiler yüzünden intihar edince, oğlu bu olaya sebep olan kişiyi öldürür ve hapisten çıktığında, annesiyle birlikte herkesten uzakta olan Kartalkaya'daki bu mağaraya yerleşirler. Ümmühan Hanımın oğlu kısa zaman içinde ölünce, nine (babaanne) ve torunu hayatlarına herkesten uzakta yaşamaya devam ederler. Romanda, hayatın zorlukları karşısında ezilen kadınların, kurtuluşu ölümden veya herkesten tecrit olup kimsesiz hâlde yaşamakta arayabildikleri vurgulanmaktadır.

Kemâlettin Tuğcu'nun **Kimsesiz Adam** (1971) isimli romanının da ana kurgusu tahmin edileceği üzere, ağırlıklı olarak kimsesizlik teması üzerine kurulmuştur. Romanın baş kahramanı Sedat Bey, anne ve babası öldükten sonra her biri başka şehirlerde yaşayan ve kendi havalarında olan iki kardeşi olduğu hâlde hiçbirisiyle görüşmez. Karısı da zengin bir adamla kaçır ve boşanırlar. Henüz yedi yaşındayken ağlayarak annesine koşan ve ona gitmeyi tercih eden kızı ise, mahkeme kararıyla annede kalır. Oldukça varlıklı bir adam olan Sedat Bey artık hayatta yapayalnızdır. Bu yalnızlık ve kimsesizlik onun diğer insanlara karşı saldırgan, sinirli, emredici ve geçimsiz olmasına neden olur. Ancak zaman zaman ihtiyar ana-babasının ölmemiş ve kendisiyle beraber yaşıyormuş olmasını veya çocuğunun yanında olmasını hayal eder. Zira, Sedat Beyin dertleşecek, beraberce bir masada yemek yiyecek insanlara, yakınlarına ihtiyacı vardır. Sedat Bey bazen evinin bulunduğu sokakta yaşayan insanları ve ev hayatlarını gözler ve onlara öykünür. Ellerinde rengârenk paketler bulunan erkekler her akşam mutlu bir şekilde evlerine gelmektedirler. Sokaktaki evlerin pencereleri çoğunlukla aydınlıktır. Kısacası, görebildiği herkesin bir evi ve o evde bekleyenleri vardır ama Sedat Beyi bekleyen kimsesi bulunmamaktadır.³⁴⁷

Kemâlettin Tuğcu'nun kaleme aldığı **Köydeki Evimiz** (1980) adlı romanda, Rahmi Beyin İstanbul'da ailesiyle ilişkileri bozulur; o da Anadolu'ya nahiye müdürü olarak tayinini

³⁴⁶ Tuğcu, *Kemâlettin, Kartalin Yuvası*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1990.

³⁴⁷ Tuğcu, *Kimsesiz Adam*, s. 58.

yaptırır ve Gökpinar Köyü'ne yerleşir. Yalnızlıktan kurtulmak için kendisinden yirmi yaş küçük bir kadınla evlenir. Fakat tıbbî bir sorundan dolayı çocukları olmaz. Eşi Handan'ın ölümüyle de yalnızlığı iyice artar. Rahmi Bey Anadolu'nun bir köşesinde kendisinin de tek başına öleceğini ve yanında candan hiç kimsenin bulunmayacağını düşünür ve kendi kendine kuruntu yapar. Roman kahramanı, bu düşünceler içinde kendisini hayattan, cemiyetten iyice soyutlanmış sayar."³⁴⁸

Mevlüt Kaplan'ın **Köyün Demircisi** (1997) adlı çocuk romanında, Talih Dede genç yaşında karısını kaybetmiştir. Çocukları da olmayan bu yaşlı adamın akrabaları ise, kırk, elli yıl boyunca onu arayıp sormazlar.

Cahit Uçuk'un **Düğüm Düğüm Üstüne** (2004) adlı çocuk romanında, Lâle Hanımın evinde dadı olarak çalışan Nedime Nine, önce Lâle Hanımı, daha sonra ise onun çocukları olan Ercan ve Dilara'yı büyüttüştür. Yaşlı kadın, hayatında hiç evlenmediği ve dolayısıyla da çocuğu olmadığı için, büyüttüğü çocukları kendi evlâtları olarak görür. Bu kimsesiz kadın, Lâle Hanım ve ailesine aşırı derecede bağlıdır.

Şaban Akbaba'nın **Kolonya Kokulu Mendil** (2001) adlı romanında, Gülfidan bir Tahtacı delikanlısı olan Adem'i sever ve birlikte kaçarak evlenirler. Yaşadıkları yoksulluğun içinde, bir de adını Gurbet koydukları bir çocukları olur. Fakat, mutlulukları uzun sürmez. Zira, ormancılıkla uğraşan Adem, bir gün, kesmeye çalıştığı iri ve yaşlı bir gürgen ağacının altında kalarak can verir. Kısa bir süre sonra, küçük Gurbet de zatürreeye yakalanır ve o da ölür. Bir anda hem eşini hem de çocuğunu kaybederek kimsesiz kalan genç kadın, aniden yaşlanır ve hayata küser.

Ülker Köksal'ın **Boncuk Adası** (1995) adlı romanında, anne-babası yurtdışına gittiği için halasının yanında kalan Hakan, kadının otoriter davranışları karşısında sıkılır ve evden kaçarak Boncuk Adası'na gider. Orada küçük bir kulübede, insanlardan uzakta yapayalnız yaşayan Yunuscan ile tanışır. Yunuscan'ın eşi öldükten sonra, adam yaşama küsmüştür. Kasabada kimseyle görüşmeden kendi başına yaşamaya çalışır. Acısıyla baş başa kalmak için herkeslerden kaçır. Kasabalılar, adamın yaşayış şeklini, saçını, sakalını, giyimini, kuşamını yadırgarlar. Onlara hiç benzemeyen Yunuscan'ın; resim yapması, müzik dinlemesi, uzun yürüyüşlere çıkması etraftan oldukça tuhaf karşılanır. Kısacası adam, kasabalıların gözünde, tam bir yabancısıdır. Bunun üzerine, kasabadan ayrılmak zorunda kalan Yunuscan, Boncuk Adası'na giderek, orada doğayla iç içe, çevre ile uyum hâlinde yaşamaya başlar. Yaşlı adamın çocukları ve üç torunu olmasına rağmen, hepsi farklı şehirlerde yaşadıkları için onun ziyaretine gelemeler. Hakan'ın adaya gelmesi ise, Yunuscan'ı çok mutlu eder. Kısa zamanda tekrar neşeli, konuşkan bir insan hâline gelir ve aslında yalnızlığı sevmediğini anlar.³⁴⁹

Nezihe Meriç'in **Alagün Çocukları** (1976) isimli romanında, Nazlı Hanımın eşi vefat edip, çocuklarının da her biri farklı bir tarafa dağılıp gidince, yaşlı kadın, yaşadığı köşkte

³⁴⁸ Tuğcu, *Köydeki Evimiz*, s. 57.

³⁴⁹ Köksal, a.g.e., s. 103.

bir yolunu bulup Ankara'ya gider ancak, başına olmadık kötü olaylar gelir. Hatta, hırsızlıkla suçlanır ve olmadık yere hapse bile atılır. Roman kahramanı Emir'in suçsuz olduğu anlaşılıp da hapisten çıktıktan sonra Ankara'da tanışıp arkadaş olduğu Cafer ve daha onun gibi niceleri, bu temaya uygun, anne-babasızlık çeken karakterlerdir. Örneğin Cafer, geçirdiği zor çocukluk yılları boyunca, hep anne-baba özlemi duymuştur. Emir'in bu arkadaşı, anne ve babasını kaybettikten sonra halasının evine sığınmış ve büyük acılar çekmiştir. Onu, dokuz-on yaşlarına dek fakir olan halası büyütüştür. Halası da ölünce Cafer onun bunun kapısına sığınmak zorunda kalır. Kaldığı ve herkes tarafından horlandığı köyde, dokuz-on yaşlarındaki bir çocuk, tarım işçiliği anlamında faydalı olamayacağı için tanıdıklardan da herhangi bir yardım alamaz. Cafer, bu günlerinde annesinin kollarında olmayı, ona sarılmayı ve onu öpmeyi daha da özler. Kısacası, Cafer çok şiddetli ölçüde anne ve baba özlemi çeker. Öyle ki, annesini her gece rüyalarında görür. Köyde kimin kapısına gitse onu itip kakarlar ve hor görürler. Onu okula göndermeyip, kendi çocuklarıyla da oynatmazlar. Sahip çıkanlar ise Cafer'e, dokuz yaşında olmasına rağmen, boyundan büyük yaba ve küreklerle ahırları temizletip, gübre taşıtırlar. Cafer, bu hâliyle evlere de giremez ve ahırlarda yatıp kalkar, yiyecek olarak da evlerin sofralarından arta kalan ekmeğe ve yemekleri yiyerek hayatta kalmaya çalışır. Roman, ilginç şekilde, bir Türk köyünde kimsesiz kalan küçük bir çocuğun zorluklarını belki de biraz abartılı bir tarzda anlatmaktadır. Ne var ki, bir anda Cafer'in hayatı daha bir içinden çıkılamayacak hâle gelir. Köye gelen bir yabancı, sahipsiz görüp okul ve iş vaadiyle kandırdığı Cafer'i Ankara'ya götürür ve onu tehditle yankesicilik yapmaya zorlar. Cafer ise bunca yaşadıklarından sonra, toplum için yararlı bir insan olmakla aile sahibi olma arasında doğrudan sıkı bir bağ olduğuna inanır.³⁵³

*Kemâlettin Tuğcu, Uğurlu Çocuk*³⁵⁴ (1991) adlı kitabında ağırlıklı olarak annesiz-babasız çocuklara değinmiştir. Romanda, *Fatma Güner*'in **Bir Köy Çocuğu** (1986) adlı kitabındaki tersine, annesiz-babasız kalan çocuklara toplum tarafından sahip çıkılır. Bu işe öncülük yapan kişi Hafız Teyzedir. Çevredekiler de çocukları kollar ve gözetirler. Nitekim, çocuklar artık üzülmezler çünkü, yaşlarına göre birçok ağabeyler, ablalar ve kardeşler edinmişlerdir.³⁵⁵ Adından da anlaşılacağı gibi, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Yetim Ali**³⁵⁶ (1975)'si, incelenen konuya ilişkin önemli ve klasik örneklerden biridir. Romanın kahramanı Ali sekiz yaşında iken annesiz ve babasız kalır. Bunun üzerine Ali, hem çalışıp hem de okuyarak hayatını devam ettirir. Aynı zamanda ideal çocuk tipine de dahil edebileceğimiz Ali, çok beceriklidir, onun elinden her iş gelir ve bu nispette de rahat geçinir, rahat yaşar. Bu romanda da, yaşadığı Burçak Köyü'nün halkı Ali'yi korur ve kollar. Hatta, bu noktada köylüler, ibret verici bir davranış sergileyerek yetimin ağacından 'koz' toplamazlar ve dolayısıyla onun malına el uzatmazlar.³⁵⁷ Kısacası bu roman, toplumun yetim çocuğa bakış açısını çok ibret verici şekilde işlemektedir. Köyün sakinleri yetime sahip çıktıkları, onun

³⁵³ Güner, *Bir Köy Çocuğu*, ss. 72-73.

³⁵⁴ Tuğcu, *Kemâlettin, Uğurlu Çocuk*, Erdem Yayınları, İstanbul, 1999.

³⁵⁵ a.e., s. 11.

³⁵⁶ Tuğcu, *Kemâlettin, Yetim Ali*, 3. Baskı, Damla Yayınevi, İstanbul, 1977.

³⁵⁷ a.e., s. 8.

haklarına ve malına-mülküne saygı ve ihtimam gösterdikleri için, Yetim Ali, köyün her evinde bir anası, bir babası olduğunu düşünür.³⁵⁸ Köylüler onu "Aliş" diye çağırırlar. Hatta, köyün muhtarı, kendi kızının, adeta oğlu gibi sevdiği Aliş'e aşık olduğunu anlayınca onu utandırmamak için bu gerçeği kızının yüzüne vurmamaya özen gösterir. Dahası, muhtar, Ali'yle bu konuyu konuşup, ileride malını-mülkünü ona bırakmaktan ve bu evlilikten büyük memnuniyet duyacağından bahseder.

Taş (1972) adlı çocuk romanında *Hakkı Özkan*, hikâyeyi Erol ve ailesi üzerine kurduğu hâlde, onların, özellikle de Erol'un mahalledeki arkadaş çevresine geniş yer verir. Bu çevrede, çok zor durumda bulunan ve hatta anne ve babası olmayan çocuklar vardır. Örneğin, bunlardan biri olan Orhan'ın annesi ve babası bir trafik kazası sonucu ölmüşlerdir. Orhan'sa, özlemler içinde, bir gün büyüüp bir evi olduğunda, oradan hiç ayrılmayacağını ve ailesini asla terk etmeyeceğini söyler. Orhan'ın hayalleri bunlarla da sınırlı değildir. Bir gün bir dükkan açıp, yanında çalışan çırağı dövmeyeceğine ve onu çaresizlik içinde bırakmayacağına dair kendi kendine söz verir.³⁵⁹

Aynı şekilde, anne ve babasını bir trafik kazasında kaybeden küçük Yusuf'un yaşadıklarını, **Yusuf**³⁶⁰ (1991) adlı romanında işleyen *Adnan Çakmakçioğlu*, ailenin bir çocuk açısından ne denli önemli olduğunu çok dramatik biçimde ortaya koymaya çalışmıştır. Anne-babanın ölümünden sonra Yusuf'a bakan dayı da bir yıl sonra ölür. Yusuf iyice tek başına kalır; ailesinden kalan küçük bir evde oturur; maddî olarak ise baba ve dayısından kalan bir miktar paranın faizi ile geçinmeye çalışır. Şüphesiz ki, bütün bunlar küçük bir çocuk için çok fazladır. Nitekim, Yusuf ortaokulun birinci sınıfından sonra artık okuyamaz ve okulundan ayrılmak zorunda kalır. Yusuf, okulu bıraktıktan sonra, uzun bir süre ne iş yapacağına karar veremez; en sonunda da ayakkabı tamircisi olur. Aynı yazarın **Balon**³⁶¹ (2000) adlı çocuk romanında, sekiz yaşındaki Ayşe, anne-babasız olduğundan dolayı aile özlemi çeker. Ayşe, dedesiyle birlikte yaşar; ancak, yine de içinde bir şeylerin eksikliğini hisseder. Hissettiği eksiklik, esasında anne-baba sevgisidir. Ona "kızım" diyerek sarılacak bir anne ve babasının olmasını her şeyden çok ister. Küçük kız için, anne-babasız bir yaşamın tadı ve anlamı yoktur.

Alsan'ın **Köprüaltı Çocukları** (2002) adlı kitabında, bir kolu sakat olan İbrahim, büyük depremde anne ve babasını kaybeder. Hiçbir akrabası da bulunmamaktadır. Uzaktan bir akrabası vardır; ancak, o da küçük çocuğu dilendirmek ister. Bunu gururuna yediremeyen küçük İbrahim köprü altlarında yaşamaya başlar. Bekir'in binbaşı olan babası ise, bir çatışma sırasında şehit düşmüştür. Küçük çocuğun annesi de yatalak vaziyette hastanede yatmaktadır. Eniştesi huysuz bir adam olduğu için ablasına da ancak arada bir gidebilir. Bir anda kimsesiz kalan Bekir, tıpkı İbrahim gibi, köprü altında bir dubanın içinde yatıp kalkar. Bu arada, tuttuğu balıkları satarak para kazanmaya çalışır.

³⁵⁸ a.e., s. 79.

³⁵⁹ H. Özkan, a.g.e., s. 121.

³⁶⁰ Çakmakçioğlu, Adnan, *Yusuf*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.

³⁶¹ Çakmakçioğlu, Adnan, *Balon*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.

A. Yıldız Yaşaroğlu'nun **Yağmur Dede** (1991) isimli romanında, anne-babadan yoksun oldukları için birbirlerine sıkıca kenetlenen ve arkadaşlıktan da öte, kardeş gibi olan Hidayet ve Rifki adlı çocuklar sıcak bir yuvanın özlemini çekmektedirler.

Ayhan Bozfirat'ın **Akraba Hasan** (1972) adlı romanında Hasan, anne ve babasını depremde kaybetmiş ve dört çocuklu amcası tarafından yatılı okula verilmek istenmiş ama oraya da kabul edilmemiş, ilkokul beşinci sınıfta okuyan talihsiz bir çocuktur. Ailesinden geriye bir tek kız kardeşi kalmıştır. Amcası ise sadece onu almayı kabul eder. Kısacası iki kardeş birbirlerinden ayrılmak zorunda kalırlar. Hasan yatılı okula alınmayınca şehirde Şemsi Dayının yanında kalır fakat bir yandan da onlara yük olacağı için üzülür.

Cemal Ünlü'nün **Tohum Düştü Toprağa** (1981) adlı çocuk romanında, Yaşar, küçük yaşta anne ve babasını kaybedince, bir süre dayısıyla birlikte yaşar; fakat o da ölünce, köyde babasından yadigâr olan evde tek başına yapayalnız kalır. Taşlık tarlasını bin bir güçlkle temizleyen küçük Yaşar, kovalarla su taşıyarak toprağı sular. Nihayetinde, en güç şartlarda çalışmasının semeresini alır ve topraktan ürün elde etmeyi başarır.

Hasan Nail Canat'ın **Yaralı Serçe**³⁶² (1990) adlı çocuk romanında, Kerim'in ağabeyi, Afganistan'ın başkenti Kabil'in sokaklarında vurularak öldürülmüş; babası mayına basarak hayatını kaybetmiş; annesi ise, Pakistan'a gitmeye çalışırken bir mescidin mihrabında can vermiştir. Afganistan'da 1979 yılından başlayarak şiddetle devam eden savaş ortamında hiç kimsesi kalmayan Kerim, küçük yaşına rağmen çok büyük üzüntüler yaşamıştır. Kimsesizliğin verdiği acılar içinde kıvranan bu çocuğu tanıyanlar, ona "*Yaralı Serçe*" diye hitap ederler. Kerim, sonunda, çektiği acıları hafifletebilmek için dağlarda mücahit olmaya karar verir. Küçük çocuk, kendisi gibi olan binlercesine birlikte vatani kurtarma uğrunda mücadeleye katılır ve cephelede savaşır.

Mevlüt Kaplan'ın **Bücür Osman**³⁶³ (**Yetim**³⁶⁴) (1989) adlı romanında ise, küçük Osman, kolera salgınında önce babasını, daha sonra ise annesini kaybeder. Dedesi ile yaşamaya başlayan Osman, yedi yaşına geldiğinde dedesi de vefat edince, hayatta bir başına, kimsesiz kalır. Yine aynı romanda adı geçen Hasan Dayının da kimi kimsesi yoktur. Altmış yıl önce, Köstüllü Ağanın çobanı olarak hayvanlarla birlikte dağa çıkan bu yaşlı adam, o gün bu gündür oralarda tek başına koyunlarla birlikte yaşar.

Romanlarda, kimsesizlik konusu büyüklerin ve çocukların kimsesizlik çekmeleri şeklinde ikili bir ayrıma tâbî tutulmuştur. Büyüklerin kimsesiz kalmalarının arkasında; eşin ölmesi, çocuk sahibi olunamaması, terk edilmek, hiç evlenmemek, çocuğun ölmesi, kan davası veya toplumdan dışlanma gibi durumlarda doğal ortamda herkesten uzak yaşamayı tercih etmek, hayatın başka zorluklarından kaçarak kimsesiz ve yapayalnız yaşamayı uygun görmek gibi sebepler bulunuyor. Sosyal bir varlık olarak insanın, yalnızlığını mutlaka biriyle veya bir canlıyla paylaşmasının zorunlu olduğu vurgulanıyor. Bu paylaşımı kolaylıkla sağlayamayan insanlar, zamanla diğer insanlara öfke duymaya, saldırgan, sinirli, emredici ve

³⁶² Canat, Hasan Nail, *Yaralı Serçe*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

³⁶³ Kaplan, Mevlüt, *Bücür Osman*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, ts.

³⁶⁴ Yazar, bu kitabı 1983 yılında **Yetim** adıyla yayımlamıştır.

geçimsiz davranmaya başlıyorlar. En azından, bu türden sıkıntıları olmayan insanlara imrenerek ve kıskanarak bakabiliyorlar. Bazen de, sırf yalnızlıktan kurtulmak için kendilerine uygun olmayan kimselerle hatalı evlilikler yapabiliyor ve sonuçta daha da mutsuz olabiliyorlar. Çocuk romanlarında, kimsesizlik teması çocuklar açısından çok daha dokunaklı olarak işlenmektedir. Kötü yollara düşmüş kimsesiz sokak çocuklarına sıklıkla değiniliyor. Aile sahibi olmakla topluma yararlı bir fert olabilmek arasında güçlü bağlantıların olduğu gösterilmiştir. Kimsesizlik bazen de çocuğu olgunlaştırabiliyor. Romanlarda kimsesiz çocuklara yönelik olarak toplumun genel tavrı da ele alınıyor. Bu çerçevede toplumun üç türden tavır takınabildiğinin altı çiziliyor: çoğunlukla bu tip çocuklara sahip çıkılması; nadiren de olsa bunlardan kaçılması ve görmezden gelinmesi; çok seyrek olarak ise, kimsesiz çocuklara eziyet edilmesi.

3.6.7.4. Çalışan anne-babalar ve yalnız çocuklar:

Günümüzün zorlu ekonomik şartları karşısında ayakta kalabilmek için gün boyu yoğun bir tempoda çalışmak zorunda kalan anne-babalara sahip olan çocukların karşılaştıkları ilgisizlik ve çektikleri yalnızlık sorunu da çocuk romanlarında sıkça yansıma bulmuş olan bir başka dikkat çekici temadır.

*Gülten Dayıoğlu'nun **Yurdumu Özledim** (1977) adlı romanında Atıl, anne ve babası isteyken sık sık yatağa kapanıp ağlar. Hem gün boyu annesinden, babasından uzak kalmak, hem de yurdundan ve köyünden uzakta yaşamak ona çok zor gelir. Köye ve köydekilere duyduğu özlem, adeta bir kurt gibi içini kemirir. Giderek çocuğun rengi solmaya, kasları ve bakışları ölgünleşmeye başlar. Ders yılının yarısı geçtiğinden dolayı ve Almanya'daki okullar Ağustos ayında açılacağı için Atıl okula da gidemez, evde yalnız başına kalır ve arkadaşı olmadığı için de canı çok sıkılır. **İbrahim Örs'ün yazmış olduğu Almanya Öyküsü** (2. Baskı 1982) adlı kitapta, anne-babası yurtdışında çalışan Ferman, kardeşine bakabilmek için okula gidemez. Bu durum küçük çocuğa büyük üzüntü verir. Yaşadığı sıkıntılı anların acısını çıkartmak için arkadaşlarıyla oyuna daldığı bir sırada, kardeşi Arman'ı başıboş bırakır. Küçük çocuk da, açlıktan, gidip çöpteki atık gıdaları yeyince tifoya yakalanır ve apar topar hastaneye kaldırılır. Romanın baş kahramanı Kaya'nın ailesi de Almanya'ya işçi olarak gider. Çocuklar, daha sonradan anne-babalarına kavuşsalar da; yoğun iş temposundan dolayı onları sabahları çok kısıtlı, akşamları ise en fazla iki saat görebilirler. Bir süre sonra, kardeşi Gülfem de yuvaya gitmeye başlayınca, Kaya onu da yeterince göremez; onu ancak yatağında mışıl mışıl uyurken sevip, özlemini giderebilir. **Aydoğan Yavaşlı'nın Bir Yürekte Bin Özlem** (2001) isimli kitabında, Hasret'in Almanya'da gittiği okulda Türk öğretmen olmadığı ve çocuğun annesi ile babası da bütün gün işte oldukları için küçük kız Türkçe öğrenemez. Anne ve babası yoğun bir iş temposu içinde olduklarından dolayı, Hasret, evde zamanının çoğunu yalnız başına geçirir. **Necla Çandağ'ın Mermer Çeşmenin Sevgi Suyu** (2002) adlı çocuk romanında da, Fatoş ve Gülüş adında iki çocukları olan aile, çalışmak amacıyla İsveç'e gider. Gittikleri ülkede, anne ve baba; çok para kazanabilmek için yoğun bir tempoyla çalışmaya*

başlarlar. Anneleri, daha çocuklar uyurken, sabahleyin erkenden kalkıp işine gider. Evden çıkarken de, salondaki aynanın önüne marketten alınması ve evde o gün yapılması gerekenleri sıralayan notlar bırakır. Kısacası, tüm aile hiç durmadan çalışır; dolayısıyla, birbirlerine ayıracak zamanları yok denecek kadar kısıtlıdır. Bu yoğun çalışmanın sonucunda, belki yurtlarında elde edebileceklerinin üstünde konforlu bir hayat seviyesine ulaşırlar; ancak, iki kardeş yine de orada memleketlerinin sıcaklığını bulamazlar. Bu ülkede uzun süre bir uyum sorunu yaşarlar. İsveççe öğrenebilmek için dil kursuna giderler. Çocuklar yabancı dili öğrenirler öğrenmesine; ancak, bu sefer de Türkçelerinde bozulmalar olur ve bu duruma çok üzülürler.

Dayıoğlu'nun Ben Büyüyünce (1979) adlı romanında, gecekondu bölgesindeki büyükler çalışmaya gidince çocuklar başıboş kalır ve bazı çocuklar para karşılığı bilye oynarlar. Küçük Ereğ'in ninesi bu durum karşısında biraz üzgün, biraz da kızgın bir şekilde şöyle söylenir: "*Anne babaları var ya, her biri ekmek parası peşinde. Çocuklarını, sabah uyurken bırakıp gidiyorlar. Akşam işten döndüklerinde, kimi yarı aç yarı tok uyuyakalmış oluyor, kimisi de akşam aşı yiyene dek görebiliyorlar ana babalarını [...]*"³⁶⁵ Adnan Çakmakçioğlu'nun *Dağ* (1991) adlı romanında ise, babasız olan ve baba özlemi ile büyüyen Metin'in alıştırmaya defterinde '*Yuvaya Dönüş*' başlığı altında kendisi tarafından yazılmış olan şu ifadeler dikkat çekmektedir: "*Çocuklar hep yuvada kalmak isterler. Neden babalar yuvayı bırakıp giderler? Bunun çeşitli sebepleri vardır. Biri çalışmak, para kazanmak. Öbürü yeni yerler görmek. Ben büyüyünce eşimi ve çocuklarımı [yalnız] bırakıp gitmeyeceğim. [...]*"³⁶⁶ Tarık Dursun K.'nin *Benim Dedem Bir Tane* (1998) isimli çocuk romanında, dede, gençliğinde gündüzleri erkenden işe gider; gece ise evde ek işler yapar. Hikâye, roman yazar; çeviriler yapar, kısacası hep çalışır. Adamın, oğluna ayıracak pek vakti olmaz. Karı-koca geçim derdine düşmüşlerdir. Babaanne de gençken yoğun bir çalışma temposu içinde olmuştur. Akşamları işten geldikten sonra da, pazardan aldıklarını pişirir; yemek sonrası ise, bulaşık, çamaşır yıkar. Yani kısacası, bu ailede de, çalışan anne-baba ve yalnız çocuk temasını yansıtan bir hayat tarzı söz konusu olmuştur. *Nursel Saygınar'ın Türkü Çocuk* (1999) isimli romanında ise, öğretmen anne-babanın Ozan ve Ezgi adını verdikleri iki çocukları dünyaya gelir. Ebeveynlerden biri sabahçı, diğeri de öğlenci olur; ailelerinden de gerekli yardımı alarak, çocuklarını birlikte ilgi, sevgi ve hoşgörülle büyütürler. Ancak, çocuklar büyürlerken, çalışmaya devam eden anne ve babalarını tatil günleri dışında asla bir arada göremezler.

Çocuk romanlarında, anne-babalarının çok yoğun tempoda çalışmalarından dolayı yalnızlık çeken çocuklarla, en fazla, ekonomik/maddî gerekçelerle gerçekleştirilen yurtdışı göçler bağlamında karşılaşmaktadır. Nitekim, çoğunlukla para biriktirmek için belli bir süre aşırı bir çalışma sürecine girmeyi gerektiren yurtdışı göçler, çocukların evde ve sosyal hayatta yalnızlık çekmelerine oldukça uygun bir ortam hazırlıyor. Hatta bu ortamda, anadilini

³⁶⁵ Dayıoğlu, *Ben Büyüyünce*, s. 79.

³⁶⁶ Çakmakçioğlu, *Dağ*, s. 87.

bile yeterince öğrenemeyen veya unutan çocuklara rastlanabiliyor. Konuyu göç olgusundan soyutlayarak ele alınca, çalışan anne-baba ve bilhassa çocuklar açısından çekilen yalnızlığın; hiç şüphesiz bir takım zararlı sonuçlar doğurabildiği görülüyor. Çocuğun yaşadığı ruhî bunalımlar, ağlama nöbetleri, anne-babayı aşırı derecede özlemek, ilgisizlik ve üzüntüden dolayı görülen bazı fiziksel rahatsızlık ve hastalıklar, okula gidememek veya düzensiz olarak gitmek, okul başarısında gözle görülür ölçüde düşüşler, kötü alışkanlıklar edinmek (içki, kumar, sigara gibi), aşırı çalışmadan dolayı gerginleşen ve zayıflayan aile içi ilişkiler ve bunların çocuklar üzerindeki zararlı etkileri bu çerçevede sayılabilecek sonuçlar arasındadır.

3.6.8. Yoksul aileler ve sorunları:

Hemen her toplumda gelir seviyesi bakımından en az üçlü bir sınıflandırma yapılabilir. Azınlıkta bulunan en üst sınıf çok zenginlerden oluşur. Diğer yandan, geçim sıkıntısı çekmeyen geniş bir orta sınıf, bir de en alttaki yoksullar sınıfı mevcuttur. Düşük gelirli, genellikle geçim sıkıntısı çeken, kötü beslenen, kötü koşullarda yaşayan, o topluma göre eğitim düzeyleri çok daha düşük olan halk kesimidir.³⁶⁷ Bu kesim, gelir dağılımından, eğitim ve sağlık başta olmak üzere genel kamu hizmetlerinden en az payı alan yoksul ailelerden oluşmaktadır. Yoksul insanlar, herhangi bir iş güvencesine sahip olmadıkları gibi, hastalandıklarında müracaat edebilecekleri bir sosyal güvenlik sistemine de dahil değillerdir. Yoksul ailelerin fertleri genelde rutin yaşarlar; yarının onlar için ne getireceği çoğunlukla belirsizdir. Bu nedenlerle geleceğe dönük plânlar yapmanın onlar için pek bir anlamı bulunmamaktadır. Genel ruhsal durumlarında ise bâriz bir karamsarlık, güçsüzlük, dayanıksızlık ve yazgılarına boyun eğiş hâli egemendir. Yazgılarını değiştirmek ellerinde değildir ama yine de umutları tam anlamıyla kesilmemiştir; çünkü, doğal olarak insanoğlu umutsuz yaşayamaz. Ancak ne var ki, yoksul ailelerin beslediği umutlar pek gerçekçi değildir. Görünmez, büyülü bir elin bir gün yazgılarını aniden değiştireceğine, talihin onlara da güleceğine inanma eğilimindedirler.³⁶⁸

Yoksul aileler doğal olarak yoksul bir çevrede, yani diğer benzerleriyle bir arada yaşamaya çalışırlar. Evleri de, genelde oldukça dar ve kalabalık nüfusludur; sağlık koşulları haddinden fazla kötü olduğu gibi, beslenme rejimleri yetersiz ve tek düzedir. Genelde evlerine et, süt, yumurta gibi temel gıda maddeleri nadiren girer. Evin oturmak ve aynı zamanda yatmak için tek bir odası bulunmaktadır. Dolayısıyla, bir yatakta birkaç kişi birden yatabilir; çocuklar ise genelde ebeveynlerinin ayakları altında dolaşırlar, bundan dolayı da anneleriyle ve birbiriyle pek kolaylıkla didişebilirler. Böyle evlerde, tabiatıyla, kargaşa, gürültü, düzensizlik de eksik olmaz. Anne çoğu zaman yorgun, şaşkın ve öfkeli; yoksulluktan gelen ruhsal bir bezginlik ve tükenmişlik içindedir. Beden sağlığı da muhtemelen iyiden iyiye bozulmuştur. Ardarda gelen doğumların, geçmişteki muhtemel düşüklerin ve yaşanan hastalıkların bitkinliğini çeker. Kısacası, böyle evlerde hastalıklar hiç

³⁶⁷ Yörükoğlu, a.g.e., s. 178.

³⁶⁸ Yavuzer, Halûk, "Okul Başarısızlığını Etkileyen Faktörler", *Aile ve Çocuk Konferans ve Panelleri*, ed. Haluk Yavuzer, Ak Yayınları, İstanbul, 1986, ss. 64-68, ss. 64-66.

eksik olmaz; çocukların biri iyileşmeden öteki yatağa düşebilir. Hastalıklarsa oldukça ağır geçer. Çocuklar kötülemeden hekime ya da sağlık kurumuna pek götürülemezler. Zira, ailenin maddî durumu buna müsait değildir. Baba ise genellikle yüzü gülmeyen, az konuşan, omuzlarındaki ev geçindirme yükü altında ezilmiş bir insandır. Eve genelde yorgun ve öfkeli döner. Topluma ve yazgısına karşı beslediği bilinç dışı öfkesini kolaylıkla ailesinden çıkarabilir. Çocuklarından birini sevse hepsi birden tepesine çıkar korkusuyla, onlara bilerek yüz vermemeye çalışır. Karısından ve çocuklarından mutlak bir itaat bekler. Yoksul ailede kadın-erkek rol paylaşımı (işbölümü) kesin hatlarıyla belli gibidir. Bu anlamda, anne ağır hasta olsa da evin işlerini kocasının yardımı olmadan yürütmek zorundadır. Çocuk yaşta olsa bile, özellikle evin büyük kızı, kardeşlerine bakma ve evin işlerini yapma konusunda anneye destek olmakla sorumlu tutulabilir. Dolayısıyla evin büyük kızı genelde öğrencilik ile *'ikinci anneliği'* bir arada yürütmek durumundadır. Hatta, gerektiğinde -ki çoğu zaman da gerekir- evin işleri aksamasın diye okula gidemez ya da tümünden bırakmak zorunda kalabilir. Böylece, yoksul ailede çocuklar küçük yaşlarda büyük sorumluluklar yüklenirler ve bu bağlamda erkenden bağımsız davranmaya itilirler.³⁶⁹

Türk çocuk romanlarında yoksul aile teması oldukça geniş boyutlarıyla ve sık olarak işlenmiştir. Örneğin, *Gülten Dayıoğlu*'nun aynı adlı çocuk romanında **Fadış** (1970)'in köyde yanında kaldığı Zehra Kadının fakirlikten dolayı onu örtecek yorganı bile yoktur. Zehra Kadın küçük kızı ısıtabilmek için, kocası Bekir Ağanın asker kaputundan bozma eski paltosunun üstüne eski bir avcı yeleğini, bir asker pantolonunu, lime lime olmuş bir yün ceketini kat kat diker, bunun bir yüzüne eski bir şalvarını geçirir, öbür yüzünü de kendi çarşaflarından bozup küçülttüğü çarşafı kaplar ve böylece Fadış'e bir yorgan hazırlar.³⁷⁰

Muzaffer İzgü'nün, **Karlı Yollarda** (1982) adlı romanında geçen olaylar fakir bir köy ailesinin oğlu olan Cemşit'in ağzından anlatılır. Cemşit'in ailesinin durumu maddî açıdan o kadar kötüdür ki, çocuklar yumurta bile yiyemezler. Annesi, tavukları Karakadın yumurtlamaya başlayınca ilk yumurtaları Cemşit'e vereceğini söylese bile, yumurtaları hep kendisinden küçük iki kardeşi yer. Cemşit'e hiç yumurta düşmez. Bir gün sıranın kendisine de geleceğini düşünen çocuk, arkadaşı Musa ile konuşurken, dağlar gibi yumurtaya sahip olmayı ve bunlardan bolca yemeyi hayal eder.³⁷¹ Çok çocuklu fakir bir ailenin yaşadıkları olayları anlatan **Çizmeli Osman** (1980) adlı romanında *İzgü*, hastalık-fakirlik ekseninde düğümlenen bir ailenin öz çocuklarını para karşılığında evlâtlık verme derecesinde trajik ve acıklı hikayesini konu edinmiştir. Halil ve Güllü'nün dört çocukları vardır, maddî durumları da hiç iyi değildir. Evlerindeki her şey eskidir. *İzgü*, ailenin yaşadığı evi şöyle tasvir eder: "*Duvardaki çiviye asılmış leğen eskiydi, onun yanındaki çiviye asılmış pantolon eskiydi, üzerinde yol yol kireç izleri vardı. Köşeye yığılmış yatak, yorgan, hepsi eskiydi. Evin tek penceresindeki çiçekli basma da solmuş, al çiçekler turuncu olmuştu. Kapının yanında küçük*

³⁶⁹ Yörükoğlu, a.g.e., s. 185-186.

³⁷⁰ Dayıoğlu, *Fadış*, s. 94.

³⁷¹ İzgü, *Karlı Yollarda*, s. 13.

bir tp, üzerinde bir tencere, kaynıyordu.³⁷² Yazar, **Çingiraklı Çoban**³⁷³ (1989) adlı romanında da fakir aile temasını işlemiştir. Ali'nin ailesi, her sabah kahvaltıda bulgur çorbası içer; babasıyla birlikte çobanlığa giden küçük çocuğun her öğle için azığı bir yumurta, soğan ve ekmektir. Çocuk, bu öğününü iştahla yer. Yumurta çabucak bitmesin diye de, küçük ısırlıklar almaya dikkat eder. Ama yine de haşlanmış yumurtalardan irisini hep kardeşi Papatya'ya vermeyi ihmâl etmez.³⁷⁴

Mustafa Salman da **Güçlükleri Yenn Çocuk** (1985) adlı romanında fakirlik temasını ele alan diğer bir yazardır. Romanın kahramanı Hasan'ın babası savaşta Şehit düştüğünden dolayı, küçük çocuk ve annesi köyde yoksulluk içinde bir hayat yaşarlar. Köyde çobanlık yapan Hasan'a annesi azık bile koyamaz. Hasan'ın her gün düzenli olarak yiyebildiği tek Şey katıksız kuru ekmektir. Roman, Kurtuluş Savaşı yıllarında geçtiğinden dolayı, o dönemde zaten herkes kıtlık ve fakirlik çekmektedir. Öyle ki, köy halkının bile kuru soğan dahî bulması çok zordur.³⁷⁵ Ancak, Hasan ve annesinin ekonomik durumları hemen herkesinkinden daha kötüdür. Hasan'ın annesi, çok nadiren de olsa bazen azık olarak sıcak külde soğan pişirip, yufkaların arasına koyduğunda, bu onun için büyük bir lüks gibi gelir. Öte yandan Hasan, o kadar onurludur ki, kuru ekme ve soğan yediğini okuldaki arkadaşlarından gizler.

Kemâlettin Tuğcu, **Babam ve Ben** (1985) adlı romanında, çok fakir bir aileden gelen Handan Hanımın varlıklı biri olan Orhan Beyle evlendikten sonra aniden yoldan sapışını anlatır. Öyle ki, Handan Hanım yağmurlu bir günde kayınvalidesini sokağa atar ve yaşlı kadının hastalanıp ölmesine neden olur.³⁷⁶ Yine, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Köyden İndim Şehire** (1985) adlı romanında, fakirlik konusu, adı geçen bir önceki kitabından daha geniş bir Şekilde ele alınmıştır. Bu romanda, Anadolu'dan İstanbul'a gelen toprak zengini bir köy ailesinin yaşadıkları anlatılır. Babanın vefatından sonra, çocuklar tam bir boşluğa düşerler ve iyice serseri bir hayat yaşamaya başlarlar. Ailede hızlı bir parçalanma olur. Ancak, çocuklar, komşuları Cezmi Bey ve eşinin yardımlarıyla hatalarını anlayıp, iyi kötü bir düzen kurmaya çalışırlar. Küçük bir memur maaşıyla ailesini geçindirmeye alışan Cezmi Bey ve ailesinin maddî durumları ise oldukça kötüdür. Yazar, çoğu romanında genellikle başlangıçta iyi durumda olmalarına karşın sonradan bir takım maddî olumsuzluklardan dolayı büyük sıkıntılar çeken kentli ve iyi eğitimi fakir aileler temasını sıkça işlemiştir. Bahsi geçen bu romanda da, baba Cezmi Bey, oturdukları küçük daireyi bile borç harç, zorlanarak almıştır. Fakirlikten dolayı sırasında sofradan yarı a kalkarlar veya çocuğa bir okul kitabı ya da bir ayakkabı falan alınması gerektiği zaman hemen alamayıp aybaşını beklerler. Hatta, Cezmi Beyin küçük kızı yaşadıkları sıkıntılara zaman zaman içinden isyan eder. Eşi Kerime Hanım ise kocasına mevcut olumsuzluklardan bahsedip, canını sıkmak yerine, küçük Őeylerle mutlu olmaya ve kocasını da mutlu etmeye çalışır. Örneğin, aldığı karpuzun kıpkırmızı çıktığını söyleyip sevinirler. Sorunlarını büyük ölçüde dert etmemeye çalışırlar. Kerime Hanım,

³⁷² İzgü, *Çizmeli Osman*, s. 42.

³⁷³ İzgü, Muzaffer, *Çingiraklı Çoban*, Gendaş A.Ő., İstanbul, ts.

³⁷⁴ a.e., ss. 38, 72.

³⁷⁵ Salman, a.g.e., s. 47.

³⁷⁶ Tuğcu, *Babam ve Ben*, s. 56.

kocasının kahvesini, sigara tablasını önüne getirerek onun kendisini iyi hissetmesini sağlamaya çalışır ve stresi dağıtmak için hep iç açıcı olaylardan bahseder. Yani, Kerime Hanım tam anlamıyla psikolojik bir terapist gibi davranmaya gayret eder. Zor da olsa, kocasını rahatlatmak için kalkıp da ertesi gün yiyecek alacak paraları olmadığından veya bakkalın veresiye hesabını bir kağıda yazıp yolladığından ya da kızın ayakkabısının altının delindiğinden bahsetmez.

Üzeyir Gündüz de **Sakıncalı Yumurcak** (1987) adlı çocuk romanında yoksulluk temasına çok çarpıcı bir biçimde değinmiştir. Haydar kapıcılık yaparak geçinmeye çalışan yedi çocuklu yoksul bir ailenin oğludur. Ailesi fakirlikten dolayı Haydar'ın sağlık sorunlarıyla ilgilenemez. Hatta, bir gün okulda bayıldığında arkadaşı Murat onu evine getirir. Evdeki manzara, fakirliğin dizboyu olduğu içler acısı bir durumdur. Haydar'ın altı-yedi yaşlarındaki kız kardeşi Hacer'in sırtına geçirilen basma entarinin yamanmadık yeri kalmamış, ayakları ise çıplaktır. Bu yaştaki küçük kız, sofraya bezi ve bulaşık tabağı elinde olduğu hâlde ev işi yapmaktadır. Haydar'ın diğer kardeşlerinin durumu da bundan pek farklı değildir. Murat bile küçük yaşına rağmen, fakirlikten dolayı büyük sıkıntılar çeken bu evde insanın beden ve ruhen asla sağlıklı kalamayacağını anlar.³⁷⁷

Hakkı Özkan'ın **Taş** (1972) adlı romanında, Erol'un zengin olma umuduyla deniz kenarında değerli sanarak bulunduğu rengarenk taşı satıp ailesini, kendisini ve yakın arkadaşlarını buldukları sıkıntılardan kurtarma isteğini konu edinen hikâyesi anlatılmaktadır. Taş satılırsa, Erol'un babası Almanya'ya çalışmak için gitmek zorunda kalmayacak, ablası da dilediği ayakkabıyı alabilecektir. Romanda, Erol'un annesinin karakteri, yaşanan tüm fakirliğe rağmen ailesini bir arada tutmaya çalışan fedakâr kadın tipine bir örnektir.³⁷⁸

H. Zekai Yiğitler'in **Öğretmenim** (1975) adlı romanında, ilkokula giden Zeki'nin ailesi çok mağdur durumdadır. Küçük çocuk, kendisine ait şu ifadelerle, ailesinin yaşadığı yoksulluk gerçeğini gözler önüne sermektedir: "Ah ben de bir büyüse. Okuyamazsam, fabrikaya gidecektim. Babam kazanacaktı. Eh, bir de ben kazandım mı her gün belki de et yiyecektik, baklava yiyecektik. Sonra kelle de alacaktım eve. [...] İyi para kazanmaya başlayınca babamın askerlik, annemin genç kızlık resimlerini bir bir fotoğrafçı Kel Apti'ye büyüttürecektim. Fındık, fıstık da alacaktım anneme. Bacıma da dizi dizi boncuklar! Ama o zaman bacım belki de gelin olacaktı."³⁷⁹ Gülten Gezer'in **Yuvadaki Çocuklar** (2003) adlı romanında, babası ölen Dilaver'in annesi, yokluk içinde çalışıp didinerek, ineklerden elde ettiği sütten yağ yapıp, satması için Ahmet Ağaya teslim eder ve bu şekilde para kazanmaya çalışır. Tek geçim kaynakları tereyağı olduğundan dolayı, çocuklar bundan yiyemezler.

Çocuk romanlarında, zaman zaman, yurtdışına göç eden Türk ailelerinin yaşamlarının konu edildiği kitaplarda geçen yabancı aileler içindeki yoksulluk temasının işlendiğine de tanık

³⁷⁷ Gündüz, *Sakıncalı Yumurcak*, s. 29.

³⁷⁸ H. Özkan, a.g.e., s. 36.

³⁷⁹ Yiğitler, a.g.e., s. 12.

olunmuştur. Örneğin, *Erdal Öz*'ün yazdığı **Kırmızı Balon**³⁸⁰ (2003) isimli roman, bunlardan biridir. Romanda adı geçen Pascal, kılık kıyafetinden ve oturdukları küçük, bakımsız apartman dairesinden de anlaşılacağı üzere, yoksul bir ailenin çocuğudur. Küçük çocuk, bir gün yolda giderken bulduğu kocaman kırmızı bir balonu, arkadaşı gibi sever. Zira, çocuğun hayatında ilk defa bir balonu olmuştur. Balonu eve getirdiğinde, annesi balkonun kapısını açarak onu gökyüzüne bırakır. Oysa bu balon, Pascal için çok değerlidir.

Ülkemizde son yıllarda basın-yayın organları aracılığıyla haberdar olduğumuz; çöp toplayarak yiyecek bulmaya çalışan yoksul aileler konusu, *Ayla Çınaroğlu*'nun **Tülüş** (2001) adlı çocuk romanında ele alınmıştır. Selma'nın ailesi çok yoksuldur. Yaz mevsimi gelip de okullar tatile girince, gecekondu bölgesindeki fakir aileler, çoluk-çocuk toplanarak büyük çöplüklerin olduğu bölgelerde çadır kentler kurarlar. Amaçları, çöplerden yararlı eşyalar bulmak ve bunlardan para kazanmaktır. Selma'nın iki kardeşi daha bulunmaktadır. En büyükleri Yunus, çöp arama faaliyetlerine katılmaz; çünkü, oto tamircisinde çalışır. Küçük ağabeyi Korkut ise, zorlukla üçüncü sınıfı bitirmiştir; dolayısıyla, o da, anne ve babasıyla birlikte çöp toplamaya gider. Selma, henüz çok küçük olduğu için, anne ve babası, onun çalışması için fazla ısrarcı olmazlar. Ama o yine de bu işlere istekle katılır. Küçük kızın ayağında, kendisine büyük gelen eski, yırtık ve her ikisi de sağ tek olan kara lastik çizmeler vardır. Çocuk, çöplükte kendi ayağına uygun kırmızı yeni ayakkabılar ve güzel elbiseler bulmayı hayal eder. Her bulduğu eşyanın ilk hâlini gözünde canlandırmaya çalışır. Sonunda düşleri gerçekleşir. Çöplükte bulup, adını Tülüş koyduğu hayvancık, eski eşyaları yer ve yerine yenilerini yapar. Fakat, daha sonra hiç ummadığı bir anda onu terk eder.

Eserler üzerinde yapılan derinlemesine tarama neticesinde, insanı hayrete düşüren boyutlarda aşırı yoksulluk örnekleriyle karşılaşmıştır. Ele alınan çocuk romanlarından anlaşılacağı üzere, ailede yoksulluğun sebepleri olarak; genelde baba ile ilgili tespitler ön plânda görülüyor. Babasızlık, başlı başına bir etken olarak yoksulluğun ana kaynakları arasında sıkça geçiyor. Babanın sorumsuz olması, çalışmaması, işsiz kalması ve iş hayatında yaşadığı sorunlar da yoksulluğa yol açabiliyor. Öte yandan, çoğu zaman, ailelerde aşırı yoksulluk ile çok sayıda çocuk sahibi olma manzarası birbirlerini bütünlüyorlar. Yaşanılan yoksulluk derecesinin bazı göstergeleri arasında ise; satın almak yerine eski eşyalardan yenilerini imâl etmek, evdeki tüm eşyaların eskiliği, köy ortamında çocuklara yedirecek yumurta bile bulamamak, genel beslenme yetersizliği ve yiyecek sıkıntısı çekmek, sabah kahvaltısında hergün bulgur çorbası içmek, çalışan çocuğa öğlen yemeği niyetine azık olarak kuru ekmek vermek, yiyecek bulmak için çöpleri karıştırmak veya çöp toplayarak para kazanmaya çalışmak, çocukların giyim-kuşam ve okul ihtiyaçlarını karşılayamamak, aile fertlerinin üst-başlarının sefil hâlde olması, yoksulluktan dolayı öz evlâdın para karşılığı başkasına verilmesi veya en azından bunun düşünülmesi, çocukların ciddi sağlık sorunları yaşamaları ve onları doktora götürememek, anne-babanın yoğun olarak çalışması ve çocuklara da (özellikle kız çocuklarına) yaşlarına bakılmaksızın ev işleri yaptırılması, ailede

³⁸⁰ Öz, Erdal, *Kırmızı Balon*, Can Yayınları, İstanbul, 1999.

tüm fertlerin çalışma hayatına katılması, çocuğun zihinsel gelişimine katkıda bulunacak oyuncaklar alamamak gibi imgeler tespit edilmiştir. Son tahlilde, yoksulluğun aile hayatı üzerinde ortaya çıkardığı neticelere bakılacak olursa, bu durum; sıkıntı, sorun, parçalanma ve yozlaşmaya sebep olabileceği gibi, aile fertlerinin birbirlerine daha fazla kenetlenmeleri sonucunu da doğurabiliyor.

3.6.8.1. Yoksul ailede çalışan çocuklar:

Zorunluluk olmadıkça, kendi isteğiyle çalışan çocuk pek yoktur. Çünkü, çocukluk, çalışma çağı değil, bilâkis bir oyun, öğrenme ve yetiştirme çağıdır. Yoksul ailelerde, genelde çocuğun öğrenmeye en yatkın olduğu bu değerli yıllar, küçüğün çalıştırılması sonucu eve giren az bir gelir karşılığında hebâ olup gider. Bu yüzden öğrenim hayatı engellenmiş olan bir çocuk, bir anlamda ömür boyu işçi ve emekçi kalmaya mahkum edilmiş demektir. Küçüklükten itibaren çalıştırılan çocuklar genelde hayatları boyunca karın tokluğuna işe koşulup sömürülürler. Bunlar, tarlalarda, fabrikalarda itilip kakılarak, dövülerek güçlerini aşan işlerde sağlıklarından ve canlarından olmaktadır.³⁸¹

Türk çocuk romanlarında çocuklar ya büyük ölçüde yoksulluktan dolayı kendi istekleriyle çalışmakta ya da ebeveynleri veya yakınları tarafından zorla çalıştırılmaktadırlar. Örneğin, *Gülten Dayıoğlu*'nun **Dört Kardeşiler** (1971) romanının baş kahramanı Feten önce annesini, sonra da babasını kaybettikten sonra, çok gururlu bir çocuk olduğu için ve hiç kimsenin yardımına muhtaç olmamak adına arkadaşı Arif'in babası Ahmet Emmiden iş ister ve günde bir ekmek ve bir sahan aş karşılığı koyun güder.³⁸² **Fadış** (1970)'te ise, küçük kızın annesi Cemile sıkıntılarla dolu yoksul bir hayat sürmüştür. Fadış'ın anneannesi Naciye Kadın Kurtuluş Savaşı'nda yalnız ailesini değil, bütün mal varlığını da kaybeder. Kalan malları ise birer birer satar ve geriye kızı Cemile'den başka bir şeyi kalmaz. Ana-kız alışık olmadıkları yoksul bir hayat sürerler. Naciye Kadın yabancılık çektiği bu yoksulluğa daha fazla dayanamayıp, yatağa düşer. Cemile ise, annesine bakabilmek için başkalarının tarlalarına ekin biçmeye, dağdan odun taşımaya gider; komşuların kışlık eriştelere, tarhana ve baklavalarını yapar. Annesi, üstüne titredığı kızının bu hâllerini görünce daha da dertlenir.³⁸³

Muzaffer İzgü'nün **Ekmek Parası** (1979) adlı romanında, fakir ailenin küçük oğlu Kemal ise şöyle anlatıyor: "*Anam kimi kağıt parçaları[nı] saydıktan sonra bir iple bağlıyor, güvecin en altına koyuyordu. Güvecin içine katılan paralarda benim kazancım da vardı, ağabeyimin kazancı da vardı. Ali, terzinin yanında çalışıyordu. Haftalığını hiç harcamadan alıp anama getiriyordu. Ben de bir limonatacının yanında çalışıyordum.*"³⁸⁴ İki kardeş, Ali ve Kemal, çalışmalarının sonucunda, değişik renklerde balonlar ve birer çift ayakkabı alırlar. O kadar fakirdirler ki, çocukların o zamana kadar hiç ayakkabıları olmamıştır. Hatta, o kiş

³⁸¹ İnal, Nihan, "Şiddet Çemberi Kırılmalı", *Cumhuriyet*, 21 Mart 2006, s. 7.; Ayrıca bkz., Yörükoğlu, a.g.e., s. 220.

³⁸² Dayıoğlu, *Dört Kardeşiler*, s. 98.

³⁸³ Dayıoğlu, *Fadış*, s. 11.

³⁸⁴ İzgü, *Ekmek Parası*, s. 90.

çocuklar ilk kez ayakkabı ile okula gitme imkânına kavuşurlar.³⁸⁵ *İzğü'nün Metin Kaptan* (1985)'ında, romanın baş kahramanı Metin'in anne ve babası kavga ederler. Neticede annesi; kardeşi Süha'yı da alıp annesinin evine gider. Metin'se babası ve babaannesiyile birlikte kalır. Babası içkicidir ve Metin'le hiç ilgilenmez. Bisiklet isteğini de alaycı bir şekilde reddedince, Metin çeşitli işlerde çalışarak para kazanıp kendi bisikletini kendi almaya karar verir. Bazen lokantaya giderek sebze ayıklar, kimi zaman kamyonlara karpuz taşınmasına yardım eder, bazen de adaya gelen turistlere rehber kitapları satarak para kazanır. Öte yandan, Metin'le arkadaşı Kemal, babaannenin kaydattığı mısırları da satarlar. Tasarruflu davranmayı da öğrenen küçük çocuk, hazır bisiklet almak yerine, daha ucuza mâl etmek için bisikletin parçalarını hurdacıdan teker teker almayı uygun görür. Kazandığı paralarla, bisikletinin parçalarını tamamlar ve sonunda bu parçaları birleştirir, bisikletine kavuşur ve kardeşi Süha'yı da alıp gezdirir. Yine, *Muzaffer İzğü'nün Kara Pamuk* (1978) adlı eserinde, on bir yaşındaki Rayifo ve yaşlıları, aileleriyle birlikte pamuk tarlalarında çalışırlar. Pamuk toplarken eğilmekten, çocuğun beli iki büklüm olur; fakat, annesine bunu belli etmemeye çalışır. Zira, babasının ölümünden sonra artık, evin reisi olduğunu düşünür ve bir çocuk gibi şikâyet etmek yerine olgun bir erkek gibi davranması gerektiğini hisseder; annesi ona nasıl olduğunu sorsa bile, o bir şeyi olmadığını söyleyerek konuyu kapatır.

Kemâlettin Tuğcu'nun Küçük Erkek (1979) adlı romanında da, küçük yaşta çalışmak zorunda kalan çocuklar konu edilmiştir. Romanın baş kahramanı Coşkun on üç yaşında annesiz babasız kalır. Babası, ölmeden önce, avukat Adil Beyi ona veli tayin eder ve Coşkun'u yatılı okula verir. Avukatın da ölümü üzerine Coşkun beş parasız ortalıkta kalır. Parkta Cemal adlı sorumluluk sahibi bir çocukla tanışır ve onun evine sığınır. İki çocuk da aynı yaşadılar. Ancak, Cemal babasını küçük yaşta kaybettiği için okula sadece iki yıl gidebilmiş, dolayısıyla sadece okuma-yazması olan ve hasta annesinin bakımı ve ev geçindirme yükünü sırtlamış olgun bir çocuktur. Cemal karşılaştığı şartlara tam anlamıyla adapte olmuştur, bu anlamda küçücük bir çocuk için artık, eve bakmak, para vermek onun biricik zevkleri hâline gelmiştir.³⁸⁶ *Tuğcu'nun, Kimsesiz Adam* (1971)'ında da, tek başına yaşayan Sedat Beye çalışkanlığıyla örnek olan on iki yaşındaki küçük Erol'dan bu anlamda bahsedilebilir. Erol, babası öldükten sonra okulunu bırakmış, annesi ile hasta kız kardeşine bakmak için Sedat Beyin işyerinde çalışmaya başlamıştır. On iki yaşındaki bu küçük çocuk da ev geçindirir. Bütün çocukluk haklarından mahrum kalmaya razıdır. Ne oynar, ne de öteki çocuklar gibi güler; adeta yaşlı bir adam gibi erkenden işine gider, akşama kadar çalışır, bitkin bir hâlde eve gelir. Yoğun tempoda çalışan bu küçük çocuk, bazen geceleri uykuda yorgunluktan o kadar inler ki, annesi onu hasta sanır.³⁸⁷

*Mustafa Yılmazkaya'nın yazdığı Altın Çocuk*³⁸⁸ (2003) adlı romanda, Anadolu'nun ücra bir köyünde yoksul bir ailenin çocuğu olarak doğup ilkokulu bitirdikten sonra kendi

³⁸⁵ a.e., s. 37.

³⁸⁶ Tuğcu, *Küçük Erkek*, s. 43.

³⁸⁷ Tuğcu, *Kimsesiz Adam*, s. 7.

³⁸⁸ Yılmazkaya, Mustafa, *Altın Çocuk*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.

çabasıyla hem çalışıp hem okuyarak doktor olmayı başaran Duran'ın hikayesi anlatılmaktadır. Duran, tatilde Hüseyin Ağanın kuzularını otlatarak kazandığı parayla kendine elbise, kitap, defter ve kalem alır. Duran'ın babası da İstanbul'da çalışmaktadır. Bir gün köye gelerek, eşini ve çocuğunu yanında büyük şehre götürür. Baba orada Duran'ın okula gitmesini istemez; bunun yerine, bir işe sokup onun da geçimlerine katkıda bulunmasını plânlar. Ancak, okulundan ayrı kalmaya dayanamayan Duran hastalanıp ateşlenir, on gün hastanede yatar ve sürekli olarak öğretmenini, okulunu sayıklar.

Dilara Akıncı muhtemelen kendi çocukluğundan esinlenerek kaleme aldığı **Çitlembik Kız** (2. Baskı, 1999) adlı romanında, romanın baş kahramanı Dilara'nın ağzından, önceki verilen örneklerle karşılaştırıldığında nispeten daha hafif bir çalışma hayatı olan Ziya adlı çocuğun hikâyesini de anlatır. Altı-yedi yaşlarındaki Ziya'nın babası inşaatlarda çalışırken hastalanır ve bir süre hastanede yatar. Annesi ise o iyileşinceye kadar bir dikiş atölyesinde çalışır. Küçük Ziya da, bakkala olan borçlarını ödeyebilmek için gizlice çalışmaya gayret eder. İnsanları tartıp, ayakkabı boyayarak, annesinden habersiz evin bakkala olan tüm borçlarını öder. *Ayhan Bozırat*'ın **Akraba Hasan** (1972)'ında ise, Osman yazın marangoz Rahmi Amcanın yanında çalışarak okul masrafını karşılar. *Ümran Eniştgil*'in yazdığı **Maviş'in Bebeği**³⁸⁹ (1992) isimli romanda, küçük Maviş, ev işlerinde annesine yardımcı olduğu gibi; arkadaşları ile birlikte yaptıkları oyuncak bebekleri kentten gelen turistlere satıp para kazanır ve bu paraları da ailesine verir. *Rıfat Ilgaz*'ın yazdığı **Cankurtaran Yılmaz**³⁹⁰ (1979) adlı çocuk romanında, küçük Yılmaz'ın babası, çalıştığı inşaatta duvardan düşerek belini incitir ve bir daha iş göremez. Adam çalıştığı işyerinden tazminat da alamayınca, aile maddî olarak çok zor duruma düşer. Bunun üzerine, anne, evlere temizliğe gider; küçük Yılmaz ise, gazino aşçısı Necati Ustanın yanında çırak olarak işe başlar. Yılmaz, her çocuk gibi oyun oynamak ve denize girmek istemesine karşın, bunları yapamaz; aksine, sabah-akşam durup dinlenmeden çalışır, bardakları temizler, masaları siler. *Talip Apaydın*'ın **Biz Varız**³⁹¹ (1996) adlı romanında, Yavuz Ağabey lise ikiye kadar okur; ancak, yoksulluk yüzünden okuluna devam edemez. Bir noterin yanına çalışmaya girer. Orada kâtip olarak görev yapar. Küçüklüğünden beri öğretmen olma hayaliyle yanıp tutuşan genç, okuyamadığı için bu hayalini gerçekleştiremez. *A. Yılmaz Boyunağa*'nın **Satıcı Çocuk** (2005) isimli romanında, Murat, orta birinci sınıfın ilk döneminde takdirname getirir. Okumayı çok sever; ancak, bir yandan da ailesine maddî katkı sağlayabilmek için çalışmak zorundadır. Yarım günlük (part-time) bir iş arar. Böylece, hem okula gidecek hem de para kazanabilecektir. Nitekim, Murat ilkin simit, gazoz satmaya başlar. Böylece, annesinin gündelik çamaşıra gitmesine gerek kalmaz. Zaten çocuğun amacı da, annesinin üzerindeki yükü elinden geldiğince hafifletebilmektir. Bu arada, arkadaşı Nuri'nin babası, hasta olduktan sonra iş göremediği için, bu küçük çocuk da su satarak para kazanmaya çalışır. Çocuğun hâline acıyan Murat, onu da yanına alır. Romanda adı geçen Şenol ise, dilsiz ve yoksul bir çocuktur; o da simit,

³⁸⁹ Eniştgil, Ümran, *Maviş'in Bebeği*, Koran Yayınları, İstanbul, 1992.

³⁹⁰ Ilgaz, Rıfat, *Cankurtaran Yılmaz*, 7. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2003.

³⁹¹ Apaydın, Talip, *Biz Varız*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.

fıstık vs. satarak geçinmeye gayret eder. Yoksulluk içinde hem çalışıp hem okuyarak ailesine destek olan Murat, sonunda öğrenimini başarıyla tamamlayarak maden mühendisi olur; bu arada, kız kardeşi Meral'i de okutarak onun Tıp Fakültesi'ni bitirmesine yardımcı olur. Yani kısacası, Murat kendi hayatını kurtardığı gibi; bir de üstelik, onun destek olduğu çocukların hepsi tıpkı kendisi gibi, ya çalışıp ya da okuyarak (veya hem çalışıp hem okuyarak) belli yerlere gelmeye muvaffak olurlar. Nitekim; Nuri, sınıf öğretmeni; Şenol ise tüccar olur. *Nevres Kırdar'ın Bana Güneşi Anlat* (1994) isimli çocuk romanında, babasının ölümünden sonra, Mine küçük yaşta aile geçimine katkıda bulunabilmek için, bahçıvanlık, otelde turist karşılama gibi işlerde çalışır. Okula gidemez; ama, bolca kitap okuyarak kendini geliştirir. Oteldeki turistlerden de dil öğrenerek, rehberlik kurslarına devam eder ve sonunda rehberlik sertifikası almaya hak kazanır. Rehber olduktan sonra ise, Mine, erkek kardeşi ve annesini oturdukları çöp evden kurtarır. Hep birlikte, küçük ama güzel bir eve taşınırlar.

Çocuk romanlarında, anne-babaları tarafından çalıştırılan küçük çocuklara da oldukça sık rastlanmaktadır. Bu çerçevede; Ökkeş serisi içindeki kitaplarında, çalışan/çalıştırılan çocuklar temasını işleyen ve hatta kitapların isimlerini de Ökkeş'in yaptığı işlere göre belirleyen³⁹² *Muzaffer İzgü, Ökkeş Dolmuşçu* (1971) adlı romanında, Ökkeş'in arkadaşlık kurduğu Ali, köylü bir ailenin çocuğudur. Ailesi onu bir meslek öğrenmesi için şehirde gecekonduda yaşayan teyzesinin yanına gönderir. Ali, bu arada, araba tamircisi Ahmet Ustanın yanında çıraklık yapar. Ali, çalıştığı yerde boğazından arttırarak geçinmeye çalışır. Arabasını onartanlar bahşiş verirlerse gider zeytin, ekmek alır ve karnını doyurur. Eğer herhangi bir şey vermezlerse de gün boyu aç kalmayı göze alır.³⁹³ *N. Fazıl Alsan'ın yazdığı Tehlikeli Yolculuk*³⁹⁴ (1981) adlı romanda, daha on beş aylık bebekken babasını kaybeden Mistik, annesiyle birlikte, Samandere köyünün, iki göz odalı bir evinde, geçimlerini sağlamak için bir inekle iki keçiden aldıkları sütü satarak, yoksulluk içinde yaşarlar. Geçim sıkıntısından dolayı, annesi sonunda küçük çocuğu ilkokul dördüncü sınıftan alıp, bir nalbandın yanına çırak olarak sokar ve çocuğunun bir meslek öğrenip bir an önce elinin para tutmasını arzular. Aynı romanda geçen Serap adlı çocuk ise, daha çok küçükken Topal Şaban tarafından, yaşadığı köşkün bahçesinden kaçırılır ve dilenci olarak çalıştırılır. Bu kötü adam, aynı şekilde, yetimhaneden aldığı Hasan ile Murat adlı çocuklara da zorla hırsızlık yaptırır. Durumu gören Osman Bey, bu çocukları himayesi altına alarak onları kurtarır. Çocuklar okullarını bitirdikten sonra, fabrikada çalışarak ustabaşılığa kadar yükselirler. *Hadî Besleyici'nin Simitçi Ahmet* (1975) adlı kitabında, Ahmet soğuk bir kış gecesinin ayazında bile, elindeki simitlerin tamamını satmadan evine dönmek istemez. Bunu gören Murat Efendi ise, onun bu hâline acır; çocuğun anne-babasının bu kadar vurdumduymaz olabileceğine inanamaz; kendisinin gençliğinden itibaren çocukları için canını dişine takarak yıllarca nasıl çalışıp didindiğini düşünür ve dünyada kendisinin aksine çocuklarına karşı acımasız ve tasasız insanların

³⁹² Ayrıca bkz., İzgü, Muzaffer, *Ökkeş Kapıcı*, [1969], 9. Baskı, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1987.; İzgü, Muzaffer, *Ökkeş Bahçıvan*, [1969], Özyürek Yayınevi, İstanbul, ts.

³⁹³ İzgü, *Ökkeş Dolmuşçu*, s. 74.

³⁹⁴ Alsan, Nebil Fazıl, *Tehlikeli Yolculuk*, Nurdan Yayınları Ltd. Şti., İstanbul, 2002.

bulduğunu daha iyi anlar.³⁹⁵ *Işıl Özgentürk*'ün **Kuş Ne Yana Öter** (1976) isimli çocuk romanında, Halil, köy okulunda biraz okuma-yazma öğrendikten sonra, ailesi tarafından, çalışıp iş öğrenmesi ve para kazanması için İstanbul'da yaşayan amcasının yanına gönderilir. Başlarda tuğla ocaklarında hamallık yapan Halil, yaşı erince askere gider. Döndüğünde ise, amcasının evinden ayrılarak kendine küçük bir kulübe tutar ve mahallenin altındaki döküm fabrikasında çalışmaya başlar. Oldukça hareketli bir genç olan Halil, çalıştığı işyerinde maaşların az olduğu gerekçesiyle, diğer işçileri de tahrik ederek bir greve önyak olur. *Mevlüt Kaplan*'ın **Tren Düdükleri** (1994) adlı romanında, ilkokul üçüncü sınıfı bitirdiği yaz, babası oğlu Memican'ı, Reisli Mehmet Ali Ağa adlı birinin yanına dört aylığı kırk liraya çırak olarak verir.

Bilhassa, köyden kente göçen ailelerdeki uyum güçlükleri ve zor koşullarda verilen yaşam savaşı çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. '*Kısa yoldan köşeyi dönmek*', '*vurgun vurmak*' gibi sözler, çoğunlukla namusuyla çalışıp para kazanma olanağının bulunmadığı bir ortamda türerler. Yoksul da olsalar köyde yaşayan gençleri dizginleyen, yoldan sapmalarını engelleyen birçok faktör vardır: insan davranışını düzenleyen belirgin gelenekler ve töreler, güçlü komşuluk ilişkileri, akrabalararası dayanışma, yazgısına boyun eğme alışkanlığı vb. Oysa kentlerde insanî ilişkiler oldukça gevşemiştir ve çıkarını gözetme dürtüsü geleneksel değer yargılarının önüne geçmiştir. Bu nedenle büyük kentlerdeki yoksul kesim genelde daha umutsuz, daha desteksiz ve daha öfkeli. Varlık ve bolluğun ortasında kendi hâlini kabullenmesi kolay olmaz. Aksine, kentteki yoksulun bu durumu onu yasa dışı yollara itebilir. Her şeyden önce kente göçen aile artık, dayanıksız ve tek başındır. Yabancı bir ortamda kök salmak ve baş döndürücü değişmelere ayak uydurmak zorundadır. Ancak, yoksul aile bu türden değişmelere birden bire uyamaz; bocalayabilir, belki bazı üyeleri yoldan da çıkabilir. Köy toplumunda edinilen beceriler kentte işe yaramadığı gibi, değer yargıları ve deneyimler de artık yeterince yol gösterici değildir. Babanın ve/veya aile büyüklerinin bu ortamda çocuklara yol göstermeleri ya da örnek olmaları pek beklenmemelidir. Dolayısıyla, yoksul bir aile çocuğunun tüm bu engelleri kendi başına aşması ve yolunu bulması pek kolay olmaz. Tek kurtuluş yolu okuldan geçmektedir. Fakat çoğu da bu eğitim yarışını yarı yolda bırakıp erken yaşta işe koşular, sokaklarda öte beri satar, karaborsacıların veya çetelerin eline düşer, aniden kendini karakolda bulabilir, dayak yer, örselenir, aşağılanır.³⁹⁶ Mesela, *Bozfirat*'ın yazdığı ve kimsesiz çocukları ele aldığı, yukarıda da '*çalışan çocuklar*' genel teması çerçevesinde değinilen **Akraba Hasan** (1972) romanında, Ercan çok fakir bir ailenin çocuğudur, kardeşi hastadır, evde de kışın yakacak bir şey olmadığı için, çocuk hırsızlık yapmaya başlar.³⁹⁷ Romanın kahramanı kimsesiz Hasan'a sahip çıkıp onun da kötü yola düşmesini engelleyen Şemsi Dayı, "*Kötü çocuk yoktur, kötü yola itilmiş, sürüklenmiş çocuk vardır.*" der.³⁹⁸ Örneğin, Osman da bu şekilde kötü yola düşmüş, gayrî meşru işler yapan

³⁹⁵ Besleyici, *Simitçi Ahmet*, s. 13.

³⁹⁶ Yörükoğlu, a.g.e., s. 213.

³⁹⁷ Bozfirat, a.g.e., s. 137.

³⁹⁸ a.e., s. 253.

kimsesiz bir çocukken, Şemsi Dayı ona güvenir ve Nuri adlı çocuğun kurduğu çeteden ayrılmasını sağlar. Hatta, Hasan ve Osman ileride para kazanıp kimsesiz çocuklara sahip çıkacak bir çiftlik kurmayı bile hayal ederler. Esas amaçları, herkesin serseri dediği çocukların, istediklerinde neler yapabileceklerini göstermektir.³⁹⁹

3.6.8.2. Yoksulluktan dolayı çalışan kadın:

Yoksulluk, ailede büyük küçük herkesin iş hayatına girmesine yol açmaktadır. Doğal olarak, kadınlar da bu sürece girmektedirler. Ancak, fakir ailede annenin iş hayatına katılması çok sancılı olabiliyor. Zira, genelde ev hanımlığının gerektirdiği ev işlerinin üstüne bir de iş piyasasında verilen mücadele bindiğinde, kadınlarımız bu kadar yükün altında perişan olabilmektedirler.

*Mehmet Seyda'nın Şeytan Çekiçleri*⁴⁰⁰ (1971) adlı romanında birinci plânda ele alınan Cavit Bey ve ailesinin ekonomik durumları iyi olmasına rağmen, etrafları için aynı durum pek geçerli değildir. Mahallenin bakkalı olan, aynı zamanda bir oyuncakçı dükkanı bulunan Cavit Beyin eşi Ayşe Hanım; komşuları Eleni ve kızı Marika'nın durumuna acır; yakında çocukları olacağı ve yardıma ihtiyaç duyacakları için Eleni'yi ev işlerinde yardım etmesi için işe alır. Eleni ise, yoksulluktan dolayı zaten çalışmak zorundadır. *Hülya Tozlu'nun Yaşadıkça Adım Adım* (1996) adlı çocuk romanında, bebekliğinde çocuk felci geçiren küçük Ümit, bir eliyle sol dizine abanarak iki büküm vaziyette yürür. Babaları ölmüş olan bu ailede, anne; temizliğe giderek kazandığı az bir parayla hem oturdukları gecekondunun kirasını öder, hem de iki çocuğuna bakar. O kadar fakirdirler ki, kadın, çocuğunun ileride iyileşip iyileşemeyeceğini öğrenmek için onu doktora bile götüremez. *Nevres Kırdar'ın Bana Güneşi Anlat* (1994) isimli kitabında, hiç beklenmedik bir anda eşini kaybettikten sonra, Mine'nin annesi, kundaktaki oğlunu evde yalnız bırakarak bir otelde çamaşırçı olarak çalışmaya başlar. Çocuğunu, farelerin yememesi için, onu, çuvaldan yaptığı tavan salıncağına bırakır; yanına da, süt almaya paraları olmadığından, şekerli su doldurulmuş biberonu koyar.

Çocuk romanlarında yoksulluktan dolayı çalışan kadınların eşleri, genelde ölmüşlerdir. Kadınlar da hayatın bütün yükünü tek başlarına omuzlamaya gayret etmektedirler. Bunu yaparken çocuklarını (kimisi hastalıklı) düşünerek hareket ediyorlarsa da, annenin fiziksel ve ruhsal bakımdan tükenmesi veya günün önemli bölümünde çalıştığı için evde olmaması, çoğu zaman çocuklar üzerinde pek de olumlu etkilerde bulunmuyor.

3.6.8.3. Kentli yoksul aile ve çocuk:

Çocuk romanlarında kentli yoksul ailelerin sorunları ve yaşayışları, büyük ölçüde çocuklarının gözünden veya çocuğun etrafında gelişen olaylar bağlamında yazarların dilinden anlatılmaktadır. Bu çerçevede, kentte yaşayan yoksul bir aile çocuğu, bir kapıcı çocuğu ya

³⁹⁹ a.e., s. 259.

⁴⁰⁰ Seyda, Mehmet, *Şeytan Çekiçleri*, 2. Baskı, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 1973.

da varlıklı semtlerin bitişindeki gecekonduardan gelen bir çocuk ele alınabilir ve çoğunluğu orta sınıftan ya da varlıklı ailelerin çocuklarının oluşturduğu bir kent okulunda bu çocuğun durumu bir an için göz önüne getirilmeye çalışılabilir. Sözü edilen çocuk okula büyük ihtimâle hazırlıksız, isteksiz ve çekinerek gelmiştir. Zira, kılığı, kıyafeti ve muhtemelen değişik şivesiyle öteki çocuklardan hemen ayrılır; kendisi de farklılığını derinden hisseder. Yaşatlarından gelen ilk alay ve ilk itici davranış onu büsbütün çekingen hâle getirebilir. Bilgi, görgü, konuşma biçimi ve söz dağarcığı bakımından onlarla eşit olmadığını anlar. Hatta aynı dili konuşmadıkları kuşkusuna bile kapılabilir. Evinde, kendisine ödevlerinde yardımcı olacak, onunla ilgilenecek, takıldığı yerde ona yol gösterecek bir kimsesi de büyük olasılıkla bulunmamaktadır. Evden destek görüyorsa bile okulda itilir; okuldan destek görüyorsa evde aradığını bulamaz. Başarısı düştükçe de çevresinde/ailesinde çocuğun okuması konusundaki umutlar giderek azalır ve sonunda onun hakkında "*bâri bir işe yerleştirelim*" denilmeye bile başlanır.⁴⁰¹ Diğer yandan, kent hayatında yoksulluk çeken ailelerin çocukları, etraflarında çok güzel giyecekler veya oyuncaklar görseler de maddî durumları bunları almaya müsaade etmediği için, onlara sadece bakmakla yetinmek durumunda kalırlar.⁴⁰²

Gülten Dayıoğlu'nun Yurdumu Özledim (1977) adlı romanı, Almanya'da kent hayatında yoksulluk çeken Türk işçilerinin ve ailelerinin sıkıntılı ve bunalımlı durumlarını ortaya koymaktadır. Osman Bey, memleketinde kendi işini kurabilmek için çocukları Atıl ve Aysan'ı ninelerine bırakarak eşile birlikte Almanya'ya çalışmaya gider. Yıllık izne geldiklerinde çocuklarından ilkokul üçüncü sınıftaki Atıl'ı sırf Almanya'da çocuk parası alabilmek için yanlarında götürürler. Atıl, girdiği bu yeni ortamda, bir taraftan Almanlar tarafından aşağılanır, öte yandan yorgunluktan bitap düşen anne ve babasının yüzlerini bile tam olarak göremez. Bu şekilde aylar geçer. Atıl bu süre içinde oturdukları semtten dışarı dahî çıkamaz. Çocuk birkaç kez anne-babasına, tramvaya binip mağazaların bulunduğu semte gitmek istediğini söyler. Ama babası, "*çok para gidiyor*", "*buraya gzmeye değil, para kazanmaya geldik*", "*üç-beş kuruş biriktirip bir an önce yurdumuza dönelim*" gibi maddî gerekçelerle çocuğu tersler. Halbuki Atıl ana-babasıyla Almanya'ya gelirken hep çeşit çeşit oyuncakların, giysilerin, yiyeceklerin hayalini kurmuştur. Almanya'da ailesiyle gittiği marketlerde bunların hepsini görür ancak, anne-babası yine para biriktirmek için burada olduklarını hatırlatarak Atıl'a küçük bir oyuncak araba ve bir top alıp, istediği tabancayı

⁴⁰¹ Yörükoğlu, a.g.e., ss. 129-130.

⁴⁰² Buna rağmen, anne-babalar yaşanan tüm ekonomik sıkıntıları bir an için unutarak, çocuklarını sevindirebilmek uğruna bazı fedakârlıklara katlanabilirler. Örneğin, *Hasan Kallımcı'nın* yazdığı **Küçük Kaykaycılar** (2003)'da, Aynur'un anne ve babası fabrikada işçi olarak çalışmakta olup, maddî zorluklar içindedirler. Aynur, arkadaşlarının kaykay almalarına özenir; ama ailesinin ekonomik durumunu bildiği için de bunu onlardan isteyemez. Anne ve babası ise, kızlarının başkalarının kaykaylarına bindiğini görünce, Aynur'un boynunun bükük kalmaması için ona da bir tane alırlar. Kaykayın alınmasına çok sevinen küçük kız, liderlik yaparak kendi başkanlığında bir Küçük Kaykaycılar birliğinin kurulmasını sağlar. Bu birlik, mahallede çöplük hâline dönüşmüş olan *Fesleğen Çocuk Parkı'nı* güzelleştirmeye çalışır. Çocuklar bunu yaparken de büyüklerinden yardım alırlar. (Kallımcı, Hasan, *Küçük Kaykaycılar*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.) *Adnan Çakmakçioğlu'nun Gözyaşı* (2000) adlı romanında da, çocuklar annelerine neden herkes gibi bir bisikletlerinin olmadığını sorarlar. Anne onlara, ekonomik durumlarının pek iyi olmadığını; bisiklete varana kadar evde çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, dikiş makinesi gibi daha birçok eşyalarının bulunmadığını anlatmaya çalışır. Ama bir yandan da, çocuklarının arzularını yerine getirememek, anne-babanın yüreklerine dert olur ve o ay, çok daha acil olan ihtiyaçlarını erteleyerek, sırf çocukları sevin sin diye onlara bir bisiklet alırlar. (Çakmakçioğlu, Adnan, *Gözyaşı*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000, s. 88.)

almazlar. Hatta çok para gittiği için bir daha aylarca gezmeye de çıkmazlar. *Erdoğan Tokmakçoğlu*'nun **Karanfil Sokağı**⁴⁰³ (1977) isimli kitabında, Hüsamettin, şehirde kapıcılık yaparak geçinmeye çalışan yoksul bir ailenin çocuğudur. Getirdiği güzel karne için bir hediye alamayan annesi, bu başarısının şerefine ona etli bulgur pilavı ile yanında muhallebi yapar; bir de alından öperek oğlunu tebrik eder.

İncelenen romanlarda, katıksız kent kültürü almış ailelerin çektiği fakirliğin konu edildiği örnekler de bulunmaktadır. Bu konuda yazılmış olan çok sayıdaki *Kemâlettin Tuğcu* romanı, tezin geneline serpiştirilmiş olarak farklı perspektiflerden ele alınarak incelenmiştir. Sözü edilen hususta verilebilecek diğer bir örnek; *Mustafa Tuncel*'in **Elveda Kumru** (1996) adlı romanıdır. Kentte yaşayan yoksul ailenin, evlerinde bir müddet besledikleri kumru yavrusu 'Pelya'nın gidişi, çocuklardan küçük olanının üzüntüden hastalanarak yatağa düşmesine neden olur. Anne-baba ise, çalıştıkları işlerinden dönüşümlü olarak izin alıp evde çocuklarına bakmak zorunda kalırlar. Bu hastalık süresince, ailenin neredeyse tüm parasal birikimleri, sağlık harcamalarına gider. Zaten maddî sıkıntılar içinde bulunan aile ise, ekonomik açıdan büyük bir sarsıntı geçirir.

Anlaşılabileceği üzere, çocuk edebiyatı eserlerinde bu konu, göçmen/gecekondu ailelerinin büyük kente geldikten sonra karşılaştıkları sorunlar ve yerleşik, kent kültürü almış ailelerin ekonomik sorunları bağlamında iki grupta inceleniyor. Ancak, her iki durumda da, bu sorunlara, genelde çocukların gözünden bakılıyor. Nitekim, tüketim alışkanlıklarının üst seviyelerde olduğu büyük kentlere sonradan gelen ailelerde (işçi, kapıcı vb. ailelerinde), çocukların etrafta görüp de özenerek dile getirdikleri çoğu arzu ve istekleri karşılanamıyor. Ancak, bazen bu tip aileler, kendilerinden bazı fedakârlıklarda bulunarak çocuklarının isteklerini yerine getirebiliyorlar. Bununla birlikte, meseleye anne-baba açısından bakılırsa, gelişmiş kent ortamında, çevrede bulunan aksi ve baştan çıkarıcı örneklerin arasında, çocuklarının isteklerini yerine getirememek, taşradakiyle karşılaştırıldığında daha fazla acı verici bir dert kaynağı olarak görülüyor. Kent kültürü almış, orta düzey memur/esnaf ailelerinde ise, bu sorunlar biraz daha az yaşansa bile, yine de sürekli ama düşük gelir seviyesi ve acilen ortaya çıkan bazı harcama kalemleri, zaman zaman bu tür aileleri de güç durumda bırakabiliyor.

3.6.8.4. Yoksulluk ve ailede bozulan ilişkiler:

Çekilen maddî sıkıntılar ve müzmin fakirlik/yokluk, aile içinde çeşitli huzursuzlukların çıkmasına ve uyumlu giden ilişkilerin bozulmasına neden olan en önemli faktörlerden biridir. *Mehmet Seyda*'nın **Deli Ali** (1976)'sinde, annesini hiç tanımayan küçük Seyda, babası, babaannesi, dedesi, halası, eniştesi ve onun oğulları ile aynı evde yaşar. Bu geniş aile, geçim sıkıntısı çekmeye başlayınca, evde bazı huzursuzluklar da su yüzüne çıkar. Derken, bir akşam evde büyük bir tartışma kopar. Seyda'nın babasıyla eniştesi (Fahim ağabeyin babası) ekonomik sorunlar yüzünden ağız dalaşına girerler. Tartışma uzar ve iyice alevlenir. Bu

⁴⁰³ Tokmakçoğlu, Erdoğan, *Karanfil Sokağı*, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 1977.

durum karşısında diğer aile fertleri ise, bir köşeye çekilip, seslerini kısarak, korku dolu gözlerle, onların bu tartışmalarını dinlerler. Büyükbaba sağlıklı günlerindeyken aile içinde bu tür tartışmalar hiç olmamıştır. Zira, yaşlanıp hastalanmadan önce, Düzce’de enişteye Seyda’nın babasının eczanesinden ayrı bir eczane açmış ve kendi eczanesini de oğluna bırakmıştır. Enişte bu eczaneyi işleterek oradan para kazanmış ve ev giderlerine de bir ölçüde katkıda bulunmuştur. Ama kayınpederi yaşlanınca içgüveyi enişte de artık çalışmaz olmuş ve hazır yiycilerden birisi hâline gelmiştir. Dede, tartışmaları duyup da üzülmesin diye, Seyda’nın babaanesi kocasını yatırmak üzere odasına götürür.⁴⁰⁴ *Hasan Nail Canat*’ın **Yasemen** (1985)’inde, Ömer ile Fatma İstanbul’da kaldıkları evin sahibine üç aylık kirayı veremezler, bakkala ve kasaba da borçlanırlar. Ömer, son aldığı yirmi bin liralık borcu da, kumar masasında kahveden arkadaşı İlhan’a kaptırır. Evlerinin suyu, biriken borcu ödenmediği için kesiktir. Tüpleri yoktur ve bir dilim ekmeğe muhtaç hâle gelirler. Bu ortamda aile içinde şiddetli geçimsizlik başgösterir. *A. Yılmaz Boyunağa*’nın **Yankılı Kayalar** (1985) adlı romanında da, Mehmet’in yengesi Gönül ile dayısı Şakir arasında şiddetli geçimsizlik vardır. Kadın, kocasının yokluk içinde büyüdüğü için, azıcık bir şey bulunca şükretmesine bir anlam verememektedir; çünkü, kendisi varlıklı bir aileden gelmektedir. Lüks yaşamayı sever ve modayı takip etmeyi ister. Dolayısıyla, evlendikten sonra bunların eksikliğini fazlasıyla hisseder. Karısının sürekli söylenmesine dayanamayan Şakir, ona hakaret etmeye başlayınca, kadının çığlıkları duyulur ve “*Şakir! Şakir! Kendine gel. Zaten seninle anlaşamayacağımızı, ayrı dünyaların insanları olduğumuzu söylemişlerdi.*”, diye karşılık verir.⁴⁰⁵

Tuğcu’nun çocuk romanlarından biri olan **Baba Evi** (1977)’nde ise, köydeki babadan kalma eve yerleşen Kenan Bey ve karısına yardım etmesi amacıyla babası tarafından para karşılığında süresiz olarak köle gibi çalıştırılan on üç yaşındaki Esmâ, beş çocuklu yoksul bir köy ailesinin kızıdır. Esmâ kendi evinde çektiği açlık ve baba baskısına rağmen, kardeşlerinden ayrılmak ve çiftlikte çalışmak istemez; nitekim, bir müddet sonra çalıştığı çiftlikten kaçıp evine gider fakat yine babası tarafından dövülerek Kenan Bey’e teslim edilir. Annesi buna itiraz etmeye çalışsa bile, o da kocasının zulmünden nasibini alır.⁴⁰⁶ Romanda, maddî zorluklardan dolayı evlâdını köle gibi çalıştırmayı göze alan bir babanın içindeki yoz düşünceler konu edilmiştir. Yani kısacası, maddî sorunlar babayı tanınmaz derecede etkilemiş ve değiştirmiştir.

Çocuk romanlarında, incelenen örnekler çerçevesinde, bilhassa geniş ailelerde, aile reisi olan babanın yaşlanması ve ölümü ile geçim sıkıntısı, dolayısıyla da aile içinde bozulma ve parçalanmanın arasında doğrudan paralellikler kurulduğu gözleniyor. Aile reisinin otoritesinin zayıflaması veya tamamen ortadan kalkması hâlinde, aile içinde geçmişten gelen iç hesaplaşmalar su yüzüne çıkmaya başlıyor. Genel olarak aile tiplerinin hemen hemen tümü itibarıyla, erkeğin sorumsuzluğu ve başıboşluğunun da benzer neticeler verebildiği ileri

⁴⁰⁴ Seyda, *Deli Ali*, a.y.

⁴⁰⁵ Boyunağa, *Yankılı Kayalar*, s. 77.

⁴⁰⁶ Tuğcu, *Baba Evi*, s. 73.

sürülüyor. Yani, dar kapsamlı olarak düşünülecek olursa, ailenin yaşadığı ekonomik sorunların, eşler arasındaki ilişkilerin bozulmasında en temel rolü oynadığı iddia ediliyor.

3.6.9. Evlilikte eşler arası sorunlar:

Evlilik yaşamı, toplumun en küçük birimi olan ailede gerçekleşir. Aile, şüphesiz ki, bazı ufak tefek bireysel farklılıkları hoşgörüyü karşılar; ancak, bu farklılıklar ailede ortak anlayışı, felsefeyi ve davranış biçimini zedeleyecek veya bozacak boyutlarda olmamalıdır. Dolayısıyla, ailenin üyeleri, canları istediği için diğer bireyleri rahatsız edecek davranışlarda bulunamazlar. Aile, ortak düşünüş ve algılamayı, ortak tepki vermeyi açığa çıkarmalıdır.

Şüphesiz ki; eşler arasında yaşanan sorunların çok farklı nedenleri bulunmaktadır. Sorunların altında, eşlerin evlenmeden önce '*gerçek yüzlerini*' gizlemeleri, çok farklı kişilikte olmaları, birbirinden farklı hobiler, zevkler ve algılara sahip olmaları, aralarındaki yöresel-kültürel farklılıklar, büyük yaş farkı ve başka fiziksel uyumsuzlukları, yaşanan ekonomik sorunlar, eşlerin ailelerinin sürekli olarak hayata müdahil olmaları ve bunlar gibi daha pek çok sebebin varlığından bahsedilebilir. Bu ve benzeri sebepler, pek çok insanın hayatlarının bir döneminde istenmeyen sorunlu evlilikler yapmalarına neden olmaktadır. Bu noktada, istenmeyen evlilikleri iki kategoride incelemek kaçınılmaz görünmektedir: bir yandan, evli eşlerin, yaşadıkları bazı önemli sorunlardan dolayı evliliğin devamını istememeleri; öte yandan ise, eşler kendi aralarında sorunsuz bir hayat sürmelerine karşın kendi ana-babalarının bu evliliklere onay vermemeleri. Çocuk romanlarımız her iki açıdan da istenmeyen evliliklerin olabileceğini gösteren örneklere yeterince sahiptir.

Fazıl Alsan'ın yazdığı **Köprüaltı Çocukları** (2002) isimli romanda, üvey annesi, sırf Sara'dan kurtulabilmek için, daha henüz on yedi yaşında olmasına rağmen, onu kendisinden otuz beş yaş büyük bir adamla evlendirmeye çalışır. Sara, önce evlenmek istemese de, üvey annesinin zulmünden kurtulabilmek için başka bir çaresinin olmadığını görür. Ayrıca, evlendiği takdirde belki kardeşi Ümit'i de yanına alıp, kurtarabilecektir. *Engin Köseoğlu*'nun **Acı Günler** (1981) adlı çocuk romanında da, gençliğinde ailesi, Efendi Dedeyi, mallar dışarı çıkmasını diye, ölen ağabeyinin hanımı ile zorla evlendirmek ister. Fakat o, buna karşı çıkar ve böyle bir evliliğe yanaşmaz.

Tuğcu'nun **İncili Terlik** (1971) adlı romanında ise, Celile Hanım varlıklı bir ailenin tek kızıdır ve ailesinin onaylamadığı, para için evlenmeyi düşünen Orhan Beyle talihsiz bir evlilik yapar. Bu evlilikten Ekrem ve Gülçin adında iki çocukları olur. Romandaki olaylar da Ekrem'in ağzından anlatılmaktadır. Orhan Bey çalışmayı sevmeyen, çok para harcıyıp içki içen, eve ve çocuklarına ilgisiz bir babadır. Evin hizmetçisi Gülmisal Kalfanın gözü zaten onu eve girdiği günden beri tutmamıştır. Onun kanaatince, fakir bir memur olan Orhan Bey, Celile Hanımı, sadece büyük bir mirasa konacağı için istemiş ve onu almak için de çok uğraşmıştır. Ekrem'in dedesi ise kızının bu adamla evlenmesini başından beri hiç istememiş; hatta daha sonraları da ona bir türlü ısınmamış, fakat kızının hatırı için duruma katlanmıştır. Yine bu yüzden baba ile kızının arası biraz açılmış ve Celile Hanım, Orhan Beyin tayin edildiği

bir kasabada Ekrem doğup dört yaşına gelinceye kadar kalmış ve annesi ölünce de, yaşlı babasını yalnız bırakmamak için Erenköy'e geri dönmüştür. Ekrem'in dedesinin ölümüne kadar çok sakın ve saygılı davranan Orhan Bey, daha sonra, bazı akşamlar eve geç gelmeye başlar. İşte bu yüzden anneyle dadı kalfa münakaşa ederler. Gülmisal Kalfa, bir erkek olarak Orhan Beyin eve bir kuruş bile getirmemesini doğru bulmaz.⁴⁰⁷ *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Köydeki Evimiz** (1980) adlı romanında da, baş kahraman Rahmi Amca ile ailesinin eskiden beri arası açıktır. Zira, kendisinden yirmi yaş genç bir kadın almasını ona yakıştıramazlar. Bunun üzerine, Rahmi Amca da çıkıp Anadolu'ya gider. Orada bir nahiye müdürlüğü alır, bu görevde yıllarca çalıştıktan sonra da Gökpınar Köyü'ne yerleşir.⁴⁰⁸

Çocuk romanlarından hareketle, eşler arasındaki sorunlar aşağıda değişik başlıklar altında ve detaylarına girilerek incelenecektir. İletişimsizlik, kıskançlık, geçimsizlik, şiddet, sorunlu bir eşe sahip olmak, eşin üzerine kuma getirmek gibi sorunlar, bu kapsamda temel inceleme konuları olarak tespit edilmiştir.

Evlilikte eşlerin karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri, birbirlerini doğru anlayamamaları, algılayamamaları ya da birbirlerine yeterli ilgiyi gösterememeleri gibi anlamları olan iletişimsizliktir. *Zeynep Aygen*'in **Alauç** (2003) adlı romanında, baba, ailesine daha iyi bir gelecek sağlamak için yurt dışına çalışmaya gider. Oğulları Akın'ın eğitiminin aksamaması için anne, oğlu ile birlikte kalır. Babanın gidişinin ikinci yılında anne ansızın hastalanır ve bir süre hastanede yatar; üzülmemesi, endişelenmemesi için bu durumu babadan gizlemeye karar verirler; fakat baba olanları tesadüfen öğrenir ve hemen yurda geri dönüp hastanede yatan eşini ziyaret eder; aynı zamanda anneyle ve halaya hitaben kızgınlığını şu şekilde dile getirir: "*İkinize de kızgınlığım biraz, [...] İnsan sevincini olduğu kadar acılarını da yakınlarıyla paylaşmalı. Bana hemen haber vermeliydiniz.*" Hastalığı dolayısıyla acılar çeken anne ise, babanın sürekli çöllerde ter dökerken böyle bir paylaşımın asla mümkün olamayacağını imâ eder. Bunun üzerine, baba duygusallaşır "*Ben çöllerde kimin için ter döküyorum? Bizim için değil mi? Biz bir bütünüz. Birimize bir şey olursa öbürlerinin haberi olmalı.*"⁴⁰⁹ der ve bir süre sonra yine yurtdışında çalıştığı yere geri dönmek zorunda kalır. Annesi ile Akın ise eskisi gibi evlerinde yaşamaya devam ederler.

Işıl Özgentürk'ün **Kuş Ne Yana Öter** (1976) isimli çocuk romanında, Ahmet'in ailesi bir arada otururken bile, eve daima derin bir sessizliğin gölgesi düşer. Zira, aile fertlerinin aralarında konuşacak pek fazla bir şeyleri yoktur. Böyle zamanlarda, Ahmet, başka ailelerin kendi içlerinde neler yapıp, neler konuştuklarını merak eder.

Yüksel Pazarkaya'nın **Kemal ile Burak: Cennet Ülkesine Yolculuk** (1998) adlı romanında, İbrahim, çalışmak için bulunduğu Ankara'dan ailesine yazdığı mektuplarda, anasından atasından gördüğü bir geleneğin gereği, sadece annesine hitap eder. Amacı, esasında, başta karısı olmak üzere tüm ailesine seslenmektir. Dolayısıyla, adam, eşine olan

⁴⁰⁷ Tuğcu, *İncili Terlik*, ss. 15-16.

⁴⁰⁸ Tuğcu, *Köydeki Evimiz*, s. 3.

⁴⁰⁹ Aygen, a.g.e., s. 95.

duygularını açıkça ifade edemez. Çünkü, yine âdetler uyarınca, karı ile koca arasındaki karşılıklı duygular da başkalarından gizli kalmak zorundadır.⁴¹⁰

Tacim Çiçek'in **Ölümsüz Kuş**⁴¹¹ (2003) adlı romanında ise, Sevinç Hanım, Seçkin'in okuldaki durgunluğu konusunu eşiyle konuşmak ister; fakat Naci Beyin rahat tavırları, esprili yaklaşımı onu haddinden fazla kızdırır. Annenin şu tepkisi bize bu aile içinde iletişimsizlik ve ihmâlin ne denli yüksek olduğunu gösterir: "*Ya seninle ciddi bir şey konuşmaya gelmiyor ha! Şu belgesellere, briç arkadaşlarına ve çantanda taşıdığın kitaplara verdiğin değer yüzde birini bana göstermiyorsun*".

Nezihe Meriç'in yazdığı **Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında** (1998) isimli kitapta, Birgül'ün annesi, sık sık arkadaşlarıyla buluşarak iskambil oynar; ancak, bunu eşinin onaylamayacağını bildiği için de ona her seferinde başka bir yere gittiğini söyler.

Hasan Nail Canat'in **Yasemen** (1985)'inde de, Nazmi Bey, zengin bir işadamıdır. Yoğun iş görüşmeleri ve toplantıları nedeniyle ailesini sürekli ihmâl eder. Çoğu geceler evine bile gelemmez. Eşi Neriman Hanım ise, kocasının bu ilgisizliğine çok içerler; bazen onunla bu konuyu konuşmaya veya biraz sitem etmeye yeltense bile, adamda olumlu yönde hiçbir değişim göremez. Onun tek tesellisi, evlât edindikleri kızı Yasemen'dir.

Çocuk edebiyatı eserlerinde, eşler arası iletişimsizlik en önemli sorunlardan birçoğunun başlangıç evresinin ateşleyicileri arasında görülüyor. Dolayısıyla, bu konu üzerinde etraflıca durulmuştur. İletişimsizliğin temel sebepleri arasında, eşlerden bilhassa erkeğin parasal nedenlerle gerçekleştirdiği yurtiçi veya yurtdışı göçlerden kaynaklanan mekânsal ayrılık olgusu önemli bir yere oturtuluyor. Bunun dışında, birarada yaşayan aile fertleri arasında, fazla bir diyalogun olmaması ve evde herkesin kendi işiyle meşgul olması da bir iletişimsizlik göstergesi olarak belirtiliyor. Öte yandan, eşlerden birinin rahat, vurdumduymaz ve gereksiz ölçüde abartılı hafif/esprili tavırları, aile içinde sağlıklı bir iletişim kurulmasını zorlaştırıyor. Şüphesiz, aile fertlerinin çalışma yükü ve temposunun ağırlığı da, eşlerin birbirlerine ve çocuklarına yeterince zaman ayıramamalarına neden oluyor. Çocuk romanlarında diğerleri yanında bu da önemli sebepler arasında sayılıyor. Köy ve kasaba ailelerinde ise, zaman zaman kendini gösteren sert geleneklerin etkisiyle, karı ve koca, büyüklerinin yanında birbirleriyle doğrudan veya samimi iletişim kuramıyorlar. Aksi taktirde, bu davranış büyüklere saygısızlık olarak yorumlanıyor. Çocuk romanlarında, eşlerin kendi özel arkadaş çevreleri kapsamında sürdürdükleri sosyal yaşantılarından kopmamak adına, bazen birbirlerine yalan söylediklerine de şahit olunuyor.

Eşler arasında diğer bir sorun kaynağı olarak görülen, evlilikte kıskançlık konusu ise, incelediğimiz dönemdeki çocuk romanlarında pek fazla ele alınmış bir konu olmamakla birlikte, evlilikte yaşanan önemli sorunlardan biri olması dolayısıyla dikkat çekicidir. *Tuğcu*'nun **Seytan Çocuk** (1975) adlı kitabında, romanın kahramanı Ahmet çok küçük yaşta hayata atılır. Köyde okul olmadığı için ve bir türlü bitip tükenmeyen anne-baba

⁴¹⁰ Pazarkaya, a.g.e., s. 23.

⁴¹¹ Çiçek, Tacim, *Ölümsüz Kuş*, Say Yayınları, İstanbul, 2003.

kavgalarından dolayı evden kaçır ve gittiği uzak bir kasabada bir ustanın yanında kalır orada hem ilkokulu bitirir, hem de çırak olarak çalışır. Ahmet kasabada, tesadüfen Adem Savaş adında zengin biriyle tanışır. Çocuğun her konuda becerikli olması, zekâsı, çalışkanlığı Adem Beyi fazlasıyla etkiler ve onu manevî evlâdı olarak kabul eder. Adem Bey verem hastası kızı Nazlı'ya çok düşkündür; onun bir dediğini iki etmez. Nazlı'nın da Ahmet'i kardeşi gibi sevmesi üzerine onu alıp İstanbul'daki apartman dairesine götürürler. Ahmet burada hem çalışır, hem okur ve sonunda Tıp Fakültesi'ni bitirerek doktor olur. Nazlı'nın evlenmesinden sonra, eşi Bedri Bey karısının manevî kardeşi Ahmet'i kıskanır; Ahmet'se bunu hissedince, hemen evden ve işten ayrılır. Genç doktor, aynı apartmanda oturan Semra adındaki kızı sevmektedir. İki genç birlikte evlilik plânları yaparlar. Fakat Semra'nın yakın arkadaşı Perihan'ın uydurduğu bir yalan yüzünden ayrılırlar ve genç kız da bir inat uğruna başkasıyla evlenir.

Her ailede zaman zaman yaşanan veya yaşanma ihtimâli olan, eşlerin arasındaki anlaşmazlıklar ve ufak tefek geçimsizlikler özellikle küçük yaştaki çocukları derinden etkileyebilir. Bu anlaşmazlıklar ve kavgalar esnasında, çocukların kolayca dışı vuramadıkları en önemli kaygıları, anne-babanın ayrılması sonucu kendilerinin ortada kalacağı korkusudur. Ayrıca kavgalara, kendilerinin neden olduğu duygusuna da kapılabilirler. Türk çocuk romanları arasında konuyu en iyi yansıtanlardan biri, *Aysel Gürmen*'in **Benim Adım Selen** (1995) adlı kitabıdır. Eserde, anne ve babanın arasında geçen hafif bir tartışma bile, çocukların fazlasıyla üzölmelerine neden olur. Bilhassa küçük kızları Selen bu durumdan çok etkilenir. Zira, küçük kızın izlediği filmlerde kavga eden anne ve babalar sonunda hep ayrı evlerde yaşamaya başlamaktadırlar. Aynı durumun kendi ailesinin de başına geleceğinden korkar. Küçük Selen bu tartışmayı o denli ciddiye alır ki, ablası ve kendisinin kimin yanında kalacağını bile düşünmeye başlar. En kötüsü de, birisinin ablasını, diğersinin de onu almaya kalkması olacaktır. Ablasından ayrılmaya asla dayanamayacağını düşünür. Ablasına sıkıca sarılır ve onu çok sevdiğini söyler. Ablası ise, küçük kardeşinin saçını okşar ve ona merak etmemesini, hep yanında olacağını ve onu koruyacağını belirtir. Onu rahatlatmaya çalışır. Anne ve babasının kavga edip, seslerini yükseltmeleri ve hemen ardından da annenin kapıyı çarpıp gitmesi Selen'i iyice tedirgin eder ve izlediği filmlerdeki gibi kavga sonunda boşanma ve ayrılık olacağını zanneder. Endişelerini babasına açar. Baba ise, "*Sizin kavga etmeye hakkınız var da bizim yok mu? Üstelik biz sizin gibi her an değil, kırk yılda bir kavga ediyoruz,*" der.⁴¹²

İzgü'nün **Metin Kaptan** (1985)'ında, roman kahramanı Metin, giden gemilerin ardından bakıp bir yandan kaptan olma hayalleri kurarken, öte yandan anne ve babasını yanına alıp almama konusunu düşünür. İkisini birden yanında götürmek istemez. Zira onların gemide de kavga edeceklerinden korkar. Fakat ikisini de çok sevdiğinden dolayı birini alıp diğersini bırakamaz, kararsız kalır.⁴¹³

⁴¹² Gürmen, a.g.e., ss. 54, 57.

⁴¹³ İzgü, *Metin Kaptan*, s. 24.

Fatma Güner'in **Bir Köy Çocuğu** (1986) adlı romanında, köyden şehre çalışmak için tek başına gelen Emir'in tanıştığı çocukların hemen hepsinin aileleri ya ölüm veya boşanmadan dolayı dağılmışlardır ya da şiddetli geçimsizlikten ötürü sorunludurlar. Örneğin, Tarık bunlardan biridir. Onun annesi de babası da vardır. Başlarda çok mutlu bir aile olmalarına rağmen, Tarık'ın babası müteahhitlik şirketi kurup çok para kazanınca ailesine yeterli ilgiyi göstermez olur. Anneye baba arasında korkunç bir geçimsizlik başlar. Öyle ki; her gün ve her gece kavga etmektedirler. Tarık ise bu ortamda sevgi ve ilgiden iyice mahrum kalmıştır. Annesi artık hep mutsuz ve asık suratlı, babası ise sinirlidir.

Tuğcu'nun **Çocuk Hırsızları**⁴¹⁴ (1991) adlı kitabında, Cemal daha beş aylıkken evdeki hizmetçi ve onun akrabaları tarafından zengin ailesinden para sızdırmak amacıyla kaçırılır. Fakat, çocuk büyüyünceye kadar kaçırıldığı yerde yaşamak zorunda kalır. Kaldığı evdeki karı-koca hemen her akşam kavga ederler. Hayriye Hanım sürekli sarhoş olan Raşit Efendiye uymaz ve alttan alır.

Rıfat Ilgaz'ın **Cankurtaran Yılmaz** (1979) isimli romanında, Serpil Hanım, kocası yarım beline kadar denize girip de boğulma tehlikesi geçince, "*Az kaldı belâsını buluyordu.*", diye yorum yapar.⁴¹⁵ Bu yorum, bize eşler arasındaki geçimsizliğin ne boyutta olduğunu göstermektedir.

Nezihe Meriç'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında** (1995) isimli kitabında, Ayşe, bir tatil sabahı, sınıftan arkadaşı olan Sumru'nun evine kahvaltıya gittiğinde, orada daha önce hiç tanık olmadığı bir durumla karşılaşır. Zira, Sumru'nun babası Murat Bey, her Cumartesi gecesi olduğu gibi, yine gece geç saatlere kadar arkadaşlarıyla birlikte içmiş ve Pazar sabahı da oldukça geç uyanmıştır. Kafası davul gibi olduğundan dolayı da, en ufak bir gürültüyü dahî çekemez. Evde, kızının bir misafiri olduğu hâlde, anne, evin bütün yükünün üstünde olduğunu ve kendisinin bir Cumartesi günü bile eğlenmeye hakkının olmadığını söyleyerek, tartışma başlatır. Sumru'nun annesi ile babası, karşılıklı olarak kavgaya tutuşurlar. Baba, her Pazar günü bu dırılıtyı çekmekten bıktığını, bütün hafta boyunca eşekler gibi çalıştığını, Cumartesi de bir iki arkadaşını görme hakkının olduğunu bağırarak haykırır. Ayşe, hiç alışık olmadığı bu manzara karşısında kendini çok kötü hisseder ve orayı bir an önce terk etmek ister. Arkadaşı Sumru ise, anne-babasının bu türden kavgalarına alışık olduğundan, oralı bile olmaz ve hiçbir şey olmamış gibi davranmaya devam eder.⁴¹⁶

Yine, *Nezihe Meriç*'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında** (1998) adlı kitabında, Birgül'ün anne ve babası hiç geçinemezler; sürekli olarak birbirlerine bağırarak şiddetli kavgalar ederler. Küçük kız, bu duruma çok üzülür ve derdini gözyaşları içinde ağlayarak arkadaşı Ayşe'ye anlatır. Birgül'ün ailesinin sorunları, annenin çok gezip, ev işleri yapmamasından; buna karşın babanın da çok titiz olmasından kaynaklanmaktadır. Ayşe'nin annesi Selmin Hanım, Birgül'ün ailevî sorunları hakkında kızıyla konuşurken şu değerlendirmeyi yapar: "*Onların düzeni kurulamamış ya da düzenleri bozuk diyelim. Yaprak*

⁴¹⁴ Tuğcu, Kemâlettin, *Çocuk Hırsızları*, Erdem Yayınları, y.y., ts.

⁴¹⁵ Ilgaz, *Cankurtaran Yılmaz*, s. 43.

⁴¹⁶ Meriç, *Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında*, s. 53.

*sarması bahane. O, suyu taşıran damla. Asıl nedenler başka. İşte arkadaşının anlattıkları falan, daha başka neler var kim bilir? Yazık çocuğa. Ama ne yapacaksın. Herkesin bir toplumsal kaderi var.*⁴¹⁷

Hasan Nail Canat'ın **Yasemen** (1985) adlı romanında ise, birbirlerini seven ve kaçarak evlenen Ömer ile Fatma, altı yıllık evlilikleri boyunca sürekli kavga ederler ve geçim sıkıntısı çekerler. Fakat artık, köye ailelerinin yanına dönecek yüzleri yoktur.

Çocuk romanlarında, karı-koca arası geçimsizliğin sebepleri ve bilhassa çocuklar açısından doğurduğu sonuçları ayrıntılarıyla işlenmiştir. Geçimsizliğin anne ve babadan kaynaklanan sebepleri arasında, babadan kaynaklananlar ağır basmıştır. Bu bağlamda; babanın çok para kazanıp zamanının büyük kısmını ailesi dışında geçirmesi kadar, aşırı çalışma temposunun verdiği yorgunluk ve bunalımın da etkisi oluyor. Öte yandan, yine bilhassa babadan kaynaklanan sebeplerle, ailenin geçim sıkıntısı çekmesi, aile içi sorunların sebepleri arasında sayılıyor. Babanın evine aşırı düşkünlüğü ve titiz olması veya tam tersine, içki düşkünlüğü ve her gece eve geç vakitlerde sarhoş gelmesi gibi manzaralar da bunun sebepleri arasında vurgulanıyor. Geçimsizliğin, anneden kaynaklanan yegâne sebebi ise, çok gezip ev işlerini ihmâl etmesi veya bunlara yeterli zamanı ayırmaması olarak gösteriliyor. Karı-koca arası geçimsizliğin sonuçlarına bakıldığında, çocuk romanlarında bunların doğal olarak, daha çok, çocuklar bakımından dikkate alındığı göze çarpıyor. Belirli bir bilinç seviyesine ulaşmış olan çocuklar, anne-babaları arasındaki geçimsizlikten dolayı üzüntü duyuyorlar; ancak bunlardan bazıları anne-babalarının ayrılacağı korkusuyla, bu tip olayları haddinden fazla abartabiliyorlar. Anne-baba geçimsizliğinin süregelenleştigi ailelerdeki bazı çocuk tiplerinin ise, bir savunma mekanizması olarak, bu olaylar karşısında hiç etkilenmemek veya oralı olmamak gibi davranışlar geliştirdikleri görülebiliyor.

Evlilikte karşılaşılabilecek sorunların en büyüğü hiç şüphesiz, eşlerin birbirlerine fiilî şiddet uygulamalarıdır. Aile içi şiddet, esasen, toplumsal bir sorundur ve her kesimden insanın başına gelebilir. Bilhassa erkeğin uyguladığı şiddetten en az kadınlar kadar çocuklar ve gençler de olumsuz etkilenmektedirler. Romanlarda bu husus çok açık anlatımlı bir şekilde ele alınmış ve aile üzerindeki derin etkileri vurgulanmıştır.

Tuğcu'nun **Bekçi Baba** (1977) adlı eserinde, ihtiyar ve bekâr bir adam olan Ahmet Cemil Beyin bürosunda sekreter olarak çalışan Aysel'in Cevdet adında ceberut ve sorumsuz bir kocası vardır. Adam, memuriyeti bırakarak, şoförlüğe başlamıştır. Birçok şoför mükemmel bir şekilde yaşarken o karısını çalıştırır, aylığını da elinden alır. Birkaç defa karısını dövdüğü de olmuştur. Patronu Cemil Bey, bazen genç kadının yüzünde şamar izi veya bacağına çürükler görür. Öte yandan, kadının talihsizliği ona bir çeşit kötülük getirmiş; onu iftiracı, kötü ruhlu, hilekâr ve yalancı biri yapmıştır.⁴¹⁸ Tuğcu'nun yazdığı **Büyüklerin Günahı** (1979)'nda, boşanan ve ikinci evliliklerini yapan ebeveynlerinin sorumsuzlukları yüzünden açığa kalan ve başkalarının yanına sığınan Cahit'in başından

⁴¹⁷ Meriç, *Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında*, s. 64.

⁴¹⁸ Tuğcu, *Bekçi Baba*, s. 22.

geçen acıklı olaylar anlatılır. Çocuğun kaderi, onu köyde yaşayan Tahir Efendi ile Emine Hanımın yanına sürükler. Küçük Cahit çocukluğunun geri kalan kısmını bu köyde geçirir. Cahit kısa süre içinde köy hayatına uyum sağlar. Köyde kaldığı süre içerisinde, oradaki aileler veya karı-koca ve baba-kız arasında sıkça çıkan büyük kavgalara tanık olur. Bazen de kocalarından şiddetli dayak yiyen kadınların durumunu görür. Hatta bir gün, koca dayağından dolayı yüzü gözü şişmiş bir kadının Cahit'in analığı Emine Hanıma dert yanarken: "Ne yaparsın gardaşlık [...] sorgu sual olmaz ki. Dayak erkeklerin şanındandır." dediğini işitir.⁴¹⁹ Kemâlettin Tuğcu'nun yazdığı **Köydeki Evimiz** (1980) adlı kitapta ise, köylü kadınlar şehirden sipariş ederek satın aldıkları terlikleri giyip, geleneksel çarıklarını çikardıkları için eşleri tarafından dövülürler.

Hasan Nail Canat'ın yazdığı **Bir Küçük Osmancık Vardı** (1990) adlı romanda, Bahçivan Ahmet Efendi, işsiz kalmasının verdiği stres ve içki düşkünlüğünün tesiriyle sürekli olarak karısını döver. Oğlu Kemal'e de gazete sattırarak, eline geçen tüm parayı içkiye yatırır. Bu çileli hayata daha fazla dayanamayan kadın, sonunda oğlunu da alarak evini terk eder ve bir zamanlar yanında çalıştığı Abdullah Beyin evine sığınır. *Hasan Nail Canat*'ın **Yasemen** (1985) isimli çocuk romanında da, Fatma Hanım çektikleri yoksulluk ve çaresizliğin içinde, bir de kızları Yasemen'in aç kalmasına dayanamaz ve kocası Ömer'e hakaretler yağdırır. Bunun üzerine, Ömer, karısını tekme tokat dövmeye başlar. Küçük kız da, ana-babası arasında yaşanan bu şiddet olaylarına sürekli tanık olur. Çoğu kez, komşular yetişerek kavga eden karı-kocayı ayırırlar.

Türk çocuk romanlarında, erkeğin kadın üzerinde uyguladığı şiddet teması kadar olmasa da, anne-baba arasında karşılıklı şiddet kullanımına rastlanmaktadır. Örneğin, *Tuğcu*'nun **Şeytan Çocuk** (1975) adlı kitabında, Ahmet'in anne ve babası tıpkı iki düşman gibi sürekli olarak birbirleriyle kavga ederler. Hatta bir kavga sırasında kadın adamın elini ısıtır; adam da ona bir tokat vurunca kadının yüzü şişer. Ahmet ise, bir sanat öğrenmek için kasabada bir ustanın yanında çalıştığından dolayı bu kavgalardan bir müddet uzak kalır. Ancak, babası onu sonradan köyde kendisine yardımcı olması için yanına aldırır. Çocuğunu köye yanına getirince babası tüm işleri onun üstüne yıkar. Çocuk orada tarla işlerine bakar, hayvanları güder, şafakla birlikte kalkıp hayvanları tımar eder ve onların sütlerini sağlar. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, bir de babası onu durmadan azarlar. İşleri çocuğuna yükleyen baba kahvehaneden çıkmaz olur. Bu durum karşısında, Ahmet'in annesi söylenmeye başlar. Adamın bu kadar işi bir çocuğa bırakıp sürekli kahvede kağıt oynamasına kızar. Baba ise çocuğunu yetiştirip, bu boya getirdiği için kendinde bu hakkı görür. Artık, baba çocuğunu ondan fayda görecektir yaşa getirdiğini düşünmektedir. Anne ise "Ne ektin de ne biçeceksin! Boğazından kesip de yedirdin mi? Oğlan bu boya geldiyse köydeki tavuklar gibi yaşadı. Ben emzirdim, ben dokuyup giydirdim, ben besledim. Oğlan kavrulup gidecek mi?" diyerek çıkışır. İki yetişkin bu şekilde çekişirlerken yine kavgaya tutuşurlar. Kavganın sonunda anne onları bırakıp babasının evine gitmeye karar verir. Ama anne tarafı çok zengin olduğu için,

⁴¹⁹ Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, s. 30.

baba onu kaybetmekten korkar. Zira, ikisi evlenirlerken, eşi yanında çeyiz olarak çok miktarda mal getirmiştir. Esasında babasının ömrü de zamanında çorak tarlalarda, zor çalışma koşulları altında geçmiştir. Sonunda da varlıklı bir adam olmuştur. Ama Ahmet babasının isteği üzerine köye döner dönmez baba kahveye kapanır ve aklınca, çalışmadan ağalar gibi yaşamaya karar verir. Oldukça sert bir kadın olan annesi Güllü ise, babanın bu hâle gelmesinde bir ölçüde Ahmet'i de suçlu bulur. Zira, çocuk çok çalışkan olduğu için, babasının aylıklık etmesine neden olmuştur. Bir akşam, anne ve babası yine kavgaya tutuşurlar. Anne yeniden baba evine dönme hazırlıkları yapmaya başlayınca, Ahmet araya girer ve "*Ben varıp, giderim, siz de eskisi gibi çalışırsınız*" der. Çıkan tartışmadan sonra, Ahmet ayakkabısını giyip evden çıkar gider ve yürüyerek birkaç köy geçer. Amacı bir an önce İstanbul'a gidip para kazanmaktır.

Türk çocuk romanlarında, karı-koca arasında fiziksel şiddet kullanımı teması çerçevesinde, daha ziyade adamın kadın üzerindeki şiddetine tanık olunuyor. Bunun, romanlara yansıyan türlü sebepleri mevcuttur. Kent ortamında, karısının dışarıda çalışmasına izin veren bir adam, eşinin eve getireceği paranın hepsine el koyabiliyor. Kadın, duruma itiraz edince de, erkeğin şiddetine mâruz kalıyor. İş hayatında yoğun stres altında çalışan veya işsiz kalan kocalar, eve döndüklerinde herhangi bir bahaneyle karılarını dövüyorlar. İçki gibi kötü alışkanlıklar da, adamın, sağlıklı düşünemeyip karısını dövmesine sebep olabiliyor. Öte yandan, köy ortamında kadınların çok küçük meselelerden dolayı bile, daha sıklıkla şiddete mâruz kalabildiği gözleniyor. Karı-koca kavgaları gerçeği göz önüne alındığında, komşuların önemli bir işlevinin, kavgayı ayırmak, daha doğrusu, kadını adamın elinden kurtarmak olduğu görülüyor. Uğradıkları şiddet karşısında ise kadınlar, farklı tepkiler gösterip, değişik davranışlar sergileyebiliyorlar. Bunlar arasından tespit edilenler: evi, genelde çocuğuyla birlikte terk etmek; "*körle yatan şaşı kalkar*" misali, giderek daha kötü ruhlu biri hâline gelmek; yaşadıklarını doğal (kader olarak) karşılayıp katlanmak ve en uç noktada ise, şiddete karşı aynı şekilde mukabele etmek gibi değişik davranış şekilleridir.

Eşin, bilhassa da babanın/erkeğin içki düşkünlüğü ve hatta bağımlılığı temi de çocuk romanlarımızda ciddi bir yer tutmaktadır. *İzgü'nün Metin Kaptan* (1985) adlı romanında, Metin'in babası çok içki içer. Hele annesinden ayrı yaşamaya başladıktan sonra iyice içki müptelası olur. Annesi, babasının içki içmesine çok kızar.⁴²⁰ Metin ise, genelde babasının hangi içki evinde (meyhanede) olduğunu bilir ve gidip onu eve getirir.

*Kemâlettin Tuğcu'nun Ninelerin Ninesi*⁴²¹ (1991) adlı romanında, Naime Hanımın babası saray bahçivanıdır; iyi para kazanıp mal-mülk edinir; Naime Hanımı okutur. Naime Hanım torununun torununu görecek kadar uzun yaşar. Fakat torununun torunu olan Cahit dışında herkes onun biran önce ölmesini ve mirasının paylaşılmasını ister. Cahit'in annesi talihsiz bir kadındır; zira, Cemil Bey gibi hesabını bilmeyen bir adamla evlenmiştir. Cahit'in

⁴²⁰ İzgü, *Metin Kaptan*, s. 53.

⁴²¹ Tuğcu, *Kemâlettin, Ninelerin Ninesi*, 2. Baskı, Erdem Yayınları, İstanbul, 1998.

babası gençliğinden beri sürekli içtiğinden dolayı işinde bir türlü parlamaz. Herşeye rağmen, içmeye de devam eder. Annesi ise, dikiş dikerek, ev kirasını denkleştirmeye çalışır. Anne bazen gece yarısına kadar dikiş diker, gözleri kan çanağı gibi olur, başı dönmeye başlar ve sabahleyin baba, dikişin bitip bitmediğini sorar. Amacı, biran önce dikişten gelecek parayı alıp meyhanenin yolunu tutmaktır. Babası ay başlarında aldığı aylığını da tümüyle içkiye yatırır ve her gece eve sarhoş gelir. Herkes ondan yiyecek beklerken o kafayı vurur yatar. Bir söz söylendiğinde de sarhoşluğu başına sıçrar. Ailenin geçimine, anneanne Naile Hanım da aldığı dul aylığı ile bir nebze olsun yardım etmeye çalışır.⁴²²

*Zekai Eryalaz'ın **Yuvaya Dönen Çocuk** (1984) adlı romanında, Orhan Bey Adana'da bir saz topluluğunda udî olarak çalışırken Hayriye Hanımla tanışıp, evlenir. Zamanla alkol onda bağımlılık etkisi yaratır; öyle ki, işini yapamaz duruma gelince Hayriye Hanım dikiş dikerek evini geçindirir. Okulun bittiği gün oğulları Kadir karnesini alıp anne ve babasına göstermek için koşarak eve gelir. Babası evde yalnız ve yine çok alkollüdür. İçki aldirmek için Kadir'in bileğini sıkıca tuttuğunda dengesini kaybedip yere düşer ve başını betona çarpar. Başından kanlar boşalınca babasının öldüğünü sanan Kadir, korkup evden kaçar. Yolu bir sirke düşer; orada soytarı olarak çalışan Kazım ile tanışır ve arkadaş olurlar. Yalnızlıktan iyice bunalan Kazım da bu arkadaşlığı benimser ve Kadir'in yanında kalmasına izin verir. Yaklaşık iki ay kadar bir süre sonra Kadir kendisi için verilen kayıp ilanında babasının sağ olduğunu öğrenir ve korkusunu yenerek evine geri döner. Bu süre zarfında baba alkol tedavisi görüp tekrar işinin başına geçmiştir. Akrobat Çetin ve Soytarı Kazım'ı ailesiyle tanıştır ve bundan sonra da sıkı dostlukları devam eder.*

*Mehmet Seyda'nın **Şeytan Çekiçleri** (1971) adlı romanında, hayatında hiçbir iş tutturamayan İspiro, ana-babasını küçük yaşlarda yitiren, el evlerinde büyümüş, okuması yazması olmayan, pek güzel de sayılmayan Rum kızı Marika ile evlenir. Bir yıl sonra, adını Eleni koydukları güzeller güzeli bir kızları olur. Sorumsuz baba İspiro, komşuların yardım amaçlı taktıkları doğum hediyesi altınları bozdurup bir süre beyler gibi geçinir ve içkiyi daha da arttırır. Bu durumu gören komşular ise yardım yapmayı keserler.*

*Hâdi Besleyici'nin **Simitçi Ahmet** (1975) adlı romanında, Nejat Bey, bir zamanlar zengin bir işadamyken bir anda tüm malını mülkünü kaybeder. Oturdukları köşk de satılınca, gecekonduda yaşamaya başlarlar. Adam, bu koşullar karşısında kendini iyice içkiye verir. Bundan sonra çalışmayı da bırakan Nejat Beyin oğlu Ahmet, tüm zorluklara katlanarak simit satar; eşi Türkân Hanım ise, küçük kızı Ayşe'yi komşulara bırakarak çamaşıra gider. Nejat Bey, yine çok içkili olduğu bir gece, oğlunu tokatlayarak çocuğun elindeki paraları alır. Yaşadığı bu ağır bunalımın etkisiyle, yaptıklarını kendine yediremeyen baba, ailesine yük olduğunu düşünerek, bir yanlış daha yapar ve evini terk eder. Bir süre onlardan uzak kaldıktan sonra, ailesine çektirdiklerinden dolayı çok pişmanlık duyan Nejat Bey, eski arkadaşı Baha Beyin de yardımlarıyla kendisine yeniden bir iş bulup çalışmaya başlar, içkiyi bırakır ve kısa sürede kendini toplayarak ailesine geri döner.*

⁴²² a.e., ss. 11-13.

*Yavuz Bahadıroğlu'nun yazdığı **Bizim Can** (1974)'da ise, Ersin'in babasının işleri iyiye gitmeye yüz tutunca, evinde arkadaşlarıyla toplanarak içkili partiler düzenlemeye başlar. Eve gelen arkadaşlarıyla gece geç saatlere kadar oturup içki içer ve sohbet ederler. Ersin ise bir köşeden onları seyrederek ve konuşulanları dinler. Bu gibi toplantılara bizzat şahit olarak geçen bir yıldan sonra, daha önceleri akıllı, uysal ve nazik huylu olan çocuğun ahlâkı değişir. Sokak ağzıyla konuşmaya başlar, küstahlaşır ve etrafındakilere sataşır. Aynı romanda geçen, evli ve iki çocuk babası Cihan Bey ise, küçük bir kasabada memurdur. Adam, zamanla yeni arkadaşlar edinir ve bunlar vasıtasıyla içki ve kumarla tanışır. Bazı geceler eve hiç gelmez; geldiğinde ise, içkili kafayla eşini ve çocuklarını döver. Sonunda işini ve ailesini kaybeder. Yine içkili bir ortamda, arkadaşlarından birini bıçaklayınca cezaevine girer ve orada da ölür.*

*İçki bütün kötülüklerin anası olduğuna göre, sarhoşluk boyutlarında içki bağımlısı olan ebeveynlerin (çocuk romanlarında genelde babalar) başka kötü yollara sapabildikleri de görülür. *Üzeyir Gündüz'ün **Pembe Kızın Ölümü** (1986) isimli kitabında, Elif Bacı, onuruna çok düşkün bir kadındır. Fakat onun aksine, eşi, köyde "Hırsız Bekir" diye nam salmış, kötü huylu bir adamdır. Köyde kimin evinden bir şey çalınsa veya kaybolursa, akla ilk gelen; bunu Bekir'in yapmış olabileceğidir. Nitekim bu sanılar da, çoğu zaman doğru çıkar. Elif Bacı, kocasına engel olmaya çalışsa da, her seferinde ondan dayak yer. Yine de ona doğru yolu göstermekten vazgeçmez. Kocasının, altın dişleri için Yörük İsmail'in mezarını kazacağını öğrendiği gün, her şeyi göze alarak Yörüklerin İdris'e gidip ona eşinin yapacaklarını anlatır ve Bekir'i böylece ele verir. Kocasını yakalattıran Elif, yine de onu terk etmez.**

Çocuk romanlarında içkici karakterler olarak, genelde erkekler/babalar gösterilmiştir. Çok nadiren de olsa, içki müptelası kadın tiplerine rastlandığı olmuştur. Bir ailede içki düşkünü bir ebeveynin olması, ailenin diğer bireylerinin perişan olması anlamında ele alınmıştır. Romanlarda, erkeği/kocayı içki müptelâliğine iten bir çok sebep tespit edilmiştir. Kötü bir arkadaş çevresi, adamın mesleğinin niteliği, boşanma/yalnızlık, iflas/başarısızlık veya tam aksine işlerin birden düzelmesi ve çok iyi olması da kocanın içki tüketim alışkanlığının gelişmesine etki edebiliyor. Eserlerde, içkinin aile hayatı üzerinde neden olduğun olumsuz sonuçlara da değinilmiştir. İçki bağımlılığı, adamın işinde yeterince parlayamamasına neden olduğun gibi, düzenli çalışmamasına, parasının tümünü alkole harcamasına, evinin temel gereksinimlerini karşılayamamasına, ailesi üzerinde sıklıkla ve periyodik şiddet uygulamasına, hırsızlık, adam yaralama, adam öldürme gibi başka kötü işlere bulaşılmasına da yol açıyor. Öte yandan, istemeden bazı kötü olaylara şahit olan çocukların şiddeti örnek almaları ve ahlâkî çöküntüye uğramaları sonucunu da getirebiliyor. İçki bağımlısı bir kişi, kendinden başkalarını, hatta çocuklarını bile düşünmüyor. Çocuklarına zarar verebildiği gibi, onları kendisine içki bulması için zorlayabiliyor. Romanlarda, karısının çalışmasının karşılığı kazandığı parayı zorla onun elinden alarak, meyhaneye giden erkek tiplerine de rastlanmıştır. Bazı durumlarda ise, içki bağımlısı koca, kendi iradesiyle tedavi olup, iyileşebilmiş veya bir iş bulup hayatını yeniden düzene koyup içkiyi

birakabilmiştir. Yaptıklarından pişmanlık duyup, vicdan azabı çekerek evini terk eden bir babaya da rastlanmıştır.

Çocuk romanlarında pek sık rastlanmayan bir olgu olarak 'eşin üzerine kuma getirilmesi', bilhassa kırsal kesim aileleri arasında, birincil neden olarak da kadının kısırlığına dayandırılarak yaygın uygulama bulabilmektedir. Kimi zaman ise, bakıma muhtaç olan veya ev işlerinde yardıma ihtiyaç hisseden kadın(lar) eşlerini, üzerine kuma getirmesi konusunda ikna etmeye çalışmaktadırlar. Örneğin, *Mustafa Yılmazkaya*'nın yazdığı **Örnek Bir Analık**⁴²³ (2003) isimli çocuk romanında, Ramazan Çavuş ve eşi Aliye Hanım büyük bir kentin kenar mahallesinde yaptıkları gecekonuda mutlu bir şekilde yaşarlar. Aliye Hanım, oğulları Celâl'i sezaryen ameliyatı ile zorluk çekerek doğurur; hastaneden çıktıktan sonra da bir türlü iyileşemez. Çocuğun ve eşinin bakımını üstlenemediği gibi, bizzat kendisi bakıma muhtaç duruma düşen kadın, eşini, üstüne bir kuma getirmesi konusunda ikna eder. Aliye Hanım, bunun için; babasız olan ve annesiyle birlikte oturan çok yakın komşusu Ayten'i düşünür. Ayten ise, çok sevdiği Aliye Ablasına ve Celâl'e bakabilmek adına bu gayri resmî evliliği kabul eder. Sonuçta, Ayten ve annesi, Ramazan Çavuş, Aliye Hanım ve oğulları Celâl hep birlikte büyük ve mutlu bir aile olurlar. *Mevlüt Kaplan*'ın **Bücür Osman (Yetim)** (1989) adlı çocuk romanında ise, Köstüllü Ağanın birden fazla eşi vardır. Kendini herkeslerden üstün gören bu adam, eşlerinin yanında daha da bir farklılaşmakta ve adeta bir aslan kesilmektedir.

3.6.10. İkinci evlilikler ve sorunları:

Çocuk romanlarımızın neredeyse tamamına yakını ebeveynlerin ikinci evliliği temasını çocukların bakış açısından ve onlar üzerindeki etkilerini baz alarak incelemişlerdir.

Boşanan ebeveynlerin yeniden evlenmesi özellikle çocuklar üzerinde sarsıcı etkiler yaratan önemli bir sorun olabilmektedir. Bilhassa da kız çocuklarının üvey anne olgusunu kabullenmeleri, baba sevgisini onunla paylaşmaları veya annenin yerini bir başkasının almasını hoş görmeleri çok güçtür. Çocuklar üvey baba mevhumunu göreceli olarak belki biraz daha kolay kabul edilebilirler; çünkü, ne de olsa anne sevgisi, içinde bulunulan olumsuz durumu nispeten düzeltebilecek kadar şifa verici mahiyette olabilmektedir. Yine de her halükârda erkek çocukların buna karşı bazı sert karşı çıkışları olabilir.⁴²⁴

Tuğcu'nun **Babam ve Ben** (1985) adlı romanında, Orhan Bey ve Handan Hanım şiddetli geçimsizlikten dolayı boşandıktan sonra, anne bir daire karşılığında oğlu Murat'ı babaya bırakmayı kabul eder. Murat, ailesi o daha çok küçük yaşta iken dağıldığı için annesinin yüzünü bile tam olarak hatırlayamamasına rağmen, babasının başka bir kadınla evlenmesinden korkar.⁴²⁵ Evin içine yabancı bir kadının girmesine içgüdüsel olarak karşı çıkar. Hatta, böyle bir durumu düşünemez bile. Babası, kayınvalidesini yağmurlu bir günde sokağa attığı için onun ölümüne sebep olan, oğlunu bir daire karşılığı babaya veren, sonra konsomatrislik yaparak kötü yola düşen ve boşandıktan sonra da hemen ikinci evliliğini

⁴²³ Yılmazkaya, Mustafa, *Örnek Bir Analık*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.

⁴²⁴ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 55.

⁴²⁵ Tuğcu, *Babam ve Ben*, s. 22.

yapan anne Handan'ı çocuğu Murat'a kötüleyerek, onu hain bir kadın olarak gösterdiğinden dolayı, küçük Murat o zamana dek anne sevgisi nedir bilmez; bir tek varlığı olan babasını ise çok derinden sever. Dolayısıyla, onu bir başkasıyla paylaşmayı asla kabullenemez.

*Karin Karakaşlı'nın **Ay Denizle Buluşunca** (1997) isimli romanında, Seçkin Beyin ilk eşinden bir oğlu vardır. Eşi vefat edince, İdil Hanımla evlenir. İdil Hanımın en büyük arzusu, bir kız çocuğu dünyaya getirmektir. Fakat evleneli iki yıl geçmiş olmasına rağmen, oğlan durumu henüz kabullenemediği için Seçkin Bey, ikinci bir çocuk yapmayı kısa vadede düşünmez.*

*Yavuz Bahadıroğlu'nun **Yetim Metin**⁴²⁶ (1982) isimli kitabında, annesinin ölümünden sonra oğluna sormadan ikinci evliliğini yapan, küçük Metin'in babası, yeni eşini eve getirince oğlundan ona sarılmasını ister. Bu üzücü durum karşısında, birdenbire, çocuğun içinde büyük fırtınalar kopar. Annesinin mezarına kadar hiç durmadan koşan Metin, olanları bir bir ona anlatır ve kendi kendine annesinin mezarıyla dertleşirken orada uyuyakalır. Metin eve gelmeyince, köy halkı, ellerine meşaleleri alarak çocuğu aramaya koyulurlar ve onu mezarın başında bulurlar. Baba bu manzara karşısında çok sinirlenip, oğlunu dövmek için ileri atılınca, muhtar araya girer ve adamı sakinleştirir. Bu ikinci evlilikte bir süre sonra bazı ciddi sorunlar yaşanmaya başlanır. Zira, üvey anne Şefika Kadının suça eğilimli ilk eşi hapisten kaçmış ve karısı ile çocuğunun izlerini bularak onları rahatsız etmeye başlamıştır. Eski kocası, kadını tehdit ederek kolundaki altınları ve parasını da alır. Kadının tüm yalvarmalarına rağmen, adam onu sömürmeye devam eder. Her şey, bu hapishane kaçkınının jandarmalarca yakalanması ile ortaya çıkar. Bu arada, suçluya yardım ve yataklık ettiği gerekçesiyle Şefika Kadın da tutuklanarak yargılanır ve cezaevine atılır. İkinci evliliği de bu şekilde bittikten sonra, baba tüm gerçekleri anlar ve çocuğuna yaptıkları için büyük bir pişmanlık duyar. Nine de oğlunu affederek eve geri döner. Babaannesi (ninesi) Metin'e, köydeki Fadik Ablayı önererek, evde genç bir kadına ihtiyaç olduğunu ve babasının iyi bir evlilik yapması gerektiğini anlatır. Bu sefer, çocuğun da fikrinin alınması, Metin'in çok hoşuna gider. Babası ile konuşan Metin, eğer kabul ederse, Fadik Ablaya "anne" diyebileceğini; onu, tabii ki annesi gibi olmasa da, sevebileceğini söyler ve babasının yeni bir evlilik yapmasını tasvip eder.*

*Hülya Tozlu'nun **Yaşadıkça Adım Adım** (1996) adlı çocuk romanında, okula başladığı yıl, Ayşe'nin annesiyle babası boşanırlar. Babasıyla kalan Ayşe, annesini çok özler ve kendisini terkedilmiş, unutulmuş hisseder. Babası ikinci evliliğini yaptıktan sonra, küçük kız, bazen, anne ve babasından daha fazla ilgi görebileceği umuduyla felçli biri olmayı bile diler. Yani, çocuk, babasıyla annesinin tekrar bir araya gelebilmeleri için, ağır bir hastalığa yakalanmaya ve ömrünün geri kalan kısmını tekerlekli sandalyede felçli geçirmeye razıdır.*

*Çakmakçoğlu'nun **Bisiklet** (2000) adlı çocuk romanında ise, babanın ölümünden sonra, annesi, oğlu Nurettin'in yetim kalmaması için ikinci evliliğini yapar. Üvey baba eve geldikten sonra, çocuk, babasının mezarını daha sık ziyaret etmeye ve kabrinin başında ona*

⁴²⁶ Bahadıroğlu, Yavuz, *Yetim Metin*, 3. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.

dert yanmaya başlar. Evlerine giren bu adama "baba" demek içinden gelmese de, durumu zorlukla kabullenmeye çalışır.⁴²⁷

Toplumda ikinci evlilik sonrasında babaların kendi öz çocuklarına karşı daha ilgisiz hâle gelebildiği örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin; ünlü çocuk romancısı *Kemâlettin Tuğcu*, ikinci evlilikle birlikte ilgisizleşen baba figürünü gerek **Babamın Günahı** (1980), gerekse **Büyüklerin Günahı** (1979) adlı çocuk romanlarında ağırlıklı olarak ele almıştır. **Babamın Günahı** (1980)'nda, Erol'un babası Cezmi Bey, ilk eşiyile anlaşamayınca ikinci evliliğini Suzan Hanımla yapar. Üvey anne, Erol'a çok kötü davranınca çocuk, amcasının yanına gönderilir. Babası da Erol ile hiç ilgilenmez. Erol'sa bu durumdan dolayı amcasına dert yanar. Öyle ki, oğlu ilkokulu pekiyi ile bitirdiği hâlde babasının bundan haberi bile olmamıştır. Zira, adam yazıhanesindeki işlerle ve dairedeki meselelerle fazlasıyla meşguldür. Çocuk, bir kere olsun babasının, veliler toplantısı için okula geldiğini bilmez. Hatta babası çocuğun ilkokul bitimindeki diploma törenine dahî iştirak etmez. Okuldan en iyi derece ile mezun olanlar arasında bulunan Erol'un kılık kıyafeti ilgisizlikten dolayı pek sefil durumdadır. Elbisesi kısalmış ve eskimiştir; ayakkabısı ise artık iyice çarpılmıştır.⁴²⁸ **Büyüklerin Günahı** (1979)'nda ise, esasında birbirlerini çok seven karı-koca Cemil Bey ile Nazan Hanım, birbirlerinin üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesine girince, boşanmaya karar verirler. İki çocuktan on yaşındaki Cahit babasıyla kalmışsa da, Cemil Bey yeniden bir evlilik yapınca, küçük çocuk onun bunun yanında sığıntı olarak kalmaya başlar. Babanın ilgisizliği yüzünden, yanında kaldığı ve çıraklığını yaptığı kahvehaneci Kasım Efendi çocuğu köydeki bir tanıdığı olan Tahir Efendinin yanına gönderir. Aslında, Cahit'in babası fena adam değildir, ama yeni karısının etkisi altında kalır. Üvey annenin sözüne inanan baba artık Cahit'e tamamıyla yabancı bir insan olmuştur. Sonunda, çocuk evinden atıldığı gibi, okula da devam edemez. Romanda küçük çocuk, esasında babasının kendisini çok sevdiğini bilir, ancak nasıl olup da böyle yabancı bir adam hâline geldiğini anlayamaz.⁴²⁹ Eser, bize halk arasındaki bir deyişi hatırlatmaktadır: "Anası olmayanın babası da olmaz".

Hanefi Söztutan'ın **Ciğerpalem** (1990) adlı kitabında da, romanın kahramanı Hatice küçük yaşta öksüz kalır ve kendisini hiç sevmeyen bir üvey annenin elinde büyütülür. Üvey annesi, Hatice'ye eziyet etmeyi bir alışkanlık hâline getirmiştir. Aslında bir insanın, bir babanın, kendi öz evlâdını sevmemesi mümkün değildir. Hatice'nin babası da onu sevmektedir. İkinci evliliğini yapmadan önce, onu kucağından hiç indirmez, dizlerinin üzerinde oynatır ve biricik kızını sevindirmek için adeta çocuklaşır. Fakat ikinci evliliği babayı, ister istemez çocuğundan uzaklaştırmış ve üvey annenin esiri yapmıştır. Hatta, kızını sevip, okşamak istediği zaman, bir hata edecekmiş gibi vazgeçer ve evdeki huzursuzluğun daha da artmasından korkar. Çünkü, üvey anne bu sevgiyi kıskanmaktadır.⁴³⁰

⁴²⁷ Çakmakçoğlu, *Bisiklet*, s. 105.

⁴²⁸ Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 46.

⁴²⁹ Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, ss. 25-26.

⁴³⁰ Söztutan, a.g.e., s. 6.

Bazı durumlarda ise, ikinci evlilik, babayı çocuğuna karşı daha ileri derecede sert ve acımasız yapabilmektedir. *Yavuz Bahadıroğlu'nun Yetim Metin* (1982) adlı çocuk romanında, Metin'in annesi öldükten bir süre sonra, baba, çocuğunun haberi bile olmadan bir gün eve bir kadın ile küçük bir erkek çocuğu getirir. Bunlar, Metin'in yeni üvey annesi ve üvey kardeşidir. İkinci evliliğinden sonra, babası oğluna karşı daha da sertleşir; bir defasında da onu haksız yere yalancılıkla suçlar. Çocuk babasına yalvar yakar gerçeği anlatmaya çalışırken, oğluna inanmayan baba, belinden çıkardığı palaskayla onu öldüresiye döver. Üvey anne, çocuğun ölmesinden korkup araya girerek "*Bırak, ölecek!*" dediğinde, babası, "*Ölsün de kurtulalım!*" diye bağırır.

İkinci evlilikler, sadece, ilk evliliklerden olan çocuklara yönelik sorunlar yaratmamakta; zaman zaman yeni evli çiftleri de mutlu edememektedir. Örneğin, *Kemâlettin Tuğcu'nun Babasızlar* (1977) adlı romanının kahramanı küçük Murat'ın babası Ahmet Bey, eşini ve çocuğunu bırakarak evlendiği ikinci eşiyile de geçinemeyen, mutsuz olur; fakat bir kızları olduğu ve başka seçeneği de bulunmadığı için evliliğini sürdürmek zorunda kalır. İlk karısı Güzin'den ayrıldığı için çok pişman olur. Murat'ın ziyarete geldiği bir gün Ahmet Bey ve yeni eşi, Murat ve üvey kız kardeşinin yanında kavga ederler. Ahmet Beyin yeni eşi yedi mahalleye zararı dokunan şirret bir kadındır. Ahmet Bey, kadını "*yuvası*" olarak tâbir ettiği ilk evliliğini yıkmakla suçlar. İkinci eşi, Ahmet Beye, olmadık hakaretler yapar; hasta yatağında onu aç ve ilaçsız bırakır; adamın bütün maaşını "*mundar tuvaletine*" yatırır. *Hasan Nail Canat'ın Yasemen* (1985) adlı çocuk romanında, Nazmi Bey, eşi Neriman Hanımı da (zira, öz kızları Zühal de benzer bir şekilde vefat etmiştir) trafik kazasında kaybettikten sonra, Sevda isimli bir kadınla ikinci evliliğini yapar. Lüks hayata ve eğlenceye düşkünlüğü ile tanınan Sevda Hanım, gece partileri düzenleyerek eşini sömürür ve sürekli para harcar. Nazmi Bey ise, bu duruma daha fazla katlanamayıp tavrını koyar. Bunun üzerine, karı-kocanın evlilikleri, kadının evi terk etmesiyle son bulur. *Çakmakçıoğlu'nun Bisiklet* (2000) adlı romanında da, anne Şebnem Hanım, sırf, oğlu Nurettin'in "*baba*" diyebileceği biri olsun diye, yeterince araştırıp düşünmeden ikinci evliliğini yapar. Ancak, evlendiği adam çok sorumsuz ve kötü biridir. Bu evlilikte büyük sorunlarla karşılaşan kadın, kocasına, sırf çocuğunu düşünerek zor da olsa katlanır.

Türk çocuk romanlarında, ikinci evlilik konusunun değişik yönleri üzerinde yeterince durulduğu söylenebilir. İkinci evlilikler, ilk eşin ölümü veya boşanma üzerine gerçekleşiyor. Genelde çocuklu babalar, bu yolu tercih etmek zorunda kalıyorlar. Bazen anneler de, çocuklarının babasız büyümeleri için, ikinci evliliğe sıcak bakabiliyorlar. Ancak, ikinci evlilikler, incelenen romanların genelinde, gerek eşler gerekse çocuklar üzerinde bir takım problemlere neden oluyor. Örneğin, bir romanda, eski eşin, ikinci evliliğini yapan kadını rahatsız ettiği görülmüştür. Bunun dışında, ikinci evlilikte mutlu olamayan çiftler veya ilk karısını bıraktığı için pişman olan kişiler var. İkinci evliliklerin, çocuklar üzerinde yarattığı en büyük sorun ise, bilhassa babanın çocuklarına karşı ilgisiz davranmasına sebep olmasıdır. Dolayısıyla, romanlarda çocuklar genelde, özellikle babalarının ikinci bir evlilik yapmalarından

korkuyorlar; üvey anne ve üvey kardeş gibi kimseleri evlerinde istemiyorlar. Gerçi bazen, çocukların bu konuda fikirleri alınınca, üvey anneyi kabullenme durumları söz konusu olabiliyor. Ancak, ikinci evlilik vakâlarının geçtiği romanların çoğunda, üvey anneler çocukları kıskanıyorlar, üvey anne baskısıyla baba kendi çocuklarına yaşanamıyor veya onlardan soğuyor, çocuklar başka yerlere yollanarak evlerinden uzaklaştırılıyorlar, hatta bir örnekte de, çocuk, sırf babasının ona eskisi gibi şefkat gösterebilmesi için ciddi bir hastalığa yakalanmayı bile arzuluyor. Seyrek olarak ise, baba, yine üvey annenin etkisiyle, çocuklarına çok sert ve acımasızca davranabiliyor.

3.7. Aile ve Çocuk:

Çocuğun ilk bilgilerini edindiği ve temel hayat tecrübelerini kazandığı yer, hiç şüphesiz ailesinin yanıdır. Aile, büyümekte olan çocuğun yaşantısında değişik roller oynar; her şeyden önce sevginin doğal kaynağıdır; güvenlik duygusunun yoğun olarak hissedildiği sıcak bir ortamdır; okul öncesi eğitimin temel hatlarıyla alındığı, sosyal ve fiziksel ihtiyaçların karşılandığı temiz bir atmosferdir.⁴³¹ Çocuk, bir topluluk içinde nasıl yaşanıldığını ailesinden görerek öğrenir. Çocuğun toplum içinde yararlı ve uyumlu bir kişi olarak yerini alması için benimsemesi gereken kuralları, gelenek ve görenekleri ona, ailesi aşılar. Ancak bazen de aile, çocuk üzerindeki görevlerini tam olarak yerine getiremez. Dolayısıyla, çocukluk, kimileri için '*hiç yaşanmamış olsa*' gibi kabul edilen bir ıstırap zamanı olarak görülebilir.

3.7.1. Çocuk/evlât teması:

Çocuk kavramı, sözlük anlamı itibariyle; genel olarak olgunluğa erişinceye kadar her yaştaki erkek ve kızlara verilen addır; iki yaşından ergenlik çağına kadarki hayat dönemidir; doğumlarından on iki yaşına kadar kız ve erkeklerin ortak adıdır; ergenlik dönemine erişmemiş olan insan varlığıdır.⁴³² Alman bilim adamı *Postmann*'a göre de, çocuk denildiğinde; genelde insanın 0-7 yaş arasındaki belirli bir kategorisi akla gelir. Bu kategoride '*çocuk*'; bakıma, eğitime ve korunmaya ihtiyaç duyar.⁴³³ Türk kültüründe ise, çocukluğun ötesinde bir '*evlât*' kavramı bulunmaktadır ki; hangi yaşa gelirse gelsin insan, yavrusunu kendine daima muhtaç ve bağımlı olarak görme eğilimindedir. Dolayısıyla Türk insanının bazen aşırı ve hatta çocuk üzerinde zarar verici boyutlara bile ulaşabilen evlât sevgisi çocuk romanlarımızda sıkça ele alınan temalardan biridir.

Üzeyir Gündüz, **Sakıncalı Yumurcak** (1987) adlı kitabında ele aldığı konular arasında çocuğa zarar verebilecek düzeyde olan ve zaman zaman aşırılığa ulaşabilen evlât sevgisi temasını da işler. Romanın kahramanlarından biri olan Haydar'ın annesi Elif Hanım, yedi çocuğuyla birlikte yaşadıkları yoksulluğa rağmen tedavi edilmesi için İsrâf Hanımın, oğlu Haydar'ı alıp Bursa'ya götürmesine izin vermez. Çünkü Haydar'a, bir başkasına emanet

⁴³¹ Sınar, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk...*, s. 33.

⁴³² Alaylıoğlu, Ruşen - Oğuzkan, F., *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, Arif Bolat Kitabevi, İstanbul, 1968.

⁴³³ Zikreden, Polat, a.g.e., s. 2.

edemeyecek kadar düşkündür; "Ölürse de gözümün önünde olsun, iyileşirse de" der.⁴³⁴ *Fatma Güner*'in **Küçük Ressam** (1988)'ında, Osman Efendi ile Hatun Kadının yıllarca çocukları olmaz. Karı-koca, çocuk özlemi ile yanıp tutuşurlar. Bir gün tarlada çalışırken hasta, terkedilmiş ve ölmek üzere olan bir bebek bulurlar. Çocuğu öz evlâtları gibi severler ve onu büyük bir ihtimamla büyütürler. Öte yandan, bir gün çocuğun gerçek ana-babası çıkacak diye de endişelenirler. Kerim adını verdikleri çocuğa o kadar düşkündürler ki, onu bir an bile gözlerinin önünden ayırmak istemedikleri için komşu köydeki yatılı bölge okuluna bile göndermezler. Çocuk okuma-yazmayı babasından öğrenir. Ancak, okullar açılıp da köydeki bütün çocuklar komşu köydeki yatılı bölge okuluna gidince Kerim de ailesine baskı yaparak okula gitmek istediğini söyler. Anne ve baba, okula giderse onun hasretine dayanamayacaklarını belirtse de, Kerim okul sevdasından dolayı yemeden-içmeden kesilir. Onlar da çaresiz, çocuğun isteğini kabul etmek zorunda kalırlar. *Ünver Oral*'ın **Cin İkizler** (1981) isimli romanında ise, Cin İkizler Suna ile Tuna, bir gün gazeteye mektup yazarak, kendileri gibi, biri kız biri erkek ikiz kardeşlerle tanışmak istediklerini belirtirler. Gölköy'den, ikiz çocukları olan Veli Ağadan yanıt gelir. Bunun üzerine, ikizler babaanneleriyle birlikte o yazı sözü edilen köyde geçirirler. Çocuklardan ayrı kalmak, anne İnci Hanım ile baba Sedat Beye çok zor gelir. Zira, anne-baba, çocuklarından ilk kez ayrılmaktadırlar. Bilhassa onları uğurlarken, karı-koca gözyaşlarını tutamazlar. Sedat Bey, zor gelse de, çocuklarının gezip farklı yerler görmelerini desteklerken, İnci Hanımın yüreği ayrılığa dayanamaz; ama yine de gitmelerini kabullenmek zorunda kalırlar.

Nadiren de olsa, anne-babalar bazen kendi öz evlâtlarını istemeyebilirler. Hamilelikte istenmeyen çocuklar ile ilgili olarak şu örnekler verilebilir. *Tuğcu*'nun **Baba Evi** (1977) adlı romanında, Kenan Bey hapisten çıktıktan sonra babasının köydeki evine yerleşir. Kenan Beyin kendisinden küçük olan eşi Fahire Hanım bir torunu olacağı sırada kendisinin de hamile olduğunu öğrenir ve bu çocuğu istemez. Çünkü bir yanda oğlu Erol'un karısı çocuk doğururken, gerçi daha kırk yaşında olmasına rağmen kendisinin de hamile olduğunu öğrenilmesinden utanır. Ancak, doktorlar, üç aylık olduğu için bebeği aldırmasına izin vermezler ve o da çocuğu doğurmak zorunda kalır. Kadın, esasında normalde Avrupalı bir hayat sürmesine rağmen, sırf hamileliğini gizleyebilmek için köye gidip yerleşmeyi kabul eder.⁴³⁵ *Çetin Öner*'in **Portakal** (1991) adlı romanında ise, İzbat, soğuk bir kış günü, yoksul bir ailenin yedinci çocuğu olarak dünyaya gelir. Yarı aç, yarı tok vaziyette yaşamaya çalışan bu yoksul aile için, eve yeni bir boğazın eklenecek olması, büyük bir sorun kaynağı olarak görülür. Nitekim, annesi Kiraz, İzbat'a hamileyken, çocuğunu düşürebilmek için bilinçli olarak türlü ilkel yöntemlere başvurur; fakat, her şeye rağmen başarılı olamaz ve çocuk yine de doğar.

Çocuğun, kendi dışındaki sebeplerden dolayı, ortada kaldığı ve öz ana-babası tarafından istenmediği durumlar da olabilir. Örneğin, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Büyüklerin**

⁴³⁴ Gündüz, *Sakıncalı Yumurcak*, s. 62.

⁴³⁵ Tuğcu, *Baba Evi*, s. 53.

Günahı (1979) adlı romanında, Cemil Bey ve Nazan Hanım boşanıp ikinci evliliklerini yaptıktan sonra iki çocukları da ortada kalır. Oğulları Cahit'in sığındığı kahvehanenin sahibi, çocuğun babasının ve annesinin varlıklı olmalarına rağmen onunla ilgilenmemelerine bir anlam veremez. Kısıtlı imkânı olmasına rağmen kahvehaneci bu küçük çocuğu yük olarak görmez ve kendi yanında tutar. Ama bir doktor arkadaşı, çocuğun yaşama şartlarının uygun olmadığını söyleyince, kahveci de onu hiç aramadıkları için öz ana-babasına bile sorma ihtiyacı hissetmeden köydeki çocuksuz bir akrabasının yanına yollar.⁴³⁶

Zaman zaman da, evlâtlar hayırsız çıkıp ana-babalarını istemeyebilirler, onlara yeterince ilgi göstermeyip, ihtiyar yaşlarında bakmayabilirler veya onları yaptıklarıyla haddinden fazla üzebilirler. *Tuğcu'nun Ninelerin Ninesi* (1991) adlı romanında, Naime Ninenin kocası Davut Efendi ölmüş, dükkanlar yaşlı kadın ve iki çocuğuna kalmıştır. Ancak talihsiz annenin çocukları hayırsız çıkar. Annenin yaptığı para yardımları bilhassa kızı Şehime'ye yetmez. Bundan dolayı yaşlı anne ile çocuklarının arası giderek açılmaya başlar. Naime Ninenin çocukları, neticede, onun sahip olduğu iki büyük mağazayı sağlığında mahkeme kararı ile üzerlerine alırlar. Mağazaları satıp paraları da bitirirler. Naime Hanımın oturduğu ahşap, bahçeli ev değer kazanınca hayırsız evlâtlar o evi de paylaşmak isterler ama Naime Nine karşı çıkar. Çocukları da ona düşman olurlar. Yaşlı kadın, ölünceye kadar kendisine bakmak koşuluyla evi torununun torunu Cahit'e bırakır.⁴³⁷ Nitekim, yaşı epeyce ilerlemiş olan bir kadının tek başına yaşaması kolay değildir. Naime Ninenin yaşı o kadar büyüktür ki, Cahit'in altmış beş yaşındaki anneannesine bile "*torunum*" der. Kadın ölmeden önce, kızı Şehime vefat eder. Ama, yaşlı nine kendi öz kızına hakkını helal etmez. Cahit'e kızının bir defa bile insancıl, temiz yürekli ve hayırlı bir evlât olmadığından dert yanar. Kısacası insan çocuğunu doğurur ama onun ahlakını doğuramaz.⁴³⁸ *Tacim Çiçek'in* yazdığı **Şeftali Dede** (1995) adlı romanda, Şeftali Dedenin ikisi kız, ikisi oğlan olmak üzere dört çocuğu vardır. Erkek çocukları büyüyünce, biri polis, biri de gardiyan olur. Babalarının köy ortamındaki yaşam şeklini beğenmeyip; onu küçümserler ve pek arayıp sormazlar. Kızları ise evlenmiş ve çocukları olmuştur. Onlar da, eşleri köye getirmediği için babalarının yanına gelemezler. Kısacası, yalnız başına yaşayan Şeftali Dede daha torunlarını bile görmemiştir. Hayırsız çocuklarının bu ilgisiz tutumlarına üzülen ve sinirlenen yaşlı adam, sırf mirasını beklediklerini düşündüğü çocuklarını hayal kırıklığına uğratmak için tüm mal varlığını köydeki okula ve orada okuyan çocuklara bağışlamayı plânlar. Komşusunun torunu Özgür ve annesi, kız kardeşi ve babasını evde bırakarak köye geldiklerinde, küçük çocuk, herkesin korktuğu hatta deli sandığı geçimsiz ihtiyarla dost olur; onu tanır ve ona "*Şeftali Dede*" der. Çünkü, yaşlı adamın bir şeftali bahçesi vardır. Onu, öz dedesi kadar sever ve köy halkının Şeftali Dede hakkındaki olumsuz fikri böylece değişir. *Oktay Akbal'ın Yeşil Ev*⁴³⁹ (1974) adlı çocuk romanında, ihtiyar sepetçi, oğlu Haşmet'le yaşar. Kendisi sepet yapar, oğlu ise satar. Ama,

⁴³⁶ Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, s. 7.

⁴³⁷ Tuğcu, *Ninelerin Ninesi*, ss. 15, 19.

⁴³⁸ a.e., s. 64.

⁴³⁹ Akbal, Oktay, *Yeşil Ev*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.

Haşmet kötü tabiatlıdır, hiç çalışmaz, bütün işi babanın üstüne bırakır.⁴⁴⁰ A. Yıldız Yaşaroğlu'nun **Yağmur Dede** (1991) isimli çocuk romanında, kayınpederlerinin varlığından rahatsızlık duyan gelinler, zayıf karakterli kocalarını kolaylıkla etkileyerek babalarını huzurevine koymayı onlara kabul ettirirler. Yıllar önce hanımını kaybetmiş olan "Yağmur Dede" lâkaplı Seyfettin Dede ise, sinirlenip huzurevine gitmeyi reddeder ve Tophane semtinde bir gecekonduya yerleşir. Hayırsız evlâtları da, bundan sonra onu bir daha arayıp sormazlar. Oğulları, babalarının değerini ancak o öldükten sonra anlarlar. Yağmur Dedenin ölüm haberini bir hafta sonra alan oğulları, babalarına yaptıklarından ve ilgisiz davranmalarından dolayı pişmanlık duyup gözyaşlarına boğulurlar. Gelinler ise, üzülmezler; sadece, yaşlı adamın mirasının kime ve ne kadar kaldığının merakı içine girerler. H. Zekai Yiğitler'in **Öğretmenim** (1975) isimli kitabında, Dudaklı Naciye Hanımın oğlu Erol, disiplinsizliği nedeniyle Kuleli Askerî Okulu'ndan atılınca, mahallede başıboş gezmeye başlar. Alkole çok düşkün olan bu çocuk, hem annesine hem de mahalleliye iyice bela olur. Annesi oğlundan nefret ettiği için ona "Seni doğuracağıma taş doğursaydım keşke" gibi çok ağır beddualar eder. Bazı kötü işlere karışan bu çocuk, sonunda hapse atılır.⁴⁴¹ Hasan Nail Canat'ın **Yasemen** (1985) adlı romanında, Şükrü esrar bağımlılığı yüzünden sürekli para istediği anne ve babasının ölümüne sebep olur. Bu hayırsız genç, kız kardeşi Şükran'ın zengin bir ailenin yanında çalıştığını öğrenince ona da musallat olup sürekli para ister. Hatta, daha da ileri giderek, bir gece kızın çalıştığı evdeki değerli eşyaları çalmaya kalkışır. Ancak, Şükrü'nün yaptıklarına dayanamayan kız kardeşi onu vurmaya zorunda kalır ve hapse düşer. Yani kısacası, bu hayırsız evlât sadece kendi hayatını söndürmekle kalmaz; aynı zamanda, anne ve babasının ölümüne, kız kardeşininse hapishaneye girmesine neden olur. Hasan Nail Canat'ın yazdığı **Bir Avuç Ateş** (1990) isimli çocuk romanında ise, Kenan; emekli öğretmen Abdullah Bey ve eşi İffet Hanımın iki oğlundan büyük olanıdır. Orta hâlli ve inançlı bir ailenin çocuğu olan Kenan, yanlış arkadaşlar edinmesi ve kötü insanlarla dostluk etmesi sonucu alkol, uyuşturucu ve kumar gibi musibetlere alışır. Bu kötü alışkanlıkları nedeniyle, hiçbir işe giremez ve hayatına bir çekidüzen de veremez. Hatta, severek nişanlandığı ve evlilik hayalleri kurduğu Nermin de onu terk eder. Bu ayrılık, gencin, ailesinden daha fazla uzaklaşmasına neden olur. Sonunda, içine iyice gömüldüğü bataklıktan artık asla çıkamayacağını anlar ve kendisini bu yollara iten mafya elemanlarıyla birlikte olduğu bir sırada, bomba patlatarak intihar eder. Bu şekilde, hem kendisini hem de onu kötülük girdabı içine çeken yoldaşlarını ortadan kaldırır.

Fedakâr ve hayırlı evlâtlara sahip olmak bir anne-babayı en fazla mutlu eden olaylardan biridir. *Kallimci*'nin **Arzu Kız** (2003) adlı çocuk romanında, tüm zorluklara katlanarak sakat anne ve babasına bakan Arzu, fedakâr/hayırlı evlât figürü için son derece ideal bir örnektir. Arzu, annesinin tüm engellemelerine karşın yine de üniversiteye hazırlanır. Kafasında, üniversiteyi kazanıp okulunu bitirdikten sonra, ailesine maddî olarak katkıda

⁴⁴⁰ a.e., s. 35.

⁴⁴¹ Yiğitler, a.g.e., s. 36.

bulunmak düşüncesi vardır. Genç kız, mezuniyetten sonra iş bulup da başka bir şehre tayin edilse bile, anne-babasını terk etmeyi değil; aksine, onları başkalarına muhtaç etmeden yaşatmayı istemektedir.⁴⁴² *Ümran Eniştégil*'in **Maviş'in Bebeği** (1992) isimli çocuk romanında da, küçük Maviş kendi elleriyle yaptığı en güzel bez bebeğe bir türlü kıyamaz ve ona otuz lira gibi, o dönemin parasıyla yüksek bir fiyat teklif etmelerine rağmen onu satmaz. Bebeğine o kadar bağlanır ki, onu bir an bile yanından ayırmaz. Arkadaşı Şule, üç yüz elli lira değerindeki kaliteli bebeği ile değiş tokuş yapmayı önerse de, küçük Maviş bunu da kabul etmez. Fakat, bir gün annesi aniden hastalanır. Onu şehirdeki doktora götürebilmek için acil paraya ihtiyaç vardır. Bu durumda, Maviş, gözünden sakındığı bebeğini, bir an olsun düşünmeden satıverir ve eline geçen parayı da babasına teslim eder.

Çocuk romanlarında, bir anne ya da babanın çocuğuna/evlâdına karşı hissettiği sevginin başka hiçbir duyguyla kolaylıkla kıyaslanamayacağı vurgulanıyor. Ancak, bunun da bir ölçüsünün olması ve aşırıya kaçılmaması gerektiği belirtiliyor. Nitekim, evlât sevgisinin aşırısı da çocuğa zarar verebiliyor. Çocuk romanı örneklerinde geçen bu tip aşırılıklar arasında; hasta çocuğunun tedavi için uzağa götürülmesine izin vermemek, çocuğun başka köyde yatılı okumasına müsaade etmemek ya da çocuğunu kısa bir tatile yollarken bile büyük endişelere kapılmak gibi gereksiz davranışlar görülüyor. Bunun tam aksi yönde bir aşırı davranış ise, öz evlâtle hiç ilgilenmemek ve hatta onu istememektir. Bilhassa fakir ailelerde, yeni doğan çocuklar, sofraya eklenen ilâve bir boğaz olarak görülebiliyor. Romanlarda, istem dışı hamile kalınması durumunda, çocuğun doğmasının arzu edilmediği ve hatta düşürmek için bazı ilkel yöntemlere bile başvurulduğu türden örneklerle de rastlanabiliyor. Boşanma ve/veya ikinci evlilikler nedeniyle ortada kalan ve baştan savılan çocuklar ise, hiç yabana atılmayacak oranda karşımıza çıkıyorlar. Öte yandan, incelenen kitaplarda, hayırlı-hayırsız evlât ayırımına dayalı olarak çeşitli çocuk figürleri ile karşılaşmaktadır. Romanlarda, bu iki tipten, daha ziyade hayırsız evlât figürlerine yer verildiği rahatlıkla söylenebilir. Bu kategorideki çocuklar; anneleri veya babaları daha sağken miras paylaşımını amaçlayabiliyorlar, yaşlı ebeveynlerinin hâlihazırda oturdukları evlere göz dikebiliyorlar, miras paylaşımına karşı çıkan yaşlı ana-babalarına düşmanlık besleyebiliyorlar, ebeveynlerinin yaşama şekillerini küçümseyip aşağılayabiliyorlar, onlarla ilgilenmeyebiliyorlar, zayıf karakterli olup eşlerinin etkisinde kalarak onları arayıp sormadıkları gibi fırsatını bulunca yanlarından ayırıp huzurevlerine yatırmanın yollarını arayabiliyorlar, bu sebeplerle onların beddualarını alabiliyorlar, onların haklarını helâl etmemelerine yol açabiliyorlar, onları üzüp hastalanmalarına neden olabiliyorlar. Bunların yanında, kötü huylu çocuk tiplmeleri; çalışmayı sevmeyebiliyorlar, kötü alışkanlıklar (alkol, uyuşturucu, kumar gibi) edinebiliyorlar, esrar bağımlısı olup ana-babalarını para için sıkıştırabiliyorlar, okuldan atılıp başıboş dolaşmaya ve zaman zaman hırsızlık yapmaya eğilim gösterebiliyorlar, sonuçta hapse girebiliyor ve hatta son çare olarak intihar bile edebiliyorlar. Bu türden huylar edinen ve yanlış davranışlar sergileyen çocuklara romanlarda sıklıkla

⁴⁴² Kallımcı, *Arzu Kız*, s. 80.

rastlanıyor. Buna karşın, hayırlı evlât tiplmeleri üzerinde fazlasıyla durulmadığı göze çarpıyor. Daha nadiren konu edilse bile, hayırlı çocuklar; sakat ana-babalarını asla yalnız bırakmıyorlar, tüm zorluklara rağmen okuyup kendilerini yetiştiriyorlar ve büyüyünce yaşlı anne-babalarını terk etmiyorlar.

3.7.2. Ailede çocuk özlemi:

3.7.2.1. Erkek çocuk özlemi:

Geleneksel Türk ailesinde, kadının hamileliği ile birlikte, herkeste meraklı bir bekleyiş göze çarpar. Aile büyükleri, kadına ve adama oğlan doğurmanın türlü yollarını göstermeye çalışırlar. Çünkü bilhassa köy toplumunda, oğlan doğurabilmek kadının onurunu kurtardığı gibi, oğlan anası olmak kadının evdeki konumunu büyük ölçüde sağlamlaştırır.⁴⁴³ Hatta, bugün bazı Batılı ülkelerde yapılan çeşitli araştırmalarda bile, baba adaylarının anne adaylarına kıyasla, doğacak çocuğun erkek olmasını daha çok istediklerini, istatistiksel olarak saptamışlardır. Tabii ki, bu saptamayı tüm dünya geneline teşmil etmek olanağı yoktur. Bu da doğacak çocuğun cinsiyetiyle ilgili ana-baba tercihinin daha çok kültürel bir fenomen olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.⁴⁴⁴

Gülten Dayıoğlu'nun Dört Kardeşiler (1971) adlı romanında, Feten dünyaya gelmeden önce, anne Hasibe Kadının en büyük derdi bundan sonra da doğuracağı bütün bebeklerin kız olması riskidir. Kadın bu ihtimâli düşünerek strese girer; kocasının yüreği de aynı dertten muzdariptir. İki birden, kendilerine bir oğul vermesi için Tanrıya dua edip yalvarırlar. Nasıl yalvarmasınlar ki; Hasibe Kadın, daha önce tam yedi tane kız çocuğu doğurmuştur. Bunlardan dördü küçük yaşlarda ölmüşlerdir; ancak sonunda yine bir kız çocukları dünyaya gelir. Adını Feten koyarlar. Onun ardından da Habibe dünyaya gelir. Hasibe Kadın, oğlan olur umuduyla, iki yıl sonra yeniden hamile kalır. Fakat nasıl bir kaderdir ki, o da kız olur. Artık, karı-kocanın ağızlarını bıçak açmaz. Bu kızın adına ise, Döndü derler; çünkü, köylüler arasında yaygın olan bir inanca göre, eğer son doğan kıza "Döndü" adı verilirse, ondan sonra doğacak ilk bebeğin cinsiyeti oğlana döner. Hasibe Kadın, bu inançla her şeyi göze alarak, son bir doğum daha yapmaya karar verir ve nasıl olduysa, gerçekten de bebeğin cinsiyeti döner; son çocukları oğlan olur. Karı-koca sevinçten havalara uçarlar. Çocuğun adını da "Yaşar" koyarlar. *Muzaffer İzgü'nün Ökkeş İşportacı* (1970) isimli kitabında, Çerçi Yusuf eşiğine koyduğu birtakım malzemeleri köy köy dolaşarak satar. Dolaşırken de, bazen on beş gün, bazen bir ay kadar evinden ve karısından uzakta kalır. Adam, bir erkek evlâdı olmasının ve onun da kendisiyle birlikte gezdiğinin hayalini kurar. Sık sık da şöyle diyerek bu hayalini açığa vurur: "Ah ah, bir oğlum olsa, benimle birlikte dolaşsa... [...] Bazen şöyle küçük bir çocuğa öyle gereksinmem oluyor ki..."⁴⁴⁵ H. Zekai Yiğitler'in *Öğretmenim* (1975) isimli romanında, Cırcırcı Cemil'in oğlu Cabbar'ın, Tanrıya

⁴⁴³ Yörükoğlu, a.g.e., s. 30.

⁴⁴⁴ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 20.

⁴⁴⁵ İzgü, *Ökkeş İşportacı*, s. 23.

yapılan tüm yakarışlara ve adanan tüm adaklara rağmen, çok istediği hâlde bir türlü erkek evlâdı olmaz. Adamın etrafında boy boy kızları vardır. Bu kızların en küçüğüne, 'küçük' ya da 'küçümen' anlamına gelen "Gillik" der. Onu diğer kızlarının hepsinden ayrı tutar, yanından da hiç ayırmaz. Sünnetlerde onu da yalandan erkekmış gibi giydirek "oğlum" diye tanıtır. Evde, çikolatalar, bebekler, uçurtmalar hep bu küçük çocuğa alınır. Kısacası, Gillik, adamın düşlerindeki oğludur. Bir gün Gillik saçlarını da kestirince, tam bir oğlan çocuğu gibi olur. Aydın Özkan'ın **Nemik ile Onbaşı** (1981) adlı çocuk romanında, Yedilerin Hasan'ın karısı Sıdika, evde yaşlı halasının yardımıyla dördüncü bebeğini dünyaya getirir. Kadın, acılar içinde kıvrılırken bile, Tanrıya, bir oğlu olması için yalvarır. Zaten iki kızı ve bir oğlu olan kadın, doğumunu pek zorlanarak yapmaz. Ancak, dünyaya yine bir kız çocuğu getirir. Halası, doğan bebeği göstererek "Güpgüzel bir kız" deyince, kadının acıları birdenbire dağlar kadar artar. Gözlerini yumar ve sessizce ağlar.⁴⁴⁶ Ulufer Şahin'in **Boncuk** (1976) isimli çocuk kitabında ise, Balıkçı Hüseyin'in üç kızı vardır. Hiç oğlu olmadığından, bir erkek çocuk özlemiyle yanıp tutuşmaktadır. Bu yüzden de Ömer'le ilgilenir ve onu evlâdı gibi sever.

Çocuk romanlarında, bilhassa kırsal kesimde yaşayan ailelerin şiddetli duygularla, bir erkek çocuk sahibi olmak istemelerine rastlanması kuvvetle muhtemeldir. Anne ve baba, bir oğulları olmasını isterken, haddinden fazla çocuk sahibi olabiliyorlar ve dolayısıyla, her bir hamilelikte yeniden kız çocuk doğurma olasılığını bir 'risk' ve 'tehlike' olarak görebiliyorlar. Bu amaçla sık sık hamile kalan kadınlarda bir takım sağlık sorunları da oluşabiliyor. Köy ailelerinde, doğan kız çocuklarına isim verirken bile, bir sonrakinin erkek çocuk olması isteğini yansıtan adların tercih edildiğine şahit olunuyor. Buna karşın, yine taşra ortamında, erkek çocuklarının adlarının, onların uzun, sağlıklı ve başarılı bir hayat sürmesi temennisiyle verilmesine azamî dikkat edilmesi geleneğinden bahsedilebilir. Tüm denemelere rağmen, bir türlü erkek çocuk sahibi olamayan bazı anne-babalar ise, doğan kız çocuklarını erkek gibi yetiştirebiliyorlar. Ancak bunun da, doğal olarak, çocuğun ileriki yaşlarda fiziksel ve ruhî gelişimine olumsuz etkilerde bulunabileceği pek dikkate alınmıyor. Bunun da ötesinde, bilhassa kız çocuk sahibi olan babalar, erkek çocuk özlemiyle, başka çocukları da kendi evlâtları gibi görüp, sevebiliyorlar. Diğer yandan, ele alınan çocuk romanlarında geçen kent ailelerinde bu türden saplantılara pek rastlanmıyor.

3.7.2.2. Kız çocuk özlemi:

Ailelerin çektikleri kız çocuk özlemi, hiç de öyle küçümsenecek türden değildir. Çocuk edebiyatı eserlerinde, bu konuda çok sayıda örnek bulmak mümkündür. *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Güllü Bahçe** (1978) adlı romanında, Çukurova'dan dönen pamuk işçileri, kafiye bulunan öksüz ve yetim kalmış on yaşlarındaki kız çocuğunu, dinlenmek üzere uğradıkları Güllü Bahçe'de bırakırlar. Güllü Bahçe'nin sahibi Kenan Bey önce çocuğu evlâtlık vermek için tanıdıklarına haber gönderir. Fakat bir süre sonra, hiç kız çocuğu olmayan ve kız evlât hasreti çeken Kenan Bey, Emine adlı bu küçük kıza bağlanır ve onu da ailesinin bir parçası

⁴⁴⁶ A. Özkan, a.g.e., s. 5.

olarak kabul eder. *Tuğcu'nun Bekçi Baba* (1977) adlı romanında ise, anne ve babasını kaybeden Sevim'in gidecek hiçbir yeri yoktur. Mahallenin Bekçi Babası onu yanına alır. Bekçi Baba seksen yaşlarında ihtiyar bir adamdır ve kendisi gibi yaşlı eşiyle birlikte yaşar. Karı-koca, iki oğullarını da okutup meslek sahibi yapmış ve onları evlendirmişlerdir. Fakat çocukları artık, anne-babalarını beğenmez olurlar ve hatta yanlarına bile gelip gitmezler. 'Hayırsız evlât' teması içinde de ele alınabilecek olan bu çocuklar, başka şehirlerde yeni aileler kurup farklı hayatlar yaşarlar. Dolayısıyla, küçük Sevim'in gelişi, kız evlât özlemi çeken bu karı-kocayı çok mutlu eder. Hatta Sevim için alışkanlıklarından vazgeçip, onu rahat ettirebilmek adına eve türlü elektrikli eşyalar ve yeni mobilyalar alırlar. Yine, *Tuğcu'nun Kimsesiz Adam* (1971) adlı romanında, yıllarca yalnızlık çeken Sedat Bey hastalanıp yatağa düşünce Erol, yalnızlık çeken bu adama yardım etmek için, gurur meselesi yapıp yıllarca ayrı kaldığı ve özlemini çektiği kızı Güzin'i bulur; baba-kızın buluşmalarını sağlar. Sedat Bey kızını karşısında görünce, önce öfkelenip sinirlenir; bağırarak onları yanından kovar. Fakat bir süre sonra, yaptığından pişmanlık duyar; Erol'u da yanına alıp kızı Güzin'in okuluna gider. Sedat Bey, kızını yatılı okuldan alıp evine getirir ve baba-kız yıllar sonra yeniden sıcak bir aile ortamına kavuşurlar. Böylece, yalnızlıkları ve özlemleri son bulur.

Hasan Kallımcı'nın Arzu Kız (2003) adlı romanında, kas erimesi hastalığı olan Nedim Bey ve eşinin ilk çocukları erkek olur. Halbuki, karı-koca ikisi birden sakat olduklarından dolayı ileride kendilerine bakacak bir kız evlât hasreti çekmektedirler. Ancak, ilk çocuk erkek olunca hayal kırıklığına uğralar. Hatta, yine erkek olur korkusuyla ikinci çocuğu yapmayı düşünmezler. Her nasılsa, komşularının ikna etmesi sonucunda, ikinci bebeği yaparlar. Bu çocuk, kız olunca da çok sevinirler. Herkes, bu kızı, bakıma muhtaç ana-babanın umudu olarak görür. Komşusu şöyle der: "*Bu kız büyüdüğünde sana bakar, komşu. Şöyle yedi-sekiz yıl geçsin de gör. Size baktığı gibi, evin bütün işlerini görür.*"⁴⁴⁷ A. Yıldız Yaşaroğlu'nun *Yağmur Dede* (1991)'sinde, Seyfettin Dede, Rifkı ile konuşurken kız evlât özlemini şu cümleleriyle ifade eder: "*Sakın üstüne alınma Rifkı... Erkek çocuk avuca konan sarıca arıya benzer. Avucunu yumunca sokar, açınca uçup gider. Kız evlât öyle mi? Evlenip uzaklara gitse bile bir ayağı hep sendedir. Bizim komşu Şaban Efendi sık sık "tek bir kız evlâdım var; Allah niçin bir de erkek çocuk vermedi..." diye yakınır durur. Ben de ona her seferinde arı hikayesini hatırlatırım.*"⁴⁴⁸ Tarık Dursun K.'nin çocuk romanlarından biri olan *Benim Dedem Bir Tane* (1998)'de, gelini doğuma gidince, evde kalan dede, torununun kız olacağından dolayı duyduğu sevinci şu kelimelerle ifade eder: "*Bir ara düşündüm, hatta daha da iyi kız torun dedim. Çünkü, kendi kız kardeşimden biliyordum; babamıza doksan iki yaşına kadar kol kanat germiş, yanından hiç ayırmamış, hep bakmıştı, ölümü bile kızın kollarında olmuştu babamızın. Kız çocuklar bağlıdır babalarına; bu her zaman böyledir ben biliyorum.*"⁴⁴⁹ Adnan Çakmakçoroğlu'nun *Kumru* (2000) adlı romanında ise, kocasını yıllar önce kaybeden Bohçacı Sakine'nin yedi oğlu vardır; bunlardan hayırsız çıkan üçü evi terk etmişlerdir. Kadın, evini

⁴⁴⁷ Kallımcı, *Arzu Kız*, s. 49.

⁴⁴⁸ Yaşaroğlu, a.g.e., s. 25.

⁴⁴⁹ Dursun K., *Benim Dedem Bir Tane*, s. 15.

geçindirebilmek için, yaz aylarında otellere temizliğe, kışın ise zeytin toplamaya gider. Sakine, oldukça ilerlemiş olan bu yaşında, artık kendisine bakacak bir kız evlâdın özlemine derinden hissetmeye başlar.

Romanlarda, anne-babalar, değişik sebeplerden dolayı kız çocuk özlemi çekebiliyorlar. Ama ne yazık ki, bu sebeplerden çoğu faydacı beklentilerden ileri geliyor. Hiç kız çocuğu olmayanın veya kızından ayrılmış olan bir kişinin bu yönde özlem çekmesi doğal karşılanır. Ancak, bazen sebepler haklı gibi gelmeyebiliyor. Örneğin, kız çocuklarının ana-babaya daha düşkün oldukları yargısından hareketle, insanlar, yaşlılık dönemlerinde kendilerine bakacak bir kız çocuklarının olmasını isteyebiliyorlar ya da hasta/sakat olan ebeveynler, ev işleri ve hizmette kullanmak için kız çocuk arzusu duyabiliyorlar. Kısacası, genelde daha hayırlı/vefâlı evlâtlar olarak görülen kız çocuklar, bizzat kendi anne-babaları tarafından bencilce istismar edilebiliyorlar.

3.7.2.3. Özlenen çocuğun aile üzerindeki etkileri:

Bir çocuk, ailesi üzerinde çok büyük etkiler yaratabilir. Her şeyden önce, ailenin tüm ilgisini üzerinde toplayan çocuk⁴⁵⁰, aile fertlerinin dikkatlerinin ev ortamında odaklanmasına yol açar. *Tarık Dursun K.*'nin **Hoşça Kal Küçük** (1979) adlı çocuk romanında, karı-koca, bir çocukları olacağı haberini alınca sevinçten havalara uçar. Bu haber, en az onlar kadar, kendilerine dargın olan babaanneyi de sevindirir. Nitekim, bu müjdeli haberi alır almaz, yaşlı kadın bir anda aralarındaki bütün dargınlığı unutup, neredeyse her Pazar günü onların ziyaretine gider ve gelinine kendi elleriyle yemekler yapmaya başlar. Hamilelik, anne adayını da fazlasıyla mutlu etmiştir. Zira artık, etrafındaki herkes onunla ilgilenmektedir. Karnı büyüdükçe bu ilgi daha da artar. Çalıştığı işyerinde arkadaşları onu yormamaya çalışırlar. Otobüste koca koca adamlar yerlerinden kalkarak ona yer verirler. Bir keresinde de, yolu karşıdan karşıya geçmekte zorlanınca trafik polisi bütün araçları durdurur ve geçsin diye ona yol verir.⁴⁵¹ *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Baba Evi** (1977) adlı romanında, şiddetli geçimsizlik sonucu boşanma noktasına gelen Kenan Bey ile eşi Fahriye Hanım, çocuklarının dünyaya geleceğini öğrendikten sonra, birbirlerine karşı daha anlayışlı ve daha bağışlayıcı olmaya karar verirler. Çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte, eşler arasındaki tüm sorunlar da aniden sona erer; eşlerin birbirlerine olan sevgi ve saygıları artar, her şeyden önemlisi de, yıkılmak üzere olan evliliklerini kurtarırlar.

Aynı yazarın **Şeytan Çocuk** (1975) isimli eserinde de, ayrılma noktasına gelen ve sürekli olarak kavga eden Güllü ile Murat, oğullarının evi terk etmesi ve ondan uzunca bir süre haber alamamaları üzerine, büyük acı hissederler. Çocuğun evi terk etmesinin nedeni

⁴⁵⁰ *Tarık Dursun K.*'nin **Hoşça Kal Küçük** (1979) adlı romanında, aile bir çocuklarının olacağı haberini aldığı andan itibaren, daha doğmamış olan bebek, herkesin ilgi odağı haline gelir. Doğduktan sonra da, küçük, doğal olarak ailenin tüm ilgi ve sevgisini üzerinde toplar. Bebeğin resim albümü günden güne kalınlaşır; anne bebeğiyle ilgili olarak her özel anı defterine kaydeder. İlk dişini ne zaman çıkardığını, ilk söylediği kelimeyi vs. her şeyi tarihiyle not alır. (*Dursun K., Hoşça Kal Küçük*, s. 100.)

⁴⁵¹ a.e., s. 39.

olarak, kendi kendilerini suçlayıp, büyük bir pişmanlık duyarlar. Bu sorun karşısında, karı-koca birbirlerine kenetlenerek acılarının üstesinden gelmeye çalışırlar.

Anlaşıldığı kadarıyla, çocuğun aile üzerindeki en önemli işlevleri: aileyi tam anlamıyla oluşturması, yani tamamlaması; karı-koca arası ilişkilerin düzene girmesine katkı sağlaması; uzakta ve dargın bulunan aile fertlerinin tekrar bir araya gelmesine vesile olması ve anneye, hatta anne adayına, toplumsal yardım, ilgi ve hoşgörünün artmasına katkıda bulunması gibi şekillerde ifade edilebilir.

3.7.3. Ailede çocuklar arasında ayırım:

3.7.3.1. Kız-erkek ayırımı yapmak:

Çağdaş toplumlarda aileler, kendilerini, çocuklarına evrensel değerleri aktararak onları 'iyi' birer insan olarak yetiştirmekle yükümlü görmektedirler. Bunun yanında, geleceğe yönelik toplumsal güvenlik gereksiniminin önemini korumaya devam etmesi nedeniyle, Türk ailesinde çocuktan beklentiler oldukça yüksektir.⁴⁵² Bilhassa klâsik, değişmemiş bir düzende, ana-babalar (özellikle de babalar) her şeyden önce, soylarının devam etmesi açısından en azından bir erkek çocukları olmasını çok isterler ve yeri gelince de onlarla gurur duyarlar.⁴⁵³ Öte yandan, kız-erkek ayırımının ön plâna çıktığı köy ortamında yetişen çocuklar, büyüklerine her bakımdan yardım ederler ve hatta onların yaptığı her şeyi yapabilirler. Böylelikle, hiçbir yerde kolaylıkla eşine rastlanamayacak bir şekilde, çocuklar, ana-babalarının mesleklerinin içine girerek yetişirler. Köylerde öncelikle erkek çocuk, babasının işlerinde ona yardımcı olur; onun bulunmadığı zamanlarda da işlerin başına geçip, evi-tarlayı yönetmekle sorumlu tutulur ve dolayısıyla hep bu doğrultuda hazırlanır. Yani, doğal olarak, ona büyük ihtimam gösterilmesi gerekir.

Ülkemizde kız ve erkek çocukları arasındaki ayırımın en açık göstergesi, hiç şüphesiz, çocukların eğitimi konusunda ortaya çıkar. Öyle ki, kız çocuklarının eğitimi hususu, bir anlamda, aile içindeki geleneksel ve modern eğilimlerin ölçülmesi açısından son derece iyi bir göstergedir. Kız çocuklarının hiç öğrenim görmemesini isteyenler, toplum geneli içinde düşük oranda bulunmasına rağmen, yine de bu temayül, Doğu-Güneydoğu, Kuzeydoğu, Orta Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin kırsal kesimlerinde hâlâ dikkate değer ölçüde yüksektir. Buna karşın, erkek çocuklarının eğitimi konusunda ise, insanlarımızın büyük çoğunluğu, yukarıda belirtilen gerekçeler doğrultusunda, olanaklarının elverdiği ölçüde onların yüksek öğrenim görmelerini arzu etmektedir.⁴⁵⁴ Çocuk romanları da Türkiye'de ailelerin hâlâ, hemen her konuda kız-erkek çocuk ayırımı yapmaya devam ettiklerini göstermektedir.

Gülten Dayıoğlu'nun Dört Kardeşiler (1971) adlı çocuk romanında, kız çocuklarına ikinci sınıf insan muamelesi yapıldığı vurgulanır. Aile her doğumda erkek çocuk gelecek beklentisi içindedir; kız çocuğu dünyaya geldiğinde ise hepsi birden karamsarlığa kapılıp

⁴⁵² Tolan, a.g.m., s. 499.

⁴⁵³ Kıray, a.g.e., s. 109.

⁴⁵⁴ Serdaroğlu, Servet, *Aile Çevresi: Kadın-Erkek İlişkileri*, Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1972, ss. 46, 52-53.

üzülürler. Kız çocuklarının okumalarına da karşıdrlar. Örneğin, dede, Feten Kızın okuma çağı geldiğinde, onun okula gitmesine karşı çıkar, bunu gereksiz bulur ve konuyla ilgili olarak oğluyula arasında şu konuşma geçer: "Kız kısmı okuyup da n'olacak? Üç beş yıl sonra kocaya veririz. Üstümüzden savulur gider. Emme Yaşar Oğlan okursa..." Babasının da en büyük ideali, Yaşar Oğlanı okutup büyük adam olduğunu görmektir. Aynı yazarın **Ben Büyüyünce** (1979) isimli romanında da, ailenin gözünde erkek çocuğun ayrıcalıklı bir konumu vardır. Sultan Kadın, gelininin doğumunu sabırsızlıkla bekler; çünkü, doğacak çocuğun erkek olacağına inanır. Doğum gerçekleşip de erkek torununu kucağına aldığına sevinçten deliye döner ve duygularını şu cümlelerle ifade eder: "Bebeği kucağıma verdiklerinde öyle bir sevindim öyle bir gönendim ki! Kundağı öpüp başıma koyasım geldi. Kolay mı? Oğlancık, koskoca Sınıkçılardan soyunu sürdüreceksin! Kabıma sığmadım: Gayrî tutmayın beni. Geleneği meleneği çiğneyip babasıyla dedesine kendim muştulayacağım torunumun doğumunu... Kız doğsa gelmezdim ya!..."⁴⁵⁵ Bu yaklaşıma paralel bir şekilde, *Nezihe Meriç*'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında** (1994) isimli çocuk kitabında, eğer bir kişinin torunu oğlundan olursa, ona "oğul balı", kızından olursa da "bahçe gülü" dendiği söylenir. *Mustafa Salman*'ın yazdığı **Güçlükleri Yenen Çocuk** (1985) adlı romanda, babasını Dumlupınar Savaşı'nda kaybeden Hasan, onu hiç tanımamıştır. Ama ölümünden önce babası için oğlu Hasan her şey demektir. Zira, büyüünce babasının yerine o geçecek ve ileride kendisine o bakacaktı. Bir de şehirli gibi okuyup da, büyük bir adam olursa o zaman dünyalar onun olacaktı. Ama, babanın ömrü bunları görmeye vefa etmez. *Seza Aksoy*'ün **Arsa** (1981) isimli romanında, Şubat ayı başında aileye yeni bir bebek katılır. Doğan çocuk, ablası Defne'ye çok benzeyen sevimli bir kızdır. Ama, bebek doğduktan sonraki hafta baba eve hep geç gelir, suratı ise bir karıştır; üstelik ikide bir anneyi suçlayarak, şöyle bağıırır: "Bir erkek çocuk vermedin bana. Zaten kız olsun diye yalvardın Tanrıya, değil mi?"⁴⁵⁶ *Hâdi Besleyici*'nin **Eskimo Hasan** (1977) isimli kitabında ise, Erenek'in yeni bir kardeşi dünyaya gelir. Annesinin yüzündeki mutluluk tablosunu gören çocuk, onun bir erkek çocuk dünyaya getirdiğini anlar. Çünkü, kız çocuk olsa annenin köy yerinde böyle gülümsemeyeceğini tahmin edebilecek yaşta'dır.⁴⁵⁷

Tarık Dursun K.'nin **Hoşça Kal Küçük** (1979) isimli çocuk romanında, anne gençken liseyi bitirdikten sonra İstanbul'a gitmek, orada üniversite eğitimi almak ve doktor olmak istemiştir. Ama bir kızın tek başına İstanbul'da yaşayıp okumasına izin verilmez. Bunun yerine, kızı yakın bir kentteki öğretmen okuluna gönderirler. Ünlü edebiyatçı, çok ilginç bir şekilde, aynı olaya, farklı karakterleri kullanarak bir başka romanında da değinmiştir. Nitekim, **Benim Dedem Bir Tane** (1998) adlı romanında, babaanne gençliğinde Mersin'de liseyi bitirdikten sonra, İstanbul'a gidip üniversite eğitimi alarak doktor ya da avukat olmak ister. Fakat babası, kızının uzak bir şehre gitmesine izin vermez. Kız, çok üzölüp ağlayınca, sonunda babası onun yakın bir kentte bulunan öğretmen okulunda yatılı olarak okumasını kabul eder. *Pakize Özcan*'ın **Yıldız Toplayan Çocuk** (2004) adlı romanında, Korkmaz'ın

⁴⁵⁵ Dayıoğlu, *Ben Büyüyünce*, s. 7.

⁴⁵⁶ Aksoy, a.g.e., s. 69.

⁴⁵⁷ Besleyici, *Eskimo Hasan*, s. 78.

annesi Nermin Hanım, gençliğinde liseyi bitirdikten sonra üniversiteye gitmek ister. Ancak, babası, "Bir kıza bu kadar okumak yeter.", der ve yüksek okula gitmesine izin vermez. Kız da, bunun üzerine lise diplomasını kullanarak bir bankada işe girer ve orada çalışmaya başlar.⁴⁵⁸ *Bariş Bilen*'in **Işığa Doğru** (2004) adlı romanında ise, yatılı okulda okumak için babasını zorlukla ikna eden Yaşar, iki kız kardeşinin de okumasını ister ve konuyu babası Ömer'e açar. Baba, oğlunu terbiyesizlikle suçlar; onun 'eski köye yeni âdet getirdiğini' iddia eder. Kız çocuklarının okumasını kabullenemeyen baba, köylülerin kendisini alaya almasından korkar. Oğlunun ise, okuduğundan dolayı böyle konuşarak kendisine karşı gelme cesareti gösterdiğini ve itaatsizlik ettiğini düşünür; hatta çocuğuna bazı beddualar eder.⁴⁵⁹ *Nur İçözü*'nün **Reyhan** (1997) isimli çocuk kitabında da, Reyhan'ın babası, kızını ilkokuldan sonra daha fazla okutma taraftarı değildir. Onun, dikiş nakış kursuna giderek, bir an önce eve para getirmesini sağlayacak bir şeyler öğrenmesini tercih eder. Fakat, annesi ısrar edince baba da, kızının okuluna devam etmesine güç bela razı olur. Reyhan, daha sonra, parasız yatılı sınavlarına girmek istediğini söyleyince, babası evde kızılca kıyameti koparır. Öfkesinden bağırıp çağırarak ve 'kız kısmının' yatılı okumasına bir anlam veremeyen babayı, eşi ve büyük kızı araya girerek sakinleştirmeye çalışırlar. Sonunda adam, yine yumuşar ve kızının bu isteğine de boyun eğmek zorunda kalır.

Geleneksel ailelerde kızları yabancından ("elden") saymak âdetine bile rastlandığı olmaktadır. Nitekim, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Yetim Ali** (1975) romanında, Anadolu'da kız çocuğuna genelde "el malı" gözüyle bakıldığı ve kız büyüyüp de gelin gittiğinde ise o zamana dek verilen tüm emeğin boşa gideceğinin düşünüldüğü vurgulanır. Aynı yazarın **Köydeki Evimiz** (1980) adlı romanında ise, köylüler kız çocuğunu 'satılık bir mal' olarak görürler. Köylülerden biri taşradaki bu zihniyeti şöyle tarif eder: "Bey, fakir köyde bir kız kolayına mı yetişir? Oğlan oldu mu on yaşını doldurunca rençperliğe salarsın. Satılık olan kıza daha çok para gider. Ben bunca yıl yemeyip yedireyim, giymeyip giydireyim, beş çalışayım, anası çalışsın, gardaşı çalışsın sonra da parasız, pulsuz elin adamına vereyim, oldu mu bu? El adamı iki gün karı diye saklar, üçüncü gün tarlaya koşar."⁴⁶⁰ *Bariş Bilen*'in **Işığa Doğru** (2004) adlı çocuk kitabında ise, romanın kahramanı Yaşar, erkek ve kız çocuklarına ilişkin olarak köy ortamında geçerli olan genel bakışı şu kelimelerle özetler: "Erkek çocuklar bizim köyde çok önemlidir; tüm Anadolu'da olduğu gibi. Soyun sürdürülmesi için gereklidir. Kızlar, evlenip gittikleri için, onlara konuk gözüyle bakılır. [...]"⁴⁶¹

İncelenen romanlar, bilhassa köylerde kızlara genel olarak 'ikinci sınıf insan' muamelesi yapıldığı varsayımına dayanmaktadır. Doğum hadisesi itibarıyla bakıldığında, erkek çocuk doğunca sevinilirken, kız doğduğunda herkeste tam bir hüznün havası hâkim oluyor. Hamilelik boyunca, ebeveynler hep, gelecek çocuğun erkek olmasını temenni ediyorlar. Erkek doğmazsa da, koca ve/veya kayınvalide, bazen aşırı derecede sinirlenip,

⁴⁵⁸ Özcan, a.g.e., s. 14.

⁴⁵⁹ Bilen, *Işığa Doğru*, s. 40.

⁴⁶⁰ Tuğcu, *Köydeki Evimiz*, s. 33.

⁴⁶¹ Bilen, *Işığa Doğru*, s. 45.

gelini suçlayabiliyorlar. Yine köy ortamında, çocukların okuması ile ilgili olarak ayrımcılık yapılabiliyor. Kızlarının okumasına karşı çıkan köylüler, aksi hâlde çevrelerce alaya alınmaktan bile korkuyorlar. Buna karşın, köyde hâkim olan zihniyete göre, erkek çocuk, tıpkı şehirliler gibi, olabildiğince okumalıdır; çünkü, muhtemelen ileride ailenin başına geçecek ve her şeyi o çekip çevirecektir. Halbuki, kızların asla şehirli hemcinslerine benzememesi istenir. Bazen şehirlerde de, kız çocukların genelde liseden mezun oluncaya kadar okumalarına izin verilmekle birlikte, üniversite eğitimi için uzakta bir kente gitmelerine müsaade edilmez. Maddî durumu bozuk kimi kentli ailelerde ise, kız çocuklar, ileride zaten kocası tarafından çalışmasına izin verilmeyeceği gerekçesiyle, genelde liseden sonra para getirebilecek türden dikiş, nakış kurslarına yönlendirilmektedirler. Öte yandan, kız-erkek çocuk ayrımının derinden görülebildiği köy ortamlarında, hemen her bakımdan ayrıcalıklı yetiştirilen erkek çocuklar, kızlara tepeden bakabiliyorlar. Kızlar ise, kırsal kesimde, bazen 'elden' sayılmakta, onlara günün birinde evlenip gidecek birer 'konuk' gözüyle bakılmakta ve hatta, başlık geleneğinin devam ettiği kesimlerde, 'satılık mal' muamelesi bile yapılmaktadır.

3.7.3.2. Büyük - küçük çocuk ayrımı yapmak:

Özellikle somut işbölümüne dayalı olan ve kırsal kesimde yaşayan geleneksel ailelerde annenin bulunmadığı/olmadığı veya dışarıda çalıştığı durumlarda, genellikle büyük kız çocuk derhal annesinin yerini alıp, bütün ev işlerini ve çocuk bakımını üstlenir. Dolayısıyla, bilhassa yoksulluk çeken ailelerde büyük kız çocuklarının rol ve sorumluluklarında, diğer kardeşleriyle karşılaştırıldığında, gözle görülür ölçüde olumsuz yönlü dengesizlikler söz konusu olabilmektedir. Fakat bu durum, kız çocuğunun zihinsel ve psikolojik gelişimini bazı yönlerden önemli derecede etkileyebilir; ileride evlenmekten kaçınabileceği gibi, evlendiği takdirde de, kocasına karşı benzer bir 'anne' tavrını devam ettirebilir.⁴⁶²

Örneğin, *Gülten Dayıoğlu*'nun **Dört Kardeşiler** (1971) adlı romanında, Feten henüz altı yaşındayken annesi ölür; en büyük çocuk olduğu için kardeşlerinin bakımını üstlenen Feten, çocukluğunu hiç yaşayamaz. Zira, annesi ölür ölmez derhal bir yetişkin kimliğine bürünmek zorunda kalmıştır. Okul çağı geldiğinde ise, kardeşlerine bakacak kimse olmadığı için dedesi, Feten'in okula gitmesini bir yıl geciktirir. *Gülten Dayıoğlu*'nun **Ben Büyüyünce** (1979) adlı romanı, yaşlı bir kadın olan Sultan'ın bir kan davası uğruna çocuklarını, kendini ve hatta torunu Ereki'ni hazin bir sona sürükleyişini anlatmaktadır. Sultan Kadın ölen oğlu Kerim'in kanını yerde bırakmasını diye bilhassa erkek bir torun ister. Torunu Ereki doğar. Ereki etrafında olup bitenleri anlayacak kadar büyüdüğünde hastalanır ve tüm aile fertleri şehirdeki hastaneye gitmek zorunda kalırlar. Bu arada aileden köyde tek başına kalan on yedi yaşındaki İsmail kanlılarından birkaçını öldürünce, kan davasında sıra karşı tarafa, yani Ayıngacılara geçer. Böylece Sultan Kadın ve ailesi bir daha köye, topraklarına dönemezler. Ereki, kentte büyür. Kentteki kız çocuklarının işe giden annelerinin yokluğunda üstlendikleri

⁴⁶² Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 56.

annelik rolü dikkatini çeker. Erekerin karşı komşusu Türkân, annesi işe gidince ev işlerini ve çocuk bakımını üstlenmektedir. Türkân'ı daha beşinci sınıfı bile bitirmeden okuldan almışlardır. Ekonomik yetersizliklerinden dolayı, babası ile birlikte annesi de yoğun olarak çalışmak zorundadır. Türkân'sa evde on bir aylık kız kardeşiyle dört yaşındaki erkek kardeşine analık eder. Küçük kızın arada bir kucağında çocukla seksek ya da yakar top oynaması, bazen de yine bu vaziyette komşu kızların evcilik oyununa konuk olarak katılması, köyden geldiği hâlde Ereke'ye bile fazlasıyla ilginç gelir.⁴⁶³ *Muzaffer İzgü'nün Kara Pamuk* (1978) adlı eserinde, anne ve babalar Çukurova'da pamuk tarlalarında çalışırken, bebekler ve küçük yaştaki çocuklar, kendilerinden ancak birkaç yaş büyük olan kardeşlerine (ablalarına) emanet edilirler. Küçüklerin tüm bakımlarını ablalar ve bazen de ağabeyler üstlenirler. Susadıklarında onlara su içirip, altlarını temizlerler, saçlarını tararlar, ağladıklarında ise önce kendi ağızlarında çiğnedikleri ekmeği kardeşlerinin ağızlarına vererek onların karınlarını doyurmaya çalışırlar. Oyun çağındaki bu çocuklar, gün boyu ancak kardeşlerini uyuttuktan sonra oyuna vakit ayırabilirler. *Kemâlettin Tuğcu'nun Baba Evi* (1977) romanında ise, Kenan Bey köyden çıkıp bin bir güclüğü yenerek mühendis olmayı başarmıştır. Ama talihsizlik sonucu yaptığı bir trafik kazasında bir kişinin ölümüne sebep olduğu gerekçesiyle suçlu olmadığı hâlde sekiz yıl hapis cezasına çarptırılır. Hapisten çıkınca, yaşça kendinden küçük eşiyile birlikte köyde babadan kalma eve yerleşirler. Orada, yanlarına yardım etmesi için aldıkları on üç yaşındaki Esmâ adlı kızı destekleyip okuturlar. Esmâ her sözünü evirip çevirip kardeşi Ali'ye getirmektedir. Kenan Bey ve karısına, evdeyken hep Ali'yle yattığını, ona baktığını, o olmadan Ali'nin uyuyamadığını, yemeğini kendisinin yediğini anlatır. Kısacası, Esmâ küçüklükten beri hep kardeşi Ali'ye baktığından dolayı, onu kendi öz evlâdı olarak görmekte ve kardeşinden ayrıldığı için de çok üzülmemektedir. *Aydoğın Yavaşlı'nın Bir Yürekten Bin Özlem* (2001) isimli romanında da, Sevda'nın babası inşaat işçisidir; annesi de evlere temizliğe gittiği için, kızcağız kendisinden küçük üç kardeşine bakar, onlara annelik eder; çok sıkışınca da komşulardan yardım ister.

Necla Ülkü Kuglin'in Ebruların Tatili (2000) isimli romanında ise, Ebru, altıncı; kardeşi Burcu ise, üçüncü sınıf öğrencisidir. Anneleri bir işyerinde gün boyu çalıştığı için, Ebru, kardeşi Burcu'ya hem ablalık hem de annelik yapar. Abla, kardeşinin iştahı açsın diye ona değişik yemekler pişirmeye çalışır ve onu, annesi işten eve dönüşüne kadar değişik oyunlarla oylar.

İbrahim Örs'ün Almanya Öyküsü (2. Baskı 1982) adlı romanında, küçük Kaya'nın arkadaşı Ferman da, aynen kendisi gibi ailenin büyük çocuğu olarak bazı sıkıntılar çekmektedir. Anne ve babası yurtdışında çalıştıkları için, kardeşi Arman'a bakmak zorunda kalan Ferman'ı okula göndermezler. Kaya da anne-babası yurtdışında çalıştıkları için arkadaşınıninkine benzer bir durumla karşılaşmaktan korkar. Üstelik, köylerinde aynı durumda kalan ağabey ve ablalar çok sayıda bulunmaktadır.⁴⁶⁴

⁴⁶³ Dayıoğlu, *Ben Büyüyünce*, ss. 75-76.

⁴⁶⁴ Örs, a.g.e., s. 157.

*Nur İçözü'nün **Reyhan** (1997) adlı romanında, Reyhan, formasını giyerek ortaokula gittiği ilk gün, ablası onu geçirmez; fakat, gözden uzaklaşınca kadar ona camdan bakar. O yaşlarda kendi hâlini ve tüm çektiklerini düşünür. Ailesinin maddî imkânsızlıklarından dolayı ve kardeşine bakmak zorunda kaldığı için, okula gitmeyi çok istemesine rağmen gidememiş ve bu arzusunu da anne-babasına bir türlü söyleyememiştir. Şimdi ise, bir de, evlere temizliğe ve çocuk bakımına gitmek durumunda olduğu için, kardeşine karşı bir an öfkeyle karışık büyük bir kıskançlık duygusuna kapılır. Nadiren de olsa, benzer problemler bazen büyük erkek çocukların başına da gelebilmektedir. Nitekim, yine aynı romanda geçen Şehmuz ve ailesi köylerinden çıkıp, İstanbul'a göç etmişlerdir. Orada kendilerine küçük bir gecekonduyu yaparlar. Çalışkan ve zeki olan büyük çocuk Şehmuz'un tek amacı, şehirde okumak ve iyi bir mesleğe sahip olmaktır. Bu amacını gerçekleştirebilmek için parasız yatılı sınavlarına girer ve kazanır. Okuluna devam ederken, tam lise ikinci sınıfa geçtiği yıl, babası zor hayat şartları karşısında pes ederek köye geri dönmek istediğini açıklar. Zira artık, inşaatların günübürlük sıva ya da tamirat işlerinin getirdiği gündelik, koca bir aileyi geçindirmeye yetmemektedir. Baba, bu kararını alırken, kızlarının ilkokulu bitirmiş olmalarını da göz önünde bulundurur. Ona göre, kız kısmının daha fazla okumasına gerek yoktur. Babasını bu karardan vazgeçirebileceğini düşünen Şehmuz, sırf kız kardeşlerinin de bir meslek öğrenebilecek kadar okuyabilmelerini sağlamak amacıyla, fedakârlık yaparak kendi okulunu bırakır ve bir minibüste muavinlik yapmaya başlar. Daha sonra ise, işi ilerleterek şoför olur. Kısacası bu genç, sırf kız kardeşlerinin yeterli temel eğitimi alabilmeleri uğruna, hayatındaki tek ideali olan okumaktan geçici bir süre için vazgeçer.*

Öte yandan, meseleye tersinden bakmak ve yoksul ailede küçük çocukların (genelde de en küçüğün) sahip olabildiği bazı ayrıcalıklara değinmek de mümkündür. Örneğin, *İzgü'nün **Bülbül Düdük** (1980) romanında, aylarca karlar altında kaldığı için bağlı olduğu ilçeye irtibatı kesilen, sağlık ocağı ve okulu bile olmayan bir dağ köyünde yaşıyan Mirza, üç kız kardeşi, annesi ve babası ile birlikte, açlık, ısınma sorunu, okulsuzluk, sağlık hizmetlerinin bulunmayışı gibi nedenlerle on yedi hanelik köylerini terk edip şehrin kenar mahallelerinden birine göç ederler. Orada küçük bir oda tutup, yerleşirler. Baba, evin oğlu Mirza ve anne çeşitli işlerde çalışarak gecekonduyu parası biriktirirler. Evin büyük kızı Merze, en küçük kardeşi Bağdağül'e bakmak zorunda olduğu için okula gidemez. Mirza da okula hiç gitmediği için okuma-yazma bilmez. Sadece Pürze okula gider. Evde geçim sıkıntısı çekildiğinden dolayı, yemek her zaman az yapılır. Aile fertleri yemek hemen bitmesin diye az yemeye çalışırlar. Tavanın dibinde iki kaşık yemek kalınca, hepsi de ellerini çekerler. Çünkü, bu son iki kaşık kendilerinden daha küçük olan Pürze'nin hakkıdır. Bağdağül zaten çok küçüktür, Pürze de ufak olduğu için yemeği hızlı yiyemez.⁴⁶⁵ *Nursel Saygınar'ın **Benim Dünyalarım** (1996) adlı romanında ise, Nursel'in babası en küçük çocuğu Kutluhan'ı diğer kardeşlerinden daha fazla sever. Çocuklarının içinden bir tek onu öper, okşar. Diğer çocuklar ise, bu durumdan dolayı küçük kardeşlerini kıskanırlar.**

⁴⁶⁵ İzgü, *Bülbül Düdük*, s. 7.

Nadiren, aile içinde büyük çocuğa öncelik tanındığı örneklere de rastlanabilir. Örneğin, *Zerrin Polat'ın Sevginin Gücü* (1997) adlı romanında geçen iki çocuklu ailede her zaman ablanın istekleri ön plândadır. Özellikle annesi, hep Zeynep'i tutar. Babası da onlara söz geçiremediği için, sonunda ablanın isteklerini yerine getirmek zorunda kalır.⁴⁶⁶ Evin oğlu Orhan ise, anne ve babasının ablasına bu kadar değer vermelerine, her zaman ablanın isteklerinin öncelikli görülmesine ve evdeki tüm plânların da ablaya göre yapılmasına çok üzülür; yine öfkelenildiği bir anda evden kaçmayı düşünür. Ablasına, mezuniyet balosu için kıyafet almaya gidileceğinden, Orhan'ın, babasıyla maça gitme plânlarının ertelenmesi ise bardağı taşıran son damla olur. Orhan anne-babasına şöyle bağırır: "*Onun her şeyi önemli. Benimse hiç önemim yok. Siz beni sevmiyorsunuz. Varsa da yoksa da kızınız...*" Gözlerine dolan yaşları göstermemek için koşarak odasına gider ve tutmaya çalıştığı göz yaşlarını bırakır. Küçük Orhan, "*Beni sevmiyorlar. Belki de benim doğmamı hiç istemediler. Her şey Zeynep için, ölsem bile umurlarında değil. Bugün odadan hiç çıkmayacağım. Kendim için esaslı bir plân yapmalıyım. En kısa zamanda bu evden gitmeliyim. Beni sevmiyorlarsa ben de giderim. Ben gittikten sonra kıymetimi anlayacaklar. O zaman da beni bulamayacaklar, üzülme sırası onlara gelecek. Kumbaramda biraz param var, beni bir süre idare eder. Sonra da bir iş bulur, çalışırım.*"⁴⁶⁷, diye düşünür.

Yapılan bu gözlemlerden hareketle, çocuklar arasında genelde büyük olanlar, cinsiyetine pek de bağlı olmaksızın, diğerlerine göre daha fazla zorluklar çekiyorlar. Onlardan, büyük sorumluluklar üstlenmeleri beklenebiliyor. İster köyde, ister kentte olsun, çoğunlukla büyük kızlar, büyük erkeklere göre, biraz daha ağır sorumluluklar (kardeşlere bakmak, ev işleri yapmak veya okula gidememek gibi...) altına girmektedirler. Diğer yandan, bilhassa yoksul ailelerde en küçük çocuğun bir takım ayrıcalıklara sahip olabildiği görülüyor. Bu yüzden, bazen küçük kardeşler kıskanılıyor; ancak, yine de çoğunlukla büyüklerin şefkât ve koruması altında bulunuyorlar. Kimi zaman da, tam aksine, özellikle kentli modern ailelerde, cinsiyete bağlı olmadan, büyük çocuk, küçüğe göre daha ayrıcalıklı olabiliyor.

3.7.3.3. Çocuklar arasında ayırım yapmamak:

Tabii bütün bu dengesizliklerin karşısında, çocukları arasında ayırım yapmayan ailelere de rastlanabilmektedir. Örneğin *Tarık Dursun K.'nın Hoşça Kal Küçük* (1979) isimli romanında, çocuklar giderek büyür, büyükler de yaşlanırlar, saçlar seyrelir, hatta yavaş yavaş ağır sızı sahibi olmaya başlarlar. Yaşlandıkça da, artık eskisi gibi çocuklarına bağırıp çağırılmazlar ve onları azarlamazlar. Yaşlı baba, erkek çocuklarına; yaşlı anne ise, daha çok kızlara yakın olmaya çalışır. Yaşlı ebeveynler, gönüllerinde gece-gündüz demeden ısıttıkları sevgilerini bütün çocukları arasında eşitlikle bölüştürürler. Yaşlı kadın, eşinin mutfak

⁴⁶⁶ Bunun benzeri bir duruma *Zuhal Barbaros Hızlı'nın Pop Şeker Çocuk* (1996) adlı romanında rastlanmaktadır. Romanda, karı-koca birbirlerini sevip saymaktadır; çocuklarına ise çok düşkündürler. Babanın sevgisi biraz yanlıdır, abla Nurgül'ü oğlu Ertan'a göre biraz daha fazla sevmektedir. Küçük Ertan ise, bu durumda annesinin kolunun altından başını sokup koynuna yaklaşır ve böylece kendini sevdirebilir. Hemen her zaman abla babasının kucağında, Ertan da zoraki annesinin koynundadır. En küçükleri olan Ebru Naz ise zaten küçük diye herkesin kucağındadır. (Hızlı, a.g.e., s. 69.)

⁴⁶⁷ Z. Polat, a.g.e., s. 7.

masrafları için verdiği paradan küçük artırmalar yapıp, yastığının altında toplar ve sonra da çocuklarından kimin neye gereksinimi varsa ona Hızır gibi para yetiştirir.⁴⁶⁸ *Necla Çandağ*'ın **Lemas'ın Limon Çiçeği** (2002) adlı romanında ise, Nebî Dede, bir torunu olacağını öğrendiğinde çok heyecanlanır. Torunun kız ya da erkek olması onun için hiç önemli değildir. Sadece, doğacak çocuğun eli ayağı düzgün ve sağlıklı olması için dua eder. Torununun oğlan olduğunu öğrenince de, ona kendi babasının adı olan Bekir ismini verir.⁴⁶⁹

3.7.4. Evlâtlık teması:

Anne-babanın ayrılması ve kendi hayatlarını yeniden kurmaları veya ebeveynlerin ölümü gibi sebeplerle ortada kalan çocuklar, evlâtlık olarak alınabilmektedirler. Anne-babasız bu çocukların evlâtlık alınması; onlara barınacakları bir yuva sağlanabilmesi, karınlarının doyabilmesi, kısacası bakımlarının gerçekleştirilebilmesi için önemlidir. Zaman zaman ekonomik durumu çok kötü olan kimseler de, çocuklarına bakamadıkları için onları zengin ailelere evlâtlık olarak verebilmektedirler. Ancak, bakılmak üzere evlere alınan evlâtlık çocuklara çoğu zaman bir hizmetçi gibi davranıldığı, kötü muameleler yapıldığı, dayak atıldığı ve bazı ağır işler yaptırıldığı görülmektedir. Bunların yanında, çocuğu olmadığı için evlât edinen ve evlâtlığına tıpkı kendi öz çocuğu gibi şefkatle yaklaşanlar da bulunmaktadır.⁴⁷⁰

3.7.4.1. Evlâtlık verme:

Çocuk romanlarımızda, ebeveynlerin ölümü veya ekonomik sebeplerden dolayı çocuklar, başka ailelerin yanına evlâtlık olarak verilebilmektedirler. *Gülten Dayıoğlu*'nun **Dört Kardeşiler** (1971) adlı kitabında, romanın baş kahramanı küçük Feten'in sırasıyla annesi ve babası ölür. Feten ve üç kardeşi köyde felçli dedeleriyle birlikte yaşamaya başlarlar. Köy muhtarından evlâtlık bir kız bulması talep edilince o da Feten ve kardeşlerini evlâtlık vermeyi düşünür. Feten ihtiyar dedesi ile küçük kardeşi Yaşar'a baktığı için ortanca kardeşler Habibe ve Döndü evlâtlık olarak verilirler. Kardeşler birbirlerinden ayrılmak istemezler, ağlarlar ama muhtar onları dinlemez ve kardeşleri zorla ayırır. Dede ise kızlara belki daha iyi bakılır ümidiyle bu duruma ses çıkarmaz.⁴⁷¹ *Üzeyir Gündüz*'ün **Sakıncalı Yumurcak** (1987) adlı romanında, oğlu Haydar'ın ölümünden sonra, Elif Hanım iki kızının okumaları ve iyi bakılmaları için Bursa'ya evlâtlık olarak götürülmesine razı olur. *Muzaffer İzgü*, **Çizmeli Osman** (1980) adlı romanında, evlâtlık verme temasını oldukça dokunaklı bir şekilde işlemiştir. Halil, kalp hastası oğlu Hamza'nın ameliyat parasını bulabilmek için ortanca çocuğu Osman'ı para karşılığı evlâtlık vermeye karar verir. Anne Güllü ise buna var gücüyle karşı koyar. Çocuklarından birinin bir an bile olsa yokluğuna dayanamayacağını

⁴⁶⁸ Dursun K., *Hoşça Kal Küçük*, s. 16.

⁴⁶⁹ Büyükbabanın isminin çocuğa verildiği diğer örnekler arasında şunlar sayılabilir: *Tuğcu*'nun **Kayıkçı Güzeli** (1985) adlı romanında, Cemil'in adını babası koyar. Halk arasında genelde tercih edildiği üzere, çocuğa kendi babasının (dedenin) adını verir. Yine, *Tuğcu*'nun **Güllü Bahçe** (1978) adlı romanında, Selim doğduğu sırada dedesi öldüğü için ona dedenin adı verilmiştir. Yazarın **Köydeki Evimiz** (1980) adlı romanında ise, Kerim Beyin kızının oğluna (torununa) da Kerim ismi verilir.

⁴⁷⁰ Sınar, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk...*, ss. 71-72.

⁴⁷¹ Dayıoğlu, *Dört Kardeşiler*, s. 93.

düşünür. Babası da onu evlâtlık vermeyi istememesine rağmen, yüreği kan ağlayarak para bulmak için başka çarelerinin olmadığını söyler.⁴⁷² *Hâdi Besleyici*'nin **Öksüz Ömer** (1975) isimli romanında ise, yıllarca çocukları olmayan Doktor Rafet Bey ile eşi, hastanede, ikiz çocukları doğan yoksul bir aile ile tanışırlar. Bu çocuksuz çift, duydukları evlât özlemiyle, yoksul aileye çocuklarından birini evlâtlık olarak almak istediklerini açıklarlar. Anne-baba ise, baştan karşı çıksa da, çocuklarının geleceğini düşünerek ve hiçbir maddî çıkar beklentisi içinde de olmadan, bu teklifi kabul etmek zorunda kalırlar.

Romanlarda, çocuklar çeşitli nedenlerle evlâtlık olarak veriliyorlar. İncelendiği kadarıyla, bunun üç temel nedeninin olabildiği görülüyor: anne-babanın ölümünden sonra çocukların ortada kalmaları nedeniyle; çocuklara daha iyi bakılacağı ve daha iyi bir eğitim verileceği (yani, daha iyi bir gelecek sağlanacağı) düşüncesiyle ve maddî olarak içinde bulunulan zor durumdan kurtulabilme amacıyla.

3.7.4.2. Evlât edinme:

Türk çocuk romanlarında, anne-babasız veya fakir ailelerin çocukları, kanunî yollardan, kaçırma gibi illegal şekillerde, benimseyerek/kabullenerek, para karşılığında vs. olmak üzere çeşitli biçimlerde evlât edinilmektedirler. Bu yöntemlerden biri olan, kanunî yollardan gerçekleştirilen evlât edinme prosedürü ile sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Kemâlettin Tuğcu'nun yazdığı **Uğurlu Çocuk** (1991) adlı kitapta, Necdet Bey ve eşi Mahmure Hanım, Gülberk'i Hafız Teyzeden evlâtlık alırlar. Hafız Teyze Gülberk'in uğurlu olduğuna inanır. Zira, onun gelişiyi birlikte eve bilinmeyen biri tarafından bir araba yükü erzak bırakılmış ve üstelik beklediği mevlit parası da sonunda eline ulaşmıştır. Gülberk'in yeni evine gelmesiyle, Necdet Bey de iş yerinde bir derece ve maaş zammı alır. Necdet Bey, babasına evlâtlık aldığını haber verdiğinde, baba bu duruma sinirlenir. Elin ne olduğu belirsiz yumurcağından ona bir hayır gelmeyeceğini söyler. Yaşlı adamın dar anlayışına göre, elin evlâdı başkasına evlât olamaz. Halbuki Gülberk çok ağırbaşlı ve terbiyeli bir çocuktur. Evlâtlık verilmeden önce, Hafız Hanımın evinde her şeyi bölüşmeye alıştığı için Gülberk kağıt helvanın bile yarısını yemez; Mahmure Hanıma verir. Küçük çocuğun eve gelişinin altıncı ayında Mahmure Hanımın altı aylık hamile olduğu öğrenilir. Bu haber de çocuğun uğurlu olmasıyla bağlantılandırılır. Necdet Beyin annesi Nimet Hanım Gülberk'i hiç sevmediği için, bebek doğduğunda onun evden atılmasını ister ve çocuğa kötü davranır. Her yaptığı hareketi azarlar ve ona yüksek sesle bağırır. Onu sokağa atılması gereken bir musibet olarak niteler.⁴⁷³ *Tuğcu*'nun **Babasızlar** (1977)'inde, romanın baş kahramanı olan küçük Murat'ın anne ve babası boşanmışlardır. Murat, annesi Güzin Hanımın yanında babasız büyür. Güzin Hanımın hayırsever komşusu Nesibe Hanımın beş dairesi vardır. Öldükten sonra bu dairelerin Murat'a kalması için mahkeme kararı çıkartıp, ana-babasının da onayını aldıktan sonra onu evlât edinir. *Hasan Nail Canat*'ın **Bir Küçük Osmancık Vardı** (1990) isimli

⁴⁷² İzgü, *Çizmeli Osman*, s. 70.

⁴⁷³ Tuğcu, *Uğurlu Çocuk*, ss. 13, 19, 25.

romanında ise, çiftçi Bünyamin Ağa; Garip ve Osman adlarında iki çocuğu, kimsesizler diye nüfusuna geçirerek evlât edinir. On iki yaşındaki Garip, gerçekten kimsesizdir. İki yaşındaki Osman ise, kaçırılmış ve daha sonradan da kaçırılanlarca serbest bırakılmıştır. Onu bulan Şoför Ali, kimsesiz olduğunu düşünerek, çocuğu Kayseri’de yaşayan Bünyamin Ağaya getirir. Çocuğu olmayan Bünyamin Ağa, Osman’ı Hüseyin adını vererek nüfusuna kaydettirir ve bulunduğunu söylememesi için de Garip’e sıkı sıkı tembihte bulunur. Karı-koca, Osman’ın kendilerini öz anne-babaları olarak bilmesini istemektedirler.

Çocukların kaçırılmak suretiyle evlâtlık olarak alındığı örneklere de rastlanmaktadır. *Tuğcu*’nun **Çocuk Hırsızları** (1991)’nda, kitabın adından da anlaşılacağı üzere, kaçırılan çocuğu evlât edinme teması ele alınmıştır. Hiç çocuğu olmayan Hayriye Hanım, kocasının fidye almak amacıyla bir köşkten daha beş aylıkken kaçırdığı Cemal adlı çocuğu kendi öz evlâdı gibi sever ve onu benimser. Kaçırılan çocuğun annesi Şahika Hanım ise, yaşadığı bu olaydan sonra üzüntüsünden hastalanır ve sinir ilaçları kullanmaya başlar. Cemal, kendi ailesi zannettiği insanların yanında büyük acılar çeker. Zira, içkici ve hırsız olan Raşit Efendi’nin başı bir türlü dertten kurtulmaz. Çevreleri de onları dışlar. Çocuk hastalıklı yetişir, zaman zaman ağlama krizleri geçirir ve en ufak şeyde hemen bayılır. *Adnan Çakmakçioğlu*’nun **Kumru** (2000) adlı romanında ise, Sakine Bacı, ilerleyen yaşında kendisine bakacak bir kız çocuğunun olmasını arzular ve Süleyman’dan beş yüz milyon karşılığında sekiz, dokuz yaşlarında bir kız çocuğunu kaçırap kendisine getirmesini ister. Kadın, adamın getireceği kız çocuğunu evlât edinmeyi düşünür ve ona, yemek pişirmek, çamaşır yıkamak gibi bazı ev işleri yaptırmayı plânlar.⁴⁷⁴

Benimseyerek gerçekleştirilen evlât edinmeler, çocuk romanlarımızda özel bir yere sahiptir. *Tuğcu*’nun yazdığı **Büyüklerin Günahı** (1979) adlı romanda, benimseyerek evlâtlık edinme durumuna rastlanmaktadır. Köyde yaşayan Tahir Efendi ile eşi Emine Hanım, çocukları olmadığından dolayı yıllarca evlât özlemi ile yanıp tutuşurlar. Boşanmış öz anne-babası tarafından istenmeyen küçük Cahit’e evlerini ve yüreklerini açarlar; onu kendi evlâtları gibi severler. Cahit, Tahir Efendiye “*emmi*”, Emine Hanıma ise “*ana*” der. Kadın ise, yıllardan beri bu sözü duymaya hasret olduğundan dolayı, çok mutlu olur.⁴⁷⁵ *Fatma Güner*’in **Sevgi Arayan Çocuk** (1988) isimli romanında, Kadir Ağa ve Gülsüm Ananın üç çocukları olmasına rağmen, tesadüfen evlerine gelen kimsesiz Murat’ı tanır ve severler. Çocuğun, kendisine kötü davranan teyzesinin evine geri dönmeyip, yanlarında kalmasını teklif ederler; hatta, kasabada bir ev tutarak Murat’ı ve kendi çocukları Alican’ı birlikte okutmayı düşünürler. *Karin Karakaşlı*’nın **Ay Denizle Buluşunca** (1997) isimli romanında, Tanyeri ve eşinin hiç çocuğu olmadığı için, kız kardeşi Gülperi’nin ölümü üzerine, yeğeni Esin’i yanlarına alıp, onu kendi öz evlâtları gibi severler; ona bağlanırlar. Öyle ki; Esin, onların hayatlarının merkezi hâline gelir. *Hâdi Besleyici*’nin **Eskimo Hasan** (1977) isimli romanında, Ahmet ve yaşlı annesi, ana-babasını altı yaşında kaybedip kimsesiz kalan Hasan’ı öz evlâtları gibi

⁴⁷⁴ Çakmakçioğlu, *Kumru*, ss. 56-57.

⁴⁷⁵ Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, s. 13.

bağırına basarak yanlarına alırlar. *Savaş Yüce*'nin **Sevgili Anneciğim**⁴⁷⁶ (1987) adlı çocuk romanında, şehrli bir kız çocuğu olan küçük Ayşe, savaşta annesini ve kardeşini kaybeder. Yüreği sevgi dolu bir köy anası olan Meryem, üç kızı olmasına rağmen, Ayşe'yi de yanına alır ve onu öz kızlarından asla ayrı tutmaz. Ayşe de zamanla bu kadını sever ve ona "anne" diye hitap eder. *Mustafa Yılmazkaya*'nın **Acıları Yenen Çocuk**⁴⁷⁷ (2003) isimli romanında, Ali beş yaşında iken anne ve babasını bir trafik kazasında kaybeder. Hiç çocuğu olmayan halası Emine Hanım, küçük çocuğu yanına alır ve onu kendi öz çocuğu gibi sever. Ali, halasına "anne", eniştesine ise "baba" der. *Hasan Nail Canat*'in **Yasemen** (1985) adlı romanında, anne ve babası ayrıldıktan sonra ortada kalan küçük Yasemen'i Nazmi Bey ile eşi Neriman Hanım evlâtlık olarak benimserler. *A. Yılmaz Boyunağa*'nın **Yankılı Kayalar** (1985) adlı romanında, Selim Bey ve eşi Safiye Hanım, kızları Seval'in hayatını kurtaran Mehmet ve kardeşi Hatice'yi evlâtlık edinirler; onları kendi çocukları gibi görürler. Yengelerinin evinden kovularak atılan bu yetimlere, tıpkı öz anne-baba gibi iyi ve sıcak davranırlar. *Mevlüt Kaplan*'ın **Bücür Osman** (1989)'ında ise, Takkeli Köyü'nün sahibi olan Köstüllü Ağanın iki âsi oğlu Zakir ile Fettah bir gün, Yetim Osman'ı tartaklamaya ve hatta türlü iftiralar atarak onu babalarına dövdürmeye kalkışınca, ağanın çobanı Hasan Dayı araya girer ve bu kimsesiz çocuğu korumak için ağasına bile karşı gelir. Çocuğu sahiplenen bu yaşlı adam, onu da yanına alarak birlikte köyü terk ederler ve Antalya dolaylarına göç ederler.⁴⁷⁸

Zengin aileler ise bazı koşullarla, zor durumda kalan fakir ailelerin çocuklarını para karşılığı evlât edinebilmektedirler. Örneğin, *Muzaffer İzgü*'nün, yukarıda da belirtilen, **Çizmeli Osman** (1980) adlı romanında böyle bir duruma rastlanmaktadır.

3.7.5. Anne-çocuk ilişkileri:

Geleneksel olarak Türk toplumunda anne-oğul ilişkileri çok önemlidir. Bu ilişki, kadının; kocası, kızları, kaynanası veya kayınpederi ile olan ilişkisine benzemez. Türk geleneksel değerlerine göre kadın, en iyi gelin bile olsa, çoğu zaman bir oğul sahibi olmadan aile içindeki yerini sağlam, kendisini de toplumun gözünde tam kabul görmüş olarak hissetmez. Ancak oğlu doğduktan sonradır ki, evdeki statüsü garantilenir. Dolayısıyla kadının bütün endişesi, ümitleri ve geleceğe ait plânları, büyüyen oğluna gösterdiği şefkatte toplanır. Yetişkin oğlu olan bir kadının da; ihtiyarlığı, geleceği, öncesi ile kıyaslanamayacak kadar değişik olan yeni statüsü güvenlik altına alınmış demektir.

Annenin, kız çocukları ile ilişkileri ise, genelde, disiplin ile karışık şefkat duyguları içinde belirir. Annelerin, kızları ile hissî olarak çok daha yakın, sırdaşça bir ilişkisi vardır. Kız çocuk, okul çağından başlayarak evleninceye kadar, evde gördüğü işlerde ve gezinmelerinde hep annesi ile beraberdir. Bir bakıma, annesinin dert ortağı ve arkadaşısıdır. Kız, neredeyse bütün sorunlarını annesiyle paylaşır ve bu kanaldan hâletmeye çalışır.⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ Yüce, Savaş, *Sevgili Anneciğim*, Ünlem Yayınları, İstanbul, 1990.

⁴⁷⁷ Yılmazkaya, Mustafa, *Acıları Yenen Çocuk*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.

⁴⁷⁸ M. Kaplan, *Bücür Osman*, s. 52.

⁴⁷⁹ Kıray, a.g.e., ss. 112-114.

3.7.5.1. Anne ile çocuğu arasındaki sevgi bağı:

Anne ile doğurduğu çocuk arasındaki karşılıklı sevgi bağı, doğal olarak başka herhangi bir ilişki biçimiyle karşılaştırılmaz.⁴⁸⁰ Şaban Çibir'in **Seni Dinliyorum Anne**⁴⁸¹ (1991) adlı romanında da belirtildiği üzere, çocuk hangi yaşta olursa olsun yine de annesinin gözünde aynıdır. Romandaki anne kızını çok sever ve sevdiğini de açıkça gösterir. Bir anne, çocuğunun hep güzel yaşamasını ister. Onun eline bir diken bile batsa, bu annesinin kalbine bıçak gibi saplanır. Çocuğunun gözyaşı annesi için en büyük acıdır. Anne, kızının mutluluğunu dünyalara değişmez.⁴⁸² Hâdi Besleyici'nin **Kan Kardeşi** (ts.) adlı çocuk romanında, eşini genç yaşta kaybeden Muhsine Hanım tüm sevgi ve ilgisini evlâdı Erol'un üzerinde yoğunlaştırır. Ne kadar büyüse de oğlunu hep çocuk olarak görür. *Mevlüt Kaplan*'ın yazdığı **Kıvalı Güvercin** (2000) isimli kitapta, küçük Özgür, üç aylık okul tatilini yaylada dedesi ve babaannesiyile birlikte geçirmek için yola çıkarken, anne kısa bir süreliğine de olsa, ayrılık acısına dayanamaz ve ağlamaya başlar. *Cahit Uçuk*'un **Düğüm Düğüm Üstüne** (2004) adlı romanında ise, Lâle Hanım, kızı Dilara ile her konuda konuşur ve kızına "Kızların en yakın arkadaşları, anneleri olmalıdır.", der.⁴⁸³

Tarık Dursun K.'nin **Kerem'i Kimse İstemiyor** (1992) adlı romanı, yazarın ağzından anlatılmaktadır. Maddî durumları oldukça yerinde olan Doktor Emin Bey ve Ayşe Hanım, hem evlilik yıldönümlerini kutlamak hem de Uluslararası Cerrahlar Kurultayı'na katılmak üzere bir süreliğine Viyana'ya giderler. Beş yaşındaki çocukları Kerem'in bakıcısı Aysel ise bu süre zarfında izinlidir. Bundan dolayı, Kerem'i dayısının yanına bırakırlar. Kerem ve dayısı birlikte üç gün geçirirler. Kerem bu süre içinde annesini o kadar özler ki, dayı çaresiz, annesini unutturmak için elinden geleni yapar. Ancak yine de Kerem annesine aşırı derecede özlem duyar. Yorucu bir günün ardından dayı yeğenini yatırır ve kendisi de uyur. Ancak neden sonra, içinden gelen garip bir duygu onu dürter, uykusundan uyanır. Zorlukla açtığı gözlerinin önünde Kerem'i görür. Karşısında duran Kerem ağlamaklı bir şekilde annesini çok özlediğini bir kere daha söyler.⁴⁸⁴

Muzaffer İzgü'nün **Ekmek Parası** (1979) adlı romanında, ele alınan aile çok fakir olmasına rağmen, çok da mutludur. Roman genelinde hâkim olan yoksulluk teması, eğlenceli ve oldukça esprili bir dille anlatılmaktadır. Evdeki hiç kimse yoksulluğundan şikayetçi değildir. En kötü durumlarda bile eğlenecek iyi bir şey bulabilirler. Herhalde ailenin en fazla üzüldüğü durum, Ali ve Kemal'in annelerinin ameliyat olup, bir süreliğine hastanede yatmak zorunda kalmasıdır. Ancak her neyse ki, bu sorun da kısa süre içinde atlatılır. Baba ve çocuklar, anneyi hastaneden çıkarırlarken, ailenin küçük çocuğu olan Kemal annelerine sağlıklı bir şekilde yeniden kavuşmanın ne kadar mutluluk verici olduğunu düşünür. Çocuklar, annelerinin hastaneden sağlıklı olarak çıkmasıyla, evlerinin şenleneceğini bilmek

⁴⁸⁰ Bkz., Tuğcu, Kemâlettin, *Ana Kucağı*, [1984], Damla Yayınevi, İstanbul, 1995.

⁴⁸¹ Çibir, Şaban, *Seni Dinliyorum Anne*, 2. Baskı, Türkiye Çocuk Yayınları, İstanbul, 1995.

⁴⁸² a.e., s. 7.

⁴⁸³ Uçuk, *Düğüm Düğüm Üstüne*, s. 13.

⁴⁸⁴ Dursun K., *Kerem'i Kimse İstemiyor*, s. 79.

yanında, olaya biraz da ilâhî bir hava katarak, kuşların artık kuş gibi öteceğini, menekşelerin mor, falların ak olacağını, fesleğenin mis kokacağını, tulumbanın suyunun bir başka akacağını, güneşi yutan yatağın bir başka koku salacağını, beraberce türkü söyleyeceklerini, sofralarında yarım kilo et olacağını çocuklukla ilintili bir mübalağa ile düşünürler.⁴⁸⁵

Romanlarda, çocuklar ve yurtdışına gitmiş olan aileleri arasında (bilhassa da böyle durumdaki anne ile çocuğu arasında) kuvvetli özlem fırtınaları estiği görülebiliyor. *Muzaffer İzgü'nün* yine mizahî bir tarzda kaleme aldığı **Uçtu Uçtu Ali Uçtu** (1980) adlı kitabı, annesi ve babası çalışmak için Almanya'ya gitmiş olan Ali'nin onlara duyduğu özlemi dile getirmektedir. Ali babaannesinin yanında yaşamaktadır. Anne ve babasını özlediğinden dolayı babaannesinin yanında mutsuz olan Ali, anne özleminden dolayı kendi kendine şöyle söylenir: "*Trenimi tahtadan, cankurtaranı çamurdan, çantamı naylon torbadan yaparım ben. Pekiyi annemi neyle yaparım?*" Ali'nin çevresindekiler, onu avutmak için anne ve babasının Almanya'da çalışınca çok para kazanıp, ona çeşitli oyuncaklar alacaklarını vaat ederler. Ama yine de Ali'nin içindeki özlem dinmek bilmez. Küçük çocuk, bir gün kırlara gidip kuşlar gibi uçarak ailesine gideceğini düşünür ve kendini kayalıklardan aşağı bırakır. Şans eseri sadece ayağı kırılır.⁴⁸⁶ Hastanede yattığı süre içinde de bilhassa anne özlemiyle yanıp tutuşan Ali, annesine çok benzediğinden dolayı Aysel Hemşireye "anne" diye hitap eder.⁴⁸⁷ Ali hastaneden ailesine şu mektubu yazar: "*Sevgili anneciğim, sevgili babacığim, sizleri çok özledim. Hep düşlerimde sizi görüyorum. Sabahları uyanınca, bir bakıyorum ki yoksunuz. Sonra ağlıyorum. Sonra sizin oraya geleyim diye kayaların üstüne çıktım. Karga uçunca ben de uçtum, ayağımı iki yerden kırdım. Yirmi altı gün hastanede yattım. Şimdi evdeyim. Ayağımı Aysel Hemşire iyi etti. Ben Aysel Hemşireyi çok seviyorum. İzin verdi, ona anne diyorum. Ne olur beni oraya aldırın. Yanınızda olmak istiyorum...*"⁴⁸⁸ İbrahim Örs'ün yazdığı **Almanya Öyküsü** (2. Baskı 1982) adlı romanda, Fatma'nın işçi olarak Almanya'ya gittiği gün, kızı Gülfem, "*Annemi isterim*" diye iki gözü iki çeşme ağlar. Öyle ki, ağlarken, yorgunluktan uyuyakalır. *Ülker Köksal*'ın **Boncuk Adası** (1995) adlı çocuk kitabında ise, küçük Hakan için yurtdışına bir yıllığına giden anne-babasından ayrılmak oldukça zor gelir. Ayrılrken, bir anda tüm aile, gözyaşlarına boğulurlar. Hakan, düşlerinde arada sırada kendisinin, bir zarfın içinde ya da bir uçurtmanın üstünde Şikago'ya annesinin yanına doğru uçarak gittiğini görür.

Ölmüş olan anneye duyulan özlem de, bu kapsamda düşünülebilecek konular arasındadır. *Muzaffer İzgü*, *Ökkeş* serisi çerçevesinde kaleme aldığı romanlarında, annesi o henüz daha çok küçükken ölmüş olan *Ökkeş*'in doğal olarak annesine duyduğu özlem temasını da işlemiştir. *Ökkeş*, ninesi ve babası ile birlikte yaşar. Küçük yaşına rağmen, serideki değişik romanlara konu olan türlü işlerde çalışır ve birçok maceralar yaşar. Örneğin, **Ökkeş Dolmuşçu** (1971) adlı romanda, vefat eden annesini tanımak isteyen küçük çocuk,

⁴⁸⁵ İzgü, *Ekmek Parası*, s. 58.

⁴⁸⁶ İzgü, *Uçtu Uçtu Ali Uçtu*, s. 22.

⁴⁸⁷ a.e., s. 70.

⁴⁸⁸ a.e., s. 83.

yaşı ilerledikçe merakla karışık özlem duyguları içinde sürekli annesiyle ilgili sorular sorar. Ninesinden aldığı cevaplarla annesini tanımaya çalışır. Ökkeş bu romanda sadece anne değil, aynı zamanda bir kız kardeş özlemi de çekmektedir. Eğer bir kız kardeşi olmuş olsaydı, onun elinden tutup okula götürdüğünü, onu okulda diğer çocukların arasında gördüğünü, ona el salladığını, ona "bacım" diye hitap ettiğini, onun da kendisini "ağabey" diye çağırdığını hayal eder. Ökkeş, anne özlemini bir türlü dindiremese de, kız kardeş özlemini bir nebze olsun kardeşi gibi gördüğü Miyeser ile teskin edebilmiştir.⁴⁸⁹ *Karin Karakaşlı'nın Ay Denizle Buluşunca* (1997) isimli çocuk romanında, İdil Hanım, komşusu Zuhul Hanım ile annesinin muhabbetlerini ve tatlı şakalaşmalarını gördükçe, duygulanarak ölen annesini hatırlar. Annesini çok özleyen genç kadın, ölen annesinin ardından duyduğu özlemi biraz olsun hafifletebilmek için, evlendiği adamın ilk evliliğinden olma oğlu Esin'i sevmek ister.⁴⁹⁰ *Yavuz Bahadıroğlu'nun Yetim Metin* (1982) adlı romanında ise, Metin, ölen annesine duyduğu özlemden dolayı her gün onun mezarına giderek, ruhuna Fatiha okur. Babasının aşırı baskısını hissettiği sıkıntılı zamanlarında, onunla konuşarak rahatlar. Mezara her gittiğinde annesini görmüş gibi olur.

İncelenen romanlarda, annelerin gözünde, çocukları her yaşta çocuk olarak kalıyorlar. Bilhassa, eşlerini kaybeden kadınlar, çocuklarına daha fazla bağlanıp daha yoğun sevgi, ilgi gösteriyorlar. Öyle ki, çocuklarının geçici bir süreliğine de olsa, evden ayrılmasına dayanamıyorlar. Çocuklar açısından bakıldığında ise, annelerine duydukları sevgi bazen onları kaybetme korkusu şeklinde tecelli ediyor. Nitekim, çocukları en çok üzen şey, annelerinin hastalanmasıdır. Anneleri iyileşince de sanki dünyalar onların oluyor. Çocukların annelerine duydukları sevgi, bazen de onlara karşı hissettikleri özlem duyguları biçiminde tezahür edebiliyor. Bu anlamda, çocuklar, yurtdışında kendilerinden uzakta çalışan veya vefat etmiş olan annelerini özleyiyorlar.

3.7.5.2. Fedakâr anneler:

Anneler, çocukları için hemen hiçbir fedakârlıktan kaçınmazlar. *Muzaffer İzgü'nün Karlı Yollarda* (1982) adlı romanında, Cemşit'in öğretmeni sınıfta annelerin ne kadar fedakâr olduğunu anlatır. Cemşit'e göre kendi annesi tüm annelerden çok daha fedakârdır. Çünkü baharda bir tek yumurta bile yemeyip, kendi hakkını hep çocuklarına yedirir. Yine aynı yazarın *Anneannemin Gramofonu* (1973) adlı romanında ise, Nebahat Hanım ve Fazlı Beyin üyesi olduğu yapı kooperatifi on beş gün içinde toplu bir ara ödeme isteyince, parayı bir türlü denkleştiremezler. Kooperatiften atılıp, üyelik haklarını kaydebilecekleri düşüncesi tüm aileyi üzer, hatta oğulları Metin'in rüyalarına bile girer. Bunun üzerine, anneanne bir fedakârlık örneği göstererek, gözünden bile sakındığı, eşinin tek hatırası olan antika gramofonu ve taş plakları satmayı önerir. Aile bu öneriye karşı çıksa da anneanneyi düşüncesinden caydıramazlar. Ünlü romancının *Kara Pamuk* (1978) adlı eserinde de,

⁴⁸⁹ İzgü, *Ökkeş Dolmuşçu*, s. 103.

⁴⁹⁰ Karakaşlı, a.g.e., ss. 52, 53.

okuyucunun karşısına çilekeş, fedakâr bir ana figürü çıkar. Oğlu Rayifo'yu kendi deyimiyle "daşın dibinde", kızı Miyeser'i ise ahırda doğurmuştur.

Gülsüm Cengiz'in **Ahşap Evin Çocukları**⁴⁹¹ (2003) adlı romanında, kendilerini evlerine ve çocuklarına adayan annelerden söz edilmektedir. Ahşap evin en üst katında oturan Tülin Hanım, ikiz bebekleri Can ile Canan'a baktığı için neredeyse bütün gün evden dışarı çıkamaz. İkinci katta yaşayan Karadenizli ailede ise baba, bir uzun yol gemisinde çımacı olduğu için bazen aylarca eve gelemediği olur. Gemisi İstanbul'a ulaşınca da evinde birkaç gün dinlenir; sonra yeniden sefere çıkar. Anne Huriye Hanım evin tüm işlerini tek başına çekip çevirir; ayrıca, kızları, sekiz yaşındaki Asiye ile beş yaşındaki Neşe'nin bakımı ve yetiştirilmesi görevi de tümüyle ona aittir.

Nebil Fazıl Alsan'ın **Tehlikeli Yolculuk** (1981) adlı romanında, babası ölen Mıstık'ın yaşlı annesi, zengin bir adam olan Osman Kara'nın köye zeytinlik almak için geldiğini öğrenince, hiç durmaz ve adamın bulunduğu yüksek tepeye çıkarak onunla konuşur. Adamın çok iyi niyetli ve merhametli bir insan olduğu bilinmektedir. Kısaca kendini tanıttikten sonra, Hanife Hanım adama, tek çocuğunun istikbâlini sağlayabilmek amacıyla onu yanına almasını teklif eder. Kadıncağızın bizzat kendisi bakıma muhtaç olmasına rağmen, yine de biricik oğlunun gidip hayatını kurtarmasını ister ve bir anlamda kendini feda eder.⁴⁹²

Yavuz Bahadıroğlu'nun **Çocuğun Ramazanı** (1986) adlı eserinde ise, anne, tüm aile fertleri uyurken önceden sahura kalkar ve hazırlık yapar. Ramazan boyunca hamurlar açıp, tatlılar hazırlar. Evin tüm işi onun omuzlarında olmasına rağmen, yine de şikayet etmek bir yana, bu hizmetten zevk aldığını dile getirir ve "İnsan sevdikleri için bir şeyler yapmaktan mutlu olur. Sizi çok sevdiğimden yorgunluk duymuyorum.", der.⁴⁹³

Çocuk romanlarımızda, çalışan fedakâr anne figürlerine de rastlanmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de yaşam koşullarının giderek ağırlaşması, annelerin çeşitli işlerde çalışmalarını zorunlu hâle getirmiştir. Mustafa Salman'ın **Güçlükleri Yenen Çocuk** (1985) adlı romanında, Fatma Bacı, oğlu Hasan daha çok küçükken eşini kaybeder. Oğluna bakabilmek, onu okutabilmek için köyde yarıcılık yapar ve tıpkı bir erkek gibi tarlada ağır şartlarda ırgatlık yaparak durmadan çalışır. Hâdi Besleyici'nin **Simitçi Ahmet** (1975) adlı çocuk romanında da, Türkân Hanımın eşi, işini batırdıktan sonra bunalıma girerek evini terk eder. Kadıncağız, kanser gibi önemli sağlık problemleriyle boğuşurken, çocukları için hayata dört elle sarılarak, ayakta kalmayı başarır. Önce, kendisine bir iş bulur; çalışıp çabalayarak, yaşadıkları izbe gecekonduyu şirin bir ev hâline getirir. Çocuklarını ise, zor da olsa okutmayı başarır. Ulufer Şahin'in **Boncuk** (1976) adlı romanında, Köy Muhtarı Hasan Özsoy ve otuz yıllık eşi Güllü, hem evde hem de tarlada birlikte çalışarak, sahip oldukları her şeyi beraberce yapmışlardır. Kadın, bu arada beş de çocuk büyütmüş; iki kızını evlendirmiş, büyük oğlunu askere göndermiş, geriye kalan iki çocuğunu ise elinden geldiğince okutmuştur. Kemâlettin Tuğcu'nun **Büyüklerin Günahı** (1979) adlı romanında ise, Cevat Bey ve Behiye Hanımın bir

⁴⁹¹ Cengiz, Gülsüm, *Ahşap Evin Çocukları*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

⁴⁹² Alsan, *Tehlikeli Yolculuk*, s. 11.

⁴⁹³ Bahadıroğlu, *Çocuğun Ramazanı*, s. 21.

çocukları olur, fakat geçim sıkıntısı çektikleri için Behiye Hanım da çalışmak zorunda kalır. Bebekleri daha henüz kırk günlükken, İş ve İşçi Bulma Kurumu'ndan gelen Sevim'i yatılı bebek bakıcısı olarak işe alırlar.

Maddî ihtiyaçlar, annelerin iş hayatına girmesini zorunlu kılsa dahî, çocuklar bu durumu kabullenmekte zorlanabilirler ve annelerinin çalışmasına karşı çıkabilirler. Zira, annelerinin evde kalmaması ve işten yorgun gelmesi çocukları fazlasıyla üzebilir. *Aysel Gürmen*'in yazdığı **Benim Adım Selen** (1995) adlı çocuk romanında, Selen'in ailesi bir araya gelip, küçük kızın yeterince büyüdüğüne kanaat getirerek, annenin artık, iş hayatına dönebileceğine karar verirler. Oysa küçük Selen, daha henüz annesinin her gün işe gitmesini kaldıracak durumda değildir. Çünkü, annesi de eğer işe başlarsa ne olacağını gayet iyi bilmektedir; o da, artık, babası gibi eve ancak karanlık çökünce ve yıldızlar çıkınca gelecektir. Çocuklar zaten, yoğun tempoda çalışan babalarını çok az görebilmektedirler. Şimdi bir de annelerini öyle kolay kolay göremeyecekleri endişesine kapılırlar. Annenin, daha yeni yeni iş görüşmelerine gitmeye başlamasından sonra bile, küçük Selen kendisine garip şeyler olmaya başladığını düşünür. Her gece, kötü kötü rüyalar görür. Uykusu kaçtığından dolayı da, annesinin koynunda yatmaya başlar. Küçük çocuk, eskiden çok sevdiği şeylerden artık hoşlanmaz olur. Parka da, havuza da gitmek istemez. Bir türlü, karnı da acıkmaz. Çikolatayı bile zar zor yiyebilir. Kendisini hiç kimsenin anlamadığını düşünür ve bunalıma girer. Üstelik, ablası ve babası da annesinin çalışma kararı almasını haklı bulup, desteklemektedirler. Yani, küçük çocuk kendini iyice yalnız hisseder. Selen'i ikna etmeye çalışmak ise ablasına düşer. Abla, bunun için, herkes okula gittiğinde annesinin evde tek başına kalıp sıkılacağı gerekçesini kullanır. Bunun üzerine Selen de sırf annesi evde tek başına kalmasın diye bir daha okula, parka ve babasının işyerine gitmeme kararı alır.⁴⁹⁴

Cahit Uçuk'un **Doğanın Armağanı** (1980) adlı romanı ise, kocasına karşı büyük fedakârlıklara katlanan cefakâr bir eşin zorluklarla dolu yaşantısını anlatmaktadır. Hayriye Hanımın eşi Emin Bey, on iki metre yükseklikten beton zemine düşünce, kaburgaları, sol bacağı, çenesi ve dişlerinin çoğu kırılır. Kadın bu durumdaki kocasını aylarca biberonla besleyerek iyileştirmeye çalışır. Bu süre zarfında Emin Bey çalışmadığı için, ister istemez ailenin geçim yükü de kadının omuzlarına biner. Gündelik ev işlerine giden kadın, kocasını çok sevdiği için ona çektiği sıkıntılarını asla hissettirmemeye çalışır.

Romanlarda, annelik ve fedakârlık kavramları genelde bir arada kullanılıyor. Kendisi yokluk içinde olan ama yemeyip çocuklarına yediren; maddî fedakârlıklar göstererek ev bütçesine katkı olsun diye kendi özel eşyalarını ve değerli hatıralarını gözünü kırpmadan satan; zor koşullarda ve tek başına evlât yetiştirme fedakârlığı gösteren; kendilerini evlâtlarına adayarak evi tek başına idare eden, çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmeye çalışan ve bu arada evin ağır işlerini de yapan kırsal ve kentsel kesim anneleri çocuk edebiyatı eserlerinde sıklıkla geçmektedir. Bunların yanında, bilhassa kent ortamında, babanın ölümü veya evi terk etmesinin ardından ya da geçim sıkıntısından dolayı kadının iş hayatına atılarak

⁴⁹⁴ Gürmen, a.g.e., s. 16.

ağır koşullarda çalıştığı da görülmektedir. Bu arada, çocuklar için, çalışan annelerinin gün boyu yokluğunu kabullenmek de o kadar kolay olmamaktadır. Öte yandan, çocuklarının yanı sıra, bir de sakat ya da hastalıklı kocalarına bakan fedakâr eşler bulunmaktadır.

3.7.5.3. Hâkim ve güçlü anne figürü:

Aile hayatında hâkim ve güçlü anneler, çocukları için büyük destek sağlarlar. *Nezihe Meriç'in Kk Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında* (1994) adlı romanında, ev ve çocuklarla ilgili her türlü kararı anne verir. Hatta ev sahibi evi satacağı için yeni ev aramak zorunda kaldıklarında anne çalıştığı bankadan izin alır ve gazete ilanları ile ev aramaya başlar. Annenin, bir yandan da ev işleri ile ilgilenmesi ve babanın kayıtsız tavrı zaman zaman anneyi iyice sinirlendirir. Anne sürekli bağırır, baba ise susar. Annenin evdeki ağırlığını evin kk kızı Ayşe'nin şu sözlerinden anlayabiliriz: "*Kk ocuklar her şeyi annelerine danışmak zorundadırlar. Neden? Çünkü evi anneler idare ediyor. Evde yemek var mı yok mu, anne çok yorgun mu değil mi? Anne bir yere söz vermiş mi vermemiş mi? Anne eve başka konuklar çağırmış mı falan da falan. Çünkü, ne haber, baba bile eve birini çağırırken anneye sorar da öyle çağırır.*"⁴⁹⁵

H. Zekai Yiğitler'in ğretmenim (1975) adlı ocuk romanında ise, Zekilerin evinde hemen her şeye anne karar verir. Ailede en çok o konuşur, alışverişi yapar, eskiyenleri satar ve yerine yenilerini alır. Üç, beş kuruş birikimi de anne yapar; arttırdıklarını kenara kēeye saklar. Baba ise, hiçbir şeye karışmaz; ancak, eve bir misafir geldiğinde dili çözülür. O zaman da hep, kendisi kkken dedesinin zenginliğinden ve iyiliğinden söz eden kk öyküler anlatır.⁴⁹⁶

Fatma Güner'in kaleme aldığı Bana Annemi Anlat (1982) adlı ocuk romanında, bir çocuğun gözünde annenin her zaman için güçlü olmasının zorunlu ve gerekli görüldüğüne dikkat çekilmektedir. "*Anne gibi*" demek, bir ocuk için daima "*güçlülük demektir*". Güçlülük ise, romanda vurgulandığı kadarıyla, ne yaptığını ve ne yapacağını bilmek anlamlarına gelmektedir.⁴⁹⁷

Cahit Uçuk'un Düğüm Düğüm üstüne (2004) adlı ocuk romanında, Lâle Hanım, oğlu Ercan anaokuluna başladığı yıl çalışma hayatına girme kararı alır. Eşi Cem Bey, karısına birlikte çalışmayı teklif eder. Kadın ise, kocasının şirketi bünyesinde olmak üzere, ancak, kendi çalışma grubuyla ve kendi başına sorumluluğunu yükleneceği bir matbaada çalışma şartı koşar. Kocası da karısının bu işteğini kabul eder. Anne, hafta içinde yoğun olarak çalıştığı için, hafta sonlarını tamamen kızı ile birlikte geçirmeye zen gösterir.

*Rifat Ilgaz'ın Halime Kaptan*⁴⁹⁸ (1972) isimli ocuk romanında, Kurtuluş Savaşı yıllarında, doğal olarak, tüm erkekler askere çağırılmışlardır. Halime de, tıpkı diğer Anadolu kadınları gibi, çocuklarıyla tek başına kalır. Kayınpederi öldükten sonra onun kayığını alan

⁴⁹⁵ Meriç, *Kk Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında*, s. 79.

⁴⁹⁶ Yiğitler, a.g.e., s. 25.

⁴⁹⁷ Güner, *Bana Annemi Anlat*, s. 16.

⁴⁹⁸ Ilgaz, Rifat, *Halime Kaptan*, ınar Yayınevi, İstanbül, 1990.

Halime, bazı tesadüfler sonucu 'kaptan' olur ve cepheye deniz yoluyla cephane taşımaya başlar. Halime, çok sevdiği kocası Sabri'nin asker kaçağı olduğunu öğrendiğinde, onu eve almaz; hatta, havaya bir el ateş ederek kocasını yakalatmak ister. Kadının gözünde, eşi, artık bir vatan hainidir. Dolayısıyla, oğlu da babasını istemez.

Romanlarda karşılaşılan hâkim ve güçlü anneler; genelde çalışan ve eve para getiren eğitilmiş kimselerdir. Bunlardan bazıları erkeksi özellikler de gösterirler. Bir annenin evde hâkim ve güçlü olduğunun en önemli göstergesi, her türlü kararı tek başına alabilmesidir. Babaların lakâyet ve kayıtsız tutumlarından dolayı, annelerin güçlü olmak zorunda kaldıkları örneklere de rastlanmaktadır. Ancak, bu türden anneler, diğerlerine göre daha tepkisel ve sinirli olabiliyorlar. Anne bağırıp çağırırken veya en azından konuştuğunda, babanın susup sindiği görülüyor. Önemli konularda ev halkı her zaman ve öncelikle anneye danışıyor. Evin her türden işlerinin organize edilmesi de annelerin sorumluluğundadır. Öte yandan, bu tip anneler; evin ekonomik/mâlî işlerinden de sorumlu olarak, yatırım ve tasarruf yaptıkları gibi, evin satın alma ve satış kalemlerinde de önemli oranda söz hakkına sahiptirler.

3.7.5.4. Anlayışlı/hoşgörülü anneler:

Anneler, yaşadıkları bütün zorluk ve sıkıntılara, çocuklarının sergiledikleri tüm haylazlıklarına rağmen yine de onlara karşı mümkün olduğunca anlayışlı ve hoşgörülü olabilmek için ellerinden geleni yaparlar. *Nezihe Meriç*'in *Küçük Bir Kız Tanıyorum* dizisi kapsamında yer alan **Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında** (1998) isimli kitabında, Ayşe, okul çıkışı, erkek arkadaşı Can'la, korulukta yürüyüş yapar ve eve bir saat kadar geç gelir. Gerçeği annesine söylemeyen Ayşe, son dersin uzadığı bahanesini uydurur. Ancak, Selmin Hanım, kızının geç kalma nedenini, Ayşe'nin bir arkadaşından öğrenir. Anlayış göstererek, kızının yalanını yüzüne vurmeyen anne, bu konuyu bir daha açmayınca, Ayşe şüphelenmeye başlar ve tedirgin olur.⁴⁹⁹ Sonunda küçük kız, arkadaşı Can'ı eve davet ederek annesiyle tanışır. İki arkadaş, birlikte oturup sohbet etmekten ve bir arada olmaktan hoşlanırlar. Ayşe'nin annesi ise, hoşgörüsüyle yaklaşarak bu duruma engel olmaz. Can geldiğinde, Selmin Hanım, onlara kurabiye pişirir. Arkadaşları Mahmut'un annesinin aksine, Selmin Hanım, çocukların karşı cinsten arkadaşlar edinmeleri fikrine, belirli ölçüler dahilinde kalmak kaydıyla, karşı değildir. Nitekim, bu arkadaşlık çocukların derslerine olumsuz etki etmez. Hatta, iki arkadaş birlikte daha iyi ders çalışırlar. *Ayla Kutlu*'nun **Merhaba Sevgi** (1989) adlı romanında ise, trafik kazası geçiren Sevgi'nin yattığı hastanenin anlayışlı başhekimini, küçük kıza kendi çocukluğunda çok anlayışlı bir annesi olduğunu anlatır. O daha çok küçükken, babası ağır bir hastalık geçirip de yatalak olunca, annesi çalışmaya başlar. Doktor Hanım, büyük maddî zorluklar içinde yaşadıkları çocukluk yıllarında, ailenin sandığında bulunan ve her biri neredeyse bir ev satın alabilecek değerinde olan tarihî el yazması kitapların tümünü bir külâh leblebi şekeri karşılığında satar. Annesi durumu

⁴⁹⁹ Meriç, *Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında*, s. 10.

öğrenince çok üzülür ama, kızına hiçbir şey söylemez. Annesinin suskunluğu ise, küçük kıza daha derinden etkiler.

3.7.5.5. Sorunlu anneler:

Bazı anneler, ellerinde olmayan nedenlerden dolayı, çocuklarına karşı görevlerini yerine getiremeyebilirler. Bunlar genel olarak '*sorunlu anneler*' kategorisinde değerlendirilmeye çalışılacak. Öncelikle, anneler dışarıda yoğun çalışma temposu içinde olduklarından, çocuklarına yönelik bazı olumsuz davranışlar sergileyebilirler. Çalışma hayatından kaynaklanan aşırı strese bağlı olarak görülen olağandışı sinirlilik hâli, bunlardan biridir. *Nezihe Meriç*'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında** (1994) adlı romanında Ayşe'nin annesi bankada memur olarak görev yapmaktadır. Çok yoğun bir tempoda çalışan anne, bir de evlerinden çıkıp kiralık yeni bir ev bulmak zorunluluğu ortaya çıkınca iyice sinirli bir insan olur ve evdekilere sık sık kızar, bağırır. Ayşe on yaşına gelince de durum değişmez. *Meriç*'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında** (1995) adlı kitabında da, anne sabahleyin erkenden kalkarak rutin koşturmacasına başlar. Kadının bu ağır tempo altında bir de evin bütün sorumluluğunu omuzlarında taşıması, onun haddinden fazla gerginleşmesine neden olur. Her gün, işe gitmek üzere erkenden kalkıp çayı demlemesi, kahvaltıyı hazırlaması, eşi Hasan Beyi uyandırmaya çalışması, ardından kızı Ayşe'yi uyandırarak okula hazırlaması, kendisinin hazırlanması, evden hızla çıkıp yollara koyulması, yoğun bir iş gününün ardından dönüşte mutfak alışverişi yapması, eve gelip akşam yemeğini hazırlaması, anneanneyi, babaanneyi, babayı ve kızını idare etmesi, onların sevinçleri yanında her türlü sıkıntılarını da paylaşması; bu arada, bir de, yaş günleri, düğünler, hastane veya başsağlığı ziyaretleri, akşam yemekleri, iş yemekleri vs. derken kadın iyice bitâp düşüp sinirlenir. Tüm bu koşturmacanın içinde, kızı Ayşe'den birazcık anlayış, olgunluk ve yardım bekler. Çocuğundan yeterli karşılığı alamayınca da haklı olarak kızar. Aynı yazarın **Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında** (1998) adlı kitabında ise, küçük Ayşe'nin, on iki yaşına geldiğinde de, çalışma hayatının verdiği stresten dolayı giderek daha sinirli hâle gelen annesinin bu durumundan dert yanmaya devam ettiği görülmektedir.⁵⁰⁰

Çalışan annelerde, çocuklarının sorunlarına karşı zaman zaman genel bir ilgisizlik havası da sezilenebilir. *Fatma Güner*'in **Bir Köy Çocuğu** (1986) adlı romanında, Tarık'ın anne ve babası şiddetli geçimsizlik sonucu ayrılırlar. Tarık annesinin yanında kalır. Annenin de çalışmaya başlamasıyla Tarık, babasını haftada ancak bir kez, annesini ise geceden geceye sadece bir ya da iki saat görme fırsatı bulur. Çocuk kendisini gitgide yalnız hisseder. Annesiyle, sınıfta karşılaştığı problemleri konuşmak istediğinde, "*Oğlum, dur şimdi. Çok yorgunum. Hele şu kafamı bir toplayayım.*", gibi cevaplar alır. Nadiren gördüğü baba ise oğlu Tarık'la ilgilenmek yerine, eline bol para vererek, onu şımartıp her istediğini yaparak bir an önce başından savmaya çalışır. *Nursel Saygınar*'ın **Benim Dünyalarım** (1996) isimli romanında ise, Nursel'in öğretmenlik yapan annesi, hafta sonları da bir grup çocuğa özel

⁵⁰⁰ a.e., s. 60.

mandolin dersi verir. Fakat, tüm yalvarmalarına rağmen, hiç zamanı olmadığını gerekçe göstererek ve hatta "Mum dibini ısıtmaz.", diyerek kızının ondan kendisine mandolin öğretmesine dair isteğini reddeder. Nursel ise, inat edip, annesi ders verdiği sırada onların yanında oturur ve sonunda kendi kendine mandolin çalmayı öğrenir.⁵⁰¹

Bazı annelerin de aklî dengelerinin yerinde olmadığı tespit edilmiştir. *Kemâlettin Tuğcu*'nun meşhur çocuk kitaplarından biri olan **Babamın Günahı** (1980)'nda, aklî dengesi bozulan bir anne figürüne rastlanmaktadır. Cezmi Bey, Samiye Hanımdan boşandıktan sonra ikinci evliliğini Suzan Hanımla yapar. Bu evlilikten Nazan adını verdikleri bir kızları dünyaya gelir. Suzan Hanım, kocasına ve üvey oğlu Erol'a çok kötü davranır ve kısa zaman içinde tam bir alkol ve eroin bağımlısı hâline gelir. Karısının bu hâlleri, sonunda Cezmi Beyin hastalanıp ölmesine neden olur. Çıktıkları mahkemede annesinin aleyhine tanıklık eden küçük Nazan, babası yere düştüğünde annesinin onu tekmediğini, hatta ona engel olmak istediği zaman kendisine de vurduğunu söyler.⁵⁰² Kız, babası için ağlarken, kendi öz annesinin fena ve aklî dengesi yerinde olmayan bir kadın olduğu yönünde ifade verir.⁵⁰³ Sonunda kadının akıl hastanesine yatırılması kararlaştırılır. Ancak bu arada, gazete manşetlerine de yansıyan önemli bir hadise meydana gelir. Bir zamanlar sosyetenin seçkin isimlerinden biri olan bu kadın akıl hastalıkları hastanesine götürülürken yolda kaçmaya muvaffak olur. Sabahleyin onu babasının evinde yakalarlar. Fakat şiddetli bir soğuk algınlığı teşhisi ile hastaneye kaldırılır. Nazan annesinin başına gelenlere fazla üzülmez. Aslında hain bir kız değildir, ama annesinin babasına sürekli eziyet etmesi, sonunda da onun hastalanıp ölmesine sebep olması küçük kızın aklından bir türlü çıkmaz. *Tülin Tankut*'un **Gülün İçindeki Ses** (1997) isimli romanında da, Gül Ablanın annesi sinir hastasıdır; kızı daha üç yaşındayken çocuğunu tuvalete kapatıp komşulara oturmaya gider.

Bilhassa taşra kesiminde, yeterli eğitimi görmediği için cahil kalmış ve dolayısıyla çocuklarına fazla yararı dokunmayan ve hatta bazen zarar dahî verebilen cahil anne figürüne sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, *Adnan Çakmakçioğlu*'nun **Kayık** (1991) adlı romanında, karşımıza cahil bir anne ve bu cehaletin doğurduğu kötü sonuçlar çıkıyor. Şevki'nin babası yoktur, ağabeyi de kasabada kahveci olduğu için, küçük çocuk annesiyle birlikte yaşar. Kuduz bir köpek Şevki'nin kolunu çizdirince, annesi tentürdiyot sürüp "geçer" der. Kimse de onu doktora götürmeyi akıl edemez. Kısacası, cahillik ve kimsesizlik, sonuçta çocuğun kudurarak ölmesine neden olur. *Hâdi Besleyici*'nin **Eskimo Hasan** (1977) adlı romanında ise, küçük Rodek konuşmaya başlayınca her şeyi merak edip annesine sorar. Anne, çocuğunun sorduğu soruların cevaplarını kendisi de bilmediği için, büyüklerin ve yaşlıların türettikleri batıl inançlara dayanarak bunları yanıtlamaya çalışır. Hasan ise, anne Arsak'ın bu saçma düzmeleri karşısında gülmekten kendini alamaz. Hayatlarında okul görmeyen bu

⁵⁰¹ Saygınar, *Benim Dünyalarım*, s. 38.

⁵⁰² Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 87.

⁵⁰³ a.e., s. 85.

bilgisiz insanların bir takım gülünç uydurmalarla çocuklarını yanılttıklarını görmek, onu çok üzer.⁵⁰⁴

Toplumumuzda, nadir de olsa, kendi öz çocuklarına karşı bencil olabilen ve aşırı derecede ilgisiz kalan anneler bulunabilir. *Hasan Kallımcı*'nin **Arzu Kız** (2003) isimli romanında, Arzu daha dokuz yaşında olmasına rağmen, sakat annesinin kollarında tekerlekli sandalyeyi yürütecek takat olmadığından dolayı, sandalyeyi kan-ter içinde kalıncaya kadar kilometrelerce yürütür. Annesi, kızına "terledin mi", "yoruldun mu" veya "dinlenmek istiyor musun" diye sormaz. Çünkü, anne kendinden başkasını düşünmeyen bencil biridir. Küçük kız, hastalanıp yatağa düşse de, ona acımaz ve öncelikle kendi işinin görülmesini ister. Annenin, kızına sinirlenip onu azarlamadığı an neredeyse yoktur. Öyle ki, bu ufaklık çocuk en ağır işleri yaparken bile ona kötü sözler söylemekten geri kalmaz. Arzu, içinde bulunduğu duruma çok üzülür. Kızcağız, zaman zaman annesinin bir akıl hastası olduğunu düşünse de, onun başka meselelerde aklının çok iyi çalıştığını ve çok mantıklı konuştuğunu görünce bu düşüncesinden vazgeçer. O üzüntüyle, "Bir anne, benim annem nasıl bu kadar acımasız ve kötü olabiliyor?" diye kendi kendine sorar. Ancak, bu sorunun cevabını bir türlü bulamaz. Annesinin bütün bu yaptıklarına rağmen, kızı yine de sabreder ve ona karşı hizmette kusur etmez. Çünkü, annesinin yatağa bağlılık derecesinde hasta olduğunu bilir. Annesinin hayatının hiç de kolay olmadığını düşünerek, kendini şöyle avutur: "Sağlığı yerinde olsaydı böyle davranmazdı. Diğer anneler gibi tatlı dilli, güler yüzlü olurdu."⁵⁰⁵ *Gülten Gezer*'in **Yuvadaki Çocuklar** (2003) isimli kitabında da, Nazmi'nin bencil annesi, onu, çocuğun arkadaşlarının önünde küçük düşürüp, utandırdığı gibi; oğlunu çok çalıştırır, her gün etrafı süpürtür, hayvanlara baktırır ve sık sık da azarlar. Örneğin, bir keresinde arkadaşlarıyla sohbet eden Nazmi'ye şu şekilde bağırarak çıkmıştır: "Nazmi! Nazmi! Hay başımın belası çocuk. Orda çene çalacağına koyunları sulasana. Hey sersem çocuk."⁵⁰⁶

Rifat Ilgaz'in çocuk kitaplarından biri olan **Bacaksız Okulda**⁵⁰⁷ (1980) adlı romanda ise, arkadaşları dışarı çağırınca, Bahri çorbasını yarıda bırakarak onların yanına gider. Karnı aç bir şekilde eve geri döndüğünde yiyecek yemek bulamaz. Annesinden yemek ister. Ancak, annesi ilgilenmez ve "Al defteri, iki yüz elli gram zeytin al bakkaldan... Bir de ekmek al da zıkkımlan.", der.⁵⁰⁸

Tam tersine, bazı baskıcı anneler ise, çocukları üzerinde, onları bunaltacak derecede aşırı titizlenirler. *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Babasızlar** (1977) adlı romanında, Gülçin'in annesi İclâl Hanım, eşinin vefatından sonra bütün ilgisini kızının üzerinde yoğunlaştırır. Annenin kızına karşı aşırı titizlenmesi, bazen küçük Gülçin'i kızdırır, hatta anne-kız arasında ufak tefek tartışmalara da neden olur. Zira, annenin kızına gösterdiği bu aşırı ilgi, kimi zaman çocuk üzerinde uygulanan baskılar şekline bürünebilmektedir. Örneğin, anne, kızının kendisinden herhangi bir şey sakladığı takdirde hava alacak tüm yerleri kapatıp bütan gazını da açarak

⁵⁰⁴ Besleyici, *Eskimo Hasan*, s. 106.

⁵⁰⁵ Kallımcı, *Arzu Kız*, s. 62.

⁵⁰⁶ Gezer, a.g.e., s. 68.

⁵⁰⁷ Ilgaz, Rıfat, *Bacaksız Okulda*, 14. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2004.

⁵⁰⁸ a.e., s. 72.

kendisini öldüreceğine dair yemin eder. Öte yandan, Gülçin'i kız lisesine yazdıran İclâl Hanım, o yaştaki kızı okuluna kendisi getirip götürür.

Bazı annelerse, çocuklarına karşı sürekli suçlayıcı, aşağılayıcı ve hatta herkesin önünde şiddet uygulayıcı kişilikte olabilirler. *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Babasızlar** (1977)'ında, Murat'ın anne ve babası o daha çok küçükken boşanınca, çocuk annesinin yanında babasız yetişir. Murat'ın babasız büyümesi, onun hırçın, asi ve arkadaşlarıyla uyumsuz olmasına sebebiyet vermiştir. Annesi Güzin Hanım oğlunun bu huylarından şikayet ederek komşusuna: "*Babasının oğlu ne olacak? Babasından neler çektiğimi bilirsin. On bir yıldır da bundan çekiyorum. Evin hem kadını hem erkeği ol, ne gezme var ne eğlence. Gençliğim bunların yüzünden sıkıntı içinde geçti. Üvey baba sıkıntısı görmesin diye evlenmedim, hastalıklı oldum.*" diyerek dert yazar. Annesinin bu suçlayıcılığı karşısında Murat ise, komşuları Nesibe Teyze ile dertleşirken: "*Ben ona engel olamam teyze. İki de bir benim yüzümden evlenmediğini başıma kakacağına evlensin. Ben nasıl olsa harcanmışım.*" diyerek annesi hakkında sitem eder.⁵⁰⁹

Ayla Kutlu'nun **Merhaba Sevgi** (1989) adlı romanında, hayvanlara çok düşkün olan Sevgi'nin dışarıda bulup eve getirdiği dört yumurtadan kuş değil de yılan çıkınca, çok sinirlenen annesi kızını aşağılayıcı sözlerle şöyle azarlar: "*Seni yaramaz, düşüncesiz çocuk... Seni söz anlamaz yaratık, ben evimde bir de yılan mı besleyeceğim?...*"⁵¹⁰

H. Zekai Yiğitler'in **Öğretmenim** (1975) adlı romanında, anne Ayşe Hanım, çalıştığı fabrikadan geç gelen kızının Emin Ağaların hanımına yardıma gittiğini öğrenince, onu, çamaşır temizlemek için kullandığı tokmakla döver. Komşular araya girerek genç kızı annesinin elinden zorlukla kurtarırlar.

Çocuk romanları üzerinde yapılan bu incelemede, sorunlu annelerin, çocukları üzerinde değişen şiddet ve şekillerde bir takım zararlar verebildikleri tespit edilmiştir. Bu tipten anneleri, romanlardan hareketle, yedi alt kategoride ele almak uygun görülmüştür: dışarıdaki yoğun çalışma temposundan dolayı aşırı derecede stres ve sinirlilik hâli gösteren anneler; yoğun çalışma ortamından dolayı çocuklarının sorunlarına karşı ilgisiz ve lakâyet kalan anneler; akli dengesi yerinde olmayan anneler; eğitimsizlikten dolayı cahil kalmış ve çocuklarına bilmeden zarar verebilen anneler; çocuklarına karşı bencil olabilen anneler; çocuklarını sıkı baskıcı anneler; çocuklarına yönelik suçlayıcı, aşağılayıcı olabilen ve şiddet uygulayan anneler.

3.7.5.6. Üvey anne figürleri:

Anne ve/veya babanın boşanıp ikinci evliliklerini yapmaları durumunda, çocukların üvey anne ve/veya üvey baba ile uyumlu ilişkiler kurabilmeleri, çoğu zaman kolay olmaz. Çocukların üvey anne-babaya alışma yönündeki tepki ve sürelerinde şüphesiz ki, her iki taraftan kaynaklanan bir takım kişisel farklılıklar gözlenebilmektedir. Dolayısıyla, bazı

⁵⁰⁹ Tuğcu, *Babasızlar*, s. 17.

⁵¹⁰ Kutlu, a.g.e., s. 119.

çocuklar için üvey anne veya babanın gelişi olumlu, bazıları içinse olumsuz sonuçlar doğurabilir.⁵¹¹

Kemâlettin Tuğcu'nun Babam ve Ben (1985) adlı romanında, Murat'ın anne ve babası o daha bir yaşında iken boşanırlar. Murat bir daha annesini görmez ve evde de onunla ilgili hiçbir şeyden bahsedilmez. Orhan Bey annenin eksikliğini hissettirmemek için oğlu Murat'ın üstüne titrer. Dolayısıyla, baba ile oğul arasında büyük bir sevgi ve bağlılık oluşur. Ancak, Orhan Beyin Calibe Hanımla evlenmek istemesi Murat'ı adeta yıkar. Çünkü, babasını bir başka kadınla paylaşmak zorunda kalmak onun en büyük korkusudur. Buna rağmen, söz konusu evliliğin gerçekleşmesiyle birlikte küçük çocuk, aynı evin içinde olmalarına karşın, kendini yine de yalnız ve babasından uzak hisseder.⁵¹² *Mustafa Yılmazkaya'nın Örnek Bir Analık* (2003) isimli çocuk kitabında ise tam aksine, küçük Celâl, üvey annesi Ayten'i çok sever. Hatta, bir gün öğretmeni onun için "analık" terimini kullanınca, küçük çocuk buna tepki göstererek Ayten'e "Canım annem" diye hitap eder. Celâl de, üvey annesinden kimseye "Celâl'in analığıym" dememesi için ricada bulunur. Kadın hakkında konuşurken, bu ifadeyi kullanan herkese kızar.⁵¹³

Üvey anne figürlerini genel hatlarıyla 'iyi' ve 'kötü' üvey anneler şeklinde sınıflandırmak olasıdır. Çocuk romanlarımızda, iyi üvey anne figürlerine, en az kötü olanlar kadar rastlanabilir. *Hanefi Söztutan'ın Ciğerparem* (1990) adlı romanında, kötü üvey anne elinde, zor şartlarda büyüyüp gelinlik çağına ulaşan Hatice kendisini istemeye gelen zengin-fakir pek çok kişiyi reddeder. Evlenmeyi de düşünmez. Fakat Ömer'in çok küçük yaşta annesiz kaldığını öğrenince, onun annesi olmayı ve sırf bu yüzden babasıyla evlenmeyi kabul eder. Çünkü çocuğu görünce kendi geçmişini hatırlar. Ömer'in de kendi yaşadığı gibi kötü bir üvey annenin elinde büyümesini engellemek için evlenmeyi göze alır. Hatice, bu zor kararı verirken şöyle düşünür: "Bir zamanlar ben de öz annemin sevgisine hasret kalıp, üvey annemin sevgisizliğine duçar olmuştum. Halbuki şimdi... şimdi ben de bir "üvey anne"yim. Ve sevgiye, şefkate muhtaç bir çocuk beni bekliyor. Onun benden farkı, benim üvey annesi olduğumu bilmemesi... O beni öz annesi bilip, sevecek, ben de onu öz oğlum gibi seveceğim. Ya benim öz annesi olmadığımı fark ederse? Ya büyüyünce biri söylerse? Allah'ım! Bana yardım et! Beni mahcup etme ya Rabbi!..⁵¹⁴ *Karin Karakaşlı'nın Ay Denizle Buluşunca* (1997) isimli çocuk romanında, Esin, öz annesinin aniden kalp krizi geçirip ölmesi üzerine büyük bir sarsıntı geçirir ve içine kapanır. Babasının İdil Hanımla ikinci evliliğini yapmasını bir türlü kabullenemez. Üvey anne, çocuğa yaklaşılmaya çalışsa da, Esin ona karşılık vermez ve resmî davranmaya devam eder. Çocuk, annesinin yerine geçen bu kadını kabullenemez. Öte yandan, annesinin öldüğü evde ve hatta şehirde bile kalamayacağını düşünerek başka bir şehirde oturan teyzesinin yanına gitmek ister. Teyzesinin yanına yerleşen oğlan, orada konservatuara yazılır. İdil Hanım ise, çocuğun kendisini kabullenmeyip iyice uzaklaşmasın

⁵¹¹ Özgüven, a.g.e., s. 317.

⁵¹² Tuğcu, *Babam ve Ben*, s. 50.

⁵¹³ Yılmazkaya, *Örnek Bir Analık*, s. 127.

⁵¹⁴ Söztutan, a.g.e., s. 29.

çok üzülür. *Engin Köseoğlu'nun Acı Günler* (1981) adlı romanında ise, Nafiye Hanım, yürüyemeyen üvey oğlu Kâmil'e, kendi öz oğlu Osman'dan daha fazla ilgi gösterir. Hatta, çocuğu doktorlara götürüp, verilen ilaçları düzenli olarak kullanmasını sağlayarak, onu dört yaşında yürütmeyi başarır. Çocuğun yürüdüğünü gören üvey anne, sevinçten gözyaşlarına boğulur.

Fatma Güner'in Küçük Ressam (1988) adlı romanında da, Osman Efendi ile Hatun Kadının yıllarca çocukları olmaz. Çocuk özlemi ile yanıp tutuşan karı-koca, bir gün tarlada çalışırken terkedilmiş bir bebek bulurlar, onu hemen evlerine götürüp kendi öz çocukları gibi sever ve büyütürler. Hatun Kadın çocuğu o kadar sever ve ona bağlanır ki bir gün birilerinin gelip onu elinden alacağından korkar. Kadın, duygularını şu şekilde ifade eder: "*Onu doğurmadım ama ona hayat verdim. Gece gündüz başında bekledim. Yemedim yedirdim, giymedim giydirdim. İlk gülücüğünü gördüğüm zaman mutluluktan ölüyordum. Sonra canlanıp, ilk adımlarını atmaya başladığında dünyalar benim oldu. O benim, yalnız benim oğlum! Onu kimselere veremem.*"⁵¹⁵ Mustafa Yılmazkaya'nın yazdığı **Örnek Bir Analık** (2003) isimli romanda, Ayten, Celâl'i bebekken alıp, onu okul çağına getirir. Çocuğu, kendi öz evlâdı gibi sever, korur ve üzerine titrer. Ona adeta kutsal bir emanet gibi bakar. Ayten'in kendi çocuğunun olmaması, bu sevgiyi daha da artırır.

Çocuk edebiyatımızdaki kötü üvey anneler ise, kendilerine emanet edilmiş olan çocukların büyük acılar ve sıkıntılar çekmesine neden olurlar. *Ayhan Bozırat'ın Akriba Hasan* (1972) adlı romanında, Nuri de Yücel de üvey annelerinden sürekli dayak yerler. *Hanefi Söztutan'ın Ciğerparem* (1990) adlı romanında ise, Hatice küçük yaşta öksüz kalır ve onu sevmeyen, her fırsatta eziyet eden bir üvey anne tarafından büyütülür. Üvey annesinin ona şefkat göstermesi bir yana, bu öksüz çocuğa bir gün bile "*kızım*" dediği olmamıştır. Kendisi çocuk doğuramadığı için, onu ortalıkta her gördüğünde kendi çocuğunun olmadığını hatırlar, hıncını bu çocuktan çıkarır ve günbegün ondan daha fazla nefret eder. Hatta onu her fırsatta, basit bahanelerle azarlar.

Kemâlettin Tuğcu'nun Küskün Çocuklar (1977) adlı romanında da, Nazlı'nın, ona sürekli iş yaptıran, bulaşıkları yıkatıp, taşlıkları sildiren, durmadan azarlayan bir üvey annesi vardır. Ancak babası evde olduğu zamanlarda, küçük Nazlı yaşlıları gibi sokağa çıkıp oyunlar oynayabilir. Onun dışında çocuğun böyle bir hakkı yoktur. Üvey anne, Nazlı'nın okula gitmesine bile karşıdır; bir '*ev kızının*' gazete okuyup, mektup yazabilmesinin yeterli olduğunu, bundan fazlasının da gerekmediğini savunur. *Kemâlettin Tuğcu'nun yazdığı Babamın Günahı* (1980) adlı romanda, Cezmi Beyin, boşandığı eşi Samiye Hanımdan bir oğlu, ikinci evliliğini yaptığı Suzan Hanımdan ise bir kızı vardır. Suzan Hanım, üvey oğlu Erol'u sevmediği gibi evden uzaklaştırmak için de elinden geleni yapar. Sonunda onu hırsızlıkla suçlayarak amacını gerçekleştirir. Cezmi Bey oğlunu kasabada yaşayan ağabeyi Nazmi Beyin yanına göndermek zorunda kalır. Bundan sonra da oğlunu bir daha doğru dürüst arayıp sormaz. Amca Nazmi Bey ise bu olanlardan dolayı üvey anneden ziyâde kendi

⁵¹⁵ Güner, *Küçük Ressam*, s. 101.

kardeşini suçlayarak şöyle der: "*Kabahat bu kadında değil, senin babanda. Hangi üvey anne evde bulunduğu çocuğa kendi öz evlâdı gibi bakmıştır? Baban asıl ananı bırakmakla büyük hata işlemiştir.*"⁵¹⁶ Kemâlettin Tuğcu'nun **İncili Terlik** (1971) adlı romanında, Orhan Bey ve Celile Hanımın Ekrem ve Gülçin adında iki çocukları olur. Romanda geçen olaylar Ekrem'in ağzından anlatılmaktadır. Celile Hanımın hastalanıp vefat etmesinden sonra Orhan Bey Emel Hanımla ikinci evliliğini yapar. Çalışmayı sevmeyen, çok para harcayıp içki içen, eve ve çocuklarına karşı ilgisiz olan Orhan Bey, yaptığı ikinci evlilikle birlikte çocuklarından iyice uzaklaşır. Üvey anne Emel Hanımın da kötü davranması nedeniyle ev artık çocuklar için yaşanması zor bir yer hâline gelir. Günler onlar için çok güç geçmeye başlar. Ekrem her akşam kardeşi Gülçin'i ağlamış hâlde bulur. Küçük Gülçin'in yine de ağabeyine fazla bir şikayeti olmaz. Küçük çocuk artık pek konuşmaz ve daima korku içinde yaşar. Ekrem de kendi sıkıntılarından dolayı, kardeşiyle pek fazla meşgul olamaz. Üvey anneleri, çocuklarla hiç alâkadar değildir; okula giden Ekrem'e ihtiyaçları için hiç para vermez. Bundan dolayı, küçük çocuk her gün Erenköy'den okula kadar yürümeye mecbur kalır. Ekrem'e kitap, defter ve kalem bile alınmaz. Hatta çocuk, parasızlıktan dolayı gündüzleri okulda yiyecek bir şey alamaz. Evde de hiç kimse ona yemek hazırlamaz. Bu okul çocuğunun elbisesi eskimiş, ayakkabılarının da altı parçalanmıştır. Kısacası tam anlamıyla bakımsız ve sefil bir durumdadır. Baba da, çocuklarının bu hâllerini hiç görmez. Çünkü, eve gelir gelmez yukarı kata çıkıp, balkonda rakı içmeye başlar; akşam yemeğini de orada yer. Dolayısıyla, bazen haftalarca çocuklarının yüzlerini görmediği olur.⁵¹⁷

Nebil Fazıl Alsan'ın Köprüaltı Çocukları (2002)'nda, Ümit'in annesi ölünce baba, kısa süre sonra ikinci evliliğini yapar. Gelen üvey anne, Ümit'i ve ondan beş yaş büyük olan ablası Sara'yı şiddet uygulayarak çalıştırır. Onlara sürekli kötü sözler söyler. Ev işlerini Sara'ya, çarşı-pazar işlerini de Ümit'e yaptırır. Üvey annesi, Sara'ya "*hizmetçi kıllıklı kız*" der. Çocukları, terbiye etmek için dövdüğünü söyleyen kötü üvey anne, zaman zaman onlara yiyecek de vermez. Bir keresinde küçük Ümit bu duruma başkaldırarak; "*Biz babamızın ekmeğini yiyoruz, sizin değil!*", diye bağırır. Bu söz üzerine, evde kızılca kıyamet kopar ve kalpsiz üvey anne, güya çocukları "*adam etmek*" amacıyla, eline geçirdiği bir odunla Ümit'i ve onu kurtarmaya gelen ablası Sara'yı döver. O gün bir köşeye sinip akşamı bekleyen iki kardeş, durumu babalarına anlattıklarında bir azar da ondan işitirler. Böylece üvey annelerinin memnuniyeti bir kat daha artmış olur.⁵¹⁸ *Yavuz Bahadıroğlu'nun Yetim Metin* (1982) isimli romanında, Metin'in babası, ikinci evliliğini Şefika Kadın ile yapar. Üvey annenin, ilk evliliğinden altı-yedi yaşlarında bir oğlu vardır. Metin'i hiç sevmeyen üvey anne, çocuğa sebepli sebepsiz dayak atar. *Hülya Tozlu'nun Yaşadıkça Adım Adım* (1996) adlı romanında, Ayşe'nin babası, boşandıktan hemen sonra ikinci evliliğini yapar. Üvey annesi çok sert ve otoriter biri olmasının yanında, Ayşe'yi de pek sevmez. Çocuğun ayaklarının normalden biraz büyük olması dolayısıyla, onu sürekli "*koca ayaklı*" ya da "*ayı ayaklı*" gibi

⁵¹⁶ Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 29

⁵¹⁷ Tuğcu, *İncili Terlik*, s. 32.

⁵¹⁸ Alsan, *Köprüaltı Çocukları*, ss. 12-13.

isimlerle çağırarak aşağılar. Evde, çocukların öz anneleriyle ilgili konuşmalarını yasaklayan üvey anne, onların anneleriyle görüşmelerine de izin vermez. Çocukların her türlü harcamalarını da kısıtlayan bu kötü kadın, kendisine gelince hiçbir kısıtlama yapmadan bol bol harcar. *Cahit Uçuk*'un **Sumru Kız** (2003) adlı romanında da, analığı başlarına gelince, Sumru ilkokul ikinci sınıftan itibaren bir daha okula gidemez. Zira, Fatış Ana; "Kız kısmı netsin okumayı! Çorba pişirmeyi, pamuk çıkırıklayıp eğirmeyi, tezgâh dokumayı, tepişirmeyi öğrensin. Nolacakmış okuyup da..." der.⁵¹⁹ Üstelik bu zalim kadın, küçük Sumru'yu olur olmaz sebeplerle hergün döver. Ona zaman zaman "El karısının piçi!" diye bağırır. Böyle durumlarda babaannesi araya girerek Sumru'yu kurtarır. Küçük kız ise, üvey annesinin "pis bir cadı" olduğunu düşünerek ondan nefret eder.

Çocuk romanları genelinde, üvey anneler, 'iyi' ve 'kötü' şeklinde bir ayrıma tâbî tutuluyorlar. Ama, ne yazık ki, kötü üvey annelerin iyi olanlardan sayıca daha çok oldukları görülüyor. Karşılaşılan kötü üvey anneler: çocuklara dayak atıp, onları azarlıyorlar; şefkât göstermiyor ve sevmiyorlar; ev işleri yaptırıyorlar; çocuğun okula gitmesine karşı çıkıyorlar ya da çocuklara okula giderken yiyecek ve para vermeyip, onların ihtiyaçlarıyla ilgilenmiyorlar; onlarla alay edip, kötü lâkaplar takabiliyorlar; hatta çocukları evden uzaklaştırmaya bile çalışabiliyorlar. Üvey annesinden bu tür kötülükleri görmese bile, yine de onun evdeki varlığından olsun rahatsızlık duyan çocuk tiplerini de mevcuttur. Bu durumda, problem, kadından değil, daha ziyâde çocuktan kaynaklanıyor. Buna karşın, romanlarda, üvey anneyi çok seven ve hatta, 'analık' lafının kullanılmasına dahî kızan çocuklarla nadiren de olsa karşılaşılıyor. İlave olarak, konuyla ilgili şöyle bir son tespitte bulunulabilir; istisnaları olmakla beraber, çocuklarla çok küçük yaştan itibaren iletişim kurabilmeyi başarmış olan üvey anneler, genelde büyük sorunlar yaşamıyorlar.

3.7.6. Baba-çocuk ilişkileri:

Sürekli ve hızlı bir değişimin yaşandığı günümüz toplumlarında kültürel yapıdaki farklılaşmalar, analık ve babalık rollerini de değişime zorlamaktadır.⁵²⁰ Günümüzde 'baba olma' kavramını değişime uğratan ve babanın çocuk eğitimindeki rolünün artmasına yol açan pek çok etken vardır. Bunlar; politik, sosyal ve ekonomik alandaki değişimlerin kadın-erkek rolleri üzerinde yarattığı etkiler, çalışan anne sayısının çoğalması, dolayısıyla kadının tam gün dışarıda kalması, toplumda geleneksel aile yaşantısının zayıflaması ve çekirdek aile hayatının

⁵¹⁹ Uçuk, *Sumru Kız*, s. 14.

⁵²⁰ Buna örnek olarak, *Tarik Dursun K.*'nin **Kerem'i Kimse İstemiyor** (1992) adlı çocuk romanındaki dayı tiplmesi verilebilir. Eserde, anne-babası evlilik yıldönümlerini geçirmek için üç günlüğüne yurtdışına giden küçük Kerem'in dayısıyla birlikte kaldığı kısa süre zarfında hissettiği aile özlemi teması işlenmektedir. Dayı, bir kadının yapabileceği tüm ev işlerinde iyice maharet sahibi olmuştur. Dayı ve eşi arasında kadın-erkek rolleri adeta yer değiştirmiştir. Öyle ki, bulaşıkları yıkarken, kirli tabakları karısının öğrettiği gibi önce sıcak suyun altına tutup sabunlu fırça ile temizler ve daha sonra da bulaşık makinesine dizer. (Dursun K., *Kerem'i Kimse İstemiyor*, s. 62.) Dayı, yeğeni Kerem'in nasıl yumurta istediğini sorar ve ona göre yumurtaları pişirir. Dolayısıyla, kahvaltının hazırlanması işini de dayı üstlenmiştir. (a.e., s. 66) Üstelik, dayı öyle alelâde bir kahvaltı da hazırlamaz. Sofraya getirdiği yiyecekler, süt, bal, yumurta, kızarmış ekme ve tereyağı gibi, her ikisi için de güç verecek türündendir. (a.e., s. 82)

yaygınlaşması, çekirdek aile içinde de bireye düşen rol ve sorumlulukların değişime uğraması olarak özetlenebilir.⁵²¹

3.7.6.1. Çocuğun mesleğinin belirlenmesinde babanın rolü:

Anne, baba ve çocuklardan oluşan ailedeki bireylere düşen roller, içinde buldukları toplumun yapısından ve geleneklerinden etkilenmektedir. Geleneksel toplum normları, babaların bilhassa oğullarının (nadiren de olsa kızların) okul çağından sonra bir iş edinmelerini sağlamayı veya onlara yanlarında iş öğretmeyi kendileri için bir ödev saymalarına neden olmaktadır. Çocuk romanlarımızda, konuyla ilgili pek çok örneğe rastlamak olasıdır.

Fatma Güner'in **Bana Annemi Anlat** (1982) adlı romanında Turgut Bey isteyip de yapamadıklarını oğlunun yapmasını ister. Örneğin, kendisinin özenip de oynayamadığı cirit oyununu oğluna öğretmeyi ve onu çok iyi bir ciritçi olarak yetiştirmeyi amaçlar.⁵²²

M. Zeki Taşkın'in **Ülkü Öğretmen**⁵²³ (1973) adlı çocuk romanında, çiftçilikle uğraşan Şevki Dayının çocukken tek hayali, okuyup öğretmen olmaktır. Babası Cemal Ağayı güç belâ ikna ederek, okulunu bitirmek amacıyla, annesi ile birlikte kasabada sekiz yıl geçirirler. Ortaokul diplomasını alan Şevki, babasından öğretmen okuluna gitmek için de izin isteyince, babası bundan sonra daha fazla okumasına karşı çıkar. Oğlunun artık köye dönerek, toprakların başına geçmesini ister. Öğretmen olma hedefi, bu şekilde suya düşen Şevki ise, çaresiz, babasının isteğine uyar. Yıllar geçer ve Şevki'nin içindeki öğretmenlik tutkusu asla körelmez. Bir çocuğu olduğunda, ister erkek, isterse kız olsun, onu mutlaka okutup öğretmen yapacağına ant içer. Sonunda, Şevki Dayı, kızı Ülkü'nün iyi bir eğitim alarak öğretmen olmasına muvaffak olur. Bu örnekten de anlaşılabilceği gibi, babalar, bazı durumlarda kızlarının meslek seçimi üzerinde de etkide bulunabilmektedirler. Romana ismini veren Ülkü Öğretmenin tayini, babasının köyde büyük özveriyle yaptırdığı Şevki Gürkaynak İlkokulu'na çıkınca, dünyalar bu yaşlı adamın olur. Şevki Dayı, artık çok mutludur; çünkü, kendisinin gerçekleştiremediği bir idealini, onun adına kızı gerçekleştirmiştir. Ülkü Öğretmen, babasının gösterdiği yönde ilerleyerek çok idealist bir öğretmen olur ve mesleğini canla başla yerine getirir.⁵²⁴ Kısacası, babasının öğretmenlik aşkı, kızına da geçmiştir. Öyle ki; Ülkü, yaz tatilinin yaklaştığı sırada, hastalanır; acilen apandisit ameliyatı olması gerekirken, öğrencilerini bırakmak istemez ve onların son notlarını da yetiştirmeye çalışır. Ama, apandisiti patlayınca hayata gözlerini yumar.

Adnan Çakmakçioğlu'nun **Gözyaşı** (2000) adlı romanında, Orhan resim yapmayı çok sevmesine rağmen, ileride bir ressam olmayı asla düşünmez; çünkü, babasının buna izin vermeyeceğini gayet iyi bilmektedir. Kendisi de Tapu Kadastro'da çalışan baba için, memuriyet tek ciddî meslektir. Ona göre, miktarı belli olan maaşını aybaşında alıp eve

⁵²¹ Güngörmüş, Oya, "Baba-Çocuk İlişkisi", *Ana-Baba Okulu*, 7. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, ss. 245-253, ss. 246-247.

⁵²² Bkz., Güner, *Bana Annemi Anlat*, s. 10.

⁵²³ Taşkın, Mümtaz Zeki, *Ülkü Öğretmen*, 8. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1988.

⁵²⁴ a.e., s. 21.

getirmek kadar rahatlık başka hiçbir meslekte yoktur. *Adnan Çakmakçioğlu'nun Bisiklet* (2000) isimli kitabında ise, Nurettin'in babası sağken şoförlük yapmakta, oğlunu da büyüyünce bu meslekte görmek istemektedir. Ancak, ne yazık ki, ömrü buna vefa etmez.

Sevim Ak'ın Gemici Dedem (2001) isimli çocuk romanında, Ali'nin dedesinin ailesi, çocuklarının da kendi baba mesleklerini seçmelerini ister. Hatta istemekle kalmayıp, bu yönde baskılar yapar ve bazı zorlamalarda bulunurlar. Romanda geçen dedenin babası da, dedesi de, daha büyük dedesi de hep çiftçidirler. Dolayısıyla, hepsi de aynı çiftlikte doğmuş ve yine aynı yerde ölmüşlerdir. Çiftliklerinden dışarı çıkmadan ve dünyayı bilmeden yaşamışlardır. Ancak, Ali'nin dedesi ailesinin sözünü dinlemez. Bir tek, dayısı denizcidir. Dede ise gönlünde yatan bu mesleği öğrenebilmek için, dayısı seferden döndüğünde onun yanından hiç ayrılmamakta ve anlattığı denizci öykülerini canı gönülden dinlemektedir. Dede, dayısına denizci olmak ve sınırları aşmak istediğini söyleyince, dayısı da onu evden kaçırıp, Denizcilik Okulu'na yazdırır. Böylece dede, hayalini gerçekleştirme imkânına kavuşmuş olur. Bu arada, çocuğun babasıyla dayısı bu meseleden dolayı birbirleriyle uzun süre konuşmazlar.⁵²⁵

*Selma Mine'nin Okumak İstiyorum*⁵²⁶ (1976)'unda da, Ömer'in babası çobandır. O ölünce de, başka çaresi olmayan oğlu bu mesleğe devam etmek zorunda kalır. *Hâdi Besleyici'nin yazdığı Eskimo Hasan* (1977) adlı çocuk romanında, Ahmet de baba mesleğini devam ettirip, tıpkı onun gibi balıkçılık yaparak yaşlı annesine bakar. *Işıl Özgentürk'ün Kuş Ne Yana Öter* (1976) isimli çocuk kitabında, Ahmet'in babası esnaftır ve çocuğunun da okul tatillerinde dükkânda çalışarak işi öğrenmesini arzu eder.

Bazen de, babanın yerine annenin geçerek çocuklarının meslekî kaderlerini belirleyebildiği görülmektedir. Örneğin, *Necla Çandağ'ın Lemas'ın Limon Çiçeği* (2002) adlı kitabında, romanın baş kahramanı olan Bekir'in arkadaşı Eralp okumaya çok düşkündür ve tıpkı annesi gibi doktor olmak ister. *Hasan Nail Canat'ın Gül Yarası* (1990) adlı çocuk romanında ise, Züleyha Hanım, hayatı boyunca ünlü bir film yıldızı olabilmek için uğraş verir. Fakat, beklediği fırsatı bir türlü yakalayamaz. Reklâm filmleri ve birkaç küçük rolde oynayarak geçimini sağlar. Tanıştığı insanlar ve bulunduğu ortamlar, onu içki, uyuşturucu ve kâğıt oyununa alıştıırır. Hayatta ideallerine ulaşamayan kadın, hayallerini on altı yaşındaki kızı Fatma'nın gerçekleştirebileceğini düşünür ve onu da film dünyasına sokmaya çalışır. Fatma, istekli olmadığı hâlde, bir filmde başrol oynamayı kabul eder.

Romanlarda, babalar genelde oğullarının, nadiren de olsa kızlarının mesleklerini belirliyorlar. Bir kısım babalar, kendi mesleklerini çocuklarına aşılama çalışıyorlar. İncelenen eserlerde, babalar kendi meslekleri olan cirit sporunu, toprak işletmeciliğini (çiftçiliği), çobanlığı, balıkçılığı, esnaflığı, şoförlüğü ve memuriyeti çocuklarına kazandırmaya çalışmışlardır. Çocuklar, bazen babalarından etkilendiklerinden dolayı değil de, başka çareleri olmadığı ve zorunlu kaldıkları için baba mesleklerine yöneliyorlar. Bazen de, babalar,

⁵²⁵ Ak, a.g.e., s. 57.

⁵²⁶ Mine, Selma, *Okumak İstiyorum*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1976.

kendilerinin gerçekleştiremedikleri gençlik ideallerine oğullarının ya da kızlarının ulaşabilmeleri için büyük çaba harcıyorlar. Ele alınan romanlarda, bu yönde tek bir örneğe rastlanmıştır; o da kızının öğretmen olmasını isteyen bir babadır. Kimi örneklerdeyse, babadan ziyade anneler, çocuklarının meslekî seçimleri üzerinde belirleyici olabiliyorlar. Araştırmada bu şekilde iki duruma rastlanmıştır. Birinde, anne, kendi mesleği olan doktorluk; diğerindeyse, gençken olmayı çok istediği film aktrisiği yönünde, çocuklarını yönlendirmeye çalışmıştır. Ancak her halükârda, bu tip sert yönlendirme ve etkilere mâruz kalan çocukların bir kısmı, bu müdahalelerden büyük ölçüde rahatsız olmaktadır.

3.7.6.2. Baba ve çocuk arasındaki sevgi bağı:

Babalar, bilhassa dokuz yaşından itibaren çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler kurmayı başarırlar. Çocuğu ile arasında sıkı dostluk ve sevgi bağları kurabilen babalar, onlara işlerini iyi yapmaları ve gerekli şeyleri öğrenmeleri konusunda büyük yardımlarda bulunabilirler. On yaşında ise, artık, baba ile çocuk arasında çok daha sağlıklı ilişkiler oluşturulabilir. Ancak, bu dönemden sonra çocuklar, ergenlik çağı öncesi, çalkantılar içinde bir denge oluşturmakta zorluk çekmeye başlayabilirler. Dolayısıyla, babalar, çocuklarının bu evrelerini mümkün olduğunca faydalı bir şekilde değerlendirmek durumundadırlar.⁵²⁷

*Kemâlettin Tuğcu'nun **Güllü Bahçe** (1978) adlı romanında, veznedar Kenan Bey çalıştığı yerden büyük miktarda para çekip, kumarda kaybetmesine ve hapse girerek ailesinin dağılmasına, eşinin de ondan boşanmasına sebep olmasına rağmen, oğlu Selim onu çok sever ve hapisten çıkınca da asla yalnız bırakmaz. *Hâdi Besleyici'nin **Simitçi Ahmet** (1975) adlı kitabında, Ahmet'in babası Nejat Bey iş hayatında yaşadığı başarısızlıkları kaldıramayıp önce içkiye düşer, sonra da evini terk eder. Onun tüm olumsuz davranışlarına rağmen, Ahmet, uzun süredir görmediği babasını çok özler. Hatta, küçük çocuk, simit satarak kendince kıt kanaat biriktirdiği tüm parayla ona bir iş açmayı bile düşünür. İşinin başında oturmayacak olsa bile, sadece babasının evine geri dönmesini ve yeniden ailenin başında olmasını arzular. Ancak, tüm arayışlarına rağmen, babadan bir türlü haber alınamaz.**

*Mehmet Seyda'nın yazdığı ve genelde yaramaz çocuklar için kullanılan bir deyim olan **Şeytan Çekiçleri** (1971) adlı romanda, esasen hikâye ağırlıklı olarak mahallenin bakkalı Cavit Bey, eşi Ayşe Hanım ve ikiz çocukları üzerine kurulmuş olmasına rağmen, onların yakın çevrelerinde yaşayanlar da ele alınmış ve tanıtılmıştır. Bunlardan biri de İspiro adlı Rum'dur. Hiçbir işte dikiş tutturamayan İspiro, anne ve babasını küçük yaşlarında yitirmiş, el evlerinde büyümüş, okuması-yazması olmayan, pek güzel de sayılmayan Rum kızı Marika ile evlenir. Bir yıl sonra, adını Eleni koydukları, güzeller güzeli bir kızları olur. Ancak, İspiro yine bir sorumsuzluk yapar. Komşuların yardım amaçlı taktıkları doğum hediyesi altınları bozdurur. Bir süre bu parayla gül gibi geçinir, içkisini de ihmâl etmez. Bu durumu gören komşular ise yardımı keserler. Küçük Eleni; içki içmesine, çoğu zaman da eve uğramamasına rağmen babasını sever. Hatta, balıkçılar dövdüğü için babası uzun süre hasta yatınca bir an olsun*

⁵²⁷ Dodson, Fitzhugh, *Baba Gibi Yâr Olmaz*, çev. Seçkin Cılızoğlu, Sander Yayınları, İstanbul, 1978, ss. 84, 87.

başından ayrılmaz, ona bakar ve ilgilenir. Yine aynı romanda, mahalledeki büyük evin sahibi Cavit Bey; komşuları İspiro ve ailesi aç oldukları için, hiçbir şey yemeyen ikiz çocuklarının bu hâline dayanamaz; evlâtlarının hatırına, köpeklerinin ölümünden sorumlu tuttuğu İspiro'ya olan tüm kin ve nefretini unutup yumuşar ve kendi elleriyle yemekler götürür. Hatta maddî sıkıntı içindeki İspiro'yu sahibi olduğu oyuncakçı dükkanında, eşi Marika'yı ise evlerinde çalıştırmak için işe alır.

Şaban Akbaba'nın **Kolonya Kokulu Mendil** (2001) adlı romanında, konuşma dersinde herkes sırasıyla anne ve babaları hakkında konuşur. Sıra Gülbin'e gelince, tıkanıp tek kelime bile söyleyemez ve hıçkırıklara boğularak ağlar. Babasız olduğundan dolayı, arkadaşlarının önünde kendini çok kötü hisseder. Gülbin daha henüz bebekken, babası vefat ettiği için, onu hiç hatırlamamaktadır. Öyle olmasına rağmen, hiç görmediği babasını çok sevmekte ve özlemektedir. Yüksel Pazarkaya'nın yazdığı **Kemal ile Burak: Cennet Ülkesine Yolculuk** (1998) adlı romanda, ilkokul dördüncü sınıfa giden Kemal, "*Cennet Ülkesinde*" (Ankara) çalıştığı için iki yıldır görmediği babasını çok özler. Babasının gittiği günden beri geçen süre, çocuğa sanki sonsuz uzunluktaymış gibi gelir. Babasız geçen her gün, Kemal için sanki bir yıl kadar uzundur.⁵²⁸ Çocuk her gece babasını rüyalarında görür. Hatta bir keresinde düşünce giren ak sakallı dev bir şeyh, ona "*Allah'a bir kurban adarsanız, ailenizin başı İbrahim yabandan geri gelecektir. Ama bu, özel bir kurban olmalı. Kemal'in koçu Burak'ı kurban etmelisiniz.*", der.⁵²⁹ Kemal, koçuna kıyamaz ama öte yandan, babasına duyduğu özlem de o noktaya varır ki; çocuk artık bir gün, babasının ona iki yıl önce hediye ettiği koçunu yanına alarak yollara düşer ve "*Cennet Ülkesine*" ulaşmaya çalışır. Kemal, önce bir kasabaya, sonra bir şehre ve en nihayetinde de büyük şehre ulaşır. Havaalanında tesadüfen babasıyla karşılaşan küçük çocuk, onu gördüğüne çok mutlu olur. Yine aynı romanda, Hamdi Emmi, Kemal'le sohbet ederken, ihtiyarlamış yaşına rağmen, rahmetli babasına karşı duyduğu özlemini dile getirerek, onun da yanında olmasını çok istediğini vurgular. Eşi Müzeyyen Teyze ise, yaşlı adamın bu özlemine bir anlam veremeyip onu tersler ve şöyle der: "*Git, git! [...] Kendinin bir ayağı çukurda, rahmetli babasını ister. İnsanlar yaşlanınca, çocuklaşır derler ya, doğru.*"⁵³⁰ Nursel Saygınar'ın **Benim Dünyalarım** (1996) isimli kitabında ise, Nursel'in babası böbreklerinden ameliyat olmak için Gümüşhane'den Trabzon'a gider. Küçük kız, annesiyle birlikte ziyaretine gittiklerinde, babası tarafından hayatında ilk kez kucaklanır. Nursel, babasının kendisini bu şekilde sevmesine şaşırır ve çok sevinir. Küçük kızın mutluluğu gözlerinden okunur ve dünyalar onun olur. Her şey bir anda gözüne daha güzel görünmeye başlar.

Tarık Dursun Kakinç'in **Otobüsüm Kalkıyor**⁵³¹ (1990) adlı romanında, sürücü Eminaga üç çocuk (ikisi kız, biri oğlan) babası bir Balkan göçmenidir. Erkek çocuk özlemi çeken Eminaga, umutlarının tam kesildiği bir sırada çok sonradan dünyaya geldiği için oğluna

⁵²⁸ Pazarkaya, a.g.e., s. 5.

⁵²⁹ a.e., s. 13.

⁵³⁰ a.e., s. 30.

⁵³¹ Dursun K., Tarık, *Otobüsüm Kalkıyor*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.

"*tekne kazıntısı*" der. Sonunda bir oğlunun olmasından dolayı adamın gözü artık arkada kalmayacaktır. Baba, kızlarını da çok sevmesine rağmen, onların bir gün evlenip kocaya gideceklerini ve ayrı evlere taşınacaklarını bilmektedir. Bunun için oğluna ayrı bir sevgi ve özen gösterir. Oğlunun, kızları gibi başka eve gitmeyeceğini ve onun hep baba evinde kalacağını düşünür. Adam, yaşlanıp emekli olunca bile oğlu ile birbirlerinden ayrılmayacaklarını ve oğulları evlenince de gelini eve, yanlarına alacaklarını hesaplar.⁵³² Muzaffer İzgü'nün **Bisikletim Vız Vız**⁵³³ (1995) adlı romanında, Ali ve arkadaşı Hilmi, bisiklet parası biriktirebilmek için yaz boyu simit satarlar ve sonunda da bisikletlerini alırlar. Ali'nin babası, çalıştığı işte çok yorulmasına rağmen, evine gelince yorgunluğu hemen geçer. Çünkü babası, Ali gibi çalışkan bir çocuğu olduğu için çok sevinmektedir. Baba, "[Eğer] sen tembel bir çocuk olsaydın, sınıfta kalmış olsaydın, yorgunluğum bir kat daha artar, bu omuzlarım hemen çökerdi.", deyince. Ali, babasının söylediği bu "omuz çökme" sözünü anlamaz ve ona sorar. Babası da ona bir babanın omzunun nasıl çökeceğini açıkça anlatır. Anlattığı kadarıyla, babalar ve anneler, yavrularının başarılarını gördükçe omuzları, göğüsleri kabarıp. Ama o çocuk, yaramaz ve tembelse, babaların ve annelerin omuzları çöker.⁵³⁴

Çocuk edebiyatı eserlerinde, baba ile çocuğu arasındaki sevgi bağının değişik şekillerde dile getirildiğini görüyoruz. Çocuk açısından bakılırsa; babaya olan sevgi çeşitli biçimlerde belirginleşir. Tespit edilebildiği kadarıyla; mağdur duruma düşen baba, acıma duygularıyla karışık; uzak diyarlarda çalışan, evini terk eden veya ölmüş olan baba ise, daha çok özlemle karışık olarak sevilmektedir. Bazen de, tüm olumsuz davranışlarına veya kötü huy ve alışkanlıklarına rağmen, baba, çocuğu tarafından olduğu gibi sevebilir. Baba ise, bilhassa çalışkan ve başarılı olduğu için veya sadece erkek çocuğa önem verdiğinden dolayı oğlunu sever. Kızları da sevse bile, baba, günün birinde kocaya gideceklerini düşünerek oğluna daha fazla ihtimam gösterebilir. Ele alınan kitaplardan birinde ise, sırf çocuğunun hatırına, küskün olduğu insanlarla barışmayı kabul eden bir babaya rastlanmıştır.

3.7.6.3. Çocukta baba korkusu:

Baba figürü, Türk aile yapısında hâlâ bir korku ve saygı timsali olarak kabul görmektedir. Dolayısıyla, toplumumuzda 'pederî aile' yapısının izlerinin devam ettiğinden bahsetmek mümkündür. Aile içinde çoğunlukla engelleyici ve cezalandırıcı içerikli kararların alınması ve uygulanması işi babaya bırakılmış durumdadır. Durum böyle olunca da, baba eve geldiğinde çocuğun gün boyunca yaptığı tüm yaramazlıklar anne ya da bir başka aile büyüğü tarafından ona aktarılmakta ve ondan gerekli cezalandırma işlevini üstlenip yerine getirmesi beklenebilmektedir. Böylelikle, aile içi otoriteyi temsil etmeyi sürdüren baba, geleneksel toplum yapısı içinde aynı zamanda adeta bir polis görevi de yüklenmiş durumda olmaktadır.⁵³⁵

⁵³² a.e., s. 40.

⁵³³ İzgü, Muzaffer, *Bisikletim Vız Vız*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.

⁵³⁴ a.e., s. 44.

⁵³⁵ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 24.

Çetin Öner'in yazdığı **Piyango**⁵³⁶ (2000) adlı çocuk romanında geçen yoksul ailenin geleceğe ilişkin tüm umutları, yılbaşında aldıkları piyango biletine büyük ikramiyenin çıkmasına bağlıdır. Ailenin çocuğu içinse, bilet; limonlu şeker, lastik çizme, şapka ve kırmızı bisiklet demektir. Ancak, bileti kaybettiğini fark eden çocuk, karlı ve fırtınalı bir yılbaşı gecesinde çevreyi aramaya çıkar. Karabaş adlı köpeği yanında olduğu hâlde, farkında olmadan, köyünden epeyce uzaklaşır. Eve geri dönmeyince herkes onu çok merak eder ve tüm köylüler çocuğu aramaya başlarlar. Çocuksa, bileti kaybettiği için babasının onu öldüreceği düşüncesine kapıldığından dolayı, korkusundan evine dönemeyince; dinlene dinlene bileti arar durur. Hatta, aramaktan yorulunca da karlar üzerine yatarak uyur. Hikâyenin sonunda neler olduğu konusunda belirsizlik olsa da; roman, ağırlıklı olarak 'baba korkusu' teması üzerine dayandırılmış olmasından dolayı oldukça ilginçtir. Kemal Ateş'in **Yitik Kuzular** (1992) adlı eserinde, Yusuf otlatmaya götürdüğü kuzulardan birini yitirir. Durumu babasına söylemekten ve babasının ona atacağını düşündüğü dayaktan korkar ve bunu saklaması için annesine yalvarır. Annesi ise, babasının onu dövmeyeceğine ikna etmeye çalışır ve oğlunu sakinleştirmeye gayret eder. Ünver Oral'ın **Cin İkiizler** (1981) adlı romanında, Sedat Bey bazen ikiizlerin yaptığı yaramazlıklara dayanamayıp onları dövmeye kalkınca, hemen babaanne araya girerek oğlunu engeller. Bu yüzden, çocuklar babalarıyla baş başa kaldıklarında dayak korkusuyla usluca otururlar. Babaanne ise, hep bazı nasihatler verip hikâyeler anlatarak onları terbiye etmeye çalışır. Pakize Özcan'ın yazdığı **Yıldız Toplayan Çocuk** (2004) adlı romanda, küçük Korkmaz'ın annesi Nermin Hanım, çocuğunun yaşındayken, bir gün, eve yeni alınan saatin camını kırar. Ancak, bunu babasının duymasını istemez. Çünkü, ondan çok çekinmektedir. Hatta, bir an için, korkusundan evden kaçmayı bile düşünür. Küçük Korkmaz ise, bu hatıraları dinlediğinde, annesinin yaşadığı duygulara bir anlam veremez ve kendi babasından korkmak için bir neden de göremez.⁵³⁷

Genelde otoriter-yasaklayıcı babalardan korkulmaktadır. Çocuk romanlarında, bu karakteristikte baba figürlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Hakkı Özkan'ın **Taş** (1972) adlı romanında baba, kızının oyunculuk yapan Rezzan'la arkadaşlık etmesini yasaklar. Her hangi bir açıklama ya da tartışma gereği duymadan, baba fikrini söyler ve ev halkının da buna itirazsız uymasını bekler. Çakmakçioğlu'nun **Kayık** (1991) adlı romanında ise, Lütfü Bey beş çocuklu, otoriter bir babadır. Çocuklar babalarının gelişini pencerede bekler, gördükleri an ise pencereden ayrıлып hepsi uslu uslu bir köşeye sinerler. Babanın gelişiyile evde her türlü ses bir anda kesilir. Adam çok disiplinli olduğundan dolayı, çocuklar onunla fazla samimi olamazlar. Aralarına hep bir mesafe koyma ihtiyacı hissederler. Her türlü sorunlarını önce anneye anlatırlar, o da bunları yerine göre babaya iletir. Evin en büyük çocuğu olan Kemal bir keresinde babası ile ilgili duygularını şöyle ifade etmiştir: "*Bir gün olsun babamın beni kucakladığını, annem gibi saçlarımdan öptüğünü hatırlamıyorum. Onun tek zevki kundaktaki kardeşimizi alıp öpmektir. Belki bize de küçükken aynı şeyi yapıyordu. Ama biz çocuk olarak*

⁵³⁶ Öner, Çetin, *Piyango*, Can Yayınları, İstanbul, 2000.

⁵³⁷ Özcan, a.g.e., ss. 6, 8.

her yaşta babamız tarafından sevmeyi istiyorduk.⁵³⁸ Yine, Çakmakçioğlu'nun **Karaca** (1991) adlı romanında, Adnan babasını şu sözlerle tasvir etmektedir: "Babam çok sert bir adamdı. Yüzü her zaman ciddiye. Kızdığı zaman bize öyle bakardı ki, tokat yemiş gibi olurduk."⁵³⁹ Nursel Saygınar'ın **Benim Dünyalarım** (1996) adlı romanında, baba, çocuklarını hiçbir zaman sevip okşamaz. Çocuklarına hep kızıp bağırır ve onlara karşı sert davranır. Çocuklar, babalarının kendilerini sevmediğini düşünürler. Baba, bir tek en küçük çocuğu Kutluhan'a sıcak davranır. Çocukların gözünde, babanın en yumuşak olduğu zamanlar: yemek vakitleri ve bir de gazete okuduğu anlardır.⁵⁴⁰ Gülsüm Cengiz'in **Ahşap Evin Çocukları** (2003) adlı romanında geçen karakterler arasında da sinirli/otoriter ve yasaklayıcı bir baba tipine rastlanmaktadır.

Rifat Ilgaz'ın **Bacaksız Okulda** (1980) adlı çocuk romanında, ilkokula başlayalı birkaç hafta geçmiş olmasına rağmen, babası, Bahri'nin alfabedeki harflerden hiçbirini henüz öğrenemediğini görür ve çocuğunun defterine yirmi dokuz harfi de sırasıyla yazıp, "Öğren bunları! Gözünü patlatırım senin.", diye uyarır. Küçük çocuk, dayak korkusuyla tüm harfleri ezberler; fakat okumayı yine de sökemez.⁵⁴¹

Ülkemizde baba, çocukların büyütülmesi ve eğitilmesi görev ve sorumluluğunu genel olarak anneye bırakmıştır. Çoğunlukla evinin yiyecek, giyecek gibi maddî gereksinimlerini karşılamakla, görevini ifâ ettiğini düşünen babalar, akşamları geç vakit eve geldiklerinde çocuklarının gürültüsünden uzak kalabilme ve hatta ayrı odalarda bir süre için kafalarını dinleyebilme isteklerini zaman zaman dile getirebilmektedirler. Örneğin, **Mehmet Seyda'nın, Şeytan Çekiçleri** (1971) adlı romanında, baba akşam işten eve geldiğinde ağız tadıyla yemeğini yiyebilsin diye, anne ikiz çocuklarını hizmetlilerin yanına indirir. Bu şekilde davranan babalar ya çok çalıştıkları ya da çok yorgun oldukları için çocuklarını görememekte ve onlarla yeterince ilgilenememektedirler.⁵⁴² Anne ise, muhtemelen babadan korkusuna böyle bir tedbir alarak hem evin huzurunu hem de çocuklarının güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Ele alınan çocuk romanlarında belirlenebildiği kadarıyla, bir çocuğun babasından korkmasının arkasında üç ana nedenin olabildiğini ileri sürebiliriz. Bunlardan birincisi; çocuğun yaptığı küçük-büyük hatalardan dolayı duyulan baba korkusudur. Bu durumda, çocuğun hissettiği korku, yaptığı hatanın büyüklüğüne göre değişebilmektedir. Dolayısıyla bazı büyük hatalardan dolayı, çocuk, babasının kendisini çok fena döveceği veya hatta öldüreceği korkusuyla evden kaçıp uzaklaşmayı ya da yaptığı hatayı bir şekilde telâfi etmeyi düşünebilir. Çocukta baba korkusunun ikinci nedeni, okul başarısızlığı olarak tespit edilmiştir. Toplumda bu sebepten dolayı duyulan korkular yaygın vaziyette olmasına rağmen, bu durum, incelenen çocuk romanlarında sadece tek bir örnekte yansıtılmıştır. Üçüncü bir sebep olarak ise, babadan, onun sert, otoriter ve yasaklayıcı mizaçta olmasından

⁵³⁸ Çakmakçioğlu, *Kayık*, ss. 28-29.

⁵³⁹ Çakmakçioğlu, *Karaca*, a.y.

⁵⁴⁰ Saygınar, *Benim Dünyalarım*, s. 17.

⁵⁴¹ Ilgaz, *Bacaksız Okulda*, s. 26.

⁵⁴² Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 25.

dolayı korkulması durumu söz konusu olmaktadır. Böyle durumlarda, çocuklar, babadan uzak durmaya ve onunla çok samimi olmamaya çalışmakta; baba korkusundan dolayı genelde anneyi bir aracı olarak görmekte ya da sorunlarını hep anneleri ile paylaşmayı tercih etmektedirler.

3.7.6.4. İyi baba figürleri:

Çocuk romanlarımızda karşımıza çıkan ilgili, affedici, anlayışlı, sorumluluk sahibi, güçlü ve davranışlarıyla olumlu örnek teşkil eden baba tipleri '*iyi baba*' figürleri başlığı altında ele alınabilirler.

İlgili babalar, hem eşlerine hem de çocuklarına karşı görevlerini fazlasıyla yerine getirmeye çalışan fedakâr tiplerdir. Örneğin, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Babamın Günahı** (1980) adlı romanında, Cezmi Beyin ikinci eşi Suzan Hanım baba-oğul arasındaki yakınlığı kıskanıp eşini bu konuda uyardığında, adamın tavrı oldukça sert olur ve karısına, "*Erol benim oğlumdur, onunla meşgul olmak, sırasında kahrını çekmek, üzölmek isterim. Herkesin bunu böyle bilmesi lâzım.*", der. Bu söz üzerine karı-koca bir hafta kadar konuşmazlar. Karısıyla küs oldukları süre içinde babası Erol'un yanında yatar. *Kallımcı*'nin **Küçük Kaykaycılar** (2003) adlı romanında, Aynur'un başkanlığındaki kaykaycılar takımı, mahalledeki çocuk parkının güzelleştirilmesi için yapılacak işlerin listesini çıkarırlar. Büyükleri de, onlara yardım etme sözü verirler. Dilek'in babası Recep Amca trafik kazası geçirip hastaneye yatırılmasına rağmen, yine de verdiği sözü tutar; hasta yatağından gerekli yerlere talimat vererek parkın betonlama işini yaptırır. *Yavuz Bahadıroğlu*'nun **Köy Çocuğu** (1982) adlı romanında, ticaretle uğraşan ve işleri oldukça yoğun olan Osman Bey, yine de çocuklarına yeterli vakit ayırmaya çalışır ve onlarla ilgilenmeyi asla ihmal etmez. Baba-oğul, zaman zaman birlikte bahçe işleri yapıp, ava da giderler. *Ulufer Şahin*'in **Boncuk** (1976) adlı çocuk romanında geçen İhsan Bey, çocuklarına çok düşkün, karısını ve yuvasını seven, iyiliksever bir insandır.⁵⁴³ *Savaş Ünlü*'nün **En Güzel Tatil**⁵⁴⁴ (2001) adlı eserinde ise, Selim'in babası oğlunun tam bir kitap kurdu olmasıyla gurur duyar; bu konuda yeterli ilgiyi göstererek ona çeşitli kitaplar alır ve çocuğunun bu güzel alışkanlığını elinden geldiğince desteklemeye çalışır.

Affedici davranış gösteren bir baba figürüne de, *A. Yıldız Yaşaroğlu*'nun **Yağmur Dede** (1991) isimli çocuk romanında rastlanmaktadır. Seyfettin Dede, ölüm döşeğinde iken, sağlıklı günlerinde yanına alıp sahiplendiği (evlât edindiği) kimsesiz çocuklar, Hidayet ve Rıfkı'yı çağırarak, tüm parasal varlığını ve karısından kalan küpelerle gerdanlığı onlara miras bıraktığını söyler. Hayırsız öz evlâtları tarafından terkedilmiş olan bu yaşlı adam, son nefesini vermek üzereyken, bu iki vefalı çocuğuna hitaben, kendisine evlât sevgisini tattırdıkları için teşekkür eder. Fakat, yine de öz çocuklarını affeder ve iki evlâtlığından onlara kızgın

⁵⁴³ Şahin, a.g.e., s. 19.

⁵⁴⁴ Ünlü, Savaş, *En Güzel Tatil*, yay.y., İstanbul, 2001.

olmadığını iletmelerini ister. Yani, kısacası baba, her şeye rağmen, öz çocuklarına 'ah' etmez.⁵⁴⁵

İncelediğimiz dönem itibarıyla yazılmış olan çocuk romanlarımızda geçen anlayışlı baba figürleri ile ilgili kimi örnekler ise, aşağıda sunulmuştur. *Hasan Kallımcı*'nin **Arzu Kız** (2003)'ında, Arzu'nun sakat olan babası, annesine nazaran daha anlayışlı bir insandır. Babası çocuklarına asla kötü bir söz söylemez ve onları dövmez. Sadece, arada sırada küstüğü olur. Babalarının küsmesi ise, çocukları üzerinde yeterli derecede etkili olmaktadır. Arzu, her akşam okuldan eve döndüğünde, babası kızının yüzüne bakıp, o gün başından geçen olayları, kızının neşe veya üzüntüsünü anlamaya çalışır. Kızı üzüntülü ise, onu neşelendirmeye gayret eder. Arzu eve biraz geç gitse, babası suratını yalandan asarmış gibi yapar ve "*Geç geldin, cezalsın*", der. Vereceği ceza ise, olsa olsa kızına kahve pişirtmektir. Genç kız, dışarıya çıkarken, babasından izin alır. Arzu babasına o kadar yakındır ki, tüm sırlarını ona anlatır; birlikte konuşup dertleşirler. Kısacası, baba-kız olmaktan öte, iki samimi arkadaş gibidirler.⁵⁴⁶ *Ekrem Güneş*'in yazdığı **Gökkuşluğu Sitesi Çocukları** (1996) isimli romanda, Gülşah'ın babası, annesine oranla daha anlayışlıdır. Sinirli olduğu zamanlarda bile, söyleyeceklerini bağırıp çağırmadan söyler. Anne-kız arasındaki ilişkileri de çoğu zaman o dengeler. *Nezihe Meriç*'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında** (1998) adlı romanında, Ayşe'nin anne ve babası da, her evli çift gibi zaman zaman tartışır. Ama, Selmin Hanım kocasına sinirlenip söylendiğinde, baba hep alttan alır, söylenenlere pek aldırılmaz. Bu tartışmalar esnasında adam karısına asla bağırılmaz.

Gülten Dayıoğlu'nun **Dört Kardeşiler** (1971) adlı romanında ise, yoksul ama güçlü, korkusuz, evine ve çocuklarına bağlı, dürüst ve çalışkan bir baba figürü ile karşılaşırız. Adam ailesinin geçimini sağlayabilmek için gece-gündüz köy koruluğunu bekler, arada bir de köye ailesinin yanına gidip onlara biriktirdiği tüm parayı verir. Kazancıyla karısını ve çocuklarını yeterince doyurur, sırtlarındaki giysileri ise en azından yılda bir kez yeniler.

Kemâlettin Tuğcu'nun **Babamın Günahı** (1980) adlı romanında Erol babasına olan hayranlığını şu sözlerle ifade eder: "*Babam benim için en güçlü, en yetenekli, kimseden korkusu olmayan, her şeyi yapabilen, üstün bir insandı. O benim için bütün iyi varlıkları kendisinde toplamış, olgun bir insan olduğu kadar da iyilik ve şefkat kaynağı idi. Bana göre onun yaptığı her şey iyi olurdu, onun sözleri doğrudu ve onun beğenmediği yanlış şeylerdi.*"⁵⁴⁷

Netice olarak, ailede sağlıklı bireylerin yetişmesi için, babaların da en az anneler kadar, sergiledikleri davranışlarıyla çocuklarına olumlu örnek teşkil etmeleri gerekmektedir. Örneğin, *Hüseyin Yurttaş*'ın yazdığı **Mavi Bilye**⁵⁴⁸ (1995) isimli çocuk romanında, küçük Tarık, kendisini dolandıran kişiyi görünce babasından onu yakalamasını ister. Baba ise,

⁵⁴⁵ Yaşaroğlu, a.g.e., s. 116.

⁵⁴⁶ Kallımcı, *Arzu Kız*, s. 51.

⁵⁴⁷ Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 3.

⁵⁴⁸ Yurttaş, Hüseyin, *Mavi Bilye*, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.

doğrudan müdahale etmeyerek, polis çağırıp dolandırıcıların yakalanmasını sağlar ve hem çocuğuna hem de çevresine iyi örnek olur.

Çocuk romanlarında sıklıkla karşılaşılan iyi baba figürleri: çocuğuyla her bakımdan meşgul olan; yeri geldiğinde onların kahrını çeken; gerektiğinde onlar için üzülen; çocuğuna verdiği sözü mutlaka tutan; yoğun çalışma temposu içinde bile çocuklarına yeterli zamanı ayıran; çocuklarıyla birlikte zaman geçiren; çocuklarına düşkün, karısını-yuvasını seven; iyiliksever; çocuğunun olumlu yeteneklerini (okuma alışkanlığı gibi...) geliştirmek için elinden geldiğini yapan; çocuğunun yaptığı bazı yanlışlar karşısında affedici olan; anlayışlı; yoksulluğa rağmen çok çalışarak evine-çocuklarına iyi bakan, onların ihtiyaçlarını dürüst yollardan karşılayan; çocuğuna ve etrafındakilere her bakımdan iyi örnek olan insanlardır. Bu özelliklerden tümüne sahip olmasalar bile; çocuklar genelde babalarını her bakımdan mükemmel görmektedirler.

3.7.6.5. Kötü baba figürleri:

Çocuk romanlarında '*kötü baba*' figürleri, ne yazık ki, olumlu karakteristik özellikler taşıyan babalara nazaran biraz daha fazla görülmektedir. Bu bağlamda, evini terk eden, ilgisiz ya da boşanmadan sonra çocuklarına karşı ilgisizleşen, öz çocuğunun emeğini istismar eden, çocuklarını aşağılayan, suçlayan ve en uç noktada ise onlara fiziksel şiddet uygulayan baba tipleridir, bunlar arasından en sıkça rastlananlarıdır.

Eğer özel bir sebebi yoksa, genelde sorumsuz insanlar, durup dururken ailelerini ve evlerini terk etmektedirler. Örneğin, *Sevim Ak*'ın **Gemici Dedem** (2001) adlı romanında, Ali'nin dedesi gemicidir ve sırf deniz tutkusundan dolayı, yıllar önce Ali'nin babası daha henüz bir çocukken, dede ailesini terk etmiştir. Ali bir gün annesi ile babasının, dedesi hakkındaki konuşmalarına kulak misafiri olur. Yıllar geçse de Ali'nin babası dedeyi bir türlü affetmemiş ve içinde ona karşı büyük bir kin beslemiştir. Zira, Ali'nin babasının altı yaşından beri dedeyi görüşü sayılı olmuştur. Yaşlı adam, işi ve karakteri gereği, tüm hayatı boyunca bir görünüp bir kaybolmuştur. Kısacası, adam gemisini evinden daha fazla sevmiş ve çocuğuna iyi bir baba olamamıştır. Herkesin babası gittikleri yerlerden geri dönmüş, ancak Ali'nin dedesi gençken yıllarca evine uğramamıştır. Hatta, baba daha birkaç yıl öncesine kadar, onu öldü bilir. Dede kaybolduğu bu yıllarda kendi hayatını yaşamış, çocuğu ile karısı ise bin bir zorluğa göğüs gererek hayatta kalmaya çalışmışlardır. Ali'nin babaannesi de, kocasını son bir kez daha göremeden hayata gözlerini yummuştur.⁵⁴⁹ *Hâdi Besleyici*'nin **Gündüz Feneri** (1979) adlı çocuk romanında ise, saçma sapan bir şüphe, babanın evi terk etmesine neden olmuştur. Tayfa Cemil ile eşi Hatice Hanımın mutlu bir evlilikleri vardır. Her ikisi de heyecan içinde, doğacak bebeklerini beklerler. Fakat, anne ve baba beyaz tenli olmasına karşın, doğan bebek bir zenci kadar siyah tenli olunca, Cemil bu duruma çok sinirlenir ve hastanede anne ile bebeğini terk edip gider. Bir daha da kendisinden haber alamazlar.

⁵⁴⁹ Ak, a.g.e., s. 61.

Romanlarda oldukça sık karşılaşılan türden kötü baba figürlerinden biri de, ailelerine karşı ilgisiz olanlardır. *Kemâlettin Tuğcu'nun Güllü Bahçe* (1978) adlı romanında, Veznedar Kenan Ahmet Bey giyim kuşamına fazlasıyla özen gösteren, kazandığı tüm parayı kumarda harcayan, çocuklarına ve eşine karşı da son derece ilgisiz olan, sorumsuz bir insandır. Babanın çocuklarına karşı bu ilgisiz tavrı, iki oğlunun da dik başlı ve kendisi gibi sorumsuz yetişmesine neden olur. Vaktiyle eşi Belma Hanım çocukların yanlış kişilik gelişimleri konusunda Kenan Beyi birkaç kez uyararak istemişse de sonuç alamamıştır. Nitekim, Belma Hanım, "*Kenan Bey, çocuklar sigara içiyorlar*", dediği zaman kocası, "*Belma, ben sekiz yaşımda başladım sigaraya, onlar geç bile kalmışlar.*", diye cevap verir.⁵⁵⁰ *Hanefi Söztutan'ın Ciğerparem* (1990) adlı eserinde, hâli vakti yerinde olan baba, kızı Hatice'ye her iş dönüşünde yiyecek, giyecek getirip eline verir; fakat küçük kızın en büyük ihtiyacı sevgi ve şefkâttir. Annesinin ölümüyle kaybettiği ve hasret kaldığı şefkâti her akşamüzeri babasının gözbebeklerinde arar, fakat onlarda ilgisizlik ve acıdan başka bir şey bulamaz.

Tabii ki, babaların, kendi ailelerine karşı sergiledikleri ilgisiz imaj ve görüntüleri, çoğu zaman maddî imkânsızlıklardan dolayı aşırı ve yorucu koşullarda çalışmak veya sürekli iş-işyeri değiştirmekten de kaynaklanabilir. Bu durumda ise, babanın ailesiyle yeterince ilgilenememesini 'kötü' yaftası altında ele almak tam anlamıyla doğru olmaz. Örneğin, *Adnan Çakmakçioğlu'nun kaleme aldığı Dağ* (1991) adlı romanda, Metin daha üç yaşındayken, çalışmak üzere evden ayrılan ve önce İstanbul'a, sonra da sırasıyla İzmir, Adana ve Mersin'e geçen babası, ailesini fazlaca arayıp soramaz. Sonunda da bir trafik kazasında hafızasını kaybeder. Kendisinden bir daha haber alınmaz. Annesi ile Metin, onlardan habersiz, babanın izini bulmaya çalışırlar. Yine de, babanın kendi ailesini unutmış olabileceğini akıllarına getirmezler.⁵⁵¹ *Şaban Akbaba'nın Kolonya Kokulu Mendil* (2001) isimli kitabında, Şahin Öğretmen, konuşma dersinde çocukların, babalarıyla olan ilişkileri hakkında konuşma yapmalarını isteyince, söz alan Musa, şunları söyler: "*Babam marangozdur. Ağacları, tahtaları keser, biçer; masa, sandalye, kapı, dolap gibi şeyler yapar. Bu yüzden benimle ilgilenmeye hiç zamanı olmaz. Kendisi de hep böyle söyler zaten: Oğlum zamanım yok ki...*"⁵⁵² *Zeynep Oktuğ'un Başrol Benim Olsa* (2005) isimli çocuk kitabında, Deniz ile Yeliz'in babası, çok çalıştığı için ailesiyle yeterince ilgilenemez. Çocuklar, babalarını fazla göremezler ve bu durumdan dolayı da sürekli şikâyet ederler. Bunun üzerine, baba; eğer bu kadar çok çalışmasa, böyle büyük ve güzel bir evde oturamayacaklarını söyleyince; çocuklar da, sırf babaları ile daha fazla vakit geçirebilmek için biraz daha küçük bir evde oturmaya razı olduklarını vurgularlar.⁵⁵³ *Nur İçözü'nün Reyhan* (1997) adlı romanında, Tolga'nın babasının oldukça büyük bir tekstil fabrikası vardır. Adamın her zaman yoğun iş toplantıları ve görüşmeleri olduğu için, eşine ve çocuklarına çok az zaman ayırabilir. Çocukları onun bu iş yoğunluğundan şikâyet ettikleri zamansa, baba; "*Bir eliniz yağda, bir eliniz balda. Daha ne*

⁵⁵⁰ Tuğcu, *Güllü Bahçe*, s. 35.

⁵⁵¹ Çakmakçioğlu, *Dağ*, s. 8.

⁵⁵² Akbaba, a.g.e., s. 64.

⁵⁵³ Oktuğ, a.g.e., s. 12.

istiyorsunuz? Nankörlük etmeyin! Bu yaşantınızı o toplantılara borçlusunuz.”, der.⁵⁵⁴ Tolga ise, tüm çocukluğu ve ilk gençliği devresinde, birlikte maça gidebilecekleri ve balık tutabilecekleri bir babanın özlemini çeker.

Bazı babalarsa, boşanmadan sonra ilgisizleşebilirler. *Fatma Güner*’in **Bir Köy Çocuğu** (1986) isimli romanında, Tarık’ın babası boşandıktan sonra, çocuğuyla daha az ilgilenmeye başlar. Nitekim, Tarık büyüüp de delikanlılık çağına geldiğinde, küçükken yaşadıklarını arkadaşlarına anlatırken şöyle der: *“Babam ise hiç ilgilenmiyordu. Bana bol para veriyor, beni şımartıyor, her istediğimi alıyor, sonra başından savıyordu.”*

Çocuğunu çalıştırıp, emeğini istismar eden öz baba figürüne ise, nadiren de olsa rastlanmaktadır. Örneğin, *Rıfat Ilgaz*’ın **Bacaksız Sigara Kaçakçısı** (1980) adlı romanında, simitçi çocuğun ailesi, babanın hayırsızlığından ve çalışmayıp günlerini kahvede pinekleyerek geçirmesinden dolayı dağılır. Baba, eşinden boşandıktan sonra çocuğunun peşini bir türlü bırakmaz ve sattırdığı simitlerin parasının büyük kısmını çocuğunun elinden zorla alır. Bu durumdan dolayı, babaya olan sevgi ve saygısını iyice yitiren küçük çocuk, bir tanıdığıyla dertleşirken, *“Annem mahkemeye verdi kurtuldu. Ama ben... Ben kurtulamadım ondan. Aldığım paranın yarısını ona veriyorum.”*, der.⁵⁵⁵

Çocuklarını acımasızca aşağılayan cahil babalar da bulunmaktadır. *Rıfat Ilgaz*’ın **Bacaksız Kamyon Sürücüsü**⁵⁵⁶ (1980) adlı romanında, yoksulluktan dolayı iyi beslenemeyen Bahri kısa boylu, cılız ve çarpık bacaklı kaldığı için herkes ona *“bacaksız”* diye seslenir. Bahri ise bu lakaptan oldukça rahatsız olur. Babası bir gün, beş-altı kiloluk bir karpuzu, eve götürmesi için Bahri’ye teslim eder. Karpuz çocuğa ağır gelince, eve kadar yuvarlayarak götürmek ister; ancak, karpuz yokuşta hızlanır, ardından koşsa da yetişemez ve nihayet onu yitirir. Babasının korkusundan, biriktirdiği az bir parayla ham ama büyük bir karpuz alarak eve gider. Baba durumu anlayınca ona şu şekilde bağırarak kızar: *“Seni miskin, seni beceriksiz, seni sakar herif seni!.. Yürü bakalım çeşme başına!.. Al şu kovayı! Şu fırçayı da al! Kamyonu pırl pırl yıkayacaksın, tamam mı? Sana sıpalar gibi şu kabak karpuzu yedirmesem akşam, bana da Apti Dönmez demesinler. Yürü bacaksız, doğru çeşme başına! Tamam mı!”*⁵⁵⁷ Aynı yazarın **Küçükçekmece Okyanusu**⁵⁵⁸ (1983) adlı çocuk romanında ise, Turgut’un dedesi Selâmi Saygıner, asık suratlı ve ceberut bir adam olduğu için ailede onu kimse sevmez. Turgut’un annesi ve babası (yaşlı adamın oğlu) da, genelde emir vererek ve aşağılayarak konuşan bu adamdan çekinirler. *Muzaffer İzgü*’nün **Metin Kaptan** (1985) adlı romanında, temel karakter rolündeki Metin’in en yakın arkadaşı Kemal’in babası fırıncıdır. Kemal, doktorlar ve öğretmeni tarafından fazla yememesi hususunda defalarca uyarılır; çünkü aşırı kilosudur. Fakat buna rağmen Kemal, babasının fırınında kendine özgü küçük ekmeğe yapıp doyasıya yer. Bir defasında babası onun bu hâlini görünce küplere biner ve kürekle Kemal’i fırından kovalayarak: *“Küp oldun, tulum*

⁵⁵⁴ İçöz, a.g.e., s. 69.

⁵⁵⁵ Ilgaz, *Bacaksız Sigara Kaçakçısı*, s. 57.

⁵⁵⁶ Ilgaz, Rıfat, *Bacaksız Kamyon Sürücüsü*, Arkadaş Kitaplar, İstanbul, 1980.

⁵⁵⁷ a.e., s. 40.

⁵⁵⁸ Ilgaz, Rıfat, *Küçükçekmece Okyanusu*, 8. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2003.

oldun, patates çuvalı oldun, hâlâ aç kazlar gibi lüp lüp yutuyorsun”, diye aşağılayıcı bir şekilde bağırır.⁵⁵⁹

Gülten Dayıoğlu'nun Yurdumu Özledim (1977) adlı çocuk romanında ise, çocuğunu aşağılayarak suçlayan bir baba figürü ile karşılaşırız. Almanya'daki ailesinin yanında yaşamaya başlayan Atıl, haksız yere Karl ve diğer arkadaşlarından dayak yer. Düştüğü bu duruma öylesine içerler ki; eve gelerek babasından yardım almayı veya en azından o çocuklarla konuşmasını istemeyi plânlar. Ama eve yorgun argın gelen ve Atıl'ın o hâlini gören baba: "*Tüh Allah seni kahretsin! Ahmak domuz! Madem karşıdakiyle baş edemeyip dayak yiyecektin, ne demeye kavgaya giriştin. Uyuşuk, korkak köpek!*" diyerek bağırıp çağırır ve hakaret eder. Babasının öfkesi üzerine Atıl yorganın altına girer ve sabaha kadar sessizce ağlar.⁵⁶⁰ Bir başka gün de, ailesiyle birlikte gezmeye gittikleri karnavalda bir anda kendini kalabalığın içinde bulan Atıl ağlayıp, babasını çağırır. Oğlunun sesini duyan baba ise kalabalığı yarararak Atıl'ı bulur. Ama eve döndüklerinde, babası açar ağzını yumar gözünü. Baba oğluna: "*Ne kadar aptal bir çocuksun sen! Karnavalın göbeğinde işin ne? Sarhoşların arasına ne demeye karıştın? Yanımızdan niçin ayrıldın? Haylaz, yaramaz, tembell!.. Nedir senden çektiğim? Her şeyi burnumdan getiriyorsun. Adam olmayacak mısın sen? Okulu da başaramadın. Her gittiğin yerde olmadık işler ediyor, beni yerin dibine geçiriyorsun. Utanır oldum senden. Bunca rahat battı sana...*" gibi alçaltıcı sözler söyler.⁵⁶¹ Atıl ise, haksız yere azar işitince ilk defa susmak yerine babasına Almanya'da yaşadıklarını, hissettiklerini ve köyüne duyduğu özlemi dile getirir. Atıl bunları ağlayarak anlatınca annesi de dayanamaz ve ağlamaya başlar. O güne dek bastırmaya ve açığa vurmamaya çalıştığı duygularıyla yüzleşince babanın da dayanma gücü kalmaz ve hep birlikte yurda dönmeye karar verirler.⁵⁶² Sonunda aile yurtdışından köye geri döner; Atıl ise ikinci sınıftan okula başlar. Öte yandan, baba da kendi işini kurmaya çalışır. Ailenin tüm fertleri artık çok mutludurlar.

Babanın, öz evlâdı üzerinde uyguladığı şiddet teması da çocuk romanlarımızda baba-çocuk ilişkileri kapsamında ele alınan konular arasında sayılabilir. Örneğin, *Yavuz Bahadıroğlu'nun* yazdığı **Yetim Metin** (1982) adlı çocuk romanında, annesinin ölümüyle derin bir üzüntü yaşayan Metin, bundan sonra babasının da kendisini içkiye vererek, aksi, sinirli biri olup, onu sürekli dövmesiyle ikinci bir darbe alır. Babası, Metin'i sürekli azarlayarak, ona "*Beceriksiz!*", "*Sen adam olmazsın!*", "*Senin hakkından kötek gelir!*", "*Aptal!*" gibi, hakaret dolu sözler söyler.⁵⁶³ *Işıl Özgentürk'ün Kuş Ne Yana Öter* (1976) adlı romanında da, grevdeki işçileri ayaklandırdığı gerekçesiyle hakkında tutuklama kararı çıkartılan Halil, yakalanmamak için gizli ve kuytu bir mağaraya sığınır. Onun yerini ise, bir tek, arkadaşı Ahmet bilmektedir. Nitekim, Dursun ve Dünya'nın mektuplarını Halil'e o ulaştırır. Fakat bu mektuplardan biri, bir gün kazara Ahmet'in koynundan yere düşer. Mektubu yerden alarak inceleyen babası, çocuğuna bunun hakkında soru bile sormadan ve

⁵⁵⁹ İzgü, *Metin Kaptan*, s. 28.

⁵⁶⁰ Dayıoğlu, *Yurdumu Özledim*, s. 153.

⁵⁶¹ a.e., s. 164.

⁵⁶² a.e., s. 164.

⁵⁶³ Bahadıroğlu, *Yetim Metin*, s. 7.

neler olduğunu öğrenmeye de tenezzül etmeden, oğlunun üzerine yürür ve ona ardı ardınca sert tokatlar savurmaya başlar. Yüzü gözü iyice şişip moraran Ahmet ise, babasının elinden kurtulabilmek için yalan söylemek zorunda kalır. Babasına, mektubu yolda bulduğu ve postaneye götürmek için üzerinde taşıdığı yalanını uydurur.

3.7.6.6. Üvey baba figürleri:

Çocuk romanlarında geçen üvey babalar, maalesef, genelde çocuklara (evlâtlıklarına) kötü muamelede bulunan, şiddet uygulayan ve aşağılayıcı sözler sarf eden tiplerdir. Bu konuya en dokunaklı şekilde değinen yazarların başında şüphesiz *Kemâlettin Tuğcu* gelmektedir. Romanları arasında melodram havasını en derinden hissettiğimiz kitabı, yazarın 1971’de yazdığı **Üvey Baba**⁵⁶⁴’sıdır. Son yıllarda televizyon dizisi hâline de getirilen romanda, üvey baba rolündeki Halil (Güneşli), kendisiyle barışık olmayan, dayakçı, sadist, küfürbaz, içki ve kumar düşkünü kötü bir insandır. Kitabın ana karakteri küçük Lâmia ise sürekli tartaklanan, ezilen, kendisine karşı insanlık dışı şekilde davranılan, talihsiz, merhametli, sevgi ve şefkâte muhtaç, altın kalpli bir kızdır. Evin annesi Sabriye, kadınlık onuru sürekli ayaklar altına alınan, evden dışlanan ve türlü şiddetlere mâruz kalan ama her şeye rağmen hayata yine de sevgiyle bakabilen bir üvey annedir. Dolayısıyla çocukları sever, onları Halil’in zulmünden korumaya çalışır, sürekli Halil ve çocuklar arasında kalır; kısacası şefkâtlı ve iyi bir insandır. Üvey abla Semiha da, babası ve üvey kardeşi Lâmia ile sürekli kavgalı, gözü dışarıda ve yükseklerde, hırslı, acımasız, aç gözlü, sorunlu ve ukala bir genç kız karakterindedir.⁵⁶⁵ *Adnan Çakmakçoğlu*’nun **Bisiklet** (2000) adlı romanında da, Nurettin’in annesi, kocasının ölümünden sonra, eşin dostun tavsiyesi üzerine, tanıyıp bilmediği bir adamla görücü usulü ikinci evliliğini yapar. Ancak, bu evlilikten aradığı mutluluğu bulamaz; evlendiğine bin pişman olur. Çünkü, neredeyse bütün kötü özellikler, evlendiği bu adamda toplanmıştır. Adam, herhangi bir işte çalışmadığı gibi, çok içki içip kumar da oynar. Hatta, Nurettin’in babasından kalan kamyondan gelen kazancı da harcar bitirir. Kadın, evlendiği güne lânet eder; ancak böyle olabileceğini asla tahmin etmemiştir. Esasında kadıncağız evlenmeyi istediği için değil; yeni bir eşin, çocuğu Nurettin’e babalık yapıp, ona her konuda yardımcı olabileceğini düşünerek bu evliliğe razı olmuştur. Tek amacı, oğlunun iyi bir eğitim almasını ve kendini arkadaşlarının arasında yetim hissetmemesini sağlamaktır. Yine bir gün, adam Nurettin’in çok istediği bisikleti alma bahanesiyle karısından para sızdırmaya çalışır. Karısı vermeyince de, parayı çalıp kaçar. Çocuk, haftalarca gözleri yolda bisikletinin gelmesini bekler. Yaşadıklarına çok üzülen annesinin günbegün eriyip gittiğini gören Nurettin, ona sarılıp, büyüdüğünde her şeyin değişeceğini söyler ve annesi Şebnem Hanımı

⁵⁶⁴ Tuğcu, Kemâlettin, *Üvey Baba*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1971.

⁵⁶⁵ Özdiker, Cengiz, "Kemâlettin Tuğcu'nun Bilinen 211 Kitabından En Ünlüsü; "Üvey Baba" Dizisi: Televizyonda Şiddetle Karışık; Sevgisizlik, Yoksulluk, Acıma Duygusu...", <http://web.bir.net.tr/cengizozdiker/htm/uevybaba.htm>, ts.

bu hayattan kurtaracağına söz verir. Paraları yiyen üvey babanın neden sonra akli başına gelir ve çocuğun istediği bisikletle birlikte eve döner.⁵⁶⁶

Fatma Güner'in **Bir Köy Çocuğu** (1986)'nda ise, aşağılayıcı bir üvey baba tiplemesine rastlanıyor. Polatlı'nın köylülerinden küçük İbo, üvey babası tarafından sürekli olarak aşağılanılmaktan ve hor görülmeğe yakınmaktadır. Üvey babası, ona sürekli "koca kafalı" diye hitap eder. Adam ona bir kez olsun "çocuğum" dese, esasında İbo her işi istekle yapmaya hazırdır; ancak, çocuğa karşı bir türlü yumuşamadığı gibi, aksine, giderek daha da sertleşir. Bu kötü kalpli adam, onu en ağır işlerde çalıştırmanın ötesinde; ona da, annesine de fiziksel şiddet uygular. Yine bir gün, üvey baba anneyi döverken, çocuk dayanamaz ve adamın üzerine yürür. Adam ise, çocuğa bıçak çekince, küçük İbo çareyi evden kaçmakta bulur. Ankara'ya giden İbo'nun başına bir takım kötü olaylar gelir. Çocuk, karakola düşünce, orada tanıştığı kendi yaşıtı olan kaderdaşlarıyla sıkı bir arkadaşlık kurar.⁵⁶⁷ *Melike Funda Kaynak*'ın **Güneşe Açılan Pencere** (1996)'sinde de benzer karaktere sahip bir üvey baba figürü bulunmaktadır. İpek'in babası ticaretle uğraşan saygın bir kişidir. Küçük kız, sekiz yaşına kadar bolluk içinde yaşar ama sonra babasının işleri kötüye gitmeye başlayınca, sahip oldukları her şeyi birer birer yitirirler. Borçlarını artık ödeyemez duruma gelen babası, bir sabah evden çıkıp gider, çok geçmeden de onun intihar ettiği haberini alırlar. İpek'in annesi üç çocuğuyla beş parasız ortada kalınca, çareyi yeniden evlenmekte bulur. Önceleri iyi davranan üvey babaları, içki müptelası olmaya başlayınca, zamanla bir canavara dönüşür. Her gece eve içkili gelip, çeşitli bahaneler bularak karısını ve üvey çocuklarını döver. Bağrısmalardan rahatsız olan komşular birkaç kez polis çağırsalar da, bu olayların sürmesine engel olamazlar. Evdeki huzursuzluk İpek'in okul hayatına da yansır; orta ikide üst üste iki yıl sınıfta kalınca, belge alır ve okuldan uzaklaştırılır.

3.7.7. Çocukların aile içi terbiyesi:

Her ana-baba, çocuklarını en iyi biçimde yetiştirmek ve terbiye etmek çabası içindedir. Ebeveynlerin, çocuklarına yönelik takındıkları tutumların sağlıklı olması, büyük ölçüde onların kendi içlerinde barışık, dengeli, huzurlu ve birbirlerine saygılı olmalarına bağlıdır.⁵⁶⁸

3.7.7.1. Çocuğun bakımında anne-baba dışındaki aktörlerin rolü:

Türkiye'de, ne yazık ki, her geçen gün giderek daha da ağırlaşan hayat şartları karşısında, yoğun bir şekilde çalışmak zorunda kalan anne-babalar çocukları ile yeterince ilgilenememektedirler. Dolayısıyla, ebeveynlerin yokluğunda çocuğun, en basitinden, bakımı bile başkalarına emanet edilmek durumunda kalınmaktadır. Bu durumda ise, devreye çoğunlukla, bu iş için özel olarak tutulan bakıcı kadınlar ya da anneanne veya babaanneler

⁵⁶⁶ Çakmakçioğlu, *Bisiklet*, s. 15.

⁵⁶⁷ Güner, *Bir Köy Çocuğu*, s. 57.

⁵⁶⁸ Bkz., Aral, Neriman, "Ailede Ana-Baba Tutumları", *Ailenin Güçlenmesinde Aile Bireylerinin Sorumlulukları Paneli*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 36.

girmektedirler. Böylece, çocuğun terbiyesi/yetiştirilmesi işlevi de ebeveynlerin (ailenin) elinden bir miktar olsun çıkabilmektedir. Çocuk romanlarında, bakıcı kadınların çocuğun yetiştirilmesindeki rollerini vurgulayan eserlere, bilhassa son yıllarda sıkça rastlanmaya başlamıştır. Örneğin, *Tarık Dursun K.*'nin **Hoşça Kal Küçük** (1979) adlı romanında, bebeğin dünyaya gelmesiyle anne ve baba ne yapacaklarını şaşırırlar. Baba çok yoğun bir tempoda çalışmasına rağmen az kazanmaktadır. Dolayısıyla, tek bir maaşla evi geçindirmek mümkün olmaz. Bu yüzden doğumdan kısa bir süre sonra, annenin işine tekrar geri dönmesi gerekir.⁵⁶⁹ Oturdıkları apartmanın karşısındaki komşuları Ayşe Teyzeyi, belirli bir ücret karşılığında bebeğe bakması üzere işe alırlar. Ancak, bir gün, ev işlerine dalan bakıcı kadının bir anlık dikkatsizliği sonucunda, bebek kapıdan çıkıp gider. Neyse ki, çocuğu bulan insanlar, onu hemen karakola götürürler. Babası ise çocuğunun bulunduğu haberini alır almaz gider ve onu getirir.⁵⁷⁰ *İbrahim Örs*'ün yazdığı **Almanya Öyküsü** (2. Baskı 1982) adlı çocuk romanında ise, Galip ile Fatma işçi olarak Almanya'ya giderlerken, çocukları Gülfem ve Kaya'yı fakirlik içinde yaşayan ve kimi kimsesi olmayan yakın akrabaları Şakire Kadına bırakırlar. Köydeki evlerini ve hayvanlarını da bu kadının eline teslim ederler. Geçimleri içinse onlara yurtdışından her ay bin lira gönderirler. Önceleri çocuklara iyi bakan Şakire Kadın, zamanla değişir. Çocuklara bazı ev işlerini yaptırmaya başlar; onların bakımlarını aksatır; her gün yemek yapmaz ve çocukların temizliğine de dikkat etmez. Bakıcı kadının ilgisizliği neticesinde çocukların üstleri başları perişan hâle gelir. Çocuklara karşı davranışları da sertleşen ve kabalaşan bakıcı, zaman zaman onları döver. Kaya, ana-babasına yazdığı mektuplarda, onları üzmemek için olan bitenden hiç bahsetmez. Okullar açıldıktan sonra, günün büyük kısmını ağabeyinden ayrı geçiren küçük Gülfem, Şakire Kadından yeterince ilgi göremeyince, giderek daha fazla huysuzlaşır ve yerli yersiz ağlar.⁵⁷¹ Kaya'nın bakımsız hâli ve notlarındaki bâriz düşüş, öğretmeninin dikkatini çeker. Öğretmeni, çocuğun durumunu köyün muhtarına sorar ve ondan bu duruma bir çare bulmasını ister. Muhtar ise, Almanya'ya çocukların babasına bir mektup yazarak, Gülfem ile Kaya'yı bakıcının elinden kurtarıp, yanlarına almalarını söyler. Mektubu aldıktan iki gün sonra Türkiye'ye gelen Galip, giderken çocuklarını da yanında Almanya'ya götürür.

Ülkemizde her ne kadar artık, geniş aile tipi, yerini neredeyse tamamen ana, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye bıraktıysa da, salt büyüklerin otoritesine dayalı geleneksel aile anlayışı yer yer hâlâ geçerliliğini korumaktadır. İster aynı daireyi paylaşsınlar, isterse paylaşmasınlar; dede ve büyükanne çocukla (torunla) yakın teması sıklaşıp yoğunlaştıkça, ağırlıklı olarak ebeveynlerden beklenen '*çocuğun eğitiminde dengeli ve tutarlı olma*' ilkesi giderek sarsıntılar geçirmektedir. Zira, anne ve baba, büyüklerini kırmamak için azamî dikkat ve özeni gösterirlerken, dede ve/veya büyükanne çocuğun muhatap olduğu bütün

⁵⁶⁹ Bazı durumlarda, çocuğu doğduktan sonra, anne bebeğin bakımını tam anlamıyla üstlenebilmek için temelli işten ayrılmak zorunda kalabilmektedir. Örneğin, *Nezihe Meriç*'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında** (1998) adlı kitabında, Birgül'ün doğumuyla birlikte annesi, çocuğuna bakabilmek için işinden ayrılır; bir daha da çalışma hayatına geri dönmez.

⁵⁷⁰ Dursun K., *Hoşça Kal Küçük*, s. 111.

⁵⁷¹ Örs, a.g.e., s. 98.

"hayır"ların tümüne birden "evet" diyerek bazen aşırı hoşgörölü bir yaklaşım sergileyebilirler. Bu durumda ise, anne ve babasından herhangi bir konuda olumsuz yanıt alan çocuk, soluğu hemen büyükanne veya dedesinin yanında alarak isteğini kolaylıkla gerçekleştirebilme olanağına kavuşmaktadır.⁵⁷² *Melike Funda Kaynak*'ın **Güneşe Açılan Pencere** (1996) isimli çocuk kitabında, anne ve baba çalıştıkları için Tutku'ya anneanesi Nuriye Hanım bakar. Torun, hafta içlerinde anneanesiyle birlikte aynı evde kalır. Anneanne, sırf Tutku'ya bakabilmek için Konya'daki evini bırakıp, Ankara'ya gelmiştir. Tutku ise bu kadına o kadar bağlanmış ki, hafta sonlarında ondan iki gün ayrı kalmaya dahî dayanamaz. *Nezihe Meriç*'in **Alagün Çocukları** (1976) adlı romanında, Ayşe ile Aydın'ın anneleri Esin Hanım, bir devlet dairesinde memur olarak çalıştığı için, çocuklara, onlarla birlikte kalan babaanne bakar. *Ünver Oral*'ın **Cin İkiizler** (1981) isimli kitabında, İnci Hanım bir devlet dairesinde çalıştığından dolayı, Suna ile Tuna adlı ikiizlerinin bakımını babaanneleri Fazilet Hanım üstlenmiştir. Eşi vefât etmiş olan babaanne, oğlu, gelini ve torunlarıyla birlikte oturur. *Necla Ülkü Kuglin*'in yazmış olduğu **Ebruların Tatili** (2000) adlı çocuk romanında da, anneanne Sevinç Hanım, anneleri bütün gün dışarıda çalışan Cem ile Işıl adındaki iki torununa bakar. Yaşlı kadın onları da hergün yanında alışverişe götürür; torunlarının hoşuna gidecek yemekler, börekler ve çörekler pişirir; yemeklerini de çok özenerek ve sırf çocuklar beğensin diye, sanki bir sanat eseri oluşturmuş gibi uzun zamanda yapmaya çalışır. Örneğin, yaptığı köftelere bebek yüzü, palyaço veya at şekli vererek, torunlarının ilgisini çekmek için uğraşır. Torunları da anneannelerinin yaptığı her şeyi hiç itirazsız yerler. Öyle ki, çocuklar, yoğun tempoda çalışan annelerinin fazla özen göstermeden yaptığı yemekleri artık beğenmez olurlar.⁵⁷³

Ele alınan romanlarda, anneler çocuk dünyaya getirdikten sonra, ekonomik olarak rahatlayabilmek için, çok vakit kaybetmeden iş hayatına geri dönebiliyorlar. İşinden tamamen ayrılan annelere, çok nadiren rastlanıyor. Anneler, işlerine geri dönünce veya yeni bir işe başlayınca, çocuklarının bakımı için ya bakıcı tutuyorlar ya da anneanne veya babaanneden yardım alıyorlar. Çocuk romanlarında geçen bakıcı kadınların genelde dikkatsiz, özensiz ve hatta daha ileri boyutlarda ilgisiz olduğu görülüyor. Çocuklara kendi evlerinde çok uzun süre bakan bakıcı kadınların ise, onlara şiddet uygulayabildiği veya ev işleri yaptırdığı da oluyor. İncelediğimiz örnekler arasında, bu tipten bir bakıcı kadınla, anne-babası yurtdışında çalışmaya giden, köydeki iki kardeş karşılaşmıştır. Çocuk bakımında aile büyüklerinin devreye girmesi durumundaysa, çocuklar çok serbest ve şımarık yetişebiliyorlar.

3.7.7.2. Ailede çocuk yetiştirme şekilleri:

Her toplumda genel kabul gören çeşitli çocuk yetiştirme şekilleri bulunmaktadır. Bunları, çocuk romanlarımıza yansydıkları kadarıyla iki ana başlık altında toplayabiliriz: doğru yetiştirme ve yanlış yetiştirme.

⁵⁷² Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 43.

⁵⁷³ Kuglin, a.g.e., s. 15.

3.7.7.2.1. Doğru yetiştirme şekilleri:

Aileler çocuklarının kendi kriterlerine göre doğru yetişmesini ve ideal bireyler olmasını isterler. Ancak, bu tipte çocukların yetiştirilmesi hiç de kolay değildir. Çocuk romanlarında, bazı idealize çocuk tiplerine⁵⁷⁴ rastlanmaktadır. Aileler de çocuklarının bu gibi idealize niteliklerde yetişmesini arzulamaktadırlar. Anne-babaların ideal çocuklar yetiştirme uğraşı verdikleri örneklerden biri olan ve *Nezihe Meriç*'in yazdığı **Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında** (1994) isimli çocuk kitabında, Ayşe bir yaşından sonra yavaş yavaş trafik ışıklarını öğrenmeye başlar. Hatta onlara doğru gelen bir araba görünce, hemen anne-babasını elinden tutup çeker ve "*Bak bak bu yandaki gözünü kırpmıyor, dur, dur, o geçecek*" der. Zira, anne-babası, ona bebekliğinden itibaren her şeyi anlatıp, öğretmeye çalışmışlardır. Bunu yaparken, ortalıktan hiçbir eşyayı da kaldırmamışlardır. Bıkıp usanmadan çocuğa her şeyi anlatıp, yapması gerekenleri ona sabırla öğretmeye gayret etme yöntemi, gerçekten de okul öncesi çocuğun aile içi eğitiminde çok başarılı olmuştur.⁵⁷⁵

Toplum genelinde geçerli kabul edilen doğru çocuk yetiştirme şekillerinden biri, çocuğa güven verip destekleyerek yaklaşmaktır. Anne ve babaların çocuklarına karşı hoşgörülü olmaları ve onları her bakımdan desteklemeleri; çocukların bazı zarurî kısıtlamalar dışında, arzularını diledikleri biçimde gerçekleştirmelerine izin vermeleri anlamına gelir.

⁵⁷⁴ *Dayıoğlu*'nun **Fadiş** (1970)'inde, romanın baş kahramanı olan bu küçük kız, ideal çocuk tipine yakın bir örnek olarak verilebilir. Zira, Fadiş çok iyimserdir, oyunlarda mızıkçılık yapmaz, hep haklıdan yana olur ve oyun kurmakta liderlik gösterir. Öyle ki, birkaç çocukla bir oyuna başladı mı, öteki çocuklar da hemen kendi oyunlarını bırakıp, onlara katılırlar. Kimseyle kavga etmeyen bu küçük çocuk, kavga etmek isteyen arkadaşlarına engel olduğu gibi, kavgacıları da yatıştırır. (*Dayıoğlu, Fadiş*, s. 99) *Tuğcu*'nun **Şeytan Çocuk** (1975) adlı kitabında ise, Ahmet'in köyünde okul yoktur; okumak için anne ve babasından ayrı kalmayı göze alarak kasabada hem çalışır hem de ilkokulu bitirir. Tek ideali okumaktır. Nitekim, oradan da okumak için İstanbul'a gider ve tıpkı bir evlâtlık gibi Adem Beyin evine sığınır. Onun yanında hem çalışıp hem okuyarak, sonunda doktor olmayı başarır. *Tuğcu*'nun bu romanındaki Ahmet, bütün yokluklara rağmen sahip olduğu okuma utkusunu ile idealize çocuk tipine uygun gözükmektedir. *Tuğcu*'nun **Babasızlar** (1977)'inde, babasız büyüyen Gülçin, yaşının çok ötesinde düşüncelere sahiptir. Umulmadık bir yerde öyle sözler eder ki, herkesi şaşırır ve bunu nereden öğrendiğini merak ederler. *Hanefi Söztutan*'ın **Çiğerpem** (1990) adlı romanında, ilkokul üçüncü sınıfa giden Hatice, güzel ahlâklı, terbiyeli ve çalışkan bir çocuktur. Bu özelliklerinden dolayı onu hem tüm sınıf arkadaşları hem de öğretmenleri çok severler. Aynı zamanda şefkatli ve merhametli bir çocuk olan Hatice, ona kızdıkları zaman anne ve babasını asla suçlamaz; suçu kendinde arar ve "Acaba ben kötü biri miyim?" diye kendi kendini sorgular. (*Söztutan*, a.g.e., s. 6) *Melike Funda Kaynak*'ın **Güneşe Açılan Pencere** (1996) adlı romanında, Tutku daha henüz on yaşında olmasına rağmen oldukça olgun bir çocuktur. İsteklerini yerine getirmeyen insanlara hemen kırılıp küsemez. Belden aşağısı felçli olduğundan dolayı yürüyemediği için yapamadığı şeylerden başkalarını da mahrum etmeye hakkı olmadığını düşünür. (*Kaynak*, a.g.e., s. 5) *Şaban Çibir*'in yazdığı **Seni Dinliyorum Anne** (1991) adlı kitaptaki anne çok mutludur; çünkü, söz dinleyen, iyi yetişmiş, her şeye "peki" diyen, güzel şeylere ve güzelliklere hevesli olan çocukları vardır. (*Çibir*, a.g.e., s. 14) Bir kız ile bir erkek çocuğa sahip olan bu anne, her akşam yatmadan önce onlara dinî hikâyeler anlatarak, çocuklarının daha erdemli bireyler olarak yetişmelerini sağlamaya çalışır. *Mustafa Yılmazkaya*'nın **Altın Çocuk** (2003) adlı eserinde, küçük Duran, çalışkanlığı, terbiyesi, yardımseverliği ile adeta altın gibi bir çocuktur. (*Yılmazkaya, Altın Çocuk*, s. 30) *Dilara Akıncı*'nin **Çitlembik Kız** (2. Baskı 1999)'ünde, Dilara'nın arkadaşlarından biri olan Ziya, o kadar sorumluluk sahibi ve gururlu bir çocuktur ki; babasının hasta olup çalışmadığı süre içerisinde bakkala olan borçlarını ödeyebilmek için, gizli gizli çalışıp para kazanır. İnsanları tartıp, ayakkabı boyayarak ailesine haber bile vermeden evin tüm borçlarını öder. Bakkal ona gönlünden kopan bir hediye vermek istediğinde dahî, annesinin kızacağını söyleyerek elindeki paranın yettiğinden fazlasını kabul etmez. Bakkal "*borcun olsun, sonra verirsin*" dediğinde de, cevap olarak borcun iyi bir şey olmadığını söyler. (*Akıncı*, a.g.e., s. 66) *Fatma Güner*'in **Küçük Ressam** (1988) adlı romanında ise, küçük yaşta kaçırılan Kerim, fiziksel olarak olduğu gibi, karakteri itibarıyla da mükemmel bir çocuktur. (*Güner, Küçük Ressam*, s. 13) *Hasan Kallımcı*'nin **Arzu Kız** (2003)'ünde, romanın kahramanı Arzu; sabırlı, dayanıklı, fedakâr ve çalışkan bir çocuktur. (*Kallımcı, Arzu Kız*, s. 35) *Erdoğan Tokmakçioğlu*'nun **Karanfil Sokağı** (1977) adlı çocuk romanında, fabrikatör İhsan Beyin oğlu Kemal, çok zengin bir ailenin çocuğu olmasına rağmen, hiç kibirli değildir; herkesle iyi geçinir ve arkadaşlarının yardımına koşar. *Hâdi Besleyici*'nin **Gündüz Feneri** (1979) isimli kitabında, Manav Sadık Usta, babası evi terk ettiği ve o günden sonra bir daha da kendisinden haber alınamadığı için bir anlamda yetim durumuna düşen küçük Mercan'ın hâline üzülür ve çocuğu kişilik olarak da çok beğendiği için onu yanına çırak olarak alıp, kol kanat gerer. Mercan, bir gün yolda giderken yere düşürülmüş, yüklü miktarda para bulur. Ama, parayı hemen sahibine teslim eder. Parasına kavuşunca sevinçten havalara uçan emekli öğretmen, Mercan'ın bütün okul masraflarını karşılayarak onun okumasını üstlenir. Mercan ise, kendisine yapılan bütün bu yardımları boşa çıkarmaz ve okuyup, en sonunda, ünlü bir doktor olur. *Unver Oral*'in **Cin İnkizler** (1981) adlı romanındaki Ali de; dürüst, çalışkan, terbiyeli ve herkese karşı saygılı bir çocuktur.

⁵⁷⁵ Meriç, *Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında*, s. 90.

Çocuk, doğal olarak, kabul edilmek ve onaylanmak ister. Ana-babanın hoşgörüsünün normal düzeyde gerçekleşmesi bile, çocuğun kendine yeterince güvenen, yaratıcı ve sosyal bir birey olmasına yardımcı olur. Ebeveynler tarafından böyle bir tutum takınılsa dahî, evde kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları bellidir. Bu sınırlar içinde çocuk özgür olup, belli bir söz hakkı da bulunmaktadır. Duygu ve görüşlerine herkes tarafından saygı duyulur. Yeterince sevgi ve teşvik gören çocuklar, yetişkinler tarafından dikkatle dinlenirler ve ileride daha güçlü bir girişimci rûha sahip olabilirler. Dolayısıyla çocuk, muhatap olduğu bu tavırlar karşısında, özgüvenini kazanır ve kendi kendine karar verebilme yeteneğini geliştirip, gerekli sorumluluğu üstlenmesini de erkenden öğrenir.

*Tarık Dursun K.'nin **Kerem'i Kimse İstemiyor** (1992) adlı romanında, dayısı, Kerem'i kıyafet mağazasına götürür ve bir kıyafet denetir. Kıyafet Kerem'e çok yakışır ama dayısı onun da fikrini almak ister. Amacı, çocuğun kendisine güven duygusunu geliştirmektir. Anne-baba özlemi çeken Kerem'se duraksar. Sadece başını "evet" anlamında sallamakla yetinir. Ailesi Kerem'i bilinçli ve iyi bir çocuk olarak yetiştirmeye gayret etmektedir. Küçük çocuğa bazı ev işlerini yapmayı bile öğretmişlerdir. Nitekim, dayısının evinde de kahvaltı bittikten sonra, küçük Kerem, aynen kendi evlerinde annesine yardım ettiği gibi, aynı alışkanlıkla dayıya da yardım eder. Yemekten sonra sofradaki tabakları mutfağa o getirir.⁵⁷⁶ Yine aynı yazarın **Benim Dedem Bir Tane** (1998) isimli çocuk romanında ise, Almıla, "Ben, ben,..." diyerek her şeyi kendi başına yapmaya çalışır ve dedesi ile babaannesi de onun bir dediğini iki etmezler. Babaanne, geçmişteki öğretmenlik günlerinden gelen bilgisiyle, çocuğun esasında böyle davranmakla, aklını kullanıp çevresindekilere istediğini yaptırarak kişilik kazanma çabası içinde olduğunu çıkarır; yoksa küçüğün bencillik içinde olmadığını ayırdındadır. Dolayısıyla, çocuğu anlayan büyükleri onun kişilik oluşturma sürecince küçüğe yardım etmeye çalışırlar.⁵⁷⁷*

*Aysel Gürmen'in **Benim Adım Selen** (1995) adlı romanında da, anne dışarıya çıkarken Selen'in kıyafet seçimini kendisine bırakır. Selen, bir çorabını kırmızı, diğerini ise yeşil; şortunun ve tişörtünün üzerine de çizgili mayosunu giyer. Ablası, Selen'in bu kıyafeti ile geldiği taktirde gittikleri yerde utanacağını söylediği hâlde annesi Selen'i yine de kıyafet seçiminde özgür bırakır ve "Utanılacak bir şey yok. Selen'in de kendi zevkine göre giyinmeye hakkı var. Sen de bu yaşta iken sokağa çıkarken farklı renkte ayakkabı[lar] giyerdin. Başına da köylü kadınların taktığı gibi kenarı oymalı başörtüsü takardın.", der.⁵⁷⁸*

*Melike Funda Kaynak'ın yazdığı **Güneşe Açılan Pencere** (1996) adlı romanda, küçük Tutku, ateşli bir hastalık sonucu felç geçirir ve belinden aşağısı tutmaz olur. Küçük kız, geçirebileceği olası bir operasyonun sonucunda koltuk değnekleri ile yürüyebilme ihtimâli yanında, hiçbir yerinin tutmama riski ile de karşı karşıyadır. Tüm aile kararsızlık ve çaresizlik içindeyken Tutku'nun babası Ömer Bey, çocuğuna güven veren bazı sözler söyler. Onu rahatlatır. Ona, günümüz dünyasında aynı dertlerden muzdarip binlerce insanın var*

⁵⁷⁶ Dursun K., *Kerem'i Kimse İstemiyor*, ss. 70, 83.

⁵⁷⁷ Dursun K., *Benim Dedem Bir Tane*, s. 84.

⁵⁷⁸ Gürmen, a.g.e., s. 68.

olduğunu hatırlatır. Hatta, bunlar arasında birçok ünlü kişinin bulunduğunu da sözlerine ekler. Çocuğunu rahatlatma amacıyla verdiği örneklerini şöyle sıralar: "*Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt. Bu adam otuz dokuz yaşında çocuk felcine yakalandıktan sonra ABD başkanı seçilmişti, hem de dört kez. Bu, onların tarihinde ilk kez görülen bir şey. Ünlü Alman besteci Beethoven'ın ise kulakları duymuyordu. Hani sık sık dinlediğim, senin de çok beğendiğin Dokuzuncu Senfoni var ya, işte onu sağır olduktan sonra bestelemişti. Şu sıralar da çok ünlü bir fizikçi var, Stephen Hawking. Eğer sık sık gazetelerde çıkan resimlerini gördüysen, onun boynundan aşağıya felçli olduğunu fark etmişsindir. Şu anda aklıma geliveren bu kişilerin hepsi de özürlü. Ama dünya onların karşısında eğiliyor. Çünkü başarılılar... Tabii yürüme isteğini anlıyorum. Ancak, hep söylediğim gibi, bu her şey demek değil. Sapasağlam olup da hiçbir işe yaramamaktansa yürümeyip başarılı, saygın, herkesçe aranan bir insan olmak daha güzel değil mi? İleride balerin veya koşucu olmayı plânlamıyorsan, kendini tehlikeye atmanın gereği yok.*"⁵⁷⁹

Hüseyin Yurttaş'ın **Mavi Bilye** (1995) isimli çocuk romanında, Tarık, anne ve babasının uyarılarına rağmen bayram harçlığının tümünü yanına alarak parka gider. Orada, kötü niyetli iki çocuk onu dolandırarak elindeki parayı alırlar. Duruma çok üzülen Tarık, olanları anne ve babasına anlattığında, ebeveynleri yapıcı bir tutum takınarak bir çözüm yolu bulmaya çalışırlar; Tarık'ın üzülmemesi ve bu olaydan ders çıkarması gerektiğini söylerler.

Pakize Özcan'ın **Yıldız Toplayan Çocuk** (2004) isimli kitabında, Nermin Hanım, oğlu Korkmaz'ın yaramazlıklarını, akşam eve dönen eşine şikayet kabilinden söyleyince, baba Semih Bey, "*Çocuk dediğin yaramaz olmalı Nermin. Sessiz sessiz bir köşeye çekilip oturacağına, bırak yaramazlık yapsın.*", der.⁵⁸⁰ Küçük Korkmaz, gerçekten de sevgi ve güven dolu bir aile ortamında yetişir. Anne ve baba, çocukları özgüven geliştirebilsin diye, her şeye dikkat ederler. Korkmaz da her konuda kendine güvenir ve kendisini becerikli addeder. Fakat okula başladığında, diğer arkadaşları kadar iyi yazı yazamadığının farkına varır ve ev ödevlerini yapmakta zorlanır. Üstüne üstlük bir de öğretmeni azarlayınca, iyice hayal kırıklığına uğrar ve kendisine olan güvenini büsbütün kaybetmeye başlar. Yeterince becerikli olmadığını düşünür. Okula gitmek de istemez. Annesi çocuğunun hislerini anlayınca, onunla daha fazla ilgilenmeye çalışır. Hemen her akşam anne-oğul birlikte ders çalışırlar. Sonunda, küçük çocuk sınıftaki herkesten önce okuma-yazmayı öğrenir. Anne Nermin Hanım, oğluna yönelik fazlasıyla, güven verici ve destekleyici bir tutum içindedir. Özellikle arkadaşlarının bulunduğu ortamlarda çocuğunu küçük düşürmemek için, onu açıkça uyarmamaya çalışır. Çocuğu bir kabahat işlese bile, arkadaşlarının yanında utanmasın diye, susmayı tercih eder. Bir gün, annesi, oğlu Korkmaz'ın doğum günü pastasını birlikte yapmayı, hatta yumurtaları da çocuğun kırmamasını teklif eder. Küçük çocuk, annesine bu işin çok zor olduğunu ve yapamayacağını söylediğinde; Nermin Hanım, oğluna yumurtaların nasıl kırılacağını gösterir ve bu işte ona güvendiğini imâ eder. Annesinin dediklerini yaparak yumurtaları kırmayı

⁵⁷⁹ Kaynak, a.g.e., s. 83.

⁵⁸⁰ Özcan, a.g.e., s. 18.

başardığını gören küçük Korkmaz ise, doğal olarak, bir şeyi başarmanın verdiği hazla çok mutlu olur.

*Mustafa Yılmazkaya'nın yazdığı **Acıları Yenen Çocuk** (2003) isimli kitapta, ilkokul ikinci sınıfa giden Şaban ile Recep, birinci sınıf öğrencisi Ali'yi tehdit ederek, çocuğun harçlığını elinden alırlar. Ali'nin halası (manevî annesi) durumu öğrenip de, onlara kızınca bu iki azılı çocuk, kadını da taşa tutarlar. İki çocuk, bu yaptıkları öğretmenin kulağına gidecek diye, okula gitmeye de cesaret edemezler. Şaban ile Recep'in aileleri, çocuklarının işledikleri suçları öğrenince, önce öfkelenirler de, sonra üzüntü duyarlar. Fakat, çocuklarına ceza vermek yerine, okulla işbirliği yaparak meseleyi tatlılıkla halletmeye ve çocuklarıyla konuşarak, onların doğru yolu bulmalarını sağlamaya çalışırlar. Benzer bir hoşgörüyü, Ali'nin halası Emine Hanım da gösterir. Başta, Ali'nin, okuldaki çocukları haraca kesen Şaban ve Recep ile arkadaşlık etmesini istemez. Çünkü, yeğenin de ahlâkının bozulabileceğini düşünür. Buna rağmen, Ali'nin bu çocuklarla arkadaşlık etme kararına saygı duyar ve ona güvenir. Hatta, en sonunda, Ali'nin Şaban ve Recep'i ders çalıştırarak okul başarılarının artması yönünde gösterdiği arkadaşça gayrete destek verir.*

*Zeynep Oktuğ'un **Başrol Benim Olsa** (2005) adlı romanında, Deniz'in annesi o an ne kadar meşgul olursa olsun, kızı konuşmaya başladığında elindeki işi bırakıp, onu dikkatle dinler. Deniz, annesinin bu davranışı karşısında önemsendiğini hisseder ve bundan dolayı da çok mutlu olur. Kızının yıl sonu piyesinde küçük bir rol aldığı için oldukça üzgün olduğunu anlayan anne, onu neşelendirebilmek amacıyla arkadaşları İpek ile Ayça'yı eve davet edip, hep birlikte kek yapabileceklerini söyler. Çocuklar kek yaparken, mikser kazara kaptan çıkınca tüm duvar şekerli yumurta karışımına bulanır. Anne, buna kızmak yerine güler ve temizlemeleri için kızlara malzeme verir. Kızlar ise önce etrafı temizler, sonra da neşe içinde keki pişirirler.*

*Nezihe Meriç'in **Alagün Çocukları** (1976) adlı ünlü çocuk romanında, babaannesi, küçüklüğünde de hayal gücü oldukça geniş olan yazarı yalancılıkla suçlarken, annesi çocuğunu şu sözlerle savunmuştur: "Böyle söylemeyin, bu çocuğun hayali çok geniş. Belki ileride romanlar falan yazacak. Durmadan yüzüne karşı yalancı, yalancı [...] dememelisiniz."⁵⁸¹*

*Nevra Bucak'ın **Kızın Adı Candan** (1990) adlı çocuk romanında ise, Candan, annesinden izin almadan, arada bir, çamlık yolun sonundaki eski evde oturan yazar Aslı Ablanın ziyaretine gider. Yine habersiz gittiği yağmurlu bir günde, kızını merak eden anne, onun gittiği yeri öğrenir. Kızını Aslılarda bulduğunda, çok kızgın olmasına karşın, anne yine de bir yabancıнын yanında kızını azarlamaz. Bakışlarından ne kadar kızgın olduğu kolayca anlaşılabilir, eve döndüklerinde de konuyu hiç açmaz. Annesinin bu hoşgörülü davranışı karşısında utanıp, pişmanlık duyan kız ise, annesinden özür diler.*

Anne-babanın çocuklarına karşı gerektiği ölçüde hoşgörü sahibi olmaları yanında, çocuğu belli durumlarda aşırıya kaçmayan boyutlarda uyarı ve öğütlerle yönlendirebilmeleri

⁵⁸¹ Meriç, *Alagün Çocukları*, s. 10.

de, çocuğun sonuçta kendine güvenen, yaratıcı ve sosyal bir fert hâline gelmesine katkıda bulunabilir.⁵⁸² Bu konuda tespit edilen örnekler de aşağıda belirtilmiştir.

*Zuhal Barbaros Hızlı'nın **Pop Şeker Çocuk** (1996) adlı romanında, Ertan, anne ve babasının verdiği öğütleri düşünerek kendi kendine şu sonuca ulaşır: "Anne ve babamın öğüt verir gibi konuşmaları boşuna değildi. Er ya da geç onların söyledikleri doğru çıkıyordu. Biz çocukların ise, kabul etmek istemesek de yanılığımız oluyordu. Bunu baştan bilmek isterdim doğrusu... Ama insan, yaşamdan öğrenmediği zaman pek inandırıcı gelmiyor öğütler... Yaşayıp da görünce anlıyorum ki, büyüklerimizin dedikleri doğrudur."*⁵⁸³

*Kemâlettin Tuğcu'nun **Küskün Çocuklar** (1977) adlı romanında, Orhan sapanla sokak lambasının fanusunu kırar, ancak korkusundan yaptığını itiraf edemez ve suçu karşı evde oturan arkadaşı Cemal'in üstüne atar. Orhan'ın babası gerçeği anlayınca onunla konuşur ve sünnetinde hediye edilen makine takımını arkadaşı Cemal'e vermesini ve arkadaşının gönlünü almasını ister.*

*Adnan Çakmakçioğlu'nun **Anılar** (1991) adlı romanında ise, Adnan düğme oyunu için babasının gömleklerinin düğmelerini koparır ve oyunda düğmeleri kaybeder. Annesi, durumu babaya anlatır. Babası ise, Adnan'ın henüz daha bir çocuk olduğunu, büyüklerin eğitici ve yol gösterici olmaları gerektiğini ve Adnan'ı da affettiğini söyler. Çocuktan ileride bir daha böyle şeyler yapmaması için söz vermesini isteyerek konuyu kapatır. Adnan, ailesinden görmeyi tahmin etmediği bu insancıl yaklaşım karşısında utanır ve bu olayı yaşamı boyunca unutamaz. Küçük çocuk, bir daha düğme oyunu oynamaz. Fakat bir süre sonra arkadaşlarının ortaya para koyarak oynadığı taş oyununu görür ve dayanamayıp o da oyuna katılır. Baba, Adnan'ı oyunda yakalayınca onu eve götürür ve öğüt vererek şöyle konuşur: "Adnan, arkadaşlarını çok iyi seçmelisin! Bu yaşlarda yapacağınız hatalar, sizi ömür boyu içinden çıkamayacağınız kötü yollara sürükler. Bir daha sen sen ol, böyle kötü alışkanlıklar yapacak oyunları oynama."*⁵⁸⁴ *Çakmakçioğlu'nun **Bisiklet** (2000) adlı romanında, annesi; babasız büyüyen küçük Nurettin'e sürekli olarak, yabancılarla asla konuşmaması gerektiğini tembih eder. Annesi, oğlunun hep gözü açık olmasını ve hiç kimseye kanmamasını ister. Oğlunu uyararak, kimsenin peşinden gitmemesi için ona sıkı tembihlerde bulunur. Zira, sokakta gördüğü kişilerin, belki de, insanın başına bin bir türlü kötülük örebilecek türden hırsızlar ya da hayırsız birileri olabileceğini ona daima hatırlatır.*⁵⁸⁵

*Mehmet Atilla'nın **İngiltere'den Gelen Konuk** (1996) adlı romanında, okul gezisi kapsamında İngiltere'den gelen Josephine'in isteği üzerine, Aysu ve arkadaşı, oturdukları semtin uzaklarındaki çevreyi tanımak, fotoğraflarını çekmek ve görüntülerini kameraya almak amacıyla, ailesinin müsaade etmeyeceğini tahmin ettiğinden dolayı, izin almadan gitmeye karar verirler. Anne-babası, durumu öğrendiklerinde dehşete kapılırlar. Babası, kızını karşısına oturtarak, yaptığının esasında iyi bir şey olduğunu; ancak, izinsiz gitmesinin*

⁵⁸² Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s. 142.

⁵⁸³ Hızlı, a.g.e., s. 34.

⁵⁸⁴ Çakmakçioğlu, *Anılar*, s. 23.

⁵⁸⁵ Çakmakçioğlu, *Bisiklet*, s. 13.

bağışlanamaz bir hata olduğunu, başına gelebilecek olası tehlikeleri vurgulayarak ona uzun uzun anlatır. Ona, yaşanmış olaylardan örnekler verir. Aysu ise, hatasını anlayıp, her ikisinden de özür dileyerek, onları öper.

Sibel Özman'ın yazdığı **Yiğit Ağabey** (1996) isimli çocuk romanında, küçük Yiğit kötü bir şey yaptığında veya yemeğini yemediğinde, anne ve babası ona ceza vermek yerine, doğru olanı anlatmayı tercih ederler.

Süleyman Bulut'un **Sınıfımızın Resmi** (1981) adlı çocuk romanında, Aloş, parası olmadığı hâlde, oyuncakçı dükkânında görüp beğendiği uçağı incelemek için alıcı gibi davranır. Bunu annesine anlattığında, kadın durumdan şüphelenerek çocuğunun yanlış bir şey yapmış olabileceğinden endişelenir ve çocuğuna her zaman doğruyu söylemesi gerektiğini tembih eder.

Ünver Oral'ın **Cin İvizler** (1981) adlı romanında, Suna ve Tuna; köyde tanıştıkları Kıymet Ninenin öğüt ve nasihatlerinden çok etkilenirler. Yaşlı kadına göre, çocukların kötü işler ve yanlış hareketler yapmamaları için, büyüklerinin sözlerini dinlemeleri ve uyarılarını dikkate almaları gereklidir. Çünkü, büyükler yıllarca yaşayıp doğruyu, yanlışı; iyiyi, kötüyü görmüşlerdir. Hiç kimsenin karışmadığı bir çocuk, rüzgârdan kırılmaması için yanına sopa dikilmeyen, budanmayan, böceklerden temizlenmeyen, hastalıktan korunmayan ve dibi sulanıp gübrelenmeyen ağaç fidanı gibi, güçsüz, hastalıklı, zayıf ve çirkin büyür. Hiçbir çocuk da böyle olmak istemez.⁵⁸⁶

Nezihe Meriç'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında** (1995) isimli kitabında, annesi Ayşe'yi kendine özgüveni olan bağımsız bir birey olarak yetiştirmeyi amaçlar. Bu yüzden de ona sık sık, anne-kız olmalarına rağmen, iki ayrı kişilik olduklarını, herkesin kendine ait değer yargıları ve fikirleri olması gerektiğini vurgular. Ayşe'nin anne ve babası, en yakın dostları Feride Hanımlarla küsmüşlerdir. Durumu bilen Ayşe de, bundan etkilenir. Hatta, bir gün Feride Teyzeyle yolda rastlaşınca, onu görmezden gelir ve arkasından da ona duyuracak şekilde sesli olarak güler. Bu yaptığını annesine anlattığında, ondan "aferin" beklerken; annesinin sert tepkisi ile karşılaşır. Kadın, kızına, ne kadar yanlış bir iş yaptığını; bu meselenin yetişkinler arasında olduğunu; kendisinin, davranışlarını başkalarına göre ayarlamaması gerektiğini bir kez daha hatırlatır. Kızına, yaptığı davranışından ötürü kendisinden utandığını ve onu yeterince iyi yetiştiremediğini düşünmeye başladığını üzüntüyle ifade eder.

Barış Bilen'in **Kırmızı Araba**⁵⁸⁷ (2004) adlı kitabında ise, on bir yaşındaki Umut evin tek oğludur. Babası Hamdi Usta, bir araba tamirhanesinde çalışmaktadır. Tek amacı, oğlunun okuması ve iyi bir meslek sahibi olmasıdır. Fakat Umut okumak istemez; babasının çalıştığı tamirhanede gördüğü arabalardan birine sahip olmak amacıyla okulu bırakarak bir an önce çalışmayı ister. Okula geç gider, ödevlerini yapmaz. Yine böyle bir gün, arkadaşının ödevini çalıp, üzerine kendi adını yazar. Olay ortaya çıkınca ise utancından kaçar, babasına

⁵⁸⁶ Oral, a.g.e., ss. 236-237.

⁵⁸⁷ Bilen, Barış, *Kırmızı Araba*, Yuva Yayınları, İstanbul, 2004.

da telefon ederek bir daha eve geri dönmeyeceğini bildirir. Babası ise, oğlunu bularak eve getirir. Ona kızmak, bağırarak yerine, karşısına alıp öğüt vererek şöyle konuşur: "*Sen ne yaparsan yap, bizim oğlumuzsun. Sana olan sevgimiz, davranışlarına göre değişmez ki! Biz, seni yine severiz. Kötü davranışlarına üzülür, iyi davranışlarına seviniriz. Ama, sevgimiz hep aynı kalır. Seni iyi bir insan olarak yetiştirmek istiyoruz. İyi bir eğitim aldırarak, iyi bir gelecek sağlamak istiyoruz. Yaşamda herkesin görevleri vardır. [...] Çalışıp, iyi bir meslek sahibi olmalısın. O zaman istediğin arabayı alır, kullanırsın.*"⁵⁸⁸

Çocuk romanlarında geçen ailelerin önemli bir bölümü, bilinçli şekilde, çocuklarını ideal bireyler olarak yetiştirmeyi istiyorlar. Bunun için, okul öncesi dönemden başlayarak, çocuklarına her şeyi anlatıp, öğretmeye çalışıyorlar. Dolayısıyla, öğrenime/öğretime büyük önem veriyorlar. Ancak, bunun yanında, çocuğun gelişimi boyunca, manevî olarak ona güven verip, desteklemeyi de ihmal etmiyorlar. Bu kapsamda; çocuğun fikirlerini alıyorlar; yanlış da olsa çocuğun düşüncelerine saygı duyuyorlar; onu küçümsemiyor ve alaya almıyorlar; ona manevî açıdan destek olmaya çalışıyorlar; küçüklükten itibaren bazı ev işlerini öğretiyorlar; yaşına göre, çocuğun davranışlarını iyi tahlil edip, onu anlamaya gayret ediyorlar; çocuğun bazı hatalarına karşı yapıcı bir tutum takınıyorlar; suçlu olduğu sabitlenen çocuklarına bile konuşarak öğüt veriyorlar; yaptığı hatalar karşısında öğüt vererek doğru yolu göstermeye çalışıyorlar; bir hata yapabileceğini düşünerek önceden aşırıya kaçmadan bazı uyarılarda bulunuyorlar; asla suçlayıcı davranmıyorlar; yaşanan olaylardan ders çıkarmalarına yardımcı oluyorlar; ufak tefek yaramazlıklarını hoşgörüyorlar; iş verirken onlara güveniyorlar, yaptıkları işlerin sonuçlarını ise beğeniyorlar; çocuğa özgüven aşıyorlar; çocuğu arkadaşlarının yanında azarlamıyor ve onu küçük duruma düşürmüyorlar; onu yaptığı iyi işlerde sonuna kadar destekliyorlar ve çocuğu önemseyip, konuştuğunda dikkatlice dinliyorlar.

3.7.7.2. Yanlış yetiştirme şekilleri:

Çocuklara yönelik yazılan eserlerde, yanlış yetiştirilen çocukların yer aldığı örneklere, bir önceki başlık altında incelenen doğru yetiştirme modellerine nazaran daha fazla yer verilmiştir. *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Kimsezsiz Adam** (1971) isimli eserinde, ihtiyar bir adamın ağzından, çocukların esasında hepsinin doğuştan iyi kalpli oldukları, ama sonradan aileleri ve çevrelerinin etkisiyle onların bazen kötü ve yanlış yollara saparak yetişebilecekleri, öğretici bir tarzda anlatılmaktadır.⁵⁸⁹ *Nursel Saygınar*'ın **Benim Dünyalarım** (1996) isimli romanında, öğretmen anne-baba, yetiştirilme tarzlarından olsa gerek, sevgilerini çocuklarına göster(e)mezler. Halbuki, ortanca çocukları Nursel, anne ve babasının sevgi ve ilgisini kendi üzerinde, hem de iliklerine kadar hissetmek istemektedir. Ancak, ebeveynlerinden beklediği karşılığı bir türlü alamayan küçük çocuk, bazen onların kendisini yeterince sevip sevmeyeceğinden bile emin olamaz. Onu rahatlatmak için, annesi kızına; her ana-babanın,

⁵⁸⁸ a.e., s. 27.

⁵⁸⁹ Tuğcu, *Kimsezsiz Adam*, s. 57.

çocuğunu sevdiğinden; dünyanın sevgi üzerine kurulu olduğundan; esasında en büyük sevginin de bir anne-babanın çocuklarına karşı duyduğu sevgi olduğundan; yalnız, bazı ebeveynlerin sevgilerini, bilhassa da büyüklerinin yanında öyle sözle ya da davranışlarıyla kolayca belli edemediklerinden bahseder. Gerçekten de, Nursel'in annesi ve babası da, küçüklüklerinde anne-babalarının sevgilerine öyle ulu orta mazhar olamamışlardır. Ama kadın da, büyüklerin çocuklarını sevip okşamalarının normal karşılanması gerektiğinin bilincindedir. Çünkü, işte o zaman küçükler bu gibi yanlış kanılara kapılmayacaklardır. Ancak, ne var ki, annesi, kalıbını kırarak, bu bilincini yine de davranışlarına yansıtamaz.⁵⁹⁰

Ailenin çocuk üzerindeki, bazen aşırı boyutlara varabilen koruyucu tutumu, çocuk terbiyesi sürecinde sıkça yapılan hatalardan biridir. Ana-babanın aşırı koruyucu tavrı, çocuğa gerektiğinden fazla kontrol uygulanması ve özen gösterilmesi anlamına gelir. Bunun sonucu olarak çocuk, başka kimselere aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal kırılganlıkları olan bir kişiliğe bürünebilir. Bahsedilen türden bağımlılıklar çocuğun tüm yaşamı boyunca sürebilir ve aynı koruyucu yaklaşım gelecekte eşlerden de beklenebilir. Anne-çocuk ilişkilerinde görülen aşırı koruyuculuğun arkasında, genellikle annenin yaşadığı duygusal yalnızlık bulunmaktadır. Nitekim anne, çocuğunun kendi başına hâlledebileceği hususlarda bile ona yardım etmeye, hatta onun yerine kendi yapmaya çalışarak sevgisini dile getirdiğini sanır. Ama gerçekte sadece kendi yalnızlığını ve mutsuzluğunu bu şekilde telâfi etmeye çalışmaktadır.⁵⁹¹

Çağımızın en önemli Türk çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan *Gülten Dayıoğlu*'nun ilk romanı olan **Fadiş** (1970)'te, Naciye Kadın oğlunun şehit olduğu haberini alınca, hayattaki tek varlığı olan kızının üstüne daha fazla düşer; ona da kötü bir şey olacak diye korkar, bu nedenle kızı Cemile'nin elini dahî bırakmaz. *Hasan Lâtif Sarıyüce*'nin **Güle Güle Küçük Arkadaş** (1999) adlı romanında, oğluna çok düşkün olan Gülten Hanım onu hiç büyümemiş ve hep korunması gerekli bir bebek olarak görür, kollar ve gözetir. Türk çocuk edebiyatının duayenlerinden biri olan *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Babasızlar** (1977) adlı romanının baş kahramanlarından biri olan Murat, tıpkı kendisi gibi babasız olan arkadaşı Gülçin'le sohbet ederken vakti unuttur ve eve biraz geç gider. Eşinden boşandıktan sonra tüm sevgi ve ilgisini oğlu Murat'a bahşeden ve onun için her türlü fedakârlığı yapan anne Güzin Hanım ise, oğlunun eve geç gelmesi ve nerede olduğunu haber de vermemesi üzerine deliye döner, aşırı tepki gösterir ve oğlunu dinlemeden mütemadiyen suçlar, bağırır. Ona bir daha böyle yapmaması gerektiğini söyleyen anne, kendi hayatını babasız büyüyen oğlu uğruna zehir ettiğini sitemkâr bir şekilde yüzüne vurur. Hatta, annesi Murat'ı karakter olarak babasına çekmekle suçlar. Oğlunun Gülçin'le gezdiğini tahmin eden anne, daha çok küçük yaşta olduklarını ve "o yumurcakla" bir daha gezmesini istemediğini belirtir. *Talip Apaydın*'ın **Dağdaki Kaynak** (1975) isimli romanında da, çocuklar, bir köşesinden ana cadde geçen apartmanın altında oynarlarken, anneleri sık sık balkondan onlara, dikkatli olmaları için çeşitli talimatlar verirler. Bu talimatların arasında, 'caddeye çıkmamak' ve 'top oyunu oynamamak'

⁵⁹⁰ Saygınar, *Benim Dünyalarım*, s. 53.

⁵⁹¹ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, ss. 31-32.

gibileri de bulunmaktadır.⁵⁹² Hatta, Erkmen'in annesi, sıcak günlerde bile çocuğunun terleyip üşümemesi için ona balkondan hırka atar.⁵⁹³

N. Fazıl Alsan'ın yazdığı **Tehlikeli Yolculuk** (1981) adlı romanda ise, Topal Şaban ile Niyazi askerlik arkadaşlarıdır. Askerden döndükten sonra, Şaban, Niyazi'yi içki ve kumara alıştıtır. İki arkadaş birlikte bir benzinciye soymaya kalkarlar. Bu esnada Niyazi, kazara benzinciye vurarak öldürür. Şaban, o günden sonra, Niyazi'yi polise şikayet etmekle tehdit ederek, onu ve annesini bir takım kötü ve kanunsuz işlerinde kullanır. Annenin yapacak bir şeyi yoktur. Çocuğunun başı derde girmesin diye ve onu korumak için kendisinden ne isteniyorsa yapar.⁵⁹⁴

Ana-babanın dengesiz ve kararsız tutumu da, çocuğun eğitim ve gelişimini olumsuz açıdan etkilemektedir. Burada bahsedilen dengesizlik ve tutarsızlık, ana-baba arasındaki görüş ayrılığından olabileceği gibi, ebeveynlerin gösterdikleri sürekli değişen ve istikrarsız davranış biçimlerinden de kaynaklanabilir.⁵⁹⁵ Anne ile babanın, çocuğun yanında, onunla ilgili olarak birbirlerini eleştirmeleri, birinin olumlu yaklaşımına diğerinin olumsuz tutumu ya da taraflardan birinin çocuğu yererken, ötekinin alenen kayırması, çok sıklıkla rastlanan çocuk terbiyesi yanlışlarındandır.⁵⁹⁶

Rıfat Ilgaz'ın **Cankurtaran Yılmaz** (1979) isimli çocuk romanında, anne Serpil Hanım, oğlu küçük Tural'a el temizliği konusunda bazı uyarılarda bulunurken, baba gereksizce koruyucu bir tutum takınarak; "*Benim oğlumun yalnız elleri değil, kendisi de temizdir. Başkalarının çocuklarına hiç benzemez.*", der. Babanın görüşüne katılan anne, biraz ileri giderek, oğlunu Çıracık Yılmaz'la kıyaslayınca, adam, iki kız kardeşinin önünde kadına, "*Hiçbir zaman iyi bir anne olamayacaksın sen!*" diyerek, onu azarlar.⁵⁹⁷ Bütün bu tutarsız ve dengesiz konuşmalar, küçük çocuğun gözleri önünde cereyan ettiği için, o da duyduklarından fazlasıyla etkilenir. Nitekim bir gün gazinoda Tural, herkesin ortasında Yılmaz'a "*pis*" diye seslenince; bu sefer annesi oğlunu böyle şeyler söylememesi konusunda uyarır. Çocuk, babasına "*bu pis çocuğa*" neden para verdiğini sorar. Annesi, olay çıkmasın diye oğlunu susturmaya çalışır. Ancak, şımarık Tural, lâf dinlemeyip, sözü uzatınca; bu sefer yine, baba oğluna değil de anneye çıkarır.⁵⁹⁸ Işıl Özgentürk'ün **Kuş Ne Yana Öter** (1976) isimli romanında ise, bir gün önce oğlu Ahmet'e çok ağır bir dayak attıktan sonra pişmanlık duyan baba, ertesi gün, gönlünü almak için çocuğuna bir onluk verip bununla kendine misket almasını söyler. Ahmet'in de çok iyi bildiği üzere, babasının bu davranışı, onun, yaptığı hareketten dolayı pişman olduğu ve barışmak istediği anlamına gelmektedir.

Çocuğun şımartılarak yetiştirilmesi de sıkça yapılan önemli yanlışlardan biri olup, çocuğun yetişkinlikte büyük sorunlar yaşamasına neden olabilir. Şımarıklık, çocukta

⁵⁹² Apaydın, *Dağdaki Kaynak*, s. 5.

⁵⁹³ a.e., s. 10.

⁵⁹⁴ Alsan, *Tehlikeli Yolculuk*, s. 78.

⁵⁹⁵ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 31.

⁵⁹⁶ Ulusavaş, Mualla, "Aile, Ana-Baba ve Çocuk Yönünden Türkiye'de Durum", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 5, sy. 1, Bursa, 1990, ss. 137-145, s. 141.

⁵⁹⁷ Ilgaz, *Cankurtaran Yılmaz*, s. 17.

⁵⁹⁸ a.e., s. 23.

doğuştan var olan bir özellik değildir. Hiçbir çocuk şımarık doğmaz; ancak, daha bebeklik devresinden başlayarak anne-babasının ve diğer yetişkinlerin tutumları çocuğu şımarık hâle getirir. Şımarık çocuk, genellikle gereksinimlerinin karşılanması konusunda belirli bir düzen bulunmayan çocuktur. Çok kere kendi istediğinin yerine, anne-babasının kendisine vermek istedikleri ile yetinmek zorunda kalan, yanlış şeyleri aldığı için de devamlı istekte bulunan çocuk, şımarıktır. Anne ve baba, çocuğa en pahalı oyuncakları, en iyi giysileri alarak adeta, ondan esirgedikleri veya isteyip de gösteremedikleri sevgilerini kanıtlamak istemektedirler.⁵⁹⁹

Bazen ailenin çocuğa yönelik gevşek tutumu ve fazlaca çocuk merkezli bir görüntü arzemesi, bu aileden şımarık çocuklar çıkmasına sebep olabilir. Çocuk merkezli aile anlayışına, genellikle orta yaşın üzerinde çocuk sahibi olan anne-babalarda ya da çocuğun kalabalık bir yetişkinler grubu içinde tek çocuk olarak bulunduğu ortamlarda rastlanır. Böyle bir atmosferde yetişen çocuk, neredeyse ailede inisiyatif sahibi tek kişidir ve diğer aile bireyleri çoğunlukla onun hemen tüm isteklerini kayıtsız şartsız yerine getirirler. Ana-baba ile çocuk arasında sağlıklı bir iletişimin bulunmaması ve çocuğun dengesiz bir ortam içinde abartılmış sevgi gösterileri altında büyümesi onun doyumsuz bir birey hâline gelmesine neden olabilir. Bu tür ailelerde çocuklar, anne ve babalarına hükmedebilir ve onlara yeterince saygı göstermeyebilirler. Sözü edilen şekilde yetişen çocuklar, yalnız, anne ve babalarıyla yetinmeyip zamanla ev dışındaki kimseler üzerinde de egemenlik kurmanın yollarını arayabilirler. Aşırı şımartılmış çocuklar, yaşamlarının daha ilk günlerinden itibaren her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağı ve isteklerinin birer buyruk niteliği taşıyacağı beklentisi içinde olabilirler. Bu çocuklar büyüyüp de yetişkin hâline geldiklerinde ise toplumun vermediği hakları kendilerinde görmeye kalkışabilirler.⁶⁰⁰

*Gülten Dayıoğlu'nun **Fadış** (1970)'inde, anne-babası ayrı yaşayan küçük kızın başından geçen sorunlu olaylar anlatılmaktadır. Anne Cemile Hanımı boşanmaya razı edebilmek için kızı Fadış'ı kaçıran baba ona bakamayınca evlâtlık verir. Annesi ise sonunda kızını bulup yanına alır ve birlikte yeni bir hayat kurmak için İstanbul'a giderler. Ancak, maddî durumları çok kötü olduğundan dolayı Cemile Hanım, kızı da yanında olduğu hâlde başkalarının evlerinde yatılı hizmetçilik yapmaya başlar. Bu yüzden Fadış, iki-üç ev değiştirir. Bunlardan biri de Doktor Edip Beyin evidir. Evin küçük oğlu Aydın, yaramaz, başkalarına zarar veren bir çocuktur; bilhassa annesinin şımartmasıyla daha da ileri gider. Dayıoğlu'nun diğer bir çocuk romanı olan **Dört Kardeşiler** (1971)'de, anne-babalarını kaybettikten sonra Feten ile üç kardeşi köyde dedelerinin yanında yaşamaya başlarlar. Ancak, kısa bir süre sonra her biri ayrı ailelere evlâtlık verilirler. Feten'i evlâtlık alan Azmi Bey hayvan ticareti yapmaktadır. Evi ise İstanbul'dadır. Karısı, kendi terbiyesiyle yetiştirip istediği işi yaptırabileceği bir evlâtlık aramaktadır. Azmi Bey hayvan toplama işi için Anadolu'ya giderken karısı ona bir kız çocuk bulmasını tembih eder. O da Feten'i alır ve eve getirir. Azmi Beyin eşi Güler Hanımın Sibel adında sekiz yaşında bir kızı vardır. Anne ve babası*

⁵⁹⁹ Oktay, Ayla, *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 1999, s. 172.

⁶⁰⁰ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 30.

kızlarının üstüne titrerler. Annesi ona yemek yemesi için yalvarır. Sibel ise, işi iyice şımarıklığa vurup tabağında yemek arttırmayı âdet hâline getirir. *Ümran Eniştégil*'in **Maviş'in Bebeği** (1992) isimli romanında, babası Şule'ye Avrupa'dan üç yüz elli liraya; uyuyan, ağlayan ve konuşan güzel bir oyuncak bebek satın alır. Fakat, arkadaşı Maviş'in bebeğini gören Şule, kendini yerden yere atıp ağlayarak ona da sahip olmak ister. Dilediği her şeyin hemen alınmasına alıştırmış olan bu şımarık çocuk, Maviş'e bebeği kendisine satmasını teklif eder. Maviş, bebeğini satmayınca da, ona değiş tokuş yapmayı önerir. Fakat, Maviş buna da yanaşmaz. *Rifat Ilgaz*'ın **Cankurtaran Yılmaz** (1979) isimli çocuk romanında, anne ve babası küçük Tural'ın tüm isteklerini yerine getirmeye çalışırlar. Tural, ebeveynlerinin kendisine karşı olan zaaflarından yararlanmasını bilir; bundan dolayı şımarır ve isteklerinin ardı arkası kesilmez. Anne-babası tarafından şımartılmış olan bu küçük çocuk, gazinoda çalışan Yılmaz'ı küçümser ve "Pis çocuk bu!" der.⁶⁰¹ *Fatma Güner*'in **Sevgi Arayan Çocuk** (1988) isimli romanında, küçük Murat ailesini kaybedince teyzesinin yanına yerleşir. Teyzesi ve eniştesinin çocuğa kötü davranmasından dolayı Murat evden kaçır ve tesadüfen tanıştığı Kadir Ağanın evine sığınır. Kadir Ağa ve Gülsüm Ananın; Alican, Güler ve Zeliş adında üç çocukları vardır. Adam, oğlu Alican'ı küçük yaştan itibaren tıpkı bir ağa gibi yetiştirmeye çalışır; hatta, onu işlerin başına bile geçirir. Alican ise, şımararak 'Küçük Ağa' oldum diye böbürlenir ve yanlarında çalışanlara yüksekte bakar. Oysa, çiftlik işleri hakkında hiçbir bilgisi yoktur. Zira, babası çocuğuna kıyamadığı için, onu çalıştırmamış; Alican ise doğal olarak iş ile ilgili hiçbir şey öğrenememiştir. *Süleyman Bulut*'un **Sınıfımızın Resmî** (1981) isimli çocuk kitabında, Fabrikatör Hüseyin Beyin oğlu, babası ile konuşurken ona ön adı ile hitap eder. Bu durum, Aloş'un garibine gider. Üstelik, çocuk, babasıyla buyruk verir bir tarzda konuşmaktadır. Babası ise, oğlunun kendinden her istediğini uysallıkla yapmaktadır. Çocuk, babasına; "Hüseyin! [...] Harçlığımı. Hem iki katını istiyorum, yetmiyor çünkü.", deyince, babası da hiç itiraz etmeden çıkarır oğluna istediğini verir.⁶⁰² *Nur İçözü'nün Reyhan* (1997) adlı romanında geçen karakterlerden biri olan Sezin Hanımların maddî durumları çok iyidir. Çocuklarına da bol harçlık vererek onları şımartırlar. Örneğin, oğulları Tolga'nın son model bir arabası vardır. Çok para harcamayı seven bu çocuk, hayatı da pek ciddiye almaz. *Ulufur Şahin*'in **Boncuk** (1976) isimli kitabında ise, ailenin en küçük çocuğu olan Nazlı, herkesin gözbebeğidir. Etrafındakiler, Nazlı'nın yarım yamalak konuşmasını taklit ederek çocuğu severler ve şımartırlar.⁶⁰³

Babasız çocuklara aşırı derecede ilgi gösterilmesi de, bunların şımarık yetişmelerine neden olabiliyor. Bazen, değişik sebeplerden dolayı parçalanmış olan ailelerde çocuk, babasının veya bilhassa da annesinin yanında kaldığı (babasız yetiştiği) durumlarda, kendisine yönelik takınılan tavır veya uygulanan kurallar o kadar farklı olabilir ki; neticede bu tür zıt davranışlar karşısında uyum sağlamakta güçlük çekip, şımarabilir. *Fatma Güner*'in **Bir Köy Çocuğu** (1986)'nda, romanın kahramanı Emir, köy ortamında babasız büyüdüğü için

⁶⁰¹ Ilgaz, *Cankurtaran Yılmaz*, s. 15.

⁶⁰² Bulut, a.g.e., s. 55.

⁶⁰³ Şahin, a.g.e., ss. 170, 171.

şımarıktır ve çalışmayı hiç sevmez. Köyün gereklerinden biri olan tarla ve bahçe işlerine hiç gelemez. Annesi, zaman zaman çocuğun bu hâllerini babanın sağ olmamasına bağlar. Yine de oğlunun üzülmesini istemez ve ona hep çok iyi, çok yumuşak davranır. Ama Emir, annesinin bu yumuşak tavrından dolayı iyice tembel ve sorumsuz bir çocuk hâline gelir. Her işe koşturan annesine ise acımaz.⁶⁰⁴

Ailedeki tek çocuğun şımartılması da, toplumda sıkça karşılaşılabilecek bir gerçektir. *Nezihe Meriç*'in *Küçük Bir Kız Tanıyorum* serisi içinde yer alan **Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında** (1994) adlı kitabında, dokuz yaşındaki Ayşe'nin annesi bankada memur olarak, babası ise bir şirkette çalışmaktadır. Ayşe, evin tek çocuğu olduğundan dolayı şımartılmıştır. Ayşe'nin karnı acıkınca annesinden yiyecek getirmesini ister. Annesi ise, o sırada oturdukları evden çıkarılma sorunu yaşamalarının verdiği sinirle, üstünü değiştirip ne istiyorsa dolaptan almasını söyler. Ama küçük Ayşe, pastanedeki cevizli kekten istemektedir. Anne, evde yapılmış kek varken, gidip pastaneden alamayacaklarını anlatır. Ayşe ise, "*Ama Binay'ın annesi hep alıyor.*" der. Anne konuyu geçiştirmeye çalışır. Ayşe ise diretir. Anne de artık kızının şımarıklığı ile başa çıkamayacağından dolayı gidip istediği keki almasına izin vermek zorunda kalır. Yani, şımartılmış olan çocuğuna söz geçiremez. Ayşe dokuz yaşında olmasına rağmen istediği olmayınca bir huysuzluk ağlaması tutturup, topuklarını vura vura odasına gitmeyi âdet hâline getirmiştir. Küçük kız bazen de canı sıkıldığında koltuğa oturup suratını asmakta ve dudaklarını sarkıtmaktadır.⁶⁰⁵ Annesi ona zorla yumurta veya yağlı reçelli ekmek yedirmeye çalıştığı da, ağlama numarası yaparak yemekten kurtulur.⁶⁰⁶ *Sibel Özman*'ın **Yiğit Ağabey** (1996) isimli romanında, maddî durumu iyi bir ailenin tek çocuğu olan Yiğit, aynı zamanda, oturdukları apartmanda bulunan yegâne çocuktur. Dolayısıyla, çevresindeki herkesin tüm ilgi ve sevgisi doğal olarak onun üzerinde yoğunlaşır. Bu durum ise, çocuğu fazlasıyla şımartır ve sürekli olarak yetişkinlerle diyalog hâlinde olduğu için de "*büyümüş de küçülmüş*" denilebilecek bir kişiliğe sokar. Cumhuriyet Bayramı için on kıtalık uzun bir şiir ezberleyen Yiğit, sınıfını tek başına temsil etmek ister. Ama, sınıf adına Meltem'in şiir okuyacağını öğrenince, kendini tuvalete kilitler ve hiçkırarak ağlayıp kapıyı tekmeler. Öğretmeni ise, çaresiz, şiiri Yiğit'e okutmak zorunda kalır. Bayram günü herkes olayı o kadar önemser ki; çocuğun okuyacağı şiiri dinlemek için, tüm apartman sakinleri, dayı, yenge, dede ile babaanne hep birlikte tören alanına gelirler. *Mustafa Yılmazkaya*'nın **Canım Annem** (2003) adlı romanında, Kâsım Bey ve Ayten Hanımın Ayhan adında tek bir çocukları vardır. Zengin olan ailesi, Ayhan'ın bir dediğini iki etmez. Dolayısıyla, bu şartlar altında çocuk oldukça şımarık büyür; okulda ise yeterince başarılı olamaz. *Hasan Hüseyin*'in yazdığı **Becerikli Çocuğun Düşleri**⁶⁰⁷ (1984) isimli kitapta ise, anne-babası ve akrabaları, ailenin tek çocuğu olan Erdem'in üzerine aşırı derecede düştükleri ve ona çok sayıda oyuncak aldıkları için, küçük çocuk elindekilerin kıymetini bilmez; oyuncaklarını kırıp döker ve

⁶⁰⁴ Güner, *Bir Köy Çocuğu*, ss. 6, 12.

⁶⁰⁵ Meriç, *Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında*, s. 28.

⁶⁰⁶ a.e., s. 96.

⁶⁰⁷ Hüseyin, Hasan, *Becerikli Çocuğun Düşleri*, 6. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.

tekmeler. Maddî durumları iyi olmayan Derviş içinse, bu oyuncaklar asla ulaşılmaz türden ve göz kamaştırıcıdır.

Fatma Güner'in **Küçük Ressam** (1988) adlı romanında, Osman Efendi ile Hatun Kadın küçük Kerim'i bebekken tarlada terkedilmiş hâlde bulurlar. Onu o kadar çok severler ki, gözlerinden sakınırlar. Çocuk büyüyünce bu aşırı ilgiden rahatsız olmaya başlar. Hatta, artık, annesinin ona "kuzum" diye hitap etmesinden hoşlanmaz.

Büyükanne, büyükbaba veya yakın akrabaların, kısaca çocuğun yakın çevresinde onu etkileyebilecek kişilerin disiplin konusunda ortak tutuma sahip olmadıkları ailelerde yetişen çocukların da şımarık olmaları son derece olası ve hatta doğaldır.⁶⁰⁸ *Ünver Oral*'ın **Cin İkiizler** (1981) adlı çocuk romanında, Suna ve Tuna adlı ikiizlerin soyadları Cinoğlu'dur. Bakışları da cin gibi olduğu için, herkes bu çocuklara "Cin İkiizler" diye hitap eder. Anneleri çalıştığından dolayı, onlara babaanneleri bakar; bakarken de biraz şımartır. Anne ve babaları ise, bu durumun farkında oldukları hâlde, babaanne Fazilet Hanımı kırmamak için bir şey diyemezler. İkiizler, aşırı derecede yemek seçmekte ve yedikleri yemekleri didik didik ederek, ayırmaktadırlar. Dolayısıyla, tabaklarında sürekli yemek bırakırlar. Bazı meyveleri ise hiç yemezler. Çocukların bu hâlde gelmesinde, onların her istediğini tereddütsüz yapan babaannenin büyük payı vardır. Baba Sedat Bey, birkaç kez annesini bu konuda uyarmak ister ve "Bak anne! Sen çocuklara kötü ve zararlı alışkanlıklar kazandırıyor! Bu yaptığın onlar için iyilik değil ki!..", der. Ancak, babaanne de az çok yemek seçmektedir; dolayısıyla kendini pek haklı gösterecek durumu yoktur. Onun için, oğlunun ikazları karşısında, elini manâli şekilde sallayarak, kendi sağlığında torunlarına kendi istediklerini diledikleri kadar yedirmeye devam edeceğini söyler. Buna karşın, oğlu; annesine, çocukların büyüdüklerinde artık iş işten geçmiş olacağını ve küçükken edindikleri alışkanlıkları kolaylıkla terk edemeyeceklerini hatırlatmak istese de; yaşlı kadın, duygusallaşarak ölümden bahsetmeye başlayınca, oğlu lafı daha fazla uzatamaz ve konuyu kapatır.⁶⁰⁹

Yanlış çocuk yetiştirme şekillerinden biri olarak, ailenin aşırı baskıcı ve otoriter tutumu da çocuğun kendine olan güvenini sarsan, kişiliğini hiçe sayan bir tutumdur. Maalesef geleneksel Türk aile yapısı içinde ebeveynler çocuklarına yönelik bu tutumu sıkça gösterirler. Bu gibi aileler, çocukları üzerinde katı bir disiplin uygularlar. Çocuk her kurala uymak zorunda kalır. Anne ve babadan birisi ya da her ikisinin baskısı altında olan çocuk; sessiz, uslu, nazik, dürüst ve dikkatli olabilir ama bunun yanında küskün, silik, çekingen, kolaylıkla başkalarının etkisi altında kalabilen ve aşırı hassas bir kişiliğe de bürünebilir.⁶¹⁰ Örneğin, *Tarık Dursun K.*'nin **Kerem'i Kimse İstemiyor** (1992) adlı çocuk romanında, anne ve baba, oğulları Kerem'e sıkı bir disiplin uygulamaktadırlar. Kerem altına kaçırıldığında, çok da aşırıya gitmeden, "O ne, o ne öyle sıcak sıcak şimdi?" diyerek, çocuğa çıkışırlar. Keremse, utancından gözlerini kaçıtır. Yerde, tahta atın ayakları dibinde yatmış, öyle duran bebek

⁶⁰⁸ Oktay, a.g.e., a.y.

⁶⁰⁹ Oral, a.g.e., s. 61.

⁶¹⁰ Nas, Recep, "Ailede Çocuk Eğitimi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 1, sy. 1, Bursa, 1986, ss. 171-179, s. 176.

ayısını gösterir ve "O yaptı! O, pis bebek ayı, çişli, ne olacak!", der. Parmağını korkuturcasına sallayarak; "İh sana ih ih! Baba ayı gelsin cız yapacak pipini senin, görürsün!", diye o da oyuncak ayıya kızar.⁶¹¹ Kerem, annesinin almasını yasakladığı cam palyaçoğu eline alıp kırduğunda da, annesi çocuğunu babaya şikayet etmekle tehdit eder. Çocuk da aynı davranışı yine oyuncak ayısına gösterir ve annesinin söylediklerine benzer bir şekilde, "Ben sana o palyaçoğu eline almayacaksın dememiş miydim? Bak şu yaptıklarına? Babana ne diyeceksin akşam eve gelince, düşün bakalım!", der.⁶¹²

Çocuk romanlarımızda annenin çocuk üzerindeki baskıcı tutumu ile ilgili bazı örnekler aşağıda gösterilmeye çalışılmıştır. *Gülten Dayıoğlu*'nun **Dört Kardeşiler** (1971) adlı çocuk romanında, baş kahraman Feten'i evlâtlık alan ailenin şımarık kızı Sibel, gerektiğinde çok sert davranabilen annesinden dayak yiyeceğini iyi bildiği için, iftira atarak vazoyu Feten'in kırıldığını söyler. *Dayıoğlu*'nun **Yurdumu Özledim** (1977) adlı kitabında ise, Almanya'da işçi olarak bulunan ailesinin yanına giden küçük Atıl'ın gözünden yurt dışındaki işçi ailelerinin sorunları anlatılmaktadır. Atıl, yeni ortama alışmakta zorluk çeker. Anne-babası da bütün gün işte yoğun tempoda çalışırlar. Doğal olarak da çok yorgun ve sinirlidirler. Çocuk ise bu ortamda anne-babasıyla yeterince iletişim kuramaz. Hatta, söylemek istediği sözü uzatırsa, annesinin tersleyeceğinden korkar. Bu nedenle aklına takılan soruları sormamayı yeğler.⁶¹³ *Hasan Kıyafet*'in yazdığı **Küçük Yarışçı** (1996) adlı kitapta, sınava (Anadolu Lisesi sınavlarına) hazırlık adı altında ailelerin çocukları üzerinde uyguladıkları baskılar anlatılmaktadır. Bu konuya biraz ileride tekrar değinilecektir. Romanda geçen çocuklardan biri olan Serkan da, ailesi tarafından uygulanan sıkı bir denetim altında, yaklaşan sınavlara hazırlanır. Serkan uğradığı baskılardan öyle bunalır ki; bir gece rüyasında uzaylı kılığında girerek annesinin karşısına çıkar ve "Size gelince Nalan Hanım oğlunuzu bir daha bilgisayar odasına kapatıp, kendiniz konken oynamayacaksınız. 'Uykudan Önce' dizisini izlemesine engel olmayacaksınız. Bekir'le oynamasına izin vereceksiniz. Babaannemin bizde kalmaması için babamla tartışmayacaksınız. Yoksa fena yaparım haa!" der.⁶¹⁴

Babanın çocuk üzerindeki baskıcı tutumunu gösteren kimi örnekler ise aşağıda sunulmuştur. *Dayıoğlu*'nun **Yurdumu Özledim** (1977) adlı çocuk romanında, Almanya'daki işçi ailelerinden birinin çocuğu olan Atıl'ın annesi zaten ağır şartlarda çalışmak zorunda olduğu işinden çıkarıldığını söylediğinde küçük çocuk da bu duruma üzülür ve annesiyle konuşmaya çalışınca baba kaşlarını çatarak kızar ve konuyu kapatır. Bu gibi büyük sorunların bir çocuğun ağzına yakışmadığını söyler.⁶¹⁵ Anne ile oğlu ise sus-pus olup başlarını öne eğerler. Küçük Atıl birkaç kez Almanya'dan bıkip, usandığını söylemeye kalktığında da, babası çok kızar. Bu ülkeye gezip eğlenmek için gelmediklerini ona sert bir dille hatırlatır. Baba, pişmanlık ve kızgınlıkla Alman sosyal güvenlik sisteminin vergi indirimi ve çocuk parası gibi kolaylıklarından yararlanabilmek için eşi ve çocuğunu oralara getirdiğini

⁶¹¹ Dursun K., *Kerem'i Kimse İstemiyor*, s. 43.

⁶¹² a.e., s. 15.

⁶¹³ Dayıoğlu, *Yurdumu Özledim*, s. 150.

⁶¹⁴ Kıyafet, a.g.e., s. 30.

⁶¹⁵ Dayıoğlu, *Yurdumu Özledim*, s. 160.

(babanın ifadesiyle "başına doladığını") itiraf eder. Bu ortamda çocuğa düşen sadece evde oturmaktır. Ama, babası çocuğun yalnızlığını ve sorunlarını hep göz ardı eder. Hatta, eğer köyde olsalar tarlada, harmanda çalışması gerekeceğini de hatırlatarak ona durumundan şikayetçi olmaması gerektiğini söyler. Baba çocuğa hitaben: "Dağa, bayıra, çobanlığa salmıyorum. Karnın tok, sırtın pek. Başın çatı altında. Çocuk nazı çekemeyecek kadar yorgun ve bezginim. Apırsan da, köpürsen de, aklıma koyduğum kadar para kazanmadan, gitmem buradan! Dışını sık, çeneni tut. Gücümü kıracak sözler etme!" diye sert çıkışlarla çocuğunu susturur. Atıl ise, babasının otoritesine boyun eğerek sürekli susar ve kaygılarını, dileklerini, düşüncelerini hep içine gömer. *Işıl Özgentürk*'ün yazdığı **Kuş Ne Yana Öter** (1976) adlı kitapta, Ahmet'in babası, hemen hiçbir konuda aile efradının fikirlerini sormadan, her şeyi kendisi plânlayıp kararlaştırır. Bir çay bahçesine gidildiğinde bile, kimin ne içeceğine o karar verir. Oğlunun, öğretmenine çiçek yaptırıp götürme isteğini de alaycı bir tavırla reddederek, nasıl olsa çöplüğe atılacak bir şey için para veremeyeceğini söyleyerek, dükkânından bir şişe kolonya sarıp oğlunun eline tutuşturur. *Adnan Çakmakçioğlu*'nun **Gözyaşı** (2000) adlı romanında anlatılan dört çocuklu aile içinde de baba, ev halkını canlarından bezdirecek derecede güçlü ve sert bir baskı uygular. Bu yüzden, çocuklar ile babaları arasında herhangi bir yakınlaşma veya arkadaşça ilişki söz konusu olamaz. Çocuklar ve baba, birbirlerine çok mesafeli davranırlar. Baba genelde çocuklarına emreder; çocuklar ise ona şartsız itaat ederler. Her şeyi en iyi bilen, babadır. Babanın her dediği doğrudur. Babaları azarladığında, mutlaka bunu hak edecek bir şey yapmışlar demektir. Çocukların kendi üst başları konusunda bile, söz hakları yoktur. Babaları onlara çarşıdan ne alırsa, onu giymek zorundadırlar. Anneleri ise, bu baskıları yıllarca yüreğinde hissetmiştir. Bu nedenle, kolları çocuklarına daima acıma ile karışık duygularla açılır. Çocuklar için anneleri bir nevi kurtarıcıdır, bir çıkış yoludur. Dört kardeş, "baba" adlı gezegenin etrafında dönen uydulardır.⁶¹⁶

Ebeveynlerin çocuklar üzerindeki otorite ve baskılarının şüphesiz en önemli gerekçelerinden biri, onların içinde buldukları eğitim sürecinde başarılı olmaları yönündeki hırslarıdır. *Hasan Kıyafet*'in yukarıda da ele aldığımız **Küçük Yarışçı** (1996)'sı, konusu itibarıyla tamamen ailelerin çocukları üzerindeki eğitim baskılarını işlemektedir. Anne ve babasının aşırı baskısı ve sınavı kazanma kaygısıyla küçük Serkan hastalanıp, yatağa düşer ve bilinçsizce sayıklamaya başlar. Sayıklamaları sırasında arkadaşı Bekir'le birlikte sınav sorularını Bülent'ten çaldıklarını itiraf eder. *Hasan Nail Canat*'in **Bir Küçük Osmancık Vardı** (1990) adlı romanında, Selahattin Ağa, kızı Şebnem'in okuldaki başarısızlığına üzülüp öfkelenerek, ona, köyden gelen Hüseyin'in azim ve başarısını örnek verir ve "Onun gibi çalışacaksın.", der. Babasının bu yaklaşımı ise, Şebnem'i daha da kızdırır.⁶¹⁷ *Üzeyir Gündüz*'ün yazdığı **Pembe Kızın Ölümü** (1986) adlı çocuk romanında ise, Murat, karnesinde Türkçe dersinden 'iki' getirince, Zümrüt Teyzesi, "Aman Yarabbi, Türkçe'den 'iki' aldın ha?"

⁶¹⁶ Çakmakçioğlu, *Gözyaşı*, s. 9.

⁶¹⁷ Canat, *Bir Küçük Osmancık Vardı*, s. 89.

diyerek aşırı bir tepki verir. Bunun üzerine, küçük çocuk huzursuz olur. Ona sanki ailesinin şerefini lekeleyen bir iş yapmış gibi gelir. Hatta, kırık not almayı, adeta cinayet işlemek kadar utanç verici bir olay gibi telâkki etmeye başlar.

Çocuğun cezalandırılarak ve/veya ceza ile tehdit edilerek terbiye edilmeye çalışılması da, sıkça karşılaşılan yanlış yaklaşımlardan bir tanesidir. Disiplin, şüphesiz ki, aile içindeki denge ve düzenin kurulmasında büyük önem taşır. Ancak, toplumumuzda bu kavram, çoğunlukla ve yanlış bir şekilde 'cezalandırma' ile eşanlamli olarak kullanılmaktadır. Oysa bu olgu, çocuğa genelin arzu ettiği davranış ve alışkanlıkları aşılama, kendi kendini denetleme ya da iç/öz denetim anlamlarına gelen ahlakî gelişimini sağlamak anlamlarına gelmektedir. Bu da dışarıdan gelen zorlamalarla pek mümkün olmaz. Bilâkis, burada önemli olan, fertte içselleştirilmiş bir sorumluluk duygusunun oluşturulması veya uyandırılmasıdır.⁶¹⁸

Yoksul ailelerde anne ve babalar çocuğun davranışlarını genelde sonuçlarına göre ölçerler; yani, çocuğu kavga etmişse nedenini sormak gereğini duymadan cezalandırma yoluna gidebilirler. Verilen cezalar ise çoğunlukla dayak biçimindedir. Yoksul evlerde genelde çocuğun savunması alınmaz, dedikleri dinlenmez veya niyetine bakılmaz.⁶¹⁹ Esasında yoksul veya varsıl da olsalar, geleneksel kesimdeki ailelerde yaramazlık yapan, söz dinlemeyen çocukların⁶²⁰ bol bol dövülmesi, ülkemizde hâlâ yaygın olan bir davranış tarzıdır. Yapılan gözlemlerden hareketle anlaşıldığı kadarıyla, dayanın çoğunu çocuklara bakmakla mükellef olan anneler atmaktadırlar. Babanın otoriter imajı ise genelde olası büyük yaramazlıklarına karşı peşinen alınmış bir önlem olarak çocuğu korkutmak ve uyarmak amacıyla bir tehdit aracı olarak kullanılmaktadır. Gerçekte kırsal kesimde, babalar çocuklarla fazla yüz-göz olmayıp, sevgilerini de öyle açıkça göstermemeye dikkat ederler. Oyun çağındaki çocukları dayaktan çok, çeşitli korkutma yöntemleri ile yola getirmek veya sindirmek daha işlevsel görünmektedir. Cinler, umacılar, hortlaklar, çingeneler, deliler,

⁶¹⁸ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 44.

⁶¹⁹ Çakmaklı, Kemal, *Aileler için Sosyal Hizmet*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 126-127.

⁶²⁰ Çocuk romanlarımızda yaramaz çocuk tiplerine sıklıkla rastlanmaktadır. *Mehmet Seyda'nın yazdığı Seytan Çekiçleri* (1971) adlı romanda, mahallelerinde yaramazlıklarıyla ünlenen ikizler İlki ile İki o kadar haşarıdır ki, aynı masada bile yemek yiyemezler. Babaları Cavit Bey boğazına çok düşkün olduğundan dolayı, çocukların masa başında didişmelerinden çok rahatsız olur. Bunu fark eden anne ise, ikizlerin aşağı katta hizmetlilerle yemesine karar verir. Fakat hizmetliler de ikizlerle baş edemezler. Aşağı kattan gelen sesler ve gürültüler artınca anne Ayşe Hanım da yemeğe çoğu zaman onların yanına inmek zorunda kalır. Böyle durumlarda, Cavit Bey ile pek geçinemediği kayınvalidesi ise sofrada baş başa kalırlar. Tabii her ikisi de durumdan memnun değildir. (*Hacer Hanım ile Damadı Cavit Bey, kızı ve torunları aynı evde otururlar. Sürekli yüz yüze olan damat ile kaynana birbirlerini sever görünseler de, aslında birbirlerinden pek haz etmezler. Hacer Hanım damadını oburlukla ve şişman olmakla; Cavit Bey ise kaynanasını her işe burnunu sokmakla ve çalçenelikle suçlar. Hatta zaman zaman kaynana, komşuları Bahire Hanıma damadını çekirtince, kızı Ayşe dayanamaz ve onu susturup, konuyu geçiştirmeye çalışır.*) Sonunda kayınvalide de aşağı çocukların yanına iner ve o günden sonra Cavit Bey yukarıda tek başına yemek yer. *Canan Tan'ın Sevgi Dolu Bir Yürek* (1996) isimli çocuk romanında, Meltem Hanım ve Ferit Beyin tek çocukları olan Elif, yaklaşan sınavlara hazırladığı için okuldan çıkıp dershaneye, oradan da yüzme kursuna gider. Çok yoğun bir dönemden geçen küçük Elif, okulda oldukça başarılı ve çalışkan olmasının yanında, aynı zamanda çok hareketli ve yaramaz bir çocuktur. *Yavuz Bahadıröğlü'nün Üç Kaçak Yolcu* (2. Baskı 2002) adlı çocuk romanında, ilkokul üçüncü sınıfa giden üç arkadaş, Adil, Fazıl ve Zeki; Rize'nin Pazar kazasına bağlı şirin bir köyde yaşarlar. Adil, İstanbul hakkında edindiği bilgilerden çok etkilenerek, bu büyük şehre gitmek ister ve düşüncesini diğer arkadaşlarına açar. Aileleriyle de hiçbir sorunları olmayan bu üç yaramaz kafadar, yaz tatili için İstanbul'a bir kaçış plânı yaparlar. Tatil olduktan sonra da, bir gün erkenden ve kimseye haber de vermeden gizlice yola çıkarlar. Yolda başlarına her türlü aksilik gelir. Üç arkadaş böyle bir maceraya atıldıklarına çok pişman olurlar. Neyse ki, Trabzon'dan İstanbul'a gideceğini sandıkları gemi, onları tekrar Rize'ye götürürnce, ailelerine kavuşurlar. (Bahadıröğlü, Yavuz, *Üç Kaçak Yolcu*, 2. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.)

torbalılar, çocuk toplayıcılar, Arap bacılarla çocuk korkutmak genelde kullanılan yöntemler arasındadır.⁶²¹

*Rıfat Ilgaz'ın **Bacaksız Kamyon Sürücüsü** (1980) adlı romanında, babası ceza olarak küçük Bahri'ye kamyonu yıkatır fakat anahtarı üstünde görünce, Bahri dayanamaz, kamyonu çalıştırır ve ağaca toslar. Kamyona bir şey olmaz ama küçük çocuk dayak korkusuyla eve gidemez; kaçıp saklanır ve geceyi dışarıda geçirir.*

*Mehmet Seyda'nın **Şeytan Çekiçleri** (1971) adlı romanında Bakkal Cavit Bey bir oyuncakçı dükkanının olduğunu çocuklarından gizler ve ikizleri İki ile İki neredeyse hiç oyuncak görmeden büyürler. Fakat bir gün tesadüfen gerçeği öğrenirler, dükkana giderler ve babalarının gönderdiğini söyleyerek birçok oyuncak alırlar. Beğenmedikleri oyuncakları çok düşük fiyatlarla arkadaşlarına satıp, kazandıkları parayı babalarının onlara hiç almadığı dondurma, kağıt helva gibi abur cubura harcarlar. Ay sonunda dükkanın hesaplarını kontrol eden Cavit Bey durumu öğrenince, doğru eve giderek çocuklarını cezalandırmayı düşünür. İkizler babalarının karşısına çıkınca, Cavit Bey çocukların kulaklarına yapışıp onları iki eliyle kulaklarından havaya kaldırır. Bu şiddetli ceza karşısında, çocuklar acıyla yüzlerini ekşitip çığlık atarlar ve kendilerini kulaklarından tutup kaldırmış olan babalarının kollarına yapışırlar. Babaları onları havada silkeler. Bunun üzerine çocukların canları büsbütün yanar. Biri; "kulağım" diye ağlar, diğeri de "babacığım" diye bağıır. Derken ikisi birden, aynı tempoda, "kulağım, kulağım, babacım, babacım!" diye ağlaşıp bağıışırlar. Babanın çocuklarına böyle davranması anne Ayşe Hanımı üzüntüsünden neredeyse bayılacak duruma getirir. Ama gözü dönmüş olan Cavit Bey hiçbir şeyi dinlemez. İki'yi bir odaya, İki'yi ise başka bir odaya fırlatıp "Daha bitmedi, akşama sizinle yeniden konuşacağım!" diye bağıır. Sinirli baba, daha sonra her birinin yüzünde şaşkınlık ve üzüntü okunan kadınlara döner ve kızgınlıkla "Bunlar buradan dışarı bir adım bile atamazlar!" der. Akşama kadar, çocuklarının su içmelerini ve yemek yemelerini de yasaklar.⁶²² Baba bu olaydan sonra çocuklarıyla iki hafta konuşmaz.*

*Dilara Akıncı'nın **Çitlembik Kız** (2. Baskı 1999) adlı romanında, Dilara annesinden gizli bir şekilde kayak yarışmasına katılır. Anne bunu öğrenince yarış alanına gelir ve kızını destekler, arkadaşlarının arasında onu utandırmak istemez ama, izin almadan böyle bir davranışta bulunduğu için eve gidince ona gereken cezayı verir. *Ekrem Güneş'in **Gökkuşığı Sitesi Çocukları** (1996) adlı romanında, İlker eve geç gelmeyi alışkanlık hâline getirince babası ona bir hafta sokağa çıkmama cezası verir.**

*Ülker Köksal'ın **Boncuk Adası** (1995) adlı romanında, anne-babası yurtdışında eğitim gördükleri sırada Erdek'te halasının yanında kalan Hakan, kadının sert ve cezalandırıcı tutumundan dolayı oldukça bunalır. Hayatının iyice yaşanmaz hâle geldiğini düşünen küçük çocuk, bu baskılardan kurtulabilmek için, bir gün gizlice bir kayığa binerek Erdek açıklarındaki Boncuk Adası'na gider ve orada izbe bir kulübede yalnız başına yaşayan yaşlı Yunuscan'ın yanına sığınır. Sonunda çocuğun izini bulan hala Gülçin Hanım, hatasını anlayarak, adaya*

⁶²¹ Yörükoğlu, a.g.e., s. 32

⁶²² Seyda, *Şeytan Çekiçleri*, s. 172.

gelir ve şöyle diyerek yeğeninden özür diler: "*Hakancığım... Biliyorum sana karşı haksızlık yaptım. Sert davrandım sana, ama inan seni korumak içindi bütün yaptıklarım. Yasaklar, cezalar, engellemeler, azarlamalar için şimdi öyle pişmanım ki... Hepsi yanlıştı ama ben doğru yaptım sanıyordum. Bilmiyordum. Hiç çocuğum olmadığı için... Bir çocukla nasıl yaşadığını öğrenememiştim.*"⁶²³

Nursel Saygınar, kendi anılarını anlattığı **Benim Dünyalarım** (1996) adlı çocuk romanında, babası Nursel'in hortumla bahçeyi sulamak yerine bebekleriyle oynadığını görünce, ona kızıp ceza verir. O da hırsından, bütün hopal (yabanî güvercin) yavrularını aşıya atıp, yumurtalarını da birer birer kırar.

Adnan Çakmakçioğlu'nun **Gözyaşı** (2000) adlı romanında, babaya nazaran çocuklarına çok daha yakın olmasına rağmen, bazen anne bile, dört çocuğunun yaramazlıklarına dayanamayıp, ceza olarak onları odaya kilitler.

Necati Tosuner'in **Keleş Osman'ın "Tarih"le Başı Dertte** (2000) adlı romanında ise, Keleş Osman ve ailesi, babanın görevi nedeniyle İstanbul'a göç ederler. Taşınma sırasında Keleş Osman en sevdiği arkadaşlarından olan Hasan'ı son bir kez görüp, ona veda etmek ister. Hasan ise, arkadaşını uğurlamaya gelememiştir. Bu durum Osman'ı fazlasıyla üzer. Ama Osman ve ailesi kasabadan ayrılırken Hasan, çalıştığı atölyenin önüne çıkıp, onlara el sallar. İki arkadaş ancak bu şekilde vedalaşabilirler. Bu iki arkadaşın böyle uzaktan el sallayarak ayrılmaları, Keleş Osman ve Hasan'ın daha önce bir kere evden kaçmalarının doğurduğu cezaî sonuçlardan biridir.⁶²⁴ Aileleri bu kaçma girişiminin ardından çocukların birbirleriyle görüşmelerini engellerler. Bunun da ötesinde babası Hasan'ı okuldan alarak, onu bir marangoz atölyesine çırak olarak verir. Bu suretle, Keleş Osman iyi bir arkadaşını, Hasan ise hem arkadaşını hem de öğrenim görme şansını yitirir. Sonuçta, Osman'ın ailesinin İstanbul'a taşınmasıyla iki arkadaş birbirlerini bir daha göremezler.⁶²⁵

Çocuklar bazen büyükleri tarafından açıkça cezalandırılmayıp, dolaylı olarak, ceza ile tehdit edilerek, korkutulabilirler. Gülten Dayıoğlu'nun **Ben Büyüyünce** (1979) adlı çocuk romanında, nine, sözünü dinlemeyen torununu önce dedesine daha sonra babasına söylemekle tehdit eder. Ninesi Ereke: "*Bir daha paralı bilye oynadığını görürsem, dedene de duyururum, döver seni. Hem de arkadaşlarının önünde bir araba sopa çeker de yerin dibine geçersin utançtan.*", der. Romanın çocuk kahramanı Ereke ise: "*Döverse dövsün*" diye omuz silker. Bunun üzerine ninesi çocuğa şu şekilde başka bir ceza tehdidinde daha bulunur: "*Babana yazar, oğlun bizi dinlemiyor, kumar oynuyor deriz. Onlar da kötü çocuk diye, seni yanlarına aldurmazlar.*" Bu sözlerle küçük çocuğu fazlasıyla etkiler ve arkadaşlarıyla buluşmaktan vazgeçer.⁶²⁶ Talip Apaydın'ın kaleminden çıkan **Dağdaki Kaynak** (1975) adlı çocuk romanında, aynı apartmanda yaşayan çocuklardan biri olan Erkmen, annesinin tüm uyarılarına rağmen, yine de söylenenlere aldurmaz ve arkadaşlarıyla birlikte caddenin yanında

⁶²³ Köksal, a.g.e., s. 111.

⁶²⁴ Keleş Osman'la Hasan'ın evden kaçışları, yazarın bu dizisinin ilk kitabı olan **Keleş Osman Evden Kaçıyor** (2000) isimli romanında anlatılmaktadır.

⁶²⁵ Tosuner, Necati, *Keleş Osman'ın "Tarih"le Başı Dertte*, Kendi Yayını, İstanbul, 2000.

⁶²⁶ Dayıoğlu, *Ben Büyüyünce*, s. 79.

futbol oynar. Topları sürekli caddeye kaçıdığı için, çocuklar arabaların arasına dalarlar. Durumu görerek sinirlenen annesi ise, çocuğunu akşam eve geldiğinde babasına şikayet etmekle korkutur.⁶²⁷ *Tülin Tankut*'un **Gülün İçindeki Ses** (1997) adlı çocuk romanında, İffet Hanımın Tunç ve Alp adlı iki oğlu, Burcu adında da bir kızı vardır. Oğullarının had safhaya ulaşan yaramazlıkları, anneyi sinir hastası eder. İffet Hanım, oğullarıyla başa çıkamadığı için onları yaptıkları yüzünden babalarına şikayet etmekle tehdit eder. *Mustafa Yılmazkaya*'nın **Acıları Yenen Çocuk** (2003) isimli kitabında, anne-babası öldüğü için halasının yanına sığınan Ali, ondan izinsiz okul bahçesinde oynamaya dalınca, eve dönerken de telaşa ayağı takılıp düşünce, halası çocuğa şu yönde bir yaklaşımla korkutarak öğüt vermeye çalışır: "*Erkekler ağlamaz, yeter bunca ağladığın! Görüyor musun, bana haber vermeden geldiğin için Allah Baba seni cezalandırdı.*"⁶²⁸

Toplum da bazen acımasızca, bir çocuğu ailesinin yaptığı kötü şeylerden dolayı sorumlu tutup, onu adeta bir '*günah keçisi*' olarak görebilmekte ve cezalandırabilmektedir. Örneğin, *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Çocuk Hırsızları** (1991) adlı romanında, Raşit Efendi içkici, kavgacı bir adamdır ve hırsızlık suçundan dolayı defalarca hapse girer. Raşit Efendinin oğlu Cemal ise, babasının tam aksine dürüst, güvenilir, çalışkan bir çocuk olmasına ve bu iyi özellikleri de herkes tarafından gayet iyi bilinmesine rağmen, babasının sabıkalı olmasından dolayı, yine de, babasının tuttuğu yolu tutabilme ve bu anlamda insanların '*başlarına dert olabilme*' ihtimâlini göz önünde bulundurarak hiç kimse onu yanında işe almak istemez. Yalnızca mahallenin bakkalı çocuğa güvenir ve onu dükkânında çalıştırır. Fakat bu sefer de, bakkala gelen müşteriler çocuğu orada görünce, Cemal'in duygularını hiçe sayarak bakkalı açıkça uyarırlar. Bu uyarılar, daha çok, "*hırsızın oğlu*"nun bir gün bakkalı çarpma olasılığına dikkat çeken türdendir.⁶²⁹ Zira, toplumun genel inancı, "*Hırsızın oğlu hırsız, katilin oğlu ise katil olur*", yönündedir. Ancak, iyi niyetli bakkal yine de bütün bu söylenenlere kulak asmaz ve Cemal'i şu sözlerle yüreklendirir: "*Kötü babanın kötü şöhreti çocuklarına da miras kalır, aldırma sen.*"⁶³⁰ *Tuğcu*'nun **Güllü Bahçe** (1978) adlı romanında ise, Kenan Bey çalıştığı şirketin parasını çekip kumarda kaybederek, beş yıl hapse mahkum edilince, eşi ondan boşanır ve öğretmen bir beyle ikinci evliliğini yapar. Üvey baba, küçük Selim'in de, babası gibi sorumsuz, dik başlı ve sorunlu olacağı önyargısıyla onu sürekli rencide eder. Selim ise geçmişinin bir muhasebesini yaparak şunları söyler: "*Ben, babam cezaevine girdi gireli çocukluğum bıraktım ve toplumun içinde suçlu duruma düştüm. Ağır bir takım düşüncelerin etkisi altında kaldım.*"⁶³¹

Sürekli cezalandırılarak veya ceza korkusu altında büyütülen bir çocuğun da, temel davranış biçimi olarak, olumsuzluklar karşısında olayın müsebbibini gücünün yettiğince cezalandırmaya çalışmasını beklemek kuvvetle muhtemeldir. Böyle çocuklar, kendilerine sıkıntı yaratan ailelerini bile bir biçimde cezalandırmanın yollarını arayabilirler. Örneğin,

⁶²⁷ Apaydın, *Dağdaki Kaynak*, s. 18.

⁶²⁸ Yılmazkaya, *Acıları Yenen Çocuk*, s. 9.

⁶²⁹ Tuğcu, *Çocuk Hırsızları*, s. 14.

⁶³⁰ a.e., s. 31.

⁶³¹ Tuğcu, *Güllü Bahçe*, s. 44.

Hasan Kıyafet'in **Küçük Yarışçı** (1996) adlı romanında, ilkokul müdürü Fehim Bey, diğer çocuklara da ibret olsun diye, kendi öz oğlu Mustafa Kemal'i tüm okulun gözleri önünde sık sık döver. Babasının bu davranışlarına haddinden fazla sinirlenen Mustafa Kemal ise, girdiği sınavdaki tüm soruları bildiği hâlde yanlış işaretleyerek babasına iyi bir ders vermek ister.⁶³²

Çocuğun yetiştirilme sürecinde yapılan en önemli hatalardan biri ise, çocuğa karşı ilgisiz ve kayıtsız bir tutum takınmaktır. İlgisiz ve kayıtsız tutum, ana-babanın çocuğu çoğu zaman yalnız bırakma veya görmezlikten gelme şeklinde dışlaması anlamına gelir. Duygusal istismara yol açan böyle bir ortamda ana, baba ve çocuk üçgeni arasında iletişim kopukluğu gözlenir. Ana-babanın ilgisizliği ile çocuğun, öğretmene, arkadaşlarına ve yakın çevresindeki eşyalara zarar vererek suçluluk davranışı sergilemesi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, ilgisiz ve kayıtsız ana-baba tutumu çocuğun saldırganlık eğilimlerini güçlendirmektedir.⁶³³

İbrahim Örs'ün **Almanya Öyküsü** (2. Baskı 1982) adlı çocuk romanında, Almanya'da yoğun bir iş temposu içinde çalışan anne ve babasının yeterince ilgilenemediği; Almanca da bilmediği için okulunda başarılı olamayan Zafer, on dört, on beş yaşlarına geldiğinde, edindiği kötü arkadaşlarının etkisiyle sigaraya alışır ve hırsızlık yapmaya başlar. Üstüne üstlük, bir gün Alman polisi onu esrar içerken yakalayıp, tutuklar. *Talip Apaydın*'ın yazdığı **Dağdaki Kaynak** (1975) adlı çocuk kitabında, Aydın ile Erkmen'in ailelerinin, ilk bakışta, çocuklarına karşı koruyucu mu, yoksa ilgisiz ve kayıtsız bir tutum mu takındıkları konusunda kararsız kalınabilir. Zira, romanın birçok yerinde, aileleri bu iki çocuğun üzerine aşırı derecede titrerlerken; apartman kapıcısının oğlu Hüsam'ın daveti üzerine köye gitmek için onlardan izin istediklerinde, birdenbire sergilemeye başladıkları kayıtsız tutum, fazlasıyla çelişkili ve düşündürücü görünmektedir. Nitekim, iki arkadaş, Hüsam ile birlikte on beş günlüğüne Günoluk köyüne giderlerken, aileleri onları uğurlamazlar ve ellerine yol parası bile vermezler. Hatta, yanlarında para olmadığı için, çocuklar, köye ancak, otostop çektikleri bir kamyonla ulaşabilirler.

Bu etraflı değerlendirmelerin tümünden anlaşılacağı üzere, çocuklar esasen doğuştan iyi kalpli olmalarına karşın, yetiştirilme tarzına dayalı olarak sonradan kötü yollara sapabiliyorlar. Çocuklar nasıl yetişirlerse, onlar da kendi çocuklarına öyle davranıyorlar. Hatta kimi zaman, bazı yanlışları, bile bile sürdürüyorlar. Romanlarda, çocukların yanlış yetiştirilmesi ile ilgili olarak çok şeyler ifade edilmiştir. Bunları, ana hatlarıyla altı sınıfta toplayarak incelemek uygun görüldü. Bahsi geçen bu yanlış yetiştirme tarzları, yumuşak olandan en sert olanına doğru şu şekilde sıralandı ve ele alındı: aşırı koruyucu tutum, dengesiz-kararsız tutum, şımartarak yetiştirme, aşırı baskıcı ve otoriter tutum, cezalandırma veya ceza tehdidi ile terbiye, ilgisiz-kayıtsız tutum. Hiç şüphesiz, bir çocuğun kaybedilmesi veya yaşanan bir boşanma hadisesi, geride kalan çocuğa aşırı titizlenme sonucunu doğurabiliyor. Öte yandan, koruyucu tutum takınan ebeveyn, belli durumlarda çocuğunu

⁶³² Kıyafet, a.g.e., s. 67.

⁶³³ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 33.

daha kolay suçlayabiliyor veya ona kendi sorunlarından dolayı daha sitemkâr davranabiliyor. Bazı ebeveynler ise, çocukları üzerinde koruyucu davranmak adına, onları aşırı baskı altına alıp, davranışlarını sert bir şekilde sınırlandırabiliyorlar. Diğer taraftan, bazı anne-babalar ise, yine aynı sebepten dolayı suç işlemeyi bile göze alabiliyorlar. Dengesiz-kararsız tutum takınan anne-babalar da, birbirlerinin söylediklerinin tam aksini savunarak, çocuğun kararsız kalmasına sebep olabiliyorlar. Bu tutumun önemli ve yaygın bir göstergesi ise, çocuğun bir dövülüp, bir sevilmesi olarak görülüyor. Bir diğer yanlış yetiştirme şekli olarak, çocuğun şımartılması konusunda, ailede bu duruma sebep olan dört önemli kaynak tespit edilmiştir. Bunlar: ailenin çocuk merkezli olması, yani çocuğa yönelik gevşek bir tutum sergilemesi; babasızlığını çocuğa unutturmak için, ona aşırı derecede ilgi gösterilmesi; ailede tek çocuğun olması ve aile büyüklerinin (anneanne veya babaanne gibi) aşırı ilgisi. Aşırı baskıcı ve otoriter tutuma gelince, bu konuda bilhassa çocuk üzerinde uygulanan eğitim baskılarının ön plânda yer aldığı tespit edilmiştir. Bu tutumun temel göstergeleri; çocuğun hareketlerini kısıtlamak, yanlış bir iş yaptığında buna aşırı tepki vermek, dayak korkusu ile iş yaptırmak, terslemek, aşırı kızgınlığını belli etmek, çocuğun fikirlerini daha dinlemeden reddetmek, emretmek vs. olarak saptanmıştır. Cezalandırma ve ceza tehdidi yöntemi itibariyle bakıldığında ise, dayaklı ve dayaksız cezalar şeklinde bir ayırımın yapılması gerekli görülmüştür. Dayaksız cezalar arasında, konuşmama/küsme, sokağa çıkmasına izin vermeme, arkadaşlarıyla görüşmesini engelleme, odaya kilitleme, yiyecek-içecek vermeme, okulundan alma gibileri sayılıyor. Buna karşın, çocuğa yönelik ceza tehditleri; babaya şikayet etme, dayak atma tehdidi ve Allah'ın ceza vereceğine dair tehditlerdir. Öte yandan, toplum da bazen, çocukları, ebeveynlerinin yaptıklarıyla özdeşleştirerek cezalandırabiliyor. Bununla birlikte, anne-babanın çocuklarını cezalandırması, çocukların da ailelerini veya başkalarını kolaylıkla cezalandırmaya çalışmaları sonucunu doğurabiliyor. Çocuklarına karşı ilgisiz-kayıtsız kalma davranışı ise, ebeveynlerin çocuk terbiyesinde yapabilecekleri en büyük ve ciddi hata olarak görülüyor. Buna çoğunlukla, anne-babaların yoğun iş tempoları sebep oluyor. İlgisizlik, genel olarak, çocukların kötü arkadaşlar ve dolayısıyla kötü alışkanlıklar edinmelerinin en önde gelen sebepleri arasında sayılıyor.

3.7.7.3. Çocuğun içinde yetiştiği aileyi model alması:

Özdeşleşme; bireyin, içinde bulunduğu grubun üyelerinin duygu, düşünüş ve davranışlarını izlemesi, onları taklit etmesi ve kendisine model olarak almasıdır. Burada kullanıldığı anlamıyla model sözcüğü, kişinin kendini özdeş tuttuğu birey ya da grubu tanımlamaktadır. Okul öncesi dönemden başlayarak çocuk, kendini özdeş tutacağı kimseler arar. Genellikle de bunun için, kendini yetiştiren anne ve babasını örnek alır; onların kişilik özelliklerini ve değer yargılarını model alarak benimser; tutumlarını, davranışlarını ve/veya konuşma şekillerini taklit etmeye çalışır. Başka bir deyişle, çocuk, dış dünyayı ilk olarak anne ve babasının gözünden bakarak anlamaya gayret eder. Kız çocuğu, genellikle annesi gibi giyinmek, davranışlarını onunkine benzetmek, onun gibi süslenmek hevesindedir. Erkek

çocuk ise, çoğunlukla babası gibi olmak veya onun gibi davranmak ister. Babasına hayranlık besleyen erkek çocuğun gözünde, dünyada babasından daha güçlü, becerikli, akıllı ve üstün kimse yoktur.⁶³⁴ Dolayısıyla, çocuğun kişiliğinin oluşumu, karakterinin biçimlenmesi ve benlik duygusunun gelişimi, büyük ölçüde, özdeşim modelleri sunan ana-babanın kişilik yapılarına bağlıdır. Kendine özgüveni olan anne ve babalar, bu duygularını çocuklarına yansıtıp onların da kendilerine güvenen bireyler olmalarını sağlayabilirler. Anne ve babanın davranışlarını kendine model olarak alan çocuk, böylelikle toplumca istenen ve istenmeyen davranışları ebeveynlerinden öğrenecek ve kendisini de bu doğrultuda yönlendirecektir.⁶³⁵ Türk çocuk romanları, çocuklarına iyi ya da kötü yönde model oluşturan aileler mevzuunu bolca işlemektedir.

Dayıoğlu'nun Fadiş (1970)'inde, küçük kızın yanında kaldığı Zehra Kadının köyündeki çocukların en sevdiği oyunlar; evcilik, beş taş ve longuzdur. Oyunlarında her kızın yalandan birkaç çocuğu olur. Kızlar evcilik oyunu oynarken, annelerini model alırlar ve onların kullandıkları ifadelerle, birbirlerine çocuklarından yakınırırlar. Kızlar, çocuk diye göğüslerine bastırdıkları taş parçalarını, gerçek bir ana içtenliğiyle öpüp okşar, bazen de öfkelenip döverler.⁶³⁶ *Fatma Güner'in Bana Annemi Anlat* (1982) adlı romanında, küçük Nilgün, içindeki okuma hevesi konusunda babasını örnek alır ve tıpkı onun gibi, kitap okumayı çok sever. Kızının okuma isteğinden dolayı mutlu olan baba da ona çeşitli kitaplar alır.⁶³⁷ Benzer bir şekilde, *Melike Funda Kaynak'ın Güneşe Açılan Pencere* (1996) adlı romanında da, küçükken ateşli bir hastalık sonucunda felç geçirdiği için belden aşağısı tutmayan Tutku'nun babası Ömer Bey, okumaya çok meraklı olan bir insandır. Kızını da küçük yaşlardan itibaren kitapları sevmesi ve bolca okuması yönünde özendirmiş ve bunda başarılı olmuştur.⁶³⁸ *Dinçer Sezgin'in Bir Şişe Gözyaşı* (1999) adlı çocuk romanında ise, Yücel Parlayan ve eşi, yanlış bir şey yaptıklarında çocuklarından özür dilerler. Çocuklar da onları model alır ve yalan söylememeye çalışırlar. Bazen yalana başvurdukları olsa da, anne-babalarının yaptığı gibi özür dilemeyi bilirler.

Gülten Dayıoğlu'nun Ben Büyüyünce (1979) adlı çocuk romanında, Ereklere köyündeki öğretmen, öğrenciler arasında her türden ayrımcılığa karşıdır ve buna adeta savaş açar. Zira, bir köy okulundaki öğrenciler bile, ailelerinin etkisinde kalarak insanları öncelikle giyim kuşamlarına göre değerlendirme yönünde koşullanmışlardır. Bu nedenle Ereklere gibi maddî durumları fazla iyi olmayan ailelerden gelen çocuklara tepeden bakarlar. Hatta, o ve onun gibi olanlara "Dereliler" adını takmışlardır.⁶³⁹ *Oktay Akbal'ın Yeşil Ev* (1974)'inde ise, Haşmet isimli çocuk, babasını değil de, beraber yaşadığı diğer insanları kendisine örnek alarak yetişmiştir. Haşmet'in babası olan ihtiyar sepetçi ise, bu durumu hikayeleştirerek şöyle anlatır: "Bir zamanlar bir küçük çocuk vardı. İsmi Haşmet'ti. Çok sevimliydi. Henüz

⁶³⁴ Walters, Zelia M., *Siz ve Çocuğunuz*, çev. y., Anten Yayınevi, İstanbul, 1962, ss. 21-22.

⁶³⁵ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 39.

⁶³⁶ Dayıoğlu, *Fadiş*, s. 100.

⁶³⁷ Güner, *Bana Annemi Anlat*, s. 31.

⁶³⁸ Kaynak, a.g.e., s. 12.

⁶³⁹ Dayıoğlu, *Ben Büyüyünce*, s. 68.

yürümeye, konuşmaya başlamıştı ki annesini kaybetti. Babası zavallı, fakir bir sepetçiydi. Para kazanmak için oradan oraya gider, oğlunu da yanında gezdiremezdi. Haşmet'e bakan insanlara para veremezdi. Onu yanında alıkoyanlara üstelik teşekkür etmesi gerekiyordu. Yalnız ve kötü insanlar içinde yaşayan Haşmet, gün geçtikçe biraz daha kötü yürekli ol[...].⁶⁴⁰ Hasan Kıyafet'in yazdığı **Küçük Yarışçı** (1996) adlı romanda, İstanbul'da aynı semtte oturan zengin ailelerin yaşit çocukları Serkan, Bülent, Zambak ve diğerleri özel öğretmenler ve kurslar yardımıyla, yaklaşan Anadolu Lisesi Sınavlarına hazırlanmaktadır. Anne ve babaları ise bu olayı o kadar abartıp hırs yaparlar ki, çocukları üzerinde bahis bile oynarlar. Ebeveynler, çocuklarına sürekli olarak tek amaçlarının nasıl olursa olsun kazanmak olması gerektiği konusunda baskı yaparlar. Büyüklerin bu yaklaşımları ise, doğal olarak çocukları fazlasıyla etkiler. Anne-babalar çocuklarına bunun bir yarış olduğunu sürekli tekrarlayarak diğer öğrencilerin de mutlaka elenmesi gereken rakipler olduklarını vurgularlar. Çocuklar, büyüklerinden aldıkları öğütler doğrultusunda, her yeni bilgi ve soruyu arkadaşlarından saklamaya çalışırlar. Birbirlerinden soru çalmaya bile başlarlar. Bir gün, Bülent, en iyi arkadaşı Serkan'la yolda yürürken ona Anadolu Lisesi Giriş Sınavında çıkabilecek soruları vermeyi teklif eder, fakat sonradan babasının şu sözlerini hatırlar: "*Sen başkasın. Ser Bülent Soyluoğlu bir tane olmalıdır. Sen birinci, baş olmak için yaratılmışsın. Deden, bu ocakta büyük adam eksik olmaz derdi. Rahmetli paşa dedenin yerini tutacak olan sensin. Sınavtoto, Kadıköy yakasında senin üstüne kuruldu. Herkesin umudunu boşa çıkaramazsın. Yarış bir savaştır. Sınav bir savaştır. Dışlayamadığın kişi, kardeşin bile olsa senin hasmın, amansız düşmanıdır. Acırsan, acınacak duruma düşersin. Eş, dost, akraba, hısım olmaz bu işte. Bir kişi bir kişidir. Sorularına sahip ol. Sakın ağızından bir şey kaçırmayasın. Öğretmenlerine karşı bile uyanık ol. Her soruların yanıtını verme. Özellikle amaçlı sorarlar,...*".⁶⁴¹ İki kalemde kalan çocuk, teklifinden vazgeçerek, şaka yaptığını söyler ve konuyu geçiştirir. Serkan ise daha da ileri giderek, Bülent'in sınava giriş formunu gizlice alıp bahçeye gömer. Küçük çocuğu bu duruma getiren yine anne-babasının tutumudur. Nitekim, Serkan'ın annesi Nalan Hanım, oğluna şunları öğütlemiştir: "*[...] oğlum gözünü dört aç, Bülent'in altından gir üstünden çık. Kasetine bak, testine bak, notunu süz, ağızından çıkanı yaz demedik mi? Ne gezer, sanki onları diyen biz değiliz. Adam fırsatını buldu mu yedi kat yerin altında oturan kapıcının oğluna (Bekir) koşuyor. Evlâdım, yavrucuğum, onların akıllarının yararı olsa kendilerine olurdu. Seni onların yanında görünce utanıyorum. Öldürecek misin beni? Neden kendine gelmiyorsun?*"⁶⁴² Anlaşılacağı gibi, çocuğun üzerindeki baskı çok fazladır. Öte yandan, babası da üstüne basa basa şunları söylemiştir: "*Oğlum, yavrum, kuzum, canım, biricik evlâdım, annen yerden göğe dek haklı. Bu zamanda ölmeyip, öldüreceksin. Yenilmeyip, yeneceksin. Soyulmayıp, soyacaksın. Ütülmeyip, üteceksin. Ezilmeyip, ezeceksin. Dövülmeyip, dövceksin. Yolunmayıp, yolacaksın. Tüm bunları başarabilmek için, her türlü ayak oyunu, hile, hurda, devir dolap, yalan, dolan serbest. Bak,*

⁶⁴⁰ Akbal, a.g.e., s. 91.

⁶⁴¹ Kıyafet, a.g.e., s. 43.

⁶⁴² a.e., s. 49.

bak, babandan sana son bir altın öğüt: Ticarete bir kural vardır. Babana bile güvenmeyeceksin biir. İkii, çelmelenmemek istiyorsan, çelmeleyeceksin. Anladın mı kuzum? Yaa işte böyleyken böyle kuzum...” Bu lafları işiten küçük Serkan boyundan büyük sorunların sarmalında iyice küçülür. Yani artık, hile, hurda, ayak oyunu ve her türlü üçkağıtçılık serbest midir? Peki, bu ne demektir ve nasıl olurdu? Acaba, bütün bunların tam tersini söyleyen öğretmeni mi haklıydı yoksa babası mı? Kısacası, çocuk tam bir ikilemde kalır. Zira, okulda öğretmenin dedikleriyle, evde anne-babası tarafından beynine aşılana taban tabana zıttır.⁶⁴³ Çocuk, bu ikilemden kurtulabilmek için anne ve babasının sözlerine kulak vermekten başka bir çıkış yolu bulamaz.

Kimi zaman, anne-babaların çocuk üzerindeki ağır telkin ve baskılarının geri teptiğine de rastlanmaktadır. Yine aynı romanda, Zafer Çalışkan adlı öğrencinin babası çocuğunu kurstan kursa, özel dersten derse sürüklemiştir. Bu duruma kızan çocuk ise, daha ilk sınavda hepsini yapabilecek düzeyde olmasına rağmen inadına tüm sorulara yanlış cevaplar vermiştir.⁶⁴⁴ *Adnan Çakmakçioğlu'nun Bisiklet* (2000)'inde de, küçük Nurettin, üvey babasının sigara, içki, kumar gibi kötü alışkanlıklarından o kadar nefret eder ki, onu model olarak almamak için elinden geleni yapar ve büyüdüğünde bunlardan hiçbirini yapmayacağına dair kendi kendine söz verir.

Ayla Çınaroğlu'nun Tülüş (2001) adlı çocuk romanında, Aslı'nın annesi hayvanlardan korkar ve çok tiksindir. Annenin bu özelliği, kızında da bulunmaktadır. Aslı da, hayvanlardan korkar ve onlara dokunamaz. *Mevlüt Kaplan'ın Kınalı Güvercin* (2000) isimli çocuk romanında, küçük Özgür, bir sabah babasının kahvaltı yapmadan işe gideceğini duyunca, itiraz edip o da sofraya oturmak istemez. Anne ve çocuk, bu meseleden dolayı tartışmaya başlayınca, baba da merak edip araya girer. Bu sefer, anne, babaya çıkışarak çocuğun ona uyduğundan yakınır. Babası ise, yaptığı yanlışları düzeltebilmek için, Özgür'ün zorla kahvaltıya oturmasını sağlamaya çalışır.⁶⁴⁵ Yine *Mevlüt Kaplan'ın Bücür Osman (Yetim)* (1989) adlı romanında ise, Takkeli Köyü'nün ağası Köstüllü, Kurtuluş Savaşı yıllarında herkes cephelerde vatan uğruna kadın-erkek demeden can verirken, askerden kaçmış, çalıp çırparak zenginleşmiş ve sonunda da köyün ağası olmuştur. Köstüllü'nün tıpkı kendisi gibi, Zakir ve Fettah adlarında kötü karakterli iki oğlu vardır. Çocuklar, babalarının zenginliğine güvenerek yürürken kasılırlar; insanlara tepeden bakarlar; yetimi, öksüzü itip kakarlar; çalışmayı da sevmezler. Yani kısacası, tüm kötü huylar onlardadır.

Çocuk romanlarında, kız çocukları, aralarındaki oyunlarda (evcilik gibi...), genelde annelerini taklit ediyorken; okul hayatlarında onların çoğu zaman, babalarının okuma alışkanlıklarını ve çalışkanlıklarını örnek aldıkları ileri sürülebilir. Erkek çocuklar ise, genelde babalarını model olarak görüyorlar. Dolayısıyla, ister kız isterse erkek çocuk olsun, tümüne iyi örnek olabilmenin büyük önemi vardır. Bilhassa, köy toplumu gibi kapalı çevrelerde, çocuklar, insanları, tıpkı model aldıkları aileleri gibi, sırf giyim-kuşamlarından dolayı

⁶⁴³ a.e., s. 50.

⁶⁴⁴ a.e., s. 42.

⁶⁴⁵ M. Kaplan, *Kınalı Güvercin*, a.y.

aşağılayabiliyorlar. Çocuk, hayatı boyunca ailesinin dışından kimseleri de kendisine örnek olarak seçebiliyor. Bunun gayet doğal bir şey olarak değerlendirilmesi gerekir. Kısacası; anne-babalar, ya kendileri istemedikleri hâlde örnek oluyorlar, ya bu doğrultuda istem dahilinde ve çabalayarak çocuklarını kendi istedikleri türden fertler yapmaya gayret ediyorlar, ya da hiç çaba harcamadan zaten genetik kodlar şeklinde, aranan modeli çocuklarına aşılamış oluyorlar.

3.7.8. Aile ve çocuğun okul eğitimi:

Bir toplumun devamlılığı için gerekli olan, toplumdaki bireyleri bütünleştirici düşünce, âdet ve tutumların gençlere/çocuklara aşılabilmesi; çoğu zaman bilginin aile yoluyla doğrudan doğruya iletilmesi ile değil de, okul çevresinin aracılığıyla (öğretim yoluyla) mümkün olmaktadır. Sosyal çevre, üyelerinin herhangi birinin faaliyetlerini en iyi şekilde yerine getirebilmesi esasına dayalı olarak bütün üyelerinin eylemlerini içine alır. Çocuğun sosyalleşmesi, yani içinde yaşayacağı cemiyetin sosyal hayatına intibak edebilmesi ise, kendi ailesinin dışında, eğitim alma ve öğrenim görme yoluyla okuldan kaynaklanan bazı tesirlere doğrudan mâruz kalması ile gerçekleşebilir.⁶⁴⁶

Çocuk romanlarımız da, çocuğun okul eğitimi alması gerektiğine ağırlık vermişlerdir. Toplumun yaşadığı sorunların ancak eğitim yoluyla aşılabileceği anlayışının bir göstergesi olarak, bilhassa köylü ve yoksul ailelerin, eğitim konusuna yeterince eğilmemelerinin zararları, pek çok eserde kuvvetli bir biçimde vurgulanmıştır. Çocuk kitapları, genelde eğitimsizlik-maddî sıkıntılar ilişkisini, iki yanlı olarak ele almışlardır. Yani, bazen eğitimsizliğin nedeni, maddî problemler olarak gösterilmiş; bazen de maddî yetersizlikler direkt olarak yeterli eğitim almamış olmaya bağlanmıştır.

3.7.8.1. Köy ailesi ve çocuğun eğitimi:

Köy ailesi, esas itibarıyla tarım ve hayvancılıkla uğraşır ve bunu, değişen ölçülerde de olsa, kendi tüketimi için yapar. Köy ailelerinde çocuğun okul eğitimi, daha çok, nüfusun bir bölümünü tarım dışı işlere kaydırmanın bir yoludur. Özellikle bu durum, erkek çocuklar için geçerlidir. Bununla beraber, köy ailesi, çoğunlukla çocuklarını ilköğretim okulundan sonra da okutmak için yeterli ekonomik güce sahip değildir.⁶⁴⁷

Kemâlettin Tuğcu'nun klâsik çocuk romanlarının arasında yer alan, **Büyüklerin Günahı** (1979)'nda, köy ailelerinde çocuk eğitimine bakış temasına da değinilmiştir. Romanda belirtildiği üzere, köylü çocuklarının okuyabilmelerinin yegâne yolu, kasaba ya da şehirlerdeki amcaları veya bazı uzak akrabalarından birinin yanına sığınıp, okula devam edebilmektir. Bu zor şartlarda başarılı olabilselerse, ileride bir gün belki büyük bir memur, bir şef, hatta bir Paşa olma ihtimâlleri, zayıf da olsa mevcut olabilir.⁶⁴⁸ Nitekim, *Cahit Uçuk*'un

⁶⁴⁶ Kurtkan, Âmiran, *Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 1742, İstanbul, 1972, s. 12.

⁶⁴⁷ Sanay, a.g.m., s. 42.

⁶⁴⁸ Tuğcu, *Büyüklerin Günahı*, s. 54.

Alim Kız Büyüdü: Karlıcadağ'ın Melekleri⁶⁴⁹ (1993) adlı kitabında, Çağluluk Yaylası/Karlıcadağ'da çobanlık yapan Sumru ve Alim Kız, on iki yaşlarında iken İstanbul'da yaşayan Naşide Hanım'ın yanına gelirler. Onların gelmesini Naşide Hanım istemiştir. İki kız, İstanbul'da okurlar; Alim'in ninesi Gümüş Hanım da onlarla birlikte oturur. Sumru okuyup, ileride bir yazar olmayı istemektedir.

Ancak, *Selma Mine*'nin yazdığı **Okumak İstiyorum** (1976) isimli romanda da belirtildiği üzere, köy halkı genelde çocuklarını tarlada çalıştırmak bahanesiyle okula göndermezler. Köyde kimsesi olmayan küçük Ömer, okumayı ve okula gitmeyi çok ister ve bu isteğini köyün öğretmenine bildirir. Fakat köy muhtarı ve ahalî, yerine yeni bir çoban bulamayacakları için buna razı olmazlar. Bunun üzerine, Ömer de gizlice kaçarak okula gider. *Mustafa Yılmazkaya*'nın yazdığı **Adsız Öğretmen**⁶⁵⁰ (2003) isimli çocuk romanında, okulundan yeni mezun olan bir öğretmenin, Anadolu'da büyükçe bir köye tayini çıkar. Gittiği köyün geleneklerine göre, kız çocuklarının hiçbiri okula gönderilmez ve sadece ev işleri yaparlar. Okulun müdürü ve köyün muhtarı da bu durum karşısında kayıtsız kalmışlardır. Ancak, bu yeni öğretmen pes etmeyip, başlangıçtaki bütün karşı çıkmalara rağmen, köy halkıyla tatlılıkla konuşarak, öncelikle camcı İbiş Usta, birinci âzâ ve üçüncü âzâ Recep Efendiyi olmak üzere, çoğunluğu ikna etmeyi başarır. Kısa bir süre içinde, köydeki kız çocuklarının büyük çoğunluğu okula gitmeye başlar. Yine de bazıları, kızlarını okula göndermemekte ısrarcı davranırlar. Gidemeyenlerin bir kısmı da, anneleri hasta olduğundan dolayı, ev işlerini yapmak durumunda buldukları için, babalarından izin alamamış olanlardır. *Barış Bilen*'in **İşiğa Doğru** (2004) isimli çocuk romanında da, bir köy ailesinin, çocuklarının eğitimine yönelik takındığı olumsuz tutumlar ele alınmıştır. Yaşar, okumayı çok istemesine rağmen, anne ve babası onun bu ideale karşı çıkarlar. Çocuk, ilkokul öğretmenin yardımıyla yatılı okula gitmeyi, kaçarak da olsa başarır. Ama sonradan, okul müdürü ve muhtarın katkılarıyla, anne ve babasını zor da olsa ikna eder. Sınavlara hazırlanan Yaşar, köy yerinde sürekli başka işlerle de uğraşmak zorunda kalır. Örneğin annesi onun yine her zamanki gibi ders çalıştığını görünce sinirlenerek şöyle seslenir: "*İki saattir bağıryorum! Neden ses vermiyorsun? [...] Yine kitaplara gömülmüşsün! Okuyup da âlim mi olacaksın? Kalk da babana karşı git! Danaları büvelek tutmuştur yine! Tek başına uğraşamaz onlarla!*"⁶⁵¹ Yaşar, ailesinin yarattığı tüm bu zorlukların üstesinden sebatla gelerek okumayı başarır (çocuğun en büyük ideali, üniversiteyi bitirip elektrik mühendisi olmak ve köyüne elektrik götürmektir) ve hatta, kız kardeşleri Sevgi ve Sevim'in de yatılı okula girerek eğitim görmelerini sağlar. Baba ise, kitabın en sonunda, sırf ayrılık acısına dayanamadığı için çocuklarının okumalarına sürekli olarak karşı çıktığını itiraf eder.

Köy aileleri çocuklarını ne pahasına olursa olsun okutmayı da isteyebilirler. Örneğin, *Bilsen Başaran*'ın **Benekli Turgut** (2001) adlı çocuk romanında, Turgut çok küçükken babasını kaybeder; dolayısıyla, onu hiç tanıma fırsatı bulamaz. Küçük çocuk; annesi ve yaşlı

⁶⁴⁹ Uçuk, Cahit, *Alim Kız Büyüdü: Karlıcadağ'ın Melekleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004.

⁶⁵⁰ Yılmazkaya, Mustafa, *Adsız Öğretmen*, Hikmet Neşriyat Ltd., Şti., İstanbul, 2003.

⁶⁵¹ Bilen, *İşiğa Doğru*, s. 5.

dedesiyle birlikte Çukurköy'de yaşar. Köyün yolu, suyu, elektriği olmadığı gibi, kışın da aylarca karlar altında kalır. Dedenin ve annenin tek amacı, Turgut'u okutup, onun bu yoksul hayattan kurtulmasını sağlamaktır. Dedesi, torununu okumaya özendirmek için onunla şöyle konuşur: "Oku oğul... [Y]jetsin bu rezillik. Okumak gibisi yok. Ankara'da memurlar gördüm; boyun bağlı, temiz, ak pak gömlekli. Hem de kundura giymişlerdi. O saat dedim ki[:] Mustul'umuzun bir oğlu olursa marabalık, çobanlık da olsa her türlü rezilliğe katlanalım amma okutalım o körpeyi. Maraba doğup, rezil ölmesin torunum."⁶⁵² Turgut, köye gelen Billur Öğretmenin yardımıyla şehirdeki yatılı öğretmen okulunu kazanır. Çocuk, okuluna devam ederken dedesi vefat edince, anne, köy ortamında yalnız başına kalamayacağı için, erkek kardeşinin yanına gider. Kadıncağz parasız, kimsesiz ve çaresiz bir şekilde, kendi öz kardeşinin evinde, gelinlerin alaycı tutumlarına katlanarak sığıntı gibi yaşamak zorunda kalır. Tek teselli kaynağı, oğlunun bir gün mezun olup onu kurtarmasıdır. Bu aşamada, Turgut da her şeyin farkında olmasına rağmen, elinden bir şey gelmez. Onun da mezun olup bir iş sahibi olmaktan başka çıkış yolu bulunmamaktadır. Öğretmen olup, annesinin ellerini "sıcak sudan soğuk suya sokmayacağı" günleri düşler. Sonunda, anne-oğlun hayali gerçekleşir ve Turgut öğretmen olur. *Mümtaz Zeki Taşkın*'ın **Ülkü Öğretmen** (1973) isimli çocuk romanında da, köyde çiftçilikle uğraşan Şevki Dayı ve eşi Güllü, kızları Ülkü'nün okuması için şehirde bir ev tutarlar. Kızının okuma bayramında, Güllü, kara çarşafli kıyafetiyle törene gidip de Ülkü'yü utandırmak istemez. Bunun üzerine, Şevki Dayı, mağazadan karısına bir manto alır ve kadın da bunu giyerek kızının okuluna gitmeye razı olur. *Necla Çandağ*'ın yazdığı **Lemas'ın Limon Çiçeği** (2002) adlı romanda ise, küçük Bekir, bir trafik kazasında tüm ailesini kaybeder; hayatta köydeki dedesinden başka kimsesi kalmaz. Dede ile torun birbirlerine çok bağlıdırlar. Bekir, Çanakkale'deki parasız yatılı Gökçeada Öğretmen Lisesi'ni kazanınca; Nebî Dedesi, onu çok özleyecek olmasına rağmen, yine de çocuğun okuma amacıyla uzağa gitmesini kabul eder.

Anlaşılabileceği üzere, köy ailelerinde, okumak pek kolay değildir; genelde, kasaba veya şehre gitmeyi gerektirir; bunun bir anlamı, bahsedilen yerlerde yaşayan akraba veya hemşerilerin yanına sığınmaktır. Ancak, köylüler çocuklarını, genelde tarlada çalıştırmak bahanesiyle okula göndermeyebiliyorlar. Köy gelenekleri de, bilhassa kız çocuklarının okula gönderilmesini engelleyebiliyor. Öte yandan, okumak bazen, çocuğun fakirlik ve köylülükten kurtulmasının yegâne yolu olarak da görülebiliyor. Bu arada, köylerde görev yapan öğretmenler, zaman zaman köy halkını çocuklarının eğitimleri konusunda daha bilinçli davranmaları istikametinde cesaretlendirebiliyor veya teşvik edebiliyorlar. Bu gibi çabaların, kısmen de olsa başarılı olabildikleri söylenebilir. Maddî durumları iyi olan köylüler ise, çocuklarının okumasına çok daha sıcak bakabiliyorlar. Bunlardan anlaşılacağı kadarıyla, çocuklar, bütün bu zor koşullara rağmen başarılı olabilirlerse, ileride bir gün belki yüksek rütbeli görevlere ve işlere kavuşabilirler. Ancak, kabul edilmelidir ki, bu, mevcut ülke şartlarında oldukça zayıf bir ihtimâldir.

⁶⁵² Başaran, a.g.e., s. 9.

3.7.8.2. Kentli aile ve çocuğun eğitimi:

Kent ailesi, tarımdan tamamen kopmuş işçi, memur, bürokrat, ya da küçük veya büyük esnaf aileleridir. Kent ailesinin çocuklar üzerindeki eğitim ve öğretim görevleri, büyük ölçüde azalmıştır. Zira artık, çağdaş toplum yapısı içinde, eğitim ve öğretim faaliyetleri çok çeşitli kamu kuruluşları ve iyice karmaşıklaşan sosyal çevre tarafından üstlenilmiştir. Dolayısıyla, şehir ortamında, insanların, oldukça erken yaşlardan itibaren aile dışına çıkıp, eğitim-öğretim kurumlarının etki alanı içine girdikleri görülmektedir.⁶⁵³

Hasan Kıyafet'in **Küçük Yarışçı** (1996) adlı romanında, kentli zengin aileler çocuklarına genelde kendi istekleri doğrultusunda, bazen onların ilgi ve yeteneklerini de ölçmeden bale, piyano, dil, yüzme vb. gibi özel dersler aldırırlar.⁶⁵⁴ Bunun yanında, çocuklarına Anadolu Lisesi Sınavı'nda başarılı olabilmeleri için ayrıca ders aldırma yoluna giderler. Bu ortamda bunalan çocuklarsa, oyun oynamayı bile unutup, adeta yarış atları gibi birbirleriyle rekabet eder hâle gelirler. Örneğin, Sümbül Hanım, baleye gönderdiği kızı Zambak'ın enerjisini toplayabilmesi için onu çeşitli vitamin haplarıyla destekler. Levent Bey de aynı şekilde, Yüzme İhtisas'a giden oğlu Serkan'ın tâkatsiz düşmesinden endişelidir. Ama yine de, çocuklarını bu tip aktivitelerden alıkoymazlar.⁶⁵⁵ Aynı romanda, ağır vasita sürücüsü olan Celil'in oğlu ise, lise giriş sınavlarında başarısız olunca, geriye bir mektup bırakır ve kendini denize atarak intihar eder. Çocuk, mektubunda şöyle demektedir: "*Babam, annem benim için gecelerini gündüzlerine kattılar. Anneçğim çamaşırlara, ev temizliklerine gitti. Beni pahalı kurslara, özel derslere yolladılar. Bense birinci basamak sınavını bile kazanamadım. Demek bende hiç iş yokmuş. Şimdiyse kimsenin yüzüne bakacak durumum kalmadı. Bir iş başarmış olmak için, kendimi denize atıyorum.*"⁶⁵⁶ *Rifat Ilgaz*'ın **Bacaksız Okulda** (1980) isimli çocuk kitabında, ailesi, Ferit'in fakir çocuklarla birlikte okumaması ve onlarla arkadaşlık etmemesi için, yüksek miktarda kayıt ücreti vermeyi göze alarak onu iki sokak ötedeki Hacıkalfa Okulu'na yazdırır. *Ekrem Güneş*'in **Gökkuşığı Sitesi Çocukları** (1996) adlı çocuk romanında, Selim Bey, kızı Meltem'in öğretmeninden çocuğunun okul durumunun çok iyi olduğunu öğrenir ve bu haberi büyük bir sevinçle eşi Semiha Hanıma, "*Bir babanın, çocuğu için aldığı övgülerden daha sevindirici ne olabilir [...]?*" diyerek bildirir.⁶⁵⁷ *Aydoğan Yavaşlı*'nın **Bir Yürekta Bin Özlem** (2001) adlı çocuk romanında da, Melahat Hanım, Almanya'da Anadolu Konukevi'nin işletme sorumlusudur. Kadın, eşini kaybettikten sonra yurda kesin dönüş yapmak ister; ancak, çocuklarının eğitimi yarıda kalmasın diye bu kararından vazgeçer.

Tam tersine, *Nebil Fazıl Alsan*'ın yazmış olduğu **Köprüaltı Çocukları** (2002) romanında ise, üvey annesi küçük Sara'nın okuldan alınıp, eğitimine son verilmesini sağlar ve ona türlü ev işleri yaptırır.

⁶⁵³ Sanay, a.g.m., ss. 42-43.

⁶⁵⁴ Bu konuyu işleyen bir çocuk romanı da, *Cemil Omaç*'in **Milyarderin Kızı** (Özyürek Yayınevi, İstanbul, ts.)'dir.

⁶⁵⁵ Kıyafet, a.g.e., s. 12.

⁶⁵⁶ a.e., s. 67.

⁶⁵⁷ Güneş, *Gökkuşığı Sitesi Çocukları*, s. 73.

Romanlar, kentlerde maddî güce dayalı olarak, ailelerin çocuklarını çok değişik eğitim-öğretim kurumlarına yönlendirdiklerini gösteren örneklerle doludur. Yani, eğitim konusu, kent aileleri için son derece önemlidir. Çocuklar, çoğunlukla, hedeflenen bazı sınavlarda başarılı olsunlar diye, dersane ve benzeri takviye kurumlarına da gönderilirler. Kent ailelerinin çocukları için, eğitim ve okul, hayatlarında çok önemli bir yer tutar. Öyle ki, oyuna bile zamanları kalmayabilir. Hatta bu yoğun koşuşturma içinde, güçten düşen çocuklara, enerji kazandırabilmek için, vitamin hapları da verilir. Kent ortamında, bütün bu imkânlar karşısında, eğitimde başarısızlık, öyle kolaylıkla affedilir bir hata değildir. Dolayısıyla, çocuklar da bunun ağırlığını omuzlarında tam olarak hissetmektedirler.

3.7.8.3. Yoksul aile ve çocuğun eğitimi:

Ailelerin yaşadıkları ekonomik sıkıntılar, çocukların okul etkinliklerine katılımını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Zira bazı hâllerde, ailelerden okula, ekonomik bakımdan katkıda bulunmalarının istenmesi söz konusu olabilir. Dolayısıyla kentlerde, çocukların okula kayıt masrafları veya okul harcamaları çok yüksek meblağlara ulaşabilmektedir.⁶⁵⁸ Bunlar da aileleri eğitimden soğutan temel nedenler arasında sayılabilir. Eğitim-maddiyât ilişkisinin çocuklar üzerinde etkili olan dramatik bir boyutu daha vardır. O da, bilhassa büyük kentlerde yaşam mücadelesi veren yoksul aile çocuklarının, orta veya zengin kesimlerin çocuklarıyla aynı okul ortamında pek başarılı olamayacakları ihtimâli ve kendilerinde algıladıkları farklılıkların çocuklar üzerinde kapanması zor, derin psikolojik yaralar açabilecek türden olmasıdır. Şurası bir gerçektir ki; benzer alt/düşük statüden ailelerin çocukları (yoksul aileler dikkate alındığında), çoğunlukla kendi durumlarına benzer olanların okudukları, kenar mahallelerdeki (gecekondu semtleri) okullarda, görece daha mutlu ve başarılı olabileceklerdir.⁶⁵⁹

Türk çocuk romanlarında, genel olarak yoksul ailelerin, çocuklarını okutma hususuna ilişkin yaklaşımlarını irdeleyen sayısız örnek bulmak olasıdır. *Hasan Kallımcı'nın Arzu Kız* (2003) adlı romanında, Arzu, belediyenin yoksul ailelere verdiği otuz beş-kırk metrekairelik iki odalı evde, yatalak babası, tekerlekli sandalyeye mâhkum annesi ve bir bilgisayar firmasında az bir ücretle çalışan ağabeyi ile yaşamını sürdürür. Ailenin durumunu bilenler, onlara kömür, erzak, para vererek yardımda bulunurlar. Bu arada Arzu da, üniversitede Resim-İş Bölümü'nde okur. Genç kızın okuma isteğine annesi karşı çıkarken, babası destekler. Annesinin isteği, kızının evde kalıp kendisine bakması ve hizmet etmesidir. Arzu'nun en büyük ideali ise, yüksek öğrenimini tamamlamaktır. Bundan dolayı, eğitiminin her aşamasında annesiyle büyük kavgalar etmişlerdir. Kız, ancak, babasının arka çıkmasıyla okuyabilir. Aynı sorunlar, kızıdan üç yaş büyük olan ağabeyinin başına da gelmiştir. Annesi onu da okutmak istememiş; çocuğun ders çalışmasına mânî olmuştur. Bu yaşananlar ise, ağabeyin anneye karşı ilgisiz ve soğuk davranmasına, hatta ondan nefret etmesine yol

⁶⁵⁸ Pehlivan, İnalet, "Okula Aile Katılımı", *Yaşadıkça Eğitim*, sy. 53, Temmuz-Ağustos 1997, ss. 4-7, s. 5.

⁶⁵⁹ Yörükoğlu, a.g.e., s. 131.

açmıştır. Arzu da, bu baskılar altında hasta ve sakat ebeveynlerini bırakıp, başka bir şehre okumaya gidememiştir. Bir üniversitenin, oturdukları kentte bulunan Resim Bölümü'ne girip okumaktan başka çare bulamamıştır. Hangi konuda olursa olsun, yüksek tahsil yapmayı ve eğitimi bittikten sonra da öğretmenlik mesleğine girip, ailesine bakmayı hedefleyen Arzu, çalışıp çabalayarak sonunda bu emeline ulaşmaya muvaffak olur.⁶⁶⁰ Buna benzer şekilde, *Talip Apaydın*'ın **Biz Varız** (1996) adlı çocuk romanında, Ayşe, Ali, Osman, Fadik ve Murat, kentte aynı gecekondu bölgesinde oturan ve aynı sınıfa giden arkadaşlardır. Çocuklardan her birinin farklı hayalleri vardır; Ayşe doktor, Ali mühendis, Fadik şarkıcı, Murat yazar olmak ister; Osman ise, bir tamirhane dükkanı açma gayesindedir. Bu beş arkadaş, zor koşullarda sürdürdükleri yaşamlarını iyileştirip, başarılı olabilmeyi yegâne yolu olarak okumayı görürler. Aralarında biraz Osman'ın bazen ümitsizliğe kapıldığı ve akıntıya karşı kürek çekmekten vazgeçmeyi düşündüğü anlar olur. Bu gibi durumlarda ise, çocuklar birbirlerine destek olurlar. Hatta, bir keresinde Ayşe şunları söyler: "*Zor ama başarmalıyız arkadaşlar. [...] Asıl bizim okumamız gerekli. Biz yoksul insanların çocuklarıyız. Analarımızdan, babalarımızdan fazla bir beklentimiz olamaz. Şimdi iyi çalışırsak ileride rahata kavuşabiliriz.*"⁶⁶¹ *Nur İçözü*'nün **Reyhan** (1997) adlı romanında ise, Şehmuz ve Reyhan, kentteki bir gecekondu bölgesinde yaşayan yoksul aile çocuklarıdır. Arkadaşları Selim'in anne ve babası devlet memuru olmalarına rağmen, onlar da kıt kanaat geçinirler. Bu üç arkadaş, yatılı okullarda okuyup, bir yandan da çalışarak, sonunda iyi birer meslek sahibi olurlar. Reyhan bir profesör olur, Şehmuz kimya fakültesini bitirir, Selim ise orduya bilgisayar mühendisi olarak girer.

Türk çocuk edebiyatı tarihinde, yoksul çocukların kendi çabalarıyla tüm zorluklara rağmen hem çalışıp hem de okuyarak hayatlarını kurtarmaları teması; **İncili Terlik** (1971), **Baba Evi** (1977), **Bekçi Baba** (1977), **Küçük Erkek** (1979), **Köydeki Evimiz** (1980), **Ninelerin Ninesi** (1991) gibi romanlarında en çok ve en belirgin şekilde *Tuğcu* tarafından işlenmiştir denilebilir. *Tuğcu*'ya göre; birey hangi şartlarda olursa olsun, mevcut olumsuz koşullardan kurtulmanın, kendisinin ve etrafındakilerin geleceğini kurtarmanın, refaha ulaştırmanın tek çıkış yolu, yine bireyin azmi ve okuma istikametindeki kararlılığıdır. Aynı şekilde, *Hasan Hüseyin*'in **Becerikli Çocuğun Düşleri** (1984) adlı romanında da, yoksulluk içinde çalışıp didinen küçük çocukların, eğitim görüp bir gün kendileri ve çevresindekilerin hayatlarını kurtarma hayali kurmaları teması üzerinde durulmuştur. Küçük Derviş, okuyup mühendis olmak ve yoksulluktan kurtulmak ister. Erdem'in babası ise, çocuğunu ilkokuldan sonra okutmak amacındadır; Erdem de çok çalışıp mühendis olmayı hedefler. Küçük çocuk, bir gün amacına ulaştığı takdirde, babasını çerçilikten kurtaracağı, kardeşlerine de yardım edeceği günlerin düşlerini kurar.⁶⁶² *İrfan Yalçın*'ın **En Güzel Gün**⁶⁶³ (1980) adlı romanında ise, Zülküf'ün babası, çalışmak için gittiği Almanya'da vefat eder. Fakat bunu çocuktan

⁶⁶⁰ Kallımcı, *Arzu Kız*, s. 80.

⁶⁶¹ Apaydın, *Biz Varız*, s. 9.

⁶⁶² Hüseyin, *Becerikli Çocuğun Düşleri*, s. 78.

⁶⁶³ Yalçın, *İrfan, En Güzel Gün*, Oda Yayınları, İstanbul, 1980.

gizlerler. Zülküf de hep, bir gün babasının, elinde oyuncaklar ve yeni giysilerle geri dönüp onu okula yazdıracağını, onları gecekondan hayatından kurtarıp güzel bir eve taşınacaklarını hayal eder. Anne-oğul, geçimlerini sağlayabilmek için ikisi iki taraftan çalışırlar. Annesi evlere temizliğe giderken; küçük çocuk da ilkokul ikinci sınıftan ayrıldıktan sonra avizecinin yanına işe başlar. Zülküf'ün hayattaki tek ideali ne pahasına olursa olsun okumaktır. Bir gün, dayanamayıp, ustasından dayak yemeyi de göze alarak işe diye çıkıp kırlara gider. Orada, tesadüfen, öğretmenleriyle kır gezisine gelmiş olan öğrencileri görür. Çocuğun bu manzara karşısında okuma arzusu depresir. Eve dönüp, annesine gözlerinden yaşlar boşalarak okumayı ne kadar istediğini söyler. Annesi de, oğlunun bu hâline dayanamaz ve ne olursa olsun onu mutlaka okutacağına dair söz verir.

İncelenen bütün bu eserlerde açıkça görüldüğü gibi, yaşadıkları tüm yoksulluğa rağmen, yine de hayattaki tek gayeleri okumak olan çocuklar bulunmaktadır. Çocuk romanlarında, kendileri isteyip de okuyamadıkları için yakınlarını, kardeşlerini okutmayı hedefleyen çocukları ele alan şu örnekler de dikkat çekmektedir. *İzgü'nün Ökkeş Dolmuşçu* (1971)'sunda, romanın kahramanı olan Ökkeş ve arkadaşı Hasan çok küçük yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kaldıkları için okula gidemezler. Fakat içlerinde bunun eksikliğini hissedip, okula ve okumaya karşı büyük bir özlem duyarlar ve bu özlemlerini tatmin etmek için, Hasan'ın kız kardeşi Miyeser okula başladığında, onun bütün okul masraflarını karşılarlar. *Selma Mine'nin Okumak İstiyorum* (1976) isimli kitabında da, Fadime'nin büyük oğlu Mustafa, babası öldükten sonra okulu bırakarak tarla işlerinde annesine yardım etmek zorunda kalır. On altı yaşına gelince de, bir meslek öğrenmek gayesiyle köyden kalkıp İstanbul'a gider. Orada büyük amcasının yanında kalır ve bir işe girer. Okuyamadığı için çok üzülen Mustafa'nın tek amacı, artık, kardeşi Çetin'i okutmaktır. Bu amaçla, kazandığı tüm parayı biriktirip, köydeki ailesine gönderir ve kardeşi Çetin'in okumasına katkı sağlamaya çalışır. Kardeşine şöyle der: "*Ben sizin için taş taşıyorum, her türlü yükün altına girerim. Yeter ki gayretime karşı, sen de gayret et, kardeşim! Oku, öğren... Çalış... Büyük adam ol!*"⁶⁶⁴

Öte taraftan, yoksulluk; kimi zaman ailelerin eğitimi yeterince önemsememeleri sonucunu da doğurabilir. *Rifat Ilgaz'ın Bacaksız Kamyon Sürücüsü* (1980) adlı romanında, Bahri'nin babası külüstür bir kamyon alır ve onunla geçimlerini sağlar. Kazandığı paranın çoğu kamyonun borcuna ve tamirine gider. Bahri okula başlayacağını ve para lazım olduğunu söylediğinde, babası: "*Sen okula başlarsan ne yazar, başlamazsan ne yazar! [...] Ama ben, külüstürün aküsünü yenilemezsem, araba zınk diye durur. Eve ne bir lokma ekmek girer, ne de bir tek zeytin tanesi... Tamam mı?*"⁶⁶⁵ Mustafa Yılmazkaya'nın *Altın Çocuk* (2003) adlı romanında da, annesi maddî sıkıntılardan dolayı Duran'ı okula göndermek istemez. Çok yalvarınca ve annesini evden kaçmakla tehdit edince, annesi çocuğun okula gitmesine güç belâ razı olur. Duran'ın babası ise, İstanbul'da bulaşıklık

⁶⁶⁴ Mine, a.g.e., s. 22.

⁶⁶⁵ Ilgaz, *Bacaksız Kamyon Sürücüsü*, s. 45.

yaparak zor şartlarda para kazanmaya çalışmaktadır.⁶⁶⁶ *Barış Bilen*'in yazdığı **İşiğa Doğru** (2004) adlı romanda, küçük Yaşar, parasız yatılı okullar sınavına girip, ailesine yük olmadan okumak ister. Babası Ömer ise, yoksul olduklarını ve bir yardımcıya ihtiyacı bulunduğunu söyleyerek çocuğunu vazgeçirmeye çalışır.⁶⁶⁷ *Mevlüt Kaplan*'ın **Tren Düdükleri** (1994) adlı romanında, Memican kendisine sürekli iş gördüren babasına, "Derslerime çalışacağım. Okuyacağım, öğretmen olacağım. Dağa oduna gitmek istemiyorum."⁶⁶⁸ diyerek karşı çıkınca; baba öfkelenir ve ona iki tokat atar. Bunun üzerine, Memican evden kaçır ve dört saat uzaklıktaki Azarı Köyü tren istasyonunda çalışan amcaları Veli ile Ramazan'ın yanına gider. Fakat, onlar da Memican'a okumak, okula gitmek yerine; Kuran Kursuna devam etmesi gerektiği konusunda baskı yaparlar. Küçük çocuk amcalarına da direnir ve öğretmen olmak istediğini, bunun için de ne pahasına olursa olsun okuyacağını; hatta, izin vermezlerse bile kaçır gideceğini ve bir daha da geri dönmeyeceğini söyler.

Eğitimi önemsemezliğin ötesinde yoksul aileler, maddî sıkıntılarından dolayı, çok istemelerine rağmen çocuklarını okula gönderemeyebilirler. Anadolu'nun ücra bir dağ köyünden kalkarak büyük şehre gelen fakir bir ailenin hikâyesinin anlatıldığı, *İzgü'nün Bülbül Düdük* (1980) adlı romanında, aile reisi olan baba, gayet demokratik bir şekilde eşi ve tüm çocuklarıyla konuşarak, maddî yetersizliklerden dolayı okula yalnız ortanca çocuk Pürze'nin gitmesi kararını alır. Gerçi anne büyük kız Merze'nin de gitmesini istese de, bu sefer en küçük çocuk olan Bağdagül'e kimin bakacağı sorunu ortaya çıkar. Bu ailede kadının da çalışması gerekmektedir. Zira, ailenin hayali olan kendilerine ait bir gecekonduun tek bir maaşla yapılabilmesi mümkün değildir. Bu durumda, Merze'nin gecekondu yapıldıktan sonra okula gitmesi kararlaştırılır.⁶⁶⁹ *İzgü'nün Pazar Kuşları*⁶⁷⁰ (1979) adlı romanında ise, farklı ailelere mensup üç arkadaş olan Ali, Hasan ve Mustafa'nın bireysel ve ortaklaşa bir çalışma hayatı içinde oldukları anlatılır. Esasında, yaz tatilinde Ali tamircide, Hasan kahvecide, Mustafa ise berberin yanında çalışmaktadır. Boş oldukları Pazar günlerinde ise, bu üç arkadaş kendi yaptıkları tahta araba ile yük taşıyarak ek gelir elde etmeye çalışırlar. Çocuklar, tüm kazandıkları para ile okul masrafları ve diğer ihtiyaçlarını karşılarlar; çünkü, her biri gecekondu bölgesindeki yoksul ailelerdendirler. Kitapta, konumuzla ilgili olarak, romanın kahramanı olan Ali'nin babasıyla bir konuşmasına yer verilmiştir. Ali'nin babası ilkokuldan sonra okuyamamıştır. Çünkü, babası onu parasızlıktan dolayı okula gönderemez. Ali, babasına kendisini okula gönderip göndermeyeceğini sorduğunda ise, o zaman hiç yanıt vermez; iş aleti olan inşaat küreğine sınımsıkı yapışır ve sanki savaşa giden bir asker gibi, dimdik adımlarla kapıdan çıkar, sessizce gider. Ali'nin annesi ise, okula devam edebilmesi için sınavları kazanması gerektiğini söyler.⁶⁷¹ *Hasan Nail Canat*'ın **Gül Yarası** (1990) adlı çocuk kitabında da, yoksul bir ailenin çocuğu olan Ömer, ilkokulu bitirdikten sonra babası

⁶⁶⁶ Yılmazkaya, *Altın Çocuk*, s. 15.

⁶⁶⁷ Bilen, *İşiğa Doğru*, s. 11.

⁶⁶⁸ Kaplan, *Tren Düdükleri*, s.16

⁶⁶⁹ İzgü, *Bülbül Düdük*, s. 135.

⁶⁷⁰ İzgü, Muzaffer, *Pazar Kuşları*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.

⁶⁷¹ a.e., s. 26.

tarafından çaycının yanına çirak olarak verilir. Aldığı haftalığı, olduğu gibi babasına veren küçük çocuk, okumayı çok istemesine rağmen; paraya ihtiyaçları olduğu için babasından okumaya devam etme izni alamaz ve ortaokula gidemez.

Eğitim görmemiş yoksul ebeveynler, zamanında okuyamadıkları için zorluk çektiklerini düşünerek, bu ideallerini her ne pahasına olursa olsun çocukları üzerinden, onları okutarak gerçekleştirmeye çalışabilirler. Çocuk edebiyatında, konuyla ilgili birçok örnek verilebilir. Bunlardan bazıları, aşağıda belirtilmiştir. *Adnan Çakmakçioğlu'nun Yusuf* (1991) isimli romanında, Aydın ortaokul son sınıfta Anadolu Lisesi sınavlarına hazırlanmak için kursa gider; aynı zamanda ise özel matematik dersi alır. Çocuk, babasına karşı çok mahcupdur; çünkü, aldığı az maaşın büyük bir kısmını kendisi için harcadığını bilmektedir. *İbrahim Örs'ün Almanya Öyküsü* (2. Baskı 1982) isimli romanında, Galip, okuyamadığı için kendisinde büyük eksiklikler hissetmektedir. Bu yüzden, oğlu Kaya'nın her şeye rağmen okuyup üniversiteyi bitirmesini çok ister. Kaya ise, okuması konusunda çok hevesli olan babasına şu şekilde çok manidar bir söz söyler: "*Okuyacağım da, çocuklarımı bırakıp çalışmak için uzak kentlere gitmeyeceğim! Onların annesiz kalmalarına izin vermeyeceğim!*" Çocuğun bu sözleri üzerine anne ve baba bir an duraklarlar. Zira, oğullarından hiç böyle bir karşılık beklememektedirler.⁶⁷² *Talip Apaydın'ın yazdığı Biz Varız* (1996) isimli çocuk romanında, Fadik'in babası işten döndüğünde kızını arkadaşlarıyla ders çalışırken bulur. Çocuklar kalkmaya yeltenince, kalkmamalarını ve çaylarını içmelerini isteyerek, onlara "*İyi çalışın da okuyun be çocuklar. Bizim gibi sürünmeyin, kurtarın kendinizi.*", der.⁶⁷³ *Şaban Akbaba'nın yazdığı Kolonya Kokulu Mendil* (2001) adlı romanda, babaları mevsimlik orman işçisi olduğundan dolayı, göçebe hayatı yaşayan Sevda, Candan ve Gülbin'in bu hayattan kurtulabilmek için okumaktan başka çareleri bulunmamaktadır. Babaları da güçleri yettiğince çocuklarının okumasını isterler. Müfettiş Kahraman Beyin yardımlarıyla, bu üç çocuk göçebe hayattan kurtarılarak, yatılı okullara yerleştirilirler. Sonunda Sevda müzik öğretmeni, Gülbin ise turizmci olur. *Hüseyin Güney'in Bir Kutu Tebeşir İstiyoruz* (2003) isimli romanında, mevsimlik işçiler çocuklarını zamanında okula gönderemezler. Köyde yaşayan, emekli öğretmen Tonguç Bey, onlara gönüllü olarak ders vermeyi önerir. İşçi aileleri ise bu teklifi tereddütsüz kabul ederler. Hatta, çocuklarının tarlalarda çalışarak getirecekleri yarı ücreti gözden çıkardıkları gibi, çalışan sayısının azalmasından mütevellit işlerin uzamasından dolayı tarla sahibinin bu duruma kızıp öfkelenmesini de sineye çekerler. Babaları, çocuklarının da kendileri gibi az bir ücret karşılığında en ağır şartlarda çalışmalarını değil, aksine okuyup hayatlarını kurtarmalarını arzu ederler. *Nezihe Meriç'in yazdığı Alagün Çocukları* (1976) adlı romanda, Hüsün ile Güzel, şehirdeki hayatlarından, çalıştıkları apartmanın sakinlerinin onlara karşı tutumlarından ve daha birçok şeyden memnun olmadıklarından dolayı, bir an önce köyelerine dönmek isterler. Ancak, oğullarının da kendileri gibi cahil kalmaması için, yani sadece çocuğun eğitimi maksadıyla biraz daha dişlerini sıkıp, zorluklara fedakârca

⁶⁷² Örs, a.g.e., s. 47.

⁶⁷³ Apaydın, *Biz Varız*, s. 29.

katlanarak şehirde kalmayı uygun bulurlar. *Nur İçözü'n n Reyhan* (1997) isimli romanında, ilkokuldan sonra babası, Reyhan'ın okumasını istemez. Kız kısmının ortaokulda işinin olmadığını savunan cahil baba, kızını dikiş kursuna göndermeyi plânlar. Fakat, annesi kocasının bu fikrine karşı çıkar. Zira, kendisi ve büyük kızı okumadığı için, evlere temizlik ve  ocuk bakımına gitmektedirler; kadın, hiç olmazsa bu kızının okuyup da hayatını kurtarmasını arzular; eşine karşı direnir ve sonunda kızı Reyhan'ı ortaokula yazdırır.⁶⁷⁴ *A. Yılmaz Boyunağa'nın Yankılı Kayalar* (1985) isimli romanının baş kahramanı olan on bir yaşındaki Kara Mehmet, ilkokul dördüncü sınıf öğrencisidir. Anne ve babası, okula gitmediklerinden dolayı okuma-yazmayı bilmemektedirler. Bunun için, çocuklarını okutmak isterler. Murat da okumayı çok sever ve sürekli olarak, akşamları anne ve babasına değişik kitaplar okur.

Görüleceği üzere, yoksulluk, çocukların eğitimi üzerinde ciddi sonuçlar doğurabiliyor. Yoksul ailelerde, çocuklarının okumasına karşı çıkan ebeveynlerle oldukça sık karşılaşılır. Dolayısıyla, bu gibi durumlarda, okumak isteyen  ocuk ile anne-baba arasında bazı problemler yaşanabiliyor. Gecekondu ailelerinin çocukları için, okumak, kentin kenar mahallelerinden kurtulmanın tek yolu olarak görülebiliyor. Zira, bu tip ortamlarda, hayat şartları çok i ler acısı olabiliyor. Başarabilirlerse, yoksul aile çocukları yatılı okuyabiliyor ya da okurken bir yandan da masraflarıyla ailelerine y k olmamak için çalışmak zorunda kalıyorlar. Öte yandan, her türden zorluklara rağmen okumayı isteyen yoksul aile çocukları, romanların genelinde, mutlaka bu amaçlarında başarıya ulaşıyorlar. Kendisi çok istemesine karşın, fakirlikten dolayı okuyamayan çocukların ise, en azından kardeşlerini veya bir yakınlarını okutarak, içlerindeki ukdeyi kısmen olsun gerçekleştirebildikleri görülüyor. Bunların yanında, yoksul ailelerin, genelde, çektikleri para sıkıntısından veya evde, tarlada, işte yardımcı olacak elemana ihtiyaç olduğundan dolayı eğitimi yeterince önemsemedikleri sonucu da çıkarılabilir. Bu noktada değerlendirme yaparken biraz daha dikkatli olmak gerekiyor. Zira, bazı yoksul aileler de, özde, çocuklarını okutmak isteseler bile, maddî imkânsızlıklardan dolayı, onları okutamıyorlar. Diğer taraftan, yine maddî sebeplerden ötürü, ailelerin çocuklardan sadece birini okula gönderebilme şansları olabiliyor. Romanlarda kolaylıkla örneklendirilebilecek bir diğer durum ise, maddî yetersizlikler nedeniyle hayat boyunca eğitim alamamış yoksul ana-babaların, ne olursa olsun, çocuklarının eğitimini sağlamayı kafalarına koymuş olmalarıdır.

3.7.9. Çok çocuklu aileler:

1990'lı yıllarda, Türkiye'de ortalama ev halkı büyüklüğü 5,5 kişi olarak tespit edilmiştir. Ancak, ailedeki  ocuk sayısı; aile biçimleri ve bölgelere göre bazı farklılıklar göstermektedir. Çekirdek aileler ve parçalanmış ailelerde  ocuk sayısı azken, ataerkil geniş ailelerde bu sayı artmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de ailelerin  ocuk sayısı, şehirlerden köylere doğru gidildikçe çoğalmaktadır. Öte yandan, Batı bölgelerimizde ailelerin  ocuk sayısı, Doğu bölgelerimize göre daha azdır.  ocuk sayısındaki değişimler, ailelerin doğurganlık

⁶⁷⁴ İ oz , a.g.e., s. 10.

farklılıklarından ileri gelmektedir. Yerleşim yerlerine ve bölgelere göre, 14-45 yaş arası doğurganlık çağındaki kadınların ortalama doğum sayısı; üç büyük kentimizde 3'ün altında, diğer kentlerde 3'ün biraz üzerinde, kasabalarda 4'e yakın, köylerde ise 4'ün biraz üzerindedir.⁶⁷⁵

Çocuk romanlarında çok çocuklu ailelere sıklıkla rastlanabilir. *Muzaffer İzgü'nün* bir romanı olan **Karlı Yollarda** (1982), çok çocuklu bir köy ailesinin doğanın zorlukları karşısındaki mücadelesini anlatmaktadır. Cemşit'in üç kardeşi daha bulunmaktadır: Suna, Tahir ve Bayro. Çocuklar, ocağın başında oturarak annelerinin yaptığı kavurganın pişmesini beklerler.⁶⁷⁶ Yine, *İzgü'nün Çizmeli Osman* (1980) adlı romanında ele alınan ailenin (Halil ve Güllü'nün) de dört çocuğu vardır; Emine, Osman, Hamza ve en küçükleri Zalha. *Hasan Hüseyin'in* yazdığı **Aşıcı Baba**⁶⁷⁷ (1981) isimli çocuk romanında, Marangoz Ali Usta, askerliğini Ege bölgesinde yaparken, ağaçları aşılama tekniklerini öğrenir. Memleketine (köye) geri döndükten sonra da, öğrendiklerini orada uygular. Ali Ustanın adı böylece, "Aşıcı Baba" olur. Aşıcı Babanın Ayşe, Nuriye, Ahmet, Mehmet ve Kaya isimli beş çocuğu bulunmaktadır. Daha önceden, iki çocukları da doğumdan sonra ölmüşlerdir. Dolayısıyla, o ikisi de yaşamış olsalardı, adamın yedi çocuğu olmuş olacaktı.⁶⁷⁸ *Barış Bilen'in* **İşiğe Doğru** (2004) adlı romanında, ilkokul beşinci sınıfa giden on bir yaşındaki Yaşar, dört kardeşin en büyüğüdür. Kendisini birer yaş arayla takip eden üç kız kardeşi vardır. Bu aile, Samsun'un Vezirköprü ilçesine bağlı, elektriği ve yolu olmayan, Kızılkese adlı bir dağ köyünde yaşamaktadır. *Şaban Akbaba'nın* **Kolonya Kokulu Mendil** (2001) adlı çocuk romanında, göçebe hayatı yaşayan beş-altı çadırılık mevsimlik işçiler ve aileleri hep bir arada otururlar. Ailelerin her birinin çok sayıda çocukları vardır. İbrahim'le Nezihe'nin altı çocuğu; Zeynel'le Serpil'in iki; Fatma'yla Mustafa'nın ise iki çocuğu bulunmaktadır. *Nursel Saygı'nın* **Benim Dünyalarım** (1996) adlı romanında, Nursel'in; Ayhan, Aysel, Erhan, Nuray ve Kutluhan adlarında beş kardeşi vardır. *Aydın Özkan'ın* **Nemik ile Onbaşı** (1981) adlı çocuk romanında, köylü Sıdika'nın beşinci oğlu olan Salih, ishalden ölünce, onun ardından bir çocuk daha yaparlar ve ölenin ömrü yeni doğanın kine eklenecek inancıyla, altıncı oğullarının adını da Salih koyarlar. *Mevlüt Kaplan'ın* **Bücür Osman** (1989) isimli kitabında ise, Türkmen babasının yedi tane çocuğu vardır. Bunlardan altısı erkek, biri de kızdır. Altı oğlandan sadece ikisi okumuştur. Biri albay, diğeri ise vali yardımcısı olmuştur. Hatta, kısa süre sonra, albay olanı paşalığa terfi etmiş; vali yardımcısı olanı ise Antalya Valiliği'ne atanmıştır. Türkmen babası, Bücür Osman'ı da yedinci oğlu olarak kabul eder. Osman'ı Köstüllü Ağanın elinden kurtaran Hasan Dayı ise, buna çok sevinir ve bu yetimin de okuyup, büyük adam olacağı günlerin hayalini kurar.

⁶⁷⁵ Durmaz, Baki, "Aile Plânlaması ve Toplum", *Aile Yazıları-6: Nüfus ve Aile Plânlaması*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem - Belma Tokuroğlu, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 321-330, ss. 323-324.

⁶⁷⁶ İzgü, *Karlı Yollarda*, s. 28.

⁶⁷⁷ Hüseyin, Hasan, *Aşıcı Baba*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.

⁶⁷⁸ a.e., s. 12.

Adnan Çakmakçioğlu'nun Anılar (1991) adlı romanının baş kahramanı Adnan, Ordu iline bağlı Fatsa'da iki katlı tahta bir evde beş kardeşiyle birlikte yaşar.⁶⁷⁹ *Çakmakçioğlu'nun Gözyaşı* (2000) isimli çocuk kitabında da, Orhan, Burhan, Nurhan ve Turhan dört kardeşlerdir. İçlerinden en duygusal olanı Burhan, zaman zaman annesinin onu sınımsız bir şekilde kucaklamasını şiddetle arzular. Ancak, dört çocuğun bakımı gibi zor bir işle ilgilenmek durumunda olan anneleri, bunu sadece Burhan hastalandığında yapabilir. Yine, *Çakmakçioğlu'nun Burukluk* (2000) adlı romanında ise, Kahraman'ın Nurcan adında genç ve diri bir karısı vardır. Ailenin üç çocuğu da zihinsel özürdür. Buna rağmen, Nurcan dördüncüye hamile kalır. Nurcan'ın ev temizliğine gittiği Burak Sitesi sakinlerinden yaşlı bir teyze, Nurcan'ı sürekli olarak; okuyamadıkları ve özürle oldukları gerekçesiyle daha fazla çocuk yapmaması konusunda uyarır. Nurcan ise, hamile kalmasını "*Allah'ın işi*" şeklinde klâsik ve cahilce bir anlayışla açıklar.⁶⁸⁰

Seza Aksoy'un Arsa (1981) adlı romanında da, çok çocuklu bir aile vardır. Hüseyin'in ailesi İstanbul'da bir gecekonduya yaşar. Annesi ev temizliğine, babası ise inşaatlarda çalışmaya gider. Romanın baş kahramanı Hüseyin'in annesi, yoksul bir ailenin yedinci kızıdır. Hatta, babası kız çocuklarından bıktığı için adını "*Yeter*" koymuştur.⁶⁸¹

Tarık Dursun K.'nin çocuk romanlarından biri olan *Hoşça Kal Küçük* (1979) adlı kitabı, yeni doğacak çocuğun bir kent ailesi içinde merkez nokta hâline gelmesini ve çevresine olan etkilerini anlatmaktadır. Doğacak olan bu çocuğun annesi, yedi kardeşten dördüncüsüdür. Öbür kardeşlerinin üçü erkek, üçü de kızdır. *Tarık Dursun K.'nin* yazdığı *Benim Dedem Bir Tane* (1998) adlı çocuk kitabında ise, çok çocuklu aileye sahip olma özlemine vurgu yapılmıştır. Almıla'nın babası, ailesinin tek çocuğudur. Dolayısıyla, sadece tek bir çocuk, onun için, bu koca dünyada yalnızlık, desteksizlik ve sevgisizlik demektir⁶⁸²; aksine, çok çocuk sahibi olmak ise, mutluluğun kaynağıdır.

Çocuk romanlarında incelenen köy ailelerinde, 4 ilâ 7 çocuklu; gecekondu ailelerinde ise 2 ilâ 7 çocuklu ailelere rastlanmıştır. Kasaba ailelerinde, tespit edilen iki örnekte de, 5 çocuklu aileler görülmüştür. Kent ailelerinde ise, çok çocuklu bir örnekle karşılaşılmamıştır. Ancak, tek çocuklu ailelerde, zaman zaman çok çocuğa sahip olma özlemi ağır basabilmektedir. Ailelerde çok çocuk sahibi olmanın temel iki nedeni vurgulanmaktadır. Bunlar: cahillik ve erkek çocuk sahibi olmak isteğiyle davranmaktır. Romanlarda bu gibi ailelerin çocuklarının sorunları üzerinde de durulmaktadır. Buna göre, böyle ailelerde, çocuklar yeterince iyi yetişemiyorlar, anne-babalar çocuklarına yeterli ilgiyi gösteremiyorlar ve çocuklarının yeterli eğitimi almasını sağlayamayıp, onların da cahil kalmalarına neden oluyorlar.

⁶⁷⁹ Çakmakçioğlu, *Anılar*, s. 32.

⁶⁸⁰ Çakmakçioğlu, *Burukluk*, s. 14.

⁶⁸¹ Aksoy, a.g.e., s. 54.

⁶⁸² Dursun K., *Benim Dedem Bir Tane*, s. 155.

3.8. Kardeşler Arası İlişkiler:

Anne, baba ve kardeşler; aile kurumunun ana öğeleridir. Bu kişilerin karşılıklı saygı, sevgi ve işbirliği ortamı içinde ortak bir yaşamı paylaşmaları, toplumda da herkesin birbirlerine karşı saygı ve güven duymalarına yol açar. Genellikle, ailede kardeşler arasında kurulan ilişkilerde ortaya çıkan olumlu veya olumsuz tutumların kökleri, bebeğin doğumunu izleyen ilk günlerden başlayarak yetişkin ile çocuk arasındaki etkileşimlerden türer. Anne-babalar, çok kere yeni doğanın gereksinimlerini karşılarken, büyük çocuğun da en az onun kadar ilgi ve şefkate muhtaç olduğu, hatta bu konuda artık evvelkinden çok daha duyarlı olduğu gerçeğini gözden kaçırarak, kardeşler arasındaki kıskançlık duygularının yerleşmesine yol açabilirler. O güne kadar ailenin tüm ilgi ve sevgisine sahip olan üç, dört ve hatta daha büyük yaştaki bir çocuk için, bu ilginin birdenbire azaldığını fark etmek ve bunun nedeninin de eve yeni gelen kardeşi olduğunu keşfetmek, katlanması oldukça güç bir durumdur.⁶⁸³

3.8.1. Kardeş kıskançlığı:

Çocuk romanlarında, çoğu zaman yaş ve büyüklük-küçüklük farkı gözetilmeden öz kardeşlerin birbirlerini kıskandıkları örneklere yer verilmiştir. Büyüklerin küçük kardeşlerini kıskandıkları romanların sayısı oldukça fazladır. Örneğin, *Fatma Güner*'in yazdığı **Sevgi Arayan Çocuk** (1988) isimli kitapta, Güneş, kardeşi Deniz'e doğduğu günden beri düşmanlık beslemektedir. Çünkü, kardeşi dünyaya geldikten sonra ailesinin onu unuttuğunu düşünür. Artık, dünya sanki, yeni doğan bu küçük kızın çevresinde dönmeye başlamıştır. Aile fertleri Güneş'in hareketlerini kısıtlarlar; kardeşi rahatsız olmasın diye gürültü etmesini, düdük çalmasını, evde koşup oynamasını, trampetini çalmasını vs. yasaklarlar. Hatta, çocuğun evde durmayıp, bahçeye çıkmasını isterler. Bütün bunlar, küçüğün kendi kardeşini içten içe kıskanmasına neden olur.⁶⁸⁴ Yazarın **Bana Annemi Anlat** (1982) adlı romanında da, Nilgün bir kardeşinin olacağını öğrendiğinde anne ve babasının doğacak bebeği kendisinden daha fazla seveceklerini düşünüp endişelenir. Özellikle babasının hep bir oğlu olmasını istemesi küçük kızın endişelerini daha da arttırır. Fakat sonradan kendi kendine; "*Haydi canım, [...] Öyle şey olmaz. Anneler, babalar tüm çocuklarını çok severler. Ben bile onu sevmek için sabırsızlanmıyor muyum?*", diye düşünür.⁶⁸⁵ *Zeliha Akçagüner*'in **İçimdeki Ses** (2002) adlı çocuk romanında, Murat, kardeşi Onat'ın doğumundan sonra, etrafındaki herkesin ilgisinin onun üzerinde odaklaşmasından fazlasıyla rahatsız olur. Annesini, babasını, kedisi Pamuk'u, hatta en yakın arkadaşı Selin'i bile kardeşi ile paylaşmak, ona zor gelir. Murat, kısa süre içinde kardeşine düşman olur ve onu kıskanır. Bu nefreti, bir gün kardeşini yaralamasına da neden olur. Murat'ın kardeşine duyduğu öfke ve nefret, bir yandan da zamanla küçük çocuğun vicdanını rahatsız eder. Bu hislerinden dolayı suçluluk ve utanç duyar. Anneannesini, kıskançlığı; insanın içine giren bir mikrop olarak tanımlayarak, çocuğun kardeşine karşı duyduğu kötü hisleri ortadan kaldırmaya çalışır. Anneannesinin anlattıklarından etkilenen

⁶⁸³ Oktay, a.g.e., ss. 158-159.

⁶⁸⁴ Güner, *Sevgi Arayan Çocuk*, s. 32.

⁶⁸⁵ Güner, *Bana Annemi Anlat*, s. 8.

küçük Murat ise, kıskançlığı bir kurda benzetir ve pişmanlığını şu kelimelerle ifade eder: "Ben, kıskançlığı kurda benzetiyorum. Hani, meyveleri, ağaçları kemiren minicik kurtlar vardır ya onlara. Koca koca ağaçları, körpe bitkileri delik deşik eder, kuruturlar. Onat'ın doğumundan beri benim de içimi kemirip durmuştu o kurt."⁶⁸⁶ Zuhal Barbaros Hızlı'nın **Pop Şeker Çocuk** (1996) adlı romanında, Ertan ve ablası Nurgül, birbirlerini sevmelerine rağmen ufak tefek kıskançlık meselelerinden dolayı her fırsatta tartışırlar ve kavga ederler. Nurgül, bu tartışmalar esnasında annesinin taraf tuttuğunu düşünür. Esasında anneleri, çocukları arasında tarafsız kalmaya azamî surette gayret etmekte ve çocuklarına şöyle öğüt vermektedir: "Çocuklar biraz fazla ileri gidiyorsunuz. Sizler kardeşsiniz. Birbirinizin canısınız. Haydi bakalım, öpün birbirinizi de, biraz anlaşabilmeyi deneyin. İleride birbirinizi ve bugünleri nasıl da özleyeceksiniz. [...]"⁶⁸⁷ Adnan Çakmakçoğlu'nun **Burukluk** (2000) adlı romanında ise, Nurcan en küçük oğlu Bahri'ye çok düşkündür ve ona diğer çocuklarından farklı davranır. Ortanca çocuğu Melahat bu özel ilgiyi kıskanır ve annesi Bahri'yi kucaklayıp sevdikçe, o da küçük Bahri'nin bir yerini gizlice çimdikler. **Karin Karakaşlı'nın Ay Denizle Buluşunca** (1997) adlı çocuk romanında, romanın kahramanı olan çocuk da, küçük kardeşi hakkında şu düşüncelere sahiptir: "Kardeşim evin küçük reisi. Şımarık bir çocuk. Ne yapsa o haklı, çünkü küçük. Bazen düşünüyorum: Beni mi seviyor, yoksa beni kızdırmayı mı?"⁶⁸⁸

Bazen de küçükler büyükleri kıskanırlar. **Zeynep Oktuğ'un Başrol Benim Olsa** (2005) adlı çocuk romanında, Deniz on bir, Yeliz ise on dört yaşında iki kardeşler. Evde ablanın her yaptığı beğenilmektedir; her şeyden önce, Yeliz çok akıcı İngilizce konuşur, iyi şiir yazar, aynı zamanda akıllı, becerikli ve güzeldir. Deniz de ablasını sever, beğenir ve hatta onu taklit etmeye çalışır; ancak, içinde ona karşı hissettiği kıskançlık duygusuna da hâkim olamaz. Küçük kız, okulda düzenlenen resim yarışmasında ikinci olunca, eve büyük bir sevinçle gelerek bu müjdeli haberi annesine verir. Fakat, ablasının da şiir yarışmasında birinci olduğunu öğrenince, Deniz'in sevinci kursağında kalır. **Nursel Saygınar'ın Benim Dünyalarım** (1996) adlı romanında, küçük Nursel ve ailesi, tayin nedeniyle köyden kente göç edince bunalıma giren küçük kız, bir süre altını ıslatır. Ancak, sebep sadece bu değildir; Nursel, kendisinden çok daha çalışkan olan ağabeyinin başarılarını kıskanmaktadır. **Nevra Buca'ın Kızın Adı Candan** (1990) adlı çocuk romanında da, Mert, ablası Candan'ın Serap'la gezmesini ve vaktinin çoğunu onunla geçirmesini kıskanır; onu Serap'a gofret alırken görünce kıskançlığı bir kat daha artar. **Aysel Gürmen'in Benim Adım Selen** (1995) adlı kitabında da, küçük Selen ablasının kendisinden daha iyi meziyetlere sahip olduğunu düşünerek onu için için kıskanır ve duygularını şu şekilde ifade eder: "Ablam her şeyi benden iyi yapıyor. Ne yaptığım resimler, ne yazdığım yazılar, ne de söylediğim şarkılar... Piyanodan çıkardığım sesler bile ablamın çıkardığı sesler kadar güzel değil. Bazen öyle çok kızıyorum ki, kendimi kaybedip ablama vuruyorum. O da bana vuruyor tabii."⁶⁸⁹ Zerrin

⁶⁸⁶ Akçagüner, *İçimdeki Ses*, s. 82.

⁶⁸⁷ Hızlı, a.g.e., s. 6.

⁶⁸⁸ Karakaşlı, a.g.e., s. 7.

⁶⁸⁹ Gürmen, a.g.e., s. 12.

Polat'ın **Sevginin Gücü** (1997) isimli romanında ise, Zeynep ortaokul son sınıftadır ve evin de ilk çocuğudur. Kardeşi Orhan evde Zeynep'e her konuda ayrıcalıklı davranıldığını düşünür. Dolayısıyla, kendini dışlanmış hisseder ve ablasını çekemeyip onu kıskanır. Çocuklar arasındaki bu tartışma ve sürtüşmeler anne ve babayı da huzursuz eder. Hatta, baba çocuklarına hitaben; "*Çocuklar sizin bu anlamsız didişmeleriniz hem annenizi, hem de beni çok üzüyor. Biz bir aileyiz. İkinizi de çok seviyoruz. Eminim siz de birbirinizi çok seviyorsunuz, ama bu sürekli didişme niye?*" şeklinde sitemde bulunur.

Tarık Dursun K.'nin yazdığı **Benim Dedem Bir Tane** (1998) adlı romanda, babası dört yaşındaki Almıla'ya yeni bir bisiklet alınca, küçülen eski bisiklet bir buçuk yaşındaki kardeşi Alara'nın olur. Fakat Alara, yeni bisikleti görünce, "*Ben, ben...*" diye tutturur. Almıla ise, "*O benim bisikletim*" diye üsteler ve kardeşini bisikletine yaklaştırmaz. İki kardeş, birbirlerini çok sevmelerine rağmen, bisiklet yüzünden kavgaya tutuşurlar. Bu durumda anne, iki kızını da karşısına alıp konuşur ve uzlaştırıcı tavrıyla sorunu hâlleder.

Bu bağlamda ele alınan konulardan biri de üvey kardeş kıskançlığıdır. *Kemâlettin Tuğcu*'nun **Babamın Günahı** (1980) isimli romanında, Erol, babasının ikinci evliliğinden olan üvey kız kardeşi Nazan'ı haklı sebeplerle hafif de olsa kıskanır. Üvey annesi, Erol'a kötü davrandığı gibi, babası da işlerinden dolayı çocuğuyla yeterince ilgilenemez ve evde, doğal olarak, bütün ilgi üvey kız kardeşi Nazan'ın üzerinde yoğunlaşır. Erol o yıllara ait anılarını şöyle hatırlar: "*Nazan doğdu doğalı her yıl bir tören yapılıyordu. Suzan Hanımın [üvey anne] arkadaşları, onların çocukları, apartmandaki öteki çocuklar çağırılıyor, çeşitli hediyeler alınıyor ve oyunlar tertip ediliyordu. Ben doğduğum günün kutlandığını bir kere bile hatırlamam. Ama bunun üstünde de durmuyorum.*"⁶⁹⁰ *Mustafa Yılmazkaya*'nın **Canım Annem** (2003) adlı çocuk romanında, Ayhan'ın babası Kâsım Bey, bir gün tesadüfen Ahmet adında bir çocukla tanışır. Çocuğun kimsesiz olduğunu öğrenince de eve getirir. Aile, kısa süre içinde onu kabullenir ve okula da yazdırırlar. Gerek Ahmet'in okuldaki üstün başarısı, gerekse karı-kocanın bu çocuğa gösterdikleri ilgi ve sevgi, ailenin öz çocuğu Ayhan'ın, kimsesiz Ahmet'i alabildiğine kıskanmasına neden olur. Hatta, bu şımarık çocuk çeşitli bahanelerle onun üzerine yürüyüp döver ve ona ağza alınmayacak küfürler eder. *Hasan Nail Canat*'ın **Yasemen** (1985) adlı romanında ise, Yasemen, üvey annesi Sevda Hanımın onu istememesi üzerine evden kaçır. Gidecek hiçbir yeri olmayan, on üç yaşındaki bu zavallı kız, ısınmak için Rahmi Babanın kahvehanesine sığınır. Küçük kızın hâline acıyan adam, onu evine alır. Adam ve karısı Cemile Yenge, zamanla huyunu çok beğendikleri Yasemen'i, neredeyse, kendi öz çocukları Selime'den bile daha çok severler. Selime ise, anne ve babasının bir yabancıya kendisinden daha fazla ilgi göstermelerini çekemez ve kıskançlık krizlerine girerek Yasemen'e her fırsatta sözlü saldırı ve hakaretlerde bulunur. Hatta, bir gün annesinin bileziğini çalıp, suçu Yasemen'in üstüne atar. Son olarak da, sahte bir sevgilinin ağzından Yasemen'e mektuplar gönderip, annesinin bu günahsız kızı evden kovmasını sağlar.

⁶⁹⁰ Tuğcu, *Babamın Günahı*, s. 11.

Çocuk romanlarında, kardeşler arası ilişkiler kapsamında en çok bahsi geçen temaların başında, kardeş kıskançlığı gelmektedir. İncelenen eserlerde bu konu, üç boyuta indirgenerek ele alınmıştır: büyük kardeşin küçüğü kıskanması, küçük kardeşin büyüğü kıskanması ve üvey kardeşin kıskanılması. Meselenin büyük-küçük çocuk boyutunda ele alınması durumunda, kardeşlerin büyük ya da küçüklerini birbirlerine denk oranda kıskandıkları görülür. Büyük çocuk; tüm ilginin kardeşe yönelmesi, ailesinin onu unuttuğu şeklinde bir düşünceye kapılması, kardeşi doğunca ev içindeki hareketlerinin kısıtlanması, kardeşinin kendisinden daha fazla sevildiği/sevileceği endişesi, bilhassa taşra kesiminde yeni doğan erkeğe aşırı ilgi gösterilmesi, ebeveynlerinin kardeşler arası sorunlarda taraflı davrandıkları imajının doğması, her şeyini evin küçüğüyle paylaşmak zorunda kalması gibi nedenlerle küçüğü kıskanıyor. Küçük çocuk ise; kendisinden daha üstün meziyetlere (güzellik, yetenek, başarı gibi...) sahip olduğu düşüncesiyle, büyük kardeşine ayrıcalıklı davranıldığı yargısıyla, kardeşine yeni bir şeyler alınınca eskilerin ona kalmasından dolayı, büyüğün her yaptığıının beğenilmesi nedeniyle veya ağabeyi/ablasının arkadaşlarının daha fazla olmasından ötürü büyüğünü kıskanabiliyor. Romanlarda, zaman zaman üvey kardeş kıskançlığı konusuna da değinilmiştir. Yeni doğan üvey kardeşin birdenbire tüm ilgiyi üzerinde toplamasından, üvey kardeşin üstün başarılar göstermesinden veya onun daha iyi huylu olması dolayısıyla sevilmesinden ötürü, bu şekilde bir kıskançlık ortaya çıkabiliyor. Bu gibi bir kıskançlık krizi hâlinde, çocuk, küçük üvey kardeşine karşı ağır fiziksel şiddet tatbik edebileceği gibi, çok kötü sözler sarf edip, ağza alınmayacak hakaretler de edebiliyor.

3.8.2. Kardeşler arası rekabet ve çatışma:

Kardeşler bazen de, birbirlerini sevmelerine rağmen, çok önemsiz gibi görünen konularda bile ciddi rekabet ve hatta çatışmaların içine girebilirler. *Zuhal Barbaros Hızlı'nın Pop Şeker Çocuk* (1996) isimli kitabında, kardeşler arasındaki tatlı rekabet olgusuna değinilmektedir. Romanın baş kahramanı küçük Ertan karnesinde kırık bir not getirmekten çok korkar. Zira, böyle bir şey olursa, anne-babasının, bilhassa da ablasının yüzüne nasıl bakacağını bilemeyecektir.⁶⁹¹ *Ülker Köksal'ın Boncuk Adası* (1995) isimli kitabında, Zeynep'le Özlem'in yaşları birbirine yakın olduğu için iki kardeş hemen her konuda sık sık tartışma yaşarlar. Bu da Hakan'ın hoşuna gider. *Necla Ülkü Kuglin'in Ebruların Tatili* (2000) adlı çocuk romanında, Metin, kardeşi Ebru'dan üç buçuk yaş daha büyük olduğu için, onun her konuda kendisine uymasını bekler. Kardeşi ona itaat etmeyince de, onun damarına basmak için "*Ne olacak, kız işte!*" şeklinde dalga geçer. Birbirleriyle geçinemeyen bu iki kardeş, çoğu zaman incir çekirdeğini bile doldurmayacak sebepler yüzünden kavga ederler. Bilhassa, anne ve babalarının, oğulları Metin'e hitaben "*Sen ağabeysin, ver!*" ya da "*Sen ağabeysin, ne ayıp*" gibi sözleri, onu daha çok çileden çıkarır ve bu da kardeşlerin birbirlerine düşman olmalarına neden olur. Metin, kız kardeşi Ebru'nun, onun kitaplarına dokunmasına

⁶⁹¹ Hızlı, a.g.e., s. 74.

ve walkman'ini almasına izin vermez. *Sulhi Dölek*'in **Gülyüzlü Tarlalar**⁶⁹² (1980) adlı eserinde ise, Suna ile erkek kardeşi Bilgi'nin aralarında bir yaş vardır. İki kardeş, esasında iyi arkadaş olmalarına rağmen, sürekli çekişirler ve çoğunlukla da çok önemsiz konularda ciddi kavgalar ederler.

Taranan eserlerde görüldüğü kadarıyla, kardeşler arası rekabet ve çatışma olgusunun bazı nedenleri üzerinde durulmuştur. Bunların arasında en önde gelen neden; kardeşlerin yaşlarının birbirine yakın olmasıdır. Ayrıca, çocuklar, okul hayatında başarısız olup da, başarılı kardeşleri karşısında mahcup duruma düşmemek amacıyla onlarla sürekli rekabet hâlinde olabiliyorlar. Öte yandan, büyük olanı, küçük kardeşinden kendisine saygı duymasını ve tam anlamıyla itaat etmesini beklerken, bu hususta yeterli karşılığı alamaması, kardeşler arasında çatışmayı besleyebiliyor.

3.8.3. Kardeş sevgisi ve özlemi:

Aralarında kan bağı bulunan kardeşler birbirleriyle çok sağlam ilişkilere sahiptirler ve çoğu zaman da birbirlerine karşı sevgi, saygı, özlem gibi samimi duygularla yaklaşmaktadırlar. *Tuğcu*'nun **Baba Evi** (1977) isimli kitabında, Esmâ beş çocuklu yoksul bir ailenin kızıdır; para karşılığı çalışmak üzere babası tarafından Kenan Beyin çiftliğine besleme olarak verilir. Esmâ çektiği açlık ıstırabı ve yediği baba dayacağına rağmen kardeşlerinden ve evinden ayrılmak istemez. Bir müddet sonra kaçarak evine geri döner; fakat, babası onu fena hâlde döverek çalıştığı çiftliğe geri götürür. *İzgü*'nün **Pazar Kuşları** (1979) adlı romanında, hepsi daha çocukluk çağında olan tamirci Ali, kahveci Hasan ve berber çırağı Mustafa, birbirleriyle çok iyi arkadaşlardır. Gecekondu semtinde oturur ve işe birlikte gidip gelirler. Tatil oldukları Pazar günleri ise, kendi yaptıkları itme araba ile pazarda eşya taşıyıp, para kazanırlar. Kazandıkları para ile Mustafa'ya giyilmiş bir ayakkabı, artanı ile de kebabçıdan dürüm alıp yerler. Ama boğazlarından geçmez ve birer tane daha alıp eve kardeşlerine götürürler. Yokluk içindeki evlerine geldiklerinde, kardeşleri kebabın kokusunu daha eve girmeden, dışarıdan alırlar. Her birine ancak birer lokma düşse de, yiyecek onları mutlu eder. Kardeşlerinin mutlu olmaları ise, bu küçük delikanlılara haddinden fazla haz verir.⁶⁹³ *Çakmakçioğlu*'nun **Karaca** (1991) adlı romanında da, Adnan bir kardeşi olduğu için çok mutludur. Zira, kardeşiyle birlikte oynarlarken kendini asla yalnız ve sıkılmış hissetmez. Fakat az da olsa, anne ve babasının sevgisini kardeşi ile paylaşmak ona zaman zaman zor gelebilir. Hatta bazı anlarda, kendi kendine evin tek çocuğu olmayı bile hayal eder. Ama hemen sonra bu düşüncesinin yerini şu hisler alır: "[...] Evin tek çocuğu olmak daha mı iyiydi. Ama insanın bir kardeşi olması ne kadar güzeldi. Senin kanından bir insan. Hep yanında. Seninle birlikte. Ben kardeşimin olmasından mutluyum. Birkaç tane daha olsa, daha mutlu olurum. Ali evinde arkadaşsız. Belki de anne ve babasının bütün sevgileri kendisine... [...]"⁶⁹⁴ *Nezihe Meriç*'in **Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında** (1998) adlı çocuk romanında,

⁶⁹² Dölek, Sulhi, *Gülyüzlü Tarlalar*, Gendaş Kültür, İstanbul, 2000.

⁶⁹³ İzgü, *Pazar Kuşları*, s. 45.

⁶⁹⁴ Çakmakçioğlu, *Karaca*, s. 30.

Ayşe, kardeşini çok sevmektedir. Hatta, annesi ev işleriyle meşgul olurken, onun bakımını abla üstlenir. Kardeşini yedirir, altını değiştirir; onunla ilgilenirken canının sıkıntısı da geçer. Küçük kız, herkesin mutlaka bir kardeşinin olmasının gerektiğini düşünür. **Fatma Güner'in Bana Annemi Anlat** (1982) adlı romanında da, okullar tatile girince, Nilgün'ün tüm uğraşı, kardeşine bakmak olur. Bu işi büyük bir maharet ve zevkle yapar; adeta kardeşinin küçük bir annesi olur. **Nursel Saygınar'ın Türkü Çocuk** (1999) adlı romanında ise, Ozan, otizm hastalığına yakalanan kardeşi Ezgi'ye herkesin gösterdiği aşırı ilgiyi asla kıskanmaz; hatta tam tersine, ona neredeyse herkesten daha fazla zaman ayırır ve kardeşinin bir an önce iyileşmesi için elinden ne geliyorsa yapmaya çalışır.

Rıfat Ilgaz'ın yazdığı Cankurtaran Yılmaz (1979) adlı çocuk romanında, Yılmaz ve ablası Zeynep birbirlerini çok severler ve düşünürler. Küçük çocuk, Naci Beyin İstanbul'dan kendisine getirip hediye ettiği mavi deniz havlusunu çok sever. Yılmaz'ın ilk kez böyle güzel bir havlusu olmuştur. Fakat, ablası da bu hediyeyi çok beğenince, tüm karşı çıkışlarına rağmen havluyu Zeynep'e verir. **Erdoğan Tokmakçioğlu'nun yazdığı Karanfil Sokağı** (1977) isimli çocuk romanında da, Hasan ile Cem, aralarında dört yaş olmasına rağmen, birbirlerini son derece seven iki kardeşlerdir. Cem, ağabeyine her konuda yardımcı olur; anne-babasını saydığı gibi, ona da en azami saygıyı gösterir; onun bir dediğini iki etmez.

Mehmet Güler'in İki İki (1986) adlı eserinde, Özer ve Sezer adlı ikizler adeta tek vücut gibidirler. Aynı anda aynı şeyleri düşünüp, aynı şeyleri hissederler. Birbirlerini de çok severler. Yine, sözü edilen kitapta, ikizini çok seven, fakat onun anı ölümüyle hayata küsen bir Kırtasiyecisi Amca karakteri bulunmaktadır. Adam içinde hissettiği kardeş acısını şu cümlelerle ifade eder: "*Kardeşimin ölümü benim yarımı alıp götürdü. Şimdi yarımından kopmuş ben. Tek kolum var artık. Tek gözüm, tek kulağım var.*"⁶⁹⁵

Tarık Dursun K.'nin Benim Dedem Bir Tane (1998) adlı romanında, dede ve iki kardeşi arasında büyük bir sevgi bağı bulunmaktadır. Birbirlerini çok sık arayıp soran kardeşlerden birinin yardıma ihtiyacı olsa, hemen birbirlerine destek verip, kol kanat gererler.⁶⁹⁶

Kardeşsiz çocuklar, kendi kanlarından bir kardeşlerinin olmasını özlemle bekleyebilirler. **Fatma Güner'in Küçük Ressam** (1988) adlı romanında, Kerim evin tek çocuğu olmaktan sıkılır, kendini yalnız hisseder ve anne-babasına neden bir kardeşi olmadığını sorar. Bir kardeşi olmasını büyük bir özlemle bekler. Küçük çocuk, eğer bir kardeşi olsaydı her şeyin çok daha güzel olacağını düşünür. Kardeşiyle birlikte dağlara gidip, koyunları otlatacaklarını, hem oynayıp hem de iş göreceklerini düşler. Annesi ise, küçüğün bu sorusuna, "*Seni öyle çok seviyoruz ki, bu sevgiyi başkasına bölmek istemiyoruz.*", diyerek cevap verir.⁶⁹⁷ **A. Yıldız Yaşaroğlu'nun Yağmur Dede** (1991) adlı çocuk romanında da, kimsesiz iki arkadaş Hidayet ve Rifki'nin otelde tanıştıkları Neslihan, kardeşi olmadığı için büyük yalnızlık çekmektedir. Ailesinin tek çocuğu olan bu küçük kız, arkadaşsızlıktan dolayı

⁶⁹⁵ Güler, a.g.e., s. 83.

⁶⁹⁶ Dursun K., *Benim Dedem Bir Tane*, a.y.

⁶⁹⁷ Güner, *Küçük Ressam*, s. 6.

canı sıkıldığı için işi çoğunlukla yaramazlığa vurur. Annesini, elinde olmadan çok üzdüğünün farkındadır. Çocuğun en büyük özlemi, bir kardeşinin olmasıdır. Eğer kardeşi olursa, huysuzluk yapmaktan vazgeçeceğini söyler. Küçük kız, dertleşip arkadaşlık edebileceği bir kardeşe ihtiyaç hissetmektedir.⁶⁹⁸

Öte yandan, kardeşler doğal olarak birbirlerini her türlü tehlikelerden koruma içgüdüsüne sahiptirler. *Dayıoğlu*'nun **Yurdumu Özledim** (1977) adlı çocuk romanında, Almanya'da çalışıp didinen ailesinin yanındaki küçük Atıl da kendince yeni ve alışık olmadığı, tamamen de yabancılaşmış bir ortama adapte olabilme mücadelesi içindedir. Kaldıkları semtte, bazı Alman çocuklarla arkadaşlık etmeye çalışır. Bunlardan biri olan Hans, kardeşi Eva'nın Atıl'ın zoruyla onunla oynadığını düşünerek, kardeşini koruma içgüdüsüyle, arkadaşlarıyla birlik olup, bu yabancı çocuğu döverler.⁶⁹⁹ *Hasan Kallimci*'nin **Arzu Kız** (2003) isimli romanında, Arzu ile ağabeyi, çocukluk yıllarında küçük ve önemsiz sebeplerden dolayı hep kavga etmişlerdir. Sonraki yıllarda, kavgaları azalarak devam eder. Kız, yaşı ilerledikçe ağabeyini daha iyi anlamaya başlar. Görür ki, ağabeyi, Arzu'nun hoşuna gitmeyen davranışlarının çoğunu hep onu korumak ve ona kol kanat germek için yapıyor. Zamanla iki kardeş birbirlerini daha iyi anlarlar. Birbirlerine güvenmeyi öğrenirler. Gençlik yıllarında ise, artık, ağabeyi Arzu'nun doğru yaptığını anlar, onu daha çok sevmeye başlar, destekler ve onun işlerine karışmamaya dikkat eder.⁷⁰⁰ *Rifat Ilgaz*'ın çocuk kitaplarından biri olan **Küçükçekmece Okyanusu** (1983) adlı romanda ise, Dursun ve Altan, gölde balık tutarlarken fırtınaya yakalanırlar. Altan'dan üç yaş daha büyük olan Dursun, kardeşine karşı sorumluluk hisseder ve onu bu zor durumdan kurtarmaya çalışır. Bir eliyle kardeşini tutup, diğer koluyla da kulaç atarak kıyıya ulaşmaya çalışır. Tehlikeyi gören Altan ise; "Ağabey! Kurtar beni!" diye yalvarır.

Romanlarda, kıskançlık hisleri kadar, kardeşler arasındaki sevgi, dayanışma ve dostluk duyguları da işlenmiştir. Genelde, en büyük çocuk bu gibi duygulara sahiptir. Bilhassa fakir ortamlarda büyüyen çocuklar, küçük kardeşlerine çok düşkün olabiliyorlar. Bu tip ailelerde, büyük çocuklar, kardeşlerine bakarak ya da onları yedirip-doyurarak annelerine yardım ediyorlar. Dolayısıyla, yoksul kesimde, büyük çocukların kardeşlerini kendi evlatları gibi görmeleri durumuna sıklıkla rastlanıyor. Buna karşın, böyle durumlarda, küçük çocuk da ağabeyi/ablasını kendi anne-babası gibi görebiliyor. İleriki yaşlarda da onlara karşı saygıda elden geldiğince kusur etmemeye çalışıyor. Öte yandan, hasta kardeşe sevgi ve merhâmet gösterme temasına da değinilmektedir. Bazen ayrılıktan dolayı da, kardeşe şiddetli özlem duyulabiliyor. Ama bilhassa kardeşsiz çocuklar, bir kardeşlerinin olmasını herkesten çok isteyip, şiddetle kardeş özlemi çekebiliyorlar. İkiz kardeşler ise, birbirleri arasında his, duygu, davranış, kişilik, düşünce yapısı itibarıyla tam anlamıyla uyumluluk bulunan karakterlerdir. Aralarında kıskançlık hisleri bulunmayan ve her şeylerini paylaşan kardeşler ise, birbirlerini her türlü tehlikelere karşı koruyup kolluyorlar.

⁶⁹⁸ Yaşaroğlu, a.g.e., s. 58.

⁶⁹⁹ Dayıoğlu, *Yurdumu Özledim*, s. 101.

⁷⁰⁰ Kallimci, *Arzu Kız*, s. 67.

3.8.4. Farklı kişilikteki kardeşler:

Aralarındaki bütün yakınlık ve sıcaklığa rağmen, kardeşler de tıpkı bir elin beş parmağı gibi, birbirlerinden çok farklı mizaç, tip ve karakterde olabilirler. Sözü edilen durumu yansıtan örnekler arasında şunlar sayılabilir. *Hâdi Besleyici*'nin **Simitçi Ahmet** (1975) adlı çocuk romanında adları geçen Kahveci Selim ve ağabeyi Hilmi, tamamen zıt karakterde kardeşlerdir. Selim; dürüst, çalışkan ve iyiliksever olduğu hâlde, ağabeyi Hilmi, onun tam tersine, kötü işler yapan ve kaçakçılık suçundan dolayı polis tarafından aranan bir kişidir. Babaları da Hilmi'nin bulaştığı illegal işlere kahırlandığı için hastalanarak ölür. Selim ise, kötü ağabeyi ile bir daha görüşmez ve onu reddeder. *Hasan Nail Canat*'ın **Bir Avuç Ateş** (1990) adlı çocuk romanında da, emekli öğretmen Abdullah Çakır'ın eşi İffet Hanım kanser teşhisiyle hastaneye yattıktan sonra, ailenin bütün hayatı aniden değişir. Karı-kocanın yetişkin iki oğulları vardır. Ancak, bunların karakterleri birbirlerinden tamamen farklıdır. Edebiyat Fakültesinde öğrenci olan Mehmet, beş vakit namazını kılan; dürüst, ahlâklı ve saygılı bir gençtir. Bunun tam aksine, büyük oğlan Kenan ise, askerliğini bitirip dönmüş olmasına rağmen hâlâ hiçbir işte çalışmaz; üstelik bir de içki, esrar ve kumar alışkanlıkları nedeniyle tefecilere borçlanır.

Adnan Çakmakçioğlu'nun **Gözyaşı** (2000) adlı çocuk romanında, dört kardeşin arasındaki ilişkiler konu edilmektedir. Kardeşlerin en büyüğü olan Orhan; sinirli, sert ve gerektiğinde kaba kuvvete başvuran bir çocuktur. Ondaki bir yaş küçük olan Burhan ise, sanki ağabeyi Orhan'da görülmeyen her türlü iyi haslete sahiptir. O çok sessizdir; Orhan'ın aceleci ve sert çizgileri yerine, o daha yumuşak davranışlar sergiler. Gülümsemesinde bile, karşısındakine yönelik oluşan sevginin tatlılığı vardır. Hiç sinirlenmeyen ve uysal bir kişiliği olan Burhan, ağabeyinin aksine herkesle çok uyumludur. Bu yüzden de Orhan'ın '*emir eri*' gibidir. Öte yandan, ağabeyindeki yaratıcılık ve hırs en üst sınırındadır. Aklına gelen her şeyi hemen yapmaya kalkışan Orhan'ın, durup dururken ortaya çıkardığı bir durum, kardeşi Burhan'a son derece ilginç gelir. Burhan, ağabeyinden bu kadar farklı olmasının nedenlerini de hiç sorgulamaz. O daha çok, kendi dünyasında, her şeye karşı olağan duygular içinde kalmayı yeğler ve her şeyi gerçekmiş gibi kabul eder.⁷⁰¹ Burhan'ın iki yaş küçüğü olan Nurhan da, büyük ağabeyi Orhan'ın huylarına sahiptir; ona büyük saygı duymasına rağmen, tüm isteklerini kolaylıkla yaptırabileceğinden dolayı daha çok Burhan ağabeyini sever. Nurhan, kız olmasına rağmen, daha çok erkeklerle oynamaktan ve onlara has oyunlar içine girmekten hoşlanır. En küçük kardeşleri ise, altı yaşındaki Turhan'dır. Küçük çocuk, daha çok Burhan'ı andıran, içine kapanık bir karaktere sahiptir. Yani, anlaşılacağı üzere, romanda geçen bu dört kardeş; biri Orhan'ın diğeri ise Burhan'ın tipinde olmak üzere, iki farklı temel karakterin özelliklerini taşımaktadırlar. Hepsisi de aynı anne-babadan doğdukları hâlde, kardeşler iç yapıları itibarıyla bu denli ayrı özellikler gösterebilmişlerdir. Orhan ve Nurhan'da daha çok babanın hatları ve karakteri baskın gelmiştir; kaşlarının iriliği ve bakışlarındaki

⁷⁰¹ Çakmakçioğlu, *Gözyaşı*, s. 4.

sertlik de bundandır. Burhan ile Turhan ise, çenelerinin ince, narin yapısıyla daha ziyade anneyi andırırlar.⁷⁰²

Anlaşılaçağı üzere, kardeşler karakter itibariyle birbirlerinden çok farklı olabiliyorlar. Bu farklılıklar, zaman zaman kardeşler arasında şiddetli geçimsizliklere sebep olurken, bazen de onların birbirlerine daha fazla yakınlık göstermelerine yol açabiliyor.

3.9. Aile ve Akrabalık İlişkileri:

Türkçe'de akraba kelimesi, Arapça '*kurb*' ve '*karip*'ten gelmektedir. Arapça'da '*akriba*'; soy, kan ya da evlilik yoluyla birbirine yakın olan kimselerdir. Dolayısıyla bu kavram, sözlük anlamı itibariyle, soy/kan ve evlilik yakınlığını/ilşkilerini içine alır.⁷⁰³

Akraba kümesi, sanayi öncesi göçebe ve yerleşik toplumlarda son derece önemli olabilmektedir. Zira, böyle toplumlarda; ekonomi, din, yönetim, teknik ve yenilenme alanlarındaki işlevlerin çoğu, akrabalık kurumu içinde görülmektedir. Bu anlamda, akrabalık ilişkilerinin çok kuvvetli olduğu geleneksel toplum düzenlerinde, aile kurumu çok amaçlı ve çok yönlüdür.⁷⁰⁴

Akraba ilişkilerinin çok sıkı olduğu geniş aile düzeninde, "*baba evi*", bir erkekle karısını/karılarını, bunların evlenmemiş olan çocuklarını, evlenmiş erkek çocuklarını ve bunların karıları ile çocuklarını, kimi durumlarda ise aile başkanının dul kızlarını ve kardeşlerini de barındırır. Geniş ailenin alt birimleri (parçaları) belirli bir alan içinde ayrı aile konutları biçiminde bölünmüş vaziyette olabilirler. Fakat, genelde bir çatı altında toplanmışlardır. Bir bakıma, bu topluluklarda ailenin genişliğinin sınırı, onun sosyo-ekonomik düzeyinin iyi olup olmamasına bağlıdır.⁷⁰⁵

Günümüzün karmaşık toplumlarında, artık, akrabalık (hısımlık) müessesesinin oynadığı roller, daha az önemli vaziyettedir. Bu gibi toplumlarda, hısımlık çevresi daralmış ve akrabalık derecesinin bahşettiği kontrol imkânı ise, hemen hemen bir dostluk ilişkisinin sınırlarını aşamamaya başlamıştır. Öncelikle, akraba grubu içinde yer alan bireyler, çalışma şartlarının gereği olarak, coğrafi bakımdan son derece dağınık hâle gelmişlerdir. Dolayısıyla, akrabalar arasında anlam taşıyan, önemli ilişkilerin tesis edilip sürdürülmesi neredeyse imkânsızlaşmıştır. Üretim, artık, geniş oranda şirketler ve/veya devlet örgütü tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu tip toplumlarda arada bir kendini gösterse de akraba evlilikleri normal ve meşrû uygulamalar olmaktan çıkmıştır.⁷⁰⁶

Çocuk romanları, aile için akrabaların ve akrabalık ilişkilerinin önemi konusunda dikkat çekici vurgular yapmaktadırlar. Roman kahramanı çocuklar, geniş akrabalık bağları kapsamında yeğen sıfatıyla, baba veya anne tarafından akrabalarıyla belirli düzeyde ilişkiler kurmaktadırlar. Aşağıda bu konu hakkında bazı örnekler üzerinde durulacaktır.

⁷⁰² a.e., s. 8.

⁷⁰³ Güvenç, a.g.e., s. 274.

⁷⁰⁴ Ergil, Doğu, *Toplum ve İnsan: Toplumbilimin Temelleri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1984, s. 197.

⁷⁰⁵ Yasa, İbrahim, "Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 197-203, s. 198.

⁷⁰⁶ Dönmezer, a.g.e., s. 194.

*Tarık Dursun K.'nin **Kerem'i Kimse İstemiyor** (1992) adlı romanında, çocuk için dayının her zaman farklı bir yerinin olduğu savunulur. Dayılar da, amcalar da; kız olsun, oğlan olsun yeğenlerine genelde çok düşkündürler. Ama onları en çok dayılar sever. Amcalar hep bir uğraşın içindedir nedense... Genelde de seyrek olarak gelirler. Geldiklerinde ise kısa süreli konuk olur ve hemen giderler. Ama dayılar başkadır; sevecendir, incedir, çocukla çocuk olmasını bilendir.⁷⁰⁷ Türk aile yapısı genelinde bu manzarayla sıkça karşılaşmak olasıdır.*

*Hamdullah Köseoğlu'nun **Yayla Çiçeği** (2002) adlı romanında ise, tam tersine, Güney, amcasına çok düşkündür. Çünkü, amcası onunla konuşur, ilgilenir, adam yerine koyar, "çocuktur; anlamaz, dinlemez" demeden bildiğini anlatır ve yeğeninin sorularına cevap verir. Kısacası, küçük çocuk, amcası tarafından önemsendiğini hissedir. *Nevra Bucak'ın **Kızın Adı Candan** (1990) isimli romanında, Mert, ablası Candan ve annesi, yaz tatillerini Burgaz Adası'nda tuttıkları evde geçirirler. Doktor amcaları, hafta sonlarında onların ziyaretine gelir. Babaları ise, yurtdışında çalışmaktadır. *Adnan Çakmakçioğlu'nun **İğde** (2000) adlı romanında da, İğde, annesini kendi doğumu sırasında kaybettiği için onu hiç tanıyamaz. Küçük kızın, babası Cemal'den başka, hayattaki tek akrabası, amcası Hasan'dır. Amca, İğde'yi tıpkı kendi kızıymış gibi sever. Kızın annesi yoksa da, iki babası vardır. Üçü bir arada mutlu bir yuva kurarlar. Oturdıkları sahil kasabasında, amca gazino işletir, baba ise balıkçılık yapar.***

*Aydoğan Yavaşlı'nın **Bir Yürekte Bin Özlem** (2001) adlı romanında, Almanya'da çalışan baba tarafından akrabalar, birbirleriyle sıkı bağlar içinde ve hep bir arada yaşamaktadırlar. Arif Amca ve eşi Saniye Yenge, çocukları Özgür ve Mehmet, gelinleri Fatma ve Binnur, torunları Hasret ve Elgin sıkı ilişkiler içindedirler. Boş zamanlarının çoğunu bir arada geçirirler. Hasret ile annesi, kendi aralarında Almanca konuşurlar. Çocuklar da, Alman okullarında okumaktadırlar. *Nurdan Damla'nın **Dünya Yolcusu Murat** (2001) isimli kitabında ise, Almanya'daki amcası, gözleri görmeyen Murat'ı ameliyat olması için yanına aldırır. Yeğeninin uçak bileti de dahil olmak üzere, tüm masraflarını karşılar. Başarılı bir ameliyattan sonra, çocuğun gözleri açılır. Murat'ın ailesinin, romanda geçen tüm akrabaları; amca, yenge, onların çocukları, babaanne ve dede, hepsi de birbirlerine çok bağlı ve saygılıdırlar.**

*Zuhal Barbaros Hızlı'nın **Pop Şeker Çocuk** (1996) isimli romanında, teyzenin yeğene yakınlığından bahsedilir.⁷⁰⁸ Ertan'ın muhasebeci olan babası hesaplardaki bir karışıklık yüzünden tutuklanınca, teyzesi durumu öğrenmek ve onlara destek olmak için hemen gelir. Ertan, teyzesi hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade eder: "Teyzem, ne de olsa anne yarısı derler ya, işte o yakınlık duygusunu hissettiriyor bir anda...". Teyzesi ise Ertan'a omuzlarından tutup sarılır ve şu destek sözlerini söyler: "Canım Ertancığım, tabii ki inancımız*

⁷⁰⁷ Dursun K., *Kerem'i Kimse İstemiyor*, s. 7.

⁷⁰⁸ Aileden biri sayılan teyzenin yeğenine isim koyması durumuna *Karin Karakaşlı'nın **Ay Denizle Buluşunca** (1997) isimli çocuk romanında rastlanmaktadır. Nitekim, küçük Aykızı'nın ismini, Zeliha Teyzesi koymuştur. Aya bakmayı çok seven teyze, bir gece yine ayı seyrederken, kardeşinden, bir kızı olduğu takdirde ona "Aykızı" ismini koymasını ister. (Karakaşlı, a.g.e., s. 20.)*

tamdır. Hem senin sevgili anneciğinin varlığı, gerek babana, gerek sizlere, hatta bizlere bile sahip çıkacak kadar güçlüdür...⁷⁰⁹

Zeliha Akçagüner'in **Şarkı Söyleyen Kayalar**⁷¹⁰ (1997) adlı çocuk kitabında, Can ile Cansu adındaki iki kardeş, okulda çok başarılıdırlar. Başarıyla geçirdikleri her eğitim-öğretim yılının sonunda, yaz tatilini, ödül olarak, halalarının yanında geçirirler. Hala ve eşi Ayhan Eniştenin çocukları olmadığı için, onlar da bu iki çocuğu sanki kendi evlâtları gibi görürler.

Buna karşın, kopuk akraba ilişkileri temasına son derece nadiren de olsa rastlanmaktadır. Örneğin, Zeynep Aygen'in yazdığı **Alauç** (2003) adlı çocuk romanında, Akın'ın ailesi, akrabalarıyla çok sıkı ilişkiler içinde değildir. Akın'ın halasıyla eniştesinin kızları olan Suna, akrabaları arasında onun yaşıtı olan tek çocuktur; ama aile, akrabalarıyla bayramların dışında pek de fazla bir arada olamazlar.⁷¹¹

Yapılan gözlemlere göre; çocuklar dayılarına çok önem vermekle birlikte, amcalarıyla yakınlığın söz konusu olduğu örneklere daha fazla rastlanmıştır. Babanın yokluğunda ailenin sorunlarıyla genelde amcalar ilgileniyorlar; zaman zaman da amcalar yeğenleri tarafından ikinci babaları gibi görülüyorlar. Dolayısıyla baba tarafından akrabalar arasında olan amcalar-yengeler, aileye daha yakın bir görüntü arz ediyorlar. Öte yandan, teyzelerin hâlâlara göre, yeğenlerine daha yakın oldukları tespit edilmiştir. Çocuk romanlarında, çok nadiren de olsa, kopuk akraba ilişkilerine değinildiği görülmüştür.

3.9.1. Dede/nine ve torun ilişkileri:

Küçük bir çocuğun, etrafındaki çeşitli yaş gruplarından kimseleri tanıması ve bilhassa da yakınlarındaki yaşlıların değişik sorunlar ve durumlar karşısındaki tepkilerini öğrenip anlaması çok önemlidir. Çocuk, büyükbabası veya ninesi ile ilişkileri vasıtasıyla, yaşlanma süreci konusunda bir fikir sahibi olacak ve değişik yaş grupları arasında çeşitli farklar olduğunu öğrenecektir.

Hiç şüphesiz, çocuğa en yakın olan yaşlıların başında, 'dede'ler gelmektedir. Öyle ki, dedeyle torun arasında çok özel bir sevgi bağı bulunmaktadır.⁷¹² Tarık Dursun K.'nin **Hoşça Kal Küçük** (1979) isimli yapıtında, torunun bir dedeye sahip olma yönündeki büyük özleminden bahsedilir. Romanda geçen çocuk kahraman, dedesini hiç görmemiştir. Çünkü, dedesi o daha çok küçük yaşta ölmüştür. Arkadaşlarının çoğunun dedesi olduğundan dolayı, çocuk onları içten içe kıskanır. Dedesi olan arkadaşları, dede-torun bakkala, markete giderler; aldıklarını birlikte taşırlar, bazen de beraberce deniz kıyısına inerler. Hatta balığa çıktıkları bile olur.⁷¹³ Rifat Ilgaz'ın **Bacaksız Tatil Köyünde** (1980) isimli çocuk romanında, küçük Bahri'nin Türkiye'de tanıştığı Lui ve Pol, büyükbabalarını kendi babalarından daha fazla sevmektedirler. Hidayet Karakuş'un **Dedem Çocuk Oldu** (1997) adlı romanında da, Bülent ve Levent'in dedesi, bir süreliğine köyden gelerek onlarla birlikte kalır. Tüm aile, dedeyi çok

⁷⁰⁹ Hızlı, a.g.e., s. 52.

⁷¹⁰ Akçagüner, Zeliha, *Şarkı Söyleyen Kayalar*, 2. Baskı, Bu yayınevi, İstanbul, 1997.

⁷¹¹ Aygen, a.g.e., s. 16.

⁷¹² Salk, Lee, *Bebeklikten Yetişkinliğe Çocuğun Duygusal Sorunları*, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 136.

⁷¹³ Dursun K., *Hoşça Kal Küçük*, s. 8.

severler. Fakat, yaşlı adam bazı garip davranışlar gösterir. Bastonunu at yapıp evin içinde koşturur ve önlük diktirip okula gider. Ev halkı, onun böyle şeyler yapmasına fazlasıyla üzülür. Levent ise, dedesinden utanmaya başlar. Yakın dostları Doktor Osman Beyi çağırıp, dedeyi muayene ettirirler. Dedenin gayet iyi olduğu anlaşılınca da, herkes çok rahatlar.

Hidayet Karakuş'un Can Dedenin Çocukları (1986) adlı romanında, Can Dede torununa olan sevgisini târif ederken, "Ne demişler: Oğul balı. Onlar oğul balı bize" der.⁷¹⁴ *Adnan Çakmakçioğlu'nun Kolye* (1991) adlı romanında, Bekir Amcanın oğlu Murat, on sekiz yaşında Almanya'ya çalışmaya gider. Orada, bir Alman kadından evlilik dışı bir çocuk sahibi olur. Anne ölünce de on yaşındaki kızı Selvi ile yurda döner. Dede Bekir Amca torunu Selvi'yi sevgiyle bağrına basar. Birden dünyası değişir ve torunla birlikte eve neşe gelir. Böylece, büyükanne ve dede için yepyeni bir hayat başlar. *Mevlüt Kaplan'ın Kınalı Güvercin* (2000) adlı romanında, dedesi küçük Özgür'e çok düşkündür; onun bir dediğini iki etmez. *Ekrem Güneş'in Gökkuşluğu Sitesi Çocukları* (1996) isimli romanında, sitenin yöneticisi Haydar Beyin ikisi erkek, üçü kız beş torunu vardır. Onun için her birinin sevgisi bir başkadır; ama kız torunlarını kendine daha yakın bulur. Onları sevip öperken adeta kendinden geçer. *Necla Çandağ'ın Lemas'ın Limon Çiçeği* (2002) adlı romanında ise, Nebî Dede; oğlunu, gelinini, torunları Bekir ile Zeynep'i Erdemli'ye pazara bayram alış veriş için uğurlar. Yolda kaza geçiren aile, Silifke Devlet Hastanesi'ne kaldırılır ve yoğun bakım ünitesine alınır. Kazayı haber alır almaz hastaneye koşup gelen Nebî Dede, tüm ailesinin sağlık durumunun ağır ve ümitsiz olduğunu öğrenince yıkılır ve adeta yaşamaktan vazgeçer. Ancak, bir mucize eseri olarak, torunu Bekir iyileşme belirtileri gösterir ve yoğun bakımdan çıkar. Torununun hayata dönmesi, ona, tüm acılarına rağmen yaşama sevinci verir. Yaşlı adam, sadece torunu Bekir için, yaşamak ve iyi olmak zorunda olduğunu hisseder ve hayata dört elle sarılır.

Ninenin (anneanne/babaanne) torunu ile ilişkileri de genelde sevgi temeli üzerine dayanmaktadır. *Tarık Dursun K.'nin Benim Dedem Bir Tane* (1998) adlı romanında, babaannenin yurdun çeşitli yerlerinde, hatta yurtdışında yaşayan kardeşleri, yeğenleri, kardeşlerinin torunları, türlü akrabaları olmasına rağmen, onlara duyduğu özlemlerle torunlarına karşı hissettiklerini mukayese dahî edemez. Yaşlı kadın, torunlarının yaz tatili devresinde anneannelerine sadece iki hafta için gitmelerine ve onlardan bu süre içinde uzak kalmaya zor dayanır.⁷¹⁵ *Nursel Saygınar'ın Benim Dünyalarım* (1996) adlı çocuk romanında, kitabın yazarı olan Nursel, küçükken hep ninesiyle birlikte yatar. Çocukları çok seven nine, çoğu geceler bütün torunlarını yatağında toplayarak onlara masallar, destanlar anlatır; ilâhiler, türküler, bilmeceler, oyunlar öğretir. *Cahit Uçuk'un Alim Kız Büyüdü: Rengârenk Hayaller*⁷¹⁶ (1993) adlı kitabında da, on altı yaşındaki Alim Kız, Gümüş Ninesi ile birlikte Naşide Hanımın köşkünde kalırlar. Alim Kız bir gün ninesine ressam olmak istediğini çekinerek dile getirir. Çekinir, çünkü her ebeveyn gibi onun da, torununun

⁷¹⁴ Karakuş, *Can Dedenin Çocukları*, s. 9.

⁷¹⁵ Dursun K., *Benim Dedem Bir Tane*, s. 100.

⁷¹⁶ Uçuk, Cahit, *Alim Kız Büyüdü: Rengârenk Hayaller*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004.

doktorluk, avukatlık, öğretmenlik gibi meslekler tercih etmesini isteyebileceğini düşünür. Fakat tam tersi olur ve Gümüş Nine, Alim'in kararını saygıyla karşılar. Sevdiği mesleği yapması için ona tam destek olur ve torununun adına mutlu olur.

Tacim Çiçek'in **Ölümsüz Kuş** (2003) adlı çocuk romanında, babaannesini çok seven Seçkin, onun hasta olduğunu öğrenince, yaşlı kadının ölebileceğini düşünerek içine kapanır ve mutsuz olur. Ailesi ise, çocuktaki bu değişimin nedenini anlayamaz. Öğretmeninin verdiği bir ödevde "*Sizi en çok etkileyen olayı anlatınız*" demesiyle gerçek ortaya çıkar. Bunun üzerine hemen babaanneyi çağırırlar. İlerlemiş yaşından kaynaklanan yüksek tansiyon ve nefes darlığı gibi, bir takım rahatsızlıkları olan babaanne güçlüğü de olsa torununun yanına gelir ve ona "*ölümsüz kuş*" adlı masalı anlatarak; ölümün de doğum kadar hayatın bir parçası olduğunu, çok uzun yaşamaktan ziyâde insanın sevdikleriyle güzel bir hayat geçirmesinin önemini anlatmaya çalışır. Seçkin ise, babaannesinin anlattığı masalda vermek istediği mesajı alır ve bundan sonra kendini daha iyi hissedip, rahatlar. *Hasan Kallımcı*'nin **Arzu Kız** (2003) adlı romanında ise, Arzu, çocukluğunun geçtiği evin sahiplerini kendi öz ninesi ve dedesi gibi sever. Gerçek nine ve dede sevgisini onlarda bulur. Bu yaşlı insanlar da onunla sanki kendi torunları gibi ilgilenirler. Onlar öldükten sonra da, Arzu, Zeki Dedesi ve Müşerref Ninesini daima rahmetle ve özlemlerle anar.⁷¹⁷

Türk çocuk romanlarında aile büyükleri arasında anneye daha fazla önem verilmiştir. Türkiye'de hızlı bir değişim süreci içinde olan kimi bölgelerde; anne, baba, küçük çocuklar ve annenin anne-babasının biri ya da her ikisinin de beraber yaşadıkları bir aile yapısının varlığını gözlemlemek olasıdır. Kiray, buna "*kız evlâda dayanan genişlemiş aile*" demektedir.⁷¹⁸ Kuşkusuz, ailenin büyük ölçüde ataerkil ve atasoyuna bağlı nitelikler taşıdığı⁷¹⁹ Türkiye'de böyle bir aile yapısı, geleneksel özelliklerle pek bağdaşmamaktadır. Bu durum, çekirdek aile görüntüsü içinde de pek görülmediğinden, daha ziyade, kadının ebeveynlerinden birinin veya her ikisinin sosyal güvenliğini sağlayan ve öte yandan ev işlerinde kadına destek olan yeni bir aile yapısına işaret etmektedir.

İzgü'nün **Anneannem Cankurtaran**⁷²⁰ (1997) adlı romanında, anneanne birlikte yaşadıkları kızını, damadını ve iki torununu mutlu edebilmek için elinden geleni yapar. Onlar mutlu oldukça kendisi de mutlu olur. Örneğin, ailenin bütçesi tatile gitmeye elvermediği için, anneanne üç aylık emekli maaşı ile çadır bezi satın alıp, birinden ödünç aldığı bir dikiş makinesiyle kamp çadır diker. Torunları ile gittikleri kampta anneanne, mısır kaynatır; Metin ise bunları satar. Bu şekilde hem tatil masraflarını çıkarırlar, hem de bir miktar kâr elde ederler. Anneanne sırf torunları deniz kenarında tatil yapabilsinler diye bazı fedakârlıklar yapar. Benzer bir duruma *Muzaffer İzgü*'nün **Anneannemin Bebeği**⁷²¹ (1997) adlı kitabında

⁷¹⁷ Kallımcı, *Arzu Kız*, s. 43.

⁷¹⁸ Bkz., aile konusunun işlendiği İkinci Bölüm.

⁷¹⁹ Buna Türk kültürü dışından şu örneği verebiliriz: *Rıfat Ilgaz*'ın **Bacaksız Tatil Köyünde** (1980) isimli romanında, Bay Jerom, Cide'ye yapılan kereste fabrikasının makinelerini kurmak için buraya gelir ve daha sonra ailesini de yanına getirir. Adamın annesi, babası, eşi Bayan Mari ve çocukları Jülyet, Lui ve Pol, bir arada yaşamaktadırlar. Bu Fransız aile, köy yakınlarında çadır kurar ve orada otururlar. Yaz sonuna kadar kalıp, sonra memleketlerine geri döneceklerdir.

⁷²⁰ İzgü, Muzaffer, *Anneannem Cankurtaran*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

⁷²¹ İzgü, Muzaffer, *Anneannemin Bebeği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997.

da rastlanmaktadır. Yarıyıl tatiline giren Metin'in canı sıkılınca, onlarla beraber oturan anneanne torununu oyalamak için onunla okulculuk oynayıp, öğrenci kılığına girer; Metin ise öğretmen olur. *Mehmet Seyda'nın Şeytan Çekiçleri* (1971) isimli romanında da, anneanne torunlarıyla aynı evde oturur ve onlara çok düşkündür. Torunları İlki ile İki'nin, babalarının dükkanından oyuncak çalmaları sebebiyle alacakları cezaya katlanamayan anneanne Hacer Hanım, kocasından kalan üç aylık emekli maaşı ile çocukların yol açtığı zararı telâfi etmeye çalışır.

Bazen de torun, anneannesinin yanında kalarak okuluna devam eder. Örneğin, *Adnan Çakmakçioğlu'nun Anılar* (1991) isimli çocuk romanında, Adnan'ın babası Ayancık'ta gümrük müdürlüğü yaptığı için tüm aile orada yaşamak durumundadır. Ayancık'ta ortaokul ve lise olmadığından dolayı, küçük Adnan ailesinden ayrılıp, okumak için Trabzon'daki anneannesinin yanına gider ama bu ayrılık ona çok zor gelir.

İlgi çekici olarak, Türk çocuk romanlarında babaanne veya büyükbabanın (babanın babasının) oğlunun ailesi ile birlikte oturduğu örneklere pek rastlanmamıştır. Bu konudaki nadir örneklerden biri olan, *Yavuz Bahadıroğlu'nun Bizim Can* (1974) adlı romanında, Can'ın babaannesi onlarla birlikte yaşar. Tüm aile bireyleri, birbirlerine karşı saygılıdır. Çocukların aile içi eğitimlerinde, anne-baba kadar, babaanne de söz sahibidir. Yaşlı kadın, gerektiğinde torunlarıyla konuşarak, onlara doğru yolu gösterir. Hatta, yetişkinlerin kimi sohbetlerinden bir takım yanlış kavramlar/kelimeler öğrenebileceklerini düşünerek, zaman zaman çocukların misafirlerin yanına çıkmalarına da engel olur.

3.9.2. Gelin-kaynana ilişkileri:

Gelin-kaynana ilişkileri, ailede huzur ve mutluluğun tesisi açısından son derece önemli bir konudur. Ancak ne yazık ki, toplumda bu iki kadın kimliğinin birbirlerini karşılıklı olarak istememeleri durumu ile sıklıkla karşılaşılabilir.

Gelinin kaynanasını istemediği bir örneğe, *Tuğcu'nun Babam ve Ben* (1985) adlı romanında rastlanmaktadır. Eserde, sorunlu gelin-kayınvalide ilişkileri dolayısıyla ayrılma noktasına gelen bir karı-kocanın ve çocuklarının trajik hikayesi anlatılır. Orhan Bey, karısı Handan'dan çok çeker. Bu yüzden de, boşandıktan sonra, çocuğu Murat'a annesini kötüler. Orhan Beyin annesi iyice yaşlanmış ve bakıma muhtaç bir hâle gelmiştir. Adam, annesine daha iyi bakabilmek için evlenmiş ve mesleğinde de daha kazançlı bir işe yönelmiştir. Adamın artık tek amacı, annesini bu ihtiyar yaşında rahata kavuşturmak ve ona bir çocuk gibi bakmaktır. Fakat, karısı Handan yaşlı kadına bakmayı istemez, onu bir yük olarak görür ve "Annene ben bakmam, kardeşinin yanına gitsin.", der. Orhan Bey, onun bu teklifini dinlemeye bile tenezzül etmeden reddeder. Ama, genç kadın, başında kaynana istemez, yaşlı kadının ona düşman gibi baktığını iddia eder ve "Bu evde nefes alması bile sinirime dokunuyor.", diye söylenir. Orhan Bey içinse, annesi yanında olmadığı takdirde bir yuva

kurmanın ve onu devam ettirmenin hiçbir anlamı bulunmamaktadır.⁷²² Handan Hanım, yine kocasıyla tartıştıkları bir gün kayınvalidesini evden kovunca, yaşlı kadın yağmur altında Şişli'den Karagümrük'e kadar yürümek zorunda kalır. Kalfa Sait Efendinin evine sığınan yaşlı kadın, dışarıda kalıp hastalandığı için, kısa süre içinde ölür.

Bazen de, kayınvalide baskın çıkmakta ve gelinini istememektedir. Bu konuda verilebilecek örnekler ise daha fazladır. *Tarık Dursun K.*'nin **Hoşça Kal Küçük** (1979) isimli çocuk kitabında, kayınvalide (babanın annesi), müstakbel gelininin yoksul olduğunu öğrenince, oğlunun bu kızla evlenmesine karşı çıkar. Onun zaten hayatı boyunca yeterince yokluk çektiğini, dolayısıyla, varlıklı bir aileye içgüveyi girerek hem oğlunun hem de kendisinin artık rahat etmesi zamanının geldiğini söyleyerek, oğlunun fakir aileden bir kızla evlenmesine rıza göstermez. Oğlan, tüm bu itirazlara karşı çıkıp, yine de bu kızla evlenince, annesi evi terk ederek oğlunu cezalandırır. Sade bir nikâh töreniyle evlenen genç çift, bir apartmanın bodrum katında ve kıt kanaat geçinerek, ama birbirlerini de çok severek ve mutlu bir şekilde yaşamaya çalışırlar. Sorunlu gelin-kaynana ilişkilerine *Müştehir Karakaya*'nın **İrmak** (1997) adlı çocuk romanında da rastlanmaktadır. Hacer Ana, yaşlılarının tersine, hayattan elini, eteğini çekmiş biri değildir. Eşini kaybettikten sonra, evin tüm işlerini tek başına yürütür. Bağ, bahçe, davar işlerini de sıkı sıkıya bizzat kendisi kontrol eder. Gelinleri de kayınvalidelerinden çok çekinirler. Zira, kayınvalide, gerektiğinde gelinlerini hiç tereddütsüz azarlar ve hatta çok nadiren de olsa döver.⁷²³ *Nezihe Meriç*'in **Alagün Çocukları** (1976) isimli kitabında, babaanne, ailesini geçindirmeye çalışan oğlunun (Orhan Bey) yaşadığı hayatı sefillik olarak nitelendirip, bunun tüm sorumluluğunu gelinine (Esin Hanım) yükleyerek, içini rahatlatabileceğini ve kendini suçlu hissetmemeyi başarabileceğini zanneder. Nitekim, apartmandaki komşulardan biriyle dertleşirken, torunları Aydın ile Ayşe'nin yaramazlıklarından ve çalışan gelininin rahatlığından şikâyet eder; onları oğluna lâıyk, iyi bir aile olamamakla suçlar. Çocukların üstlerinin başlarının sürekli yağ, kir ve pas içinde olması, yaşlı kadının sinirlenmesine neden olur ve torunlarının bu durumunu, gelininin yüreğinin fazlasıyla geniş olmasına bağlar. Öte yandan, kendisinin genç bir ev kadınıyken, ona has bir terbiye yöntemiyle sustalı maymuna benzettiği üç çocuğunun şimdi bile dizlerinin dibinden ayrılmadığından övgü ile bahsederek, doğru çocuk yetiştirme tarzının böyle olması gerektiğini vurgular. Bu manzaranın oluşmasında oğlunun veya kendisinin de herhangi bir sorumluluğunun olabileceğini tamamiyle göz ardı ederek, gelininin, bir kapıcı karısı olan Güzel ile arkadaş olmasına da aşağılayarak bakan kayınvalide, bu noktada gelinine karşı büyük bir önyargı içindedir. Gelinini ve torunlarının yakın ilişki içinde oldukları kapıcı ailesini, "*Tok evin aç kedileri*" diyerek küçümseyen bu önyargılı kadın, çocukların serbest büyütülmesini destekleyen terbiye anlayışına da tamamen karşı olup, bu konuda gelini ile dolaylı yoldan çatışmaktadır. Dolaylı yoldan diyoruz; çünkü, kayınvalide, bu düşüncelerini gelinine asla açıkça söyleme cesareti gösteremez. Kaynana, torunlarının, kapıcının oğlu Ali

⁷²² Tuğcu, *Babam ve Ben*, s. 29.

⁷²³ Karakaya, a.g.e., s. 50.

ile oynamalarını yadırgayıp, kapıcının, ailesiyle birlikte yaşadığı bodrum katındaki daireyi de abartılı biçimde kötüleyip, evin temizliğinin yeterince yapılmadığından da şikâyet ederek, yaşadıkları ortamı bir "mikrop yuvası" olarak nitelendirir.⁷²⁴

Kemâlettin Tuğcu'nun Uğurlu Çocuk (1991) adlı romanı ise, evlâtsiz bir karı-kocayı ve bu durum karşısında bilhassa kayınvalidenin takındığı olumsuz tavırları işlemektedir. Necdet Bey ve eşi birbirlerini çok sevmelerine rağmen bir türlü çocukları olmaz. Bu durumdan dolayı Necdet Beyin annesi-babası ile aralarında dargınlık olur. Bu dargınlık birkaç yıl sürer. Çocuğu olmadığı için kayınpederi ve kayınvalidesi kadını herhangi bir meyvesi veya çiçeği olmayan kavak ağacına benzetirler. Karı-koca, sorunlarını çözebilmek için düzenli olarak doktora giderler. Doktor ise, her ikisinde de herhangi bir kusur bulamaz. Necdet Beyin ana-babası bu duruma daha da sinirlenip çifti ayırmak isterler. Ama kocası karısını bırakmamak için dayatır. Böylece adam ile ana-babası arasında dargınlık olur. Evlâtları olmadığı için ana-baba, onların semtine dahî uğramazlar. Onların da bayramda, kandilde gelmelerine bile izin vermezler.⁷²⁵

Çocuk romanlarında, nadiren de olsa, gelin-kaynana arasında karşılıklı saygı ve sevgiye dayalı uyumlu ilişkilere rastlanmaktadır. Örneğin, *Nezihe Meriç'in Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında* (1998) isimli kitabında, Selmin Hanım kayınvalidesini çok sever. Babaannenin gelişi tüm ev halkını mutlu eder. Özellikle anne, artık, işten eve geldiğinde hazır yemek bulmaya başlamasından dolayı çok hoşnuttur. Ancak, yaşlı kadının oğlu, yoğun iş temposu içinde annesiyle pek fazla ilgilenemez. Selmin Hanım, eşinin her gün eve geç gelerek, annesine yeterince vakit ayıramamasına sinirlenerek, şöyle söylenir: "*Hasan bu senin yaptığın densizlik. Kadın kırk yılda bir gelebiliyor. Şu üç beş gün eve adam gibi gelsen de kadıncağız da oğlunu doya doya görse olmaz mı?*"⁷²⁶ Adam, eşine hak verse de, iş toplantısı, iş yemeği derken yine de annesine yeterince vakit ayırıp eve erkenden gelemez. *Hamdullah Köseoğlu'nun Yayla Çiçeği* (2002) adlı çocuk romanında ise, Aslı Hanım ve kayınvalidesi birbirlerini çok sever ve sayarlar; gelin-kaynanadan ziyade tıpkı ana-kız gibidirler.

Kaynanalar, zaman zaman gelinlerine karşı torunlarını da etkileyip, onları bir araç olarak kullanmaya çalışabilmektedirler.⁷²⁷ *Muzaffer İzgü'nün Uçtu Uçtu Ali Uçtu* (1980) adlı romanında, kayınvalide gelinini sevmediği ve açıkça eleştirdiği gibi, bu olumsuz duygularını zaman zaman torununa da yansıtır. Örneğin, çocuğu aynen annesi gibi aksi biri olmakla suçlar. Çocuk, annesinin aksi biri olmadığını söyleyip, onu savunmaya çalışınca da, yaşlı kadın, "*Sen onu bana sor.*", der.⁷²⁸

⁷²⁴ Meriç, *Alagün Çocukları*, s. 70.

⁷²⁵ Tuğcu, *Uğurlu Çocuk*, s. 13.

⁷²⁶ Meriç, *Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında*, s. 44.

⁷²⁷ Torun, kaynana için çok önemli bir varlıktır. Öyle ki, zaman zaman çocuğun isminin konulması konusuna da müdahale ederek gelini ile arasında bu hususta büyük tartışma ve çatışmalara girebilir. Örneğin, *Tuğcu'nun Uğurlu Çocuk* (1991) adlı romanında, Mahmure Hanımın bir kızı olur. Kayınvalide Nimet Hanım çocuğa kendi annesinin adı olan Fatma ismini vermek isteyince, anne Mahmure Hanım, buna karşı çıkarak, kendi annesinin ismi olan "*Peyman*"ı koymayı uygun görür. Erkekler ise, kadınlar arasındaki bu tartışmaya hiç bulaşmamayı tercih ederler.

⁷²⁸ İzgü, *Uçtu Uçtu Ali Uçtu*, s. 18.

Babaanneler ve anneanneler, zamanında çocuk yetiştirmiş olmalarının verdiği güvenle, kendilerini çocuğun ebeveynlerinden çok daha bilgili ve tecrübeli görebilirler. Bu durum, torunun kollanması şeklinde tezahür edebileceği gibi, tam aksi yönde, yani aşırı disiplin uygulama davranışı biçiminde de ortaya çıkabilir. *Gülten Dayıoğlu'nun Ben Büyüyünce* (1979) isimli romanında, Erek mangalı üstüne devirince kömür içinde kalır; ama, küller sönmüş olduğu için çocuğa bir şey olmaz. Anne, çocuğu o hâlde görünce sinirli bir şekilde söylenirken, diğer taraftan babaanne gülmeye başlar ve Erek annesinden korkup, yaşlı kadının kucağına gider. Annesi: "Oğlan suç işledikçe öpüp seversen, büyüünce başımıza dert olur. Kimseyi saymaz gayrî, hiç kimseyi...", diyecek olur. Ancak, babaanne de, gelinine şu sert cevabı verir: "Çocuk terbiyesini senden mi öğreneceğim? Üç oğlan büyüttüm. Hiçbiri de kimsenin başına dert olmadı. Sen kendi işine bak".⁷²⁹

Çocuk romanlarında, çoğu zaman gelin ve kaynananın karşılıklı olarak birbirlerinden hoşlanmadıkları görülür. Bilhassa kent ailelerinde, kadınlar, kayınvalidelerinin onlarla birlikte aynı evde yaşamalarını istemiyorlar. Bundan dolayı evliliklerde büyük problemler görülebiliyor. Ancak genelde, kaynananın gelinini istemediği örnekler, biraz daha fazla gibidir. Kentlerde, kayınvalideler, hâliyle, oğullarının zengin aile kızlarıyla evlilik yapmalarını istiyorlar. Aksi durumlarda, gelinin aşağılanması örnekleriyle karşılaşılıyor. Kent ortamında, çalışan gelin de, kaynanalar tarafından, eviyle fazlaca ilgilenememesi veya rahat içinde görülmeleri dolayısıyla pek istenmiyor. Zaman zaman, gelin ile kaynana arasında çocuk yetiştirme tarzları itibarıyla de ciddi uyuşmazlıklar görülebiliyor. Köy ortamında ise, kaynanalar gelinler karşısında genelde daha baskın karakterlerdir. Öyle ki, gelinler sık sık azarlanabileceği gibi, kaynana tarafından 'gerektiği' düşünülerek bazen şiddete bile mâruz kalabiliyorlar. Öte yandan, köy veya kentlerde, çocuk sahibi olamayan ya da erkek çocuk doğuramayan gelinler de istenmemektedirler. Gelin-kaynana çatışmalarından, çocuklar da olumsuz yönde etkileniyorlar. Bazı durumlarda, kaynanalar torunlarını gelinlerine karşı kötüleyebilir veya dolduruşa getirebilirler. Burada amaç, muhtemelen gelini karşısında destek kazanmak ve onu yalnız bırakmaktır. Ancak, nadiren de olsa, gelin-kaynana arasında karşılıklı sevgi, saygı ve uyum görüntüsü verilebildiği durumlara rastlandığı oluyor.

3.9.3. Akraba yanına sığınma:

Baba/eş veya anne-babanın ölümü hâlinde, geride kalan aile fertlerinin ortada kalmamaları için yakın akrabalar onlara sahip çıkarlar.⁷³⁰ Bu, son derece yararlı bir sosyal dayanışma örneği olmasına rağmen, bazen kimi sorunların ortaya çıkmasına da neden olabilir. Örneğin, *Sadettin Kaplan'ın Erkekler de Ağlar* (1994) adlı çocuk romanında, Fatma Hanım eşini kaybedince oğlu Ali ve kızı Zehra ile birlikte eşinin ağabeyinin evine yerleşip, orada yaşamaya başlarlar. Ancak, anne ve çocuklar kendilerini bu evde sığıntı gibi hissederler. Nitekim, anne, yemek hazırlığı için yengeden daha çok çırpınır. Yine bir akşam

⁷²⁹ Dayıoğlu, *Ben Büyüyünce*, s. 33.

⁷³⁰ Örneğin, *Talip Apaydın'ın Biz Varız* (1996) adlı çocuk kitabında, Hatice Ninenin kocası bir iş kazasında hayatını kaybedince, yaşlı kadın; oğlu ve geliniyle birlikte aynı evde oturmaya başlar.

yemeği öncesinde, tencerede kavrulan etin kokusu dayanılacak gibi değildir. Küçük Zehra da bu kokulara dayanamaz ve küçük tüpün üzerinde cızırdayan tencereye doğru elini uzatır. Küçük kızın eli etlere daha dokunmadan gördüğü tepki karşısında adeta yüreği tencerede kavrulur. Zira, yenge kaşlarını çatarak, "O ne terbiyesizlik öyle!.. Evde bet bereket kalmaz Valla!.." diye bağırır. Bu çıkış karşısında, küçük Zehra, buz gibi donup kalır. Amcası da yangına körükle gider ve ona "Patlamadın ya kızım. Neden eli uzunluk ediyorsun?" diye çıkışır. Küçük Zehra ise, bu ağır tepkiler dolayısıyla üzülür ve içini çeke çeke, aç karnına uyur.⁷³¹

Kimsesiz kalan çocuklar, yanlarına sığındıkları akrabalarından çeşitli kötülükler görüp, büyük sıkıntılarla karşılaşabilirler. *Fatma Güner*'in **Sevgi Arayan Çocuk** (1988) adlı romanında, Murat; anne ve babasının ölümünden sonra teyzesinin yanına sığınır. Ancak, eniştesi küçük çocuğu çiftlikte en ağır işlerde çalıştırır. Teyzesi de onunla yeterince ilgilenmez. Hatta, anne-babasından kalan evi sattırmaya çalışırlar. Bunun üzerine, küçük Murat da bir gün gizlice kaçarak onların elinden kurtulur. *Hâdi Besleyici*'nin yazdığı **Küçük Kavalcı** (1977) adlı romanda, Ali, depremde tüm ailesini kaybedince, köye dayısının yanına sığınır; ancak, mutlu değildir. Dayısının oğlu Mahmut, Ali'yi her bakımdan kıskanır; onun güzel kaval çalmasını ve okuldaki başarısını çekemez; ona türlü iftiralar atar. *Adnan Çakmakçioğlu*'nun **Balon** (2000) adlı çocuk romanında ise, Selim anne ve babası öldükten sonra, amcasının yanına sığınır. Küçük çocuk, hiç kimse tarafından sevilmediğini düşünerek kendi kendine kuruntu yapar ve psikolojik bunalıma girer. Şiddetli derecede anne-baba özlemi çeken Selim, zaman zaman kendini kaybederek etrafındakilere saldırır ve tehlikeli davranışlar gösterir.⁷³²

Zaman zaman, akrabalarının yanına sığınan çocuklara şiddet uygulandığı da görülmektedir. *Hakkı Özkan*'ın **Taş** (1972) adlı çocuk kitabında, Orhan bir trafik kazasında anne ve babasını kaybedince, akrabası olan mahallenin bakkalı onu yanına çırak olarak alır ve küçük çocuğun dükkanın üst katında yatıp kalkmasına izin verir. Orhan ise, bu zor hayat şartları içinde, ilkokulu bitirince bir daha okuyamaz. Bakkal akrabası, Orhan'a hiç nefes aldirmamaktadır. Tatili olmadığı ve sürekli çalıştırdığı gibi, ona sık sık dayak da atar. Orhan ise, bu hayattan kurtulmak için birkaç kez kaçmayı denese de başaramaz ve gidecek yeri olmadığı için tekrar geri dönmek zorunda kalır. *Gülten Dayioğlu*'nun **Fadiş** (1970)'inde, Cemile Hanım kocasından ayrıldıktan sonra geçinebilmek için evlere yatılı olarak hizmetçiliğe gider. Ev sahipleri küçük Fadiş'in ayak bağı olacağı gerekçesiyle onu istemezler. Annesi de küçük kızını akrabalarının yanına bırakır. Cemile Hanım zaman zaman kızını ziyarete gider. Bu ziyaretlerden birinde, annesi, gaz lambasının ışığında kızının yüzüne dikkatle baktığında, çocuğun sağ gözünün ve yanağının mosmor olduğunu görür. Çocuğu hızla kendine çekerek yüzüne ne olduğunu sorar. Çocuk önce susar. Ama sonra kapıya bakarak, alçak bir ses tonuyla, su taşırken testi kırıldığı için Gülsüm Ananın vurduğunu söyler. Sonra annesine

⁷³¹ S. Kaplan, *Erkekler de Ağlar*, s. 9.

⁷³² Çakmakçioğlu, *Balon*, s. 35.

doğru kollarını uzatarak, parmakları çabuk yorulduğundan dolayı yatakların içindeki yünleri kısa zamanda kabartmadığı için ninesinin, kollarını ısırdığını ve bacaklarını çimdiklediğini ağlayarak anlatır.⁷³³ A. Yılmaz Boyunağ'a'nın **Yankılı Kayalar** (1985) isimli çocuk kitabında, Gönül Yenge, yanına sığınan, ölen görümcesinin kızı Hatice'yi sürekli döver. Öyle ki, küçük kızın kollarında morluklar oluşur. Fakat, Hatice ile ağabeyi Mehmet, gidecek başka yerleri olmadığı için sabrederler. *Tülin Tankut*'un **Gülün İçindeki Ses** (1997) adlı romanında da, Gülseren'in anne ve babası, içinde buldukları traktörün arkasındaki römorkun şampole yuvarlanması sonucunda hayatlarını kaybederler. Kızın köyde yatalak bir ninesi ve birkaç da yoksul akrabası vardır. Onlar, Gülseren'e bakamayacaklarından dolayı, kızı İstanbul'daki amcasının yanına gönderirler. İstanbul'a giden Gülseren, yengesine hemen ısınır ve hatta ona, içinden geldiği için "cici anne" diye hitap eder. Kısa sürede dost olurlar ve birbirlerine sıkıca bağlanırlar. Yengesi, Gülseren'in eğitim almasını ister ve onu konservatuara yazdırır. Amcası ise, tam tersine, çok sinirli ve aksi bir adamdır. Eşine ve yeğeni Gülseren'e her fırsatta bağırır ve hiç olmadık şeyleri bahane ederek, türlü hakaretlerde bulunur. Yenge, eşinden çok korktuğu için, onun tüm bu hakaretlerine ve hatta dayaklarına karşı sesini çıkaramaz. Sürekli susmayı tercih eder. Amcası, suçsuz yere, zaman zaman Gülseren'i de döver ve kızcağızın her yerini morartır.

Ancak, bütün bunların ötesinde, kimsesiz kalan çocuklar, akrabalarından büyük destek ve yardımlar da görebilirler. *Hâdi Besleyici*'nin **Küçük Kavalcı** (1977)'sında, Öğretmeni, Ali'nin müzik yeteneğini fark edince, çocuğun şehirdeki bir okula gitmesini önerir. Yetim çocuğun yanına sığındığı dayısı, bu öneriyi ilkin kabul etmez. Köy halkının, yeğenine bakamadığından dolayı başından attığı türünden dedikodular yapacağından korktuğu için, çocuğun ilkokulu okumasının yeterli olacağını söyler. Ancak, öğretmeni işin ucunu bırakmaz. Ali'deki üstün müzik yeteneğinin mutlak surette şehirdeki bir eğitim kurumunda geliştirilmesi gerektiği konusunda, Dayı Mehmet Ağayı ikna etmeyi başarır. Dayı, çocuğun idealini gerçekleştirebilmesi uğruna büyük fedakârlıklara katlanır. Mehmet Ağa, eşinin tüm karşı çıkışlarına rağmen, köydeki bağıni bahçesini satarak, sırf yeğenini okutabilmek için İstanbul'a yerleşir ve orada kapıcılık yapar. Buna benzer bir şekilde, *Hâdi Besleyici*'nin **Öksüz Ömer** (1975) isimli çocuk romanında, babasının akıbetini öğrenmek için İstanbul'a giden küçük Ömer, enişte ve teyzesinin evinde kalırken, diğer yandan da bir terzinin yanına çırak olarak girip meslek öğrenmeye gayret eder. Orada çalışırken, dükkâna gelip giden müşterilerden Tosun Beyin, esasında, babasının yıllar önce evlâtlık olarak verilen ikiz kardeşi olduğunu öğrenir. Bunun üzerine, Tosun Bey ve ailesi, Ömer'i yanlarına alırlar. Maddî durumu oldukça iyi olan bu adam, çocuğa ve köydeki annesine yardım eder. Ömer, yolculuğu sonunda, babasını bulamasa da, daha önceden varlığından bile haberdar olmadığı amcasına kavuşur ve hep birlikte geniş, mutlu bir aile olurlar.

Akrabaların, dul kalan kadın (anneler) üzerinde şiddet uyguladıkları durumlara da rastlanmaktadır. Bu konudaki nadir örneklerden biriyle, *Sadettin Kaplan*'ın yazdığı **Erkekler**

⁷³³ Dayıoğlu, *Fadış*, s. 43.

de Ağlar (1994) adlı romanda karşılaşılmaktadır. Hüseyin bir trafik kazasında hayatını kaybedince, karısı Fatma ile iki çocuğu (Ali ile Zehra) amca Hasan Ustanın evine yerleşirler. Zira amca, başkalarının ne düşüneceği endişesiyle onların ayrı yaşamalarına müsaade etmez ve hayatlarına sürekli müdahale eder. Bir gece Ali, evde kopan büyük bir gürültüyle uyanır. Yan odadan bağrışmalar gelmektedir. Önce kardeşi Zehra'nın çığlığını, sonra da annesinin ağlamalarını duyar. Amcası da alabildiğine bağırılmaktadır. Çok öfkeli olduğundan söylediklerini anlamak pek mümkün değildir. Zavallı Ali, rüyasında gördüğü kabustan uyanınca, kendisini yaşanan gerçek bir kabusun ortasında bulmuştur. Küçük çocuk bir ara yatağından kalkarak yan odaya gidip gitmemek arasında bocalar. Neden sonra, yatağından fırlayıp kalkar. Çünkü, duyduğu sesler, sadece bağrışmadan ibaret değildir; amcası muhtemelen çocuğun annesini dövmektedir. Tam da seslerin geldiği odaya dalmak üzereyken, annesi kendini içeri atar. Yaşlı gözleri korkudan iri iri açılmış olan Zehra da annesinin eteğine yapışmıştır. Ali, duydukları ve gördükleri karşısında bir an için aklını oynatacak gibi olur. Zira, gördükleri şeyler ona çok ağır gelmiştir. Yediği tokattan dolayı, kardeşinin bir yanağı kıpkırmızı olmuştur. Başındaki örtüsü sıyrılmış olan annesinin ağzındansa kanlar sızmaktadır.⁷³⁴

Çocuk romanlarında eşini kaybettikten veya boşandıktan sonra, çocuklarıyla birlikte akrabalarının yanına sığınan kadınlara sıkça rastlanır. Taşrada öteden beri uygulanan bir geleneğe göre, bu durumdaki kadın, kocasının ölümünden sonra, ortada kalmaması için eşinin ağabeyinin evine sığınmak mecburiyetinde kalır. Bu noktadan sonra, anne ve çocuklar, akrabaların yanında genelde sığıntı gibi yaşamak zorunda bırakılırlar. Akrabaların mânâlı sözlerine, aşağılama ve azarlamalarına mâruz kalırlar. Hatta bazı durumlarda, akrabası, dul kadın üzerinde şiddet bile uygulayabilir. Çocuk romanları, meseleye özel olarak bu durumdaki çocuklar açısından da bakmaktadır. Çocuklar akrabalarından çoğunlukla kötü muamele görmüşlerdir. Ağır işlerde çalıştırılmışlar, zaman zaman dayak yemiş ve şiddet görebilmişler, akrabaların ilgisiz tavırlarına muhatap olmuşlar, akrabaların çocuğa miras kalan mülkleri sattırma yönündeki baskılarına mâruz kalabilmişler, yaşıt akraba çocukları tarafından kiskanılıp türlü iftiralara uğrayabilmişler, akraba karılarının ters ve dışlayıcı yaklaşımlarıyla karşılaşabilmişlerdir. Bütün bunlara karşın daha seyrek de olsa, çocuklar hayırlı akrabalarından büyük yardımlar alabilmişlerdir. Bu çerçevede, akrabalarının yanında meslek öğrenen ve okumayı başarabilen çocuklara da rastlanmıştır.

⁷³⁴ S. Kaplan, *Erkekler de Ağlar*, s. 59.

SONUÇ ve ÖNERİLER

1970-2005 arası dönemde yazılan çocuk romanları üzerinde yapılan bu çalışmada aile konusu; aileyi oluşturan fertler arasındaki ilişkiler, ailenin çeşitli işlevleri ve aile ile çevresi arasındaki bağlantılar itibariyle, değişik yönleriyle ele alınarak incelenmiştir.

Çocuk romanlarında aile kurumunun, toplumsal devamlılık ve kalkınma açısından en önemli unsurlardan biri olduğu öğretici şekilde vurgulanmaktadır. Bilhassa 1990'lı yıllarda kaleme alınan çocuk romanlarında bu yönde güçlü vurguların yapıldığı göze çarpmaktadır. Buna karşın, bekârlığın olumsuz sonuçları, zaman zaman bekârların toplum tarafından dışlanması üzerinde de durularak etkili şekillerde gösterilmeye çalışılmıştır.

Evlilik müessesesinin daha en başından, sağlam temeller üzerine kurulmasının gerektiği neredeyse romanların tümünde ifade edilmektedir. Bilhassa kırsal kesimdeki ailelerin yaşantılarını konu alan romanlarda, eş seçiminin gençlere bırakılmadığı, bu konuda ebeveynlerin mutlak söz hakkına sahip oldukları görülmektedir. 2000'li yıllar itibariyle yazılan romanlarda ise bu konuya rastlanmamaktadır. Dolayısıyla, görücü usulü evlilik teması, günümüz çocuk romanlarında pek yer bulmamaktadır. Özellikle yoksulluğun hüküm sürdüğü kesimlerde ise, ki kırsal yaşantının hâkim olduğu bölgeler bunların kapsamı içinde yer alır, aileler tarafından, evlilik ile maddiyât arasında sıkı bir ilişki kurulabilmektedir. Bu hususta 1980'lerde yazılan çocuk romanlarında önemli vurguların yapıldığı tespit edilebilir. Sözü edilen dönem kapsamda, kız çocuklar, başlık geleneğinin kurbanları yapılarak, ebeveynleri tarafından ekonomik çıkar beklentili evliliklere sürüklenebilmişlerdir. 1970'lerde başlık uygulamasının görüldüğü romanlar sayıca çokken; 90'lardan itibaren bu geleneği yansıtan bir yazın örneğine rastlanmamıştır.

Yoksul olduğu gerekçesiyle sevdikleriyle evlenmelerine manî olunan kızlar, ileriki yaşamlarında pek mutlu evlilikler yapamayabilirler. Genelde köy ortamında olmak üzere, bu durumdaki kızlar ise, sevdikleri kimselerle kaçarak evlenme yolunu bile göze alabilirler. Doğal olarak, bu kızların ana-babaları, genelde, kaçan çocuklarını evlâtlıktan reddetmektedirler. Bahsi geçen türden olaylara 90'lardan itibaren de rastlanmakla birlikte, en çok 2000'lerde yazılan kitaplarda şahit olunmuştur.

Maddî durumu iyi olan erkeklerin, yaş farkı gözetilmeksizin iyi koca olarak kabul edildiği durumlara da rastlanır. Bu yüzden, özellikle 1970'ler ve 80'lerde yazılan kitaplarda,

maddî durumu iyi, yaşlı erkeklerle evlenen genç kızlara, dolayısıyla da evlilikte eşler arasında yaş farkının açılmasına tanık olunmaktadır. Buna karşın, özellikle kentli ailelerde, gençler evlenecekleri eşleri büyük oranda kendileri seçerler. Söz konusu evlilikler ise, nispeten daha mutlu ailelerin kurulmasına vesile olabilmektedir. Severek evlenmenin gerçekleştiği örneklere, tahmin edileceği gibi, en fazla 2000'li yıllarda kaleme alınan eserlerde rastlanmaktadır.

Mutlu bir evliliğin en önemli pekiştirenlerinden biri de, şüphesiz ki, iyi bir eve sahip olabilmektir. Çocuk romanlarında, aile-ev ilişkileri konusunda, çok derin ve duygusal vurgular yapılmaktadır. Fakir ailelerin ev kurma mücadeleleri, kimsesiz insanların ev sahibi olma özlemleriyle aile sahibi olma emellerinin eş anlamlılığı; sıkça vurgulanan konular arasında yer alır. Bununla birlikte, çoğu çocuk romanlarında olayların geçtiği evlerin uzun uzadıya tasvirlerinin yapıldığı da görülür. Genellikle, çocuk kahramanların ağızlarından anlatılan bu evler, gerek fiziksel özellikleriyle, gerekse içinde ikâmet edenlerin konutlarına olan duygusal bağlılıklarıyla resmedilirler. 1970'lerin romanlarında ağırlıklı olarak fakir ailelerin kentte ev kurma mücadelelerine değinilmekteyken, tasvir edilen evlerin daha ziyâde orta hâlli ya da kötü şartlara sahip olduğu dikkat çeker. 1980'lerde evlerin içinde buldukları kötü koşullar, bolca tasvir malzemesi olarak kullanılmıştır. 1990'lar ve 2000'lerde ise, daha çok, evlerin güzelleştirilmesi ve güzel eve sahip olma isteğinin altı çizilir.

Evliliklerde, temellerini evlilik öncesi kültürel birikimlerden alan değerler kuşkusuz çok önemli olabilmektedir. Bunlardan biri de, eşlerin karşı cinsle alâkâlı yargılarıdır. Sözü edilen yargılardan, çocuk romanlarına da en güçlü derecede yansıyanlarından biri, cinsiyete dayalı rol dağılımı modelleridir. İncelenen eserlerde bu konuyla ilgili bir takım genellemeler yapılmıştır. Buna göre, bilhassa kırsal kesimlerde kadınlar 'ev hanımı' olarak değerlendirilirler; dışarıda çalışan kadınların güvenilmez olacakları vurgulanır; kentsel kesimlerde de bu yönde bazı değer yargıları devam ettirilmekle birlikte, bu tip toplumlarda, kadınların paraya olan düşkünlükleri ve sadece zengin koca peşinde oldukları türünden yargılar da göze çarpar. Dolayısıyla, zaman zaman, kadınların sürekli şekilde kontrol altında tutulması gereken varlıklar olduğu konusunda yanlış fikirler de dile getirilmiştir. Kişilerin bu değer yargılarını çoğunlukla küçük yaşlardan itibaren edindikleri görülür. Yani, kız-erkek ayrımları oldukça küçük yaşlardan itibaren başlayabilir. Bu durum ise, gerek oyunlarda gerekse aile içi tutum ve davranışlarda kendisini gösterebilir. Kadının 'ev hanımı' kimliği, özellikle 70'li yılların romanlarında göze çarpmaktadır. Sözü edilen dönem romanlarının konuyla ilgili olarak dikkat çekici bir yönü de, kadın-erkek rol farklılaşmasına çok yüksek oranda değinmeleridir. Bu eğilim yıllara göre giderek azalmakla birlikte, günümüz çocuk edebiyatı eserlerinde yerini hâlâ muhafaza etmektedir.

Öte yandan, geleneksel ailelerin ele alındığı romanlarda, aile içinde egemen olan karakterin genelde baba olduğu görülmektedir. Hatta öyle ki, babasının olası bir ölümü hâlinde, erkek çocuk, yaşı ne kadar küçük olursa olsun, babasının yerine geçerek onun aile içindeki tüm hak ve yetkilerine sahip olabilir. İncelemenin zaman sınırları dahilindeki hemen

her döneminde görülen bu vaziyet, araştırmanın genelinden yapılan gözlemlerden hareketle, 1970'lerden 1990'lara doğru hafif azalma eğilimi göstermekle birlikte, son yıllarda kaleme alınan çocuk romanlarında da sıklıkla işlenmiştir.

Çocuk romanlarında, sağlıklı bir toplumun kurulabilmesi için, aile içi uyumun son derece önemli olduğu her fırsatta vurgulanır. İncelenen eserlerde aile içinde işbirliği ve işbölümünün arasında net bir ayırımın yapıldığı göze çarpar. İşbirliği genelde mutluluk ve sağlıklı ilişkilerin bir belirtisi olarak ele alınırken, işbölümü için her daim aynı şeyi söylemek pek mümkün olmaz. Zira, yukarıda da belirtildiği üzere, işbölümü, bir takım değer yargılarına bağlı olarak aile içinde cinsiyete dayalı rol dağılımını besliyorsa, bu durum, kadınlar açısından ikinci sınıf olmanın kaçınılmazlığını ve ağır rollerin kabulünü gerektirir ki, bu da adil sonuçlar doğurmaz. Ailede işbölümü-dayanışma, işbirliği ve uyum görüntüleri çok bâriz bir şekilde 90'lardan sonra yazılan eserlerde ele alınmaya başlanmıştır.

Eserler, genelde mutlu toplumların mutlu ailelerin bileşkesi olacağı bağintısına dayalı olarak kaleme alınmaktadırlar. Bunun aksini ileri süren bir örneğe pek rastlanmaz. Bu bağlamda, aile içi güven ve iletişimin sağlamlığı konusu da özel olarak vurgulanmaktadır. Mutlu aile örnekleriyle, 1980'lerden günümüze kadar, seviyesinde herhangi bir düşüş olmaksızın karşılaşmıştır. Aile içi demokrasi olgusuna ise, yoğun olarak 90'lardan itibaren tanık olunmaktadır. Öte yandan, aile içi güven ve iletişim gibi kavramlarla, 1970'li ve 80'li yıllardan seçilen roman örneklerinde rastlanmamıştır.

Çocuk edebiyatı eserlerinde, ne yazık ki, sorunlu ailelere mutlu ve uyumlu ailelerden daha fazla değinilmektedir. Bunun belki de en önemli nedeni, Türkiye'nin bir takım sosyo-ekonomik sorunlarını daha tam olarak hâlledelememiş bir toplumsal yapıya sahip olmasıdır. Çocuk romanlarında bilhassa 1970'lerde toplumsal sorunların fazlaca vurgulandığı görülmektedir. Dolayısıyla, bu dönemde ele alınan ailelerin, yapısal-köklü sorunları ön plândadır. 80'lerden günümüze kadar yazılan çocuk romanlarında ise, genel toplumsal sorunlardan ziyâde, her ailenin başına gelebilecek türden bireysel sorunlara vurgular daha ön plâna geçmiş gibi görünmektedir. Bu çerçevede, ele alınan ailelerin sorunları arasında; sakatlıklar, hastalıklar, ailede bölünmeler, ölümler, çocuksuzluk, kan davaları, psikolojik çatışmalar, yalnızlık, iletişimsizlik, şiddet ve eşler arası daha başka sorunlar sayılabilir.

Çocuk kitaplarında, sakat ve hastalıklı çocuk örneklerine fazlaca rastlanmaktadır. Bu konuda yapılabilecek olan bilimsel tespitlerden birisi şudur: akraba evlilikleri ve sakatlık arasındaki ilişkiye çok ince hatlarla bile olsa değinilmemiştir. Halbuki, toplumsal eğitimin önemli bir aracı olan çocuk edebiyatı eserlerinin, günümüzde hâlâ geçerliliği bulunan bu sorunu biraz daha net olarak vurgulaması gerekirdi. Romanların geneli itibarıyla, ebeveynler, sakat veya hastalıklı çocuklarına yönelik yeterince olumlu yaklaşırlar. Bunun tersi yaklaşımlara ise çok nadiren rastlanır. Diğer taraftan, hastalık/sakatlık konularında, çocuklar ebeveynlerinden daha ön plânda ele alınmışlardır. Bu da herhalde çocuk romanlarına özgü bir durumdur. Yıllara göre gözlemlendiğinde ise, gerek ailedeki çocukların gerekse yetişkinlerin hastalık ve sakatlıkları temasının işlenişi, 70'lerden günümüze son derece

ahenkli bir artış görüntüsü içerisinde olmuştur. Bu görüntüyü, tıp teknolojisindeki gelişmeler paralelinde, sağlık meselelerinin hâledilmesinde erken teşhisin ve psikolojik yardımın öneminin gün geçtikçe daha fazla vurgulanır olmasının desteklediği ileri sürülebilir.

Çocuk edebiyatı eserlerinde, diğer bir sorun alanı olarak, parçalanmış ve bölünmüş ailelere sıklıkla yer verilir ve çocuklara da bu yolla, ailenin fiziksel bütünlüğünün önemi aşılana çalışılır. Ailede parçalanmışlık mefhumu; fiziksel bütünlüğün sağlanamıyor olması ya da bunun bir daha sağlanma ihtimalinin bulunmaması durumları ile eş anlamda ele alınır. Bu kapsamda, ailede parçalanmanın en önemli nedenleri olarak; içsel etkenler düzeyinde, boşanma ve ölüm; dışsal faktörler bağlamında ise, yurtiçi ve/veya yurtdışı göçler gösterilmiştir.

Boşanmalar, genellikle kent ailelerine özgü gerçeklikler olup, çok farklı sebeplerden kaynaklanabilirler. Romanlardan tespit edildiği kadarıyla bu hususta bir sıralama yapılacak olursa; ilk sırada erkeklerin, eşlerini aldatmaları unsuru gelir. Bunu, yine genelde erkeğin içki-kumar düşkünü olup evini ihmâl etmesi veya evde şiddet uygulaması gibi sebepler takip eder. Üçüncü olarak, yoksulluğun önemli bir neden teşkil ettiği vurgulanır. Nadiren de olsa, eşlerin görüş ayrılıklarının, boşanmalara sebep olabildiği de belirtilir. İncelenen eserlerde, boşanmaksızın gerçekleşen ayrılıklara da rastlanmaktadır. Bunun belli başlı nedenleri arasında, boşanıp dul damgası yememek isteği ya da kocaya bir ders verme arzusu gibi hususlar belirtilebilir. Toplumumuzda, genelde kocadan kaynaklanan sebeplerle, çocuğunu da yanına alarak '*baba evine*' geri dönen eşlere sıklıkla rastlanır. Boşanmanın pek fazla tercih edilmemesinin arkasında, çocukların bundan zarar görmelerinin istenmemesi de etkili olabilir. Nitekim, olası bir boşanma hâlinde, bundan en fazla çocukların etkileneceği ortadadır. Örnek olarak, özellikle *Kemâlettin Tuğcu*'nun çocuk kitaplarında, boşanmanın en yoğun olarak çocukları, ama bunun yanında boşanan eşleri de mutlu etmeyeceğinin; hatta yapacakları ikinci evliliklerde de mutluluğu öyle kolayca yakalayamayacaklarının vurgulandığı görülmektedir. Romanların genelinde, boşanma olgusunun ele alınışı, yıllara göre azalan bir gidişat izlemektedir. Doğal olarak, boşanmanın çocuklar üzerinde doğurabileceği zararlı sonuçların ortaya konulması da buna paralel bir yönseme içindedir.

Ailedeki bütünlüğün bozulmasının önemli bir içsel nedeni de, ölüm olgusudur. Gözlemlendiği kadarıyla, ailede annenin ölümü temasına babaya nazaran daha fazla değinilmiştir. Öte yandan, babanın zamansız ölümünün, tüm ailenin hayatını kökünden altüst edebildiği görülmektedir. Bu bağlamda, ölüm hadisesinin akabinde, aniden ortaya çıkan ekonomik sıkıntılarla birlikte, özellikle erkek çocuklar okullarını bırakarak erken yaşlarda çalışma hayatının zorlu koşulları ile karşılaşmak zorunda kalabilirler. Evlâdın ölümü ise, geride kalan anne-baba açısından şüphesiz ki katlanılması son derece ağır bir acıdır. Böyle durumlarda, evlâtlarının ölümü karşısında, ailelerin çektikleri emsalsiz acılara değinilir. Ailede diğer fertlerin (kardeş, büyükbaba, büyükanne vs.) ölümünün de, yakın çevredeki sevilen kişilerin yerlerinin bir daha asla doldurulamaz olması nedeniyle, çocuğun psikolojisi ve ailenin yaşantısı üzerinde oldukça etkileyici olabileceği vurgulanmaktadır.

Çocuk romanlarında ailenin parçalanmasının önemli bir dışsal nedeni olarak ise, yurtdışı göçler gösterilir. Özellikle yurdumuzdan dışarıya doğru kitlevî göçlerin başladığı 1970'li yıllarda yazılan çocuk kitaplarında, ailelerin yurtdışı yaşadıkları maddî imkansızlıklardan dolayı, birinci plânda ülke içindeki sanayi bölgelerine, ikinci plânda ise sanayi ülkelerine doğru işçi olarak giden insanların (özellikle babaların) sebep olduğu geçici parçalanma olgusu, geride kalanların ve dışarıya gidenlerin yaşadıkları sorunlar-sıkıntılar yoğun olarak anlatılmaktadır. Bu konuyu işleyen romanlar, 1980'lerde de oldukça fazla olmasına rağmen, 90'lardan sonra sayıca hissedilir ölçüde azalmıştır.

Toplumca da kabul edildiği üzere, aile hâline gelebilmenin şüphesiz ki en önemli şartlarından biri, çocuk sahibi olabilmektir. Romanlarda, çocuk sahibi olamamaktan kaynaklanan sorunlara sıklıkla değinilir. Ailenin meyvesi olarak kabul edilen çocuklara duyulan özlem, eşlere büyük sıkıntı verebilecek boyutlara varabilir. Bu tür durumlarda, çocuk hasreti çeken insanlar, tüm sevgi ve ilgilerini yakınlarındaki çocuklar üzerinde toplayabilirler. Çocuksuzluğun problem teşkil etmesi, 70'li ve 80'li yılların romanlarında bâriz ölçülerde dikkat çekiciyken; 90'lardan itibaren yumuşamaya başlamıştır. Bu durum, günümüzde çocuk sahibi olmak isteyen çiftlerin sayıca azalma eğiliminde olmasıyla bağdaştırılabilir.

Ailelerin önemli sorunlarından birisi de, topyekün veya bireysel olarak iç göç sürecine dahil olmalarıdır. İncelenen romanlardan da anlaşılacağı üzere, göçler hep köyden kente doğru olmaktadır. Bu göçler, geçici veya sürekli olabileceği gibi, sadece babanın gitmesi veya tüm ailenin göç etmesi şeklinde de olabilir. Bireysel ve geçici göçlerde, köy ortamında yaşanan ekonomik sıkıntılar, para kazanma amaçlı mevsimlik göçleri özendirilmektedir. Bu ise, belli mevsimlerde ailenin geçici olarak parçalanmasına neden olur. Bu bağlamda, yurtdışı göçler daha ziyâde geçici parçalanmaya neden olurken, yurtdışı göçler daha çok kalıcı parçalanma olgusuna yol açmaktadır. Her ne türden olursa olsun, bilhassa çocuklar, bu tür ayrılıkların nedenini anlamakta zorlanırlar. Köyden kente sürekli göçler ise, daha çok köy ortamındaki yokluk ile yapısal sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. Özellikle taşra kesimlerindeki işsizlik dolayısıyla ve kentin cazibesine kapılarak gerçekleşen bu göçler, aile hayatında daha köklü ve derin sorunları da beraberinde getirebilirler. Bu tür aileler, her şeyden önce, gittikleri kent hayatına tutunmakta zorluk çekmektedirler. Gecekondu bölgelerinde, kendilerine iyi-kötü bir ev yapabilmek bu ailelerin temel sıkıntılarının birisi olmuştur. Bunun ardından ise, aile fertleri bir iş bulmanın çeşitli güçlüklerini çekerler. Tüm alışkanlıklarını geride bırakmak zorunda kalan bu aileler, yeni ortama uyum sağlamakta zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bilhassa çocukların bu hususta, okul hayatında zorlandıkları ve sonuçta da başarısız oldukları görülmektedir. Ne tam anlamıyla kentli olabilen ne de köye geri dönebilen bu ailelere kısaca '*geçiş aileleri*' nitelemesinde bulunmak uygun görünmektedir. Öte yandan, bu türden göçler zaman zaman salt sosyo-kültürel amaçlı olarak da yapılabilirler. Örneğin, bunların ardında çocukların daha iyi eğitim alabilmeleri gibi amaçlar da güdülebilir. Nitekim, çocuklar bazen ailelerinden ayrılarak okuma amacıyla

kentte yaşayan akrabalarının yanına gitmektedirler. Çocuk romanlarında iç göç olgusuyla 70'ler ve 80'lerde oldukça sık karşılaşılırken, 90'larda ve 2000'lerde nispeten daha az sıklıkla karşılaşılır olmuştur.

Çocuk kitaplarında, ailelerle ilgili olarak ele alınan en önemli sorunlardan biri de yalnızlık konusudur. Türk çocuk edebiyatı eserlerinde, genelde '*evin direği*' olarak kabul edilen babanın aile için önemi vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, ailenin başında erkeğin olmaması büyük bir sorun kaynağı olarak görülür. Eşlerinin ölümü sonrasında, annelerin büyük kısmı, ne kadar zorluk ve sıkıntı içinde olsalar da, çocuklarını düşünerek, onların üvey baba elinde büyümeleri için yeniden evlenmezler. Babasızlık, bilhassa küçük yaşta kiler üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Bu durum, bazen çocukların okumayıp yanlış yollara sapmalarına veya erkenden iş hayatına atılmalarına da yol açar. Bu temanın romanlarda ele alınışı itibariyle, yıllara göre bir azalış eğilimi tespit edilmiştir.

Annesizlik konusuna gelince, çocuk romanlarında bu durum ve doğurduğu sonuçlar, babasızlığa nazaran çok daha geri plânda ele alınmıştır. Gözlemlendiği kadarıyla, annesizlik; çocukları daha ziyade duygusal açıdan yıkarken, babasızlık biraz daha maddî yıkım görüntüsüne yol açmaktadır.

Yalnızlığın en çetrefilli hâli, doğal olarak kimsesizlik ya da ailesizliktir. Bu çerçevede; ölüm, boşanma, ilişkilerin bozulması gibi çeşitli sebeplerle yalnız yaşamak zorunda kalan ve bir aileye sahip olmayan kişilerde görülen yalnızlık ve çaresizlik duyguları ele alınmaktadır. Eşinin ölümünden sonra, yaşlılık dönemlerinde, çocukların da her birinin bir tarafa dağıldığı durumlarda çekilen yalnızlık, terk edilme duygusu ile pekişir. Bu kapsamda, anne-babasını küçük yaşta kaybedip, hayatta yapayalnız kalan çocuklara da değinilmektedir. Bu çocuklardan kimisi, daha güçlü karaktere sahip oldukları için okuyup çalışarak hayatlarını kurtarırlar. Sözü edilen çocuklar, çevrelerinden de büyük destek görebilirler. Ancak, bunun tersine, etraftan yeterli desteği göremeyen anne-babasız çocuklar, hayata tutunmakta büyük zorluklar yaşarlar. Güç belâ girdikleri işlerde kötü muamelelerle de karşılaşan bu çocuklar, sonuçta suça itilirler. Çocukların yalnızlığa itilmesi, sadece anne-babasız kalmış olmayı gerektirmez. Nitekim çocuk romanları, yaşam şartlarının giderek ağırlaşmasıyla (90'lardan günümüze daha bâriz bir şekilde) gün boyu dışarıda çalışmak zorunda kalan anne-babalarından yoksun olan çocukların yalnızlık çekmeleri temasına da sıkça yer verir. Yoğun tempoda çalışan anne-babalar ise, evlerine geldiklerinde, hâliyle çok yorgun düştükleri için, çocuklarıyla yeterince ilgilenemezler. Anne-baba ile arasında iletişimin kurulamaması ise, yalnızlık içinde bulunan çocukların giderek daha içe kapalı karakterde olmalarına sebebiyet verebilir.

Yoksulluk da, toplumun en derin yaralarından birisidir. Buna bağlı olarak, çocuk kitaplarında, yoksul ailelere oldukça fazla değinilmiştir. Bu aileler, sağlıksız koşullarda, tek odada ve açlık sınırının altında yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Yoksulluk teması, 70'lerde ve 80'lerde yazılan çocuk kitaplarında daha geniş boyutlarıyla ele alınmış olmasına karşın, 90'larda ve 2000'lerde bu konu üzerinde çok fazla durulmamıştır. Aynı durum, yoksul

ailelerde bozulan ilişkiler itibariyle de ileri sürülebilir. Maddî sıkıntılar, kimi zaman ailelerin çocuklarını para karşılığı başkalarına evlât vermeyi düşünmelerine bile yol açabilir. Fakirlik, çocukların, en belirgin olarak, gıda rejimlerine etki eder. Öte yandan, yoksul aile çocukları, kendileri isteyerek, ama bununla birlikte, ebeveynleri veya akrabaları tarafından zorlanarak çalışmak durumunda da kalırlar. Kendi istekleriyle çalışan çocuklar, zorla çalıştırılanlara göre daha fazladır denilebilir. Bu durumdaki çocuklar üzerinde yapılan gözlemlere gelince; 70'lerde yazılan kitaplar, çalışan çocuk karakterlere çok sık olarak yer veriyorlar. Öyle ki, bu konuda diğer dönemlerde yazılanların toplamı, yine de 70'lerdeki seviyeye erişemiyor.

Fakirlik, zaman zaman çocuklar arasında sınıf şuurunun erken yaşlarda belirginleşmesine de neden olabilir. Toplumsal uzlaşmanın önemini vurgulayan yazarlarca, romanlarda fakir-zengin ayrılığı diye bir görüntüye pek mâhâl verilmez. Daha çok, sol ideolojik yönelime sahip olan yazarlarda ise, bu ayrımlar net hatlarıyla ve kesine yakın bir şekilde ortaya konulmaktadır. Yoksul ailelerde, kadınlar da zorunluluktan çalışmaktadırlar. Çalışma hayatı yanında, ev işlerinin tüm mesuliyeti de çoğunlukla onlar üzerinde olduğu için, ağır yükler altında aşırı derecede zorlandıkları görülür. Ancak, yıllar itibariyle bakılacak olursa, kadınların çalışma hayatındaki durumları, çocuklar için geçerli olan durumlarla pek benzer değildir. Bu hususta, yıllara göre düzensiz bir görüntü ortaya çıkmıştır.

Kentte yaşayan yoksul ailelere gelince, bunlar artık, tarımdan iyice kopmuşlardır. Genelde kapıcılık gibi işlerde çalışan bu aileler, eğer çalıştıkları apartmanlarda değilse, işyerlerine yakın gecekondu semtlerinde oturmak zorunda kalırlar. Bilhassa, bu tip ailelerin çocukları, kılık-kıyafetleri ve değişik şivelerinden ötürü, gittikleri okullardaki zengin çocuklar tarafından aşağılanır ve dışlanırlar. Kendileri de zaten iyiden iyiye farklılıklarının bilincindedirler. Bu tip çocuklar, içlerine kapanabilirler ya da isyankâr olabilirler. Aileleri ise, zaman zaman tüm imkânsızlıklarına rağmen çocukların özentilerini karşılamak için büyük fedakârlıklar gösterirler. Öte yandan, köy ortamındaki fakir ailelerde böyle durumlarla asla karşılaşılmaz. Maddî sıkıntılar ve yokluk, aile içinde bozulan ilişkilere ve şiddetli kavgalara da sebep olabilir. Ancak, bunun tam tersi manzaralarla da karşılaşıldığı olur. Özellikle *Muzaffer İzgü*'nün çocuk romanlarında, yoksul olmalarına rağmen birbirlerine sevgiyle sıkıca bağlı ailelere rastlanmaktadır. Öyle ki, bu ailelerde sevgi hisleri ve bağlılık duyguları, tüm olumsuz koşulların üstesinden gelebilmelerini sağlayabilmektedir.

Çocuk romanlarına yansıdığı kadarıyla, evlilikte eşler arası sorunlar kapsamında, aile içi iletişimsizlik de önemli bir yer tutar. Bu hususta verilebilecek roman örnekleri, günümüzde biraz daha çoğalmıştır. Eşler arası kıskançlık konusu ise, sadece bir örnekte geçmektedir. Diğer meselelerde olduğu gibi, eşler arası geçimsizlikten en çok etkilenenler de, tabîi olarak, çocuklardır. Anne-babalar arasındaki en küçük tartışmalar dahî çocukları fazlasıyla üzer. Öte yandan, bu geçimsizlikler, bazen şiddet unsurları da içerebilir. Öyle ki, birçok çocuk romanında, kocasının uyguladığı şiddetten dolayı yüzü-gözü şişen kadınların, yaşadıklarını kabullenişlerinden bahsedilmektedir. Bu örneklerle 1970'li yıllarda verilen romanlarda daha fazla karşılaşılmıştır. Diğer taraftan, babanın içki düşkünlüğü de aile içinde

önemli bir problem kaynağı olabilir. Hatta bu sorun, bazı ailelerin dağılmalarına bile sebep olabilmektedir. Baba genelde, maddî sıkıntılardan, işsizlikten veya işlerin kötüye gitmesinden dolayı alkol bağımlılığı seviyesine gelebilmektedir. Böyle babalar, eşleri ve çocukları üzerinde daha sık şiddet uygulayabilmektedirler. Bu ise, günümüze doğru yaklaşıldıkça giderek azalan, hatta 2000'lerde ele alınan romanlarda hiç karşılaşılmayan bir sorundur. Aile içi önemli bir diğer sorun olarak eşin üzerine kuma getirme olayına ise, bilhassa toplumun kırsal kesimlerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak, böyle olmasına rağmen, çocuk romanlarında bu konu nadiren işlenmiştir.

Çocuk romanlarının önemli bir bölümü, ikinci evlilik temasını çocukların bakış açısından ve onlar üzerinde oluşan sarsıcı etkilerinden hareketle işlemişlerdir. Çocuklar, ebeveynlerinden biri ya da her ikisinin ikinci evlilik yapmalarını çoğu zaman kabullenemezler. Zira, ikinci evlilikler sonucu, bilhassa babalar, kendi öz çocuklarına karşı ilgisizleşebilirler. Hatta böyle durumlarda babalar bazen, çocuklarına karşı oldukça sert ve acımasız da olabilmektedirler. Yani kısacası, ikinci evlilikler, çocuklara mutsuzluk getirdiği gibi, genelde yeni evlenen çiftleri de pek mutlu etmez. Bu tema, en yoğun olarak 1980'lerde yazılan çocuk romanlarında işlenmiştir.

Aile-çocuk ilişkileri bağlamında ise, incelemelerden anlaşılacağı üzere, evlât özlemi/sevgisinin aşırı derecede irdelendiği romanlar olduğu gibi (bilhassa 1980'lerde), bunun tam aksine, istenmeyen hamileliklerle de karşılaşılmaktadır. Çok nadiren de olsa, doğduktan sonra istenmeyen ve dolayısıyla ortada kalan evlât temasına da zaman zaman değinilir. Bazense, bunun tam aksi olur ve hayırsız evlâtlar, kendi anne-babalarını istemezler. Hayırsız çocuklar, ebeveynlerinin başlarına olmadık dertler açabilirler. Bu türden örneklerle sıkça karşılaşılmaktadır. Ne yazık ki, çocuk romanlarında fedakâr evlâtlara daha az değinilmiştir. Çocukların gerçek dünyaları baz alınarak yazılan günümüz eserlerinde (90'lardan bugüne) bu gibi değişik tipte çocuk figürlerine daha fazla rastlanılmaktadır.

Yapılan evliliklerde, eşler genelde bir an önce çocuk sahibi olabilmek için sabırsızlanmaktadırlar. Köy toplumlarında, bilhassa erkek çocuk özleminin çekildiği görülmektedir. Öyle ki, erkek çocuk doğurmak, kadının onurunu kurtardığı gibi, evdeki konumunu da sağlamlaştırır. Tabii bunun yanında, erkek çocuklar, iş gücü kaynağı ve neslin devamının garantisi olarak da görülürler. Bu amaçla, hamilelik esnasında, doğacak olan çocuk, erkek olsun diye, adaklar adandığı ve başka türden batıl yöntemlerin denendiği görülmektedir. Hatta, erkek çocuk istenci bazen ailelerde o denli bir saplantı hâline gelebilir ki, küçük kız çocuklarına erkek muamelesi bile yapıldığı olmaktadır. Erkek çocuk özleminin çekildiği romanlar, özelliklerde 1970'lerde yazılmışlardır. Kız çocuk özlemi çeken ailelere de, hemen her dönemde olmak üzere, oldukça fazla değinilmiştir. Böyle bir durumda, hiç kız çocuğu olmamış aileler düşünülebilir. Öte yandan, ebeveynler ileri yaşlarda kendilerine bakacak bir kız evlât özlemi de çekmektedirler. Zira, bu tür romanlarda kız çocuklarının erkeklerden farklı olarak, ailelerine daha bağlı ve düşkün oldukları, zaruret hâlinde anne-babaya bakmaktan imtina etmeyecekleri vurgulanır. Bazen de cinsiyeti ne olursa olsun,

çocuk, aile fertleri arasındaki dargınlıkların çözülmesine ve dolayısıyla aile bütünlüğünün pekişmesine yardımcı olabilir; hatta, yıkılmak üzere olan evlilikleri bile kurtarabilir.

Çok sevmelerine rağmen, aileler çocukları arasında zaman zaman bir takım ayırımlar yapabilmektedirler. Aşırıya kaçan bazı örneklerde, kız çocuklar ikinci sınıf insan olarak görülüp, okumaları ve hatta doğmaları bile arzulanmayabilir. Tam aksine, erkek çocuk ise, potansiyel olarak babasının yerini alacak bir aile reisi gözüyle bakılarak yetiştirilmektedir. Köy ailelerinde, kız çocuk doğuran kadın aşağılanabilmektedir. Kız çocuklar, isteseler de ortaokul ya da liseden sonra pek okutulmazlar. Bizzat aileleri bu konuda engel oluşturmaktadırlar. Diğer yandan, kız çocuğunun okumasına sıcak bakan ebeveynler de, çocuklarının öğrenimlerini başka şehirlerde tek başlarına sürdürmelerine pek taraftar olmamaktadırlar. Geleneksel ailelerde, zaten günün birinde evlenip gideceği için, kızları yabancidan saymak âdetine rastlanıldığı da olur. Bazı uç örneklerde ise, kız çocuklar ileride başlık parası getirecek satılık birer mal olarak bile telâkki edilebilirler.

Çocuklar arasındaki önemli bir ayırım kriteri ise, yaş faktörüne dayalı olarak ortaya konulmaktadır. Özellikle yoksul kesimden olan çok çocuklu ailelerde, en büyük kız çocuklarının aile içi rol ve sorumlulukları, neredeyse anneninkiyle eşit seviyededir. Bu çocukların, tüm kardeşlerinin bakımını ve bir yerde de annelik görevini üstlendikleri görülmektedir. Şehirli ailelerde ise, bunun tam tersi durumlar göze çarpabilir. Nitekim, ablanın istek ve arzuları, aile bireyleri tarafından daha ön plânda tutulabilir. Ailede çocuklar üzerinde erkeğin lehine olacak şekilde ayırım yapılması, 1970'lerde yazılan eserlerde nispeten daha yüksek oranlarda göze çarpmaktadır.

Bazen de cinsiyet ayrımı yapılmaksızın büyük çocuklar, küçüklere göre daha fazla haklara sahip olabilirler. Bütün bunların yanında, güç de olsa, çocukları arasında ayırım yapmayan veya yapmamaya özen gösteren anne-babalara da rastlanmaktadır.

Çocuk-aile ilişkileri bağlamında, üzerinde çokça durulan konulardan birisi de, evlâtlık mevzuudur. Konu, evlâtlık verme ve evlâtlık alma şeklinde iki ayrı boyutta ele alınmaktadır. Çocuk romanlarına, iki temel evlâtlık verme gerekçesinin yansıtıldığı tespit edilmiştir: anne-babanın ölümü neticesinde veya ekonomik sıkıntılardan dolayı bu yola gidilmesi şeklinde... Bu konu, 70'ler ve 80'lerdeki romanlarda dikkat çekici ölçülerde ele alınmıştır. Evlât edinme konusuna gelince, bunun ise dört ayrı usûlde gerçekleştirildiği göze çarpmaktadır: kanunî yollardan, kaçırarak-illegâl şekillerde, benimseyerek, para karşılığında.

Çocuk romanlarında, anne ile çocuğu arasında mevcut olduğu bilinen çok özel bağın üzerine, hemen her fırsatta gidilmiştir. Hatta, annenin ölümü bile, çocuğun annesine karşı hissettiği bağların daha da güçlenmesine sebep olmaktadır. İncelenen eserlerde, çok değişik profillerde anne tiplerine değinildiği dikkat çekmektedir. Örneğin; bunlardan biri, fedakâr anne tipidir. Daha ziyade, 70'ler ve 80'lerde yazılan çocuk romanlarında çizilmiş olan anne profilleri arasında sayılabilir. Yoğun tempolu iş hayatında çalışmakta olan annelerin boş kalan kısıtlı zamanlarında çocukları ile ilgilenme adına her türden fedakârlığı gösterebildiği de gözlemlenir. Bu tipte anneler ise, 80'lerden sonra sayıca artmışlardır. Bazı annelerin ise, aile

hayatındaki hâkimiyetleri ve güçlü pozisyonları ön plânda gösterilir. Bu tip anneler, aileleri ile ilgili hemen her kararı kendi başlarına verirler. Son dönemlerde bu tipten annelerin de sayıları çoğalmıştır. Üstelik bunun için babanın hayatta/mevcut olmamasına da gerek bulunmaz. Romanlarda, çocuklarının sergiledikleri türlü olumsuz davranış ve tutumlara rağmen, olan bitene hoşgörüyü yaklaşan anlayışlı annelere de rastlanır. Sorunlu anneler ise, oldukça sık karşılaşılan karakterlerdir. Ancak, bunların hepsinin benzer sorunları yoktur. Nitekim, bunlardan bazıları; dışarıda yoğun çalışma temposundan kopup, eve geldiklerinde yorgunluktan ve bir de evde karşılaştıkları ağır sorumluluklardan dolayı aşırı stres ve sinirlilik hâli gösteren annelerdir. Hâliyle, bunlar daha çok 1990'lı yıllardan sonra karşımıza çıkarlar. Bazı çalışan anneler ise, çocuklarının sorunlarına karşı tümünden ilgisiz kalabilmektedirler. Nadiren de olsa, aklî dengesi yerinde olmayan annelere rastlandığı da olur. Bu türden anneler, çocuklarına ve etraflarına zarar verebilirler. Öte yandan, romanlarda, kırsal kesimlerde, yeterli eğitimi almadığı için cahil kalan ve cahilliğin beraberinde getirdiği kötü sonuçları yaşayan ve yaşatan anne figürlerine de, giderek daha az bile olsa rastlandığı olur. Bütün bunların yanında, kendi öz çocuğuna karşı bencil, baskıcı, ilgisiz veya kötü davranan anneler de mevcuttur. Anneler teması incelenirken ihmâl edilemeyecek bir diğer boyut ise, üvey annelerdir. Bir kere çocuklar daha en baştan üvey anne figürünü hoş karşılamazlar. Bunda çocuk edebiyatı eserlerinin de önemli bir etkisi olabilir. Zira, romanlarda bu konuda çok uç örneklerle karşılaşılmaktadır. Diğer yandan, çocuklar geride kalan babalarını başka kimselerle paylaşmak istemezler. Ama, tam tersine, bazı iyi üvey annelere de tesadüf edilebilir. Yapılan gözlemler sonucunda, üvey annelerle ilgili şöyle bir tespite ulaşılabilir: bu tip kadınlar, kendi çocukları olmadığı için evlâtlık aldıkları çocuklarla çok iyi ilişkiler kurabiliyorlar; ama, yaptıkları evlilikler sonucu mecburiyetten dolayı karşılaştıkları üvey evlâtlarına her türlü kötülüğü de edebiliyorlar. Ne yazık ki, çocuk romanlarında her devirde, kötü üvey annelerin sayısı iyilere göre daha çoktur.

Baba-çocuk ilişkilerine gelince, bu konu da çocuk romanlarında oldukça geniş yer tutmaktadır. Babalar, özellikle oğullarının okul çağından sonra bir iş edinmeleri için gayret sarf etmeyi adeta kendilerine ödev sayarlar. Bunu bazen de çocuklarını kendi çalıştıkları işlere alarak veya onlara bizzat göstererek öğretmeye çalışırlar. Çoğu zamansa, babalar kendi gençliklerinde istedikleri hâlde gerçekleştirmeyi başaramadıkları ideallerini çocuklarına aşılama uğraşırırlar. Şöyle veya böyle, baba-oğul ilişkileri itibarıyla bu manzara, incelenen bütün dönemlerde tespit edilmiştir. Öte yandan, romanlarda baba ile oğul arasında çok özel bağların mevcut olduğu da görülebilir. Öyle ki, baba hayatta zaman zaman ailesine karşı çok büyük hatalar yapsa bile, genelde oğlu tarafından affedilmektedir. Çocuk kitaplarında, baba-oğul arasındaki sevgi bağları, en az anne-çocuk bağları kadar güçlü gösterilmiştir. Ancak, bunun yanında, sinirli, otoriter, yasaklayıcı baba figürleri ile de sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu durumda, çocuklar babalarının sertliğinden dolayı, onun sevgisinden şüpheye de düşebilirler. Romanlarda, her ikisi de bolca olmak üzere, iyi ve kötü baba figürleri neredeyse eşit

miktarda geçmektedir. Üvey babalar ise, incelenen tüm örneklerde kötü karakterler olarak sunulmuşlardır. Aksine bir örneğe ise rastlanmamıştır.

Ailenin çocuk terbiyesi anlayışı, son derece önemsenen bir diğer konudur. Son yıllarda annelerin iş hayatına daha fazla girmesiyle, çocukların bakımını üstlenebilecek başka kimselere ihtiyaç hissedilmektedir. Böylece, bakıcı kadınlar, hayatın bir gerçeği hâline gelmişlerdir. Ancak, bu karakterler, nedense çocuk romanlarına fazlaca yansıtılmamışlardır. Tespit edildiğine göre, bu işlevi daha çok anneanneler ya da babaanneler yerine getirirler.

Ailelerin çocuk yetiştirme şekilleri, romanlarda tespit edilen yöntemler itibarıyla, 'doğru' ve 'yanlış' olmak üzere, kabaca ikiye ayrılarak ele alınmaktadır. Doğru yetiştirme şekilleri nicelik olarak, yanlış yetiştirme şekillerinden çok daha az miktarda görülmüştür. Buna göre, güven verip destekleyerek terbiye ve uyarı-öğüt vererek terbiye, doğru yöntemler olarak kabul edilir. Öte yandan, romanlarda belirtilen yanlış yetiştirme şekilleri ise; aşırı koruyucu tutum sergilemek, dengesiz ve kararsız bir tutum içinde olmak, çocuğu şımartmak, çocuk üzerinde aşırı baskıcı ve sert bir tutum takınmak, çocuğu cezalandırarak eğitmek, çocuğa karşı ilgisiz ve kayıtsız kalmak şeklinde yumuşaktan serte doğru sıralanabilir. Yıllara göre dağılımlarına bakıldığında ise, doğru çocuk yetiştirme şekillerinin çok bâriz biçimde 90'lı yıllarda adeta patlama yaptığı; yanlış yöntemlerin ise, 70'ler ve 80'lerde had safhaya ulaştıktan sonra, 90'lardan itibaren gözle görülür bir azalma temayülü içine girdiğinden bahsedilebilir. Bu görüntüde, ilkin ifade edilen doğru yetiştirme şekilleriyle alâkalı olarak şunu da belirtmekte yarar olabilir: 70'li yıllarda yanlış yetiştirme ön plânda olduğu için olsa gerek, roman yazarları, eserlerinde ideal çocuk tiplerini üzerinde daha fazla durmuşlardır. Öte yandan, incelenen hemen her dönemde, çocukların, kendilerini yetiştiren anne-babalarını (ailelerini) iyi veya kötü yönleriyle, olduğu gibi örnek aldıkları ve taklit etmeye çalıştıkları görülür. Hatta, bunları çok erken yaşlarda oynadıkları oyunlara bile yansıtırlar.

Çocuk romanlarında, çocukların okul eğitimi almaları gerektiği de, mesaj olarak sıkça vurgulanır. Bu konu, köylü, kentli ve yoksul ailelerde olmak üzere, gruplandırılarak ele alınmıştır. Köy çocuklarının daha ileri aşamalara kadar okuyabilmelerinin yegâne yolu; köyde okul olmadığı için bunların kasaba ya da kentlerde yaşayan akrabalarının yanına ya da yatılı okula gitmeleri olarak gösterilmiştir. Öte yandan, köy halkı da, çocuklarına, tarlada çalıştırılacak bedava işgücü olarak baktıkları ölçüde, onları okula göndermeyi istemeyebilirler. Bilhassa kız çocuklar üzerinde baskı yapılarak, onların okula gitmeyip evde ev işleri yapmaları istenir. İncelenen romanlarda, köy ailelerinin daha çok erkek çocuklarının, nadiren de olsa kızların okumalarına olumlu baktıkları durumlar tespit edilmiştir. Bu görüntü, son yıllarda giderek daha belirgin hâle gelmektedir.

Kentli ailelerde ise, bilhassa belli bir gelir seviyesine sahip olduğunda, çocukların okumalarına çok önem verilmektedir; hatta, bu bir noktadan sonra, aileler arasında adeta bir yarış gibi algılanmaktadır. Ancak, kentli aileler de çocuklarına, okumaları ve okul hayatında başarılı olmaları konusunda aşırı baskılar uygulayabilirler. Öyle ki, anne-babaların bazen çocuklarının okuma kapasitelerini tam olarak bilemedikleri ve gereğinden fazla beklentiler

içine girdikleri durumlarda, çocuk üzerinde artan çevre baskıları onu bunalıma ve hatta bazı yanlış işler yapmaya bile sürükleyebilir. Anlaşılacağı üzere, çocuklarının okul başarıları, kentli aileler için başlı başına bir övünç kaynağıdır. Kentli ailelerin, incelenen hemen tüm dönemlerde çocuklarının okumalarına olumlu yaklaştıkları tespit edilmiştir.

Köylü ya da kentli olsun yoksul ailelerin çocuklarının eğitimleri konusundaki tutumlarına bakacak olursak, bu ailelerin çoğunluğu için çocuklarının okumaları onların tek olası kurtuluş yolu olarak düşünülmüştür. Nitekim, yoksul aileler, köylü zenginlere nazaran, çocuklarının okul eğitimleri konusuna daha olumlu bakmaktadırlar. Ancak, şurası da açıktır ki, çocuklarının okumasını destekleyen ebeveynlerin (özellikle babaların) büyük çoğunluğu, gerçekleştiremedikleri çocukluk hayallerine kendi evlâtlarının ulaşmasını isterler. Bunun yanında, çocuk romanlarında, önlerindeki tüm olumsuzluklara ve kötü koşullara rağmen, var güçleriyle çalışıp, okuyarak; kendilerini ve çevresindekileri kurtaran kahramanlara da sıklıkla rastlanmaktadır. Bu tip figürlerle, genelde Türkiye şartlarının okumaya daha az elverişli olduğu 70'ler ve kısmen de 80'lerde daha fazla karşılaşıldığı tespit edilmiştir. Nitekim, çocuk edebiyatında bu tip çocuklara en fazla yer veren yazarların başında, *Kemâlettin Tuğcu* gelir. Ünlü yazar, eserlerinde, bireyin hangi şartlarda olursa olsun, mevcut olumsuz koşullardan kurtulmanın, kendisinin ve etrafındakilerin geleceğini kurtarmanın ve refaha ulaşmanın tek çıkış noktasını, bireyin azmi ve okuması olarak gösterir. Bazı yoksul aileler ise, çocuklarını okutmak yerine, onların bir an önce iş hayatına atılmasını, kurtuluşun anahtarı olarak görürler. Okulu gereksiz gören bu tip aileler, okumak isteyen çocuklarını vazgeçirmek için bazı baskı ve şiddet yöntemlerine de başvurabilirler. Okumaya önem vermeyen yoksul ailelerle, 80'lerden başlayarak bilhassa 2000'li yıllarda daha fazla karşılaşılmıştır. Kimi yoksul aileler ise, çok istemelerine karşın, yine de maddî yetersizliklerden dolayı çocuklarını okutamazlar. Çocuklarını isteyip de okula gönderemeyen aileler, hemen her dönemde karşımıza çıkmaktadırlar.

Romanlarda ele alınan önemli bir konu da, kardeşler arası ilişkilerdir. Kardeş kıskançlığı ve kardeş sevgisi/özlemi, romanlarda hemen hemen eşit oranda işlenmiştir. Yoğun çalışma temposu içinde olan ve toplumun giderek artan ekonomik olanaklarının etkisiyle, son zamanlarda çocuklarına daha az zaman ayırmaya başlayan ailelerde, kardeşler birbirlerini daha fazla kıskanabilirler. Nitekim, bu hususta en fazla veri, 1990'larda yazılan çocuk romanlarında tespit edilmiştir.

Kuşkusuz, aile hayatında akrabaların son derece önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu hususta en belirgin sonuçlara ulaşılan alt başlıklar, gelin-kaynana ilişkileri ve akrabaların yanına sığınmak mevzuları olmuştur. Gelin-kaynana ilişkileri konusunda, gelinler ve kaynanaların birbirlerini istemedikleri örneklere, genelde 90'lara kadar olan eserlerde rastlanırken, 2000'li yıllarda bu konuda bir veriye rastlanamamıştır. Öte yandan, son dönemlerde yazılan kitaplarda, tam aksine, gelin-kaynana uyumu daha ön plânda gösterilmektedir. Bununla birlikte, çocuk romanlarında, bilhassa babanın vefatından sonra geride kalanlar, ilk plânda baba/ölen eş tarafından olan akrabalarının yanına sığınır. Bu

örneklerle de, özellikle 90'lı yıllara kadar daha sık karşılaşılmış olmasına rağmen, son dönemlerde bu hususta örnek bulmak giderek zorlaşmıştır. Bu bağlamda, akraba yanına sığınanların çok büyük bir kısmının ise, girdikleri yeni ortamda büyük sıkıntılar çektikleri ve birçok sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir.

Çıkarılan bütün bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, çocuk romanlarında, hayata dair her şey, dolayısıyla, her türlü konu, olay, insan ilişkisi vs. işlenebilir. Yeter ki, bunların ortaya konuluşu geleneksel anlatı biçimlerinden farklı olsun ve çocukları olabildiğince düşündürsün, yaratıcı problem çözümlerine yönlendirip, imajinasyonlarını hep canlı tutsun, olaylar hep çocukların gözünden anlatılsın ve yeri geldiğinde de büyükleri bile eleştirebilsinler ki hataların yalnızca kendilerine özgü olmadığını anlayarak eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış kazanabilsinler. Her türlü evrensel değerın doğrudan, didaktik, öğüt veren cümlelerle anlatılmayıp imgelem, hayal gücü gerektiren düşünme süreçleriyle açılacak parantezlerle, dolaylı olarak anlatılması ve bu anlatıların resimlerle donatılması çocukların bu değerlere daha sağlıklı ulaşmalarını ve bunları yaşam boyu içselleştirmelerini sağlayacaktır. İmgelem gücünü, yaratıcılığı ateşleyen; başarıyı, umudu, bağımsızlığı, tüm evrensel değerleri doludizgin yaşatan; öğreten ve bunun yanında bol bol da güldüren çocuk kitaplarının sayısının artması gerekmektedir.

Özellikle sosyal içerikli çocuk romanları; çocuklara aileyi, ailenin toplumdaki yerini, aile bireylerinin rol ve sorumluluklarını bazen olumlu bazen de olumsuz örnekler vasıtasıyla keşfettirebilir, çocukların okudukları romanlarla tecrübe ve deneyim sahibi olmalarına imkân sağlayabilir. Son zamanlarda hızla yaygınlaşan, çocukların da giderek daha fazla tercih unsuru olan fantastik romanlar, elbette çocukların imgelem gücünü geliştiren unsurlara sahiptir. Fakat, gerçek hayatla yüzleştiren, özellikle de aile temalı, sosyal içerikli çocuk romanları, birdenbire geri plâna atılmamalıdır. Hatta bu tür romanlar ya da bunların ders kitaplarına alınabilecek belli kesitleri, sınıf ortamında tartışılarak ve derinlemesine incelenerek öğrencilerin bir takım çıkarımlarda bulunmaları sağlanmalıdır.

Günümüzde, okuma alışkanlıklarının iyi çocuk kitaplarıyla kazanılacağı, çocuk yaşlarda kitaplarla yapılan olumlu bir tanışmanın ileriki yaşlara da yansıtacağı herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Çocuk kitaplarının da, çocuklar tarafından seçilmesi, dinlenmesi ve okunması için; biçim (kullanılan malzeme, boyut, ağırlık, kapak ve cilt, punto, mizanpaj ve resimleme) ve içerik (tema, konu, karakterler, dil ve üslup) açısından uygun özelliklere sahip olması gerekmektedir. Nitekim, biçim ve içerik açısından uygun şekilde hazırlanmış kitapların, çocuğun bütün gelişim alanlarını ve eğitimini destekleyebildiği genel olarak kabul görmektedir.

Çocuk edebiyatına, ebeveynlerden eğitimcilere, yazarlardan yayıncılara, hükümetlerden TV yapımcılarına kadar herkesin gereken önemi verip, bu konuda üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeleri gerekir. TV, radyo ve basın-yayın organları aracılığıyla yetişkinler ve çocuklar, çocuk edebiyatı konusunda bilgilendirilebileceği gibi; okullarda ilköğretim birinci sınıftan itibaren çocuk edebiyatı dersleri konularak, bu derslerde değerli

eserler ve bunların yazarlarının tanıtılması ve bir edebî eserin derinlemesine tartışılması gibi ortamlar hazırlayarak, erken yaşlardan itibaren eleştirel güce sahip bilinçli okuyucu kitlesi oluşturulabilir.

KAYNAKLAR

- "Aile", *Sosyal Bilimler El Sözlüğü*, ed. Erhan Arda v.dğr., Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.
- Akatlı, Füsün, "Türk Romanında Aile", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Sanat Açısından İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 11-30.
- Akbal, Oktay, "Yaşadığını Yazmak", *Aydınlanmanın Işığında Sanat İnsanlarımız: Oktay Akbal*, haz. Feridun Andaç, İde Eğitim, Organizasyon, Reklamcılık ve Ticaret Ltd. Şti., İstanbul, 1997, ss. 25-27.
- Akbayır, Sıddık, "Klasik Dönemin Didaktik İki Eseri: Hayriye ve Lutfiye", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 132-135.
- Aksoy, Mustafa, "Fanusta Yetişen Çocuk ve Korku Kitapları", *İçimdeki Çocuk*, sy. 1, ts., ss. 72-73.
- Akyüz, Yahya, "Resimli İlk Türkçe Alfabe ve Okuma Kitabımız ve Türk Eğitim Tarihindeki Önemi", *1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: Sorunlar ve Çözüm Yolları*, haz. Sedat Sever, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi – TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2000, ss. 25-39.
- Alaylıoğlu, Ruşen - Oğuzkan, F., *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, Arif Bolat Kitabevi, İstanbul, 1968.
- Alkan, Ahmet, "Günümüzde Şehir-Aile-Konut İlişkileri", *Türkiye Aile Yıllığı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990, ss. 204-213.
- Alkan, Türker, *Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim: Siyasal Bilincin Gelişmesinde Ailenin, Okulun ve Toplumsal Sınıfların Etkisi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989.
- Alpöge, Gülçin, "Günümüz Çocuk Kitaplarında Çocuk İmgesi", *Çocuk Kültürü: 1. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, 6-8 Kasım 1996, yay. haz. Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No. 1, Ankara, 1997, ss. 286-300.
- _____, *Çocuk ve Dil: Türkçede Sıfatların Kullanımı ve Çocuğun Gelişimi Açısından İncelenmesi*, Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., Doğan Kardeş Kitaplığı, No. 15, İstanbul, 1991.

- Altınkaynak, Hikmet, "Önemli Dönemleriyle Çocuk Yazını ve Geleceği", *Türk Dili*, c. 36, sy. 311, Yıl 27, Ankara, 1 Ağustos 1977, ss. 163-166.
- Altunay, H., "Bir Milyon Çocuk Kitabı", *Türkiye Yazıları*, sy. 36, Mart 1980, ss. 42-44.
- Apaydın, Talip, "Çocuk Yazını", *Ulusal Kültür*, sy. 4, Yıl 4, Ankara, Nisan 1979/4, ss. 181-184.
- Aral, Neriman, "Ailede Ana-Baba Tutumları", *Ailenin Güçlenmesinde Aile Bireylerinin Sorumlulukları Paneli*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Argunşah, Hülya, "Çocuk Edebiyatı", *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 290-301.
- Arkılıç-Songören, Sevgi, Türk ve Alman Çocuk-Gençlik Edebiyatı'nda Belirlenen Çocuk Eserlerinde Aile Konusunun İncelenmesi ve İlköğretim Okullarında Uygulanma Biçimi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Landau, <http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/tez-ozetleri/almanya.html>.
- Arlı, Melike Sıla, Kemâlettin Tuğcu Romanları: Özgün Bir Popüler Edebiyat Türü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Arseven, Ali D., *Alan Araştırma Yöntemi: İlkeler, Teknikler, Örnekler*, Gül Yayınevi, Ankara, 1993.
- Arslantürk, Zeki - Amman, Tayfun, *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2000.
- Asutay, Hikmet, "Türk Dili Derslerinde Çocuk ve Gençlik Yazını", (ss. 65-72),
- Atila, Sevim, "Toplumsal Değişmenin Aile ve Yaşlılar Üzerine Etkisi", *Uludağ Üniversitesi II. Genç Sosyal Bilim İnsanları Sempozyumu: Doğumunun 125. Yılında Türkiye'nin Önemi*, (23-24 Kasım 2006), Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayınları, No: 12, Bursa, 2006, ss. 233-247.
- Aydoğan, Feramuz, "Kır ve Kent İlişkileri Bakımından Ailede Görülen Kültürel Değişmeler", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 4, sy. 4, Van, 1993, ss. 51-58.
- Aytaç, Pakize, "Eğitim, Gelenek, Çocuk ve Masal", *Bilge: Yayım, Tanıtım, Tahlil, Eleştiri*, sy. 9, Yaz 1996, ss. 9-11.
- Balaman, Ali Rıza, "Kırsal Kesimde Aile Kurma, Çözme, Aile-içi Etkileşim ve İlişkiler", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, yay. haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 183-192.
- Banarlı, Nihad Sâmi, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi: Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar*, c. 2, Millî Eğitim Basımevi, Devlet Kitapları, İstanbul, 1971.
- Banguoğlu, Tahsin, "Türklerde Aile", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 359-363.

- Baran, Ethem – Uslu, Hakkı, "Çocuklara Yetişmeye Çalışan Bir Yazar: Gülten Dayıoğlu", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, sy. 26, Yıl 3, Ankara, Nisan 2002, ss. 20-23.
- Barnes, Walter, *Types of Children's Literature*, The Project Gutenberg E-book, ts.
- Baydar, Halise, "Aile Sergisi", <http://www.ailesergisi.org/uygulama.htm>.
- Baymur, Fuat - Demiray, Kemal, *Çocuk Edebiyatı Antolojisi*, Maarif Vekâleti, Öğretmen Kitapları, No. 61, Ankara, 1957.
- Belge, Murat, "Ailenin Yeri ve İşlevi", *Radikal*, 21 Mart 2006.
- Berkay, Fügen, "Sosyal Değişme ve Türk Ailesi", *I. Aile Şurası Bildirileri*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 17-20 Aralık 1990, ss. 167-170.
- Biddle, B. J. - Thomas, E. J., *Role Theory: Concepts and Research*, John Wiley and Sons, New York, 1966.
- Bilgiseven, Âmiran Kurtkan, *Genel Sosyoloji: Kavramlar, Nazariyeler, Bünye (Türkiye'de Sosyal Tabakalaşma), Değişme ve Sosyal Gelişme*, Divan Yayınları, y.y., 1982.
- Bilkan, Ali Fuat, "Çocuk Edebiyatı -Kavram ve Mahiyet", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 7-17.
- Bland, D. S., "Romanda Fiziksel ve Sosyal-Kültürel Çevre", *Roman Teorisi*, 2. Baskı, ed. Philip Stevick, çev. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 2004, ss. 263-278.
- "Bostan", *İslam Ansiklopedisi*, c. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 307-308.
- Bott, Elizabeth, "Aile İçi Roller ve Toplum Ağı", *Sosyoloji Yazıları*, 3. Baskı, der. İhsan Sezal, Ekin Kitabevi, Bursa, 1995, ss. 59-63.
- Bottomore, T.B., *Toplumbilim: Sorunlarına ve Yazınına İlişkin Bir Kılavuz*, 3. Basım, çev. Ünsal Oskay, Der Yayınevi, İstanbul, ts.
- Bozkurt, Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar*, 3. Baskı, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005.
- Browning, Janet, "Some Aspects of the Portrayal of Women in Modern Turkish Literature", *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies)*, c. 6, sy. 2, 1979, ss. 109-115.
- C.B. ve J.R., *Sosyolojinin Unsurları*, çev. Kazım Nami Duru, Kültür Bakanlığı Yayınları, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.
- Carpenter-Yaman, Carol E. - Poffenberger, Thomas, "Family-Size Attitudes of Rural Turkish Youths", *International Family Planning Perspectives*, c. 7, sy. 3, Eylül 1981, ss. 118-121.
- Cemiloğlu, Mustafa, "Çocuk Kitabı Olarak Dede Korkut Hikayeleri", *1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: Sorunlar ve Çözüm Yolları*, haz. Sedat Sever, Ankara

- Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi – TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2000, ss. 581-591.
- _____, *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Ekli 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
- _____, *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.
- Cengiz, Gülsüm, "Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Eğitimdeki Yeri ve İşlevi", *Varlık*, sy. 1189, Yıl 74, İstanbul, 1 Ekim 2006, ss. 17-22.
- _____, "Çocuk ve Gençlik Kitapları", 2006, <http://izedebiyat.com>.
- "Children's Literature", *Encyclopedia Britannica*, c. 5, William Benton, Publisher, 1973, ss. 519-528.
- Ciravoğlu, Öner, *Okul Öncesi Çocuk Edebiyatı*, Gözden geçirilmiş 4. Basım, Esin Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Coser, Lewis A., v.dğr., *Introduction to Sociology*, Hartcourt Brace Jovanovich Inc., New York, 1983.
- Çağatay, Tahir, *Günün Sosyolojisine Giriş*, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No. 136, Ankara, 1968.
- Çakmaklı, Kemal, *Aileler için Sosyal Hizmet*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Çalışlar, Aziz, "Çocuk Tiyatrosu", *Tiyatro Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Çelik, Çiğdem, "Kuştepe ve Çevresinin Sosyoekonomik Yapı Araştırması Sonuçları", *Kuştepe Araştırması-1999*, der. Gülten Kazgan v.dğr., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 61-80.
- Çevirme, Hülya, "Şiirsel Halk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Eğitimine Katkıları", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 5, sy. 7, Malatya, Bahar 2004, http://web.inonu.edu.tr/~efdergi/Hulya_siirsel.htm.
- Çıkla, Selçuk, "Tanzimattan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 89-107.
- Çılgın, Alev Sınar, "Çağını Anlatan Bir Çocuk Edebiyatçısı: Gülten Dayıoğlu", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 8, Yıl 6, Bursa, 2005/1, ss. 35-46.
- _____, "Genç Cumhuriyetin Ütopyası: "Gülbüz Türk Çocuğu"", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 6, Yıl 5, Bursa, 2004/1, ss. 97-119.
- _____, *Çocuk Edebiyatı*, Morpa Kültür Yayınları Ltd. Ş., İstanbul, 2007.
- "Çocuk Edebiyatı", *Edebiyat Ansiklopedisi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.
- "Çocuk Edebiyatı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, c. 2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977.
- "Çocuk Edebiyatı", *Yeni Kültür Ansiklopedisi*, c. 3, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

- "Çocuk ve Gençlik Edebiyatı", *Théma Larousse: Tematik Ansiklopedi*, c. 5, (Sanat ve Kültür: Dünya), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993-94, ss. 134-135.
- "Çocuklar İçin Edebiyat", *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, c. 4, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul.
- "Çocuklar İçin Yazılmış Eserler: Çocuk Edebiyatı", *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, c. 2, 2. Baskı, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1973.
- Danişoğlu, Emel, *Sosyal Yapı-III: Nüfus Grupları (A.) Yaşlı Nüfus*, DPT Sosyal Plânlama Başkanlığı Yayınları, No. DPT: 2135-SPB: 415, Ankara, Nisan 1988.
- Defleur, L.B., - Meir, R.F., "Deviance and Social Control", *The Future of Sociology*, ed. E.F. Borgatta - Kiscook, Sage Pub. Inc., California/ABD, 1988.
- Demiray, Kemal, *Türkçe Çocuk Edebiyatı*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1958.
- Demircan, Candemir, "Türkiye'deki Çocuk Kütüphanelerinin Halk Kütüphanelerine Devredilmelerinden Önceki Niceliksel Durum (1995-2000)", *Türk Kütüphaneciliği*, c. 20, sy. 2, Haziran 2006, ss. 177-194.
- Dilidüzgün, Selahattin, "Eğitim Gerçeği Açısından "100 Temel Eser" Tartışmaları", *Varlık*, sy. 1189, Yıl 74, İstanbul, 1 Ekim 2006, ss. 23-26.
- , *Çağdaş Çocuk Yazını: Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*, Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., Doğan Kardeş Kitaplığı, No. 92, İstanbul, 1996.
- Direk, Nuran, *Küçük Prens Üzerine Düşünmek*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- Dodson, Fitzhugh, *Baba Gibi Yâr Olmaz*, çev. Seçkin Cılızoğlu, Sander Yayınları, İstanbul, 1978.
- Doğan, İsmail, "Çocuk Eğitiminde İlk "Pedagojik" Gelişme: Emile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 256-260.
- Doğramacı, Emel, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989.
- Dönmezer, Sulhi, *Toplumbilim*, Yenilenmiş 11. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1994.
- Duben, Alan, "19. ve 20. Yüzyıl Osmanlı-Türk Aile ve Hane Yapıları", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 91-111.
- Dubetsky, Alan, "Kinship, Primordial Ties, and Factory Organization in Turkey: An Anthropological View", *International Journal of Middle East Studies*, c. 7, sy. 3, Temmuz 1976, ss. 433-451.
- Durmaz, Baki, "Aile Plânlaması ve Toplum", *Aile Yazıları-6: Nüfus ve Aile Plânlaması*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem - Belma Tokuroğlu, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 321-330.
- Efeoğlu, Ertuğrul, "Roman Kavramının Berisinde", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülteleri Dergisi*, c. 5, sy. 1, Bursa, 1990, ss. 63-68.

- Emil, Birol, "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Çocuk Problemi", *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler-2*, haz. Birol Emil, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 1997, ss. 299-310.
- Enginün, İnci, "Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış", *Türk Dili*, sy. 400, Ankara, Nisan 1985, ss. 186-194.
- _____, "Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Çocuklar", *Türk Dili*, sy. 400, Ankara, Nisan 1985, ss. 247-258.
- _____, "Kemalettin Tuğcu", *Bir Sığınak Olarak Kitap ve Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 214-221.
- _____, "Ömer Seyfettin ve Çocuklar", *Millî Kültür*, sy. 45, Haziran 1984, ss. 42-46.
- _____, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.
- Erdi, Arzu, İpek Ongun'un "Bir Genç Kızın Gizli Defteri" Adlı Romanında Yer Alan Eğitim Amaçlı İletiler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Bursa, 2002.
- Erdoğan, Nihat, "Endüstrileşme Sürecinde İşsizliğin "Aile"ye Etkisi", *Aile Yazıları-2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 347-362.
- Erel, S. Sevim, "Türk Ailesinin Durumu", *I.Aile Şurası Bildirileri*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 17-20 Aralık 2000, ss. 179-184.
- Ergil, Doğu, *Toplum ve İnsan: Toplumbilimin Temelleri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1984.
- Erkal, Mustafa E., *Sosyoloji (Toplumbilim)*, İlaveli 5. Baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 1993.
- Erman, Tahire, "The Impact of Migration on Turkish Rural Women: Four Emergent Patterns", *Gender and Society*, c. 12, sy. 2, Nisan 1998, ss. 146-167.
- Eröz, Mehmet, "Türk Ailesi", (*Türk Ailesi*, İstanbul: M.E.B. Basımevi, 1977'den alınmıştır), *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 225-247.
- _____, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, 3. Basım, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982.
- _____, *Türk Ailesi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, No. 3403, İstanbul, 2000.
- Esen, Nüket, *Türk Romanında Aile Kurumu: 1870-1970*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 1997.
- _____, "Türk Romanında Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 2, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Genel Yayın, No. 72, Ankara, 1991, ss. 405-412.

- Eyre, Linda ve Richard, *Aile İçi Güven: Sevgi+İlgi+Bilgi (Etkili Bir Yöntem)*, çev. Aydan Çetintürk Güner, Beyaz Yayınları, İstanbul, 1998.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, "Türklerde Aile İctimaiyatı", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 1-26.
- Fidan, Figen, "Dünya Çocuk Edebiyatı", *Edebice.com*, <http://www.edebice.com/eser.asp?id=5194>.
- Fox, Greer Litton, "Some Determinants of Modernism Among Women in Ankara, Turkey", *Journal of Marriage and the Family*, c. 35, sy. 3, Ağustos 1973, ss. 520-529.
- Gander, Mary J., - Gardiner, Harry W., *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, haz. Bekir Onur, İmge Kitapevi, Ankara, 1993.
- Geçgel, Hulusi, "Türkiye'de Çocuk Kitaplarının Gelişimi", *İz Edebiyat*, 2005.
- Geray, Cevat, *Plânlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar: Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1974.
- Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, yay. haz. Hüseyin Özel - Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.
- Gordon, Michael - Whelan, Brendan - Vaughan, Richard, "Old Age and Loss of Household Headship: A National Irish Study", *Journal of Marriage and the Family*, c. 43, sy. 3, Ağustos 1981, ss. 741-747.
- Gökalp, Ziya, "Türk Ailesi", *Makaleler IX*, haz. Şevket Beysanoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 359, İstanbul, 1980, ss. 122-124.
- Gökçe, Birsen, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç*, der., Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 205-223.
- Gökşen, Enver Naci, "İlk Çocuk Romanlarımız", *Türk Dili*, c. 26, sy. 248, Yıl: 21, Ankara, 1 Mayıs 1972, ss. 134-139.
- _____, *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*, Hikmet Yayınevi, İstanbul, 1972.
- Güleç, Havise Çakmak - Geçgel, Hulusi, *Çocuk Edebiyatı: Okul Öncesinde Edebiyat ve Kitap*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Güleryüz, Hasan, *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2002.
- "Gülistan", *İslam Ansiklopedisi*, c. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 240-241.
- Gültekin, Ali, "1960-1990 Yılları Arasında Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Konu Sorunu", *1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: Sorunlar ve Çözüm Yolları*, haz. Sedat Sever, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi - TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2000, ss. 295-305.

- _____, "Alman Dilinde Kavram ve Kaynak Olarak "Çocuk ve Gençlik Edebiyatı"", *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 3, sy. 2, Eskişehir, Haziran 1990, ss. 183-190.
- Gündüz, Üzeyir, "Çocuk Edebiyatında Çeviri Etkisi, Uygulamalar ve Sorunları", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 136-141.
- Güngen, Yıldız, v.dğr., *Ev ve Ailede Yaşam Yönetimi*, Pegem A Yayınları, Ankara, 2002.
- Güngörmüş, Oya, "Baba-Çocuk İlişkisi", *Ana-Baba Okulu*, 7. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, ss. 245-253.
- Günyol, Vedat, "Çocuk Dediğimiz", *Türk Dili*, c. 39, sy. 331, Yıl 28, Ankara, 1 Nisan 1979, ss. 241-244.
- Gürbüz, Fatma, "Japon Çocuk Edebiyatı", *Türk Edebiyatı*, sy. 178, Ağustos 1988, ss. 56-57.
- Gürel, Zeki, "Çocuk Edebiyatı Kavramı Üzerine", *Millî Eğitim*, sy. 126, Ankara, Ocak-Şubat-Mart 1995, ss. 46-47.
- _____, "Eğitimci ve Çocuk Edebiyatçısı İbrahim Alâettin Gövsa", *Eğitim Dergisi*, sy. 7, Ocak-Şubat-Mart 1994, ss. 84-89.
- Güvenç, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, Geliştirilmiş 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- Holmstrom, Engin İnel, "Changing Sex Roles in a Developing Country", *Journal of Marriage and the Family*, c. 35, sy. 3, Ağustos 1973, ss. 546-553.
- Horton, Paul B. - Hunt, Chester L., *Sociology*, 4. Baskı, McGraw-Hill, Inc., Tokyo, 1976.
- İlcan, Suzan M., "Peasant Struggles and Social Change: Migration, Households and Gender in a Rural Turkish Society", *International Migration Review*, c. 28, sy. 3, Sonbahar 1994, ss. 554-579.
- İçli, Tülin Günşen - Öğün, Aslıhan - Özcan, Nilüfer, *Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu*, T.C. Devlet Bakanlığı, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1995.
- İleri, Selim, "Günümüz Türk Romanında Büyük Kent", *Türkiye Yazıları*, sy. 3, Haziran 1977, ss. 9-18.
- İmamoğlu, Olcay ve Vacit, *İnsan Evi ve Çevresi: Ankara'da bir Toplu Konut Araştırması*, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- İnal, Nihan, "Şiddet Çemberi Kırılmalı", *Cumhuriyet*, 21 Mart 2006.
- İnal, Tuğrul, "Çocuk Yazınında Çağdaşlaşma", *Ulusal Kültür*, sy. 4, Ankara, Nisan 1979, ss. 27-41, ss. 36-37.; Gürel, Nazlı Rânâ, "Edebiyatın Gayesi Üzerine", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 5, Samsun, 1990, ss. 79-91.
- Jones, G. E., *Rural Life-Patterns and Processes*, Longman Group, London, 1973.
- Kabacalı, Alpay, "Çocuk Edebiyatı", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, ss. 607-610.

- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, "Aile-içi Etkileşim ve İlişkiler: Bir Aile Değişme Modeli Önerisi", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 131-143.
- _____, "Status of Women in Turkey: Cross-Cultural Perspectives", *International Journal of Middle East Studies*, c. 18, sy. 4, Kasım 1986, ss. 485-499.
- _____, "Türkiye'de Ailenin Sürekliliği ve Değişimi", *1. Aile Şurası Bildirileri*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 17-20 Aralık 1990.
- Kallıncı, Hasan, "Çocuğu Ciddiye Almak", *Türk Yurdu*, sy. 136, Aralık 1998, ss. 80-82.
- Kandiyoti, Deniz, "Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 15-33.
- _____, "Some Social-Psychological Dimensions of Social Change in a Turkish Village", *The British Journal of Sociology*, c. 25, sy. 1, Mart 1974, ss. 47-62.
- Kantemir, Enise, "Çocuklara Yönelik Yayınlar ve Çocuk Kitapları Sorunu", *Türk Aile Ansiklopedisi*, c. 1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, ss. 247-250.
- Kaplan, Mehmet, (Hisar, nr. 146, Şubat 1976'dan aktarılmış) "Yabancı Çocuk Kitapları", *Mehmet Kaplan'dan Seçmeler-II*, haz. İnci Enginün - Zeynep Kerman, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- Kaplan, Ramazan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, 3. Baskı, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 1997.
- Karaçam, Ali, "Çocuk Kitapları ve Çocukların Eğitimi", *Çerçeve*, sy. 37, Yıl 13, Aralık 2005, ss. 113-115.
- Karpat, Kemal H., "Society, Economics, and Politics in Contemporary Turkey", *World Politics*, c. 17, sy. 1, Ekim 1964, ss. 50-74.
- Kavaklı, Sibel, "Dünden Bugüne Türk Ailesi", (Uludağ Üniversitesi II. Ulusal Genç Bilim İnsanları Sempozyumu), (23-24 Kasım 2006), Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Sanat Kurulu Yayınları, No. 12, Bursa, 2006, ss. 195-217.
- Kerman, Zeynep, "Halid Ziya'nın Romanlarında Çocuk ve Çocuk Terbiyesi", *Türk Dili*, sy. 400, Ankara, Nisan 1985, ss. 211-217.
- Kıbrıs, İbrahim, *Çocuk Edebiyatı*, 3. Baskı, Tek Ağaç Eylül Yayınları, Ankara, 2006.
- Kıncal, Remzi Y., *Vatandaşlık Bilgisi*, Mikro Yayınları, Ankara, 2002.
- Kıray, Mübeccel B., "Büyük Kent ve Değişen Aile", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 69-78.
- _____, "Gecekondu: Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşememe", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kıray, Gazi

- Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1982, ss. 339-352.
- _____, "Küçük Kasaba Kadınları", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kiray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, No. 7, Ankara, 1982, ss. 483-499.
- _____, "Sosyal Yapı ve Nüfus Artış Etkileşimi", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kiray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, No. 7, Ankara, 1982, ss. 21-30.
- _____, "Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni: Kendiliğinden: Dört Köyün Monografik Karşılaştırılması", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kiray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, No. 7, Ankara, 1982, ss. 133-157.
- _____, "The New Roles of Mothers: Changing Intra-Familial Relationships in a Small Town in Turkey", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kiray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, No. 7, Ankara, 1982, ss. 443-456.
- _____, "Toplumsal Değişme ve Kentleşmede Düşük Gelirliler", *Toplumbilim Yazıları*, haz. Mübeccel Kiray, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1982, ss. 167-176.
- _____, *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1964.
- Kırkpınar, Leyla, *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, No. 2563, Ankara, 2001.
- Kirkpatrick, C., *The Family*, Ronald Press, New York, 1955.
- Kolars, John F., "Community Studies in Rural Turkey", *Annals of the Association of American Geographers*, c. 52, sy. 4, Aralık 1962, ss. 476-489.
- Kongar, Emre, "Kıray'da Aile Kavramı", *Türk Toplumbilimcileri: 2*, haz. Emre Kongar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, ss. 423-447.
- _____, *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
- Kurtkan, Âmiran, *Köy Sosyolojisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 1406, İstanbul, 1968.
- _____, *Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 1742, İstanbul, 1972.
- Kuzgun, Yıldız - Sevim, Seher A., "Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dinî Yönelim Arasındaki İlişki", *Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 37, sy. 1, 2004, ss. 14-27.
- Leslie, G. R., *The Family in Social Context*, Oxford University Press, N. Y., 1967.
- Levine, Ned, "Old Culture-New Culture: A Study of Migrants in Ankara, Turkey", *Social Forces*, c. 51, sy. 3, Mart 1973, ss. 355-368.

- Linke, Fraulein Lilo, "Social Changes in Turkey", *International Affairs*, c. 16, sy. 4, Temmuz 1937, ss. 540-563.
- Magnarella, Paul J. - Türkdoğan, Orhan, "Descent, Affinity, and Ritual Relations in Eastern Turkey", *American Anthropologist*, c. 75, sy. 5, Ekim 1973, ss. 1626-1633.
- Manlove, Colin, *From Alice to Harry Potter: Children's Fantasy in England*, Cybereditions Corporation, Christchurch, New Zealand, 2003.
- Meray, Seha L., *Toplumbilim Üzerine*, Hil Yayınları, İstanbul, 1982.
- Merter, Feridun, *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.
- Minger, Karl, "Modern Roman Teorisi", çev. Arif Ünal, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Yıl 2002, ss. 1-8.
- Minibaş, Türkel, "Türkiye'nin Kalkınma Sürecinde Kadın İşgücü", *Aydınlanmanın Kadınları*, der., N.Arat, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul, 1998.
- Miyasoğlu, Mustafa, "Türk Romanında Aile ve Özgün Romancılar", (söyleşen) Gülşen Kılınçer, *Sanat ve Edebiyat Konuşmaları*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 1999.
- Nanelidere, Fatih (ed.), "Roman/Araştırma: Roman Sanatı Üzerine Bir Araştırma", *Epigraf*, 15 Aralık 2001, <http://epigraf.fisek.com.tr>.
- Nas, Recep, "Ailede Çocuk Eğitimi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 1, sy. 1, Bursa, 1986, ss. 171-179.
- _____, *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002.
- Neydim, Necdet, "Çocuk Edebiyatının Durumu ve "100 Temel Eser" Üzerine", *Varlık*, sy. 1189, Yıl 74, İstanbul, 1 Ekim 2006, ss. 3-7.
- _____, "Çocuklarda Şiddeti İçselleştiren Edebiyat mıdır Yoksa Onları Şiddete Yönelten Araçlar Başka Yerde mi Aranmalıdır?", *Çocuk Edebiyatına ve Çocuk Hekimliğine Yansıyan Şiddet Sempozyumu*, 25-27 Nisan 2002, Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003, ss. 1-9.
- _____, "Popüler Çocuk Kitapları ve Medyasının Çocuk Kültürüne Etkilerine Sosyolojik Gerçeklikler Açısından Bakış", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, sy. 57, Yıl 5, Ankara, Kasım 2004, ss. 76-80.
- _____, *80 Sonrası Paradigma Değişimi Açısından Çeviri Çocuk Edebiyatı*, Bu Yayınevi, İstanbul, 2003.
- _____, *Çocuk ve Edebiyat: Çocukluğun Kısa Tarihi - Edebiyatta Çocuk Figürleri*, Bu Yayınevi, İstanbul, 2000.
- _____, *İnceleme, Araştırma, Eleştiri: Çocuk Edebiyatı*, Bu Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Oğuzkan, A. Ferhan, "Dünyada ve Bizde Çocuk Yazınının Gelişimine Toplu Bir Bakış", *Türk Dili*, c. 39, sy. 331, Yıl 28, Ankara, 1 Nisan 1979, ss. 261-283.

- Oittinen, Riitta, *Translating for Children: Children's Literature and Culture*, c. 11, Garland Publishing, Inc., New York, 2000.
- Oktay, Ayla, *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, Epsilon Yayınları, İstanbul, 1999.
- Olson-Prather, Emelie, "Family Planning and Husband-Wife Relationships in Turkey", *Journal of Marriage and the Family*, c. 38, sy. 2, Mayıs 1976, ss. 379-385.
- Ozankaya, Özer, *Toplumbilime Giriş*, Genişletilmiş 5. Basım, "S" Yayınları, Ankara, 1984.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları-II*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Devlet Kitapları, İstanbul, 1971.
- Önen, Engin, "Ailenin Grupsal ve Kurumsal Değişme Boyutları ve Bir Örnek Olay", *Aile Yazıları-2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, der. Beylü Dikeçliçil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 505-512.
- Önertoy, Olcay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
- Özbay, Ferhunde, "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 35-68.
- Özdiker, Cengiz, "Kemâlettin Tuğcu'nun Bilinen 211 Kitabından En Ünlüsü; "Üvey Baba" Dizisi: Televizyonda Şiddetle Karışık; Sevgisizlik, Yoksulluk, Acıma Duygusu...", <http://web.bir.net.tr/cengizozdiker/htm/ueybab.htm>, ts.
- Özen, Sevinç, *Sanayi Kasabasında Yaşam Biçimi ve Aile Yapısında Meydana Gelen Değişmeler: Soma Örneği*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No. 64, İzmir, 1991.
- Özgüven, İbrahim Ethem, *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara, 2001.
- Özkalp, Enver, *Sosyolojiye Giriş*, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No. 87, Eskişehir, 1993.
- Özkırımlı, Atilla, "Çocuk Edebiyatı", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 2, 2. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983, ss. 327-333.
- Öztürk, Ali Osman - Akın, Meral Ş., "Almanya'daki Türk Çocuk Edebiyatı Üzerine Kısa Notlar", *Türk Yurdu*, sy. 136, Aralık 1998, ss. 93-95.
- Pala, İskender, "Bostan", *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 13. Basım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 74-75.
- Sutherland, Zena, "Literature for Children", *The World Book Encyclopedia*, vol. 12, USA, 1991, ss. 358-390.
- Parlatır, İsmail, "Çocuk Edebiyatımızın İlk Ürünlerinden Tefekkür ve Nijad Ekrem", *Türk Dili*, c. 49, sy. 400, Yıl 34, Ankara, Nisan 1985, ss. 195-198.
- Pehlivan, İnyet, "Okula Aile Katılımı", *Yaşadıkça Eğitim*, sy. 53, Temmuz-Ağustos 1997, ss. 4-7.

- Polat, Müge Sucu, *Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Şiirlerinde Çocuk Teması*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, No. 2818, Ankara, 2002.
- Pulat, Ali, "Çocuk Edebiyatı Kavramı ve Bu Kavram Etrafında Yapılan Tartışmalar", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 3, Afyon, Sonbahar 1999, ss. 173-193.
- Reiss, Ira L., "The Universality of the Family: A Conceptual Analysis", *Journal of Marriage and the Family*, c. 27, sy. 4, Kasım 1965, ss. 443-453.
- Rifat, Mehmet, "Vladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi", Vladimir Propp, *Masalın Biçimbilimi: Olağanüstü Masalların Yapısı*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, çev. Mehmet Rifat - Sema Rifat, Om Yayınevi, İstanbul, 2001, ss. 7-13, s. 10.
- Robinson, Richard D., "Turkey's Agrarian Revolution and the Problem of Urbanization", *The Public Opinion Quarterly*, c. 22, sy. 3, Sonbahar 1958, ss. 397-405.
- Rodrik, Dani, "Rural Transformation and Peasant Political Orientations in Egypt and Turkey", *Comparative Politics*, c. 14, sy. 4, Temmuz 1982, ss. 417-442.
- Rogers, R. - Burdge, R., *Social Change in Rural Societies*, Appleton-Century-Crofts, N. Y., 1972.
- Sadak, Necmeddin, *Sosyoloji*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1937.
- Sağlık, Şaban, "Çocuk Romanları", *Hece*, sy. 104-105, Yıl 9, Ankara, Ağustos-Eylül 2005, ss. 231-255.
- Salk, Lee, *Bebeklikten Yetişkinliğe Çocuğun Duygusal Sorunları*, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
- Sanay, Eyüp, "Türk Ailesinin Eğitim Yapısı", *Türkiye Aile Yıllığı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990, ss. 40-48.
- Sarıyüce, Hasan Lâtif, "Çocuk Kitaplarının Düşündürdükleri", *Millî Kültür*, sy. 38, Ankara, Şubat 1983, ss. 51-53.
- Sauerbrey, Ellen, "UN and Family Policy", Remarks to the World Congress of Families-III, Mexico City, Mexico, 29 Mart 2004, <http://www.state.gov/g/wi/31215.htm>.
- Scognamillo, Giovanni, "Çocuk, Edebiyat, Korku", *Çocuk ve Sanat*, ed. Nida Nevra Savcıoğlu, Okuyan Us Yayın, İstanbul, 2003, ss. 11-15.
- Serdaroğlu, Servet, *Aile Çevresi: Kadın-Erkek İlişkileri*, Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1972.
- Sezal, İhsan, "Aile: Bugünden Yarına Bir Sonuç Denemesi", *Türkiye Aile Yıllığı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990, ss. 262-266.
- Shavit, Zohar, "Çocuk Yazını Çevirisinin Yazınsal Çoğuldizgedeki Konumu Açısından Belirlenmesi", çev. Pınar Besen, *Metis Çeviri Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, Bahar 1991, ss. 19-26.
- Sinar, Alev, *Hikâye ve Romanımızda Çocuk (1872-1950)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997.

- "Soruşturma: 100 Temel Eser", *Varlık*, sy. 1165, Yıl 72, İstanbul, Ekim 2004, ss. 5-19.
- Stephens, W. N., *The Family in Cross-Cultural Perspective*, Holt, Rinehard and Winsdon, London, 1963.
- Stirling, Paul, "Social Ranking in a Turkish Village", *The British Journal of Sociology*, c. 4, sy. 1, Mart 1953, ss. 31-44.
- Stycos, J. Mayone, "The Potential Role of Turkish Village Opinion Leaders in a Program of Family Planning", *The Public Opinion Quarterly*, c. 29, sy. 1, İlkbahar 1965, ss. 120-130.
- Şahinkaya, Rezan, "Gençler Arasında Yaygınlaşan Kohabitasyon'un Geleneksel Aile Kurumuna Etkisi", *Cumhuriyet Köye, Köylü Kadına ve Türk Ailesine Neler Getirdi: Prof. Dr. Rezan Şahinkaya'nın Kırsal Kalkınma, Aile ve Çocukla İlgili Basılmamış Makaleleri ve Araştırma Özetleri*, haz. Rezan Şahinkaya, yay.y., y.y., ts., ss. 87-95.
- _____, "Orta Anadolu Köylerinde Aile Strüktürü", *Aile Yazıları I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 169-196.
- Şimşek, Tacettin, "Çocuk Edebiyatı ve Dergiciliği", *Yağmur Dergisi*, sy. 18, İstanbul, 2003.
- Şirin, Ahmet, "Değişen Toplum ve Aile Yapısı", *Türk Edebiyatı*, sy. 172, Şubat 1988, ss. 12-13.
- Şirin, M. Ruhi, "Çocuk Edebiyatı mı, Medeniyet Sütü mü?", söyleşenler Ethem Baran ve Hakkı Uslu, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, sy. 26, Yıl 3, Ankara, Nisan 2002, ss. 27-31.
- _____, "Yazılı Çocuk Edebiyatımızın Önemli Dönemeçleri", 31. Soru, *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, haz. Mustafa Ruhi Şirin, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 93-96.
- Taeuber, Irene B., "Population and Modernization in Turkey", *Population Index*, c. 24, sy. 2, Nisan 1958, ss. 101-122.
- Tahir, Kemal, *Notlar/Sanat-Edebiyat 1*, haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989.
- Tan, E. Mine, *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1979.
- Taşdemir, Mehmet, "Eğitsel Bir Materyal Olarak Çocuk Hikâye ve Romanlarının Nitelik Düzeyi", *Millî Eğitim*, sy. 168, Yıl 33, Güz 2005, ss. 7-28.
- Terzioğlu, R. Günsel, "Ailenin Ekonomik Faaliyetleri", *Türkiye Aile Yıllığı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, ss. 110-113.
- Tezcan, Mahmut, *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, http://www.1001kitap.com/Bilim/Mahmut_Tezcan/turk_ailesi_antropolojisi/aile11_yeniyapilanma.html.
- Timur, Serim, *Türkiye'de Aile Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972.

- Tolan, Barlas, "Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru...: Dünyada ve Türkiye'de Aile Yapısının Evrimi", *Aile Yazıları-2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 491-504.
- _____, *Toplum Bilimlerine Giriş*, 4. Baskı, Adım ve Murat Yayıncılık, Ankara, 1996.
- Topaç, Hatice, "Çocuk Edebiyatı", <http://haticetopac.tripod.com/hikaye.htm>.
- Tuncer, Nilüfer, "Çocuk Edebiyatı Araştırmalarında Yararlanılacak Yöntemler", *Soru 19, 99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, haz. Mustafa Ruhi Şirin, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 49-50.
- Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1000 Temel Eser Serisi, Devlet Kitapları, No. 10, İstanbul, 1969.
- Turinay, Necmettin, *Değişen Toplum ve Aile*, Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş., Ankara, 1996.
- Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, DPT: 2165, Ankara, Nisan 1989.
- "Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatı", *Théma Larousse: Tematik Ansiklopedi*, c. 6, (Sanat ve Kültür: Türk-İslam), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993-94, ss. 146-147.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.
- Türkdoğan, Orhan, "Güneydoğu Anadolu Projesinin Sosyo-Kültürel Yönü", *GAP-Güneydoğu Anadolu Projesi: 1. Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu*, der. Ali İhsan Bağış, (Şanlıurfa, 22-25 Nisan 1987), Türkiye Ziraat Donatım Kurumu Meslekî Yayınları, No. 49, Ankara, 1988, ss. 591-605.
- _____, *Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, Genişletilmiş 2. Baskı, Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977.
- Türkiye'de Kadının Durumu*, (4. Dünya Kadınlar Konferansı Türkiye Ulusal Raporu), T.C. Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1994.
- Tüzün, Sezgin, "{İbrahim Yasa'da} Aile Yapısı ve Biçimleri", *Türk Toplum Bilimcileri: 2*, ed. Emre Kongar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988, ss. 205-235.
- Udoh, V. W., "Children's Literature: Reflection of Society, Culture, and Ethnic Groups", *International Association of School Librarianship*, 1998, ss. 249-258.
- Ulusavaş, Mualla, "Aile, Ana-Baba ve Çocuk Yönünden Türkiye'de Durum", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 5, sy. 1, Bursa, 1990, ss. 137-145.
- Uslu, Hakkı - Baran, Ethem (söyleşi yapanlar), "Günümüzde Bir Nasrettin Hoca: Yalvaç Ural", *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, sy. 26, Yıl 3, Ankara, Nisan 2002, ss. 13-15.

- Ülken, Hilmi Ziya, *Sosyoloji*, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943.
- Ünsal, Artun, "Yasalara Başkaldıran Aile İlişkileri: Türkiye'de Kan Davası ve Geleneği", *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*, haz. Türköz Erder, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1984, ss. 193-213.
- Vergin, Nur, "Toplumsal Değişme ve Türkiye'de Aile", *Aile Yazıları-2: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 309-320.
- Walters, Zelia M., *Siz ve Çocuğunuz*, çev. y., Anten Yayınevi, İstanbul, 1962.
- White, Jenny B., "Women and Work in Istanbul: Linking the Urban Poor to the World Market", *Middle East Report*, sy. 173, (*Gender and Politics*), Kasım-Aralık 1991, ss. 18-22.
- Yağcı, Öner, *Küreselleşme Sürecinde Edebiyatımız*, İleri Yayınları, İstanbul, 2004.
- Yalçın, Alemdar - Aytaş, Gıyasettin, *Çocuk Edebiyatı*, 2. Baskı, Akçağ, Ankara, 2003.
- Yaman, Havva Sena, "Bizde Bir Çocuk Edebiyatı Var mı?", *Kırk İkinci*, röportaj, Abdullah Harmanlı, 21 Kasım 2005, <http://www.40ikindi.com/edebiyat/oku.php?id=1169>.
- Yasa, İbrahim, "Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 197-203.
- _____, "Gecekondu Ailesi (Geçiş Hâlinde Bir Aile Tipolojisi)", *Aile Yazıları-I: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihî Süreç*, der. Beylü Dikeçligil - Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, ss. 133-139.
- _____, "Internal Migration and the Turkish "Gecekondu Family" *Introduction", *Prof. Fehmi Yavuz'a Armağan*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No. 528, Ankara, 1983, ss. 159-170.
- _____, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No. 119, Ankara, 1970.
- _____, *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No. 182, Ankara, 1979.
- Yavuzer, Halûk, "Okul Başarısızlığını Etkileyen Faktörler", *Aile ve Çocuk Konferans ve Panelleri*, ed. Haluk Yavuzer, Ak Yayınları, İstanbul, 1986, ss. 64-68.
- _____, *Ana-Baba ve Çocuk*, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
- _____, *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- _____, *Çocuk Psikolojisi*, 17. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
- _____, *Çocuk ve Suç*, 9. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.

- Yener, Cemil, "Sinekli Bakkal - Türkçülüğün Esasları", *Ulusal Kültür*, sy. 4, Yıl 1, Ankara, Nisan 1979/4, ss. 135-149.
- Yıldırım, Dursun, "(1) İdeolojik Çocuk Edebiyatından Örnekler I: Sabahattin Ali'nin Sırça Köşk'ü", *Türk Dili*, sy. 223-224, Ankara, Kasım-Aralık 1981, ss. 126-132.
- Yılmaz, Durali, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- Yılmaz, Nilay, "Sihirli Değnek: Çocuklar İçin Kitaplar", *Cumhuriyet Kitap*, sy. 874, İstanbul, 2006.
- Yörükoğlu, Atalay, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, 3. Baskı, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 1989, s. 79.
- Yurt, İbrahim - Ergil, Gül - Sevil, Hüseyin Tekin, *Orman Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*, DPT Müsteşarlığı Yayını, Başbakanlık Yayınları, (Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Rapor-III), Ankara, 1971.
- Yurttaş, Hüseyin, "Çocuk ve Kitap", *Varlık*, sy. 1058, İstanbul, 1995, ss. 2-6.
- Zimmerman, Carle C., *Yeni Sosyoloji Dersleri*, çev. Âmiran Kurtkan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 1102, İstanbul, 1964.

EK: Tezde İncelenen Çocuk Romanları

- Ak, Sevim, *Gemici Dedem*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Akbaba, Şaban, *Kolonya Kokulu Mendil*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2001.
- Akbal, Oktay, *Yeşil Ev*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.
- Akçagüner, Zeliha, *İçimdeki Ses*, Tudem Yayınları, İzmir, 2002.
- _____, *Şarkı Söyleyen Kayalar*, 2. Baskı, Bu yayınevi, İstanbul, 1997.
- Akıncı, Dilâra, *Çitlembik Kız!*, 2. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Aksoy, Seza, *Arsa*, Oda Yayınları, İstanbul, 1981.
- Alsan, Nebil Fazıl, *Köprüaltı Çocukları*, Nurdan Yayınları Ltd. Şti., İstanbul, 2002.
- _____, *Tehlikeli Yolculuk*, Nurdan Yayınları Ltd. Şti., İstanbul, 2002.
- Apaydın, Talip, *Biz Varız*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.
- _____, *Dağdaki Kaynak*, 2. Basım, Can Yayınları, İstanbul, 1982.
- Ateş, Kemal, *Yitik Kuzular*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.
- Atilla, Mehmet, *İngiltere'den Gelen Konuk*, 2. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 1999.
- Aygen, Zeynep, *Alaç*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003.
- Bahadıroğlu, Yavuz, *Bizim Can*, 5. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, *Çocuğun Ramazanı*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Köy Çocuğu*, 3. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, *Üç Kaçak Yolcu*, 2. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, *Yetim Metin*, 3. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2002.
- Başaran, Bilsen, *Benekli Turgut*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 2002.
- Besleyici, Hâdi, *Eskimo Hasan*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, *Gündüz Feneri*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, *Kankardeşi*, Ülke Yayınevi, İstanbul, ts.

- _____, *Küçük Kavalcı*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, *Öksüz Ömer*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, *Simitçi Ahmet*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, 2000.
- Bilen, Barış, *Işığa Doğru*, Yuva Yayınları, İstanbul, 2004.
- _____, *Kırmızı Araba*, Yuva Yayınları, İstanbul, 2004.
- Bilginer, Abdülkadir, *Kaçkaçta Bir Çukurova Çocuğu*, Bursa Hakimiyet, Bursa, 1983.
- Boyunağa, A. Yılmaz, *Satıcı Çocuk*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- _____, *Yankılı Kayalar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- Bozfırat, Ayhan, *Akraba Hasan*, 2. Baskı, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 1974.
- Bucak, Nevra, *Kızın Adı Candan*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Bulut, Süleyman, *Sınıfımızın Resmi*, Can Yayınları, İstanbul, 1981.
- Canat, Hasan Nail, *Bir Avuç Ateş*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Bir Küçük Osmancık Vardı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.
- _____, *Gül Yarası*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Günahkâr Baba*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Yaralı Serçe*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Yasemen*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- Cengiz, Gülsüm, *Ahşap Evin Çocukları*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Ayşe'nin Günleri*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1998.
- Çakmakçioğlu, Adnan, *Anılar*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.
- _____, *Balon*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, *Bisiklet*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, *Burukluk*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, *Dağ*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.
- _____, *Gözyaşı*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, *İğde*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, *Karaca*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.
- _____, *Kayık*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.

- _____, *Kolye*, Öğün Yayınları, Ankara, 1997.
- _____, *Kumru*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.
- _____, *Yusuf*, Öğün Yayınları, Ankara, 1991.
- Çandağ, Neclâ, *Lemas'ın Limon Çiçeği*, 2. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2005.
- _____, *Mermer Çeşmenin Sevgi Suyu: Bağlar Sokağı 2*, 2. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Çınaroğlu, Ayla, *Tülüş*, Uçanbalık Yayınları, İstanbul, 2001.
- Çibir, Şaban, *Seni Dinliyorum Anne*, 2. Baskı, Türkiye Çocuk Yayınları, İstanbul, 1995.
- Çiçek, Tacim, *Ölümsüz Kuş*, Say Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Şeftali Dede*, 2. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2000.
- Dalokay, Vedat, *Kolo*, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., İstanbul, 1981.
- Damla, Nurdan, *Dünya Yolcusu Murat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2001.
- Dayioğlu, Gülten, *Ben Büyüyünce*, 4. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1989.
- _____, *Dört Kardeşiler*, 16. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003.
- _____, *Fadış*, 31. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2004.
- _____, *Yurdumu Özledim*, 15. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Dölek, Sulhi, *Gülyüzlü Tarlalar*, Gendaş Kültür, İstanbul, 2000.
- Dursun K., Tarık, *Benim Dedem Bir Tane*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- _____, *Hoşça Kal Küçük*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.
- _____, *Kerem'i Kimse İstemiyor*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997.
- _____, *Otobüsüm Kalkıyor*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.
- Eniştegil, Ümran, *Maviş'in Bebeği*, Koran Yayınları, İstanbul, 1992.
- Eryalaz, Zekâi, *Yuvaya Dönen Çocuk*, Kandil Grafik-Yayıncılık, Ankara, 1984.
- Gezer, Gülten, *Yuvadaki Çocuklar*, 2. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul, 2003.
- Güler, Mehmet, *İkizler*, Epsilon Yayınları, İstanbul, ts.
- Gündüz, Üzeyir, *Pembe Kızın Ölümü*, 3. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2005.
- _____, *Sakıncalı Yumurcak*, 2. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990.
- Güner, Fatma, *Bana Annemi Anlat*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, ts.

- _____, *Bir Köy Çocuğu*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1999.
- _____, *Küçük Ressam*, 6. Baskı, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1999.
- _____, *Sevgi Arayan Çocuk*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Güneş, Ekrem, *Gökkuşığı Sitesi Çocukları*, Bu Yayınları, İstanbul, 1997.
- _____, *Sevgi Pınarı*, Bu Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Güney, Hüseyin, *Bir Kutu Tebeşir İstiyoruz*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- Gürmen, Aysel, *Benim Adım Selen*, Uçanbalık Yayınları, İstanbul, 1995.
- Hızlı, Zuhâl Barbaros, *Pop Şeker Çocuk*, Bu Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Hüseyin, Hasan, *Aşıcı Baba*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.
- _____, *Becerikli Çocuğun Düşleri*, 6. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.
- Ilgaz, Rifat, *Bacaksız Kamyon Sürücüsü*, Arkadaş Kitaplar, İstanbul, 1980.
- _____, *Bacaksız Okulda*, 14. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2004.
- _____, *Bacaksız Sigara Kaçakçısı*, Can Yayınları, İstanbul, 1983.
- _____, *Bacaksız Tatil Köyünde*, 14. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2004.
- _____, *Cankurtaran Yılmaz*, 7. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Halime Kaptan*, Çınar Yayınevi, İstanbul, 1990.
- _____, *Küçükçekmece Okyanusu*, 8. Basım, Çınar Yayınları, İstanbul, 2003.
- İçöz, Nur, *Reyhan*, 3. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 2003.
- İzgü, Muzaffer, *Anneannem Cankurtaran*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- _____, *Anneannemin Bebeği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997.
- _____, *Anneannemin Gramofonu*, 6. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, ts.
- _____, *Armutçu Ayı*, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.
- _____, *Bisikletim Vız Vız*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.
- _____, *Bülbül Düdük*, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- _____, *Çingiraklı Çoban*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.
- _____, *Çizmeli Osman*, 6. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, ts.
- _____, *Ekmek Parası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.
- _____, *Kabakçı Amca*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.
- _____, *Kara Pamuk*, 8. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.

- _____, *Karlı Yollarda*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.
- _____, *Metin Kaptan*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 2002.
- _____, *Ökkeş Bahçıvan*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, ts.
- _____, *Ökkeş Dolmuşçu*, 7. Baskı, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1987.
- _____, *Ökkeş İşportacı*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 2004.
- _____, *Ökkeş Kapıcı*, 9. Baskı, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1987.
- _____, *Pazar Kuşları*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.
- _____, *Uçtu Uçtu Ali Uçtu*, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- Kallımcı, Hasan, *Arzu Kız*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.
- _____, *Küçük Kaykaycılar*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.
- Kaplan, Mevlüt, *Bücür Osman*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, ts.
- _____, *Kıvalı Güvercin*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 2002.
- _____, *Köyün Demircisi*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 1999.
- _____, *Tren Düdüklere*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 1999.
- Kaplan, Sadettin, *Cennet Çocukları*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 1991.
- _____, *Erkekler de Ağlar*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 1994.
- _____, *Sihirsiz Kaval*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Karakaşlı, Karin, *Ay Denizle Buluşunca*, Bu Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Karakaya, Müştehir, *Irmak*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1997.
- Karakuş, Hidayet, *Can Dedenin Çocukları*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- _____, *Dedem Çocuk Oldu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- Kaynak, Melike Funda, *Güneşe Açılan Pencere*, 3. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 1999.
- Kırdar, Nevres, *Bana Güneşi Anlat*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 2001.
- Kıyafet, Hasan, *Küçük Yarışçı*, Gendaş A.Ş., İstanbul, ts.
- Köksal, Ülker, *Boncuk Adası*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.
- Köseoğlu, Engin, *Acı Günler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- Köseoğlu, Hamdullah, *Yayla Çiçeği*, 2. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Kuglin, Necla Ülkü, *Ebruların Tatili: Sevincin Sırrı-3*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.
- Kutlu, Ayla, *Merhaba Sevgi*, 6. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.

- Meriç, Nezihe, *Alagün Çocukları*, Can Yayınları, İstanbul, 1981.
- _____, *Küçük Bir Kız Tanıyorum Dokuz Yaşında*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994.
- _____, *Küçük Bir Kız Tanıyorum On İki Yaşında*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.
- _____, *Küçük Bir Kız Tanıyorum On Yaşında*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Mine, Selma, *Okumak İstiyorum*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Oktuğ, Zeynep, *Başrol Benim Olsa*, Bu Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Omaç, Cemil, *Milyarderin Kızı*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, ts.
- Oral, Ünver, *Cin İkiizler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- Öner, Çetin, *Piyango*, Can Yayınları, İstanbul, 2000.
- _____, *Portakal*, Can Yayınları, İstanbul, 1991.
- Örs, İbrahim, *Almanya Öyküsü*, 2. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1982.
- Öz, Erdal, *Kırmızı Balon*, Can Yayınları, İstanbul, 1999.
- Özcan, Pakize, *Yıldız Toplayan Çocuk*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.
- Özgentürk, Işıl, *Kuş Ne Yana Öter*, 3. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979.
- Özkan, Aydın, *Nemik ile Onbaşı*, Can Yayınları, İstanbul, 1981.
- Özkan, Hakkı, *Taş*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Özman, Sibel, *Yiğit Ağabey*, 2. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 1999.
- Pazarkaya, Yüksel, *Kemal ile Burak: Cennet Ülkesine Yolculuk*, yay.y., y.y., 1998.
- Polat, Zerrin, *Sevginin Gücü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.
- Salman, Mustafa, *Güçlükleri Yenen Çocuk*, Özyürek Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Sarıyüce, Hasan Lâtif, *Güle Güle Küçük Arkadaş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- Saygınar, Nursel, *Benim Dünyalarım*, 3. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Türkü Çocuk*, Özgür Eğitim Yayınları, İzmir, 2000.
- Seyda, Mehmet, *Bir Gün Büyüyeceksin*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, ts.
- _____, *Deli Ali*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 2000.
- _____, *Şeytan Çekiçleri*, 2. Baskı, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 1973.
- Sezgin, Dinçer, *Bir Şişe Gözyaşı*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 1999.

- Söztutan, Hanefi, *Ciğerparem*, Türkiye Çocuk Yayınları, İstanbul, 1990.
- Şahin, Ulufer, *Boncuk*, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 1976.
- Tan, Canan, *Beyaz Evin Gizemi*, 4. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2004.
- _____, *Sevgi Dolu Bir Yürek*, Gendaş A.Ş., İstanbul, 1996.
- Tankut, Tülin, *Gülün İçindeki Ses*, 3. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 2005.
- Taşkın, Mümtaz Zeki, *Ülkü Öğretmen*, 8. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Tatçı, Fatma, *Garip Hasan*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Tokmakçioğlu, Erdoğan, *Karanfil Sokağı*, Milliyet Yayın Ltd. Şti. Yayınları, İstanbul, 1977.
- Tosuner, Necati, *Keleş Osman'ın "Tarih"le Başlı Dertte*, Kendi Yayını, İstanbul, 2000.
- Tozlu, Hülya, *Yaşadıkça Adım Adım*, 3. Baskı, Bu Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Tuçcu, Kemâlettin, *Ana Kucağı*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1995.
- _____, *Baba Evi*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1979.
- _____, *Babam ve Ben*, 5. Baskı, Damla Yayınevi, İstanbul, 1999.
- _____, *Babamın Günahı*, Kurtuluş Yayınları, Ankara, 1980.
- _____, *Babasızlar*, 2. Baskı, Damla Yayınevi, İstanbul, 1978.
- _____, *Bekçi Baba*, Kurtuluş Yayınları, Ankara, 1978.
- _____, *Büyüklerin Günahı*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1979.
- _____, *Çocuk Hırsızları*, Erdem Yayınları, y.y., ts.
- _____, *Güllü Bahçe*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1979.
- _____, *İncili Terlik*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1977.
- _____, *Kartalın Yuvası*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1990.
- _____, *Kayıklı Güzeli*, Ünlü Kitabevi, İstanbul, 1985.
- _____, *Kimsesiz Adam*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1996.
- _____, *Köydeki Evimiz*, Kurtuluş Yayınları, Ankara, 1980.
- _____, *Köyden İndim Şehire*, Ünlü Kitabevi, İstanbul, 1985.
- _____, *Küçük Erkek*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1999.
- _____, *Küskün Çocuklar*, Serhat Yayınları, İstanbul, ts.
- _____, *Ninelerin Ninesi*, 2. Baskı, Erdem Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, *Şeytan Çocuk*, 2. Baskı, Damla Yayınevi, İstanbul, 1980.

- _____, *Uğurlu Çocuk*, Erdem Yayınları, İstanbul, 1999.
- _____, *Üvey Baba*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1971.
- _____, *Yetim Ali*, 3. Baskı, Damla Yayınevi, İstanbul, 1977.
- _____, *Yetim Malı*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1973.
- _____, *Yolunu Şaşırın Adam*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1979.
- Tuncel, Mustafa, *Elveda Kumru*, 2. Baskı, Bu Yayınları, İstanbul, 1997.
- Uçuk, Cahit, *Alim Kız Büyüdü: Karlıcadağ'ın Melekleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004.
- _____, *Alim Kız Büyüdü: Rengârenk Hayaller*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004.
- _____, *Doğanın Armağanı*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2003.
- _____, *Düğüm Düğüm Üstüne*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004.
- _____, *Mavi Ok*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004.
- _____, *Sumru Kız*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2003.
- _____, *Türk İkiizleri*, 7. Baskı, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2004.
- Ünlü, Cemal, *Tohum Düştü Toprağa*, Can Yayınları, İstanbul, 1981.
- Ünlü, Savaş, *En Güzel Tatil*, yay.y., İstanbul, 2001.
- Yalçın, İrfan, *En Güzel Gün*, Oda Yayınları, İstanbul, 1980.
- Yaşaroğlu, A. Yıldız, *Yağmur Dede*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Yavaşlı, Aydoğan, *Bir Yürekte Bin Özlem*, 2. Baskı, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002.
- Yılmazkaya, Mustafa, *Acıları Yenen Çocuk*, Hikmet Neşriyat Ltd., Şti., İstanbul, 2003.
- _____, *Adsız Öğretmen*, Hikmet Neşriyat Ltd., Şti., İstanbul, 2003.
- _____, *Altın Çocuk*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.
- _____, *Canım Annem*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.
- _____, *İstanbul Kızı*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.
- _____, *Örnek Bir Analık*, Hikmet Neşriyat Ltd. Şti., İstanbul, 2003.
- Yiğitler, H. Zekâi, *Öğretmenim*, 8. Basım, Öğün Yayınevi, İstanbul, ts.
- Yurttaş, Hüseyin, *Mavi Bilye*, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- _____, *Tavşancı Dede*, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.
- Yüce, Savaş, *Sevgili Anneciğim*, Ünlem Yayınları, İstanbul, 1990.

Zekeriya, Necati, *Bizim Sokağın Çocukları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
_____, *Orhan*, 2. Baskı, Koza Yayınları, İstanbul, 1979.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı :	BURSA	1972	
Öğr.Gördüğü Kurumlar :	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise :	1987	1992	Tophane Anadolu Teknik Lisesi
Lisans :	1992	1996	Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Yüksek Lisans :	1996	1999	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bil. Enst.
Doktora :	2002		Uludağ Üniversitesi Sosyal Bil. Enst.
Medeni Durum :	Evli		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:	: İngilizce	İyi	
Çalıştığı Kurum (lar) :	Başlama ve Ayrılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	1996	1998	Özel Çakır İlköğretim Okulu
2.	1998	1999	Orhaneli Sait Yılmaz İlköğretim Ok.
3.	1999	devam ediyor	Doğanköy İlköğretim Okulu
Yurtdışı Görevleri :	-----		
Kullandığı Burslar :	-----		
Aldığı Ödüller :	-----		
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Topluluklar :	-----		
Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :	-----		
Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :	-----		
Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:	2005 Bursa Edebiyat Günleri		
Yayımlanan Çalışmalar :	“Çocuk Edebiyatı ve Önemi”, 2005 Bursa Edebiyat Günleri’nde sunulan tebliğ.		
Diğer :	-----		
			Tarih-İmza Adı Soyadı